

2022

Privalomosios
mediacijos šeimos
ginčuose teisinio
reguliavimo poveikio
ex post vertinimas

Tyrimo vadovė

Dr. Vygantė Milašiūtė

Tyrimą atliko:

Dr. Vygantė Milašiūtė, dr. Arūnas Burinskas, dr. Agnė Tvaronavičienė, dr. Daiva Skučienė, dr. Dangis Gudelis, Tomas Vaičiulis, Indrė Korsakovienė

Dėkojame

Teisingumo ministerijos Teisėkūros politikos grupei

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2022). Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“ (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt.

Turinys

SANTRAUKA	4
REKOMENDACIJOS	5
ĮVADAS	7
1. Vertinamas teisinis reguliavimas	8
1.1. Įstatymo nuostatų priėmimas	8
1.2. Įgyvendinamųjų teisės aktų priėmimas	8
1.3. Įstatymo nuostatų keitimas	9
1.4. Vertinimo laikotarpio trukmė, kaip <i>ex post</i> vertinimo išvadų patikimumą ribojantis veiksnys	9
2. Vertinamo teisinio reguliavimo taikymas	10
2.1. Ar buvo sudarytos prielaidos taikyti šį teisinį reguliavimą	10
2.2. Ar šis teisinis reguliavimas buvo taikomas realiai ir visa apimtimi	11
2.3. Kokie yra šio teisinio reguliavimo taikymo praktikos ypatumai	12
3. Vertinamo teisinio reguliavimo veikimas	13
3.1. Kokiai teisinio reguliavimo sričiai šis teisinis reguliavimas turėjo poveikį ir kokio pobūdžio tas poveikis buvo	13
3.2. Kokiems asmenims ar jų grupėms šis teisinis reguliavimas turėjo poveikį ir kokio pobūdžio tas poveikis buvo	14
3.3. Kokių sąnaudų asmenys ar jų grupės patyrė ar kokios naudos gavo	16
4. Ar taikant vertinamą teisinį reguliavimą pavyko pasiekti teisės akto priėmimo metu keltus tikslus ir planuotus pokyčius	19
4.1. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros	19
4.2. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose paskatino daugiau asmenų ginčus spręsti taikiai	20
4.3. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose leido ginčo šalims sutaupyti laiko ir finansinių išteklių sprendžiant ginčus	21
4.4. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose sumažino teismų darbo krūvį	22
4.5. Ar vertinamo teisinio reguliavimo tikslai yra pakankamai aiškūs	23
Išvados	24
1 priedas. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio <i>ex post</i> vertinimo ataskaita	25

Santrauka

Šio **tyrimo tikslas** – pagal Vyriausybės patvirtintą Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodiką, atsižvelgiant į teisingumo ministro įsakymą dėl vertinimo plano, atlikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą.

Tyrimo uždaviniai, reikalingi tyrimo tikslui pasiekti:

1. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas prisidėjo prie mediacijos, kaip taikaus ginčų sprendimo būdo, žinomumo ir populiarumo didinimo Lietuvoje;
2. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas paskatino daugiau asmenų įvairius civilinius ginčus spręsti taikiai ir, jei taip, kokia apimtimi;
3. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas paskatino daugiau asmenų šeimos ginčus spręsti taikiai ir, jei taip, kokia apimtimi;
4. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas leido šeimos ginčo šalims sutaupyti finansinių ir laiko resursų sprendžiant ginčus;
5. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas sumažino teismų darbo krūvį ir, jei taip, kokia apimtimi;
6. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas turėjo kitą teigiamą ar neigiamą poveikį šeimos ginčų sprendimui ir, jei taip, kokį ir kokia apimtimi.

Atlikus tyrimą, buvo padarytos **išvados**. Jose konstatuota, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas padėjo siekti įstatymų leidėjo priimant šį teisinį reguliavimą nustatytų tikslų, t. y. prisidėjo prie mediacijos sistemos plėtros, socialinės taikos, ginčo šalims padėjo sutaupyti laiko ir lėšų, sumažino teismų darbo krūvį. Kita vertus, kadangi nustatomi tikslai nebuvo konkretizuoti ir, be to, nebuvo nustatyti jų įgyvendinimo sėkmės rodikliai, neįmanoma įvertinti, ar tikslai buvo pasiekti visa apimtimi.

Atlikus tyrimą, taip pat suformuluotos **rekomendacijos** dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo, jo stebėsenos ir (ar) įgyvendinimo tobulinimo.

Rekomendacijos

Eil. Nr.	Rekomendacija („daryk tai“)	Rekomenduojami veiksmai	Atsakinga institucija
1.	Rekomendacija. <i>Dėl duomenų apie mediatorių privačiai administruojamus privalomosios mediacijos procesus rinkimo.</i>	Apsvarstyti galimybę 1) Lietuvos mediatorių rūmams įstatymu suteikti funkcijas mediacijos valdymo srityje arba 2) Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą įpareigoti rinkti metines mediatorių, įrašytų į Lietuvos mediatorių sąrašą, veiklos ataskaitas, arba 3) informacinėje sistemoje TEISIS įdiegti visų pažymų apie privalomosios mediacijos pabaigą privalomąją registraciją.	TM
2.	Rekomendacija. <i>Dėl duomenų apie bylos nagrinėjimo teisme kainų rinkimo</i>	Šiuo metu nėra apskaitoma, kurios taikos sutartys sudaromos šalims susitarus savarankiškai, o kurios – dalyvaujant mediatoriui. Kadangi privalomosios mediacijos naudai vertinti svarbu ir tai, kiek ginčų šalių sugeba socialinės taikos tikslą pasiekti nepradėdami ginčo bylos ir nesinaudodami privalomąja mediacija, rekomenduojama šį rodiklį stebėti.	TM
3.	Rekomendacija. <i>Dėl duomenų apie mediatoriaus dalyvavimą sudarant taikos sutartį rinkimo</i>	Atsižvelgiant į tai, kad privalomosios mediacijos poveikiui vertinti svarbu tai, kiek šeimos ginčų užbaigiama taikiai, pasinaudojus mediatoriaus paslaugomis, ir kiek jų taip užbaigiama šalims susitarimą pasiekus be mediatoriaus, siūloma rinkti duomenis apie tai, ar taikos sutartis šeimos ginčo atveju buvo parengta naudojantis mediatoriaus paslaugomis.	TM
4.	Rekomendacija. <i>Dėl bylų paskirstymo mediatoriams</i>	Atsižvelgiant į tyrimo metu mediatorių išsakytą pastabą dėl bylų paskirstymo mediatoriams netolygumo, siūloma vertinti, kaip įgyvendinamas Mediacijos įstatymo 14 straipsnio 5 dalies reikalavimas parenkant mediatorių užtikrinti tolygų į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašytų mediatorių darbo krūvio paskirstymą, siekiant nustatyti, ar esamą netolygumą lemia objektyvūs veiksniai (pvz., nepakankama mediatorių paslaugų paklausa), ar sistema galėtų būti tobulinama, detalizuojant bylų skirstymo mediatoriams kriterijus ir (ar) didinant bylų skirstymo proceso skaidrumą.	TM
5.	Rekomendacija. <i>Dėl mediatorių mokymo</i>	Atsižvelgiant į tai, kad įvairios asmenų grupės atkreipė dėmesį į nepakankamą mediatorių kvalifikaciją, siūloma tobulinti mediatorių mokymo sistemą. Siūloma atsižvelgti į mokslinėje literatūroje pateiktas rekomendacijas, kaip užtikrinti, kad pradėdamas mediatoriaus veiklą asmuo jau būtų įgijęs ne tik reikiamų teorinių žinių, bet ir praktinės patirties (pvz., mediacijos procesų stebėjimo, medijavimo kartu su labiau patyrusiu mediatoriumi būdu).	TM
6.	Rekomendacija. <i>Dėl atlygio mediatoriams dydžio</i>	Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo metu buvo nustatyta, jog mediatorių paslaugos vertinamos nepakankamai ir atlygis už jas per mažas, taip pat siekiant užtikrinti, kad dėl atlygio dydžio nebūtų daroma žala mediatoriaus profesijos (o kartu ir mediacijos instituto) prestižui, siūloma įvertinti atlygio mediatoriams didinimo galimybes.	TM

7.	Rekomendacija. <i>Dėl valstybės finansuojamos privalomosios mediacijos valandų skaičiaus</i>	Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo metu buvo nustatytas valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos valandų skaičiaus nepakankamumas mediacijai atlikti (pvz., nustatytos vienos valandos mediatoriams nepakanka mediacijos rezultatams įforminti), siūloma įvertinti valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos valandų skaičiaus didinimo galimybes.	TM
8.	Rekomendacija. <i>Dėl išsamesnio informavimo apie vaiko teisių apsaugą</i>	Lietuvoje ypač reta yra praktika, kuomet į mediaciją tiesiogiai yra įtraukiami vaikai, siekiant išklausti jų nuomonę. Pagrindinė priežastis – mediatorių žinių šioje srityje trūkumas. Todėl siūloma mediatorių mokymo programose daugiau dėmesio skirti geriausių vaiko interesų principo turiniui ir vaiko teisei dalyvauti (būti išklaustam), kai sprendžiami su juo susiję klausimai.	TM
9.	Rekomendacija. <i>Dėl antrosios ginčo šalies informavimo apie mediaciją tvarkos</i>	Mediaciją inicijuojant VGTPT nėra įsitikinama, kad kvietimas į privalomąją mediaciją pasiekė savo adresatą, valstybės registruose nėra patikrinami inicijuojančios šalies prašyme nurodyti kitos ginčo šalies duomenys. Nors vertinamuoju laikotarpiu tokia pareiga VGTPT įstatymais ar kitais teisės aktais nebuvo nustatyta, tikslinga pradėti diskusiją, kaip galima būtų tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir užtikrinti, kad pranešimai dėl privalomosios mediacijos inicijavimo tikrai pasiektų adresatus, būtų mažiau formalūs ir suteikiantys daugiau informacijos apie galimą proceso naudą.	TM
10.	Rekomendacija. <i>Dėl teisinio reguliavimo tikslų detalizavimo</i>	Atsižvelgiant į tai, kad teisinio reguliavimo taikymo ir veikimo tinkamumo vertinimas priklauso nuo to, kaip suvokiami teisinio reguliavimo tikslai, o esami teisinio reguliavimo tikslai yra apibrėžti labai lanksčiai, nenustatant jų įgyvendinimo sėkmės rodiklių, siūlytina tęsti diskusiją dėl privalomosios mediacijos instituto tikslų (pvz., dėl siekiamos mediacijos taikymo apimties, valstybės finansuojamos ir nefinansuojamos privalomosios mediacijos santykio, teisminių ir neteisminių teisinės gynybos priemonių sistemos santykio).	TM
11.	Rekomendacija. <i>Dėl poreikio stebėti, kaip taikoma išimtis dėl smurto šeimoje</i>	Atsižvelgiant į tai, kad šios teisinio reguliavimo dalies <i>ex post</i> vertinimas negalėjo būti atliktas dėl per trumpo laikotarpio (mažiau nei dveji metai) nuo atitinkamo teisės akto priėmimo, siūloma stebėti šių nuostatų veikimą arba numatyti atlikti jų <i>ex post</i> vertinimą vėliau.	TM
12.	Rekomendacija. <i>Dėl poreikio stebėti poveikį kitų pažeidžiamų asmenų grupėms priklausantiems asmenims</i>	Būtų tikslinga rinkti duomenis apie tai, ar pažeidžiamų asmenų kategorijoms priklausantys asmenys (dėl lyties, rasės, negalios, turtinės padėties ir pan.) nepatiria didesnių išlaidų arba nesusiduria su situacija, kai negali pasinaudoti visomis mediacijos proceso teikiamomis galimybėmis, todėl, kad dėl savo pažeidžiamumo neturi galimybės padengti papildomų išlaidų teisinėms konsultacijoms	TM

Įvadas

Tyrimo poreikio pagrindimas

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 (toliau – Planas), 8.3.5 papunktyje numatyta priemonė „Atlikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą“. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 308 patvirtintą Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodiką (toliau – Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodika), tokiu vertinimu siekiama Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos 2 punkte nurodytų tikslų.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakyme Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“ (toliau – Įsakymas) nurodyta, kad atliekamas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymu ir Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu nustatyto privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas, taip pat nurodyti šio *ex post* vertinimo uždaviniai.

Atsižvelgiant į šias nuostatas, **tyrimo tikslas** – pagal Vyriausybės patvirtintą Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodiką ir atsižvelgiant į įsakymą atlikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą.

Tyrimo uždaviniai, reikalingi tyrimo tikslui pasiekti:

į

1. vertinti, ar vertinamas reguliavimas prisidėjo prie mediacijos, kaip taikaus ginčų sprendimo būdo, žinomumo ir populiarumo didinimo Lietuvoje;
2. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas paskatino daugiau asmenų įvairius civilinius ginčus spręsti taikiai ir, jei taip, kokia apimtimi;
3. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas paskatino daugiau asmenų šeimos ginčus spręsti taikiai ir, jei taip, kokia apimtimi;
4. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas leido šeimos ginčo šalims sutaupyti finansinių ir laiko resursų sprendžiant ginčus;
5. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas sumažino teismų darbo krūvį ir, jei taip, kokia apimtimi;
6. įvertinti, ar vertinamas reguliavimas turėjo kitą teigiamą ar neigiamą poveikį šeimos ginčų sprendimui ir, jei taip, kokį ir kokia apimtimi.

Tyrimo metodika. Tyrimas vykdytas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 308 „Dėl Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“ ir 2022 m. gegužės 30 d. įsakymu Nr. 1R-219 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo plano patvirtinimo“.

Tyrimo apribojimai. Vienas iš reikšmingiausių tyrimo apribojimų buvo tai, kad dėl trumpo vertinimo laikotarpio teisinio reguliavimo poveikis dar gali būti pasireiškęs ne visais svarbiais aspektais.

Tyrimo rezultatai pateikiami kaip tyrimo ataskaita. Dėstomoji ataskaitos dalis pateikia atsakymus į Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikoje nurodytus klausimus apie vertinamą teisinį reguliavimą. Tyrimo ataskaitoje taip pat pateikiamos tyrimo išvados ir rekomendacijos Teisingumo ministerijai, kaip Vyriausybės strateginės analizės centro tyrimą užsakiusiai institucijai. Tyrimo ataskaitos priede pateikti atsakymai į teisingumo ministro Plane pateiktus *ex post* vertinimo klausimus. Šio priedo prieduose pateiktos detalios atskirų tyrimo dalių ataskaitos.

Tyrimo poreikis, konkretūs tikslai ir uždaviniai buvo aptarti su Teisingumo ministerijos atstovais.

1. Vertinamas teisinis reguliavimas

1.1. Įstatymo nuostatų priėmimas

2017 m. birželio 29 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymą¹ (toliau – Mediacijos įstatymas), Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas buvo išdėstytas nauja redakcija, pakeistas jo pavadinimas. Naujoji redakcija numatė esminius pokyčius mediacijos taikymo ir valdymo srityse bei padėjo pagrindą būsimam privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui nuo 2020 m. sausio 1 d. Didžioji dalis naujosios Mediacijos įstatymo redakcijos nuostatų įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d. Tačiau šio įstatymo 20 (privalomosios mediacijos atvejai), 21 (kreipimasis dėl privalomosios mediacijos), 22 (privalomosios mediacijos paslaugų apmokėjimas) straipsnių nuostatos bei nuostatos, tikslinančios senaties terminų skaičiavimą bei asmenų, teikusių mediacijos paslaugas iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos, įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarką bei sąlygas, įsigaliojo 2020 m. sausio 1 d.

2017 m. birželio 29 d. kartu su naująja Mediacijos įstatymo redakcija Lietuvos Respublikos Seimas priėmė ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymą², kuriuo Civilinio proceso kodeksą papildė nuostatomis, būtinomis sklandžiam Mediacijos įstatymo naujos redakcijos įgyvendinimui. Šis teisės aktas įsigaliojo nuo 2019 m. sausio 1 d.

1.2. Įgyvendinamųjų teisės aktų priėmimas

Nuo Mediacijos įstatymo naujosios redakcijos priėmimo 2017 m. birželio 29 d. iki jos nuostatų, numatančių privalomosios mediacijos taikymą šeimos ginčiuose, įsigaliojimo 2020 m. sausio 1 d. praėjo daugiau nei dvejų metų laikotarpis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Teisingumo ministerija ir Teisėjų taryba buvo įpareigosios iki 2018 m. gruodžio 31 d. priimti visus Mediacijos įstatymo naujos redakcijos įgyvendinimą užtikrinančius teisės aktus.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministras 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“³ patvirtino 10 teisės aktų, kurie buvo būtini Mediacijos įstatymo įgyvendinimui bei sklandžiam mediacijos taikymui. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo *ex post* vertinimui svarbiausias yra Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas. Šiame dokumente ir jo pakeitimuose⁴ detalizuojamas Mediacijos įstatymo 21 str. (kreipimasis dėl privalomosios mediacijos) ir 22 str. 1 d. nuostata, kurioje garantuojamos ginčo šalims iš valstybės biudžeto finansuojamos nemokamos privalomosios mediacijos paslaugos.

¹ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12053.

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12054.

³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. TAR, 2018-12-31, Nr. 21997.

⁴ Dėl teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo. TAR, 2020-12-08, Nr. 26510.

1.3. Įstatymo nuostatų keitimas

Privalomosios mediacijos įstatyminis teisinis reguliavimas buvo keistas 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymą⁵.

2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, nurodanti, kad privalomoji mediacija netaikoma tais atvejais „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“.

Taip pat buvo pakeista Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 4 dalis, nuo 15 darbo dienų iki 14 kalendorinių dienų trumpinant terminą, per kurį į VGTPT arba privataus mediatoriaus pranešimą apie privalomosios mediacijos inicijavimą turi atsakyti kita ginčo šalis (potencialus atsakovas).

1.4. Vertinimo laikotarpio trukmė, kaip *ex post* vertinimo išvadų patikimumą ribojantis veiksnys

Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimu pavirtintos Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos (toliau – Metodika) 14.3 punktą, teisinio reguliavimo vertinimo laikotarpis negali būti trumpesnis nei dveji metai nuo teisinio reguliavimo įsigaliojimo, tačiau rekomenduojama atlikti kuo ilgiau (pvz., trejus, penkerius, dešimt ar daugiau metų) galiojančio teisinio reguliavimo *ex post* vertinimą. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymo Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“ 3 punkte nustatyta, kad *ex post* vertinimo laikotarpis yra nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2022 m. gegužės 31 d. Taigi 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojusių nuostatų atveju vertinimo laikotarpis yra 2 metai ir 5 mėnesiai, bet išimtį dėl smurto šeimoje numatančių įstatymo nuostatų, kurios įsigaliojo tik 2021 m. balandžio 29 d., atveju vertinimo laikotarpis būtų trumpesnis nei dveji metai. Vadinasi, bendrasis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose sistemos vertinimas jau gali būti atliekamas, bet dėl trumpo vertinimo laikotarpio teisinio reguliavimo poveikis dar gali būti pasireiškęs ne visais svarbiais aspektais, o vertinti nuostatų, numatančių išimtį dėl smurto šeimoje, poveikį yra dar per anksti. Be to, pagal Metodikos 46 punktą, atliekant *ex post* vertinimą taip pat rekomenduojama vadovautis Socialinių sąnaudų – naudos analizės metodinėmis gairėmis, skelbiamomis Lietuvos Respublikos finansų ministerijos interneto svetainėje <https://finmin.lrv.lt>, skilties „Veiklos sritys“ dalyje „Veiklos efektyvumo tobulinimas“. Šiose gairėse (47 p.) nurodoma, kad „rekomenduojama poveikio vertinimą atlikti tik praėjus tam tikram laikui nuo sprendimo įgyvendinimo. Poveikio vertinimo atlikti negalima, jei po norminio teisės akto įgyvendinimo praėjo nepakankamai laiko tam, kad pasireikštų pasekmės. Poveikis gyventojams ir verslui pasireiškia tik vidutiniu – ilguoju laikotarpiu. Todėl nerekomenduojama atlikti poveikio vertinimo, jei po teisės akto priėmimo praėjo mažiau nei 3 metai“. Taigi bendrasis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose sistemos vertinimas, kuris turėtų apimti ir sąnaudų – naudos analizę, neatitinka rekomendacijų dėl vertinimo laikotarpio trukmės ir negali atskleisti visų svarbių sąnaudų ir naudos santykio aspektų, nes dalis šių aspektų dar nėra pasireiškę ir negali būti ištirti.

⁵ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2021-04-28, Nr. 8872.

2. Vertinamo teisinio reguliavimo taikymas

2.1. Ar buvo sudarytos prielaidos taikyti šį teisinį reguliavimą

Nuo Mediacijos įstatymo naujosios redakcijos priėmimo 2017 m. birželio 29 d. iki jos nuostatų, numatančių privalomą mediacijos taikymą šeimos ginčiuose, įsigaliojimo 2020 m. sausio 1 d. praėjo daugiau nei dveji metai. Per šį laikotarpį buvo priimti visi reikalingi įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai, daug dėmesio skirta mediacijos proceso žinomumui visuomenėje didinti, vyko iš ES struktūrinių fondų finansuota viešinimo kampanija, pagal savo mastą pasiekusi didelę Lietuvos Respublikos gyventojų dalį, vyko renginiai teisininkams, mokymai asmenims, siekiantiems mediatoriaus statuso. Be to, buvo įrengtos patalpos mediacijoms, pradėta sudarinėti sutartis su mediatoriais, parengtos privalomosios mediacijos administravimo procese reikalingos dokumentų formos, pradėjo veikti Informacinės sistemos TEISIS Mediacijos posistemė (per ją skirstomos bylos mediatoriams, galima rezervuoti patalpas mediacijai VGTPT teritorinių padalinių patalpose, yra galimybė kiekvienam mediatoriui administruoti turimas mediacijos bylas, registruoti atliekamus veiksmus bei automatizuotai teikti VGTPT prašymus dėl mediacijos paslaugų apmokėjimo, skelbiamas interaktyvus, aktualus Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas). Taigi mediacijos valdymo subjektai – Teisingumo ministerija ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba – atliko būtinuosius parengiamuosius darbus vertinamam teisiniam reguliavimui taikyti.

Kita vertus, per šį parengiamąjį laikotarpį įgytų žinių pakankamumą respondentai įvertino nevienareikšmiškai.

Nors buvo įvykdyta mediacijos viešinimo kampanija, daugelis ginčo šalių apie privalomosios mediacijos taikymą sužinojo tik nusprendę ieškoti teismo savo galimai pažeistų teisių ir teisėtų interesų sprendimo. Viena iš galimų to priežasčių yra ta, kad tuo metu, kai kampanija buvo vykdyta, būsimosioms ginčo šalims dar nebuvo aktualūs šeimos ginčų sprendimo procedūriniai klausimai. Ginčo šalių, pasinaudojusių privalomąja mediacija tiriamuoju laikotarpiu, nuomonės apie privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad didžioji dauguma respondentų (89,85 %) teigia buvę informuoti apie tai, kas yra privalomoji mediacija. Apie dešimtadalis jų nurodė, kad nebuvo informuoti (9,94 %), likusieji (0,22 %), tikėtina, buvo nevisiškai informuoti, nes atsakė ir taip, ir ne. 83,99 % respondentų teigė, kad informacija apie privalomąją mediaciją buvo išsami, 16,01 % nurodė, kad informacija nebuvo išsami. Ginčo šalių kokybinio tyrimo metu atliktų interviu duomenys atskleidė tendenciją, kad informantai apie privalomąją mediaciją nieko nežinojo prieš dalyvaudami joje. Tik keletas informantų buvo susidūrę su teismine ar privačia mediacija, vienas jų buvo studijavęs mediacijos dalyką universitete, todėl turėjo žinių apie šią paslaugą.

Ginčo šalių nuomonės kiekybinio tyrimo ir jų požiūrio kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad advokatai atlieka svarbų vaidmenį tiek informuodami šeimos ginčų šalis apie privalomą mediacijos taikymą, tiek ir paveikdami jų apsisprendimą dalyvauti tokiaame procese. Kokybinio advokatų, besispecializuojančių šeimos ginčiuose, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką rezultatai parodė, kad apie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymą nuo 2020 m. sausio 1 d. advokatai informantai žinojo, bet kaip nors specialiai tam nesirengė. Didžioji dalis kokybinio tyrimo metu apklaustų advokatų džiaugėsi turėję užtekinai laiko susipažinti su įstatymo projektu, stebėjo viešoje erdvėje skelbiamą informaciją apie mediaciją, įsitraukė į diskusijas advokatų bendruomenėje. Tiesa, ketvirtadalis informantų akcentavo, kad besiruošiant privalomos mediacijos įvedimui kilo ir nemažai klausimų, ypač dėl to, kuriems šeimos ginčams bus taikomos nuostatos dėl šios naujos privalomos ikiteisminio ginčo nagrinėjimo tvarkos.

Kokybinio teisėjų, sprendžiančių šeimos bylas, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką tyrimo rezultatai parodė, kad teisėjai, panašiai kaip ir advokatai, apie mediacijos, kaip įstatymu nustatytos privalomosios ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos šeimoms ginčiuose, įvedimą nuo 2020 m. sausio 1 d. žinojo iš

anksto, tačiau absoliuti dauguma šios naujovės taikymui specialiai nesirengė. Dalis jų aptarė naujovę savo kolektyvuose dar iki jai įsigaliojant. Dalis informantų teisėjų nurodė, kad po 2020 m. sausio 1 d. gavę ieškinį dėl šeimos ginčo nežinojo, kokio pobūdžio sprendimą turėtų priimti, jei nustatyta, jog ginčo šalys nepasinaudojo privaloma mediacija. Didelė dalis teisėjų informantų paminėjo, kad iš pradžių buvo taikomas trūkumų šalinimo institutas, nors turėjo būti atsakoma priimti ieškinį. Pasitaikydavo ir situacijų, kuomet teismai pamiršdavo įsitikinti, ar buvo pasinaudota privalomąja mediacija iki ieškinio pateikimo. Įvertinus gautus atsakymus galima daryti prielaidą, kad tokio pobūdžio pokyčiams teismai būtų parengti veiksmingiau, jei jiems būtų centralizuotai parengtos ir pateiktos rekomendacijos dėl naujųjų nuostatų taikymo dar iki jų įsigaliojimo.

2.2. Ar šis teisinis reguliavimas buvo taikomas realiai ir visa apimtimi

Vykdamas kokybinius teisėjų ir advokatų patirčių tyrimus buvo nustatyta, kad nemaža dalis privalomosios mediacijos procesų organizuojama tik formaliai, t. y. tik tam, kad asmuo įgytų teisę bylinėtis teisme. Vienas iš pateiktų vertinimų yra toks, kad erdvė ginčo šalims, jų teisininkams ir neetiškai besielgiantiems mediatoriams sudaryti susitarimus dėl formalaus pažymų išrašymo atsiveria dėl esamo teisinio reguliavimo spragų, t. y. dėl to, kad nėra sukurtas mechanizmas, užtikrinantis antrosios ginčo šalies įsitraukimą į privalomąją mediaciją arba bent maksimizuojantis tokią galimybę. Pastebėtina, kad antrosios ginčo šalies įsitraukimo į privalomąją mediaciją privalomumas, taip pat siekis didinti tokio įsitraukimo apimtis nėra nustatytas įstatymais, bet ar tai reikėtų vertinti kaip teisinio reguliavimo spragą, priklauso nuo vertinamo teisinio reguliavimo turinio, tikslų, kurių siekė įstatymo leidėjas, taip pat nuo to, ar dėl naujai atsiradusių aplinkybių vertinamo teisinio reguliavimo tikslų turinys laikui bėgant galėjo pakisti. Atsižvelgiant į teisėjų ir advokatų pateiktus vertinimus, kad galimybė atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje yra didelis esamo teisinio reguliavimo trūkumas, gali būti tikslinga pradėti diskusiją dėl to, kaip turėtų būti suvokiama Mediacijos įstatyme numatyto privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose siekiama apimtis ir ar įstatymas turėtų būti tobulinamas tam, kad tokia įstatymų leidėjo numatyta apimtis būtų pasiekta taikant šį įstatymą.

Vienas iš formalaus privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo būdų yra susijęs su antrosios šeimos ginčo šalies informavimu apie pradedamą privalomosios mediacijos procesą. Teisėjų kokybinio tyrimo metu pateikti atsakymai parodė, kad, teisėjų vertinimu, antrosios ginčo šalies informavimu apie mediaciją tvarka yra neefektyvi, nes neužtikrinamas pranešimo įteikimas bei informacijos apie mediaciją ir jos galimą naudą suteikimas adresatui. Ypač kritiškai vertinami atvejai, kai tokie pranešimai siunčiami tik ginčą inicijavusios šalies nurodytu antrosios šalies elektroninio pašto adresu. Taip pat praktikoje susiklostė situacijų, kuriose akivaizdu, kad dėl objektyvių aplinkybių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija (pvz., nepalaiko santykių ir neturi kontaktinės informacijos), o teismams nėra įstatymu suteikta diskrecija tokiais atvejais ieškinius priimti. Mediaciją inicijuojant VGTPT, nėra įsitikinama, kad kvietimas į privalomąją mediaciją pasiekė savo adresatą, valstybės registruose nėra patikrinami inicijuojančios šalies prašyme nurodyti kitos ginčo šalies duomenys. Nors vertinamuoju laikotarpiu tokia pareiga VGTPT įstatymais ar kitais teisės aktais nebuvo nustatyta, tikslinga pradėti diskusiją, kaip galima būtų tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir užtikrinti, kad pranešimai dėl privalomosios mediacijos inicijavimo tikrai pasiektų adresatus, būtų mažiau formalūs ir suteikiantys daugiau informacijos apie galimą proceso naudą.

2.3. Kokie yra šio teisinio reguliavimo taikymo praktikos ypatumai

Privalomosios mediacijos ginčo šalių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad VGTPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimą didžioji dalis įvertino labai gerai (31,7 %) arba gerai (32,9 %). Labai blogai VGTPT administruojamą privalomąją mediaciją įvertino tik 10,3 procento respondentų, blogai – 8,9 %, o neutraliai – 16,3 %. Toks pozityvus vertinimas rodo, kad daugelio ginčo šalių lūkesčius VGTPT administruojamas procesas tenkina.

Mediatorių nuomonės dėl privalomosios mediacijos kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai pagal dešimties balų sistemą VGTPT administruojamą privalomosios mediacijos procesą vidutiniškai vertina 7,74 balo.

Atliktas tyrimas taip pat atskleidė tam tikrus šio teisinio reguliavimo taikymo trūkumus. Jau minėta, kad advokatai ir teisėjai atkreipė dėmesį į formalų privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymą. Be to, advokatų nuomone, sėkmingam privalomosios mediacijos taikymui trukdo netinkamas jos organizavimas. Informantai advokatai nurodė, kad daugiausia problemų kyla privalomosios mediacijos inicijavimo etape, ypač jei tai valstybės finansuojamas procesas, kurį administruoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Mediatoriaus paskyrimas užtrunka, šalims nesuteikiama galimybė pasirinkti pageidaujamo mediatoriaus, o tais atvejais, kai antroji šalis nesutinka dalyvauti procese, ginčą inicijuojanti šalis praranda gana daug laiko, kol gauna galimybę pasinaudoti teismine savo galimai pažeistų interesų gynyba. Praktikoje vis dar kyla neaiškumų dėl privalomosios mediacijos taikymo srities, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo privalomosios mediacijos vykdymo laikotarpiu, kyla klausimų dėl išlaidų privalomajai mediacijai kompensavimo ir ieškinio senaties termino sustabdymo.

Kaip jau minėta, kokybinio teisėjų, sprendžiančių šeimos bylas, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką tyrimo rezultatai parodė, kad dalis teisėjų po 2020 m. sausio 1 d. gavę ieškinį dėl šeimos ginčo nežinojo, kokio pobūdžio sprendimą jie turėtų priimti, jei nustatyta, jog ginčo šalys nepasinaudojo privalomąja mediacija. Didelė dalis teisėjų informantų paminėjo, kad iš pradžių buvo taikomas trūkumų šalinimo institutas, nors turėjo būti atsakoma priimti ieškinį. Pasitaikydavo ir situacijų, kuomet teismai pamiršdavo įsitikinti, ar buvo pasinaudota privalomąja mediacija iki ieškinio pateikimo. Tai leidžia teigti, kad tinkama teisinio reguliavimo taikymo teismuose praktika susiformavo ne iš karto.

Mediatoriai atkreipė dėmesį į menką privalomosios mediacijos paslaugų finansavimą, poreikį tobulinti TEISIS informacinės sistemos Mediacijos posistemę (rūpesčių kelia tai, kad sistema nuolat reikalauja pakartotinai suvesti tą pačią informaciją, ribotas posistemės TEISIS funkcionalumas, dažnai stringa, lėtai atsiveria), retai organizuojamus nemokamus mokymus mediatoriams. Mediatoriai taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad praktiškai neaišku, kaip yra paskirstomos bylos mediatoriams, t. y. bylų skirstymo procesas yra neskaidrus, o praktinė tokio skirstymo pasekmė yra ta, kad mediatorių gaunamų bylų skaičius labai skiriasi.

Statistinių duomenų analizė atskleidė, kad šeimos ginčų šalys, kurios dalyvauja VGTPT administruojamuose (t. y. valstybės finansuojamuose) privalomosios mediacijos procesuose, nėra linkusios į šį procesą investuoti savo lėšų ir sumokėti mediatoriui už papildomas mediacijos valandas. Mediatorių kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai ginčo šalys vis dėlto nesutinka tęsti mediacijos privačiai, pasibaigus valstybės finansuojamam laikui. Net 46,4 % respondentų nurodė, kad tokio sutikimo niekada nėra gavę, 40,8 % respondentų kartais pavyksta susitarti su ginčo šalimis dėl papildomo apmokėjimo. Tik 4 % respondentų nurodė, kad jiems visuomet pasiseka taip susitarti, 11 % pasirinko atsakymą „Dažniausiai“. Tai gali reikšti tiek tai, kad, šalių nuomone, mediacijos sėkmės tikimybė nepadidėtų padidinus mediacijos valandų skaičių, tiek tai, kad pareiga mokėti už mediatoriaus paslaugas šalims sukeltų neproporcingą (ar suvokiamą kaip neproporcingą) finansinę naštą. Žinant, kad privalomosios mediacijos paslaugų įkainis šiuo metu yra tik 20 EUR (vertinimo laikotarpiu didėjo nuo 12 EUR), o už papildomas mediacijos valandas mediatorius gali nurodyti kitą kainą (tikėtina, kad didesnę), asmenims gali būti objektyviai neaišku, kodėl už papildomas valandas reikėtų mokėti brangiau (ar tos valandos yra to vertos). Kartu pastebėtina, kad kai kurie mediatoriai nurodė, kad pritrūkus laiko jie tęsia procesą nemokamai, tačiau teigti, kad tokia praktika turėtų įsivyrėti, nėra pagrindo, nes Mediacijos įstatymas numato, kad mediatoriai dirba už atlygį.

3. Vertinamo teisinio reguliavimo veikimas

3.1. Kokiai teisinio reguliavimo sričiai šis teisinis reguliavimas turėjo poveikį ir kokio pobūdžio tas poveikis buvo

Vertinamas teisinis reguliavimas turėjo poveikį šeimos ginčų sprendimo reguliavimo sričiai. Šioje srityje taikių ginčo sprendimo atvejų didėjimas rodo teigiamą socialinį poveikį. Greta statistinių duomenų tokį poveikį atskleidžia ir kokybinio tyrimo duomenys.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas rodo, kad tam tikras teigiamas privalomosios mediacijos puses įžvelgia iš esmės visi kalbinti advokatai informantai. Didžiausiais pranašumais jie laiko galimybę šalims tartis (14 informantų), galimybę išvengti teismo (8), nešališko asmens įsiterpimą į dviejų asmenų ginčą (6), be to, advokatai (6) pripažįsta, kad mediatorių atliekamas tarpininkavimas yra kokybiškesnis nei advokatų. Keletas informantų privalomąją mediaciją prilygino „savaiminiam gėriui“, kuris keičia visuomenės požiūrį, padeda išlaikyti socialinę taiką, atsiranda suvokimas, kad ne bylinėjimasis, o susitarimas yra geriau.

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas parodė, kad teismuose sumažėjo ginčo teiseną spręstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimų ypatingą teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimų supaprastinto proceso tvarka. Be to, mediacijos šeimos ginčiuose privalomumas žymiai padidino bendrą mediacijos žinomumą Lietuvos visuomenėje. Kiti teigiamą poveikį turėję veiksniai, kuriuos nurodė informantai, yra susiję su net ir nesėkmingos privalomosios mediacijos nauda. Informantų nuomone, po privalomosios mediacijos (tais atvejais, kai ji baigdavosi šalims nepavykus susitarti) ginčo šalys yra labiau pasirengusios konstruktyviam ginčo sprendimui teisme – išsikalbėjusios, išsiaiškinusios ginčo aplinkybes, susirinkusios įrodymus.

Atskirai galima nagrinėti poveikį šeimos ginčo sprendimo procesui, t. y. atskirai civilinio proceso daliai. Šiuo požiūriu svarbūs keli aspektai.

Pastebimas teigiamas poveikis šeimos ginčų sprendimo procesui toliau aptariamais aspektais.

Geresnis pasirengimas ginčo teisminiam nagrinėjimui

Dalis informantų teisėjų pastebėjo, kad, ginčui pasiekus teismą po taikiu susitarimu nesibaigusios privalomosios mediacijos, šalys yra geriau pasirengusios teisminiam nagrinėjimui. Informantai akcentavo ir galimybę aptarti savo ir kitos pusės pozicijas ir interesus, apsvarstyti skirtingus įmanomus ginčo sprendimo variantus, įgyti platesnį požiūrį į problemą ir galimus jos sprendimus, reikiamą jų detalumą. Teismus po privalomosios mediacijos šalys pasiekia jau bent šiek tiek aiškiau susiformavusios savo reikalavimus, žino viena kitos pozicijas. Tai taip pat padeda teismui taupyti laiką ir pasirengimą ginčo nagrinėjimui organizuoti konstruktyviau.

Ne vienas informantas advokatas kaip teigiamą pokytį įvardijo tai, kad, ginčo šalims perėjus privalomosios mediacijos etapą, jaučiami teigiami pokyčiai ir teisminiame procese. Informantai pastebi, kad teisminis procesas tampa lengvesnis, šalys ateina labiau pasiruošusios. Tačiau jie greta akcentuoja ir mediatorių kvalifikacijos bei kompetencijos svarbą mediacijos sėkmei. Jų matymu, mediacija būna sėkminga tik tada, kai mediatorius yra kvalifikuotas ir kompetentingas.

Poveikis ypatingajai teisenai

Keli informantai teisėjai pastebėjo, kad privaloma mediacija teigiamai paveikė ir ypatingą teiseną bei supaprastintą procesą. Be prašymų nutraukti santuoką bendru susitarimu bei taikos sutarčių skaičiaus augimo,

informantai pažymėjo, kad ir teismui tvirtinti teikiamos sutartys dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių bei taikos sutartys yra geresnės kokybės, jų nuostatos detalesnės, aiškesnė jų vykdymo tvarka. Tai įgalina teigti, kad didesniai skaičiui visuomenės narių tapo prieinama kvalifikuota pagalba surašant dokumentus, reikalingus kreipiantis į teismą.

Kita vertus, pastebimas ir neigiamas poveikis atskiriems civilinio proceso elementams.

Neigiamas poveikis teismo sutaikymo institutui

Keletas informantų teisėjų nurodė, kad privalomoji mediacija turėjo neigiamą poveikį aktyviam teisėjų, kaip taikintojų, vaidmeniui. Informantų nuomone, pradėjus taikyti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose, parengiamojo posėdžio metu teisėjai deda mažiau pastangų šalims sutaisyti. Buvo identifikuotos dvi to priežastys. Pirma, teisėjai žino, jog taikinamasis procesas jau vyko iki ieškinio pateikimo ir buvo nesėkmingas, antra – šalys po nesėkmingų bandymų pačios nebusiteikusios tartis. Vienas informantas šį reiškinį įvardijo net kaip teisėjų aptingimą patiems imtis aktyvaus taikintojų vaidmens naudojantis teismo sutaikymo instituto jiems suteikiama diskrecija. Svarbų aspektą šiuo klausimu paminėjo informantas, kuris nurodė, kad padaugėjo santuokos nutraukimo bylų, nagrinėjamų rašytinio proceso tvarka. Sprendžiant ginčą rašytinio proceso tvarka, teisėjas nesutinka žmonių gyvai ir negali jiems žmogiškai, paprastai paaiškinti taikos susitarimo naudą.

Neigiamas poveikis asmens teisei kreiptis į teismą

Svarbu pastebėti, kad ginčo šalių kiekybinis tyrimas parodė neigiamą dalies respondentų požiūrį į privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose – jie apibūdino mediaciją kaip laiko gaišimą. Vis dėlto reikia pastebėti ir tai, kad didžioji dalis respondentų mediaciją vertino palankiai, o konkrečių kliūčių, trukdančių realizuoti teisę kreiptis į teismą, respondentai nenurodė. Prisimintina ir tai, kad dėl atsisakymo dalyvauti privalomoje mediacijoje antroji (proceso neinicijavusi) šalis nepatiria jokių neigiamų pasekmių, t. y. gali nevaržomai atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje. Taigi neigiamą poveikį asmens teisei kreiptis į teismą dėl pareigos pasinaudoti privalomąją mediacija reikėtų vertinti kaip nežymų.

3.2. Kokiems asmenims ar jų grupėms šis teisinis reguliavimas turėjo poveikį ir kokio pobūdžio tas poveikis buvo

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo tiesioginį poveikį visoms šeimos ginčų sprendime dalyvaujančioms asmenų grupėms: ginčo šalims, advokatams, teisėjams, mediatoriams. Daugiausia šių grupių atstovai pastebi teigiamą poveikį, tačiau visos asmenų grupės mato ir iššūkių.

Poveikis mediatoriams

Mediatorių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad mediatoriaus veiklos institucionalizavimas nuo 2019 m. sausio 1 d. turėjo didelį skatinamąjį poveikį mediatoriaus profesijos formavimuisi. Darytina prielaida, kad ypač didelę reikšmę tam turėjo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymas nuo 2020 m., nes dalis respondentų (37 procentai) tokį pokytį nurodė kaip vienintelę realią galimybę Lietuvoje verstis mediatoriaus praktika. Tačiau gaunamų prašymų dėl mediacijos vykdymo skaičius kol kas neatitinka mediatorių lūkesčių, todėl didžiajai daliai asmenų mediacija yra tik papildoma veikla šalia kitos profesinės veiklos.

Poveikis advokatams

Advokatų patirčių kokybinio tyrimo duomenys rodo, kad advokatų kasdieninis darbas su šeimos ginčais įsigaliojus nuostatoms dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pasikeitė. Vieni informantai šiuos pokyčius vertina teigiamai, kiti – mažiau pozityviai.

Teigiamai pokytį vertinantys respondentai pastebi, kad advokatams atsirado svari priežastis skatinti šalis tartis taikiai. Pirmiausia kilo poreikis savo klientams teikti daugiau informacijos apie alternatyvas teisminiam šeimos ginčo sprendimui. Tai natūraliai padėjo skatinti juos išbandyti ar bent apsvarstyti galimybę ginčus spręsti taikiai.

Savo ruožtu šis etapas pravertė ginčo šalims ir advokatams besirengiant teisiniam nagrinėjimui, nes suteikė daugiau laiko įsigilinti į konkrečią situaciją ir atidžiau įvertinti individualias ginčo aplinkybes. Taigi naujas, lėtesnis ginčų sprendimas reikalauja iš advokatų daugiau kantrybės, verčia išmokyti įsiklausyti ir geriau girdėti savo klientus. Be to, mediacijos sesijas galima išnaudoti žvalgybiniais tikslais: įsigilinti į ginčo esmę ir objektą ir taip geriau pasirengti tolimesniam teismo procesui. Kai kurie informantai pastebėjo, kad pradėjus taikyti privalomąją mediaciją palengvėjo teisminis procesas, nes šalys ateina į teismą pasiruošusios, geriau supranta ginčo esmę bei jo teisinę aplinką. Tai leidžia sumažinti posėdžių skaičių.

Kita vertus, advokatai atsiradus naujai pareigai informuoti klientus apie mediaciją pastebi, kad praktikoje tai virto papildomu etapu visame ginčų sprendimo procese. Jo metu svarbus ir būtinas ne tik informacijos teikimas, tačiau ir realus paties advokato pasirengimas mediacijai bei tinkamas klientų parengimas dalyvauti mediacijoje. Tai, kad privalomoji mediacija juntamai pačioms ginčų šalims prailgino šeimos ginčų sprendimo procesą bei pasunkino advokatų darbą, pastebi kai kurie apklausoje dalyvavę advokatai. Ypač tai pastebi advokatai, kurie, jų pačių teigimu, ir iki privalomosios mediacijos atsiradimo savo iniciatyva visuomet arba dažnai bandydavo ir skatindavo asmenis šeimos ginčus spręsti bendru šalių sutarimu. Atsiradus naujam teisiniui reikalavimui, pasikeitė ir advokato bei jo klientų bendravimo pobūdis. Dabar šeimos ginčų sprendimas reikalauja nuolat teikti informaciją šalims apie mediaciją, juos konsultuoti, patarti. Be to, advokatai, jei yra klientų prašomi, turi dalyvauti mediacijos sesijose, o tai reikalauja specialaus pasirengimo.

Poveikis teisėjams

Teisėjai pastebi poveikį savo veiklai. Daugelis jų jaučia mažėjantį darbo krūvį arba darbo krūvio persiskirstymą. Respondentai pastebi, kad mažėjant bylų, sprendžiamų ginčo teisenai, daugėja supaprastinto proceso tvarka ar ypatingąja teisenai sprendžiamų bylų. Papildomai dalis informantų nurodė, kad po privalomosios mediacijos teismus pasiekiantys ginčai yra sudėtingesni, juose taikos sutarties sudarymo galimybės dažniausiai jau yra išnaudotos.

Daugelio informantų teisėjų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teisenai spręstinių bylų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimų ypatingąja teisenai bei taikos sutarčių tvirtinimų supaprastinto proceso tvarka. Išaugęs pastarųjų bylų skaičius smarkiai nepadidina teisėjams darbo krūvio, nes reikalauja mažiau laiko ir susitelkimo, lyginant su ginčo teisenai. Ginčo teisenai spręstinių bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą. Toks darbo persiskirstymas iš esmės nereiškia žymaus darbo krūvio pokyčio, tačiau lemia tai, kad auga taikių susitarimų skaičius, o tai rodo privalomosios mediacijos socialinę naudą.

Kita vertus, respondentai pastebi ir kitokį vertinamo teisinio reguliavimo poveikį savo darbui dėl teismams kartais tenkančios papildomos naštos aiškinantis, ar tikrai buvo tinkamai realizuota pareiga pasinaudoti privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka.

Poveikis ginčų šalims

Tai, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas padarė poveikį šeimos ginčų šalims, atskleidžia kokybinio tyrimo su privalomosios mediacijos dalyviais rezultatai.

Beveik du trečdaliai respondentų mano, kad privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus. Privalomąją mediaciją ir mediatoriaus darbą respondentai pagal 10 balų sistemą vertino pozityviai (6,93 balais). Dauguma mediacijos dalyvių, dalyvavusių apklausoje, mano, kad mediacija padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme. Didesnė dalis respondentų taip pat mano, kad privalomoji mediacija sudaro galimybes taikiai išspręsti šeimos ginčą. Pusė respondentų pritarė, kad dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą. Beveik pusė respondentų teigė, kad mediatorius padėjo išsiaiškinti šalims, kokie sprendimai geriausiai atitinka jų vaikų interesus. Trečdalis apklaustųjų mano, kad ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą šeimos ginčo poveikį vaikams.

Atkreiptinas dėmesys, kad, nors daugiau nei trečdalis respondentų (35 %) visiškai pritarė arba pritarė teiginiui, kad privalomąją mediaciją ginčo šalys kartais naudojami siekdamos vilkinti ginčo sprendimo procesą, vis dėlto daugiau nei pusė apklaustųjų mano, kad mediacija nėra laiko švaistymas.

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas taip pat turėjo netiesioginį poveikį tam tikroms asmenų grupėms.

Pirmiausia, jis turėjo poveikį vaikams, kurių interesai priklauso nuo to, kaip bus išspręsti jų šeimų ginčai.

Tyrimas atskleidė, kad sėkmingos privalomosios mediacijos atveju sumažinamas neigiamas šeimos konflikto poveikis vaikams. Kita vertus, pasitaiko situacijų, kai šeimos ginčiuose tėvai daugiau orientuojasi į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius, o dėl skubos privalomosios mediacijos procese dažnai nespėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebi, kad ištęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir, jų vertinimu, neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaikų poreikių prašant paskirti laikiną išlaikymą. Sprendžiant ginčus, kurie susiję su vaikais, dažniausiai ieškoma mediatoriaus, turinčio didelę patirtį ir specialiųjų žinių, nes siekiama, jog vykdant mediaciją būtų tinkamai aiškinamasi dėl vaikų poreikių, o procesas vyktų taip, kad mažintų neigiamą ginčo įtaką vaikų emocinei ir psichologinei būklei. Nors tyrimo metu nebuvo įvardyti konkretūs būdai ar metodai, kuriuos taiko mediatoriai, siekdami išsiaiškinti svarbiausius vaikų interesus, tačiau informantai matė mediatorių pastangas tą daryti. Lietuvoje ypač reta yra praktika, kuomet į mediaciją nuomonei išklausti tiesiogiai yra įtraukiami vaikai. Kai kurie advokatai ir mediatoriai mano, kad vaiko įtraukimas į tėvų ginčo sprendimo procesą nėra pozityvus dalykas ir gali vaikui net pakenkti. Retą vaikų įtraukimą į privalomosios mediacijos procesą patvirtina ir kiekybinio mediatorių požiūrio tyrimas. Tik maža dalis mediatorių vaikus įtraukia į mediaciją. Didžioji dalis tokios praktikos vengia dėl kvalifikacijos šioje srityje trūkumo. Taigi tyrimų rezultatai atskleidžia, viena vertus, teigiamą poveikį – tėvai ginčus sprendžia taikiau, tačiau, kita vertus, neužtikrinamas gerosios tarptautinės praktikos perkėlimas į mediacijos procesą – fiksuojamas ypač retas vaiko nuomonės išklausymas privalomosios mediacijos metu.

Be to, galima teigti, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas padarė poveikį visai visuomenei, nes padidino mediacijos žinomumą. Tai pastebi tiek teisėjai, tiek ir advokatai. Galimybė taikiau išspręsti ginčą palaipsniui tampa visuomenės suvokta ir todėl realia alternatyva teismui.

Vertinant teisinio reguliavimo poveikį asmenims svarbu ir tai, kad šis poveikis buvo ilgalaikio pobūdžio, nes sisteminis teisės sistemos pokytis – naujo instituto įvedimas – sukėlė nuolatinius padarinius. Kaip neilgalaiškį poveikį galima vertinti poreikį prisitaikyti prie pokyčių, kuris neišvengiamas pradedant taikyti naują teisinį reguliavimą. Pastebėtina, kad ginčo šalių noras spręsti šeimos ginčus mediacijos būdu pasirodė besąs mažesnis, nei buvo numatęs įstatymų leidėjas ir vykdomosios valdžios institucijos (apie tai galima spręsti iš to, kad privalomosios mediacijos procesams numatoma daug daugiau lėšų ir planuojamas daug didesnis tokios mediacijos bylų skaičius, nei tokių procesų įvyko ir faktiškai buvo panaudota lėšų mediatorių paslaugoms apmokėti). Todėl galima kelti klausimą, ar tai yra pereinamojo laikotarpio reiškinys, kai vyksta ginčo šalių prisitaikymas prie pasikeitusio teisinio reguliavimo, ar tai rodo imanentinį ginčo šalių nenorą skirti laiko mediacijos procesui ir kartu – jų pasirinkimą ginčus spręsti kreipiantis į teismą. Atsakyti į šį klausimą bus galima po kelerių metų, kai prisitaikymo prie pasikeitusio teisinio reguliavimo laikas jau bus pasibaigęs.

Taip pat pastebėtina, kad asmenų elgsenai vertinimo laikotarpiu turėjo įtakos ir įstatymų leidėjo nenumatytos aplinkybės, būtent COVID-19 pandemija. Padaugėjęs iššūkių, susijusių su fiziniu saugumu, kitų problemų sprendimui buvo skiriama mažiau dėmesio. Kita vertus, buvo ir mažiau galimybių tokias problemas spręsti pasinaudojant teisinėmis procedūromis, nes dėl pandemijos teisinė sistema turėjo prisitaikyti dirbti kitais būdais. Tuo pat metu galima daryti prielaidą, kad dėl judėjimo apribojimų ir reikalavimo likti namuose, taip pat dėl pablogėjusios daugelio asmenų psichologinės būsenos šeimos ginčų skaičius ir poreikis spręsti tokius ginčus mediacijos būdu padidėjo, tačiau statistiniai duomenys to aiškiai neatskleidžia.

3.3. Kokių sąnaudų asmenys ar jų grupės patyrė ar kokios naudos gavo

Sąnaudos

Taikant privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose įvairios asmenų grupės patyrė sąnaudų.

Ginčo šalių patirčių kiekybinis tyrimas rodo, kad dauguma jų (77,56 % respondentų) nepatyrė jokių išlaidų, susijusių su privalomąja mediacija. Dažniausiai (36,76 %) respondentai patyrė 101–300 eurų papildomas išlaidas.

Šiek tiek daugiau nei penktadalis (22,06 %) patyrė didesnes nei 500 eurų išlaidas. 16,18 % patyrė iki 100 eurų papildomas išlaidas.

16,18 % respondentų patyrė daugiau nei 500 eurų išlaidas teisininkų konsultacijoms, 14,71 % šioms konsultacijoms patyrė 101–300 eurų išlaidas. 13,24 % respondentų patyrė papildomas 101–300 eurų išlaidas teisininkams, kartu su ginčo šalimi dalyvavusiems privalomoje mediacijoje. 8,82 % šioms išlaidoms patyrė daugiau nei 500 eurų papildomas išlaidas. Panaši dalis (7,35 %) dėl teisininkų dalyvavimo kartu su šalimi patyrė iki 100 eurų papildomas išlaidas.

Dažniausiai (16,18 %) taikos sutarties sudarymo išlaidos respondentams siekė iki 100 eurų. 39,71 % respondentų iki 100 eurų siekė transporto išlaidos, nes mediacija vyko kitame mieste. Penktadaliui respondentų (19,12 %) iki 100 eurų išlaidos siekė iš valstybės registru išimamoms pažymoms. Pastebėtina, kad mediacijos nesėkmės atveju tos pačios pažymos būtų teikiamos ir teismui.

Ginčo šalių atsakymai į kokybinio tyrimo klausimus rodo, kad dauguma šalių nepatyrė tokių išlaidų, išskyrus nereikšmingas atvykimo į mediaciją išlaidas. Papildomas kai kurių informantų išlaidas sudarė tik užmokestis advokatams. Keletas informantų mokėjo už papildomas mediacijos paslaugas, kai jų ginčui spręsti neužteko 4 valstybės apmokamų valandų (apie 8090 eurų). Informantai tai, kad mediacija yra valstybės apmokama, vertina labai pozityviai, palyginti su tuo, jei būtų reikėję kreiptis į teisininkus ar bylinėtis teisme.

Advokatų atsakymai į kokybinio tyrimo klausimus rodo, kad finansinės ir laiko sąnaudos, kurios patiriamos naudojantis privalomąja mediacija, atsiperka. Dalis jų pabrėžė, kad naudojimas privalomąja mediacija sprendžiant šeimos ginčus atsiperka ne tik pačioms šalims, bet ir valstybei. Atsakydami į klausimus advokatai nevertino savo pačių patiriamų sąnaudų, taip pat sumažėjusių pajamų dėl to, kad mediacija sėkmingai pasinaudojusios ginčo šalys nesibylinėjo teisme ir todėl teismo procese nesinaudojo advokatų paslaugomis. Tačiau statistinių duomenų analizė leidžia daryti pagrįstą prielaidą, kad dėl tokio nesinaudojimo advokatų paslaugomis advokatų negautos pajamos yra labai didelės.

Remdamiesi Rekomendacijomis dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio ir 2021 m. Gegužės 1 d. Taikytu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu – 1524,42 Eur, bei vertindami, kad šeimos ginčo byloms taikomas 0,5 sudėtingumo koeficientas, apskaičiuovome vienos ginčo šalies patirtas išlaidas teisinėms paslaugoms: už ieškinį, priešieškinį, atsiliepimą į ieškinį ar priešieškinį – 1905,25 Eur; už vieną teisinių konsultacijų, atstovavimo teisme, pasirengimo teismo ar parengiamajam posėdžiui valandą, dalyvavimo derybose dėl taikos sutarties sudarymo valandą ar asmens atstovavimo ikiteisminėse ginčų sprendimo institucijose, jeigu tas pats ginčas vėliau tapo teisiniu ginču, valandą – 0,1, t. Y. 457,26 Eur; iš viso – 2362,51 Eur. Remdamiesi tokiomis prielaidomis, taip pat vertinimu, kad apskaičiuotas išlaidas patiria abi ginčo šalys, ir VGTPT pateiktu nagrinėjamu laikotarpiu taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų skaičiumi – 3223, galime teigti, kad vertinimo laikotarpiu reforma ginčo šalims galimai sutaupė 15,229 mln. Eur (2362,51 x 2 x 3223). Tokiu pačiu dydžiu sumažėjo advokatų pajamos.

Advokatų patirčių kokybinio tyrimo metu kai kurie advokatai skundėsi, kad mediatoriai nepageidauja, kad advokatai drauge su klientais dalyvautų mediacijos procese. Keli informantai advokatai išreiškė lūkestį, kad, jų klientams pareiškus norą mediacijoje dalyvauti su atstovu, į tai turėtų būti atsižvelgta, o ne bandoma atkalbinėti. Ypač šis advokatų neįtraukimas aktualus tampa šalims pasiekus taikius susitarimus. Jiems tokiu atveju nepriimtinas atrodo mediatorių noras rengti taikos sutartis arba įpareigojimas jas parengti teisininkams, nedalyvavusiems mediacijos sesijose. Juolab kad advokatai tikina, jog mato galimybę pasiekti geresnį mediacijos rezultatą, ir į mediaciją ateina nusiteikę šalį palaikyti, padrąsinti, padėti mediatoriui, o ne rungtyniauti.

Taigi informantai tikisi glaudesnio mediatorių ir advokatų bendradarbiavimo. Kitaip tariant, advokatai, net matydami, kad „*ekonomiškai, tai yra labai labai nenaudinga*“, nes bylinėjimasis yra jų darbas, kuris generuoja pajamas, siekdami geriausiai patenkinti savo klientų interesus siektų bendradarbiauti su mediatoriais. Tačiau tokiu atveju jie tikisi aiškiai atskirti mediatoriaus ir advokato vaidmenis, norėtų būti įtraukti į mediacijos procesą bei dalyvauti įtvirtinant mediacijos metu pasiektus susitarimus.

Vienas iš *ex post* vertinimo klausimų – ar yra objektyvių priežasčių, dėl kurių skirtingos asmenų grupės patyrė skirtingo dydžio sąnaudų.

Tiek, kiek šis klausimas suponuoja, kad skirtingų asmenų grupių patiriamos sąnaudos gali teisėtai skirtis (t. y. šie skirtumai neprilygtų kurios nors grupės narių diskriminacijai) tik dėl objektyvių priežasčių, o sąnaudų dydžio

skirtumų identifikavimas leistų preliminariai nustatyti tas asmenų grupes, kurių diskriminacijos klausimas turėtų būti įvertintas. Pirmiausia turi būti identifikuotos asmenų grupės, kurių situacijų analogiškumą (palyginamumą) būtų tikslinga vertinti. Nereikėtų vertinti privačių asmenų ir valstybės institucijų sąnaudų skirtumų, nes jų situacija objektyviai per daug skiriasi. Gali būti tikslinga lyginti privačių asmenų situacijas, tačiau ir tokiu atveju pagal vaidmenį privalomosios mediacijos šeimos ginčų procese išskirtų asmenų grupių (ginčo šalių, mediatorių, advokatų) padėtis yra objektyviai skirtinga. Šios skirtingos privačių asmenų grupės (ginčo šalys, mediatoriai, advokatai) patyrė skirtingo dydžio sąnaudų dėl tos priežasties, kad jų padėtis objektyviai skiriasi. Be to, nei kiekybinio, nei kokybinio tyrimo duomenų, taip pat nei statistinės, nei teisinės informacijos analizė neleido identifikuoti šių privačių asmenų grupių (ginčo šalių, mediatorių, advokatų) viduje siauresnių kategorijų, į kurias patenkantys asmenys patyrė kitokio dydžio sąnaudų nei tos grupės daugumos nariai ir todėl galimai susidūrė su diskriminacijos ar nelygybės problema.

Kita vertus, toliau stebint ir vertinant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose instituto veikimą, būtų tikslinga rinkti duomenis apie tai, ar pažeidžiamų asmenų kategorijoms priklausantys asmenys (dėl lyties, rasės, negalios, turtinės padėties ir pan.) nepatiria didesnių išlaidų arba nesusiduria su situacija, kai negali pasinaudoti visomis mediacijos proceso teikiamomis galimybėmis, todėl kad dėl savo pažeidžiamumo neturi galimybės padengti papildomų išlaidų teisinėms konsultacijoms (pvz., (1) mediatoriaus paslaugoms, jei reikėtų papildomų mediacijos valandų valstybės finansuojamame mediacijos procese arba jei valstybės finansuojamų mediatorių veiklos kokybė taip skirtųsi nuo privačių mediatorių veiklos kokybės, kad sėkmingai mediacijos baigčiai pasiekti praktiškai būtų būtina naudotis privačių mediatorių paslaugomis, (2) advokatų paslaugoms, jei sėkmingai mediacijos baigčiai pasiekti praktiškai būtų būtina naudotis advokatų paslaugomis). Todėl rekomenduojama stebėti privalomosios mediacijos taikymo poveikį pažeidžiamų asmenų grupėms priklausantiems asmenims.

Vertinant, ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą valstybės ir (ar) savivaldybių biudžetai, valstybės ir (ar) savivaldybių institucijos ir įstaigos patyrė sąnaudų, pastebėtina, kad ES lėšomis finansuotame projekte „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“, kuriuo ir buvo įgyvendinama reforma, išlaidų suma buvo 576,9 tūkst. Eur, o iš valstybės biudžeto lėšų išmokėtas užmokestis mediatoriams už VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimą sudarė 509,624 tūkst. Eur per visą vertinimo laikotarpį.

Tuo pat metu pastebėtina, kad priimant teisės aktą dėl privalomosios mediacijos ir vėliau planuojant šių teisės normų įgyvendinimą buvo numatytos didesnės (beveik dvigubai) lėšos, nei buvo panaudota.

Nauda.

Jau minėta, kad ginčo šalys gavo naudą dėl sutaupytų lėšų teisinėms paslaugoms apmokėti.

Vertinant valstybės biudžeto lėšų sutaupymą, svarbu tai, kad teismų sistemos biudžeto planavimas vyksta atsižvelgiant į teisėjų, teisėjų padėjėjų ir kito personalo etatų skaičių ir tiesiogiai nepriklauso nuo išnagrinėtų bylų skaičiaus, todėl teismų sistemos finansavimas tiesiogiai neatspindi teismų darbo krūvio pokyčių. VGTPT savo atsakyme nurodė, kad papildomų etatų mediatorių registruoti tvarkyti nebuvo pasitelkta – atliktas funkcijų persiskirstymas, taigi privalomosios mediacijos įvedimas nepadarė poveikio VGTPT finansavimui.

Pastebėtina, kad galima teisinio reguliavimo nauda buvo įvertinta apibrėžiant teisinio reguliavimo tikslus, tačiau nebuvo išreikšta skaitiniais rodikliais. Pagal pobūdį gauta nauda yra tokia, kokios tikėtasi (socialinė taika, didesnis taikių ginčų sprendimų skaičius, teismų krūvio sumažėjimas dėl šeimos ginčų bylų skaičiaus sumažėjimo).

4. Ar taikant vertinamą teisinį reguliavimą pavyko pasiekti teisės akto priėmimo metu keltus tikslus ir planuotus pokyčius

4.1. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros

Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įvedimo buvo priimti reikiami teisės aktai, imtasi organizacinių priemonių, įskaitant mokymus ir viešinimo kampaniją. Šios kategorijos bylose mediacijos procedūra (ar bent jos inicijavimas) taikoma privalomai, todėl mediacijos taikymo apimtis padidėjo. Be to, pasirengimas taikyti mediaciją ir jos taikymas šios kategorijos bylose taip pat padidino teisinės sistemos dalyvių gebėjimus taikyti mediaciją arba svarstyti tokią ginčo sprendimo galimybę ir kitų kategorijų bylose.

Šeimos ginčų šalių kiekybinės apklausos metu pateikti atsakymai rodo, kad šiek tiek daugiau nei pusė (54,2 %) visiškai pritarė (pritarė) teiginiui „Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją“, apie ketvirtadalis respondentų visiškai nepritarė šiam teiginiui. Visiškai pritarė teiginiui „Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms“ 28 % respondentų, pritarė 26,8 %, jam visiškai nepritarė 18,5 % ir nepritarė 5,1 % respondentų. Toks mediacijos vertinimas rodo, kad didelė dalis asmenų, kurie pasinaudojo privalomąja mediacija, patys dar sykį ja naudotųsi arba siūlytų naudotis savo artimiesiems.

Pagal Nacionalinės teismų administracijos duomenis apie civilinių bylų skaičių (žr. 1 pav.), vertinimo laikotarpiu jau kurį laiką matomas bendras civilinių bylų (įskaitant ir šeimos bylas) skaičiaus mažėjimas, tačiau šeimos ginčo bylų procentinės dalies sumažėjimas įsigaliojus privalomąja mediaciją numatančiam teisiniam reguliavimui (2020 m.) yra pastebimai didesnis, o tai bent iš dalies rodo realų privalomosios mediacijos poveikį, t. y. tai, kad teismas po privalomosios mediacijos nebeturėjo nagrinėti dalies šeimos ginčo bylų, o turėjo tvirtinti šalių sudarytas taikos (ar kitas suderintą šalių valią dėl buvusio ginčo objekto išreiškiančias) sutartis. Tuo pat metu negalima atmesti galimybės, kad dalį šeimos ginčų sumažėjimo lėmė tokių taikių susitarimų nesinaudojant mediatorių paslaugomis sudarymas, t. y. tą sumažėjimą lėmė ne privalomosios mediacijos taikymas, o kiti veiksniai.

Analizuojant VGTPT pateiktus (7 lentelėje) duomenis apie taikiai pasibaigusią privalomųjų mediacijų dalį, palyginti su VGTPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi, pastebima vadinamojo mediacijos sėkmės rodiklio didėjimo tendencija. Lyginant 2020 m. mediacijos sėkmės rodiklius su 2021 m. duomenimis matyti, kad bendras mediacijos sėkmės rodiklio procentinės išraiškos skaičius padidėjo nuo 38 iki 56 %, o 2022 m. jis siekė 48 % (per 5 mėnesius) ir, jei išliks toks pat tempas, tikėtina, kad 2022 metų pabaigoje mediacijos sėkmės rodiklis bus panašus kaip ir 2021 m.

4.2. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose paskatino daugiau asmenų ginčus spręsti taikiai

Pirmiau aprašytas teigiamas poveikis taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtrai reiškia ir tai, kad privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose paskatino daugiau asmenų ginčus spręsti taikiai. Papildomai pastebėtina, kad augantį asmenų pasitikėjimą mediacija, kaip taikaus ginčų sprendimo būdu, rodo ir privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesų duomenys.

Privalomoji mediacija gali būti atliekama VGTPT administruojamo procesu metu arba privačiai mediacijos paslaugas teikiančių mediatorių. Privačiai paslaugas teikiančių mediatorių administruojamos privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose skaičius nėra apskaitomas, todėl objektyviai įvertinti privačios privalomosios mediacijos taikymo masto vertinamuoju laikotarpiu yra neįmanoma. 2022 m. gegužės 30 d. teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-219 patvirtintame Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo plane buvo nurodyta (6.3 punktas), kad tokius duomenis galima gauti iš Lietuvos mediatorių rūmų ir mediatorių, įrašytų į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, apklausos. Vykdydam tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos mediatorių rūmai, įsteigti vadovaujantis Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymu, neturi jokių kitais teisės aktais jiems numatytų funkcijų ir savanoriškos narystės pagrindu vienija tik apie 100 Lietuvos mediatorių, t. y. nedidelę dalį visų į Lietuvos mediatorių sąrašą įrašytų asmenų. Ši asociacija nekaupia duomenų apie privačių mediacijų skaičių. Vykdydam į Lietuvos mediatorių sąrašą įrašytų mediatorių apklausą apie privačių mediacijų apimtį, mediatorių skaičius nebuvo pakankamas, kad įgalintų daryti išvadą apie realias privačios mediacijos apimtį (nors išanalizavus gautus atsakymus ir matyti tam tikra prašymų dėl privačios mediacijos gavimo skaičiaus didėjimo tendencija). Neturint informacijos apie privačiai administruotus privalomosios mediacijos procesus, tenka remtis tik valstybės finansuojamų (t. y. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamų) procesų duomenimis.

Šių procesų statistiniai duomenys rodo privalomosios mediacijos procesų skaičiaus padidėjimą, santuokos nutraukimo bendru sutikimu, taikos sutarčių šeimos ginčiuose skaičiaus padidėjimą.

Analizuojant duomenis (5 lentelė) apie vertinamuoju laikotarpiu VGTPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičių, pastebimas 3 % bendras tokių sprendimų skaičiaus augimas. 2020 m. iš viso VGTPT buvo priimti 2751 sprendimai dėl mediatoriaus paskyrimo privalomai mediacijai vykdyti, 2021 m. – 2838 tokie sprendimai. Įvertinti 2022 m. rezultatus tyrimo atlikimo metu sudėtinga, nes analizuoti galime tik penkių mėnesių duomenis. Tačiau vertinant tai, kad per pirmus penkis 2022 metų mėnesius VGTPT priėmė 1231 sprendimą dėl mediatoriaus paskyrimo, tikėtina, kad likusį antrąjį 2022m. pusmetį pavyks išlaikyti panašų priimamų sprendimų skaičių. Tai reikštų labai panašų VGTPT priimamų sprendimų dėl mediatoriaus paskyrimo privalomai mediacijai vykdyti skaičiaus augimą ir 2022 m. Tai akivaizdžiai teigiama tendencija, rodanti, kad nepaisant nedidele apimtimi sumažėjusio VGTPT gautų prašymų dėl inicijuojamų mediacijų skaičiaus, lyginant 2020 m ir 2021 m. duomenis, rodikliai, rodantys, kad asmuo išreiškė sutikimą dalyvauti mediacijoje, vis tiek auga. Iš viso per vertinamąjį laikotarpį buvo priimta 6820 VGTPT sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti.

Įvertinę VGTPT pateiktus duomenis dėl privalomosios mediacijos metu pasiekiamų taikių susitarimų skaičiaus, matome, kad vertinamuoju laikotarpiu pastebimas privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusių taikiai, skaičiaus augimas. Lyginant pirmųjų privalomos mediacijos taikymo metų duomenis su 2021 m. duomenimis, matyti, kad bendras privalomųjų mediacijų, pasibaigusių taikiai, skaičiaus padidėjo net 52 % (nuo 1045 taikių susitarimų 2020 m. iki 1587 susitarimų 2021 m.). Daliniai 2022 m. rezultatai ir sistemiškai analizuojami kiti tyrimo metu gauti duomenys taip pat leidžia įžvelgti teigiamą taikių susitarimų VGTPT administruojamose mediacijose augimo tendenciją.

1 lentelė. Mediacijos procesų bei taikos sutarčių ir prašymų skirti mediatorių santykis

Metai	Prašymai skirti mediatorių		Sprendimai skirti mediatorių			Taikos sutartys			
	Per metus	Mėnesio vidurkis	Per metus	Mėnesio vidurkis	Dalis nuo prašymų skaičiaus, %	Per metus	Mėnesio vidurkis	Dalis nuo prašymų skaičiaus, %	Dalis nuo sprendimų skaičiaus, %
2020	6789	566	2751	229	41%	1045	87	15%	38%
2021	6369	531	2838	237	45%	1587	132	25%	56%
2022	2881	576	1231	246	43%	591	118	21%	48%

Šaltinis – STRATA pagal VGTPT statistinius duomenis

Kita vertus, įvykusių privalomosios mediacijos procesų skaičius buvo mažesnis, nei planuota. Daugiau nei pusė privalomosios mediacijos procesų vertinamuoju laikotarpiu neįvyko antrajai ginčo šaliai nesutikus dalyvauti privalomoje mediacijoje.

2 lentelė. Planuotos ir pasiektos mediacijos procesų rodiklio reikšmės

Rodiklio pavadinimas / metai	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Planuotas mediacijos procesų skaičius	5500	6000	6500
VGTPT gautų ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	6789	6369	2881
VGTPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	2751	2838	1231

Šaltinis – STRATA pagal VGTPT statistinius duomenis

4.3. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose leido ginčo šalims sutaupyti laiko ir finansinių išteklių sprendžiant ginčus

Privalomosios mediacijos įtvirtinimas ginčo šalims leido sutaupyti tiek finansų, tiek laiko ir kitokių resursų. Pirmiausia, ginčo šalių gauta nauda sėkmingos mediacijos atveju pasireiškė sutaupytais teisinės pagalbos išlaidomis, kurių bendra tyrimo metu įvertinta suma sudaro 15 mln. Eur. Be to, sėkmingos mediacijos atveju viena iš ginčo šalių sutaupė ir žyminį mokestį, kuris būtų sumokėtas teismo proceso metu. Bendra sutaupyto žyminio mokesčio, kuris būtų mokamas šeimos ginčo bylos nagrinėjimo atveju, suma sudaro 3,8 mln. Eur.

Toliau įvertinamas ginčo šalių sutaupytas laikas, kai sudaroma taikos sutartis, – jis vidutiniškai sudaro apie 41 kalendorinę dieną. Iš viso sutaupyta laiką įvertiname apie 11,8 mln. Eur dydžio suma.

Galiausiai kaip naudą įvertiname ir tai, kad po nesėkmingos privalomosios mediacijos ginčo šalys teisminiame procese jaučiasi geriau ir išvengia nereikalingų neigiamų emocijų ir konfliktų. Šią naudą įvertiname 1 mln. Eur suma.

Bendra visų ginčo šalių sutaupymo vertė vertinamu laikotarpiu sudaro apie 31,6 mln. Eur.

4.4. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose sumažino teismų darbo krūvį

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas parodė, kad šeimos ginčus nagrinėjančių teisėjų darbo krūvio sumažėjimą, kaip privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultatą, pastebėjo didelė dalis informantų. Iš 21 kalbinto teisėjo informanto 7 aiškiai įvardijo, kad krūvio nesumažėjo, o 10 – kad sumažėjo. 4 informantai negalėjo atsakyti į šį klausimą, nes matė ženklų, rodančių tam tikrą bylų sumažėjimą, bet, kita vertus, realaus palengvėjimo neįtako.

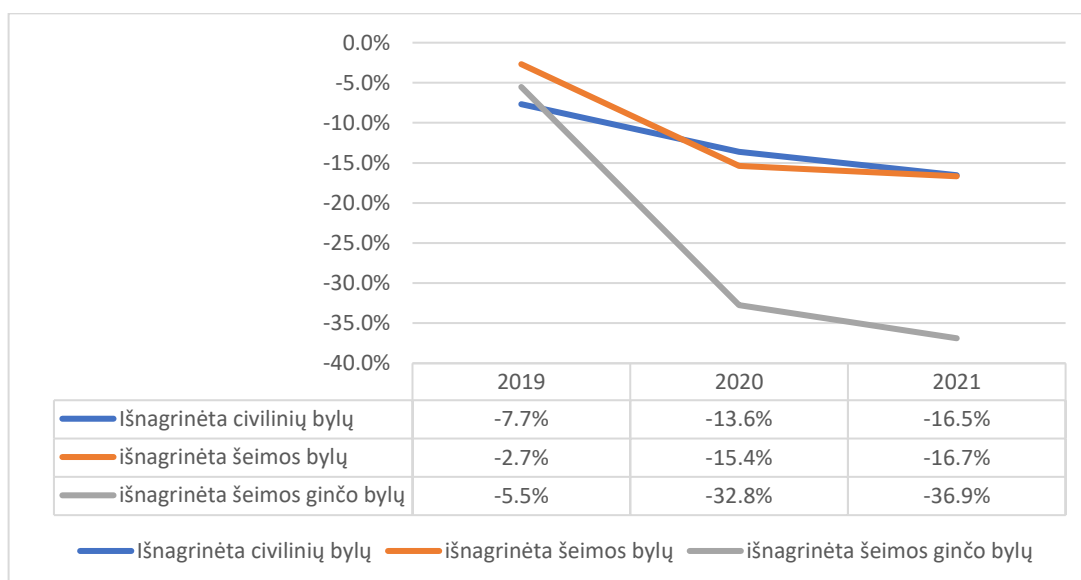
Daugelio informantų teisėjų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teiseną spręstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimų ypatingą teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimų supaprastinto proceso tvarka. Išaugęs pastarųjų bylų skaičius smarkiai nedidina teisėjams darbo krūvio, nes reikalauja mažiau laiko ir susitelkimo, lyginant su ginčo teiseną. Sumažėjęs ginčo teiseną spręstinių bylų skaičius leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą. Taigi bendras teismų darbo krūvis nepasikeitė, tačiau pasikeitė (sumažėjo) šeimos ginčams nagrinėti skiriama teisėjų darbo laiko dalis ir padidėjo kitoms byloms skiriama (arba ta, kurią būtų galima skirti, nes oficialių duomenų, kaip teisėjai paskirsto savo darbo laiką, nėra) darbo laiko dalis, o tai galima vertinti kaip tam tikrą teisėjų darbo palengvėjimą.

Kita vertus, respondantai pastebi ir tam tikrą darbo krūvio padidėjimą dėl teismams kartais tenkančios papildomos naštos aiškinantis, ar tikrai buvo tinkamai realizuota pareiga pasinaudoti privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka.

Be to, nemaža dalis teisėjų nurodė, kad jų darbo krūvis nepasikeitė, o jei ir pasikeitė, tai tam įtakos galėjo turėti ne tik mediacija, bet ir kiti veiksniai, pavyzdžiui pandemija ar mažesnis sudaromų santuokų skaičius.

Vertinant statistinius duomenis, reikšmingiausią teismų darbo krūvio sumažėjimą rodo tai, kad, įvedus privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose, išnagrinėtų šeimos ginčų dalis sumažėjo 20 % daugiau negu tuo pačiu laikotarpiu sumažėjo išnagrinėtų civilinių bylų skaičius. Taigi teismas po privalomosios mediacijos nebeturėjo nagrinėti dalies šeimos ginčo bylų, o turėjo tvirtinti šalių sudarytas taikos (ar kitas suderintą šalių valią dėl buvusio ginčo objekto išreiškiančias) sutartis, t. y. spręsti ne tokius sudėtingus, mažiau darbo reikalaujančius klausimus.

1 pav. Civilinių ir šeimos bylų skaičiaus dinamika nuo 2018 m.

Šaltinis – STRATA pagal NTA statistinius duomenis

4.5. Ar vertinamo teisinio reguliavimo tikslai yra pakankamai aiškūs

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose tikslai įstatymo priėmimo metu, taip pat teisingumo ministrui formuluojant šio *ex post* vertinimo klausimus buvo suvokti kaip apimantys mediacijos sistemos plėtros, taikiai ginčus spręsti siekiančių asmenų skaičiaus didinimo, asmenų patiriamų sąnaudų sprendžiant ginčus sutaupymo, teismų darbo krūvio mažinimo aspektus. Taigi jie apima, viena vertus, tikslus, susijusius su asmens teisės į teisinę (teisminę) gynybos priemonę realizavimu, ir, kita vertus, valstybės sukurtos teismų sistemos organizacinių problemų sprendimo tikslus.

Teisinio reguliavimo, jo taikymo ir veikimo tinkamumo vertinimas priklauso nuo to, kaip suvokiamas teisiniam reguliavimui keliamų tikslų turinys. Pastebėtina, kad vertinamam teisiniam reguliavimui kelti tikslai buvo apibrėžti labai bendrai, jų nedetalizuojant ir nenustatant tikslų pasiekimui vertinti naudotinių rodiklių. Taip apibrėžti tikslai gali būti suvokiami įvairiai, aiškinami lanksčiai ir vertinami kaip vis dar aktualūs. Kita vertus, teisinio reguliavimo taikymo praktika ir jos patirčių tyrimas parodė, kad įstatymų leidėjo tikslų nekonkretumas gali būti laikomas kliūtimi reikiamam mediacijos taikymo lygiui ir apimčiai pasiekti, todėl siūlytina privalomosios mediacijos tikslus konkretinti.

Pavyzdžiui, jei siekiama, kad mediacija praktiškai įvyktų kuo dažniau (tai gali būti mediacijos sistemos plėtros tikslas), tuomet tam tikri esamo teisinio reguliavimo bruožai gali būti suvokiami kaip trukdantys siekti šio tikslo. Taip galėtų būti vertinama: 1) išimtis, pagal kurią privaloma mediacija netaikoma tais atvejais, kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas; 2) galimybė antrajai ginčo šaliai be jokių apribojimų ir teisinių pasekmių atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje. Tačiau jeigu teisinio reguliavimo tikslas yra taikyti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose tais atvejais, kai tai nepažeidžia ginčo šalių teisių (ar bent jau tų teisių, kurios patenka į žmogaus teisių kategoriją), abi minėtos išimtys gali būti suvokiamos kaip teigiamas esamo teisinio reguliavimo bruožas, nes pirmuoju atveju užtikrina nuo smurto nukentėjusio asmens (dažnai – moters) teises, o antruoju atveju užtikrina, kad pareiga naudotis mediacija netaptų teisės kreiptis į teismą ribojimu. Taip pat prisimintina, kad, svarstant galimybę plėsti mediacijos taikymą kitų kategorijų bylose, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į asmenų požiūrį į mediacijos sistemos patrauklumą, bet ir į teisės aktuose identifikuotas bylų rūšis, kurioms mediacija netinka dėl jose nagrinėjamų klausimų pobūdžio. Pavyzdžiui, atkreiptinas dėmesys į 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų (10 konstatuojamoji dalis) pateiktą vertinimą, kad ši direktyva neturėtų būti taikoma teisėms ir pareigoms, dėl kurių pačios šalys negali spręsti pagal atitinkamą taikytiną teisę, o tokios teisės ir pareigos yra ypač dažnos šeimos teisėje ir darbo teisėje.

Nuo teisinio reguliavimo tikslų turinio suvokimo priklauso ir teisės normų, reguliuojančių mediacijos sistemos finansavimą, tinkamumo vertinimas. Kadangi vienas iš privalomosios mediacijos sistemos tikslų yra spręsti teisinės (teisminės) gynybos priemonių sistemos problemas (pvz., teismų darbo krūvio, bylos kainos, teismų finansavimo), kaip vienas iš tikslų turėtų būti suvokiamas ir tikslas sutaupyti valstybės biudžeto lėšų (ar optimizuoti jų panaudojimą). Tokiu atveju galėtų kilti klausimas, ar valstybės finansuojamos (VGPT administruojamos) mediacijos sistema turėtų būti konstruojama taip, kad galimybė naudotis valstybės nefinansuojama privalomosios mediacijos sistema (mediatorių privačiai teikiamomis paslaugomis) vis dar būtų patraukli. Jei privačių privalomosios mediacijos paslaugų teikimo tikslas valstybei yra svarbus, valstybės administruojama mediacijos paslaugų sistema neturėtų sukurti įspūdžio, kad mediacijos trukmė, kuri būtų ilgesnė už valstybės finansuojamą trukmę, yra per ilga, o mediatorių paslaugų kainos, didesnės už valstybės mediatoriui mokamą valandinį atlygį, yra per aukštos. Kitaip sakant, yra pagrindo teigti, kad priimtina mediacijos trukmė galėtų būti suvokiama kaip ilgesnė, nei numatyta dabar (tyrimo rezultatai parodė, kad, pavyzdžiui, mediacijos rezultatams įforminti numatytos vienos valandos nepakanka), o atlygio mediatoriams įkainis turėtų būti didesnis (artimesnis rinkos kainoms). Be to, turėtų būti vertinami ir bendresni valstybės išteklių paskirstymo klausimai: jei valstybė turi interesą užtikrinti ir teisminės, ir neteisminės teisinės gynybos priemonių sistemos veikimą, ar tikslingiau privalomosios mediacijos paslaugas visais atvejais teikti nemokamai (t. y. finansuoti neteisminės gynybos priemonių sistemą) ir galimai dar didinti šios sistemos finansavimą, ar skirti dalį lėšų teismų sistemai papildomai finansuoti ir taip spręsti teismų darbo krūvio bei teismų sistemos finansavimo klausimus. Prisimintina, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kurios privalomosios mediacijos sistema yra tokia, kad naudojimas mediatoriaus paslaugomis asmenims nekainuoja, todėl svarstyti, ar nemokamų paslaugų apimtis turėtų būti didinama, ar mažinama, yra pakankamai erdvės.

Išvados

1. Tyrimo metu nustatytas *ex post* vertinimui svarbių oficialių duomenų apie privačiai administruojamos privalomosios mediacijos šeimos ginčų bylose taikymo mastą trūkumas. Nėra informacijos apie šeimos ginčo bylos nagrinėjimo teisme kainą, mediatoriaus dalyvavimą sudarant taikos sutartį.
2. Taikyti esamą teisinį reguliavimą buvo garai pasiruošta, tačiau tinkama jo taikymo praktika susiformavo ne iš karto, t. y. teisinė sistema susidūrė su tam tikrais prisitaikymo prie pokyčio iššūkiais.
3. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas padėjo siekti mediacijos plėtros ir socialinės taikos tikslų, nes naudojimas mediacija padažnėjo, taikių ginčo sprendimo atvejų padaugėjo ir asmenys pajuto teigiamą mediacijos poveikį. Toks poveikis apima ir ginčo šalių sutaupytas lėšas bei laiką.
4. Nepastebėta ryškaus neigiamo privalomosios mediacijos poveikio asmens teisei kreiptis į teismą.
5. Privalomosios mediacijos įvedimas suteikė postūmį mediatoriaus profesijos formavimuisi.
6. Dėl privalomosios mediacijos įvedimo teismų darbo krūvis sumažėjo, nes pakito bylų pasiskirstymas, t. y. sumažėjo šeimos ginčų bylų.
7. Išimties dėl smurto šeimoje įteisinimas vertinamas palankiai, bet jos taikymo praktiką ir teisinio reguliavimo poreikį siūloma vertinti vėliau (praėjus ne mažiau nei dvejiems metams po atitinkamo teisės akto priėmimo).
8. Išlieka neaiškumų dėl to, ar privalomosios mediacijos procese pakankamai atsižvelgiama į kitų pažeidžiamų asmenų (pvz., vaikų) teisių apsaugos poreikius.
9. Išlieka neaiškumų dėl teisinio reguliavimo tikslų turinio ir tikslų pasiekimo vertinimo rodiklių.

1 priedas. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita

Ataskaita parengta vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 308 „Dėl Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“ ir 2022 m. gegužės 30 d. įsakymu Nr. 1R-219 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo plano patvirtinimo“.

I SKYRIUS

PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE GALIOJANČIO TEISINIO REGULIAVIMO POVEIKIO *EX POST* VERTINIMO DALYKAS

1. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo (toliau – *ex post* vertinimas) dalykas – Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymu ir Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu nustatyto privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas.

II SKYRIUS

ATSAKYMAI Į *EX POST* VERTINIMO KLAUSIMUS

2. *Ex post* vertinimo klausimai pagal veiksmingumo kriterijų:

2.1. Ar šeimos ginčo šalys, teismai, Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme nustatyti mediacijos valdymo subjektai, kurių kompetencijai priskirta privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo funkcija, žinojo apie nustatytą teisinį reguliavimą ir ar jį taikė, naudojosi jiems suteiktomis teisėmis bei ar vykdė nustatytas pareigas?

2017 m. birželio 29 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymą⁶ (toliau – Mediacijos įstatymas), Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas buvo išdėstytas nauja redakcija, pakeistas jo pavadinimas. Naujoji redakcija numatė esminius pokyčius mediacijos taikymo ir valdymo srityse bei padėjo pagrindą būsimam privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui nuo 2020 m. sausio 1 d.

Didžioji dalis naujosios Mediacijos įstatymo redakcijos nuostatų įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d. Tačiau šio įstatymo 20, 21, 22 straipsnių nuostatos, kurios reguliuoja privalomosios mediacijos taikymą, bei nuostatos, tikslinančios senaties terminų skaičiavimą bei asmenų, teikusių mediacijos paslaugas iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos, įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarką bei sąlygas, įsigaliojo 2020 m. sausio 1 d. Taigi nuo Mediacijos įstatymo naujosios redakcijos priėmimo 2017 m. birželio 29 d. iki jos nuostatų, numatančių privalomosios mediacijos taikymą šeimos ginčiuose įsigaliojimo praėjo daugiau nei dveji metai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Teisingumo ministerija ir Teisėjų taryba buvo įpareigosios iki 2018 m. gruodžio 31 d. priimti visus Mediacijos įstatymo naujos redakcijos įgyvendinimą užtikrinančius teisės aktus, o potencialios šeimos ginčo šalys, teismai, Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme nustatyti mediacijos valdymo subjektai, kurių kompetencijai priskirta privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo funkcija, – pasiruošti naujam etapui.

Įstatymų nuostatų derinimas ir įgyvendinamųjų teisės aktų priėmimas

Pasirengimas privalomosios mediacijos taikymui šeimos ginčiuose visų pirma buvo įgyvendinamas Mediacijos valdymo subjektų teisėkūros iniciatyvomis. Tam, kad naujosios redakcijos Mediacijos įstatymo nuostatos būtų

⁶ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12053.

galima sklandžiai taikyti, visų pirma buvo būtini atitinkami pakeitimai Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse bei įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų parengimas ir priėmimas.

2017 m. birželio 29 d. kartu su naująja Mediacijos įstatymo redakcija Lietuvos Respublikos Seimas priėmė ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymą⁷, kuriuo Civilinio proceso kodeksą papildė nuostatomis, būtinomis sklandžiam Mediacijos įstatymo naujos redakcijos įgyvendinimui. Šis teisės aktas, kaip ir daugelis Mediacijos įstatymo nuostatų, įsigaliojo nuo 2019 m. sausio 1 d.

2018 m. lapkričio 30 d. Teisėjų taryba patvirtino naują, glaustesnę Teisminės mediacijos taisyklių redakciją⁸ (įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d.), nes didžioji dalis nuostatų dėl teisminės mediacijos ir jos atlikimo buvo perkelta į Civilinio proceso kodeksą. Nuo 2019 m. sausio 1 d. jame atsirado du atskiri straipsniai (231¹ straipsnis „Ginčo perdavimas spręsti teisminės mediacijos būdu“ ir 231² straipsnis „Mediatoriaus skyrimas ir susipažinimas su civilinės bylos medžiaga“)⁹, skirti teisminės mediacijos procedūrai.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministras 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“¹⁰ patvirtino net 10 teisės aktų, kurie buvo būtini Mediacijos įstatymo įgyvendinimui bei sklandžiam mediacijos taikymui.

Turint omenyje, kad pagrindiniai mediacijos valdymo subjektai, kurių veikla susijusi su privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įgyvendinimu, buvo Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, natūralu, kad šie subjektai, inicijavę naujos Mediacijos įstatymo redakcijos priėmimą, dalyvavę jo derinimo procedūroje, rengdami įvairius įstatymų įgyvendinamusius teisės aktus arba dalyvaudami juos rengiant gerai žinojo apie numatomus pokyčius.

Mediacijos viešinimo kampanija

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija kartu su Nacionaline teismų administracija, VĮ Registrų centru ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nuo 2018 m. kovo 30 d. pradėjo įgyvendinti projektą „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“¹¹. Projektas buvo finansuotas pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ priemonę „Teisingumo sistemos veiksmingumo didinimas“. Įgyvendinant šį projektą daug dėmesio buvo skiriama visuomenės informavimui apie galimybę ginčus spręsti mediacijos būdu, taip pat informuojama ir apie privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose. Šiam tikslui pasiekti buvo parengti lankstinukai, straipsniai spaudoje ir portaluose, reklamjuostės, transliuotos radijo laidos, reportažai televizijoje, organizuota konferencija. Dėl šio projekto veiklų mediacijos žinomumas visuomenėje padidėjo, be to, tai padėjo parengti plačiąją visuomenę privalomam mediacijos šeimos ginčiuose taikymui. Įgyvendinant projektą buvo organizuojami projekto lėšomis finansuojami mediatorių mokymai, kuriuose apmokyta 420 asmenų, norinčių tapti mediatoriais. Taip pat mediacijos srityje kvalifikaciją patobulino 150 teisėjų. Projekto metu sukurtas metodinis leidinys mediatoriams „Mediatoriaus vadovas“, kuriame kalbama apie ginčo mediacijos prielaidas, principus ir procesą, mediatoriaus vaidmenį ir įrankius, aptariama šeimos ginčų mediacija, kitų ginčų mediacijos ypatumai ir informacinių technologijų naudojimas mediatoriaus veikloje. Šis metodinis leidinys viešai prieinamas visiems besidomintiems mediatoriams, o jo spausdintini egzemplioriai buvo dalijami į Lietuvos mediatorių sąrašą įrašytiems mediatoriams, teismams, viešosioms bibliotekoms. Įvardytomis priemonėmis buvo ne tik tobulinama mediatorių kvalifikacija, plečiamas jų korpusas, bet ir informuojama apie pokyčius bei užtikrinamas mediatorių pasirengimas privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesų vykdymui. Žinoma, paraleliai vyko ir aktyvus pasirengimas sklandžiam privalomosios mediacijos, finansuojamos valstybės lėšomis, paslaugų administravimui ir teikimui. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos teritoriniuose padalinuose buvo pasirūpinta

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12054.

⁸ Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl Teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2018-12-04, Nr. 19675.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12054.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. TAR, 2018-12-31, Nr. 21997.

¹¹ Projektas „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/mediacija/projektas-taikinamojo-tarpininkavimo-mediacijos-sistemos-pletra>.

privalomosios mediacijos administravimui reikalingais žmogiškaisiais ištekiais, įrengtos mediacijos paslaugų teikimui pritaikytos patalpos, pradėtos sudarinėti sutartys su mediatoriais dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo, konsultuojantis su Lietuvos mediatorių rūmais, parengti prašymo dėl privalomosios mediacijos, informacinių pranešimų ginčo šalims, mediatoriui, teismui šablonai, mediatorių prašymų dėl apmokėjimo už privalomosios mediacijos paslaugas forma bei atlikti kiti būtinieji pasirengimo darbai.

Apibendrinant būtina pažymėti, kad pasirengimas privalomajam mediacijos taikymui šeimos ginčiuose buvo vykdomas daugiau nei dvejus metus. Jo metu priimti visi reikalingi įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, didelis dėmesys buvo skiriamas mediacijos proceso žinomumui visuomenėje didinti, vyko viešinimo kampanija, renginiai teisininkams, mokymai asmenims, siekiantiems mediatoriaus statuso. Aktyviai rengtasi ir sklandžiam valstybės finansuojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimui. Įrengtos patalpos mediacijoms, pradėtos sudarinėti sutartys su mediatoriais, parengtos privalomosios mediacijos administravimo procese reikalingos dokumentų formos bei atlikti kiti būtinieji pasirengimo darbai. Tai įgalina teigti, kad teismai ir mediacijos valdymo subjektai, kurių kompetencijai priskirta privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo funkcija, žinojo apie nustatytą teisinį reguliavimą ir ruošėsi jo taikymui.

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose šalių informuotumas apie privalomąją mediaciją

Ieškant atsakymo į klausimą, ar ginčo šalys žinojo apie pasikeitusį teisinį reguliavimą ir apie privalomai taikomą mediaciją šeimos ginčiuose, būtina pažymėti, kad potencialios šeimos ginčų šalys mediacijos viešinimo kampanijos metu greičiausiai matė vienokio ar kitokio pobūdžio informaciją apie mediaciją ir jos teikiamą naudą. Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį, kad daugeliui jų tuo metu greičiausiai dar nebuvo aktualūs šeimos ginčų sprendimo procedūriniai aspektai. Tai, kad daugelis ginčo šalių apie privalomosios mediacijos taikymą sužinojo tik nusprendusios ieškoti teismo savo galimai pažeistų teisių ir teisėtų interesų sprendimo, rodo, kad momentinės ir nekartojamos reklaminės kampanijos neturi ilgalaikio poveikio. Taip yra todėl, kad paprastai teisiniai ginčai žmonių tarpusavio santykiuose yra reti, nenuolatinio pobūdžio, tad į apie tokių ginčų sprendimą pateikiamą informaciją dažniausiai atkreipia dėmesį tik tie asmenys, kuriems patiems ar jų artimiesiems šiuo metu ji yra aktuali.

Ginčo šalių, pasinaudojusių privalomąja mediacija tiriamuoju laikotarpiu, nuomonės apie privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad didžioji dauguma respondentų (89,85 %) teigia buvę informuoti apie tai, kas yra privalomoji mediacija. Apie dešimtadalis jų nurodė, kad nebuvo informuoti (9,94 %), likusieji (0,22 %), tikėtina, buvo nevysiškai informuoti, nes atsakė ir taip, ir ne. 83,99 % respondentų teigė, kad informacija apie privalomąją mediaciją buvo išsami, 16,01 % nurodė, kad informacija nebuvo išsami.

Atsakydami į klausimą, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti paaiškino šio proceso esmę ir tikslus, respondentai įvardijo keletą šaltinių. Penktadalis respondentų (20,9 %) informaciją apie procesą rado patys internete arba ją suteikė teisininkas pagal asmeninę užklausą. 17,7 % informaciją apie mediacijos proceso esmę suteikė VGTPPT pagal asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu. Nedidelei daliai respondentų (6,5 %) informaciją suteikė VGTPPT oficialiu raštu. Tarp kitų informacijos šaltinių respondentai minėjo advokatus, draugus ar pažįstamus, sutuoktinius, psichologus ar kitus specialistus.

Ginčo šalių kokybinio tyrimo metu atliktų interviu duomenys atskleidė tendenciją, kad informantai apie privalomąją mediaciją nieko nežinojo prieš dalyvaudami joje. Tik keletas informantų buvo susidūrę su teismine ar privačia mediacija, vienas jų buvo studijavęs mediacijos dalyką universitete, todėl turėjo žinių apie šią paslaugą. Galima teigti, kad plati viešinimo kampanija, deja, asmenų, potencialiai galinčių pasinaudoti mediacijos paslaugomis, beveik nepasiekė. Akivaizdu, kad informacijos apie alternatyvas teismui ginčo šalims labiausiai reikia tada, kai tarp jų realiai kyla ginčas, o išankstinis žinojimas apie mediaciją tik palengvina situaciją, didina pasitikėjimą šiuo institutu, parodo, kur galima ieškoti pagalbos, tačiau neužpildo visų informacijos apie mediaciją spragų. Taigi, ginčo šalys tik atsiradus realiam poreikiui pasinaudoti privalomąja mediacija pradėjo domėtis, kas yra mediacija ir kam ji skirta. Tai rodo poreikį nuolat užtikrinti, kad paprastai ir suprantamai išdėstyta informacija apie privalomąją mediaciją būtų laisvai prieinama visiems besidomintiems bei kelia iššūkį ieškoti galimybių nenutrūkstamam tokios alternatyvos teismui viešinimui.

Advokatų žinojimas apie pokyčius ir pasirengimas jiems

Mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje numatyta galimybė kartu su ginčo šalimis mediacijoje dalyvauti ir jų atstovams. Atstovo dalyvavimas ir įsitraukimas į mediacijos procesą gali būti skirtingas. Vieni advokatai pasirenka patarėjo vaidmenį, paruošia ir padrąsina klientą, bet mediacijos susitikimuose nedalyvauja. Kiti įsitraukia labiau ir lydi savo atstovaujamus klientus į mediacijos sesiją, bendrauja su mediatoriumi ir kita šalimi. Ginčo šalių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų požiūrio kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad advokatai atlieka

svarbų vaidmenį tiek informuodami šeimos ginčų šalis apie privalomą mediacijos taikymą, tiek ir joms apsisprendžiant dalyvauti tokiaame procese ar ne. Tyrimų rezultatai patvirtina, kad būtent iš savo atstovo dažna ginčo šalis ir sulaukia informacijos apie mediaciją. Taigi, svarbu įvertinti ir advokatų žinojimą apie pokyčius bei jų pasirusimą naujojo teisinio reguliavimo taikymui.

Kokybinio advokatų, besispecializuojančių šeimos ginčiuose, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką rezultatai parodė, kad apie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymą nuo 2020 m. sausio 1 d. advokatai informantai žinojo, bet kaip nors specialiai tam nesirengė. Dalis informantų baigė bazinius mediacijos mokymus ir įsirašė į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, kas leidžia daryti prielaidą, jog privalomosios mediacijos įvedimą jie siejo ir su naujos ekonominės veiklos advokatams atsiradimu. Daugeliui informantų pokytis buvo aiškus, tad jie neužtruko, kol išsiaiškino jo įgyvendinimo ypatumus. Visi nurodė, kad nuolatos seka teisinio reguliavimo pokyčius, susijusius su jų specializacija, tad tikrai žinojo apie planuojamus pokyčius. Didžioji dalis kokybinio tyrimo metu apklaustų advokatų džiaugėsi turėję užtektinai laiko susipažinti su įstatymo projektu, stebėjo viešoje erdvėje skelbiamą informaciją apie mediaciją, įsitraukė į diskusijas advokatų bendruomenėje. Tiesa, ketvirtadalis informantų akcentavo, kad besiruošiant privalomos mediacijos įvedimui kilo ir nemažai klausimų, ypač dėl to, kuriems šeimos ginčams bus taikomos nuostatos dėl šios naujos privalomos ikiteisminio ginčo nagrinėjimo tvarkos. Tarp advokatų jautėsi nerimas, kiek griežtai bus reikalaujama „pažymų“ ir kaip tinkamai pildyti dokumentus, kad jie būtų teismo priimti. Pasitaikė ir advokatų, kurie poreikio ruošti pokyčiams nejautė, nes naujoji tvarka, jų supratimu, buvo labai aiški ir suprantama arba jie buvo ir vis dar yra skeptiškai nusiteikę prieš privalomos mediacijos įvedimą.

Teisėjų žinojimas apie pokyčius ir pasirengimas jiems

Kokybinio teisėjų, sprendžiančių šeimos bylas, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką tyrimo rezultatai parodė, kad teisėjai, panašiai kaip ir advokatai, apie mediacijos, kaip įstatymu nustatytos privalomosios ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos šeimos ginčiuose, įvedimą nuo 2020 m. sausio 1 d. žinojo iš anksto, tačiau absoliuti dauguma šios naujovės taikymui specialiai nesirengė. Tiesa, dalis jų aptarė naujovę savo kolektyvuose dar iki jai įsigaliojant. Teisėjai nurodė, kad jie nuolat seka teisinio reguliavimo pokyčius, apie esminius pokyčius papildomai yra informuojami interneto svetainėje www.teismai.lt bei teismų intranete.

Po vertinamųjų nuostatų įsigaliojimo gavus pirmuosius ieškinius kai kuriuose teismuose pasitaikė nesklandumų. Teisėjai suskubo tartis ir ieškoti tinkamiausių nutarčių formuluočių ir individualių situacijų sprendinių. Tai sukuria prielaidą teigti, kad iki nuostatų įsigaliojimo kai kurie teismai, nors ir gerai žinojo apie pokyčius, bet dar nebuvo sutarę dėl bendros ieškinių, pateiktų nesilaikant pareigos visų pirma ginčą spręsti privalomosios mediacijos būdu, vertinimo praktikos, procesinio teismo atsako į nepasinaudojamą privalomąją mediaciją. Pavyzdžiui, dalis informantų teisėjų nurodė, kad, po 2020 m. sausio 1 d. gavę ieškinį dėl šeimos ginčo, jie nežinojo, kokio pobūdžio sprendimą turėtų priimti, jei nustatyta, jog ginčo šalys nepasinaudojo privaloma mediacija. Didelė dalis teisėjų informantų paminėjo, kad iš pradžių buvo taikomas trūkumų šalinimo institutas, nors turėjo būti atsisakoma priimti ieškinį. Pasitaikydavo ir situacijų, kuomet teismai pamiršdavo įsitikinti, ar buvo pasinaudota privalomąja mediacija iki ieškinio pateikimo. Pirmosios instancijos teismų klaidas, kurių būtų buvę galima išvengti, tekdavo taisyti apeliacinės instancijos teismams. Teigtina, kad tokio pobūdžio pokyčiams teismai būtų parengti veiksmingiau, jei jiems būtų centralizuotai parengtos ir pateiktos rekomendacijos dėl naujųjų nuostatų taikymo dar iki jų įsigaliojimo.

Teisėjų patirtis patvirtina, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžioje ginčo šalims trūko informacijos apie pakeitimus. Nors advokatai tvirtino priešingai, tačiau teisėjų patirtis liudijo, kad žinių trūko ir šalių atstovams, nes teismams tekdavo atsisakyti priimti didelę dalį ieškinių šeimos ginčiuose būtent dėl nepasinaudojimo privalomąja mediacija. Vis dėlto gana greitai ginčo šalys ir teisininkai su naujove susipažino ir situacija stabilizavosi.

Apibendrinant, akivaizdu, kad pagrindinių mediacijos valdymo subjektų – Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos – pasirengimas privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui sukūrė prielaidas tinkamam visų su privalomosios mediacijos įgyvendinimu susijusių subjektų (mediacijos valdymo subjektų, mediatorių, ginčo šalių, advokatų, teisėjų) pasirengimui pokyčiams. Vykdyta iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuota mediacijos viešinimo kampanija pagal savo mastą pasiekė didelę Lietuvos Respublikos gyventojų dalį, papildė advokatų, teisėjų žinias apie mediaciją ir skatino įvairias diskusijas teisininkų bendruomenėje. Tačiau akivaizdu, kad visos taikytos viešinimo priemonės turėjo trumpalaikį poveikį, nes nepasiekė didelės dalies asmenų, kurie įsigaliojus nuostatomis dėl privalomos mediacijos, susidūrė su šeimos ginčais. Didžioji dalis asmenų, susidūrusių su šeimos ginčais tiriamojo laikotarpio pradžioje, nežinojo apie reikalavimą naudotis mediacija, todėl neretai teismus pasiekdavo ieškiniai asmenų, kurie nebuvo

įgyvendinę jiems privalomos ikiteisminės šeimos ginčų sprendimo tvarkos. Tai skatino juos ieškoti informacijos internete, kreiptis į savo atstovus, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą. Teisinkų bendruomenė, teisėjai, advokatai žinojo apie laukiančius pokyčius, tačiau specialiai tam nesirengė. Žinoma, jie domėjosi viešai pasiekiamą informacija, skaitė įstatymo projektą, kai kurie diskutavo apie naujojo teisinio reguliavimo nuostatų įgyvendinamą praktikoje. 2020 m. sausio 1 d., įsigaliojus vertinamosioms nuostatoms, šeimos ginčų šalys, jų advokatai ir teismai susidūrė su iššūkiais. Teismus masiškai pasiekdavo asmenų, neįgyvendinusių ikiteisminės privalomos šeimos ginčų sprendimo tvarkos, ieškiniai, juos tekdavo atsisakyti priimti. Pasitaikė ir teismų klaidų, nežinojimo, nesupratimo, kaip tokiose situacijose elgtis. Padarytas pirmosios instancijos teismų klaidas teko taisyti apeliacinės instancijos teismams.

2.2. Ar yra objektyvių priežasčių, dėl kurių nebuvo sudarytos sąlygos, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas būtų taikomas ir veiktu? Jeigu taip, kokios tai priežastys?

Sklandžiam teisinės sistemos, įskaitant privalomąją mediaciją šeimos bylose, veikimui, objektyviai vertinant, sutrukdė 2020 m. prasidėjusi COVID-19 pandemija, dėl kurios teko spręsti prisitaikymo dirbti nuotoliniu būdu, kontaktinių veiklų ribojimo ir panašius iššūkius ir, be to, pasikeitė visuomenės narių prioritetai: iškilus fizinio saugumo klausimams, mažiau reikšmės buvo teikiama ginčų nagrinėjimo pasinaudojant teisinėmis procedūromis galimybei.

Privalomosios mediacijos šeimos ginčų bylose veikimui įtaką turėjo ir teisinio reguliavimo pakeitimai, susiję su išimties įvedimu smurto atveju. 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, nurodanti, kad privalomoji mediacija netaikoma tais atvejais „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“¹². Toks teisinio reguliavimo pokytis siekė apsaugoti smurtą patyrusius asmenims nuo privalomo taikinimo, tačiau mediacijos sistemai kūrė prielaidą, kad privalomąją mediaciją pasinaudos mažesnis asmenų skaičius, nei planuota.

Atkreiptinas dėmesys, kad privalomosios mediacijos taikymo atvejų skaičius buvo mažesnis, nei planuota, ir dėl kitų aplinkybių – pavyzdžiui, galimybės antrajai ginčo šaliai be jokių apribojimų ir teisinių pasekmių atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje. Daugiau nei pusė privalomosios mediacijos procesų vertinamuoju laikotarpiu neįvyko antrajai ginčo šaliai nesutikus dalyvauti. Nors atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje potencialiam atsakovui teisinis reguliavimas nesudaro kliūčių, tačiau tai, kad praktikoje tokių atsisakymų skaičius peržengia pusę visų medijuotinių atvejų, rodo, kad vertinamas teisinis reguliavimas šiuo aspektu sukuria tam tikras kliūtis įstatymų leidėjo iškeltiems tikslams pasiekti.

Oficialiuose dokumentuose, susijusiuose su privalomosios mediacijos įgyvendinimu, tyrėjams nepavyko rasti, kiek buvo planuojama įvykdyti privalomosios mediacijos procesų. 2016-05-18 priimto Mediacijos įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte¹³, vertinant galimus privalomosios mediacijos įgyvendinimo kaštus ir siekiant nustatyti finansų poreikį mediatorių darbui apmokėti, įvardyta 400 tūkst. Eur suma. Remiantis tame pačiame rašte pateiktomis mediatorių valandinio įkainio ir privalomosios mediacijos, apmokamos iš valstybės biudžeto, trukme, gaunamas planuotas 8636 mediacijos atvejais. Toks finansavimas ir numatytas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro valdymo sričių 2020–2022 m. strateginiame veiklos plane¹⁴. Tame pačiame plane nurodoma siekiama mediacijos procesų rodiklio skaičius reikšmė: 5500, 6000, ir 6500 atitinkamai 2020, 2021 ir 2022 m.

¹² Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo (Valstybės žinios, 2008-07-31, Nr. 87-3462) 20 str. 1 d. 1 p.

¹³ https://e-seimas.lrs.lt/ars/attachment/TAD/251ce531224411e6acbed8d454428fb7/9c4867a322b311e6acbed8d454428fb7/format/ISO_PDF/

¹⁴ https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/TM_2021-2023_SVP.pdf

1 lentelė. Asignavimai priemonei „Sumokėti užmokestį už mediacijos paslaugas ir su šiomis paslaugomis susijusias išlaidas“

Metai	2020	2021	2022	2023	2024	Planavimo periodas
Planuoti asignavimai, tūkst. Eur.	400	400	400			2020–2022
		472	472	472		2021–2023
			472	472	472	2022–2024

Šaltinis – sudaryta autorių

2017 m. LR Vyriausybės programos įgyvendinimo plane¹⁵ nurodoma, kad siekiamas 1100 mediacijų skaičius 2020 metais.

Jau vykdant mediacijos reformą LR Vyriausybės 2019 m. veiklos ataskaitoje Seimui¹⁶ pateikiami planuojami 5500 ir 6000 mediacijų skaičiai atitinkamai 2020 ir 2021 metams.

Vėlesniuose LR Vyriausybės ir LR teisingumo ministerijos dokumentuose planuojamų mediacijų skaičiaus rodiklis nebenaudojamas, pakeičiant jį kokybiniu rodikliu „Priimtų sprendimų paskirti mediatorių procentas nuo visų gautų prašymų dėl mediacijos, proc.“¹⁷

Nors ir nesutampa su finansinio planavimo logika, bet vertinant išvardintus dokumentus kiekybiniu siekiamo rezultato rodikliu galima laikyti mediacijos procesų skaičiaus rodiklį.

2 lentelė. Mediacijos procesų apibūdinančių rodiklių reikšmės

	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Rodiklio pavadinimas / metai			
Planuotas mediacijos procesų skaičius	5500	6000	6500
VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	2751	2838	1231*
Privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusiu taikiai, skaičius	1045	1587	591*

* Iki 2022.05.31

Šaltinis – sudaryta autorių

Iš duomenų matome, kad kiekybinės stebėjimui pasirinktų mediacijos proceso rodiklių reikšmės yra mažesnės nei planavimo dokumentuose.

3 lentelė. Duomenys apie mediatoriams iš valstybės biudžeto lėšų planuotą ir išmokėtą užmokestį už VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimą, tūkst. Eur

	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Faktinis panaudojimas	146,1	253,5	110,0
TM planuoti asignavimai	400	472	196,7*

* 5/12 2022 m. plano

Šaltinis – sudaryta autorių

¹⁵ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/2389544007bf11e79ba1ee3112ade9bc/asr>

¹⁶ <https://lr.v.lt/uploads/main/documents/files/veiklos%20ataskaita%202019.pdf>

¹⁷ https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/TM_2021-2023_SVP.pdf

Tokia tendencija yra konstatuojama ir esama situacija yra įtvirtinama, kaip siekiama planavimo dokumentuose nustatytomis rodiklių reikšmėmis „Priimtų sprendimų paskirti mediatorių procentas nuo visų gautų prašymų dėl mediacijos, proc.“¹⁸ (45–46 %) bei „Taikiai mediacijoje išspręstų ginčų dalis nuo Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos priimtų sprendimų paskirti mediatorių skaičiaus, proc.“ (56–58 %) reikšmėmis. Tačiau tai nepersikelia į finansinio planavimo logiką, kur asignavimai planuojami pagal anksčiau planuotus kiekius. Atkreiptinas dėmesys, kad teisiškai yra galimybė privalomąją mediaciją atlikti pas privačiai paslaugas teikiančius mediatorius, kurių mediacijų skaičius nėra niekur objektyviai apskaitomas. *Ex post* tyrimo metu nepavyko rasti šaltinio, iš kurio galima būtų gauti tikslių duomenų apie privačios privalomosios mediacijos taikymo mastą vertinamuoju laikotarpiu. 2022 m. gegužės 30 d. teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-219 patvirtintame Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo plane buvo nurodyta (6.3 punktas), kad tokius duomenis galima gauti iš Lietuvos mediatorių rūmų ir mediatorių, įrašytų į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, apklauso. Vykdam tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos mediatorių rūmai, įsteigti vadovaujantis Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymu, neturi jokių kitais teisės aktais jiems numatytų funkcijų. Savanoriškos narystės pagrindu jie vienija tik apie 100 Lietuvos mediatorių, t. y. nedidelę dalį visų į Lietuvos mediatorių sąrašą įrašytų asmenų. Ši asociacija nekaupia duomenų apie privačių mediacijų skaičių. Vykdam į Lietuvos mediatorių sąrašą įrašytų mediatorių apklausą pasidalijusių informacija mediatorių skaičius nebuvo pakankamas, kad įgalintų daryti išvadas apie realias privačios mediacijos apimtis. Privačių mediacijų skaičiai tiesiogiai įtakoja rodiklio pasiekimo reikšmes. Rekomenduojama ieškoti būdų užtikrinti kasmetinį informacijos apie mediatorių privačiai administruojamų privalomosios mediacijos procesų skaičių ir jų rezultatą teikimą. Tai padėtų efektyviau stebėti teisinio reguliavimo taikymą praktikoje ir jo veiksmingumą, matyti realų mediatorių aktyvumą, jų darbo krūvio pasiskirstymą ir panašiai. Tas galėtų būti įgyvendinama, pavyzdžiui, arba Lietuvos mediatorių rūmams įstatymu suteikiant funkcijas mediacijos valdymo srityje, arba Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą įpareigojant rinkti metines mediatorių, įrašytų į Lietuvos mediatorių sąrašą, veiklos ataskaitas, arba informacinėje sistemoje TEISIS įdiegiant visų pažymų apie privalomosios mediacijos pabaigą privalomąją registraciją. Neturint informacijos apie privačiai administruotus privalomosios mediacijos procesus, deja, tenka remtis tik valstybės finansuojamų procesų duomenimis.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Advokatų informantų nuomone, dažniausiai antrosios ginčo šalys (būsimi atsakovai) nesutinka dalyvauti privalomojoje mediacijoje arba įstatymo nustatytu terminu neatsako dėl dalyvavimo (kas taip pat laikoma atsisakymu) dėl to, kad joms trūksta informacijos apie mediaciją, jos nežino taikaus susitarimo naudos ir neturi blogosios bylinėjimosi teismuose patirties. Taip pat dažni atvejai, kai ginčo šalys dėl tvyrančios emocinės įtampos ir susipriešinimo nenori bendrauti vieni su kitais, vengia bet kokio kontakto arba tikisi, kad reaguojant pasyviai ginčas išsispręs savaime. Pasitaiko atvejų, kai mediacijos atsisakoma dėl nepasitikėjimo šiuo institutu – dažniausiai jį sukelia girdėta neigiama pažįstamų patirtis. Kai kurios ginčo šalys negauna pranešimų apie inicijuojamą privalomąją mediaciją, o kai kurias nesinaudoti šia galimybe skatina jų teisininkai, kurstantys bylinėtis teisme ir žadantys „laimėti“ ginčą. Privačios privalomosios mediacijos atveju ginčo šalys dažnai nesutaria dėl mediatoriaus kandidatūros, o Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos organizuojama mediacija, advokatų informantų nuomone, gali būti nepatraukli ir dėl apskritai menko visuomenės pasitikėjimo valstybinėmis institucijomis bei dažnai žemos nemokamai teikiamų paslaugų kokybės.

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas

Iš esmės visi 21 teisėjai informantai pokalbių metu vienaip ar kitaip užsiminė apie problemas, kurias sukelia taikoma antrosios šalies informavimo apie inicijuojamą privalomąją mediaciją tvarka ir jos įgyvendinimo formalumas. Pasak teisėjų informantų, teismuose nuolat susiduriama su atvejais, kai ikiteisminė privalomoji mediacija neįvyksta dėl to, kad antroji ginčo šalies nustatytu terminu dalyvauti privalomojoje mediacijoje atsisako arba išvis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai neatsako, kas, vadovaujantis įstatymu, reiškia atsisakymą pasinaudoti siūloma procedūra. Ginčui pasiekus teismą itin dažnai paaiškėja, kad antroji ginčo šalis jokios informacijos apie inicijuojamą privalomosios mediacijos procesą negavo arba nesuprato, kaip reaguoti, nežinojo, kokią naudą jiems mediacijos procesas gali suteikti.

Informantai nurodė, kad jų vertinimu, šiuo metu taikoma pranešimų apie privalomosios mediacijos inicijavimą antrajai ginčo šaliai tvarka yra neefektyvi, nes neužtikrinamas pranešimo įteikimas bei informacijos apie mediaciją ir jos galimą naudą suteikimas adresatui. Ypač kritiškai vertinami atvejai, kai tokie pranešimai siunčiami tik ginčą inicijavusios šalies nurodytu antrosios šalies elektroninio pašto adresu. Taigi, dėl neefektyviai įgyvendinamo antrosios ginčo šalies informavimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą kyla net kelių skirtingų rūšių pasekmės. Visų pirma, šalys praranda galimybę tartis taikiai, kreipiasi į advokatus, į teismą,

¹⁸ https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/TM_2021-2023_SVP.pdf

atsiranda bylinėjimo išlaidų. Antra, teismams tenka papildoma našta aiškintis, ar tikrai buvo tinkamai realizuota pareiga pasinaudoti privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka. Pastebima, kad atsakovai ir jų teisininkai tokiose situacijose yra linkę net piktnaudžiauti, siekdami vilkinti ginčo sprendimą. Taip pat praktikoje kyla situacijų, kuriose akivaizdu, kad dėl objektyvių aplinkybių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija, o teismams nėra įstatymu suteikta diskrecija tokiais atvejais ieškinius priimti. Pavyzdžiui, minėti atvejai, kai mediaciją inicijuojanti ginčo šalis nepalaiko ryšio su kita ginčo šalimi ir nežino jos gyvenamosios vietos adreso ar kitų kontaktinių duomenų. Dalintasi ir situacija, kai antroji ginčo šalis ginčo sprendimo metu gyveno Ukrainoje, kurioje dėl karo veiksmų buvo visiškai sutrikusi pašto veikla ir nebuvo įmanoma išsiųsti pranešimo apie privalomąją mediaciją ir užtikrinti jo gavimą.

Apibendrinant reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tinkamam privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įgyvendinimui bei įstatymų leidėjo išsikeltam tikslui pasiekti tam tikrą privalomųjų mediacijų skaičių pasiekti kliūtį sudaro pats vertinamasis teisinis reguliavimas, sudarantis galimybę antrajai ginčo šaliai laisvai ir be jokių teisinių pasekmių atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje raštu atsakant Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai ar net neatsakant per nustatytą 14 dienų terminą. Teigtina, kad pakoregavus esamą teisinį reguliavimą ir jį priartinus prie klasikinės privalomosios mediacijos modelio, kuris taikomas kitose Europos valstybėse (pvz., Italijoje), ir nustačius, jog privalomas yra ne formalus mediacijos proceso inicijavimas, o pirmasis abiejų ginčo šalių susitikimas su mediatoriumi, tikėtina, kad daugiau ginčo šalių nuspręs realiai bandyti savo nesutarimą spręsti taikiu mediacijos būdu, nes gaus jiems rūpimą informaciją bei galimybę individualiai, neformaliai, gyvai bendrauti su ginčų sprendimo specialistu. Žinoma, tam, kad būtų išvengta ginčų sprendimo vilkinimo, būtina numatyti ir tam tikras neigiamo pobūdžio procesines sankcijas tiems asmenims, kurie nedalyvauja privalomuose pirmuose susitikimuose su mediatoriais. Kita vertus, jei siekiama išlaikyti tą patį modelį, kuris Lietuvoje taikomas dabar, būtina detalai peržiūrėti ir tobulinti jo veikimą, įgyvendinant ne tik formalų pranešimą apie inicijuojamą privalomosios mediacijos procesą, bet ir užtikrinant tokio pranešimo gavimą.

2.3. Ar buvo priimti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo pakeitimai (taip pat įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai), nustatantys tam tikras sąlygas, kurios galėtų subjektams kliudyti taikyti nustatytą teisinį reguliavimą?

Vertinamuoju laikotarpiu (2020 m. sausio 1 d. – 2022 m. gegužės 31 d.) mediacijos teisinis reguliavimas Lietuvoje buvo tobulinamas.

2020 m. birželio 11 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo NR. X-1702 pakeitimo įstatymas¹⁹, kuriuo Mediacijos įstatymas išdėstytas nauja redakcija, ji įsigaliojo 2021 m. sausio 1 d. Esminiai pokyčiai buvo susiję su administracinių ginčų neteisminės mediacijos Lietuvos administracinių ginčų komisijos veikloje sureguliuoimu. Nuostatos dėl privalomosios mediacijos (20, 21 ir 22 straipsniai) nebuvo keičiamos.

Išimtis dėl pareigos inicijuoti privalomosios mediacijos procesą

Vertinamosios privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo nuostatos buvo keičiamos Lietuvos Respublikos Seimui 2021 m. balandžio 22 d. priimtu Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu²⁰, įsigaliojo 2021 m. balandžio 29 d. Šiuo įstatymu buvo papildytas Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punktą, nustatant privalomosios mediacijos išimties taikymą sprendžiant šeimos ginčus. Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija nurodė, kad reikalavimas pasinaudoti privalomąja mediacija netaikomas tais atvejais, „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“.

Sistemiškai vertinant šią išimtį, akivaizdu, kad jos taikymas atleidžia tam tikrą grupę asmenų nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją, tokiu būdu mažinant privalomosios mediacijos apimtį ir sukuriant prielaidas vertinamąjį teisinį reguliavimą įgyvendinti tik iš dalies. Kita vertus, toks teisinio reguliavimo pokytis buvo įstatymo

¹⁹ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo NR. X-1702 pakeitimo įstatymas. TAR, 2020-06-22, Nr. 13616.

²⁰ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2021-04-28, Nr. 8872.

leidėjo atsakas į visuomenėje kilusias diskusijas dėl galimos privalomo mediacijos taikymo žalos tais atvejais, kai teisiniu keliu ginčą išspręsti nori galimai smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo.

Nors Mediacijos įstatymo pakeitimais buvo numatyta, kad galimoms smurto artimoje aplinkoje aukoms privalomai mediacijos nebereiks inicijuoti, Mediacijos įstatymas buvo papildytas 20 straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodyta, kad, kai privalomą mediaciją siekia pasinaudoti smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, šis asmuo turi teisę šio įstatymo nustatyta tvarka kreiptis dėl privalomosios mediacijos ir gauti valstybės apmokamas mediacijos paslaugas. Taigi, šiai asmenų kategorijai buvo palikta teisė valstybės finansuojamų mediacijos paslaugų šeimos ginčiuose kreiptis savanoriškai.

Siekiant išsiaiškinti šios išimties poveikį privalomosios mediacijos taikymui Lietuvoje, atliekant kokybinius teisėjų ir advokatų požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką tyrimus abiejų grupių informantų buvo klausta nuomonės dėl šios išimties reikalingumo bei taikymo praktikoje dažnumo.

Kalbinti advokatai ir teisėjai šį Mediacijos įstatymo pakeitimą vertintino nevienareikšmiškai. Dalis advokatų labai entuziastingai išreiškė džiaugsmą dėl nuostatos priėmimo tvirtindami, kad ankstesnė Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies nuostata, kuriai galiojant galimai smurtą aplinkoje patyręs asmuo buvo verčiamas bendrauti su smurtautoju, tartis su juo, nebuvo tinkama ir praktikoje sukeldavo sunkumų galimai aukai ir pablogindavo jos psichologinę būklę. Kiti advokatai informantai nurodė, kad įsigaliojus naujai redakcijai kilo nemažai naujų iššūkių. Ketvirtadalis kalbintų advokatų manė, kad šis pakeitimas sudarė terpę manipuliuoti privalomosios mediacijos procesu. Pirmiausia todėl, kad vienareikšmiškai smurto sąvoką apibrėžti ir suprasti sudėtinga, o ir pačios ginčo šalys labai skirtingai supranta smurtą. Tokiu atveju ginčo šaliai, kuri siekia, kad tarpusavio ginčas kuo greičiau pasiektų teismą, dabartinis reguliavimas sudaro galimybę formaliai pasinaudoti įstatymo išlyga. Vėliau, paaiškėjus, kad kaltinimas dėl smurto nepasiteisino, šalys lieka nepasinaudojusios privalomą mediaciją ir praradusios galimybę pamėginti ginčą spręsti taikiai. Tiesa, vienas informantas paminėjo, kad pasitaiko atvejų, kai teisėjai sureaguoja į susiklosčiusią situaciją ir tokiu atveju ginčo šalims primygtinai pasiūlo teisminę mediaciją.

Keletas advokatų pastebėjo, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais, tai, jog yra pradėtas ikiteisminis tyrimas asmens atžvilgiu, dar nereiškia, kad jis yra kaltas, tačiau galiojanti Mediacijos įstatymo nuostata sudaro prielaidą manyti priešingai, nes asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas ikiteisminis tyrimas arba kuriam yra pareikšti kaltinimai, jau laikomas kaltu. Taip paneigiama nekaltumo prezumpcija ir galimai aukai suteikiama privilegija – atleidimas nuo pareigos naudotis įstatyme nustatyta privaloma ikiteisimine šeimos ginčų sprendimo tvarka. Šių informantų manymu, tokia išlyga ne tik papildomai stigmatizuoja smurto aukas, bet ir atima iš neteisingai apkaltinto asmens galimybę su kita ginčo puse bandyti susitarti taikiai.

Tam tikrą piktnaudžiavimą šia nuostata ir šalių norą pasinaudoti smurto artimoje aplinkoje kaltinimais siekiant savo asmeninių tikslų ir geresnio interesų patenkinimo įžvelgė ir teisėjai informantai. Nemaža dalis informantų teisėjų (10) įvardijo, kad smurtas artimoje aplinkoje ypač dažnai lydi santuokos nutraukimo bylas. Daugelis jų pastebėjo, kad smurtas, kaip viena iš būsimo ginčo sprendimo strategijos dalių, dažnai pradedamas fiksuoti planuojant santuokos nutraukimą arba jau santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimo metu. Taigi, smurtas pasitelkiamas kaip strateginė priemonė menkinti kito asmens reputaciją, siekiant geresnio savo interesų patenkinimo. Tačiau labai dažnai kaltinimai smurtu nepasiteisina. Tokiais atvejais, teisėjų manymu, analizuojamas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo pakeitimas atima iš ginčo šalių, tarp kurių galimai yra buvę smurto, galimybę taikiai išspręsti ginčą ir sutaupyti laiko bei pinigų.

Tyrimo metu teisėjai taip pat atkreipė dėmesį į skirtingą smurto suvokimą tarpvalstybinį elementą turinčiuose ginčiuose, atskleistas neigiamas požiūris į besiformuojančią teismų praktiką plečiamai aiškinti šią išimtį ir smurtą prieš vaiką šeimoje laikyti pagrindu taikyti šią išimtį iš privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taisyklės.

Teisėjai pasidalijo tuo, kad ypač retai jiems tenka susidurti su šios išimties taikymu praktikoje. Tam pritarė ir dauguma advokatų. Beveik pusė informantų advokatų pastebėjo, kad jų praktikoje smurto atvejai ganėtinai reti, todėl ir naudojimas šia išimtį yra retas. Vieni tvirtino savo praktikoje per privalomos mediacijos galiojimo laikotarpį išvis nesusidūrę su tokiais atvejais. Kiti tvirtina, kad, nors tokių atvejų buvo pasitaikę, tas nutikdavę ypač retai.

Nors naudojimas šiuo įstatymo pakeitimu nėra dažnas, apibendrinus advokatų nuomones, jis buvo reikalingas ir atliktas laiku. Advokatai pasidžiaugė, kad buvo sureaguota į praktikoje pasitaikančias skausmingas situacijas ir ši nuostata, pažeidžiamiesiems asmenims palengvinanti šeimos konfliktų sprendimą, buvo priimta. Teigiama šį Lietuvos Respublikos Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto papildymą išimtimi vertina ir daugiau

kaip pusė teisėjų informantų (12). Jų manymu, prievartinis taikinimas gali turėti neigiamą poveikį smurto artimoje aplinkoje aukai. Taip pat pažymima, kad tiek tariamo, tiek ir tikro smurto santykiuose elementas rodo aukštą šalių konfliktiškumą, susipriešinimą, o tai mažina atvejo tinkamumą mediacijai.

Nors pakeitimas advokatų ir teisėjų apskritai vertinamas teigiamai, dalis kalbintųjų pabrėžė, kad jis nebuvo būtinas. Teisėjų manymu, mediacija, pasitelkiant kvalifikuotą mediatorių ir taikant specialias technikas, gali būti naudinga ir smurto artimoje aplinkoje atvejais. Advokatai akcentavo, kad mediacija ir taip pakankamai saugi procedūra, kurios lankstumas leidžia ją vykdyti organizuojant atskirus susitikimus šalims nesusitinkant ir tarpusavyje nebendraudant, taip užtikrinant jų saugumą ir apsaugant nuo galimo neigiamo poveikio. Tad savanoriškas dalyvavimas mediacijoje net ir tais atvejais, kai tarp šalių praeityje galimai buvo smurto, gali būti efektyvus.

Praktikoje pasitaiko situacijų, kad realiai smurtą patyręs asmuo negali pasinaudoti analizuojama išimtimi, nes neturi įrodymų, kurie išvardyti įstatyme. Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 d. 1 p. nustatytas tam tikras aplinkybių sąrašas, kuomet galimas šios išimties taikymas: 1) yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba 2) teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba 3) yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba 4) yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje. Vienas iš teisėjų požiūrio kokybinio tyrimo informantų paminėjo, kad tokia išimtis nenumato situacijų, kai ginčo šalis turi medicininės pažymos apie šeiminio konflikto metu patirtą sveikatos sutrikdymą, tačiau tuo metu į kompetentingas teisėsaugos institucijas nesikreipė. Vienas iš mediatorių kiekybinio nuomonės tyrimo respondentų įvardijo, kad tokia išimtis nepritaikoma ir tada, kai smurtą patyrusios ginčo šalies oponentas (kita ginčo šalis) buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Šios išimties taikymą praktikoje taip pat apsunkina tai, kad nėra nustatytas laikotarpis, kurio metu galimai patirtas smurtas gali būti įvertintas kaip priežastis atleisti ginčo šalį nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai smurtas tarp sutuoktinių būna epizodinis, įvyksta daug anksčiau, nei paduodami dokumentai skyryboms, ir nebūna susijęs su skyrybų priežastimis.

Dalis ginčo šalių požiūriu į privalomąją mediaciją kokybinio tyrimo respondentų pažymėjo, kad mediacija jiems nepatiko, kėlė įtampą dėl poreikio susitikti su smurtavusiu jų atžvilgiu partneriu. Tikėtina, kad su šiomis problemomis ginčo šalys susidūrė dar iki Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto naujos redakcijos įsigaliojimo, nes 35,9 % apklausoje dalyvavusių respondentų patvirtino, kad gavo informaciją, jog smurto artimoje aplinkoje atveju mediacija jiems nėra privaloma, bet galima ją pasinaudoti savo noru.

Mediatorių nuomonės apie privalomąją mediaciją kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad 78 % mediatorių visuomet informuoja privalomąją mediaciją iniciavusią ginčo šalį apie tai, kad asmuo, patyręs smurtą artimoje aplinkoje, neprivalo kreiptis dėl mediacijos šeimos ginčiuose, tačiau gali savo noru tokia paslauga naudotis. Šie mediatoriai taip pat nurodė, kaip tokia informacija įtakoja galimai smurtą patyrusių šalių apsisprendimą dalyvauti mediacijoje. Tik 5,1 % identifikavo, kad tai sužinojusi ginčo sprendimą privalomosios mediacijos būdu inicijuojanti šalis visada atsisako dalyvauti privalomojoje mediacijoje, 17,8 % nurodė, kad dažniausiai atsisako. Daugiausia respondentų (51,7 %) nurodė, kad tokį atsisakymą išgirsta tik kartais. Svarbu pažymėti, kad niekada tokio atsisakymo neišgirdo net 25,4 % į šį klausimą atsakiusių respondentų. Šio kiekybinio tyrimo duomenys taip pat parodė, kad smurtas artimoje aplinkoje ir jo sukeltas nesaugumo jausmas mediatorių nebuvo priskirtas prie svarbių priežasčių, kodėl ginčo šalys atsisako dalyvauti mediacijoje.

Dėl termino kitai šaliai atsakyti dėl sutikimo (nesutikimo) dalyvauti privalomojoje mediacijoje

Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu taip pat buvo keista Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 4 dalis, nuo 15 darbo dienų iki 14 kalendorinių dienų trumpinant terminą, per kurį į VGTPT arba privataus mediatoriaus pranešimą apie privalomosios mediacijos inicijavimą turi atsakyti kita ginčo šalis (potencialus atsakovas). Šis pakeitimas, viena vertus, paspartino privalomosios mediacijos procesą, bet, kita vertus galėjo pabloginti kitos nei privalomosios mediacijos procesą inicijavusios šalies padėtį, nes sutrumpėjo apsisprendimo dėl dalyvavimo mediacijoje laikas. Vis dėlto, ekspertų nuomone, toks pasikeitimas iš esmės padėties nepablogino, nes 14 kalendorinių dienų terminas yra pakankamas ne tik sprendimui dėl dalyvavimo privalomojoje mediacijoje priimti, bet ir informacijai apie privalomąją mediaciją susirinkti bei konsultacijoms su teisininku atlikti.

Dėl kreipimosi VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos tvarkos teisinio reguliavimo

Analizuojant privalomosios mediacijos įstatymines nuostatas detalizuojančius teisės aktus, nustatyta, kad svarbiausias yra Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas²¹. Šiame dokumente ir jo pakeitimuose²² detalizuojamas Mediacijos įstatymo 21 str. (kreipimasis dėl privalomosios mediacijos) ir 22 str. 1 d. nuostata, kurioje ginčo šalims garantuojamos iš valstybės biudžeto finansuojamos nemokamos privalomosios mediacijos paslaugos. Išanalizavus šį tvarkos aprašą nuostatų, kliudančių subjektams taikyti vertinamąjį teisinį reguliavimą, nebuvo nustatyta.

Ex post vertinimo metu nustatyti privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo praktikos trūkumai

Kokybinio advokatų požiūrio į privalomąją mediaciją ir jos praktiką tyrimo metu informantų nuomonės apie VGTPT administruojamą privalomąją mediaciją išsiskyrė. Dalis jų nurodė, kad visada savo klientams rekomenduoja naudotis VGTPT paslaugomis, kita dalis pasisakė tik už privačias mediatorių paslaugas. Tačiau tokio jų apsisprendimo priežastys buvo susijusios ne su VGTPT realizuojamu netinkamu privalomosios mediacijos administravimu, o daugiau su, jų vertinimu, žemesne su VGTPT bendradarbiaujančių mediatorių kvalifikacija. Tiesa, daugelis advokatų pastebėjo, kad sėkmingam privalomosios mediacijos taikymui trukdo mediacijos organizavimo metu kylančios problemos, ypač inicijavimo etapą administruojant VGTPT. Neretai užtrunka ne tik mediatoriaus paskyrimas esant abiejų šalių sutikimui. Tais atvejais, kai antroji šalis nesutinka ir neketina dalyvauti procese, ginčą inicijuojanti šalis praranda daug laiko, kol gauna galimybę pasinaudoti teismine savo galimai pažeistų interesų gynyba. Be kita ko, advokatai pastebi, kad mediacijos inicijavimo metu kai kada asmenys linkę manipuliuoti procesu, naudotis juo nesąžiningai, siekdami savo interesų geresnio įgyvendinimo, pavyzdžiui, dalyvauja mediacijos procese tik tam, kad sužinotų svarbiausius oponento argumentus, geriau pasirengtų „tikram“ ginčo sprendimui teisme. Šalys vilkina laiką, sutikimą mediacijai duoda paskutinę dieną, taip užkirsdamos kelią kitai ginčo pusei laiku apginti savo pažeistas teises. Taigi, įstatymo pakeitimas, kuris sutrumpino mediacijos sutikimui skirtą laiką nuo penkiolikos darbo dienų iki keturiolikos dienų, jų vertinamas teigiamai, kadangi vienai iš ginčo šalių elgiantis nesąžiningai ženkliai sutrumpėja terminas, per kurį nesulaukus atsakymo mediaciją inicijuojanti šalis gali pasinaudoti teismine savo galimai pažeistų interesų gynyba. Pasitaikė informantų, kurių manymu, inicijavimo terminas galėtų būti dar trumpesnis.

Dėl kitos ginčo šalies reto įsitraukimo į privalomosios mediacijos procesą

Grįžtant prie kitos nei privalomąją mediaciją iniciavusios ginčo šalies įsitraukimo į privalomosios mediacijos procesą klausimo, būtina pastebėti, kad jį kaip didžiausią esamos privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose trūkumą įvardijo daugelis advokatų ir teisėjų. VGTPT duomenimis, 2020 m. buvo gauti 6 789 prašymai dėl privalomosios mediacijos vykdymo. 2 751 mediacijos byloje buvo parinkti ir VGTPT sprendimu paskirti mediatoriai, tai sudaro 40,52 proc. visų gautų asmenų prašymų. 3 442 bylose mediacijos procedūra baigėsi kitai ginčo šaliai nesutikus ar neatsakius per nustatytą terminą ir tai sudaro 50,69 proc. visų gautų prašymų dėl privalomosios mediacijos vykdymo.²³ 2021 m. situacija buvo iš esmės analogiška. VGTPT gavo 6 369 prašymus dėl privalomosios mediacijos vykdymo. 2 838 mediacijos byloje buvo parinkti ir VGTPT sprendimu paskirti mediatoriai, tai sudaro 44,56 proc. visų gautų asmenų prašymų (2020 m. – 40,52 proc.). 3 217 bylų mediacijos procedūra baigėsi kitai ginčo šaliai nesutikus ar neatsakius per nustatytą terminą ir tai sudaro 50,51 proc. (2020 m. – 50,69 proc.) visų gautų prašymų dėl privalomosios mediacijos vykdymo. Darytina išvada, kad privalomoji mediacija realiai įvyksta tik mažiau nei pusėje šeimos ginčų, kuriems Mediacijos įstatymas nustato tokią privalomąją ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką.

Kalbinti advokatai ir teisėjai pastebi daug su tokiu gausiu atsisakymu dalyvauti privalomosiose mediacijose susijusių problemų. Advokatai neatmeta galimybės, kad viena iš priežasčių, kodėl net virš 50 % VGTPT inicijuojamų mediacijų atvejų antra ginčo pusė neduoda sutikimo mediacijai, yra tai, kad asmuo tiesiog negauna pranešimo apie inicijuojamą mediaciją. Jie įtaria, kad dabartinė sistema sudaro galimybes mediaciją inicijuojančioms šalims manipuliuoti inicijavimo procesu ir neatskleisti kitos pusės kontaktinių duomenų arba pateikti klaidingus duomenis, jei tokia situacija jiems atrodo palanki, pavyzdžiui, norint kuo greičiau pradėti ginčą spręsti teisme. Šiai nuomonei antrina ir teisėjai. Jiems nerimą kelia šiuo metu taikoma pranešimo apie

²¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. TAR, 2018-12-31, Nr. 21997.

²² Dėl teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo. TAR, 2020-12-08, Nr. 26510.

²³ [https://vgtpt.lrv.lt/uploads/vgtpt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20\(2021%2002%2025\)%20FINAL.pdf](https://vgtpt.lrv.lt/uploads/vgtpt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20(2021%2002%2025)%20FINAL.pdf).

inicijuojamą mediaciją įteikimo potencialiam atsakovui tvarka, nes dėl netikslumų adresuose, pasikeitusios gyvenamosios vietos, pašto darbo nesklandumų ir kitokių priežasčių dažnai antroji ginčo šalis nebūna tinkamai informuota apie privalomąją mediaciją ir ginčija jos atlikimo faktą teisme. Mediaciją inicijuojant VGTPT nėra įsitikinama, kad kvietimas pasiekė savo adresatą, inicijuojančios šalies prašyme nurodyti kitos ginčo šalies duomenys nėra patikrinami valstybės registruose. Nors vertinamuoju laikotarpiu tokia pareiga VGTPT įstatymais ar kitais teisės aktais nebuvo nustatyta, tikslinga pradėti diskusiją, kaip galima būtų tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir užtikrinti, kad pranešimai dėl privalomosios mediacijos inicijavimo tikrai pasiektų adresatus, būtų mažiau formalūs ir suteiktų daugiau informacijos apie galimą proceso naudą.

Taigi Mediacijos įstatymo pakeitimas, kuriuo buvo sutrumpintas mediacijos inicijavimo terminas, per kurį antra ginčo pusė gali pareikšti savo sutikimą dėl privalomosios mediacijos atlikimo, sudarė palankesnes sąlygas taikyti nustatytą teisinį reguliavimą, tačiau siūlytina apsvarstyti galimybę imtis priemonių, kurios užtikrintų, kad mediacijos proceso inicijavimas būtų ne tik greitas, bet ir efektyvesnis, t. y. ieškoti būdų, kaip eliminuoti objektyvias aplinkybes, lemiančias tai, kad dalies asmenų nepasiekia pranešimai apie inicijuojamus privalomosios mediacijos procesus dėl klaidingai nurodytų arba nenurodytų šalies kontaktų.

Dėl valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos paslaugų finansavimo

Mediacijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojančioje privalomosios mediacijos paslaugų apmokėjimą, numatyta, kad tais atvejais, kai mediatorių privalomajai mediacijai iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo parenka ir skiria VGTPT, už mediacijos paslaugas apmoka VGTPT iš valstybės biudžeto lėšų. Šiais atvejais iš valstybės biudžeto lėšų apmokama tik už vieno mediatoriaus teikiamas mediacijos paslaugas. To paties straipsnio 3 dalis numato, kad valstybės biudžeto lėšomis gali būti apmokama iki keturių privalomosios mediacijos valandų. Mediatoriui iš valstybės biudžeto lėšų taip pat apmokama už pasirengimą mediacijai ir mediacijos rezultatų įforminimą, kurie gali trukti iki vienos valandos.

Vyriausybė yra atsakinga už mediatoriams mokamo atlyginimo dydžio ir mokėjimo tvarkos nustatymą. Vertinamojo teisinio reguliavimo laikotarpiu už mediatorių teikiamas privalomosios mediacijos paslaugas mokamo atlyginimo dydis buvo keistas nuo 12 iki 20 eurų. Pažymėtina, kad tai įkainio dydis iki mokesčių, tad mediatoriui atsiskaičius su valstybe ir susimokėjus mokesčius lieka dar mažesnė suma.

Mediatoriai, dalyvavę kiekybiniame tyrime, ne kartą išreiškė nepasitenkinimą valandinio įkainio dydžiu. Apie tokio įkainio neatitikimą rinkos kainų tvirtino net kalbinti advokatai ir teisėjai. Jie šio įkainio didinimą matė kaip galimą mediatorių kvalifikacijos ir patirties augimo garantą, nes priešingu atveju įžvelgė riziką, kad mediatorių gretos retės ir kuo toliau, tuo mažiau kvalifikuoti ir profesionalūs mediatoriai norės bendradarbiauti su VGTPT privalomosios mediacijos procesuose.

Dėl valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos valandų skaičiaus

Greta kitų problemų išryškėjo ir esamo teisinio reguliavimo trūkumas, turintis įtakos privalomosios mediacijos sėkmei, proceso kokybei ir mediatorių pasitenkinimui savo darbu.

Mediatorių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad respondentai gana skirtingai vertino valstybės finansuojamų mediatoriaus darbo valandų skaičiaus pakankamumą. Tai, kad valstybės finansuojamos 1 valandos dažniausiai arba visada užtenka pasiruošti privalomosios mediacijos procesui, nurodė šiek tiek daugiau nei 40 % mediatorių, o tai, kad 4 val. mediacijai vykdyti pakanka visada arba dažniausiai, – tik šiek tiek daugiau nei 21 % respondentų. Dar sudėtingesnė situacija su 1 val. mediacijos rezultatams įforminti pakankamumo vertinimu – tik šiek tiek daugiau nei 12 % mediatorių nurodė, kad tokio valstybės finansuojamo laiko pakanka. Sistemiskai vertinant jų atsakymų procentinį pasiskirstymą, akivaizdu, kad didžiausiai daliai mediatorių dažniausiai nepakanka laiko privalomosios mediacijos rezultatams įforminti (42,6 %). Dar 27 % respondentų tvirtino, kad laiko rezultatams įforminti jiems niekada nepakanka. Tai rodo aiškų respondentų matymą, kad esamas teisinis reguliavimas, t. y. nustatytas apmokėjimas tik už 1 mediacijos rezultatų įforminimo valandą, neatitinka realių mediatoriaus laiko sąnaudų. Akivaizdu, kad 1 valandą, skiriamą pasirengti procesui, respondentai vertina daug pozityviau nei 1 valandą rezultatams įforminti. Pasirengimui nustatyto laiko (1 valandos) tik 14,8 % respondentų dažniausiai pritrūksta. Pačiam procesui vykdyti skiriamo 4 valandų laiko dažniausiai nepakanka 39,1 %, visada nepakanka 7,8 %, o dažniausiai pakanka 19,1 %. Šie duomenys leidžia daryti išvadą, kad esami laiko limitai netenkina didelės dalies mediatorių. Mediatorių kiekybinio tyrimo ataskaitoje pateikiami išsamūs duomenys apie respondentų nurodytus darbus, kuriuos jie turi atlikti per valstybės finansuojamas privalomosios mediacijos valandas. Tų darbų kiekis ir apimtys, objektyviai vertinant, akivaizdžiai viršija valstybės finansuojamą laiką. Apibendrinus mediatorių kiekybinio tyrimo rezultatus, apskaičiuoti valandų vidurkiai, kurie, mediatorių požiūriu, būtų optimalūs sklandžiam privalomosios mediacijos procesui užtikrinti. Respondentų manymu, privalomosios

mediacijos šeimos ginčiuose pasirengimui optimalu skirti vidutiniškai 1,8 valandos; privalomosios medicijos šeimos ginčiuose procesui vykdyti optimalu skirti 6,8 valandos. Kadangi privalomosios medicijos rezultatų įforminimo darbų apimtys skiriasi priklausomai nuo to, ar mediatorius rengia taikaus susitarimo projektą, ar ne, respondentų buvo prašyta nurodyti po optimalų valandų skaičių abiem atvejais. Tada, kai nėra rengiamas taikaus susitarimo projektas, privalomosios medicijos rezultatams įforminti optimalu skirti 1,25 valandos, o kai susitarimo projektas yra rengiamas, – 4,4 valandos.

Ginčo šalių nenoras tęsti medicijos, pasibaigus valstybės finansuojamoms privalomosios medicijos valandoms

Mediatorių kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai ginčo šalys vis dėlto nesutinka tęsti medicijos privačiai, pasibaigus valstybės finansuojamam laikui. Net 46,4 % respondentų nurodė, kad tokio sutikimo niekada nėra gavę, kartais pavyksta susitarti dėl papildomo apmokėjimo su ginčo šalimis (40,8 % respondentų). Tik 4 % respondentų nurodė, kad jiems visuomet pasiseka taip susitarti, 11 % pasirinko atsakymą „Dažniausiai“. Paklausti apie tokio šalių sprendimo dažniausias priežastis, respondentai nurodė, kad ginčo šalys nėra linkusios mokėti mediatoriams pasibaigus valstybės finansuojamam laikui todėl, jog turi ribotas finansines galimybes (68 %), siekia ginčą spręsti teisme (62 %). Ženkliai mažiau respondentų rinkosi kitus atsakymų variantus. Pavyzdžiui, 31 % respondentų atrodė, kad toks nesutikimas yra grįstas tuo, kad mediatoriai paprastai taiko aukštesnius, nei valstybė jiems moka, įkainius. 11 % respondentų mano, kad ginčo šalys yra įsitikinusios, kad tokia paslauga nėra verta užmokėsčio. Likę teigė, kad toks nenoras grįstas tam tikru nepasitenkinimu medicijos procese. Respondentai turėjo galimybę dar papildyti jiems pasiūlytą sąrašą priežasčių, kodėl dažniausiai ginčo šalys nesutinka mokėti mediatoriui už paslaugas, pasibaigus valstybės finansuojamam privalomosios medicijos laikui. Sistemaiškai įvertinus matyti, kad, kai kurių mediatorių nuomone, toks šalių sprendimas grįstas tuo, kad jos apskritai nėra nusiteikusios mokėti už tokio pobūdžio paslaugas. Kiti mano, kad atsakoma mokėti tada, kai ginčo šalys nemato galimybių susitarti. Kai kurie mediatoriai nurodė, kad pritrūkus laiko jie tęsia procesą nemokamai.

Apibendrinant galima teigti, kad tam tikri privalomosios medicijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo pakeitimai (išimtis dėl privalomosios medicijos taikymo šeimos ginčiuose, jei privalomąją mediciją inicijuoti turi galimai smurtą artimoje aplinkoje patyrusi ginčo šalis) nustatė privalomosios medicijos šeimos ginčiuose taikymo ribojimą. Teisėjai ir šeimos ginčiuose besispecializuojantys advokatai nevienareikšmiškai vertina šį Medicijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto papildymą. Viena vertus, galimybė pasinaudoti šia išimtimi palengvina šeimos konfliktų sprendimą smurtą patyrusiems asmenims. Kita vertus, kvalifikuoto mediatoriaus vedama medicija yra saugi procedūra, užtikrinanti šalių saugumą net esant itin dideliame šalių susipriešinimui. Apklausti teisėjai ir advokatai nurodė, kad ši išimtis neretai sudaro prielaidas nesąžiningai ginčo pusei manipuluoti procesu siekiant savo asmeninių tikslų (pavyzdžiui, reiškiant nepagrįstus kaltinimus smurtu), kitos ginčo šalies reputacijos menkinimo ir geresnio savo interesų patenkinimo teisme. Be kita ko, apklaustų teisėjų ir advokatų nuomone, praktikoje naudojimas šia išimtimi yra ypač retas, todėl nedaro didelės įtakos privalomosios medicijos taikymui. Visi kiti vertinamo teisinio reguliavimo pakeitimai arba Medicijos įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų nuostatos nenumatė sąlygų, kurios galėtų subjektams kliudyti taikyti nustatytą teisinį reguliavimą.

Vertinant teisinį reguliavimą ir jo taikymą praktikoje *ex post* vertinimo metu išryškėjo kai kurios problemos, kurias reikia spręsti, siekiant efektyvesnio teisinio reguliavimo taikymo praktikoje ir geresnių privalomosios medicijos procesų rezultatų. Paminėta problema dėl kitos ginčo šalies reto įsitraukimo į privalomosios medicijos procesą, mediatorių darbo valandos įkainio ir privalomajai medicijai skiriamų valstybės finansuojamų valandų skaičiaus didinimo klausimai, šalių nenoras, pasibaigus valstybės finansuojamoms privalomosios medicijos valandoms, tęsti procesą pagal sutartį su mediatoriumi.

2.4. Ar buvo priimti privalomosios medicijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo pakeitimai (taip pat įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai), kurie galėtų sudaryti palankias sąlygas ir (ar) paskatinti taikyti nustatytą teisinį reguliavimą?

Privalomosios medicijos šeimos ginčų taikymui nuo 2020 m. sausio 1 d. buvo nuosekliai rengiamasi daugiau nei dvejus metus. Kaip jau minėta anksčiau, buvo inicijuoti, suderinti ir priimti Civilinio proceso kodekso^[1] pakeitimai, Medicijos įstatymą įgyvendinantys teisės aktai^[2].

Privalomosios medicijos įstatyminis teisinis reguliavimas buvo keistas 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Lietuvos Respublikos medicijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo

įstatymą²⁴. Atsakant į 2.3 klausimą buvo aptarti esminiai pakeitimai, susiję su išimtimi iš privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo taisyklės asmenims, galimai patyrusiems smurtą, bei terminu, skirtu antrajai ginčo šaliai pasisakyti dėl sutikimo arba atsisakymo dalyvauti privalomoje mediacijoje, sutrumpinimo nuo 15 darbo iki 14 kalendorinių dienų.

Analizuojant svarbiausius teisės aktus, detalizuojančius privalomosios mediacijos įstatymines nuostatas, nustatyta, kad privalomosios mediacijos vykdymo požiūriu svarbiausias jų yra Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas²⁵. Šiame dokumente ir jo pakeitimuose²⁶ detalizuojamas Mediacijos įstatymo 21 str. (Kreipimasis dėl privalomosios mediacijos) ir 22 str. 1 d. nuostata, kurioje ginčo šalims garantuojamos iš valstybės biudžeto finansuojamos nemokamos privalomosios mediacijos paslaugos. Išanalizavus šį tvarkos aprašą nustatyta, kad jis sukūrė palankias sąlygas sklandžiai vykdyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesą, nes apibrėžė prašymo dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose inicijavimo būtinuosius elementus, numatė galimybę ginčo šalims pasirinkti pageidaujamą mediatorių iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo, numatė net keletą būdų, kaip tokie prašymai gali būti pateikiami VGTPT (ne tik tiesiogiai arba registruotu laišku, bet ir elektroniniu būdu (prašymai turi būti pasirašyti elektroniniu parašu)). Šiuo tvarkos aprašu buvo nustatyta ir mediatoriaus skyrimo tvarka, numatyta galimybė mediatoriui dėl objektyvių aplinkybių atsisakyti vykdyti mediaciją.

Vertinamojo teisinio reguliavimo ir jo pakeitimų veikimą praktikoje buvo paprašyta įvertinti tiek ginčo šalių, tiek ir mediatorių, advokatų bei teisėjų.

Privalomosios

Privalomos mediacijos ginčo šalių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad VGTPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimą didžioji dalis įvertino labai gerai (31,7 %) arba gerai (32,9 %). Labai blogai VGTPT administruojamą privalomąją mediaciją įvertino tik 10,3 procento respondentų, blogai – 8,9 %, o neutraliai 16,3 %. Toks pozityvus vertinimas rodo, kad daugelio ginčo šalių lūkesčius VGTPT administruojamas procesas tenkina. Tai rodo ir esamo teisinio reguliavimo tinkamumą.

Kokybinio privalomosios mediacijos ginčo šalių požiūrio tyrimo metu paaiškėjo, kad mediacijos vertinimas priklauso nuo proceso sėkmės ir mediatoriaus kompetencijos. Galima įžvelgti bendrą pozityvaus privalomosios mediacijos vertinimo tendenciją. Vieni informantai paslaugą vertina labai gerai, kiti, nepaisydami to, kad procesas buvo nesėkmingas, teigiamai vertina pačią mediacijos idėją. Nesėkmingą mediacijos procesą bei nusivylimą mediacija dažniausiai lemia pasitaikantys mediatorių kompetencijos trūkumai. Taigi, ginčo šalys dažniausi neturi priekaištų VGTPT kaip administratoriui, jie dažniau reiškia kritiką mediatorių darbui.

Mediatorių nuomonės dėl privalomosios mediacijos kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai pagal dešimties balų sistemą VGTPT administruojamą privalomosios mediacijos procesą bendrai vertina vidutiniškai 7,74 balo. Tokio vertinimo priežastys daugiausia yra susijusios ne tiek su VGTPT atliekamais konkrečiais administravimo veiksmais, kiek su, mediatorių nuomone, menku privalomosios mediacijos paslaugų finansavimu, poreikiu tobulinti TEISIS informacinės sistemos Mediacijos posistemę, retai organizuojamais nemokamais mokymais mediatoriams ir pan. Tačiau mediatoriai nurodė ir konkrečių pastabų dėl VGTPT atliekamų funkcijų administruojant privalomosios mediacijos procesus. Daugiausiai respondentų identifiko skaidrumo skirstant bylas mediatoriams trūkumą. Daugeliui mediatorių trūksta aiškumo, kaip skirstomos bylos, ką reikia padaryti, kad jų gautų daugiau, kodėl tokie dideli skirtingų mediatorių gaunamų paskyrimų skaičiaus skirtumai.

Kokybinio advokatų požiūrio į privalomąją mediaciją ir jos praktiką metu informantų nuomonės apie VGTPT administruojamus procesus išsiskyrė. Dalis jų nurodė, kad visada savo klientams rekomenduoja naudotis VGTPT paslaugomis, kita dalis pasisakė tik už privačias mediatorių paslaugas. Tačiau tokio jų apsisprendimo priežastys buvo susijusios ne su VGTPT netinkamai realizuojamu privalomosios mediacijos administravimu, o su, jų požiūriu, žemesne su VGTPT bendradarbiaujančių mediatorių kvalifikacija.

²⁴ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2021-04-28, Nr. 8872.

²⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. TAR, 2018-12-31, Nr. 21997.

²⁶ Dėl teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo. TAR, 2020-12-08, Nr. 26510.

Dėl informacinės sistemos TEISIS

2020 m. spalio 1 d. buvo įdiegta VGTPT informacinė sistema TEISIS (mediacijos posistemė). Šios posistemės įdiegimas buvo reikšmingas efektyvinant VGTPT administruojamus mediacijos procesus, taip pat mediatorių veiklai bei privalomąją mediaciją ketinantiems pasinaudoti asmenims renkantis mediatoriaus kandidatūrą iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo.

Kiekybinio mediatorių nuomonės apie privalomąją mediaciją tyrimo metu respondentų buvo prašyta įvertinti informacinės sistemos „Teisis“ mediacijos posistemę dešimties balų skalėje. Apskaičiavus vidurkį, gauta, kad respondentai TEISIS mediacijos posistemę vidutiniškai vertina 7,44 balo. Jie buvo kviečiami dalintis ir pasiūlymais dėl TEISIS mediacijos posistemės tobulinimo. Daugiausia respondentai minėjo tai, kad jiems rūpesčių kelia nuolatinis sistemos reikalavimas pakartotinai suvesti tą pačią informaciją. Jie matė daug sričių, kur TEISIS funkcionalumas galėtų būti praplėstas. Didelė dalis respondentų skundėsi, kad sistema dažnai stringa, lėtai veriasi. Mediatorių nuomonės kiekybinio tyrimo ataskaitoje pateikiamas ir detalus pasiūlymų tobulinti TEISIS sistemą sąrašas.

Mediacijos posistemė palengvino ir supaprastino mediatorių gautų mediacijos bylų administravimą, nes nuo 2020 m. spalio 1 d. naujos privalomosios mediacijos bylos, apmokamos iš valstybės biudžeto lėšų, mediatoriams, pasirašiusiems su VGTPT privalomosios mediacijos sutartis, buvo pradėtos siūlyti ir skirstyti per informacinės sistemos Mediacijos posistemę. Taip pat šioje posistemėje, gavus privalomosios mediacijos bylas, mediatoriams atsirado galimybė rezervuoti patalpas mediacijai vykdyti VGTPT teritorinių padalinių patalpose, esančiose Odminių g. 3, Vilniuje, Kęstučio g. 21, Kaune, Vasario 16-osio g. 49, Šiauliuose, Klaipėdos g. 72, Panevėžyje. Šis pokytis palengvino mediatorių turimų mediacijos bylų administravimą, nes Mediacijos posistemėje buvo įdiegtos galimybės kiekvienam mediatoriui administruoti turimas mediacijos bylas, registruoti atliekamus veiksmus bei automatizuotu būdu teikti VGTPT prašymus dėl mediacijos paslaugų apmokėjimo.

Be kita ko, siekiant užtikrinti kuo sklandesnį mediacijos procesų administravimą, mediacijos posistemėje buvo paskelbtas ir interaktyvus aktualus Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas. Mediacijos posistemėje pasiekiamas Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas suteikia galimybę suinteresuotiems asmenims patogiau surasti norimo mediatoriaus kandidatūrą, susipažinti su mediatoriaus profesine kvalifikacija bei veiklos teritorija. Dėl Mediacijos posistemėje esančių aktyvių filtrų vartotojams atsirado galimybė pasirinkti mediatorius pagal vardą, pavardę, veiklos teritoriją, specializaciją ir kitus parametrus, pasitikrinti, ar jų pageidaujamas mediatorius turi pasirašę sutartį su VGTPT, kas reiškia, kad jo teikiamos mediacijos paslaugos gali būti finansuojamos iš valstybės biudžeto įstatymų nustatyta tvarka.

Apibendrinant teigtina, kad priimti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo pakeitimai (taip pat įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai) iš esmės sukūrė prielaidas tinkamam teisiniam reguliavimo įgyvendinimui bei nuosekliam jo taikymui. Nebuvo nustatyta kliūčių teisiniam reguliavimui taikyti, tačiau jo įgyvendinimo praktikoje identifiukuota tobulintinų sričių. Informacinės sistemos TEISIS Mediacijos posistemė vertinama gerai, tačiau esama dalykų, kuriuos galima būtų tobulinti.

2.5. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose nustatytą teisinį reguliavimą buvo pasiekti šie teisinio reguliavimo tikslai (jeigu taip, turėtų būti pateikiami tai pagrindžiantys duomenys ir (ar) įrodymai, jeigu ne – nurodomos objektyvios priežastys ar sąlygos, dėl kurių jie nebuvo pasiekti):

2.5.1. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros?

Siekiant įvertinti, ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo, būtina išanalizuoti keletą kriterijų. Pirmiausia svarbu apžvelgti, ar vertinamuoju laikotarpiu pastebimas mediacijų skaičiaus didėjimas. Tačiau didėjantis asmenų, besinaudojančių privalomąją mediaciją skaičius, iki galo neatskleidžia, ar vertinamas reguliavimas paskatino asmenis spręsti šeimos ginčus mediacijos keliu, ar jie tiesiog formaliai įgyvendina įstatymo numatytas ikiteisminės šeimos ginčų tvarkos nuostatas. Todėl būtina įvertinti ir tai, kiek sėkmingas mediacijos procesas, kitaip tariant, kiek privalomųjų mediacijų baigiasi taikiau susitarimu. Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį, kad tiksliai įvertinti tokius pokyčius skaitine išraiška labai sudėtinga dėl to, kad dalis mediacijų (pavyzdžiui, inicijuojamų ir vykdomų privačiai Lietuvoje) nėra niekaip apskaitomos, dalis mediacijos metu sudarytų taikių susitarimų taip ir nepasiekia teismo. Todėl atsakant į šį klausimą situaciją reikia vertinti kompleksiskai ir analizuoti net tik mediacijų bei mediacijos metu sudaromų sutarčių skaičiaus didėjimą, bet vertinti ir galimą teismų krūvio mažėjimą, bylų persikirstymą bei socialinę naudą, kurią galima suteikė privalomąją mediaciją reglamentuojančios nuostatos. Kiekvienas iš paminėtų kriterijų toliau bus apžvelgtas atskirai.

Mediacijos būdu sprendžiamų ginčų skaičiaus didėjimas

Vienas pagrindinių 2017 m. priimtos naujos Mediacijos įstatymo redakcijos pasikeitimų buvo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose Lietuvos teisėje atsiradimas, tikintis padėti ginčo šalims šeimos nesutarimus spręsti taikiau, sumažinti teismų darbo krūvį bei taupyti ginčo šalių ir valstybės lėšas.

Mediacijos įstatymo nuostatos dėl privalomosios mediacijos įsigaliojo ir pradėtos taikyti 2020 m. sausio 1 d. Privalomoji mediacija tapo įstatyme nustatyta ikiteismine šeimos ginčų sprendimo tvarka, kuria privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą.

Lietuvoje privalomoji mediacija pradėta taikyti šeimos ginčiuose, kurie yra spręstini ginčo teisenai. Sulig privalomąją mediaciją reglamentuojančių nuostatų įsigaliojimu ginčo šalis, kuri nesilaiko įstatymu nustatytos privalomos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos, t. y. privalomosios mediacijos, netenka galimybės dėl šio ginčo išsprendimo kreiptis į teismą.

Įgyvendindamos pareigą pasinaudoti privalomąja mediacija šeimos ginčiuose, ginčo šalys kartu arba viena iš jų dėl iš valstybės biudžeto lėšų apmokamos privalomosios mediacijos atlikimo gali kreiptis privačiai į pasirinktą ir Lietuvos Respublikos mediatorių sąraše įrašytą mediatorių arba į VGTP. Toliau bus vertinamas mediacijos būdu sprendžiamų ginčų skaičiaus didėjimas atskirai pagal tai, ar šalys į mediatorių kreipėsi privačiai, ar naudojosi VGTP administruojamomis privalomosios mediacijos paslaugomis.

4 lentelė. VGTP gautų ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomajai mediacijai vykdyti skaičius per metus (ir mėnesio vidurkis)

Metai	VGTP gautų ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomajai mediacijai vykdyti skaičius				
	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai ir Panevėžys	Iš viso
2020	1556 (130)	2214 (185)	1089 (91)	1930 (161)	6789 (566)
2021	1564 (130)	1886 (157)	963 (80)	1956 (163)	6369 (531)
2022 (iki 20220531)	703 (141)	806 (161)	506 (101)	866 (173)	2881 (576)
Iš viso per vertinamąjį laikotarpį:					16039

Pagal tyrimo ekspertams VGTP pateikus duomenis apie vertinamuoju laikotarpiu gautus ginčo šalių prašymus dėl mediatoriaus paskyrimo privalomajai mediacijai vykdyti, pastebimas nedidelis (6 %) bendras tokių prašymų skaičiaus mažėjimas. 2020 m. iš viso VGTP buvo gavusi 6789 prašymus dėl privalomosios mediacijos inicijavimo, 2021 m. – 6369 tokius prašymus. Tiesa, analizuojant pagal atskirus regionus, mažėjimas pastebimas tik dviuose regionuose – Kaune ir Klaipėdoje. Kaune nuo 2214 ginčų 2020 metais 2021 m. sumažėjo iki 1886 (14,8 %), atitinkamai Klaipėdoje – nuo 1089 ginčų 2020 metais 2021 m. sumažėjo iki 963 (11,6 %). Tuo tarpu Vilniuje bei Šiauliuose²⁷ gautų ginčų skaičius augo atitinkamai 0,5 % ir beveik 1,5 %.

Įvertinti 2022 m. rezultatus tyrimo atlikimo metu sudėtinga, nes analizuoti galime tik penkių mėnesių duomenis. Tačiau vertinant tai, kad per pirmus penkis 2022 metų mėnesius VGTP gavo 2881 prašymą dėl privalomosios mediacijos inicijavimo ir atsižvelgiant į mediatorių pateiktas įžvalgas, kad pastaruosius 3 mėnesius iki tyrimo anketos užpildymo dienos jaučiamas mediacijos apimčių mažėjimas dėl vasaros atostogų periodu sumažėjusio asmenų aktyvumo spręsti teisinius klausimus, tikėtina, kad likusį antrąjį 2022 m. pusmetį pavyks išlaikyti panašų gaunamų prašymų skaičių. Tai reikštų, kad 2022 m. rezultatas viršys 2021 m. duomenis. Iš viso vertinamuoju laikotarpiu gauti 16039 prašymai dėl mediacijos inicijavimo.

²⁷ Kaupiami bendri Šiaulių ir Panevėžio apskričių duomenys, išskirti galimybės nėra.

VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiaus didėjimas

Kitas svarbus rodiklis, bylojantis apie galimą privalomosios mediacijos įtvirtinimo šeimos ginčiuose įtaką taikaus ginčų sprendimo plėtrai, yra VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius. Būtina atsižvelgti į šį rodiklį, nes pagal galiojantį reguliavimą privalomosios mediacijos inicijavimas yra potencialaus ieškovo pareiga. Tačiau kita ginčo pusės prievolės dalyvauti mediacijoje neturi, priešingai – jai suteikiama laisvė atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje. Kitaip tariant, inicijuojamų mediacijų procesų skaičius ir jo didėjimas tik iš dalies atskleidžia, ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo naudojantis valstybės lėšomis kompensuojama mediacija plėtros. Būtina nustatyti, kiek asmenų išreiškė sutikimą dalyvauti mediacijoje, nes tik tokiu atveju VGTPPT priima sprendimą paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti. Tokio sprendimo priėmimas laikytinas mediacijos pradžios momentu, o ne formaliu įstatymo numatytos ikiteisminės šeimos ginčų tvarkos įgyvendinimu.

5 lentelė. VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius per metus (ir mėnesio vidurkis)

Metai	VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius				
	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai Panevėžys	Iš viso
2020	666 (56)	951 (79)	430 (36)	704 (59)	2751 (229)
2021	735 (61)	889 (74)	408 (34)	806 (67)	2838 (237)
2022 (iki 2022-05-31)	279 (56)	337 (67)	234 (47)	381 (76)	1231 (246)
Iš viso per vertinamąjį laikotarpį:					6820

Analizuojant 5 lentelėje pateiktus duomenis apie vertinamuoju laikotarpiu VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičių, pastebimas 3 % bendras tokių priimtų sprendimų skaičiaus augimas. 2020 m. iš viso VGTPPT buvo priimtas 2751 sprendimas dėl mediatoriaus paskyrimo privalomai mediacijai vykdyti, 2021 m. – 2838 tokie sprendimai.

Įvertinti 2022 m. rezultatus tyrimo atlikimo metu sudėtinga, nes analizuoti galime tik penkių mėnesių duomenis. Tačiau vertinant tai, kad per pirmus penkis 2022 metų mėnesius VGTPPT priėmė 1231 sprendimą dėl mediatoriaus paskyrimo, tikėtina, kad likusį antrąjį 2022m. pusmetį pavyks išlaikyti panašų priimamų sprendimų skaičių. Tai reikštų labai panašų VGTPPT priimamų sprendimų dėl mediatoriaus paskyrimo privalomai mediacijai vykdyti skaičiaus augimą ir 2022 m. Tai akivaizdžiai teigiama tendencija, rodanti, kad nepaisant nedidele apimtimi sumažėjusio VGTPPT gautų prašymų dėl inicijuojamų mediacijų skaičiaus, lyginant 2020 m ir 2021 m. duomenis, rodikliai, rodantys, kad asmuo išreiškė sutikimą dalyvauti mediacijoje, vis tiek auga. Iš viso per vertinamąjį laikotarpį buvo priima 6820 VGTPPT sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti.

Privačiai teikiamų privalomųjų mediacijų skaičiaus didėjimas

Įgyvendindamos pareigą pasinaudoti privalomąja mediacija šeimos ginčiuose šalys kartu arba atskirai dėl iš valstybės biudžeto lėšų apmokamos privalomosios mediacijos atlikimo gali kreiptis ne tik į VGTPPT, bet ir privačiai į pasirinktą Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašė įrašytą mediatorių.

Deja, bet įvertinti privačiai teikiamų paslaugų rodiklius yra gerokai sudėtingiau, nes jie nėra fiksuojami, duomenys apie šias paslaugas nėra renkami (plačiau apie šią problemą žr. prie atsakymo į 2.2. klausimą). Tad spręsti apie privačių mediacijų metu mediatorių gaunamų bylų skaičių, sudaromų taikos sutarčių skaičių tyrimo metu galime tik iš subjektyviai mediatorių anketoje pateikiamų duomenų, kurie realiai atspindi tik dalies mediatorių nurodytus apytikslus santykinus privalomosios mediacijos procesų skaičius.

Siekiant įvertinti niekur neregistruojamų privačių mediacijos procesų apimtį, privačias mediacijos paslaugas teikiantys mediatoriai buvo kviečiami pasidalinti informacija apie tai, kiek prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo jie buvo gavę vertinamuoju laikotarpiu. Išanalizavus gautus atsakymus matyti tam tikra prašymų dėl privačios mediacijos skaičiaus didėjimo tendencija. Kiekybinio mediatorių tyrimo ataskaitoje (žr. priedą) matyti, kad iki privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžios (2020 m. sausio 1 d.) net 66,7 % mediatorių nebuvo gavę nė vieno prašymo dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo. Negavusių tokių prašymų skaičius 2020 m. ženkliai sumažėjo ir pasiekė 38,4 %. Panaši tendencija pastebima ir 2021 m. (negavusiųjų tokių

prašymų skaičius sumažėjo dar beveik 10 %) bei 2022 m. per pirmuosius 5 mėnesius (dar 3 % mažėjimas). Atitinkamai tais pačiais laikotarpiais matoma, kad respondentų, gavusių nuo 1 iki 5 prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo per metus, skaičius augo (nuo 17,2 % 2020 m. iki 52,5 % 2022 m. (vertinant 5 mėnesių laikotarpį)). Ne toks ženklus, bet pastebimas augimas matomas ir vertinant atsakymus respondentų, kurie vertinamuoju laikotarpiu buvo gavę nuo 6 iki 10 prašymų per metus dėl privačių mediacijos paslaugų teikimo (nuo 9,1 iki 13,1 %). Tai leidžia teigti, kad privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas ir jos viešinimas bei kartu su taikymo praktika padidėjęs bendras mediacijos žinomumas padidino ir žmonių, besikreipiančių į privačius mediatorius, skaičių. Vis dėlto akivaizdu, kad tik mažoji dalis respondentų vertinamuoju laikotarpiu per metus sulaukė daugiau nei 11 prašymų dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo. Tik vienetai jų tokias paslaugas buvo prašomi teikti daugiau nei 30 kartų per metus.

Šią tendenciją patvirtina ir atsakymai į kitą susijusį su nagrinėjamu klausimu mediatoriams užduotą klausimą, ar pastaraisiais metais jie yra pastebėję privačiosios mediacijos paklausos pokyčius. 8 % respondentų pripažino, kad įsigaliojus teisiniam reguliavimui, nustačiusiam privalomą mediacijos taikymą šeimos ginčiuose, pajuto ir privačios privalomosios mediacijos paklausos pokyčius. Iš respondentų, kurie pajuto privačios mediacijos paklausos pokyčius, net 84 % nurodė, kad privalomosios mediacijos paklausa padidėjo.

Taikių susitarimų, sudarytų mediacijos būdu, skaičiaus didėjimas

Mediacijoje šalys tarpusavio bendradarbiavimo ir derybų būdu, padedamos mediatoriaus, siekia rasti sutarimą ginčijamais klausimais. Jei ginčo šalys susitaria dėl abiem pusėms priimtinių ginčo baigimo sąlygų, paprastai jos sudaro taikų susitarimą ir tokiu būdu įformina rastą sprendimą.

Dažniausiai veiksminga ir sėkminga mediacija siejama su mediacijos tikslu – taikaus sprendimo priėmimo, dėl kurio šalys sudaro ir pasirašo susitarimą, – įgyvendinimu. Europoje taip pat įprasta mediacijos sėkmę bei efektyvumą vertinti atsižvelgiant į įvykusių mediacijų bei mediacijos metu sudaromų taikių susitarimų skaičių santykį.

Vienas iš Mediacijos įstatymo 19 straipsnyje numatytų civilinio ginčo mediacijos pabaigos atvejų yra ginčo šalių taikos sutarties sudarymo diena. Svarbu pažymėti, kad mediacijos metu pasiektas susitarimas dažniausiai būna įtvirtinamas taikos sutartimi, tačiau sėkmingos mediacijos gali būti įforminamos ir kitokio pobūdžio sutartimis. Pavyzdžiui, siekdami nutraukti santuoką ir mediacijos metu visus santuokos nutraukimo klausimus taikiai sutarę spręsti situacinius pasirašo ir teikia teismui tvirtinti ne taikos sutartį, o santuokos nutraukimo teisinių pasekmių sutartį; dėl kokios nors kitos rūšies sutarties vykdymo kilusį ginčą šalys gali išspręsti pasirašydamos sutarties pakeitimą ir panašiai. Mediacijos būdu sprendžiant teisinius ginčus, jos metu sudarytai taikos sutartys taikomi bendrieji Civiliniame kodekse ir Civilinio proceso kodekse nustatyti taikos sutarties reikalavimai, o bendromis mediacijos šalių pastangomis suderinta ir pasirašyta taikos sutartis turi įstatymo galią.

Taigi vienas iš pagrindinių rodiklių, parodančių, ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo naudojantis mediacija plėtros, yra mediacijos būdu sudarytų taikių susitarimų, įtvirtintų taikos sutartimis, pokytis vertinamuoju laikotarpiu.

Privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusių taikiai, skaičius

Vertinant VGTPT pateiktus duomenis, susijusius su privalomosios mediacijos administravimu vertinamuoju laikotarpiu, pastebimas privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusių taikiai, skaičiaus augimas. Lyginant pirmųjų privalomos mediacijos taikymo metų duomenis su 2021 m. duomenimis, matyti, kad bendras privalomųjų mediacijų, pasibaigusių taikiai, skaičius padidėjo net 52 % (nuo 1045 taikių susitarimų 2020 m. iki 1587 susitarimų 2021 m.). Įvertinti 2022 m. rezultatus tyrimo atlikimo metu sudėtinga, nes analizuojami tik penkių mėnesių duomenys. Tačiau vertinant, kad per pirmus penkis 2022 metų mėnesius sudaryta 519 taikių susitarimų, ir atsižvelgiant į mediatorių pateiktas įžvalgas, kad pastaruosius 3 mėnesius iki tyrimo anketos užpildymo dienos jaučiamas mediacijos apimčių mažėjimas dėl vasaros atostogų periodu sumažėjusio asmenų aktyvumo spręsti teisinius klausimus, tikėtina, kad panašią tendenciją pavyks išlaikyti ir likusią dalį 2022 m. Tai reikštų, jog 2022 metų pabaigoje rezultatai, tikėtina, bus panašūs kaip ir 2021 m. Iš viso per vertinamąjį laikotarpį naudojantis privalomąja mediacija buvo sudaryti 3223 taikūs susitarimai. Būtina atkreipti dėmesį, kad VGTPT pateikdama duomenis nedetalizuoja, kokie tiksliai susitarimai buvo sudaryti, tačiau tikėtina, kad į šį skaičių įtraukiami įvairaus pobūdžio šalių sudaryti taikūs susitarimai įforminti privalomosios mediacijos būdu spręstus šeimos konfliktus: tiek taikos sutartys, tiek santuokos nutraukimo pasekmių sutartys, tiek ir kitokio pobūdžio šalių sudaromi susitarimai mediacijos rezultatams įforminti.

6 lentelė. VGTPT pateikti duomenys apie privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, metu pasiektų taikių susitarimų skaičių per metus (ir mėnesio vidurkis)

Metai	Privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusių taikiai, skaičius				
	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai, Panevėžys	Iš viso
2020	190 (16)	379 (32)	199 (17)	277 (23)	1045 (87)
2021	338 (28)	509 (42)	264 (22)	476 (40)	1587 (132)
2022 (Iki 2022.05.31)	126 (25)	180 (36)	91 (18)	195 (39)	591 (118)
Iš viso per vertinamąjį laikotarpį:					3223

Taigi, įvertinę VGTPT pateiktus duomenis dėl privalomosios mediacijos metu pasiekiamų taikių susitarimų skaičiaus, matome, kad vertinamas teisinis reguliavimas prisidėjo prie didesnio taikių susitarimų skaičiaus, o VGTPT administruojamuose privalomosios mediacijos procesuose pastebimas taikių susitarimų skaičiaus augimas. Be kita ko, daliniai 2022 m. rezultatai ir sistemistiškai analizuojami kiti tyrimo metu gauti duomenys taip pat leidžia įžvelgti teigiamą taikių susitarimų VGTPT administruojamose mediacijose augimo tendenciją.

Taikiai pasibaigusios privalomųjų mediacijų dalis, palyginti su VGTPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi (procentais), – „mediacijos sėkmės rodiklis“

Jau minėta, kad ES institucijų lygmeniu įprasta mediacijos sėkmę bei efektyvumą vertinti atsižvelgiant į įvykusių mediacijų bei mediacijos metu sudaromų taikių susitarimų skaičių santykį.

2011 metais buvo nustatyta, kad, nepaisant to, jog taupo laiką ir pinigus, mediacija toli gražu dar nebuvo plačiai taikomas ginčų sprendimo būdas Europos valstybėse. Siekiant paskatinti naudojimąsi mediacija bandyta iširti ir kiekybiškai įvertinti mediacijos poveikį 26 ES valstybių narių teismų sistemoms. ADR centras atliko tyrimą pagal Europos Komisijos finansuojamą projektą „Nesinaudojimo mediacija sąnaudų kiekybinis įvertinimas – duomenų analizė“ (angl. *Quantifying the cost of not using mediation – a data analysis*), kuriame siekta nustatyti, kiek visų teisinių ginčų turėtų būti sprendžiama mediacijos būdu, kad realiai būtų sutaupyta laiko ir pinigų. Tyrimo metu nustatyta, kad lūžio taškas²⁸ (angl. *break-even*),²⁹ kai naudojantis mediacija sutaupoma laiko, yra 19 % sėkmingai užbaigiamų mediacijų, o riba, kai sutaupoma finansinių resursų, yra 24 %.³⁰ Be to, svarbu pažymėti, kad tyrime nustatyta, jog vidutinės bylinėjimosi išlaidos Europos Sąjungoje yra 10 449 Eur³¹, o vidutinės išlaidos mediacijai tesudaro 2 497 Eur. Taigi, mediacijai pasibaigus sėkmingai, t. y. sudarius taikių susitarimą, Europos piliečiai vidutiniškai gali sutaupyti daugiau nei 7500 eurų vienam civiliniam ginčui spręsti.

²⁸ Terminas „lūžio taškas“ šiame kontekste vartojamas kaip rentabilumo ribos nustatymas. Kitaip tariant, nustatoma procentinė išraiška, kiek ginčų iš visų tos kategorijos teisinių ginčų turėtų būti sprendžiama mediacijos būdu, kad būtų užtikrintas lėšų bei laiko taupymas.

²⁹ 2011 metais siekdamas iširti ir kiekybiškai įvertinti bylinėjimosi poveikį 26 valstybių narių teismų sistemoms, ADR centras atliko tyrimą pagal Europos Komisijos finansuojamą projektą „Nesinaudojimo mediacija sąnaudų kiekybinis įvertinimas – duomenų analizė“ (angl. *Quantifying the cost of not using mediation – a data analysis*). Prieiga per internetą [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-JURI_NT\(2011\)453180](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-JURI_NT(2011)453180).

³⁰ Tai, kad šie rodikliai patikimi ir vis dar aktualūs, patvirtina 2016 metais pagal ET Teisės reikalų komiteto užklausą parengta mediacijos taikymo ES valstybėse apžvalga. Joje mediacijos lūžio rodikliai buvo dar kartą įvertinti pagal 2016 m. turimus valstybių narių naudojimosi mediacija rodiklius. Plačiau skaityti: Giuseppe De Palo, A Ten-Year-Long ‘EU Mediation Paradox’ - When an EU Directive Needs To Be More ...Directive | Think Tank | European Parliament,” accessed August 20, 2022, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_BRI\(2018\)608847](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_BRI(2018)608847).

³¹ 2010 metų duomenys.

7 lentelė. Taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų dalis, palyginti su VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi

Metai	Taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų dalis, palyginti su VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi (procentais)				
	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai Panevėžys	Iš viso
2020	29	40	46	39	38
2021	46	57	65	59	56
2022 (Iki 20220531)	45	53	39	51	48
Iš viso per vertinamąjį laikotarpį:					47

Analizuojant 7 lentelėje VGTPPT pateiktus duomenis pastebima vadinamojo mediacijos sėkmės rodiklio didėjimo tendencija – taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų dalis, palyginti su VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi, didėja. Lyginant 2020 m. mediacijos sėkmės rodiklius su 2021 m. duomenimis matyti, kad bendras mediacijos sėkmės rodiklio procentinės išraiškos skaičius padidėjo nuo 38 iki 56 %, o 2022 m. jis siekė 48 % (per 5 mėnesius).

Kaip jau minėta, įvertinti 2022 m. rezultatus sudėtinga, nes analizuoti galime tik penkių mėnesių duomenis. Tačiau vertinant, kad per pirmuosius penkis 2022 metų mėnesius mediacijos sėkmės rodiklis jau siekia 48 %, tikėtina, kad panašią tendenciją pavyks išlaikyti ir likusią 2022 m. dalį. Tai reikštų, jog 2022 metų pabaigoje mediacijos sėkmės rodiklis, tikėtina, bus panašus kaip ir 2021 m.

Iš viso per vertinamąjį laikotarpį taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų dalis, palyginti su VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičiumi, yra 47 %.

Šis skaičius parodo, kad 47 % visų bylų, kai VGTPPT priima sprendimą paskirti mediatorių privalomajai mediacijai, kompensuojamai valstybės biudžeto lėšomis, vykdyti, pasibaigia taikiu susitarimu.

Įvairūs statistiniai duomenys rodo, kad savanoriško dalyvavimo mediacijoje, vykdomoje profesionalių mediatorių, sėkmės rodiklis siekia 85 %.³² Tuo tarpu privalomosios mediacijos rodikliai kiek nuosaikesni ir siekia 50 – 75 %. Vis dėlto atliekant ne vieną tyrimą įrodyta, kad net ir esant žemesniems privalomosios mediacijos efektyvumo rodikliams yra taupomos ginčo sprendimo lėšos bei laiko sąnaudos. Jau minėta, kad esant 19 % mediacijos sėkmės rodikliui galima tvirtinti, kad taupomas laikas, kurį tos kategorijos ginčo šalys sugaištų, jeigu ginčus spręstų teisme, o 24 % mediacijos sėkmės rodiklis byloja, kad yra sutaupoma finansinių resursų. Akivaizdu, kad atliekamo tyrimo metu fiksuojamas 47 % rodiklis viršija abu minimalius lūžio taško reikalavimus. Tai akivaizdžiai leidžia teigti, kad tiriamas teisinis reguliavimas, numatantis pareigą šeimos ginčo šalims savo ginčus pirmiausia spręsti mediacijos būdu, pasiteisino ir padeda taupyti laiką bei lėšas. Be kita ko, Lietuvoje VGTPPT administruojamų valstybės lėšomis kompensuojamų mediacijų rodiklis (47 %) yra labai arti rekomenduotino privalomajai mediacijai efektyvumo rodiklio (50 %), o tai leidžia tvirtinti, kad privalomosios mediacijos paslaugų kokybė Lietuvoje yra labai artima ES pageidaujama vidurkiui.

Teismų krūvio mažėjimas

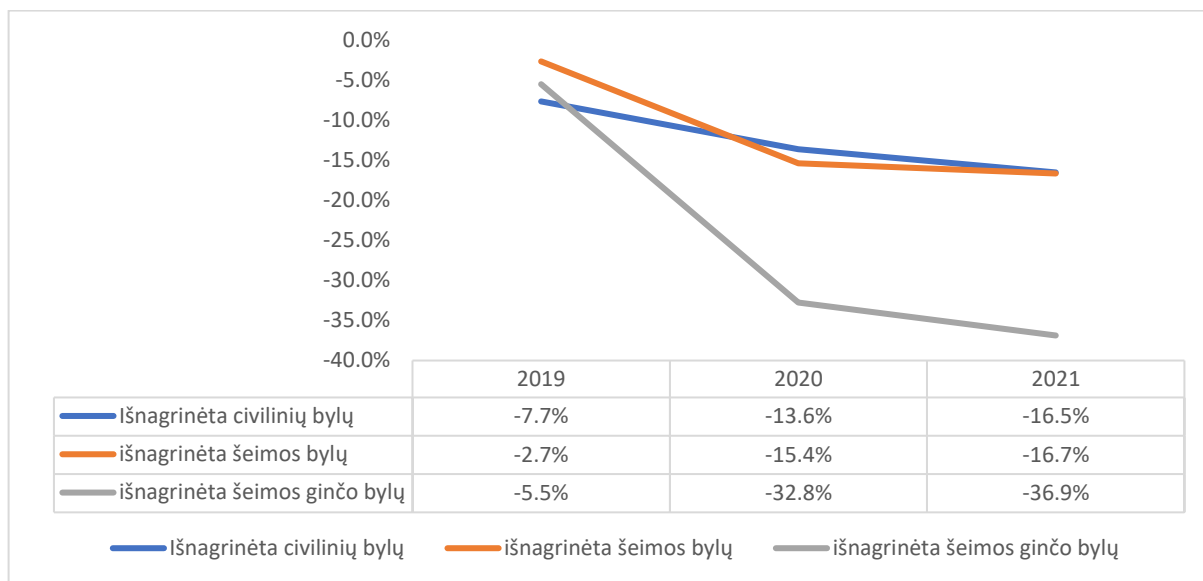
Mediacijos sėkmės rodiklis ir kiti prieš tai įvertinti duomenys rodo teigiamą tendenciją, kad privalomosios mediacijos įtvirtinimas paskatino asmenis dažniau inicijuoti mediacijos procesus, mediacijų procesų kasmet įvyksta vis daugiau, o jų rezultatyvumas yra arti ES rekomenduojamo lygio, kurį pasiekus realiai taupomas laikas ir finansiniai ištekliai. Tačiau susidūrėme su problema, kad Lietuvoje nėra fiksuojami privačiai mediatorių paslaugas teikiančių mediatorių vykdomų mediacijų skaičiai ir rezultatai. Be kita ko, būtina atsižvelgti į faktą, kad dalis mediacijos metu sudarytų taikių susitarimų taip ir nepasiekia teismo, kita dalis asmenų dalyvaudami privalomojoje mediacijoje susitaiko, tęsia bendrą gyvenimą ir nebeturi poreikio kreiptis į teismą, o tai mediatorius taip pat gali fiksuoti kaip taikaus susitarimo sudarymą. Todėl norint visapusiškai įvertinti, ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros, situaciją reikia vertinti kompleksškai ir analizuoti net tik mediacijų bei mediacijos metu sudaromų sutarčių skaičiaus didėjimą, bet vertinti ir galimą teismų krūvio mažėjimą, bylų persikirstymą bei socialinę naudą, kurią galima suteikė privalomąją mediaciją reglamentuojančios nuostatos.

Pagal Nacionalinės teismų administracijos duomenis apie civilinių bylų skaičių, vertinimo laikotarpiu jau kurį laiką matomas bendras civilinių bylų skaičiaus mažėjimas. Taip pat pastebimas ir šeimos bylų – kategorijos, apimančios ir ginčo bylas, kurioms taikoma privalomoji mediacija, – mažėjimas. Nors 2020 m. bendras šeimos bylų skaičiaus

³² G.DE PALO,, A.FEASLEY, F.ORECCHINI , Quantifying the cost of not using mediation – a data analysis, 2011.

mažėjimo greitis yra didesnis nei civilinių bylų, tačiau bendrai, lyginant su 2018 m., tiek civilinių bylų, tiek šeimos bylų skaičiaus sumažėjimas yra panašus, atitinkamai 16,5 ir 16,7 %.

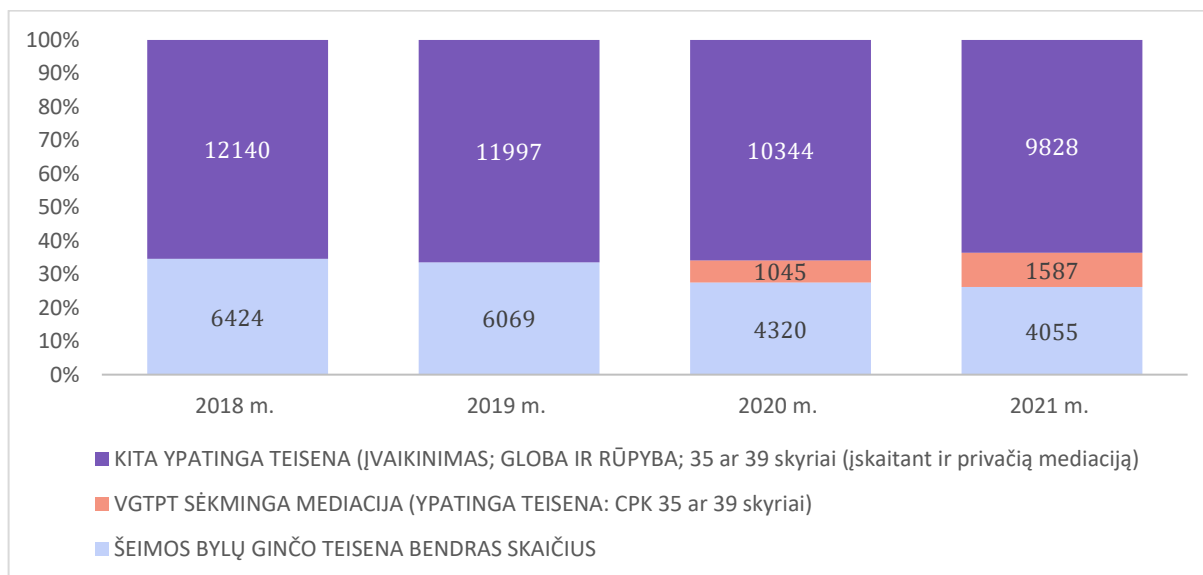
1 pav. Civilinių ir šeimos bylų skaičiaus dinamika nuo 2018 m.

Šaltinis – STRATA pagal NTA statistinius duomenis

Galimas privalomosios mediacijos taikymo poveikis teismams pastebimas išskaidžius šeimos bylas pagal teisenos tipą: šeimos ginčo ir ypatingosios teisenos bylas. Kaip matyti iš 2 paveikslėlio, šeimos ginčo bylų sumažėjo nuo 6069 iki 4320 vnt. vertinant 2019–2020 m. laikotarpį, o 2021 m. išliko panašus lygis. Manytina, kad bent iš dalies šis sumažėjimas sietinas su VGTPT administruotų taikiai pasibaigusiu mediacijų skaičiumi. Kita sumažėjimo dalis galėtų būti susijusi su veiksniais, kurie šiuo metu nėra fiksuojami ir apskaitomi (privati mediacija) arba neištirti (ginčo atidėjimas, šalių susitarimas be mediatoriaus pagalbos).

2 pav. Šeimos bylų struktūra ir dinamika nuo 2018 m.

Ne mažiau pozityviai privalomosios mediacijos įtvirtinimo šeimos ginčiuose įtaką plečiant taikų ginčų sprendimą mediacijos būdu vertina ir kalbinti teisėjai. Pirmiausia informantai teisėjai akcentavo taikių susitarimų skaičiaus augimą, kurį jie pastebi nebūtinai tiesiogiai, bet daugiau dėl mažėjančio darbo krūvio arba darbo persiskirstymo. Teisėjai pastebi, kad mažėjant nagrinėjamų bylų, sprendžiamų ginčo teiseną, daugėja supaprastinto proceso tvarka ar ypatingąja teiseną sprendžiamų bylų.

Šeimos ginčus nagrinėjančių teisėjų darbo krūvio sumažėjimą, kaip privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultata, pastebėjo didelė dalis informantų. Iš 21 kalbinto teisėjo informanto 7 aiškiai įvardijo, kad krūvio nesumažėjo, o 10 – kad sumažėjo. 4 informantai negalėjo atsakyti į šį klausimą, nes matė ženklų, rodančių tam tikrą bylų sumažėjimą, bet, kita vertus, realaus palengvėjimo neįturo.

Keletas informantų atkreipė dėmesį, kad teisėjų, dirbančių su šeimos ginčiais, krūvio pokyčiai gali būti siejami su kitais veiksniais, pavyzdžiui COVID-19 pandemija ar bendra civilinių bylų skaičiaus mažėjimo tendencija. Plačiau apie tai pasisakoma atsakant į 2.5.4. klausimą.

Apibendrinant gautus atsakymus, daugiau nei pusė informantų teigė pajutę tam tikrą darbo krūvio sumažėjimą. Papildomai dalis informantų nurodė, kad po privalomosios mediacijos teismus pasiekiantys ginčai yra sudėtingesni, juose taikos sutarties sudarymo galimybės dažniausiai jau yra išnaudotos. Ženkli dalis informantų nurodė, kad darbo krūvis nepasikeitė, o jei ir pasikeitė, tai tam įtakos galėjo turėti ne tik mediacija, bet ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, pandemija ar mažesnis sudaromų santuokų skaičius.

Teisėjų darbo krūvio persiskirstymas

Su teisėjų darbo krūviu glaudžiai susijęs kitas informantų pastebėjimas dėl tam tikro bylų skaičiaus persiskirstymo tarp skirtingų teisenų. Didžioji dalis informantų (14) įžvelgia teisėjų, dirbančių su šeimos ginčiais, darbo krūvio persiskirstymą. Pastebimas taikos sutarčių, kurios tvirtinamos teisme supaprastinto proceso tvarka, bei santuokų nutraukimo bendru sutuoktinių sutarimu, sprendžiamų ypatingą teiseną, skaičiaus augimas. Tai iš esmės reiškia tam tikrą darbo apimtį sumažėjimą, nes teisėjams dirbti su tvirtinti pateiktais susitarimais yra paprasčiau ir greičiau, nei nagrinėti ieškinio teisenos bylas. Plačiau apie tai pasisakoma atsakant į 2.5.4. klausimą. Ginčo teiseną spręstinių bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą. Toks darbo persiskirstymas iš esmės nereiškia žybaus darbo krūvio pokyčio, tačiau rodo tai, kad auga taikių susitarimų skaičius, kas rodo privalomosios mediacijos socialinę naudą.

Socialinė nauda

Teigiamų naujojo teisinio reguliavimo, įpareigojančio taikyti privalomąją mediaciją, kaip įstatyme nustatytą ikiteisminę šeimos ginčų sprendimo tvarką, aspektų įžvelgė iš esmės visi informantai advokatai. Privalomąją mediaciją jie mato kaip alternatyvą teismui, leidžiančią ginčo šalims sutaupyti laiko, finansų ir nervų. Būtent taikius susitarimus kalbinti advokatai laiko veiksmingiausiu galimu ginčų sprendimo rezultatu. Privalomas mediacijos taikymas šeimos ginčiuose, jų manymu, padidino mediacijos žinomumą apskritai bei priminė asmenims taikių susitarimų naudą.

Naujojo teisinio reguliavimo pranašumais advokatai laiko ne vieną faktorių: tai galimybė išsaugoti šalių santykius, išvengti negatyvių emocijų teisme, suvokimo apie ketinimo spręsti ginčą rimtumo atsiradimas, be kita ko, šalių pokalbiai mediacijos metu padeda advokatams suprasti tikrąsias ginčo priežastis ir jų objektą. Keletas informantų privalomąją mediaciją prilygino „savaiminiam gėriui“, kuris keičia visuomenės požiūrį, padeda išlaikyti socialinę taiką, skatina suvokti, kad ne bylinėjimasis, o susitarimas yra geriau.

Vienu iš privalomosios mediacijos pranašumų advokatai laiko ir tai, kad privalomoji mediacija didina mediacijos žinomumą ir keičia visuomenės požiūrį į taikų ginčų sprendimą. Informantai kaip teigiamą pokytį įvardija tai, kad šalys galimybę tartis ėmė vertinti nebe kaip formalų procesą, bet realią alternatyvą teismui. Informantai ir jų klientai jau girdi „sėkmės istorijas“, kurios formuoja supratimą, kad verta bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu. Asmenys sužino vis daugiau informacijos apie mediaciją ir vis geriau supranta taikaus susitarimo naudą.

Mediacijos dalyvių patirčių kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad žmonės nori susitarti ir tai yra jų lūkestis dėl privalomosios mediacijos paslaugos. Tai sudaro prielaidas teigti, kad privalomosios mediacijos įvedimas paskatino taikių susitarimų plėtrą. Dažniausiai asmenys į privalomą mediaciją ateina aiškiai suvokdami, kad tai taikus ginčų sprendimo būdas, ir turėdami lūkestį, kad mediacija turėtų pasibaigti būtent taikos sutarties sudarymu. Interviu duomenys atskleidė, kad vertinimas labai priklauso nuo to, ar tyrimo dalyviui mediacijos procesas lėmė sėkmingą rezultatą, t. y. ar pavyko pasiekti taikų susitarimą, taip pat priklauso nuo mediatoriaus kompetencijos, t. y. ar ji buvo tinkama, dalyvių akimis, ar ne. Taigi galima įžvelgti mediacijoje dalyvavusių asmenų pozityvaus privalomosios mediacijos vertinimo tendenciją. Vieni labai gerai vertina mediacijos paslaugą, o kiti, nepaisydami to, kad procesas buvo nesėkmingas, teigiamai vertina pačią mediacijos idėją.

Apibendrinant ištirtus duomenis, galima užtikrintai teigti, kad privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros. Statistiniai duomenys leidžia matyti taikių susitarimų, pateikiamų tvirtinti teismui, augimą. Daugelis teisėjų informantų nurodė, kad jaučia tam tikrą darbo krūvio palengvėjimą arba persiskirstymą, kuris taip pat gali būti prilyginamas palengvėjimui, nes visi jie

pripažįsta, kad, sumažėjus ieškinio teisei sprendžiamų ginčų ir padaugėjus taikių susitarimų tvirtinimo, turi galimybę susitelkti prie sudėtingų šeimos ginčų ir skirti jiems pakankamą dėmesį. Tyrimo informantai advokatai įvardijo ir kitą socialinę vertinamo teisinio reguliavimo naudą: žmonės atranda taikaus susitarimo naudą, sutaupo laiko, pinigų, esant privalomumui ieškoti būdų taikytis, advokatams lengviau įkalbinti savo klientus ieškoti kompromisų. Ginčo šalys, nors ir turi pastebėjimų dėl proceso kokybės, bendrai pozityviai vertina mediacijos taikymą ir mato jo teikiamą naudą.

2.5.2. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose paskatino daugiau asmenų ginčus spręsti taikiai? Jei taip – kokia apimtimi?

Atsakyme į 2.5.1. klausimą buvo nurodyta, kad privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros. Kartu tai reiškia, kad daugiau asmenų buvo paskatinti savo ginčus spręsti taikiai. Už kiekvieno taikaus susitarimo slepiasi mažiausiai du žmonės, kurie yra jo autoriai. Statistiniai duomenys rodo mediacijos procesų skaičiaus padidėjimą, santuokos nutraukimo bendru sutikimu, taikos sutarčių šeimos ginčiuose skaičiaus padidėjimą. Šią tendenciją papildomai paaiškina kokybinio tyrimo duomenys.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Visi 20 kalbintų informantų advokatų pastebi, kad, 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatomis dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, Lietuvoje šeimos ginčų sprendimas pasikeitė. Didžioji dalis (12 informantų) labai aiškiai pastebi teigiamus pokyčius, o tam tikras teigiamas privalomosios mediacijos puses įžvelgia iš esmės visi kalbinti advokatai informantai. Advokatai informantai privalomosios mediacijos sėkmę daugiausia siejo su taikos sutarčių sudarymu šio proceso metu. Daugelis jų jaučia padidėjusį taikių susitarimų skaičių šalims pradėjus ginčus spręsti privalomosios mediacijos būdu.

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas

Dalis informantų nurodė, kad dėl privalomosios mediacijos Lietuvos visuomenė daugiau žino apie mediaciją ir jos galimą naudą. Šio žinojimo vertė kai kuriais atvejais reiškia tai, kad, net ir nepavykus privalomosios mediacijos būdu rasti sprendimų, ginčo šalys žino apie mediatoriaus teikiamą pagalbą ir turi galimybę pasinaudoti ja dar kartą jau ginčo nagrinėjimo teisme metu.

Vienas informantas nurodė, kad anksčiau galimai ir šalių atstovai nebuvo linkę raginti klientų naudotis mediatorių paslaugomis, nematė šio proceso pridėtinės vertės, o ginčo šalys paprastai apie tokią galimybę nežinojo. Privalomasis mediacijos taikymas šią situaciją pakeitė, nes visuomenė gauna daugiau informacijos apie šį procesą.

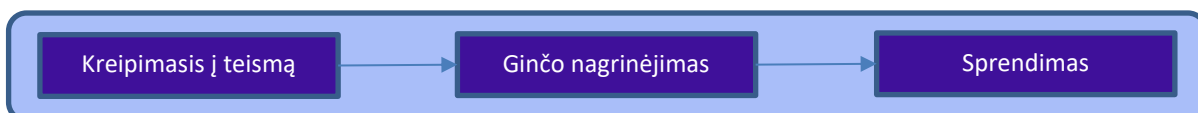
Šalių patirčių kiekybinis tyrimas

Šiek tiek daugiau nei pusė (54,2 %) respondentų visiškai pritarė (pritarė) teiginiui „Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją“, apie ketvirtadalis respondentų visiškai nepritarė (nepritarė) šiam teiginiui (žr. 9 lentelę). Visiškai pritarė teiginiui „Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms“ 28 % respondentų, pritarė 26,8 %, visiškai nepritarė 18,5 % ir nepritarė 5,1 % respondentų. Toks mediacijos vertinimas rodo, kad didelė dalis asmenų, kurie pasinaudojo privalomąja mediacija, patys dar sykį ja naudotųsi arba siūlytų naudotis ja savo artimiesiems. Tai labai pozityvus vertinimas, nes rodo, kad, nepaisant respondentų įvardytų proceso trūkumų, ginčo šalys mato mediacijos naudą ir tiki, kad šis metodas gali padėti veiksmingiau išspręsti ginčą.

2.5.3. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose leido ginčo šalims sutaupyti laiko ir finansinių išteklių sprendžiant ginčus?

Šeimos ginčo sprendimas iki nuostatų, susijusių su privalomuoju mediacijos taikymu šeimos ginčiuose, įtvirtinimo neišskiriant atvejų, kai į mediaciją buvo siunčiama teismo metu, apėmė tokius pagrindinius etapus: kreipimąsi į teismą, ginčo nagrinėjimą, sprendimą (žr. 3 pav.).

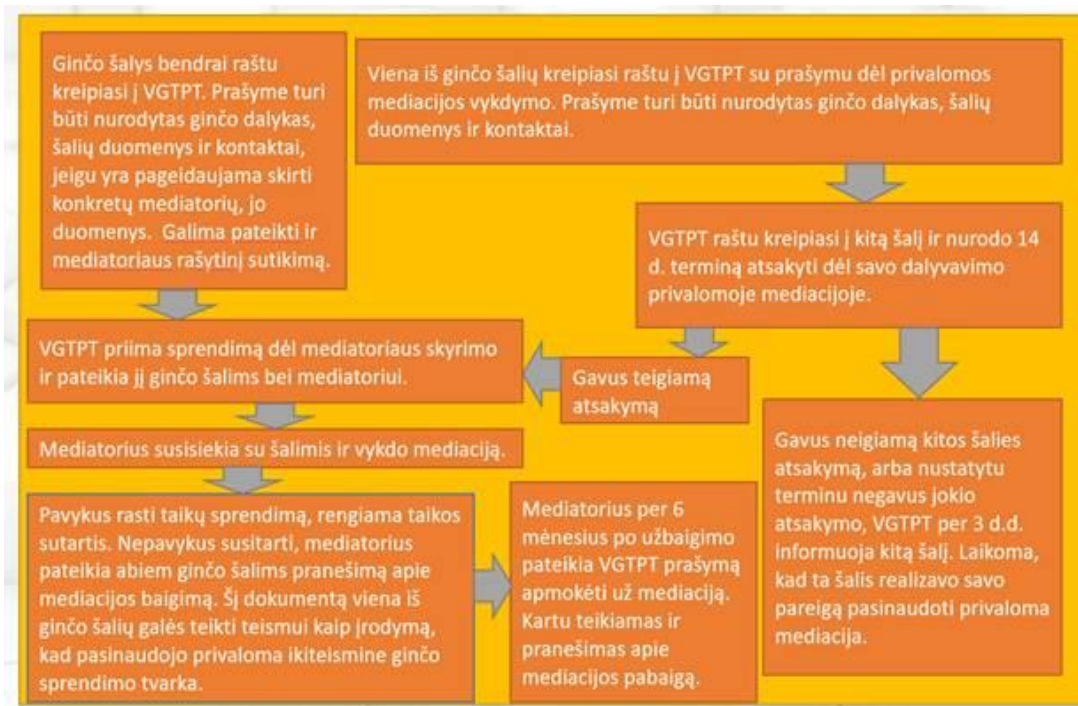
3 pav. Teisminis šeimos ginčo nagrinėjimas

Šaltinis – sudaryta autorių

Privalomosios mediacijos proceso, administruojamo VGTPPT, schema pavaizduota toliau pateikiamame paveiksle.

4 pav. VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos procesas

Šaltinis – sudaryta autorių

Privalomosios mediacijos inicijavimo metu VGTPPT, negavusi antrosios šalies sutikimo dalyvauti privalomoje mediacijoje, informuoja apie tai privalomąją mediaciją inicijavusią ginčo šalį ir išduoda jai patvirtinimą, kad buvo pasinaudota privalomąja mediacija. Šis dokumentas šiai ginčo šaliai atveria kelią į teismo ginčo sprendimo inicijavimą.

Privalomoji mediacija gali pasibaigti šalims radus taikų susitarimą arba kitais pagrindais (pvz., pasibaigus valstybės finansuojam laikui, kai šalys nesutinka tęsti proceso savo lėšomis, vienai iš ginčo šalių pasitraukus, mediatoriui priėmus sprendimą nutraukti mediacijos procesą ir pan.). Sutarus taikiai, dažniausiai ginčo šalys kreipiasi į teismą dėl jų taikaus susitarimo tvirtinimo. Tiesa, tai ne visais atvejais yra privaloma. Kai kuriais atvejais ginčo šalys gali nuspręsti teisme netvirtinti savo susitarimo (pavyzdžiui, dėl vaiko išlaikymo, kai pora skiriasi, tačiau nebuvo sudarę santuokos. Vienas kitu pasitiki, nemato poreikio sutarčiai suteikti teismo sprendimo galios). Neradus taikaus sutarimo ir nutraukus mediaciją kitais pagrindais, mediatorius ginčo šalims išduoda pažymą apie mediacijos pabaigą, kuri joms pasitarnauja kaip įrodymas, teikiamas teismui dėl to, kad buvo pasinaudota privalomąja mediacija.

Analogiška schema taikoma ir privačios privalomosios mediacijos procesuose, tik ten VGTPPT vaidmenį atlieka privatus į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašytas mediatorius.

Ekonominės naudos tyrimas

Teismo ginčo atveju šalys patiria išlaidas teisininko konsultacijoms, žyminio mokesčio, kelionės ir laiko sąnaudas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Ginčo šalių patiriamos išlaidos

Išlaidos	Teisminis ginčo nagrinėjimas	Privalomoji mediacija, administruojama VGTPT
Kelionės išlaidos	+	+
Teisininko konsultacijos	+**	.*
Žyminis mokestis	+***	-
Papildomos išlaidos	+	+
Netiesioginės sąnaudos	+	+
* Išlaidos patiriamos pasirinktinai ** Šalys turi teisę pasirinkti, ar naudotis teisininko paslaugomis, tačiau teisininko konsultacijos dažnu atveju yra būtinoji sąlyga, reikalinga teisėms iki galo realizuoti teisiniame ginče. ***Yra tam tikrų žyminio mokesčio mokėjimo išlygų		

Šaltinis – sudaryta autorių

Tačiau, kaip minėta, įsigaliojus Mediacijos įstatymo pakeitimams ir įteisinus privalomąją mediaciją šeimos ginčo bylose, atsirado prievolė prieš kreipiantis į teismą pasinaudoti privalomąja mediacija. Sėkmės atveju – pabaigus mediaciją taikiai, nebetaikomas teisminis ginčo nagrinėjimas ir nepatiriama su tuo susijusių sąnaudų. Patiriamos tik su privalomąja mediacija susijusios išlaidos: laiko, kelionės, teisininko konsultacijų (pasirinktinai). Papildomų išlaidų, pasak ginčo šalių, kurios dalyvavo privalomosios mediacijos procesuose, patiria tik nedidelė dalis asmenų. Pagrindiniai ginčo nagrinėjimo proceso išlaidų skirtumai atsiranda teisininko konsultacijų ir žyminio mokesčio kategorijose. Vertiname, kad kitose išlaidų kategorijose ir mokant žyminį mokestį patiriamų išlaidų skirtumai yra nežymūs ir atskirai neskaičiuojami.

Remdamiesi rekomendacijomis dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio³³ ir 2021 m. gegužės 1 d. taikytu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu – 1524,42 Eur bei vertindami, kad šeimos ginčo byloms taikomas 0,5 sudėtingumo koeficientas, apskaičiavome vienos ginčo šalies patirtas vidutines apytiksles išlaidas teisinėms paslaugoms (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Ginčo šalies patiriamos išlaidos teismo procese

Teisinė paslauga	Kiekis	Maksimalus įkainis, Eur	Sudėtingumo koeficientas	Suma, Eur
Už ieškinį, priešieškinį, atsiliepiamą į ieškinį ar priešieškinį	1	3810,5	0,5	1905,25
Už vieną teisinių konsultacijų, atstovavimo teisme, pasirengimo teismo ar parengiamajam posėdžiui valandą, dalyvavimo derybose dėl taikos sutarties sudarymo valandą ar asmens atstovavimo ikiteisminėse ginčų sprendimo institucijose, jeigu tas pats ginčas vėliau tapo teisiniu, valandą – 0,1;	6	152,42	0,5	457,26
IŠ VISO:				2362,51

Šaltinis – sudaryta autorių

Remdamiesi prielaida, kad apskaičiuotas išlaidas patiria abi ginčo šalys, ir VGTPT pateiktu vertinimo laikotarpiu taikiai pasibaigusių privalomųjų mediacijų skaičiumi – 3223, galime teigti, kad vertinimo laikotarpiu reforma ginčo šalims galimai sutaupė 15,229 mln. Eur (2362,51 x 2 x 3223) išlaidų teisinėms paslaugoms.

Vertinant netiesiogines laiko sąnaudas svarbus yra ginčo sprendimo laikas. VGTPT nefiksuoja statistikos, kiek truko privalomosios mediacijos procesas. Tačiau remdamiesi kiekybine mediacijos šalių analize, kai trečdalis respondentų (32,64 %) pažymėjo, kad jų mediacijos trukmė buvo 16–30 dienų, šiek tiek mažiau nei trečdalis (27,46 %) – iki 15 dienų, apie penktadaliui (22,28 %) prireikė nuo 31 iki 60 dienų, likusiems – daugiau nei 60 dienų, išskaičiuojame vidutinę proceso trukmę – 43 dienas.

Remiantis NTA pateiktais duomenimis, vidutinė šeimos ginčo bylos trukmė, nors ir sumažėjo, tačiau vis tiek buvo ženkliai ilgesnė nei taikiai pasibaigusios privalomosios mediacijos trukmė. Vertinant statistinius duomenis svarbu

³³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230700/asr>

prisiminti, kad jie neatspindi nagrinėjamų bylų sudėtingumo. Informantų teisėjų ir advokatų teigimu, dėl privalomosios mediacijos į teismą nepatenka dalis nesudėtingų ginčų (nes ginčas išsprendžiamas mediacijos būdu), todėl padidėja teisme nagrinėjamų sudėtingų bylų procentinė dalis, taigi vien trukmės vertinimas neatskleidžia bylų kokybinio pokyčio ir to fakto, kad, sumažėjus nesudėtingų bylų, teisėjas didesnę dalį laiko gali skirti sudėtingų bylų nagrinėjimui ir jas išnagrinėti kokybiškiau.

10 lentelė. Šeimos bylų nagrinėjimo trukmė ir sutaupytas ginčo šalių laikas, dienomis

	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05-31
Vidutinė šeimos bylų išnagrinėjimo trukmė (dienomis) pirmojoje instancijoje	89	86	84	85	84
Vidutinis vienos ginčo šalies sutaupytas laikas, kai pasirašoma taikos sutartis mediacijos procese			40,9	41,9	40,9

Šaltinis – sudaryta autorių

Vertindami bendrą VGTPT pateiktą taikiai pasibaigusią privalomųjų mediacijų skaičių, galime teigti, kad vertinimo laikotarpiu ginčo šalys, laukdamos sprendimo, sugaišo 266,8 tūkst. dienų mažiau³⁴.

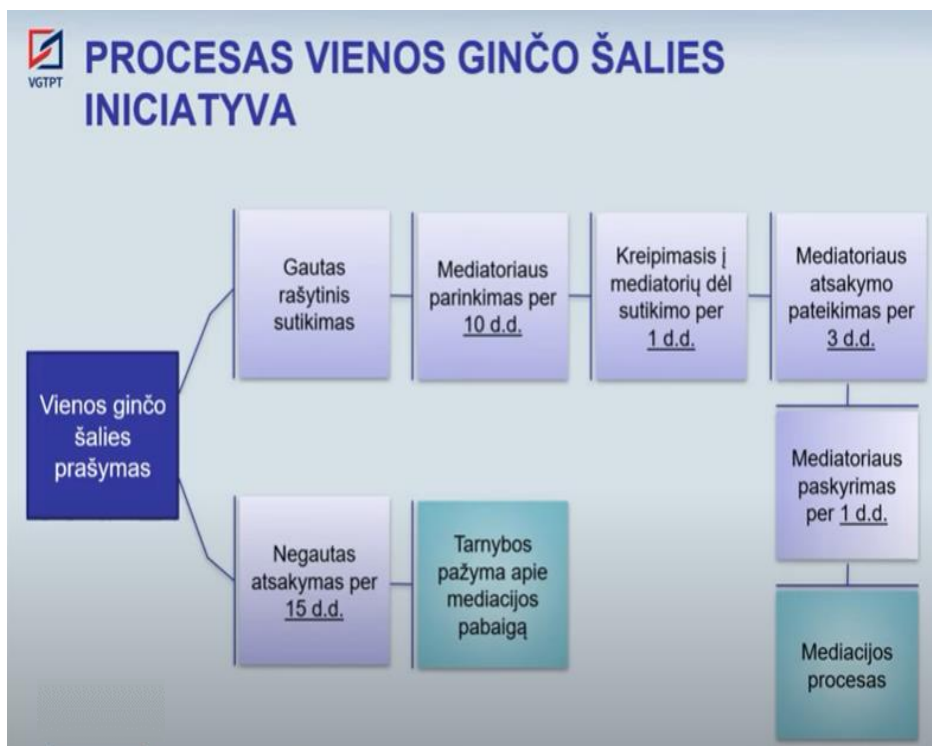
Dalyvavimas mediacijos procese sutaupo laiko tiems, kurie pasiekė taikos sutartį, bet sukuria papildomus laiko kaštus tiems, kurie nepasiekė taikos dėl užsitęsusių ikiteisminių procedūrų. Čia išskirtinos laiko sąnaudos, kurias patyrė mediacijoje dalyvavusios šalys ir šalys, kurių mediacijos neprasidėjo, bet dėl teisinio reguliavimo jos turėjo sulaukti pažymos apie mediacijos pabaigą.

Kadangi gaunamų bendrų šalių prašymų dėl privalomosios mediacijos vykdymo skaičius sudaro tik iki 3 % viso prašymų skaičiaus³⁵, tai laiko sąnaudos iki mediacijos pradžios apskaičiuoti vertinamas procesas, kai dėl privalomosios mediacijos kreipiasi viena iš ginčo šalių.

³⁴ Svertinis vidurkis sutaupyto laiko, dienomis – 41,39; abiejų ginčo šalių sutaupytas laikas, dienomis: $2 \times 41,39 = 82,78$; bendras sutaupytas laikas dienomis iki 2022-05-31 pasirašius taikos sutartis: $82,78 \times 3223 = 266,8$ tūkst. dienų.

³⁵ <https://vgtpt.lrv.lt/uploads/vgtpt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202021.pdf>

5 paveikslas. Privalomosios mediacijos inicijavimo procesas vienos ginčo šalies iniciatyva

Šaltinis – VGTPPT

Nesant faktinių duomenų apie laiką, trunkantį iki mediacijos pradžios arba pažymos apie mediacijos pabaigą, kai negautas antros ginčo šalies sutikimas, remiamasi 5 paveiksle nurodytomis proceso trukmėmis, tiek iki mediacijos pradžios, tiek iki VGTPPT pažymos apie neįvykusią mediaciją. Abiem atvejais tai sudaro 15 darbo dienų, arba 21 kalendorinę dieną.

11 lentelė. Nesėkmingos mediacijos atveju sugaištas laikas, dienomis

	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05-31	Vertinimo laikotarpiu
VGTPPT gautų ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	6789	6369	2881	16039
Atvejai, kai privalomoji mediacija pagal VGTPPT gautus prašymus neįvyko (prašymų atsiėmimas, kontaktinių antrosios ginčo šalies duomenų trūkumas ir t. t.)	332	314	129	775
Atvejai iki mediacijos pradžios	6457	6055	2752	16814
Taikos sutarčių skaičius	1045	1587	591	3223
Teisminių procesų skaičius	5412	4468	2161	12041
Sugaištas laikas, iš viso:	113652	93828	45381	252861

Šaltinis – sudaryta autorių

Vadovaudamiesi 11 lentelėje pateiktais skaičiais matome, kad tais atvejais, kai privalomoji mediacija nelemia sėkmės, t. y. kai šalims tenka sugaišti papildomai laiko mediacijos procedūroms prieš pradėdant teisminį procesą, sugaištų dienų visu vertinamu laikotarpiu susidaro 252 861.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Didžioji dalis informantų advokatų tvirtino, kad finansinės ir laiko sąnaudos, patiriamos naudojantis privalomąja mediacija, atsiperka. Dalis jų pabrėžė, kad naudojantis privalomąja mediacija šeimos ginčiuose atsiperka ne tik pačioms šalims, bet ir valstybei. Šalims naudotis mediacija verta, nes šis taikus ginčų sprendimo būdas padeda

sutaupyti lėšų, laiko bei išvengti neigiamų emocijų, susijusių su tarp šalių tvyrančiu konfliktu ir nagrinėjimu teisme.

Kiti informantai advokatai akcentavo ne tik finansinę, bet ir socialinę naudą tiek plačioms ginčo šalims, tiek ir valstybei. Jie mano, kad toks ginčų sprendimo būdas ne tik atsiperka valstybei, bet kartu tai yra valstybės pareiga, ir tiki, kad laikui bėgant atsiperkamumas bus vis labiau pastebimas ir jaučiamas.

Kalbėdami apie išlaidas teisme, absoliuti dauguma pasisakiusių tvirtina, kad šalių, o kartu ir valstybės patiriamos išlaidos teisme gerokai didesnės nei mediacijos sąnaudos. Advokatai mini, kad pradėjus ginčą spręsti teisme, be mokesčio už advokatų paslaugas, šalys patiria ir kitų išlaidų: žyminis mokestis, turto vertinimas, ekspertizės, liudytojų iškviatimas, vertimai, vykimas į kitą miestą, įvairios pažymos. Vieni negalėjo tiksliai įvardinti, kiek skiriasi bylinėjimosi teisme ir mediacijos išlaidos, tačiau paminėjo, kad tai nesulyginamos ir ženkliai besiskiriančios išlaidos. Kiti tvirtina, kad kainos skiriasi dešimtimis kartų ir išlaidos, susijusios su bylinėjimosi teisme, gali siekti iki kelių dešimčių tūkstančių eurų. Be kita ko, šalys teisme patiria ne tik finansinių išlaidų – bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę, kartais procesas trunka net kelerius metus, taip išvargindamas ginčo šalis, jos už bylinėjimąsi sumoka dar ir viešumu.

Mediacijos šalių patirčių kokybinis tyrimas

Informantai ginčų šalys nurodė, kad nepatyrė jokių išlaidų, susijusių su privalomąja mediacija, išskyrus nereikšmingas atvykimo į mediaciją išlaidas. Papildomos išlaidos, kurias patyrė informantai, buvo tik apmokėjimas advokatams. Keletas informantų mokėjo už papildomas mediacijos paslaugas, kai jų ginčui spręsti neužteko 4 valstybės apmokamų valandų (apie 80–90 eurų). Informantai tai, kad mediacija yra valstybės apmokama, vertina labai pozityviai, palyginti su tuo, jei būtų reikėję kreiptis į teisininkus ar bylinėtis teisme.

Šalių patirčių kiekybinis tyrimas

77,56 % respondentų nurodė, kad nepatyrė papildomų išlaidų ir likusieji 22,44 % pažymėjo, kad patyrė papildomų išlaidų.

Dažniausiai (36,76 %) respondentai patyrė 101–300 eurų papildomas išlaidas. Šiek tiek daugiau nei penktadalis (22,06 %) patyrė didesnes nei 500 eurų išlaidas. 16,18 % patyrė iki 100 eurų papildomas išlaidas.

16,18 % respondentų patyrė daugiau nei 500 eurų išlaidas teisininkų konsultacijoms, 14,71 % šioms konsultacijoms patyrė 101–300 eurų išlaidas. 13,24% respondentų patyrė papildomas 101–300 eurų išlaidas teisininkams, dalyvavusiems kartu su ginčo šalimi privalomojoje mediacijoje. 8,82 % patyrė daugiau nei 500 eurų papildomas išlaidas teisininkams, panaši dalis (7,35 %) – iki 100 eurų.

Dažniausiai (16,18 %) taikos sutarties sudarymo išlaidos respondentams siekė iki 100 eurų. 39,71 % respondentų transporto išlaidos siekė iki 100 eurų, nes mediacija vyko kitame mieste. Penktadaliui respondentų (19,12 %) iki 100 eurų siekė pažymų iš valstybės registru išsiėmimo išlaidos. Pažymėtina, kad mediacijos nesėkmės atveju tos pačios pažymos būtų teikiamos ir teismui.

2.5.4. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose sumažino teismų darbo krūvį? Jei taip – kokia apimtimi?

Statistinių duomenų analizė

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo ir taikymo poveikis teismams pastebimas šeimos bylas išskaidžius pagal teisenos tipą: šeimos ginčo bylų sumažėjo nuo 6069 – 2019 metais iki 4320 – 2020 m. ir panašus lygis išliko (žr. šeimos ginčo bylų dinamiką, pateikiamą 2 paveiksle).

Dalį šeimos bylų ginčo sumažėjimo galima tiesiogiai susieti su VGPT administruotų taikiai pasibaigusių mediacijų skaičiumi. Kita sumažėjimo priežastis galėtų būti susijusi su veiksniais, kurie šiuo metu nėra fiksuojami ir apskaitomi (pavyzdžiui, privati mediacija) arba yra neištirti (pavyzdžiui, ginčo atidėjimas, šalių susitarimas be mediatoriaus pagalbos).

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas

Šeimos ginčus nagrinėjančių teisėjų darbo krūvio sumažėjimą, kaip privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultata, pastebėjo didelė dalis informantų. Iš 21 kalbinto teisėjo informanto 7 aiškiai įvardijo, kad krūvio nesumažėjo, o 10 – kad sumažėjo. 4 informantai negalėjo atsakyti į šį klausimą, nes matė ženklų, rodančių tam tikrą bylų sumažėjimą, kita vertus, realaus palengvėjimo neįžuto. Dalis iš 10 darbo krūvio mažėjimą pajutusių informantų pokytį įvardijo kaip ženklų. Kiti matė, kad pokytis yra, tačiau jis, jų nuomone, nėra ženklus. Su teisėjų darbo krūvio sumažinimu sietinas ir kelių informantų pastebėjimas, kad dėl privalomosios mediacijos įvyksta tam tikra šeimos ginčų atranka, kuomet sudėtingi arba ypač principingų ir kovoti siekiančių šalių ginčai pasiekia teismą, o kiti išsprendžia privalomosios mediacijos metu. Kaip ir buvo minėta, 7 informantai nurodė, kad jokio krūvio sumažėjimo nepajuto. Keletas informantų atkreipė dėmesį, kad teisėjų, dirbančių su šeimos ginčiais, krūvio

pokyčiai gali būti siejami su kitais veiksniais, pavyzdžiui COVID-19 pandemija ar bendra civilinių bylų skaičiaus mažėjimo tendencija.

Apibendrinus daugelis informantų teigė pajutę darbo krūvio sumažėjimą. Papildomai dalis informantų nurodė, kad po privalomosios mediacijos teismus pasiekiantys ginčai yra sudėtingesni, juose taikos sutarties sudarymo galimybės dažniausiai jau yra išnaudotos. Ženkli dalis informantų nurodė, kad darbo krūvis nepasikeitė, o jei ir pasikeitė, tai tam įtakos galėjo turėti ne tik mediacija, bet ir kiti veiksniai, pavyzdžiui pandemija ar mažesnis sudaromų santuokų skaičius.

Su teisėjų darbo krūviu glaudžiai susijęs kitas informantų pastebėjimas dėl tam tikro bylų skaičiaus perskirstymo tarp skirtingų teisenų. Didžioji dalis informantų (14) įžvelgia teisėjų, dirbančių su šeimos ginčiais, darbo krūvio persiskirstymą. Pastebimas taikos sutarčių, kurios tvirtinamos teisme supaprastinto proceso tvarka, bei santuokų nutraukimo bendru sutuoktinių sutarimu, sprendžiamu ypatingąja teiseną, skaičiaus augimas. Tai iš esmės reiškia tam tikrą darbo apimtį sumažėjimą, nes teisėjams dirbti su tvirtinti pateiktais susitarimais yra paprasčiau ir greičiau, nei nagrinėti ieškinio teisenos bylas.

Vienas informantas taikliai įvardijo tai, ką ir kiti informantai pasakė tarp eilučių. Jis nurodė, kad dėl padidėjusio teismo tvirtinamų susitarimų skaičiaus sumažėjo ginčo teiseną sprendžiamų bylų skaičius, todėl teisėjai dabar gali daugiau laiko skirti ginčų sprendimui.

Apibendrinus galima teigti, kad daugelio informantų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teiseną spręstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimo ypatingąja teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka. Pastarųjų bylų skaičiaus išaugimas nesukelia teisėjams didelio darbo krūvio pokyčio, nes reikalauja mažiau laiko ir susitelkimo, lyginant su ginčo teiseną. Ginčo teiseną spręstinių bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą. Toks darbo persiskirstymas iš esmės nereiškia žymaus darbo krūvio pokyčio, tačiau rodo tai, kad auga taikių susitarimų skaičius, kas rodo privalomosios mediacijos socialinę naudą.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Kalbėdami apie pokyčius savo darbo rutinoje didžioji dauguma informantų minėjo, kad advokatų kasdienis darbas su šeimos ginčiais įsigaliojus nuostatoms dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pasikeitė. Prie teigiamai vertinamų pokyčių informantai priskiria tai, kad pradėjus taikyti privalomąją mediaciją palengvėjo teisminis procesas, nes šalys ateina į teismą pasiruošusios, geriau supranta ginčo esmę bei jo teisinę aplinką. Tai leidžia sutrumpinti posėdžių skaičių.

2.6. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose nustatytą teisinį reguliavimą buvo išspręstos problemos, nurodytos priimant vertinamą teisinį reguliavimą (retas naudojimas mediacija, didelis teismų darbo krūvis pagal išnagrinėtų civilinių bylų skaičių)? Jei taip, kokie duomenys ir (ar) įrodymai tai pagrindžia, jei ne – kokios objektyvios priežastys ar sąlygos tai lėmė?

Atkreiptinas dėmesys, kad iki privalomosios mediacijos taikymo pradžios, Lietuvoje nebuvo renkami statistiniai duomenys apie neteisminės mediacijos procesų skaičių, jų rezultatus. Tai lemia, kad nėra įmanoma atlikti palyginamąjį tyrimą. Fiksuoti buvo tik teisminės mediacijos taikymo rezultatai, kurie rodė stabilų, bet nedidelį teisminių mediacijų skaičių kasmet. Tačiau akivaizdu, kad iki vertinamojo teisinio reguliavimo taikymo pradžios savanoriškais pagrindais vykusių neteisminių procesų skaičius nebuvo didelis. Tą įrodo ir tai, jog santykinai maža dalis mediatorių kiekybiniame jų nuomonės tyrime nurodė, kad iki 2019 m. teikė mediacijos paslaugas (24 %). Turint omenyje, kad dalis klausimyną užpildžiusių mediatorių dirbo su teisminėmis mediacijomis, teigtina, kad neteisminės mediacijos paslaugas iki 2019 m. teikė dar mažesnė dalis mediatorių.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, akivaizdu, kad mediacijos šeimos ginčiuose taikymas buvo stimulas mediacijų skaičiaus augimui.

12 lentelė. Privalomosios mediacijos statistiniai duomenys (metiniai ir mėnesiniai)

Privalomosios mediacijos statistika	2020 m.	2021 m.	2022 m.
VGTPPT gautų ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	6789 (566)	6369 (531)	2881 (576)
VGTPPT priimtų sprendimų paskirti mediatorių privalomajai mediacijai vykdyti skaičius	2751 (229)	2838 (237)	1231 (246)
Atvejų, kai antroji ginčo šalis raštu atsisakė arba per nustatytą terminą neatsakė dėl sutikimo dalyvauti privalomojoje mediacijoje, skaičius	3422 (285)	3217 (268)	1408 (282)
Kiti atvejai, kai privalomoji mediacija pagal VGTPPT gautus prašymus neįvyko (prašymų atsiėmimas, kontaktinių antrosios ginčo šalies duomenų trūkumas ir t. t.)	332 (28)	314 (26)	129 (26)
Privalomųjų mediacijų, apmokamų iš valstybės biudžeto lėšų, pasibaigusią taikiai, skaičius	1045 (87)	1587 (132)	591 (118)

Šaltinis – sudaryta autorių

Be to, privalomosios mediacijos įvedimas sukūrė prielaidas mediatoriaus profesijos susiformavimui. Mediatoriai apklausoje įvardijo, kad privalomoji mediacija iš esmės yra vienintelė stabili sritis, kurioje galima dirbti, nes valstybė per privalomumą sukūrė stabilią šių paslaugų paklausą.

Dėl teismų darbo krūvio sumažėjimo žiūrėti į atsakymus, pateiktus dėl 2.5.3. klausimo.

2.7. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisiniam reguliavimui kelti tikslai vis dar yra aktualūs ir galiojantis teisinis reguliavimas vis dar tinkamas siekiant nustatytų tikslų?

Atsižvelgiant į tai, kad privalomosios mediacijos įvedimo tikslas visų pirma buvo susijęs su poreikiu didinti taikium susitarimu baigiamų ginčų skaičių, mažinti teismų darbo krūvį, taupyti laiką ir pinigus, reikalinga konstatuoti, kad tai vis dar išlieka aktualiu siekiu.

Kaip buvo nurodyta anksčiau, jaučiamas taikiais susitarimais baigiamų šeimos ginčų skaičiaus augimas, kas rodytų, kad tikslas yra pasiekiamas. Kita vertus, matoma situacija, kad Lietuvoje taikomas privalomosios mediacijos modelis dėl liberalumo ir neprivalomumo antrajai ginčo šaliai iš savo taikymo lauko eliminuoja apie 50 procentų atvejų, kurie po formalios procedūros vis vien patenka į teismą. Tiek respondentai advokatai, tiek teisėjai ypač dažnai minėjo, kad Lietuvoje daug mediacijos procesų yra atliekama formaliai, „dėl pažymos“. Naudojantis esamo teisinio reguliavimo spragomis, kuomet nėra sukurtas mechanizmas, užtikrinantis antrosios ginčo šalies įsitraukimą į privalomąją mediaciją arba bent maksimizuojantis tokią galimybę, atsiveria erdvė ginčo šalims, jų teisininkams ir neetiškai besielgiantiems mediatoriams sudaryti susitarimus dėl formalaus pažymų išrašymo. Teigtina, kad peržiūrėjus galiojantį teisinį reguliavimą ir jį patobulinus – įvedus efektyvias antrosios ginčo šalies įsitraukimą į privalomosios mediacijos procesą užtikrinančias teisines priemones – privalomosios mediacijos rezultatai labiau atitiktų įstatymų leidėjo lūkesčius. Platesnis mediacijos taikymo mastas dar labiau didintų mediacijos žinomumą visuomenėje, įgalintų spartesnę mediatorių patirties ir kompetencijos augimą, dar labiau mažintų teismų darbo krūvį.

Vertinamas laikotarpis – dveji metai ir penki mėnesiai. Teigtina, kad šis laiko tarpas yra per trumpas tam, kad būtų visiškai pasiekti vertinamuoju teisiniu reguliavimu nustatyti tikslai. Kaip jau buvo minėta anksčiau, sklandžiam privalomosios mediacijos taikymui 2020 ir 2021 m. esmingai sutrukdė COVID-19 pandemija, kurios metu kuriam laikui buvo sustoję iš esmės visi ginčų procesai, o perkėlus tokio pobūdžio veiklas į nuotolį, tiek ginčo šalims, tiek mediatoriams reikėjo laiko persiorientuoti, išmokti dirbti naujomis sąlygomis.

Papildomai būtina atkreipti dėmesį, kad tikslų pasiekimo stebėsenai reikalingi patikimi statistiniai duomenys. Privačios mediacijos, kuri nėra administruojama VGTPPT, atveju tyrimo atlikimo metu nebuvo jokių patikimų duomenų, kurie galėtų padėti įvertinti tokio pobūdžio paslaugų teikimo mastą bei tokios praktikos ypatumus. Analogiškai, skaičiuojant teismų darbo krūvį, nėra duomenų, kurie taikūs susitarimai pasiekia teismą po

privalomosios mediacijos proceso, o kurie ginčo šalims tiesiog susitarus derybų metu, neįtraukiant nešališko trečiojo asmens.

Taip pat, siekiant kuo platesniu metu įgyvendinti teisiniam reguliavimui išskeltus tikslus, jie turėtų būti suformuluoti tiksliai nurodant vienokio ar kitokio rodiklio pageidaujamą dydį. Žinant konkretų tikslą, galima įvertinti, ar jis pasiektas. Esant abstrakčiai tikslo formulavimui, tyrėjai gali tik identifikuoti pokytį ir subjektyviai jį įvertinti kaip reikšmingą ar ne.

Apibendrinant galima patvirtinti, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisiniam reguliavimui kelti tikslai yra iš esmės pasiekti, tačiau vis dar yra aktualūs. Konstatuotina, kad privalomosios mediacijos taikymas prisidėjo mažinant teismų darbo krūvį, didinant taikių susitarimų skaičių, viešinant taikių susitarimų naudą. Taigi, pokytis fiksuojamas kaip reikšmingas. Kadangi įstatymų leidėjas nenustatė skaitinės siektino tikslo išraiškos, suponuojama nuomonė, kad net ir konkrečiai neapibrėžto skaitine išraiška poveikio identifikavimas patvirtina tikslo pasiekimą. Galiojantis teisinis reguliavimas sukuria prielaidas siekti nustatytų tikslų, tačiau, kita vertus, jis turėtų būti tobulinimas tam, kad tikslas būtų pasiektas maksimaliais įmanomais skaitiniais rodikliais.

3. Ex post vertinimo klausimai pagal poveikio kriterijų:

3.1. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo teigiamą poveikį vertinamo teisinio reguliavimo sričiai? Jeigu taip, kokie duomenys ir (ar) įrodymai tai pagrindžia?

Taikių ginčo sprendimo atvejų daugėjimas rodo teigiamą socialinį poveikį. Greta statistinių duomenų tokį poveikį atskleidžia ir kokybinio tyrimo duomenys.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Visi 20 kalbintų informantų advokatų pastebi, kad 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatomis dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose Lietuvoje šeimos ginčų sprendimas pasikeitė. Ir nors informantų nuomonė vertinant pokyčius išsiskyrė, didžioji dalis (12 informantų) labai aiškiai pastebi teigiamus pokyčius, kiti mato daugiau teigiamų negu neigiamų pokyčių, ir tik keletas pozityvios patirties šiuo klausimu neturi.

Tam tikras teigiamas privalomosios mediacijos puses įžvelgia iš esmės visi kalbinti advokatai informantai. Didžiausiais privalumais jie laiko galimybę šalims tartis (14 informantų), galimybę išvengti teismo (8), nešališko asmens įsiterpimą į dviejų asmenų ginčą (6), be to, advokatai (6) pripažįsta, kad mediatorių atliekamas tarpininkavimas kokybiškesnis nei advokatų.

Kaip naujojo teisinio reguliavimo privalumus informantai vardijo ir galimybę išsaugoti santykius, išvengti negatyvių emocijų, suvokimą apie ketinimo spręsti ginčą rimtumą, šalių pokalbis palengvina advokatams suprasti tikrąsias ginčo priežastis ir objektą. Keletas informantų privalomąją mediaciją prilygino „savaiminiam gėriui“, kuris keičia visuomenės požiūrį, padeda išlaikyti socialinę taiką, atsiranda suvokimas, kad ne bylinėjimasis, o susitarimas yra geriau.

Teisėjų patirčių kokybinis tyrimas

Informantai identifikavo daug įvairių veiksnių, atskleidžiančių gerą privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo ir taikymo praktiką. Be abejojimo, svarbiausias jų – galimybė ginčo šalims pačioms rasti tinkamiausius sau ginčo sprendimo būdus ir baigti ginčą taikiai dar iki teismo arba su minimaliu teismo įsikišimu – taikos sutarties tvirtinimu. Mediacijos šeimos ginčiuose privalomumas ženkliai padidino bendrą mediacijos žinomumą Lietuvos visuomenėje. Kiti teigiamą poveikį turėję veiksniai, kuriuos nurodė informantai, susiję net ir su nesėkmingos privalomosios mediacijos nauda. Informantų nuomone, po privalomosios mediacijos (tais atvejais, kai ji baigdavosi šalims nepavykus susitarti) ginčo teisme šalys yra labiau pasirengusios konstruktyviam ginčo sprendimui teisme, jos yra išsikalbėjusios, išsiaiškinusios ginčo aplinkybes, susirinkusios įrodymus. Kadangi privalomosios mediacijos metu advokatai dažniausiai nedalyvauja, informantai pastebėjo, kad ginčo šalys tapo autonomiškesnės, svarsto sprendimus savarankiškiau, mažiau pasiduoda teisininkų įtakai. Išskirtina ir tai, kad po privalomosios mediacijos į teismą patekę ginčai, kai kurių informantų nuomone, buvo sumažėjusio eskalacijos lygio, nes mediacija sumažino šalių susipriešinimą, leido joms viena kitą išgirsti. Didžioji dalis informantų pastebėjo ir teismo darbo krūvio šeimos ginčų dalyje sumažėjimą arba persiskirstymą, nes dėl privalomosios mediacijas įvyksta tam tikra šeimos ginčų atranka, kuomet sudėtingi arba ypač principingi ir kovoti siekiančių šalių ginčai pasiekia teismą, o kiti išsprendžia privalomosios mediacijos metu. Dėl to daugelis informantų pajuto, kad daugiau tenka dirbti su taikių susitarimų tvirtinimu, o mažiau su ginčiais.

Apibendrinus galima teigti, kad, daugelio teisėjų informantų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teiseną spręstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimo ypatingąja teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka (plačiau apie tai žr. Teisėjų požiūrio į privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo ir praktikos kokybinio tyrimo ataskaitą).

3.2. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo neigiamų pasekmių vertinamo teisinio reguliavimo sričiai? Jeigu taip, kokie duomenys ir (ar) įrodymai tai pagrindžia?

Privalomosios mediacijos teisinis reguliavimas ir praktika tam tikrais aspektais ir neigiamai paveikė vertinamojo teisinio reguliavimo sritį. Toks poveikis daugiausiai pasireiškė ne dėl paties naujojo teisinio reguliavimo, o dėl jo įgyvendinimo praktikoje kilusių sunkumų.

Pareiga pasinaudoti ikiteismine šeimos ginčų sprendimo tvarka kai kurioms ginčo šalims ir jų teisininkams sukėlė sunkumų įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, nes iki pageidaujamo ginčo sprendimo teisme joms nuo 2020 m. sausio 1 d. teko dalyvauti mediacijoje. Ne visos ginčų šalys ir jų teisininkai prisitaikė prie esamos naujos tvarkos ir sąžiningai, su viltimi pasiekti taikius susitarimus įsitraukė į privalomosios mediacijos procesus. Vykdamas kokybinius teisėjų ir advokatų patirčių tyrimus buvo nustatyta, kad nemaža dalis privalomosios mediacijos procesų organizuojama tik formaliai. Taigi esamas teisinis reguliavimas nėra įgyvendinamas tokiu būdu, kad siektų įstatymo leidėjo jam iškeltų tikslų – taikaus ginčų sprendimo ir teismų darbo krūvio mažinimo. Priešingai, jis yra pritaikomas formaliai, tik tam, kad šalys įgytų teisę bylinėtis teisme. Šiuos teiginius įrodo teisėjų ir advokatų patirčių kokybinių tyrimų rezultatai.

Analizuojant teisėjų patirčių kokybinio tyrimo rezultatus, buvo identifikuoti tam tikrą neigiamą informantų patirtį atspindintys veiksniai. Kaip didžiausias trūkumas buvo įvardyta neefektyvi pranešimų apie privalomąją mediaciją įteikimo tvarka. Informantai nurodė kasdien susiduriantys su atvejais, kuomet atsakovai ginčija pasinaudojimo privalomąją mediaciją tinkamumą ir tam pagrįsti teikia svarius įrodymus. Viena vertus, tai rodo, kad vertinamasis teisinis reguliavimas nėra įgyvendinamas tinkamai. Kita vertus, tai sunkina teismo darbą, nes tarp besiginčijančių teismo proceso metu atsiranda dar vienas teismo spręstinas klausimas – ar pareiga pasinaudoti privalomąją mediaciją buvo įgyvendinta tinkamai, ar ne.

Sistemiškai įvertinus advokatų patirčių kokybinio tyrimo rezultatus, buvo nustatyta, kad šie informantai ypač dažnai susiduria su privalomosios mediacijos įgyvendinimo formalumu. Formuojasi praktika, kad vis dažniau privalomoji mediacija atliekama tik tam, kad šalys gautų pažymą ir galėtų tęsti ginčo sprendimą teisme. Tai sąlygoja ir ginčo šalių nepakankamos žinios apie mediaciją ir jos naudą, nepalankus kai kurių advokatų požiūris į mediaciją, žema mediatorių kvalifikacija bei kitos priežastys. Kai kurių informantų nuomone, privalomoji mediacija pasunkina ginčų sprendimo procesą, jį prailgina, nes prieš kreipimąsi į teismą būtina dar kreiptis dėl privalomosios mediacijos, o tai užtrunka. Taip pat pasitaiko situacijų, kai privalomoji mediacija tampa priemone ginčo sprendimui vilkinti, trūkstamai informacijai apie oponento situaciją ir turimus argumentus susirinkti, bet ne siekti taikos. Advokatų nuomone, sėkmingam privalomosios mediacijos taikymui trukdo ir netinkamas jos organizavimas. Informantai advokatai nurodė, kad daugiausia problemų kyla privalomosios mediacijos inicijavimo etape, ypač jei tai valstybės finansuojamas procesas, kurį administruoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Mediatoriaus paskyrimas užtrunka, šalims nesuteikiama galimybė pasirinkti pageidaujamo mediatoriaus, o tais atvejais, kai antroji šalis nesutinka dalyvauti procese, ginčą inicijuojanti šalis praranda gana daug laiko, kol gauna galimybę pasinaudoti teismine savo galimai pažeistų interesų gynyba. Ypač aktualus išlieka antrosios ginčo šalies informavimo apie inicijuojamą privalomosios mediacijos procesą formalumas, nes išsiuntus pranešimus niekas nebesidomi, ar jie yra gauti, ar teisingai buvo nurodyti kontaktiniai duomenys. Daugelio informantų nuomone, 4 privalomajai mediacijai skirtos ir valstybės finansuojamos mediatoriaus darbo valandos yra per mažai, tam, kad be skubos ir įtampos būtų galima rasti abiem pusėms primintinus sprendimus. Praktikoje vis dar kyla neaiškumų dėl privalomosios mediacijos taikymo srities, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo privalomosios mediacijos vykdymo laikotarpiu, kyla klausimų dėl išlaidų privalomajai mediacijai kompensavimo ir ieškinio senaties termino sustabdymo.

Darytina išvada, kad vertinamasis teisinis reguliavimas įgyvendinimo lygmeniu sukėlė kai kurioms asmenų grupėms nepatogumų ir neapibrėžtumų, kas apsunkina sklandų privalomosios mediacijos įgyvendinimą ir nuoseklų įstatymo nustatytų tikslų siekimą. Būtina tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir jo įgyvendinimo praktiką, peržiūrint Lietuvoje taikomą privalomosios mediacijos inicijavimo modelį, užtikrinant, kad būtų užkirstas kelias piktnaudžiauti privalomosios mediacijos procesu, sprendžiant praktikoje kylančius probleminius privalomosios mediacijos taikymo klausimus.

3.3. Ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose, nagrinėjamuose ginčo teiseną Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, turėjo kitokį teigiamą ar neigiamą poveikį šeimos ginčų sprendimo procesui? Jei taip, kokį ir kokia apimtimi?

Teisėjų ir advokatų kokybinių požymių tyrimo metu buvo nustatyta, kad privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose, nagrinėjamuose ginčo teiseną Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, turėjo ir kitą poveikį šeimos ginčų sprendimo procesui.

Teigiamas poveikis

Privalomoji mediacija kaip galimybė daugiau asmenų įkalbinti ieškoti taikių šeimos ginčų sprendimų dar iki teismo
Kabėdami apie galimybę tartis, advokatai informantai akcentavo, kad privaloma mediacija tapo galimybe pirmą kartą susitikti ir „išsiventiliuoti emocijas“, paskatino šalis ieškoti kompromiso ir bendrų interesų, ypač asmenis, kurie patys net nemėgino tartis taikiai. Šis institutas suteikė galimybę bent pamėginti ir dėl to palengvinti vėlesnį teisminį procesą. Taigi, ikiteisminis ginčų sprendimas dažniau tampa taikinamojo pobūdžio ir vis daugiau žmonių bent pabando taikytis.

Privalomoji mediacija, kaip galimybė ginčo šalims išsikalbėti

Teisėjai informantai, neginčydami mediacijos naudos, jei ginčo šalims pavyksta pasiekti taikius susitarimus, pastebėjo ir ginčo šalių elgesio teisme pokyčius net ir tais atvejais, kai privalomosios mediacijos procesuose joms nepavykdavo susitarti. Informantai nurodė, kad anksčiau teismo posėdžių metu jautėsi šalių noras kalbėtis, išsakyti viena kitai priekaištus, išlieti emocijas. Įvedus privalomąją mediaciją buvo sukurta erdvė ir paskirtas laikas šalims bendrauti ir išsikalbėti, aptarti asmeniškumus ir išsiginčyti teisinius klausimus. Tokiu būdu teismuose taupomas laikas, trumpėja pasirengimo ginčo nagrinėjimui iš esmės stadijos trukmė.

Geresnis pasirengimas ginčo teismui nagrinėjimui

Dalis informantų teisėjų pastebėjo, kad, ginčui pasiekus teismą po taikiu susitarimu nesibaigusios privalomosios mediacijos, šalys yra geriau pasirengusios teismui nagrinėjimui. Informantai akcentavo ir galimybę aptarti savo ir kitos pusės pozicijas ir interesus, apsvaistinti skirtingus įmanomus ginčo sprendimo variantus, įgyti platesnį požiūrį į problemą ir jos galimus sprendimus, reikiamą jų detalumą. Teismus po privalomosios mediacijos šalys pasiekia jau bent šiek tiek aiškiau susiformavusios savo reikalavimus, žino viena kitos pozicijas. Tai taip pat padeda teismui taupyti laiką ir konstruktyviau organizuoti pasirengimą ginčo nagrinėjimui.

Ne vienas informantas advokatas kaip teigiamą pokytį įvardijo tai, kad, ginčo šalims perėjus privalomosios mediacijos etapą, jaučiami teigiami pokyčiai ir teisminiame procese. Informantai pastebi, kad teisminis procesas tampa lengvesnis, šalys ateina labiau pasiruošusios. Tačiau jie greta akcentuoja ir mediatorių kvalifikacijos bei kompetencijos svarbą mediacijos sėkmei. Jų matymu, mediacija būna sėkminga tik tada, kai mediatorius yra kvalifikuotas ir kompetentingas.

Poveikis ypatingajai teisenai

Keli informantai teisėjai pastebėjo, kad privaloma mediacija teigiamai paveikė ir ypatingą teiseną bei supaprastintą procesą. Be prašymų nutraukti santuoką bendru susitarimu bei taikos sutarčių skaičiaus augimo, informantai pažymėjo, kad ir teismui tvirtinti teikiamos santuokos nutraukimo teisinių pasekmių bei taikos sutartys yra geresnės kokybės, jų nuostatos detalesnės, aiškesnės jų vykdymo tvarka. Tai įgalina teigti, kad didesniai skaičiai visuomenės narių tapo prieinama kvalifikuota pagalba surašant dokumentus, reikalingus kreipiantis į teismą.

Teigiamas poveikis teisminei mediacijai

Vertindami poveikį teisminei mediacijai, teisėjai informantai pasidalijo į kelias grupes. Vieni jų jokio poveikio nejautė, kiti jautė teigiamą poveikį, o tretieji – neigiamą.

Prie teigiamo poveikio paminėtina, kad privalomosios mediacijos taikymas iki teismo proceso pradžios lėmė tai, jog teisme ginčo šalys jau žino, kas yra mediacija, būna ją išbandžiusios.

Pasitaiko atvejų, kai ginčo šalys po privalomosios mediacijos, jau žinodamos apie procesą, noriai dalyvauja ir teisminėje mediacijoje. Tiesa tokį teigiamą poveikį identifikavo tik keletas teisėjų informantų.

Neigiamas poveikis

Neigiamas poveikis teismo sutaukimo institutui

Keletas informantų teisėjų nurodė, kad privalomoji mediacija turėjo neigiamą poveikį aktyviam teisėjų kaip taikintojų vaidmeniui. Informantų nuomone, šeimos ginčiuose pradėjus taikyti privalomąją mediaciją, parengiamojo posėdžio metu teisėjai deda mažiau pastangų šalims sutaukinti. Buvo identifikuotos dvi to priežastys. Pirma, todėl, kad teisėjai žino, jog taikinamasis procesas jau vyko iki ieškinio pateikimo ir buvo nesėkmingas, antra – šalys po nesėkmingų bandymų pačios nebenusiteikusios tartis. Vienas informantas šį reiškinį įvardijo net kaip teisėjų aptingimą patiems imtis aktyvaus taikytojų vaidmens naudojantis teismo sutaukimo instituto jiems suteikiama diskrecija. Svarbų aspektą šiuo klausimu palietė informantas, kuris nurodė, kad padaugėjo santuokos nutraukimo bylų, nagrinėjamų rašytinio proceso tvarka. Sprendžiant ginčą rašytinio proceso tvarka teisėjas nesutinka žmonių gyvai ir negali jiems žmogiškai, paprastai paaiškinti taikomos sutarties sudarymo ar dalyvavimo teisminėje mediacijoje, kas nėra efektyvu. Žinoma, šis informantas paminėjo ir pandemiją, kaip vieną iš šį reiškinį paskatinsiu veiksnių, tačiau ir privalomosios mediacijos taikymui jis skyrė rimtą vaidmenį.

Neigiamas poveikis teisminei mediacijai

Iki privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įvedimo šeimos ginčų kategorija buvo vyraujanti teisminėje mediacijoje (52 procentai)³⁶. 2021 m. pastebėti pokyčiai (36,5 procento)³⁷. Taigi, teisminės mediacijos šeimos ginčiuose vyksta gerokai mažiau. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šiuo aspektu teisėjų informantų nuomonės išsiskyrė. Nemažai teisėjų matė neigiamą privalomosios mediacijos taikymo poveikį teisminės mediacijos plėtrai. Kadangi teismą pasiekia šeimos ginčai, kurių šalims nepavyko pasiekti taikos privalomosios mediacijos metu, (priešingu atveju jie nebūtų iniciavę teismo ginčo sprendimo), ženkliai dalis informantų teisėjų nurodė, kad vertinamuoju laikotarpiu teisėjams sunkiau sekasi ginčo šalis įkalbėti dalyvauti teisminėje mediacijoje. Vienas informantas nurodė, kad šiuo metu teisminė mediacija tam tikra prasme konkuruoja su privalomąja ikiteisimine mediacija. Nesėkminga privalomoji mediacija, jei mediatorius savo pareigų neatliko tinkamai, blogina žmonių požiūrį į mediaciją apskritai. Juos sunku įkalbėti bandyti tartis teisminės mediacijos metu. Kitas informantas pastebėjo, kad po privalomosios mediacijos teisminei mediacijai perduoti ginčai yra labai sunkūs. Akivaizdu, kad privalomosios mediacijos metu išsprendžia paprastesni ginčai, o tie, kurie pasiekia teismą ir / ar teisminę mediaciją, jau yra natūraliai sudėtingesni, tokie, kurių nepavyko išspręsti taikiai ikiteisminės mediacijos metu. Taip pat yra pastebėjimų, kad įvedus privalomąją mediaciją teisminei mediacijai daugiausiai pavyksta perduoti nebe šeimos, o kitų kategorijų ginčus. Darytina išvada, kad dažniausiai nesėkmingą privalomosios mediacijos patirtį turinčios ginčo šalys nėra linkusios dalyvauti teisminėje mediacijoje. Kai kurie informantai teisėjai nurodo, kad ir teismai mažiau stengiasi skatinti šalis rinktis teisminę mediaciją, nes mano, jog taikos galimybės yra visiškai išnaudotos privalomosios mediacijos metu. Tai, kad nesėkmingos privalomosios mediacijos atveju šalys nėra linkusios bandyti tartis teisminės mediacijos būdu, patvirtino ir advokatai.

Privalomoji mediacija prailgino šeimos ginčų sprendimo procesą bei apsunkino advokatų darbą

Kai kurių informantų advokatų nuomone, privalomosios mediacijos įvedimas apsunkino šeimos ginčų sprendimo procesą. Ginčo šalims jis juntamai išsitiesė. Jų advokatams, kurių pagrindinė funkcija yra atstovauti klientams teismuose, prisidėjo papildomas, ilgesnis ir daugiau pastangų reikalaujantis etapas. Ypač tą pastebi advokatai, kurie teigia, kad ir iki privalomosios mediacijos atsiradimo bandydavo šeimos ginčus spręsti bendru šalių sutarimu.

Privalomoji mediacija kaip galimybė piktnaudžiauti ir vilkinti ginčo sprendimą

Privalomosios mediacijos, kuri yra įstatymu nustatyta privaloma ikiteisminė šeimos ginčų sprendimo tvarka, procese šalys ir jų atstovai atranda galimybes vilkinti ginčo sprendimą, naudojasi juo nesąžiningai, siekdami geresnio savo interesų įgyvendinimo. Šalių manipuliavimą privalomosios mediacijos procesu kaip neigiamą praktiką įvardijo 5 informantai advokatai. Šalys vilkina laiką, sutikimą mediacijai duoda paskutinę dieną ir vis atideda susitikimus ne dėl objektyvių priežasčių, siekia laimėti laiko ir „paspausti“ kitą pusę, bando mediaciją išnaudoti ne taikomos sprendimo paieškai, o informacijai susirinkti. Tai ypač akivaizdu tokiais jautriais klausimais kaip vaiko išlaikymas, kuomet svarbu rasti sprendimą kuo skubiau. Tačiau informantai advokatai pastebi tam tikrą manipuliavimą ne tik iš ginčo šalių, bet ir iš savo kitų kolegų advokatų pusės, kai atstovai nuteikinėja savo klientus prieš privalomąją mediaciją ir ragina ginčą spręsti teisme arba priešingai – ragina ją tęsti ir vilkinti. Kiti advokatai

³⁶ 2019 m. šeimos ginčai sudarė 52 proc. iš visų teisminei mediacijai perduodamų ginčų (https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/03/mediacijos-komisijos-veiklos-ataskaita-2020_jb-jv-2-2-3.pdf).

³⁷ 2021 jau tik 36,5 procento (<https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/tmk-ataskaita-2021.pdf>).

informantai kaip trūkumą įvardija priešingos pusės atstovo nepalankų nusiteikimą mediacijos atžvilgiu, kas trukdo sklandžiai taikaus susitarimo paieškai mediacijos būdu.

Aiškumo, kokių šeimos ginčų atveju būtina privalomoji mediacija, trūkumas

Keletas advokatų informantų nurodė, kad vis dar susiduria su situacijomis³⁸, kai kyla neaiškumų, ar tarp šalių kilęs ginčas dėl tėvystės nustatymo turi būti sprendžiamas privalomosios mediacijos būdu. Informantų teigimu, teismų praktika šiuo klausimu išsiskiria.

Aiškumo dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo privalomosios mediacijos metu trūkumas

Kiti advokatai informantai pastebėjo, jog iki šiol nėra aiški laikinųjų apsaugos priemonių taikymo naudojantis privalomąja mediacija tvarka, kas dažnu atveju gali reikšti neapsaugotus silpnesniosios ginčo šalies interesus. Kita vertus, du informantai pastebi, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais jau formuojasi teigiama teismų praktika, tačiau tai, kad, jų nuomone, šis klausimas iki šio nėra tinkamai sureguliuotas įstatymo lygiu, įvardija kaip trūkumą.

Aiškumo kitais teisinio reguliavimo taikymo klausimais trūkumas

Advokatai pastebi, kad vis dar trūksta aiškumo ir senaties sustabdymo termino skaičiavimo klausimais. Taip pat ir klausimais dėl galimo išlaidų už mediacijos paslaugas kompensavimo, jei šalims Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paskirto mediatoriaus kompetencija nebuvo pakankama sprendžiant tam tikro pobūdžio ginčą, todėl jos buvo priverstos kreiptis į privatų mediatorių. Tarpvalstybinį elementą turinčių šeimos ginčų atveju advokatai mato, kad mediacijos inicijavimas laikantis Lietuvos Respublikoje numatytos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos praktikoje gali reikšti ir jurisdikcijos praradimo (*lis pendens* taisyklė) klausimą.

3.4. Kokioms asmenų grupėms privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo tiesioginį poveikį?

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo poveikį visoms tiesiogiai šeimos ginčų sprendime dalyvaujančioms asmenų grupėms: ginčo šalims, advokatams, teismams, bei, suprantama, mediatoriams. Daugiausia šių grupių atstovai mato teigiamą vertinamojo teisinio reguliavimo poveikį, tačiau visos asmenų grupės pastebi ir iššūkių, susijusių su privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įgyvendinimu. Plačiau teigiamas ir neigiamas poveikis asmenų grupėms aprašomas atsakant į 3.5 klausimą.

3.5. Koks buvo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo teigiamas poveikis? Ar tiesiogiai veikiamos asmenų grupės patyrė neigiamų pasekmių? Jei taip, kokių?

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo tiesioginį poveikį ginčo šalims, jų atstovams, teisėjams, bei, suprantama, mediatoriams.

Poveikis mediatoriams

Mediatorių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad mediatoriaus veiklos institucionalizavimas nuo 2019 m. sausio 1 d. turėjo didelį skatinamąjį poveikį mediatoriaus profesijos formavimuisi. Darytina prielaida, kad ypač didelę reikšmę tam turėjo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymas nuo 2020 m., nes dalis respondentų (37 %) tokį pokytį nurodė kaip vienintelę realią galimybę Lietuvoje verstis mediatoriaus praktika.

Tą iliustruoja mediatorių įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tendencijos. Didžioji apklausoje dalyvavusių mediatorių dalis (44 %) į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą buvo įrašyti 2019 m., t. y. įsigaliojus naujajai Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo redakcijai, numatančiai, kad mediacijos paslaugas Lietuvoje gali teikti tik į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašyti asmenys. Vėlesniais metais asmenų įsitraukimo į mediatoriaus profesiją aktyvumas palaipsniui silpo. Tą patvirtina ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos pateikti duomenys dėl asmenų įrašymo į Lietuvos mediatorių sąrašą. Analizuojant juos matyti, kad 2019 m. į sąrašą įtrauktas 641 asmuo. Svarbu pažymėti, kad 2019 m. į Lietuvos mediatorių sąrašą automatiškai buvo perkelti ir visi mediatoriai, iki 2019 m. įrašyti į Teismo mediatorių sąrašą. Jiems buvo suteiktas vienerių metų laikotarpis užsitikrinti kvalifikacijos atitiktį naujai nustatytiems mediatorių kvalifikacijos reikalavimams. 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos mediatorių sąraše teliko 552 mediatoriai. Akivaizdu, kad naujai įsitraukusių į šią profesiją asmenų skaičius buvo mažesnis nei tų, kurie seniau buvo Teismo mediatorių sąraše, tačiau nustatytu terminu Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai nepateikė dokumentų, įrodančių jų atitiktį

³⁸ <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=949a13ae-93b2-4fff-ade8-21a967907b78>.

naujesiems kvalifikaciniams reikalavimams, tad jų sąrašė nebeliko. 2021 m. sąrašas pasipildė 81 mediatoriumi, o iki 2022 m. gegužės 31 d. dar 21 mediatoriumi.

Svarbu ir tai, kad net 76 % apklausoje dalyvavusių mediatorių mediacijos paslaugas pradėjo teikti tik įsigaliojus naujai Mediacijos įstatymo redakcijai, t. y. nuo 2019 m. sausio 1 d. Darytina išvada, kad naujasis teisinis reguliavimas ne tik paskatino asmenis rinktis mediatoriaus profesiją, bet sudarė palankias sąlygas realiai versti mediatoriaus veikla.

Panašią tendenciją rodo ir apklaustų privačias mediacijos paslaugas teikiančių mediatorių duomenys. Privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas ir jos viešinimas bei kartu su taikymo praktika padidėjęs bendras mediacijos žinomumas padidino ir žmonių, besikreipiančių į privačius mediatorius, skaičių. Iki privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžios (2020 m. sausio 1 d.) net 66,7 % mediatorių, teikiančių paslaugas privačiai, nebuvo gavę nė vieno prašymo dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo. Negavusių tokių prašymų skaičius 2020 m. ženkliai sumažėjo ir pasiekė 38,4 %. Panaši tendencija pastebima ir 2021 m. (pastebimas dar beveik 10 % negavusiųjų tokių prašymų skaičiaus mažėjimas) bei 2022 m. pirmuosius 5 mėnesius (dar 3 % mažėjimas). Vis dėlto akivaizdu, kad tik maža dalis respondentų vertinamuoju laikotarpiu per metus sulaukė daugiau nei 11 prašymų dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo. Tik vienetai jų tokias paslaugas buvo prašomi teikti daugiau nei 30 kartų per metus. Todėl akivaizdu, kad nors vertinamasis teisinis reguliavimas turėjo įtakos privačios mediacijos apimčių didėjimui, tarp apklausoje dalyvavusių respondentų tokių paslaugų apimtys yra ženkliai mažesnės, lyginant su valstybės kompensuojamas mediacijas vykdančių mediatorių darbo apimtimis.

Pastebėtina, kad tyrimo atlikimo metu mediatoriaus profesija Lietuvoje dar tik bepradedanti vystytis. Tik 9 iš 177 į šį klausimą atsakiusių mediatorių nurodė, kad mediacijos paslaugų teikimas yra pagrindinė jų profesinė veikla. Visi kiti (virš 94 %) šias paslaugas teikia greta kitų veiklų. Tendenciją, kad didžioji dalis mediatorių mediacija užsiima kaip papildoma veikla šalia kitos savo profesinės veiklos, galima vertinti nevienareikšmiškai. Viena vertus, mediacijų metu tokie asmenys turi galimybę panaudoti kitas nei mediacijos profesines žinias ir įgūdžius. Kita vertus, nesikoncentravimas į profesinį augimą būtent mediacijos srityje gali daryti įtaką teikiamų paslaugų kokybei bei mediatorių reputacijos kūrimui ir išlaikymui Lietuvoje.

Tikėtina, kad vis daugiau mediatorių rinktųsi mediatoriaus veiklą kaip pagrindinę profesinę veiklą, didėjant mediacijos apimtims. Tai rodo respondentų atsakymai į klausimą dėl VGTPT paskiriamų mediacijų skaičiaus atitikties jų lūkesčiams. Didžioji dalis (76 %) į šį klausimą atsakiusių mediatorių nurodė norintys gauti daugiau VGTPT paskyrimų. Taigi, Lietuvos mediatoriai pasirengę teikti paslaugas dažniau, tačiau tokios galimybės neturi dėl nepakankamos privalomosios mediacijos paslaugų paklausos.

Poveikis advokatams

Tai, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas turėjo poveikį advokatų veiklai, parodo ir advokatų patirčių kokybinio tyrimo duomenys.

Kalbėdami apie pokyčius savo darbo rutinoje didžioji dauguma informantų minėjo, kad advokatų kasdienis darbas su šeimos ginčiais įsigaliojus nuostatoms dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pasikeitė. Vieni informantai šiuos pokyčius vertina teigiamai, kiti – mažiau pozityviai.

Teigiamai pokytį vertinantys respondentai pastebi, kad advokatams atsirado svari priežastis skatinti šalis tartis taikiai, kiti netgi mato, kad kolegos, kurie iki tol nebuvo linkę skatinti taikaus ginčų sprendimo būdo, dabar aktyviau tai propaguoja.

Pirmiausia, advokatams atsirado poreikis savo klientams teikti daugiau informacijos apie alternatyvas teisminiam šeimos ginčo sprendimui. Tai natūraliai padėjo skatinti klientus išbandyti ar bent apsvarstyti galimybę ginčus spręsti taikiai. Savo ruožtu, šis etapas pravertė ginčo šalims ir advokatams besirengiant teisminiam nagrinėjimui, nes suteikė daugiau laiko įsigilinti į konkrečią situaciją ir atidžiau įvertinti individualias ginčo aplinkybes. Taigi naujas, lėtesnis ginčų sprendimas reikalauja iš advokatų daugiau kantrybės, išmokti įsiklausyti ir geriau girdėti savo klientus. Be to, mediacijos sesijas galima išnaudoti žvalgybiniais tikslams, geriau suvokti ginčo esmę ir objektą ir taip geriau pasirengti tolimesniam teismo procesui. Kai kurie informantai pastebėjo, kad pradėjus taikyti privalomąją mediaciją palengvėjo teisminis procesas, nes šalys ateina į teismą pasiruošusios, geriau supranta ginčo esmę bei jo teisinę aplinką. Tai leidžia sumažinti posėdžių skaičių.

Kita vertus, advokatai kartu su atsiradusia nauja pareiga informuoti klientus apie mediaciją pastebi, kad praktikoje tai virto papildomu etapu visame ginčų sprendimo procese. Jo metu svarbus ir būtinas ne tik

informacijos teikimas, tačiau ir realus paties advokato pasirengimas mediacijai bei tinkamas klientų parengimas dalyvavimui mediacijoje. Tai, kad privalomoji mediacija juntamai pačioms ginčų šalims prailgino šeimos ginčų sprendimo procesą bei pasunkino advokatų darbą, pastebi kai kurie apklausoje dalyvavę advokatai, ypač tie, kurie, jų pačių teigimu, ir iki privalomos mediacijos atsiradimo savo iniciatyva visuomet arba dažnai bandydavo ir skatindavo asmenis šeimos ginčus spręsti bendru šalių sutarimu. Atsiradus naujam teisiniui reikalavimui pasikeitė ir advokato bei jo klientų bendravimo pobūdis. Dabar šeimos ginčų sprendimas reikalauja nuolat šalims teikti informaciją apie mediaciją, juos konsultuoti, patarti. Be to, advokatai, jei yra klientų prašomi, turi dalyvauti mediacijos sesijose, o tai reikalauja specialaus pasirengimo.

Poveikis teisėjams

Teisėjai poveikį savo veiklai pastebi. Daugelis jų jaučia mažėjantį darbo krūvį arba krūvio persiskirstymą. Respondentai pastebi, kad mažėjant nagrinėjamų bylų, sprendžiamų ginčo teisenai, daugėja supaprastinto proceso tvarka ar ypatingąja teisenai sprendžiamų bylų.

Papildomai dalis informantų teisėjų nurodė, kad po privalomosios mediacijos teismus pasiekiantys ginčai yra sudėtingesni, juose taikos sutarties sudarymo galimybės dažniausiai jau yra išnaudotos.

Daugelio informantų teisėjų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teisenai sprendžiamų ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimo ypatingąja teisenai bei taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka. Pastarųjų bylų skaičiaus išaugimas nesukelia teisėjams didelio darbo krūvio pokyčio, nes reikalauja mažiau laiko ir susitelkimo, lyginant su ginčo teisenai. Ginčo teisenai sprendžiamų bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą. Toks darbo persiskirstymas iš esmės nereiškia žymaus darbo krūvio pokyčio, tačiau identifikuoja tai, kad auga taikių susitarimų skaičius, kas rodo privalomosios mediacijos socialinę naudą.

Kita vertus, respondentai pastebi ir kitą vertinamojo teisinio reguliavimo poveikį savo darbui dėl teismams kartais tenkančios papildomos naštos aiškinantis, ar tikrai buvo tinkamai realizuota pareiga pasinaudoti privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka. Plačiau apie poveikį teismams buvo kalbama atsakant į 2.2. klausimą.

Poveikis ginčų šalims

Tai, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas padarė poveikį šeimos ginčų šalims, atskleidžia kokybinio tyrimo su privalomosios mediacijos dalyviais rezultatai.

Beveik du trečdaliai respondentų mano, kad privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus. Privalomąją mediaciją ir mediatoriaus darbą respondentai pagal 10 balų sistemą vertino pozityviai (6,93 balais). Dauguma mediacijos dalyvių, dalyvavusių apklausoje, mano, kad mediacija padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme. Didesnė dalis respondentų taip pat mano, kad privalomoji mediacija sudaro galimybes taikiai išspręsti šeimos ginčą. Pusė respondentų pritarė, kad dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą. Beveik pusė respondentų teigė, kad mediatorius padėjo išsiaiškinti šalims, kokie sprendimai geriausiai atitinka jų vaikų interesus. Trečdalis apklaustųjų mano, kad ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą šeimos ginčo poveikį vaikams.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors daugiau nei trečdalis respondentų (35 %) visiškai pritarė arba pritarė teiginiui, kad privalomąją mediaciją ginčo šalys kartais naudojasi siekdamos vilkinti ginčo sprendimo procesą, vis dėlto daugiau nei pusė apklaustųjų mano, kad mediacija nėra laiko švaistymas.

Apibendrinant galima teigti, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas neabejotinai turėjo poveikį visoms tiesiogiai šeimos ginčų sprendime dalyvaujančioms asmenų grupėms: ginčo šalims, advokatams, teismams bei mediatoriams. Daugiausia šių grupių atstovai pastebi teigiamą poveikį. Ginčo šalių ir jų advokatų nuomone, privalomoji mediacija buvo naudinga sprendžiant šeimos ginčus, nes įsigaliojus vertinamojo teisinio reguliavimo nuostatoms buvo sudarytos realios galimybės šeimos ginčo šalims sužinoti apie galimybę ginčus spręsti taikiai ir sudarytos palankios sąlygos tokį būdą pasirinkti. Be kita ko, mediacija padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme. Svarbu ir tai, kad pusė respondentų tvirtina, kad būtent dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą.

Teisėjai teigiamą privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtaką pastebi jausdami mažėjantį teismų krūvį ir pokyčius persiskirstant byloms. Respondentai pastebi, kad mažėjant nagrinėjamų bylų, sprendžiamų ginčo

teisena, daugėja supaprastinto proceso tvarka ar ypatingą teisena sprendžiamų bylų. Ginčo teisena spręstinių bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų sprendimą.

Svarbiausias vertinamojo teisinio reguliavimo pokytis mediatorių atžvilgiu yra tai, kad mediatoriaus veiklos institucionalizavimas nuo 2019 m. sausio 1 d. turėjo didelį skatinamąjį poveikį mediatoriaus profesijos formavimuisi ir asmenų, norinčių teikti mediacijos paslaugas, įsirašymui į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. O 2020 m. sausio 1 dieną pradėtas privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymas sudarė vienintelę realią galimybę Lietuvoje verstis mediatoriaus praktika, nes nuo šio momento pastebimai padidėjo mediatorių gaunamų mediacijos bylų skaičius tiek teikiant privačias mediacijos paslaugas, tiek ir bendradarbiaujant su VGTPT. Šiuo metu mediatorių gaunamų prašymų dėl mediacijos vykdymo skaičius kol kas neatitinka mediatorių lūkesčių, tai lemia, kad didžiąjai daliai asmenų mediacija yra tik papildoma veikla šalia kitos profesinės veiklos. Tačiau tai leidžia daryti išvadą, kad tobulinant privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo nuostatas ir sudarant sąlygas daugiau asmenų ją pasinaudoti, mediatoriai yra pasiruošę priimti didesnį bylų skaičių ir, tikėtina, vis daugiau jų mediacijos veikla užsiims kaip pagrindine profesine veikla.

3.6. Ar buvo papildomų, nenumatytų aplinkybių ir (ar) veiksmų, turėjusių įtakos poveikiui, kurį patyrė asmenų grupės?

Didžiausią nenumatytą įtaką poveikiui, kurį patyrė asmenų grupės, turėjo COVID-19 pandemija. Kilus iššūkiams, susijusiems su fiziniu saugumu, kitų problemų sprendimui buvo skiriama mažiau dėmesio. Kita vertus, tokioms problemoms spręsti pasinaudojant teisinėmis procedūromis buvo ir mažiau galimybių, nes dėl pandemijos teisinė sistema turėjo prisitaikyti dirbti kitais būdais. Tuo pat metu galima daryti prielaidą, kad dėl judėjimo apribojimų ir reikalavimo likti namuose, taip pat dėl pablogėjusios daugelio asmenų psichologinės būsenos šeimos ginčų skaičius ir poreikis spręsti tokius ginčus mediacijos būdu padidėjo, tačiau statistiniai duomenys to aiškiai neatskleidžia.

13 lentelė. Bendra civilinių bylų skaičiaus mažėjimo tendencija

	2018	2019	2020	2021
Išnagrinėtos civilinės bylos	175052	161617	151181	146109
Visos išnagrinėtos šeimos bylos	18564	18066	15709	15470

Šaltinis – sudaryta autorių pagal NTA duomenis

Vertinimo laikotarpiu matomas bendras civilinių bylų skaičiaus mažėjimas. Taip pat pastebimas ir šeimos bylų – kategorijos, apimančios ir ginčo bylas, kurioms taikoma privalomoji mediacija, – mažėjimas. Nors 2020 m. bendras šeimos bylų skaičiaus mažėjimo greitis yra didesnis nei civilinių bylų, tačiau bendrai lyginant su 2018 m. tiek civilinių bylų, tiek šeimos bylų skaičiaus sumažėjimas yra panašus, atitinkamai 16,5 ir 16,7 procentų.

14 lentelė. Bendra santuokų skaičiaus mažėjimo tendencija

	2017	2018	2019	2020	2021
Santuokų skaičius	21 186	19 734	19 502	15 299	16 795
Ištuokų skaičius	8 518	8 640	8 683	7 544	7 822

Šaltinis – sudaryta autorių pagal NTA duomenis

3.7. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas galėjo netiesiogiai paveikti asmenų grupes (ar turėjo šalutinį poveikį, kuris nebuvo prognozuotas)? Jeigu taip, kokios tai galėjo būti grupės? Koks – teigiamas ir (ar) neigiamas buvo poveikis?

Poveikis vaikams

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas, be ginčo šalių, mediatorių, advokatų ir teisėjų, dar netiesiogiai galėjo paveikti ir ginčo šalių vaikus. Moksliniai tyrimai yra įrodyta, kad tėvų skyrybos neigiamai veikia vaikų psichologinę savijautą, pasitikėjimą savimi, jų saugumo jausmą. Ypač didelį neigiamą poveikį patiria vaikai, kurių tėvai skiriasi konfliktuodami, siekdami kuo geriau patenkinti tik savo pačių asmeninius interesus,

kovoje pasitelkdami visus įmanomus ginklus. Vaikas tokiose skyrybose dažnai tampa neigiamos manipuliacijos įrankiu, pasiuntiniu tarp tėvų, jam tenka adaptuotis tokioje sudėtingoje ir neapibrėžtoje situacijoje.

Teisėjų kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad, informantų nuomone, be tiesioginio teigiamo poveikio, privalomoji mediacija taip pat yra naudinga tuo, kad padeda apsaugoti vaikų interesus tėvams skiriantis.

Atliekant advokatų patirčių kokybinį tyrimą, informantų buvo klausama apie poveikį, kurį privalomoji mediacija turi ginčo šalių vaikams. Pusė informantų pritarė teiginiui, kad ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padeda mažinti neigiamą šeimos konflikto poveikį vaikams ir jų patiriamus neigiamus išgyvenimus tėvams ginčijantis. Tačiau beveik visi jie glaudžiai susieja šį teigiamą poveikį su tais atvejais, kai privalomosios mediacijos metu ginčo šalims pavyksta pasiekti taikius susitarimus. Kartu advokatai pabrėžia, kad, norint tinkamai išspręsti su vaikais susijusius klausimus ir realiai suteikti pagalbą ginčo šalims apie tai kalbant, mediatoriams būtinos specialios žinios, kurios leistų užtikrinti, kad būtų tinkamai aiškinamasi dėl vaikų poreikių, o procesas vyktų taip, kad mažintų neigiamą ginčo įtaką vaikų emocinei ir psichologinei būklei. Dalis advokatų mano, kad mediatoriams būtinos psichologijos žinios. Tačiau advokatai informantai pabrėžia, kad nagrinėjant klausimus, susijusius su vaikais, neabejotinai svarbi ir mediatorių kvalifikacija, mediatoriaus vaidmens ribų suvokimas ir teisinės žinios. Priešingu atveju proceso metu gali likti pažeisti ne tik vaikų, bet ir vienos iš ginčo šalių interesai, susiję su vaiku. Kai kurie advokatai informantai, ruošdamiesi mediacijai, kurioje neišvengiamai bus sprendžiami su vaikais susiję klausimai, yra linkę ieškoti konkrečių mediatorių, dėl kurių kompetencijos sprendžiant vaikų klausimus yra užtikrinti. Paklausti, kaip mediacijų metu dažniausiai aiškinamasi geriausi vaikų interesai, advokatai negalėjo tiksliai pasakyti, kokie mediatorių veiksmai jų praktikoje buvo skirti būtent vaikų interesų aiškinimuisi, ir tiesiog bendrais bruožais atkreipė dėmesį, kad mediatoriai dėjo pastangas sumažinti šalių susipriešinimą ir motyvuoti ieškoti bendrų sąlyčio taškų. Advokatų informantų nuomone, geriausia, jei mediacijos metu sprendžiant klausimus dėl vaikų, patys vaikai nebūtų įtraukiami į procesą. Advokatai žino, kad tokia galimybė yra sudaryta, tačiau nepamena, kad praktikoje būtų pasitaikęs atvejis, kai mediatorius bendravo su vaiku tiesiogiai, tačiau tokių pasvarstymų ir pasiūlymų iš mediatorių yra girdėję, kaip girdėję ir mediatorių nuomonių, kad vaikai neturi būti įtraukiami į mediacijos procesą.

Kita dalis advokatų informantų skeptiškai žiūrėjo į galimybę sumažinti neigiamą poveikį mediacijos metu. Jų manymu, dažniausiai tą lemia didesnė tėvų orientacija į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius mediacijos metu ir ganėtinai skubotas mediacijos procesas, kurio metu nespėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebėjo, kad ištęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaiko poreikių prašant laikino išlaikymo paskyrimo.

Kiekybinio mediatorių požiūrio tyrimo metu respondentams buvo užduota klausimų, susijusių su privalomosios mediacijos įtaka geriausiems vaikų interesų užtikrinimui. Visų pirma, mediatorių buvo prašoma įvertinti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose naudą, siekiant užtikrinti geriausius vaikų interesus. Respondentai daugiausia patvirtino, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose turi teigiamą poveikį, siekiant užtikrinti geriausius vaikų interesus. Teiginiui „Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai paskatinami išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus“ visiškai pritarė 25,9 % atsakiusiųjų, pritarė 47,6 % atsakiusiųjų. Nors nepritarė arba visiškai nepritarė tik keletas respondentų (atitinkamai 4,1 ir 0,7 %), dėl šio teiginio vertinimo neapsisprendė didelė dalis respondentų (21,8 %). Tai leidžia įžvelgti, kad Lietuvos mediatoriai nėra visiškai tikri dėl privalomosios mediacijos naudos užtikrinant geriausius vaiko interesus, nors didžioji jų dalis mato teigiamą poveikį.

Kiek aiškesnė tendencija vyrauja analizuojant tai, kaip mediatoriai vertina teiginį „Privalomosios mediacijos metu mediatorius padeda ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitinka jų vaikų interesus“. Teiginiui visiškai pritarė 32,7 % atsakiusiųjų, pritarė net 53,1 % atsakiusiųjų. Nepritarė arba visiškai nepritarė tik po keletą respondentų (atitinkamai po 1,4 %), o dėl šio teiginio vertinimo neapsisprendė 11,6 % respondentų. Išryškėja teigiamas privalomosios mediacijos bruožas: mediatorius padeda ginčo šalims išsiaiškinti vaikų interesus ir rasti juos labiausiai atitinkančius sprendimus.

Paprašius įvertinti teiginį „Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padeda sumažinti neigiamą spręsto šeimos ginčo poveikį vaikams“ mediatorių nuomonė pasiskirstė iš esmės tarp visiškai pritariu (32 %), pritariu (45,6 %) ir nei pritariu, nei nepritariu (21,1 %). Taigi didžioji dalis respondentų mano, kad privalomosios mediacijos taikymas padeda mažinti tėvų ginčo neigiamą poveikį vaikams.

Taip pat mediatorių buvo teirautasi, ar jie privalomosios mediacijos procesuose išklauso vaiko (-ų) nuomonę. Apklausos rezultatai parodė, kad tik maža dalis mediatorių privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu išklauso vaiko nuomonę (visada 2,7 %, dažniausiai 5,4 %). Kartais tą atlieka 49 %, o niekada – 43 %. Turint

omenyje, kad vaiko teisė būti išklaustam sprendžiant visus su juo susijusius klausimus yra įtvirtinta tarptautiniu lygiu, keliamas klausimas, ar privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose be vaiko nuomonės išklausymo atitinka tarptautinės teisės reikalavimus ir gerąją praktiką. Darytina išvada, kad vaiko nuomonės išklausymas privalomosios mediacijos metu Lietuvoje nėra plačiai taikomas. Tai gali būti įvardyta kaip sritis, kurioje Lietuvos mediatoriai, sekdami gerąją užsienio praktiką, turėtų tobulėti.

Mediatoriai, kurie nurodė, jog vaiko nuomonės privalomosios mediacijos metu neišklauso arba išklauso tik kartais, buvo prašomi atsakyti į klausimą dėl tokio savo pasirinkimo priežasčių. Didžioji dalis mediatorių nurodė, kad vaikai jų vedamuose procesuose paprastai nėra pasiekę amžiaus, leidžiančio jiems pasisakyti tokiais svarbiais klausimais (31,1 %). Respondentai aktyviai rinkosi ir atsakymo variantą, kuriame buvo kalbama apie tėvų ar vieno jų nesutikimą dėl vaiko nuomonės išklausymo (13,2 %). Vaikų išklausymui laiko paprastai pritrūksta 13,2 % atsakiusių į šį klausimą mediatorių. Tik keli mediatoriai (2,6 %) nurodė, kad patys vaikai nesutiko pasidalinti savo nuomone. Respondentai buvo labai aktyvūs nurodydami kitas priežastis, kodėl jie paprastai neišklauso vaiko nuomonės mediacijos metu. Susisteminius laisva forma gautus atsakymus matyti, kad daugelis į šį klausimą atsakiusiųjų savo apsisprendimą grindė tuo, kad tinkamam vaiko nuomonės išklausymui privalomosios mediacijos procese jiems trūksta kompetencijos (17 respondentų), kiti teigė, kad dar nebuvo atsidūrę situacijoje, kai vaiko nuomonės išklausymas būtų buvęs reikalingas (14 respondentų), kai kuriems mediatoriams atrodė, kad vaiko įtraukimas į mediaciją gali būti jam žalingas (3 respondentai), o kiti manė, kad šeimos ginčas yra suaugusiųjų reikalas, tad vaiko išklausymas neturi prasmės (2 respondentai). Iš gautų atsakymų matyti, kad Lietuvoje nėra susiformavusios praktikos išklausti vaiko nuomonę privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu, o daugelis mediatorių nesuvokia ir nemato poreikio įtraukti vaiką, tad to ir nedaro. Kita vertus, daugelis mediatorių abejoja savo kompetencija šioje srityje – tai leidžia daryti prielaidą, kad būdami tinkamai pasirengę jie dažniau taikytų šią praktiką ir mediacijos metu skirtų daugiau dėmesio vaiko interesams.

Kadangi išryškėjo galimas mediatorių kvalifikacijos išklausančios vaiko nuomonę trūkumas, tikslinga atsižvelgti ir į mediatorių savęs įsivertinimą turimų žinių ir įgūdžių srityse, susijusiose su mediacijos paslaugų teikimu. Sistemškai vertinant, respondentai mediatoriai savo turimas žinias ir įgūdžius vertina pozityviai. Daugiausiai „Labai gerai“ atsakymų surinko „Teisinės žinios“, „Mediatoriaus etika“ ir „Pagrindiniai mediacijos principai“. Viena iš mažiausiai atsakymų surinkusių sričių – „Vaiko nuomonės išklausymas“. Tik 16 % savo įgūdžius šioje srityje įsivertino „Labai gerai“. Išvedus atskirų žinių ir įgūdžių kategorijų įsivertinimo vidurkius pagal 5 balų sistemą, „Vaiko nuomonės išklausymas“ surinko mažiausiai balų iš 17 kategorijų (3,4). Analogiškai, paklausus dėl specifinių šeimos mediacijos žinių ir įgūdžių trūkumo, daugelis respondentų nurodė žinias ir įgūdžius, susijusius su vaiko nuomonės išklausimu bei darbu su vaikais (18 atsakymų).

Darytina išvada, kad, nepaisant to, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje yra plačiausiai taikoma, mediatoriams trūksta žinių ir įgūdžių, susijusių su geriausių vaiko interesų sprendžiant šeimos ginčus užtikrinimu bei vaikų nuomonės išklausimu.

Poveikis visuomenei

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinis reguliavimas, be ginčo šalių, mediatorių, advokatų ir teisėjų, netiesiogiai galėjo paveikti dar ir visą Lietuvos visuomenę.

Teisėjų patirčių kokybinio tyrimo rezultatai rodo, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose padidino pačio mediacijos metodo žinomumą. Teisėjai iš savo perspektyvos tai patiria, kai siūlo teisminę mediaciją ginčo šalis. Taigi, bendras mediacijos žinomumo augimas dėl privalomo mediacijos taikymo šeimos ginčiuose turėjo teigiamą poveikį teisminės mediacijos atžvilgiu, nes teisėjams reikia jau mažiau aiškinti ginčo šalims apie tai, kas per procesas ir kuo jiems gali būti naudinga teisminė mediacija. Privalomoji mediacija informantų taip pat siejama su visuomenės branda, teisinės kultūros pakilimu, artėjimu prie vakarietiškojo mąstymo. Informantai kaip teigiamą pokytį įvardija tai, kad šalys galimybę tartis ėmė vertinti nebe kaip formalų procesą, bet kaip realią alternatyvą teismui. Advokatų kokybinio tyrimo dalyviai minėjo, kad jie ir jų klientai jau girdi „sėkmės istorijas“ ir formuojasi supratimas, kad verta bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu.

Apibendrinant darytina išvada, kad sėkmingos privalomosios mediacijos atveju sumažinamas neigiamas šeimos konflikto poveikis vaikams. Kita vertus, pasitaiko situacijų, kai šeimos ginčiuose tėvai daugiau orientuojasi į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius, o dėl skubos privalomosios mediacijos procese dažnai nespėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebi, kad ištęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaikų poreikių prašant laikino išlaikymo paskyrimo. Sprendžiant ginčus, kurie susiję su vaikais, dažniausiai ieškoma mediatoriaus, turinčio didelę patirtį ir specialiųjų žinių, nes siekiama, jog vykdant mediaciją būtų tinkamai aiškinamasi dėl vaikų poreikių, o procesas

vyktų taip, kad mažintų neigiamą ginčo įtaką vaikų emocinei ir psichologinei būklei. Nors tyrimo metu nebuvo įvardyti konkretūs būdai ar metodai, kuriuos taiko mediatoriai, siekdami išsiaiškinti geriausius vaikų interesus, tačiau informantai matė mediatorių pastangas tą daryti. Lietuvoje ypač reta yra praktika, kuomet į mediaciją nuomonei išklausti tiesiogiai yra įtraukiami vaikai. Kai kurie advokatai ir mediatoriai mano, kad vaiko įtraukimas į tėvų ginčo sprendimo procesą nėra pozityvus dalykas ir gali vaikui net pakenkti. Retą vaikų įtraukimą į privalomosios mediacijos procesą patvirtina ir kiekybinio mediatorių požiūrio tyrimas. Tik maža dalis jų įtraukia vaikus į mediaciją. Didžioji dalis tokios praktikos vengia daugiausiai dėl priežasčių, susijusių su kvalifikacijos šioje srityje trūkumu. Teigtina, kad tyrimų rezultatai rodo, viena vertus, teigiamą poveikį – tėvai ginčus sprendžia taikiau, tačiau kita vertus – neužtikrinamas gerosios tarptautinės praktikos perkėlimas į mediacijos procesą – fiksuojamas ypač retas vaiko nuomonės išklauskymas privalomosios mediacijos metu.

Privalomoji mediacija padidino mediacijos žinomumą visuomenėje. Tai pastebi tiek teisėjai, tiek ir advokatai. Galimybė taikiau išspręst ginčą palaipsniui tampa realia alternatyva teismui.

3.8. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikis asmenų grupėms ar mediacijos teisinio reguliavimo sričiai buvo vienkartinis, ar ilgalaikis?

Vertinamojo teisinio reguliavimo poveikis negali būti įvertintas vienareikšmiškai. Viena vertus, šeimos ginčai žmonių gyvenime kyla retai – daugeliui visuomenės narių per visą gyvenimą apskritai net netenka su jais susidurti, o tiems, kuriems tenka, tokios patirtys nėra labai dažnos. Natūralu, kad ir privalomosios mediacijos poveikis, vertinant tokiu kampu, gali atrodyti vienkartinis. Kilo ginčas, pabandyta jį išspręsti mediacijos būdu, pasiektas arba nepasiektas taikus susitarimas. Žvelgiant kitu kampu, kuris yra platesnis ir apimantis didesnę vertinamojo teisinio reguliavimo veikimo lauką, asmenys, kuriems privalomosios mediacijos procesas davė naudą, greičiausiai apie jį prisimins bei juo naudosis ir kilus naujam ar kitokio pobūdžio ginčui arba jį rekomenduos savo artimiesiems ar pažįstamiems. Tai rodo vertinamojo teisinio reguliavimo poveikio ilgalaikiškumą.

Poveikio ilgalaikiškumą rodo ir advokatų bei teisėjų asmeninis požiūris į mediaciją. Jau buvo minėta, kad privalomosios mediacijos naudą įžvelgė didžioji dauguma advokatų ir teisėjų, davusių interviu kokybiniam patirčių tyrimui. Informantai advokatai mato šio instituto naudą, nes ginčą, jų nuomone, visuomet yra veiksmingiau išspręsti taikiau būdu. Beveik du trečdaliai informantų nurodė, kad mielai patys kreiptųsi į mediatorių pagalbos asmeniškai susidūrę su šeimos ginču arba tai daryti patartų savo artimiesiems. Informantai teisėjai asmeniškai taip pat labai pozityviai vertina privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose idėją. Iš 21 informanto tik 1 turėjo neigiamą požiūrį į šią naujovę. Esat poreikiui asmeniškai privalomosios mediacijos procesu naudotųsi arba noriai jį rekomenduotų savo artimiesiems, pažįstamiems ir kolegoms absoliuti dauguma teisėjų. Toks advokatų ir teisėjų apsisprendimas asmeniškai naudotis privalomosios mediacijos paslaugomis arba jas drąsiai rekomenduoti savo aplinkoje leidžia daryti išvadą, kad vertinamojo reguliavimo poveikis bus ilgalaikis.

Kiekybinio privalomosios mediacijos ginčo šalių tyrimo rezultatai parodė, daugeliui ginčo šalių privalomosios mediacijos poveikis bus ilgalaikis. D daugiau nei pusė privalomosios mediacijos ginčo šalių, vertindamos privalomosios mediacijos naudą, visiškai pritarė / pritarė teiginiui „Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją“. Visiškai pritarė arba pritarė teiginiui „Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms“ taip pat daugiau nei pusė respondentų.

Apibendrinimas

Privalomas mediacijos taikymas turi ilgalaikį poveikį, nes tiek ginčo šalys, tiek advokatai, teisėjai pozityviai vertina galimybę išspręsti šeimos ginčą taikiai ir patys dalyvautų tokiuose procesuose arba rekomenduotų juos savo artimiesiems.

3.9. Ar asmenų grupių elgesys pasikeitė taip, kaip buvo tikimasi, prieš nustatant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą?

Nustatant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą buvo siekiama socialinės taikos (taikaus ginčų sprendimo, mažiau bylinėjimosi), taip pat teismų krūvio mažinimo tikslų. Socialinės taikos tikslo pasiekimą (suvokiant, kad jis gali būti tik dalinis) rodo padidėjęs taikaus ginčų sprendimo atvejų skaičius. Poveikis teismų krūviui yra pastebimas tuo aspektu, kad dėl mediacijos sumažėja teismo sprendimų klausimų skaičius (nes dalis mediacijų pasibaigia susitarimu, dalis padeda paruošti bylą teisminei nagrinėjimui).

Nustatant reguliavimą taip pat buvo remtasi tam tikromis prielaidomis – pvz., kad mediatoriams kompetencijoms įgyti pakaks 40 valandų mokymų, tačiau kokybinio tyrimo duomenys rodo, kad dėl mediatorių kompetencijos yra daug nepasitenkinimo.

Teisinio reguliavimo turinys taip pat rodo įstatymų leidėjo lūkestį, kad bus taikoma ne tik VGTP administruojama, bet ir privati mediacija. Nors privačios mediacijos apimties nustatyti pagal statistinius duomenis nepavyko, kokybinio tyrimo rezultatai rodo, kad žmonės dažniau kreipiasi valstybės finansuojamų mediatorių paslaugų per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą nei į mediatorius privačiai, taigi privačios mediacijos sistema veikia galimai mažesne apimtimi, nei buvo tikėtasi.

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Privalomas mediacijos taikymas šeimos ginčiuose padidino mediacijos apskritai žinomumą bei priminė taikių susitarimų naudą. Dalis informantų pasidalijo pojūčiu, kad tyrimo vykdymo metu mediatorių kvalifikacija yra paaugusi, lyginant su privalomosios mediacijos taikymo pradžia 2020 m.

Darytina išvada, kad dauguma advokatų informantų sutinka, kad sėkmingos privalomosios mediacijos atveju sumažinamas neigiamas šeimos konflikto poveikis vaikams. Kita vertus, paaiškėjo, kad šeimos ginčiuose tėvai daugiau orientuojasi į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius, o dėl skubos privalomosios mediacijos procese dažnai nespėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebi, kad ištęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaikų poreikių prašant paskirti laikiną išlaikymą. Nors tyrimo metu nebuvo įvardyti konkretūs būdai ar metodai, kuriuos taiko mediatoriai, siekdami išsiaiškinti geriausius vaikų interesus, tačiau informantai matė mediatorių pastangas tą daryti. Lietuvoje ypač reta praktika, kuomet į mediaciją nuomonei išklaudyti tiesiogiai yra įtraukiami vaikai.

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymas įnešė pokyčių į kasdienę advokatų darbo rutiną. Viena vertus, privalomosios mediacijos taikymas privertė advokatus daugiau teikti informacijos apie alternatyvas teisminiam šeimos ginčo sprendimui ir labiau skatinti klientus jomis naudotis, pravertė ginčo šalims ir advokatams rengiantis teisminiam nagrinėjimui, suteikė daugiau laiko įsigilinti į konkrečią situaciją ir individualias ginčo aplinkybes. Kita vertus, advokatams atsirado naujų pareigų: informuoti apie mediaciją, jai pasirengti ir parengti klientus, dėl naujo papildomo etapo išsitiesę visas ginčų sprendimo procesas.

Tačiau buvo ir neigiamų vertinimų.

Negavimas pranešimo.

Advokatai neatmeta ir tokios galimybės, kad asmuo neduoda sutikimo, nes tiesiog nebūna gavęs pranešimo apie inicijuojamą mediaciją. Jie įtaria, kad dabartinė sistema sudaro galimybes šalims manipuluoti inicijavimo procesu ir neatskleisti kitos pusės duomenų, jei tokia situacija jiems atrodo palanki, pavyzdžiui, norint kuo greičiau pradėti ginčą spręsti teisme. Be to, neužtikrinama kontrolė, ar tikrai šalys gauna pranešimus apie privalomąją mediaciją.

Nesąžiningas naudojimasis, kai nėra ginčo.

Informantams advokatams kliūna faktas, kad dalis asmenų privalomąją mediaciją naudojami piktnaudžiaudami valstybės suteikiama nemokama paslauga, t. y. šalys kreipiasi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą net nesant tarp jų ginčo, o tik norėdami, kad mediatorius nemokamai paruoštų dokumentus teismui. Mediatoriaus užsiėmimą tokia veikla informantai vertina kaip mediatoriaus ir advokato vaidmens supainiojimą.

3.10. Ar buvo papildomų, nenumatytų aplinkybių ir (ar) veiksmų, turėjusių įtakos asmenų grupių elgsenai? Jeigu taip, kokių?

Sistemiškai vertinant tyrimo rezultatus pastebėtas ir kitas nei ankstesniuose klausimuose įvardintas privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikis, turėjęs įtakos kai kurių asmenų grupių elgsenai.

Privalomosios mediacijos įgyvendinimo problemos

Kokybinio ginčo šalių požiūrio tyrimo informantės ginčo šalys minėjo, kad mediacijos, kuriose jie dalyvavo, vyko įvairiomis formomis: gyvai, nuotoliniu būdu, pasitaikė ir telefonu ar raštu. Vykusios telefonu ar raštu mediacijos formos informantams kėlė nepasitenkinimą. Interviu duomenys taip pat parodė, kad kartais mediacija taikoma tik atskirų susitikimų forma, kuomet ginčo šalys tiesiogiai išvis nebendrauja. Tokia mediacijos forma tyrimo dalyvių buvo vertinama nevienareikšmiškai: vienų informantų lūkesčių tokia forma netenkino, o informantas, kuris pasiekė susitarimą, nebuvo nusivylęs, kad mediacija vyko atskirai.

Vis dėlto daugiausia priekaištų respondentai išreiškė dėl to, kad derinant mediacijos pobūdį nebuvo rasta jiems tinkama nuotolinės mediacijos forma, nebuvo atsižvelgiama į jų prašymus VGTPT keisti mediatorių arba paskirti mediatorių iš miesto, kuriame jie gyvena.

Advokatai informantai taip pat pastebi, kad nors Mediacijos įstatymo 14 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyta, bet praktikoje iš esmės neįgyvendinama ginčo šalių teisė pasirinkti pageidaujama mediatorių arba pasikeisti paskirtą mediatorių. Keletas advokatų informantų pasakojo susidūrę su sunkumais organizuojant mediacijos sesijas, kuomet šalims yra paskiriamas mediatorius iš kito nei ginčo šalys miesto. Tokiu atveju šalims labai apsunkinama galimybė dalyvauti gyvose mediacijos sesijose, jos priverstos mediaciją vykdyti nuotoliniu būdu, o tai ne visuomet atitinka jų poreikius ir galimybes.

Galima daryti prielaidą, kad su tokiomis problemomis buvo susidurta todėl, kad informacinės sistemos „Teisis“ mediacijos posistemėje mediatoriams buvo leista savo nuožiūra pasirinkti miestus, kuriuose jie sutinka teikti mediacijos paslaugas. Toks leidimas mediacijos valdymo subjektų suprantamas kaip mediatoriaus veiklos teritorija, kurioje jis yra pasirengęs teikti paslaugas, t. y. atvykti ir bendrauti su ginčo šalimis. Praktikoje mediatoriai neretai nurodo didelę teritoriją, nors neturi realių galimybių ją aptarnauti, t. y. vykti pas ginčo šalis. Kai VGTPT paskiriamas mediatorius yra iš kito nei šalys miesto, išryškėja problema. Nors mediatorius turėtų atvykti į šalių gyvenamąją vietovę, pasirūpinti patalpomis mediacijai, tačiau praktikoje dažnai derinama galimybė ginčo šalims vykti pas mediatorių arba dėl atstumo vykdyti mediaciją nuotoliniu būdu. Europos mediatorių etikos kodeksas, kurio nuostatos Lietuvoje veikiantiems mediatoriams privalomos, kelia reikalavimą mediatoriams būti kompetentingiems ir gerai išmanyti mediacijos procesą, numato pareigą nenutrūkstamai atnaujinti žinias bei praktinius mediacijos įgūdžius, tačiau šalys pastebi, kad pandemijos metu galiojant judėjimo ir kontaktinio darbo apribojimams ne visi mediatoriai buvo pasirengę dirbti nuotoliu, kas sutrukdė tinkamai vykdyti mediacijas. Pasibaigus pandemijai nuotolinių mediacijų vedimo įgūdžių neturėjimas kėlė kitų problemų, tokiu atveju asmenys buvo priversti vykti į kitą miestą, nurodytą mediatoriaus, ir patirti papildomų nepatogumų bei išlaidų arba atsisakyti dalyvauti privalomojoje mediacijoje.

Mediatorių kompetencijos problemos

Didelį susirūpinimą advokatams informantams kėlė ir, jų manymu, nepakankama mediatorių kompetencija. Jie įvardija, kad tarp mediatorių pasitaiko ne itin kompetentingų asmenų, kurie ginčo šalims realiai nesuteikia jokios pagalbos. Kai kurie informantai nurodė, kad yra susidūrę su mediatoriais, procese neišlaikančiais savo nešališkumo. Mediatoriams taip pat trūksta ir teisinių žinių, konfliktų valdymo įgūdžių, jiems trūksta gebėjimų tinkamai įforminti mediacijos metu pasiektus susitarimus. Advokatams informantams taip pat nerimą kelią tai, kad mediatoriai dažnai nėra linkę bendradarbiauti su advokatais, neįsileidžia jų į mediacijos susitikimus, nepatiki jiems rengti taikių susitarimų projektų.

Ginčo šalių manymu, viena iš priežasčių, lėmusių nesėkmingą mediacijos procesą bei nusivylimą mediacija, buvo pasitaikantys mediatorių kompetencijos trūkumai. Tai ir komunikavimo gebėjimų, ir proceso valdymo žinių bei įgūdžių stoka. Lūkesčiai dėl mediatorių darbo kokybės tobulinimo buvo priežastis, dėl kurios daugelis kokybinio tyrimo dalyvių nusprendė dalyvauti interviu. Tyrimo dalyviai siūlo stiprinti mediatorių atranką ar proceso eigos kontrolę. Tam pritaria ir didžioji dalis kalbintų advokatų. Jų manymu, vienas iš privalomosios mediacijos sėkmės rodiklių yra mediatoriaus kompetencija, todėl advokatai pasigenda kokybinių rodiklių, pagal kuriuos galima būtų objektyviau pasirinkti mediatorius.

Advokatų informantų manymu, aukštesni kvalifikaciniai reikalavimai, griežta atranka, nuolatinė pareiga tobulintis sudarytų prielaidas mediatorių profesijos pripažinimui tiek visuomenėje, tiek ir tarp advokatų. Kalbinti advokatai pastebėjo, kad mediatoriams trūksta teisinių ir psichologinių žinių. Pasisakiusieji už būtinybę stiprinti mediatorių teises žinias mato poreikį įvesti privalomą teisinį išsilavinimą mediatoriams arba bent sudaryti galimybes baigti specialius teisinius mokymus, ypač asmenims, neturintiems teisinio išsilavinimo. Tačiau kita informantų dalis mato poreikį stiprinti mediatorių psichologines bei konflikto valdymo žinias, nes teisinio reguliavimo išmanymas ir teisinė patirtis savaime nereiškia, kad mediacija bus sėkminga.

Pavieniai informantai teisėjai identifikavę privalomosios mediacijos praktikos trūkumus dalį jų taip pat siejo su nepakankamu mediatorių profesionalumu. Buvo pastebėta, kad mediatorių profesionalumo trūkumas pasireiškia keliais aspektais. Pasitaikė atvejų, kai mediatorius akivaizdžiai netaikė jokių komunikaciją gerinančių technikų ir tikėjosi, kad ginčą išspręs pačios šalys be jokios aktyvios mediatoriaus pagalbos. Suabejota ir ar asmuo, neturintis teisinio išsilavinimo arba nesispecializuojantis spręsti būtent šeimos ginčus, gali tinkamai atlikti mediatoriaus pareigas.

Keletas teisėjų paminėjo, kad jų regione pasitaiko praktika, kai pažymos dėl nesėkmingos mediacijos išrašomos net nepravedus realaus mediacijos proceso, suprantant jį kaip bendravimą su ginčo šalimis ir taikant komunikaciją lengvinančias technikas kaip priemonę šalių tarpusavio pasitikėjimui ir pagarbai atkurti. Vienas informantas netgi susiejo formalų pažymų išrašymą su susitarimais tarp advokatų ir mediatorių. Be kita ko, teisėjams iššūkių sukuria ir pernelyg didelis mediatorių parengtų pažymų dėl privalomosios mediacijos pabaigos lakoniškumas. Teisėjams svarbu aiškiai nustatyti, kokiais klausimais ginčo šalys tarėsi privalomosios mediacijos metu. Mediatoriui to nenurodžius, praktikoje kyla naujų ginčų dėl to, ar vienu ar kitu sprendžiamu klausimu mediacijos procesas jau įvyko, ar ne.

Neretai informantai minėjo ir tai, kad, net ir ginčo šalims pasiekus taikius susitarimus privalomosios mediacijos metu, problemų kyla su ginčo šalių teismui pateikiamų tvirtinti sutarčių atitiktimi imperatyvioms įstatymų normoms. Akivaizdu, kad privačios mediacijos atveju taip pat reikalingas praktikos apibendrinimas ir išaiškinimas, siekiant ją suvienodinti ir užtikrinti privačių mediatorių veiksmų atitiktį imperatyvioms įstatymo nuostatoms.

Žinoma, kad advokatų ir teisėjų požiūrį reikia vertinti kritiškai ir sistemiškai kartu su kitais argumentais. Juk kiekvienoje profesijoje yra skirtingą kvalifikaciją ir kompetenciją turinčių atstovų. Vis dėlto sistemiškai vertinant mediatorių kvalifikacijos klausimą būtina pastebėti, kad mediatoriams, lyginant su klasikinių teisinių profesijų atstovais ar psichologais, keliami gerokai švelnesni kvalifikaciniai reikalavimai. Iš mediatorių reikalaujama kompleksinių teisinių, psichologijos žinių, komunikacinių, konfliktų valdymo, procedūrinių ir kitų kompetencijų, tačiau į Lietuvos mediatorių sąrašą įsirašyti siekiantiems asmenims nėra taikomi atitinkami kvalifikaciniai reikalavimai. Be to, plačiai taikomos išimtys. Beveik pusė į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašytų asmenų nėra laikę mediatoriaus kvalifikacinio egzamino, kas reiškia, kad jų žinios, įgūdžiai nebuvo net minimaliai tikrinami. Jie tapo mediatoriais tik išklause mediacijos mokymus. Taip pat pastebima, kad mediacijos mokymų kokybė nėra tikrinama, nes Lietuvoje nėra sukurta mokymų mediacijos tema sertifikavimo sistema, leidžianti mediacijos mokytį tik atitinkamai aukštą kvalifikaciją ir patirtį šioje srityje turintiems asmenims.

Šios ir panašios teisėjų, advokatų ir pačių šalių pastebimos problemos dėl mediatorių kompetencijos byloja, kad verta apsvaistyti mediatoriams keliamus kvalifikacinius reikalavimus. Bendras 40 akademiinių valandų mokymų mediacijos tema išklausa ir reikalavimas išlaikyti kvalifikacinį mediatorių egzaminą, kurio išlaikymo rezultatai rodo, kad jis yra ganėtinai sudėtingas, bendrame Europos Sąjungos kontekste yra vidutinio lygio. Tikėtasi, kad šie reikalavimai leis užtikrinti tinkamą mediatorių kompetenciją ir jų pasirengimą padėti šalims spręsti dažnai itin konfliktiškus ir kompleksiškus šeimos ginčus. Tačiau akivaizdu, kad praktikoje išskylančios abejonės dėl mediatorių pasirengimo ir profesionalumo lemia, kad teisėjai bei advokatai, o kartu ir ginčo šalys mažiau pasitiki mediatoriaus profesija ir gali ateityje nulemti, kad šeimos ginčams spręsti ieškos kito nei mediacija būdo. Rekomenduojama peržiūrėti mediatorių kvalifikacinius reikalavimus, mažinti išimčių taikymą bei siekti įvertinti teikiamų mokymo paslaugų kokybę.

4. Ex post vertinimo klausimai pagal rezultatyvumo (efektyvumo) kriterijų:

4.1. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą asmenų grupės patyrė sąnaudų? Jeigu taip, kokios asmenų grupės jas patyrė ir kokios tai buvo sąnaudos (administracinė našta, finansinės išlaidos, prisitaikymo sąnaudos, negautos pajamos ir pan.)?

Advokatų patirčių kokybinis tyrimas

Finansinės išlaidos

Tyrimo metu paaiškėjo, kad, informantų nuomone, privalomosios mediacijos sąnaudos atsiperka ne tik pačioms šalims, bet ir valstybei. Šalys gauna galimybę susitarti ir dalis jų taip išvengia teismo proceso, o valstybė sutaupo piniginių lėšų, nes mažėja ginčų teismuose. Naudojimas privalomąja mediacija, kurią administruoja Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba, iš esmės ginčo šalims nesukelia jokių papildomų išlaidų. Privačios mediacijos atveju mokamas atlygis mediatoriams. Abiem atvejais ginčo šalims pageidaujant, kad advokatai dalyvautų privalomosios mediacijos procese, prisideda advokatams mokėtinas atlygis, kuris skiriasi priklausomai nuo advokatų taikomos kainodaros ir jų įkainių dydžio. Ypač retai šalys patiria papildomų išlaidų, pvz., dėl turto vertinimo ekspertizės. Lyginant privalomosios mediacijos ir teismo nagrinėjimo sąnaudas, pastarosios visada yra daug didesnės, nes sprendžiant ginčą teisme, be žyminio mokesčio, atlygio už teisinę paslaugą, šalys patiria ir kitų išlaidų: turto vertinimas, ekspertizės, liudytojų iškvietimas, vertimai, vykimas į kitą miestą, įvairios pažymos. Be kita ko, šalys teisme patiria ir didesnes laiko sąnaudas, nes bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę.

Informantai tvirtino, kad naudojamosi Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojama privalomąja mediacija šalys nepatiria jokių išlaidų, nebent pageidauja, kad mediacijos sesijose dalyvautų ir advokatas, tuomet vienintelės papildomos išlaidos būna atlygis už atstovo dalyvavimą. Kiek didesnės išlaidos susidaro naudojantis privačiomis mediatorių paslaugomis, tačiau advokatai pabrėžia, kad šalys nelinkusios jomis naudotis ir pageidauja nemokamų paslaugų. Taip pat nelinkusios ir pratęsti valstybės kompensuojamas keturias mediacijos valandas.

Dalis advokatų taiko valandinį įkainį, kiti už dalyvavimą mediacijos sesijoje ima mažesnį mokestį nei už kitokio pobūdžio teikiamas paslaugas, dalis apskritai netaiko papildomo įkainio ir dalyvavimas mediacijoje su klientu ar pasiruošimas mediacijai yra įskaičiuojamas į bendrą advokato uždarbį, kuris suderinamas su klientu prieš imantis atstovavimo. Bandydami sukonkretinti šalių patiriamas išlaidas kai kurie atstovai minėjo, kad gali užtekti 3–4 advokato darbo valandų, kitais, kad kartais ir visos dienos. Advokato darbas dažniausiai susijęs su pasiruošimu mediacijai, dalyvavimu su klientu sesijose, dokumentų ruošimu. Be to, mediacijos atveju šalys išlaidas dažniausiai dalijasi perpus, o teisme paprastai bylinėjimo išlaidos priteisiamos pralaimėjusiai šaliai. Taip pat šalys taupo ne tik pinigines lėšas, bet ir savo laiką.

Negautos pajamos.

Kai kurie advokatai skundėsi, jog mediatoriai nepageidauja, kad advokatai drauge su klientais dalyvautų mediacijos procese. 4 informantai advokatai išreiškė lūkestį, kad jų klientams pareiškus norą mediacijoje dalyvauti su atstovu, į tai turėtų būti atsižvelgta, o ne bandoma atkalbinėti. Ypač šis advokatų neįtraukimas aktualus tampa šalims pasiekus taikius susitarimus. Advokatams tokiu atveju nepriimtinas atrodo mediatorių noras rengti taikos sutartis arba įpareigojimas ją parengti teisininkams, kurie nedalyvavo mediacijos sesijose. Juolab kad advokatai tikina, jog mato galimybę pasiekti geresnį mediacijos rezultatą ir į mediaciją ateina nusiteikę šalį palaikyti, padrąsinti, padėti mediatoriui, o ne rungtyniauti.

Taigi informantai tikisi glaudesnio mediatorių ir advokatų bendradarbiavimo. Kitaip tariant, advokatai, net matydami, kad „*ekonomiškai, tai yra labai nenaudinga*“, nes bylinėjimasis yra jų darbas, generuojantis pajamas, siekdami geriausiai patenkinti savo klientų interesus norėtų bendradarbiauti su mediatoriais. Tačiau tokiu atveju jie tikisi aiškiai atskirti mediatoriaus ir advokato vaidmenis, norėtų būti įtraukti į mediacijos procesą bei dalyvauti įtvirtinant mediacijos metu pasiektus susitarimus.

Mediacijos šalių patirčių kokybinis tyrimas

Informantai ginčo šalys nurodė, kad nepatyrė jokių išlaidų, susijusių su privalomąja mediacija, išskyrus nereikšmingas atvykimo į mediaciją išlaidas. Papildomos išlaidos, kurias patyrė informantai, buvo tik apmokėjimas advokatams. Keletas informantų mokėjo už papildomas mediacijos paslaugas, kai jų ginčui spręsti neužteko 4 valstybės apmokamų valandų (apie 80–90 eurų). Informantai tai, kad mediacija yra valstybės apmokama, vertina labai pozityviai, lygindami su tuo, jei būtų reikėję kreiptis į teisininkus ar bylinėtis teisme.

Mediacijos šalių patirčių kiekybinis tyrimas

77,56 % respondentų nurodė, kad nepatyrė papildomų išlaidų, o likusieji 22,44 % pažymėjo, kad patyrė.

Dažniausiai (36,76 %) respondentai patyrė 101–300 eurų papildomas išlaidas. Šiek tiek daugiau nei penktadalis (22,06 %) patyrė didesnes nei 500 eurų išlaidas. 16,18 % patyrė iki 100 eurų papildomų išlaidų.

16,18 % respondentų patyrė daugiau nei 500 eurų išlaidas teisininkų konsultacijoms, 14,71 % šioms konsultacijoms patyrė 101–300 eurų išlaidas. Dėl teisininkų dalyvavimo kartu su ginčo šalimi privalomojoje mediacijoje 13,24 % respondentų patyrė 101–300 eurų, 8,82 % daugiau nei 500 eurų, panaši dalis (7,35 %) iki 100 eurų papildomų išlaidų.

Dažniausiai (16,18 %) taikos sutarties sudarymo išlaidos respondentams siekė iki 100 eurų (žr. 20 pav.). 39,71 % respondentų iki 100 eurų siekė transporto išlaidos, nes mediacija vyko kitame mieste. Penktadaliui respondentų (19,12 %) iki 100 eurų siekė pažymų iš valstybės registru išėmimo išlaidos.

Visų finansinių, laiko ir kitų praradimų įvertinimas

Visi kokybiniuose interviu ir apklausų atsakymuose įvardinti finansiniai, laiko ir kiti praradimai apibendrinami 15 lentelėje, kurioje išskiriamos penkios sąnaudų grupės: privalomosios mediacijos (PM) administravimo,

mediatoriams mokamo atlygio, ginčo šalių (GŠ) patiriamos išlaidos PM metu, jų laiko praradimas, kai nesudaroma taikos sutartis (TS); žyminis mokestis už TS.

15 lentelė. Visų privalomosios mediacijos laiko ir finansinių sąnaudų apibendrinimas

SĄNAUDOS:					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
1. VGTPT išlaidos PM paslaugų administravimui, tūkst. Eur		0,72	0,61	1,59	2,91
2. VGTPT išlaidos mediatoriams, tūkst. Eur		146,10	253,50	110,00	509,60
3. GŠ išlaidos PM metu, tūkst. Eur		247,59	255,42	110,79	613,80
Sprendimų skirti mediatorių skaičius		<u>2 751</u>	<u>2 838</u>	<u>1 231</u>	
Vidutinės GŠ išlaidos PM procesu metu		<u>45</u>	<u>45</u>	<u>45</u>	
4. GŠ laiko praradimai dėl PM procedūrų, kai nesudaroma TS, tūkst. Eur:		7 791,25	7 105,46	3 792,99	18 689,70
Papildomai sugaišta dienų dėl PM		21	21	21	
Abiejų GŠ sugaišta valandų (darant prielaidą, kad abi GŠ būtų sugaišta vienodai laiko mediacijos procese, t.y. vidutiniškai bent po 4 h per dieną)		<u>168</u>	<u>168</u>	<u>168</u>	
Vidutinis bruto darbo užmokestis, Eur		1 440	1 590	1 755	
Vidutinis valandinis DU (kai darbo valandų skaičius per mėn. - 168)		<u>8,57</u>	<u>9,47</u>	<u>10,45</u>	
Prašymų dėl mediatoriaus skyrimo skaičius		6 457	6 055	2 752	
TS skaičius		1 045	1 587	591	
Teisminių procesų skaičius		<u>5 412</u>	<u>4 468</u>	<u>2 161</u>	
5. GŠ žyminio mokesčio išlaidos kai tvirtinama TS po sėkmingo PM proceso, tūkst. Eur		814,98	840,76	364,68	2 020,43
Žyminio mokesčio dydis, kai ginčijamo turto vertė sudaro 50 tūkst. Eur ir teikiami keli netvirtinami reikalavimai, kai pasinaudota mediacija (infolex skaičiuoklė), Eur		1 185	1 185	1 185	
Žyminis mokestis už taikos sutartį (-75%)		<u>296</u>	<u>296</u>	<u>296</u>	
TS skaičius		<u>2 751</u>	<u>2 838</u>	<u>1 231</u>	
SĄNAUDOS VIŠO, TŪKST. EUR:		9 001	8 456	4 380	21 836

Šaltinis – sudaryta autorių pagal surinktus duomenis

Privalomosios mediacijos paslaugų sąnaudos detalizuojamos teikiant atsakymą į 4.3. klausimą, o apie faktines mediatoriams mokamo atlygio sąnaudas detali informacija teikiama su atsakymu į 22.2 klausimą.

Ginčo šalių sąnaudos privalomosios mediacijos procese įvardijamos teikiant atsakymą į 2.5.3. klausimą, kur nurodoma, kad 77,56 % visų dalyvavusių nepatyrė jokių sąnaudų, o likusiems jos vidutiniškai siekė apie 200 Eur. Apskaičiavę svartinį vidurkį, gauname, kad vidutiniškai sąnaudos privalomos mediacijos procese sudaro 45 Eur, kuriuos padauginę iš dviejų privalomosios mediacijos proceso dalyvių ir tokių procesų skaičiaus (sprendimų skirti mediatorių skaičiaus), gauname ginčo šalių sąnaudas privalomosios mediacijos procese. Pagal šiuos skaičiavimus, jos vertinamu laikotarpiu sudarė 613,8 tūkst. Eur.

Ginčo šalių laiko praradimai, kai nesudaroma taikos sutartis (TS), įvardijami teikiant atsakymą į 3.2. klausimą. Nustatyta, kad vidutiniškai ginčo šalys dėl nesėkmingos mediacijos sugaišta 21 kalendorinę dieną. Savo vertinimu, abi ginčo šalys kiekvieną dieną gali skirti mediacijai 4 valandas, susumavus tai sudaro 168 valandas. Atsižvelgdami į oficialiai skelbiamą vidutinį darbo užmokestį, nustatėme, kad jo valandinis įkainis turėtų siekti nuo 8,57 Eur/h (2020 m.) iki 10,45 Eur/h (2022 m.). Toliau apskaičiuojame teisminių procesų, iškeltų dėl nesėkmingos privalomosios mediacijos šeimos ginčo bylose, skaičių (kaip skirtumą tarp prašymų skirti mediatorių skaičiaus ir taikos sutarčių). Pastarąjį padauginę iš nustatyto valandinio įkainio ir privalomoje mediacijoje sugaišto laiko (168 h), gauname sąnaudas, patirtas dėl nesėkmingos privalomosios mediacijos atveju sugaišto laiko. Bendra tokių

sąnaudų suma sudaro apie 18,69 mln. Eur. Šiuose skaičiavimuose remiamasi prielaida, kad sugaištas ginčo šalių laikas potencialiai galėtų būti panaudotas pajamoms uždirbti.

Galiausiai įvertinamos ir sėkmingos privalomosios mediacijos metu patiriamos taikos sutarties tvirtinimo sąnaudos, patiriamos žyminio mokesčio, mokamo už taikos sutarties tvirtinimą, forma. Visą tokių sąnaudų sumą sudaro apie 2 mln. Eur.

Susumavę gauname, kad visos dėl privalomosios mediacijos patiriamos sąnaudos sudaro 21,836 mln. Eur per visą vertinimo laikotarpį.

4.2. Ar yra objektyvių priežasčių, dėl kurių skirtingos asmenų grupės patyrė skirtingo dydžio sąnaudų?

Skirtingų asmenų grupių sąnaudų skirtumus iš dalies lemia objektyvūs veiksniai (pvz., susiję su gyvenamąja vieta ir mediacijos prieinamumu: mažesnių miestelių ir kaimų gyventojai patyrė didesnes išlaidas transportui, nes jiems reikėjo vykti į didesnius miestus).

Iš dalies tokius skirtumus lemia subjektyvus asmens pasirinkimas (pvz., advokato samdymas mediacijos procese, taip pat naudojimas privačios mediacijos mechanizmu).

Kiek tai susiję su pandemija, mažesnio kompiuterinio raštingumo ginčo šalys ilgiau užtruko mediacijoje, nes joms netiko nuotolinis procesas. Tačiau ir dalis mediatorių nenorėjo arba negebėjo dirbti nuotoliniu būdu.

4.3. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą valstybės ir (ar) savivaldybių biudžetai, valstybės ir (ar) savivaldybių institucijos ir įstaigos patyrė sąnaudų? Jeigu taip, kokių (papildomos biudžeto išlaidos naujoms darbo vietoms steigti, mokymams rengti, informacinėms sistemoms kurti ir (ar) palaikyti, prižiūrėti, išlaidos išmokoms ir (ar) paramai, netektos biudžeto pajamos ir pan.)?

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija kartu su projekto partneriais – Nacionaline teismų administracija, VĮ Registrų centru ir Tarnyba įgyvendino projektą „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“. Projektas buvo finansuojamas pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ priemonę. Iš šio projekto lėšų (toliau – ES lėšos), rengiantis Mediacijos įstatymo dėl privalomosios mediacijos paslaugų vykdymo įgyvendinimui, pirmiausia VGTPPT pagal savo veiklos teritoriją (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Klaipėdoje) turėjo užtikrinti patalpų įrengimą šiai paslaugai vykdyti. ES lėšomis buvo įrengtos patalpos (atlikti reikalingi remonto darbai), nupirktos techninės priemonės, kita įranga. Iš viso buvo panaudota 22 367,44 Eur ES lėšų. Iš Tarnybai skirtų valstybės asignavimų buvo apmokėtos kitos išlaidos: kompiuterinės įrangos licencijos, spausdintuvų kasetės, kanceliarinės prekės ir kita. Iš valstybės biudžeto mediacijos paslaugų administravimui (be užmokesčio mediatoriams išlaidų) 2020 m. buvo panaudota 715,24 Eur asignavimų, 2021 m. – 606,29 Eur, 2022 – 1591,47 Eur. Iš ES lėšų (be kitų numatytų projektinių veiklų – mokymų rengimo ir kita) buvo finansuojamas ir informacinės sistemos – Mediacijos posistemės Teisinės pagalbos paslaugų informacinėje sistemoje (TEISIS) sukūrimas ir įdiegimas.

Projekto

Projekte „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“, kuriuo ir buvo įgyvendinama reforma, išlaidų suma buvo 576,9 tūkst. Eur.

Taip pat mediatoriams iš valstybės biudžeto lėšų išmokėtas užmokestis už VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimą – 509,624 tūkst. Eur per visą vertinimo laikotarpį.

16 lentelė. Patirtos biudžeto išlaidos

Patirtos biudžeto išlaidos	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05.31
Mediatoriams iš valstybės biudžeto lėšų išmokėta užmokesčio už VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimą	146 147,19	253 473,29	110 003,41

Šaltinis – sudaryta autorių pagal VGTPPT duomenis

4.4. Ar yra papildomų, nenumatytų aplinkybių, veiksnių, be privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo, turėjusių įtakos patirtų sąnaudų padidėjimui ar sumažėjimui? Jeigu taip, kokių?

Kaip jau minėta, vertinamu laikotarpiu visos teisinės sistemos veikimą sutrikdė COVID-19 pandemija. Dėl jos advokatai negavo pajamų tuo laikotarpiu, kai ginčų nagrinėjimas buvo mažiau intensyvus.

Advokatų pajamų sumažėjimą galėjo lemti ir bendras civilinių bylų skaičiaus mažėjimas.

4.5. Ar galimos privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo sąnaudos buvo preliminariai įvertintos nustatant teisinį reguliavimą? Jeigu taip, ar jos atitinka preliminarinius vertinimus?

Mediacijos įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte, vertinant įgyvendinimo kaštus ir siekiant nustatyti finansinį poreikį mediatorių darbui apmokėti, įvardijama 425 tūkst. Eur suma, kuri gaunama įvertinus planuojamus 9176 mediacijos atvejus.

17 lentelė. Patirtos biudžeto išlaidos, tūkst. Eur

	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05.31
Duomenys apie mediatoriams iš valstybės biudžeto lėšų išmokėtą užmokestį už VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos paslaugų teikimą, EUR	146,1	253,5	110,0
TM planuoti asignavimai	400	472	196,7*

* 5/12 2022 m. plano

Šaltinis – sudaryta autorių pagal VGTPT duomenis

Faktiškai panaudotos lėšos buvo ženkliai mažesnės už planuotas. Tai susiję ir su žymiai mažesniu, nei planuota, įvykusių mediacijos procesų skaičiumi.

4.6. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą asmenų grupės gavo naudą, kurią galima apskaičiuoti (gautos pajamos, sumažėjusios išlaidos, pan.)? Jeigu taip, kokia tai buvo nauda?

Kaip jau minėta, statistinių duomenų analizė rodo, kad mediacijos šalys didžiausią naudą gavo tais atvejais, kai, pasinaudojusios mediacija, savo ginčą išsprendė taikiai ir sutaupė lėšų, kurias būtų turėjusios skirti advokatų paslaugoms ir kitoms bylinėjimosi išlaidoms apmokėti šeimos ginčo nagrinėjimo teisme proceso metu.

Lyginant privalomosios mediacijos ir teismo nagrinėjimo sąnaudas, pastarosios visada yra daug didesnės, nes sprendžiant ginčą teisme, be žyminio mokesčio, atlygio už teisinę paslaugą, šalys patiria ir kitų išlaidų: turto vertinimas, ekspertizės, liudytojų iškvietimas, vertimai, vykimas į kitą miestą, įvairios pažymos. Be kita ko, šalys teisme patiria ir didesnes laiko sąnaudas, nes bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę.

Mediacijos dalyvių patirčių kokybinis tyrimas

Informantai tai, kad mediacija yra valstybės apmokama, vertina labai pozityviai, lygindami su tuo, jei būtų reikėję kreiptis į teisininkus ar bylinėtis teisme. Plačiau šis aspektas buvo pristatytas atsakant į 4.1. klausimą.

Visų finansinių, laiko ir kitų praradimų įvertinimas

Visi kokybiniuose interviu ir apklausų atsakymuose įvardinti finansiniai, laiko ir kiti sutaupymai, atsiradę dėl privalomosios mediacijos, pateikiami 18 lentelėje, kurioje pirmiausia įvardijamas teisėjų krūvio sumažėjimas. Teisėjų krūvio sumažėjimas aiškiai matyti iš 1 paveiksle nurodomos Nacionalinės teismų administracijos (NTA) pateiktos civilinių ir šeimos bylų dinamikos. Matome, kad šeimos ginčo bylų sumažėjo labiau nei civilinių bylų 2021 ir 2022 metais (iki 2022-05-31) atitinkamai 19,20 % ir 20,40 %. Kadangi šeimos bylas, kaip nurodo NTA, nagrinėja 33 teisėjai, tai jų sutaupyta laiką vertiname kaip atitinkamą sumažėjimą, įvertintą pagal jų atlygį. Bendra apskaičiuota teisėjų sutaupyto laiko suma sudaro 369,13 tūkst. Eur.

Ginčo šalių gauta nauda sėkmingos mediacijos atveju dėl sutaupyto teisinės pagalbos išlaidų detalizuojama atsakyme į 2.5.3. klausimą. Jos įvertį padauginę iš dalyvių ir taikos sutarčių skaičiaus, gauname jog per visą vertinimo laikotarpį šalys sutaupė apie 15 mln. Eur.

Dėl sėkmingos mediacijos viena iš ginčo šalių taip pat sutaupo ir žyminį mokestį, kuris skaičiuojamas darant prielaidą, kad tik viena iš ginčo šalių pateikia reikalavimus teisme, o priešinių reikalavimų nėra. Bendra sutaupyto žyminio mokesčio, kuris būtų mokamas šeimos ginčo bylos nagrinėjimo atveju, suma sudaro 3,8 mln. Eur.

Toliau įvertinamas ginčo šalių sutaupytas laikas, kai sudaroma taikos sutartis, – tai vidutiniškai sudaro apie 41 kalendorinę dieną. Iš esmės jis apskaičiuojamas tokia pat tvarka, kaip ir sugaišto laiko sąnaudos, patirtos nesėkmingos privalomosios mediacijos atveju. Iš viso sutaupyta laiką įvertiname apie 11,8 mln. Eur dydžio suma.

Galiausiai kaip naudą įvertiname ir tai, kad po nesėkmingos privalomosios mediacijos ginčo šalys teisminiame procese jaučiasi geriau ir išvengia nereikalingų neigiamų emocijų ir konfliktų. Šią naudą įvertinome 1 mln. Eur suma.

18 lentelė. Visų privalomosios mediacijos laiko ir finansinių sąnaudų sutaupymų (naudų) apibendrinimas

NAUDA:					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
1. Teismų krūvio sumažėjimas, tūkst. Eur:		0	255,09	114,04	369,13
Sumažėjo šeimos ginčo bylų daugiau, nei civilinių bylų, %		<u>0,00%</u>	<u>19,20%</u>	<u>20,40%</u>	
Teisėjų, nagrinėjusių šeimos bylas, skaičius		<u>34</u>	<u>33</u>	<u>33</u>	
Pirmos instancijos teismo teisėjų vidutinis atlyginimas, brutto, Eur		<u>3 116</u>	<u>3 355</u>	<u>3 388</u>	
2. GŠ teisinės pagalbos išlaidų sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		4 936,58	7 496,99	2 791,88	15 225,45
Vienos GŠ teisinių paslaugų sąnaudos, tenkančios vienai bylai, Eur		<u>2 362</u>	<u>2 362</u>	<u>2 362</u>	
GŠ skaičius		<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	
TS skaičius		<u>1045</u>	<u>1587</u>	<u>591</u>	
3. GŠ žyminio mokesčio sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		1 238,33	1 880,60	700,34	3 819,26
Žyminio mokesčio dydis, kai ginčijamo turto vertė sudaro 50 tūkst. Eur ir teikiami keli neturtiniai reikalavimai, kai pasinaudota mediacija (infolex skaičiuoklė), Eur		<u>1 185</u>	<u>1 185</u>	<u>1 185</u>	
GŠ skaičius		<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
TS skaičius		<u>1045</u>	<u>1587</u>	<u>591</u>	
4. GŠ laiko sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		3 472,07	5 967,18	2 394,07	11 833,31
Sutaupyta dienų		40,9	41,9	40,9	
Abiejų GŠ sutaupyta valandų (darant prielaidą, kad abi GŠ būtų sugaišę vienodai laiko ginčo procese, t.y. vidutiniškai bent po 4 h per dieną)		<u>327,2</u>	<u>335,2</u>	<u>327,2</u>	
Vidutinis bruto darbo užmokestis, Eur		1 440	1 590	1 755	
Vidutinis valandinis DU (kai darbo valandų skaičius per mėn. - 168)		<u>8,57</u>	<u>9,47</u>	<u>10,45</u>	
TS skaičius		1 238	1 881	700	
5. GŠ neturtinės žalos, patiriamos šeimos ginčų procesuose, sutaupymai kai PM nesibaigė TS, tūkst. Eur:		511,80	375,30	192,00	1 079,10
Sprendimų skirti mediatorių skaičius		2 751	2 838	1 231	
TS skaičius		1 045	1 587	591	
Nesėkmingų PM skaičius		<u>1 706</u>	<u>1 251</u>	<u>640</u>	
Neturtinė žala, skiriama vienoje šeimos byloje (pvz.: e2-4091-930/2021), Eur		1 000	1 000	1 000	
Lengvesnis procesas po nesėkmingos PM tyrėjų ekspertiniu vertinimu sutaupo GŠ nervų bent 30%, Eur		<u>300</u>	<u>300</u>	<u>300</u>	
NAUDA VISO, TŪKST. EUR:		10 159	15 975	6 192	32 326

Šaltinis – sudaryta autorių pagal surinktus duomenis

Apibendrinę visą dėl privalomosios mediacijos gautą naudą, gauname jos bendrą galutinę išraišką – 32,3 mln. Eur. Tačiau įvertinus, jog dėl privalomosios mediacijos buvo patirta ir sąnaudų, būtina apskaičiuoti grynąją naudą,

kuri pateikiama 19 lentelėje. Pastarojoje grynoji nauda apskaičiuota kaip visos naudos ir visų sąnaudų skirtumas: 1,158 mln. Eur – 2020 m., 7,719 mln. Eur – 2021 m. ir 1,812 mln. Eur – 2022 m.

19 lentelė. Grynoji nauda ir esamoji jos vertė

PRIVALOMOS MEDIACIJOS INVESTICIJOS IR GRĄŽA VERTINAMU LAIKOTARPIU					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
Išleista patalpų remontui ir įrangai	22,37				
Išleista taikinamojo tarpininkavimo projektui	577,50				
GRYNOJI NAUDA VISO, TŪKST. EUR:		1 158	7 519	1 812	
Diskonto norma, kai alt. kaštai vertinami metiniais 5%		0,9524	0,9070	0,8888	
DISKONTUOTA GRYNOJI NAUDA (grynoji esamoji vertė)					
VISO, TŪKST. EUR:	-599,87	1 103	6 820	1 611	8 934

Šaltinis – sudaryta autorių pagal surinktus duomenis

Įvertinus pradines apie 600 tūkst. Eur dydžio investicijas ir 5 % dydžio vidutinę metinę palūkanų normą, apskaičiuota grynoji esamoji privalomosios mediacijos vertė vertinamu laikotarpiu sudaro 8,9 mln. Eur.

4.7. Ar taikant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinį reguliavimą buvo sutaupyta valstybės ir (ar) savivaldybių biudžetų lėšų, gauta daugiau pajamų, surinkta daugiau įmokų į biudžetus? Jeigu taip, kiek?

Teismų sistemos biudžeto planavimas vyksta atsižvelgiant į teisėjų, teisėjų padėjėjų ir kito personalo etatų skaičių ir tiesiogiai nepriklauso nuo išnagrinėtų bylų skaičiaus.

VGTPPT savo atsakyme nurodė, kad papildomų etatų mediatorių registrui tvarkyti nebuvo pasitelkta –atliktas funkcijų persiskirstymas.

4.8. Ar yra papildomų, nenumatytų aplinkybių, veiksnių, be privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo, turėjusių įtakos gautos naudos padidėjimui arba sumažėjimui? Jeigu taip, kokie jie?

2022 m. naudos padidėjimui (šalių sutaupytų lėšų dydžiui) arba sumažėjimui (advokatų negautų pajamų dydžiui) įtakos turėjo sparčiai didėjanti infliacija.

4.9. Ar privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo galima nauda buvo preliminariai įvertinta prieš jį nustatant? Jeigu taip, ar gauta nauda yra tokia, kokios buvo tikimasi?

Teisinio reguliavimo galima nauda buvo įvertinta apibrėžiant teisinio reguliavimo tikslus, tačiau nebuvo išreikšta skaitiniais rodikliais. Pagal pobūdį gauta nauda yra tokia, kokios tikėtasi (socialinė taika, didesnis taikių ginčo sprendimų skaičius, ginčo šalių sutaupymas dėl trumpesnio bylos nagrinėjimo laiko ir mažesnių išlaidų teisinėms paslaugoms, teismų krūvio sumažėjimas dėl šeimos ginčų bylų skaičiaus sumažėjimo).

1 priedas. KIEKYBINIO MEDIATORIŲ NUOMONĖS TYRIMO ATASKAITA

1. TYRIMO METODIKA

Siekiant įvertinti Lietuvos mediatorių nuomonę apie privalomosios mediacijos šeimos ginčuose taikymą ir susijusį teisinį reguliavimą, buvo organizuojama mediatorių apklausa. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje mediacijos paslaugas gali teikti tik į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašyti asmenys, buvo apklausiami mediatoriai, kurie yra įrašyti į minėtą sąrašą.

Vertinamojo laikotarpio pabaigoje (2022 m. gegužės 31 d.) Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos (toliau – VGTPT) duomenimis, Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašė buvo įrašytas 671 mediatorius. Siekiant užtikrinti kuo didesnį tyrimo rezultatų reprezentatyvumą ir patikimumą, apklausoje dalyvauti buvo pakviesti visi į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įtraukti mediatoriai. VGTPT, kaip Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarkantis asmuo, 2022 m. liepos 5 d. elektroniniais laiškais pakvietė apklausoje dalyvauti 664 mediatorius bei pasidalino su jais nuoroda į klausimyną „Survey system“ platformoje³⁹. Priminimas apie prašymą užpildyti klausimyną mediatoriams buvo pakartotinai išsiųstas 2022 m. liepos 15 d. Papildomi raginimai mediatoriams dalyvauti apklausoje buvo skelbiami Lietuvos mediatorių rūmų svetainėje ir Lietuvos mediatorių rūmų administruojamose socialinių tinklų paskyrose. Kiekybinio tyrimo duomenų rinkimas buvo vykdomas nuo 2022 m. liepos 5 d. iki 2022 m. liepos 15 d. imtinai. Pastebėjus santykinai mažą respondentų aktyvumą, apklausos terminas buvo pratęstas iki 2022 m. liepos 22 d. Tyrime dalyvavo ir atsakymus į klausimyną pateikė iš viso 200 mediatorių.

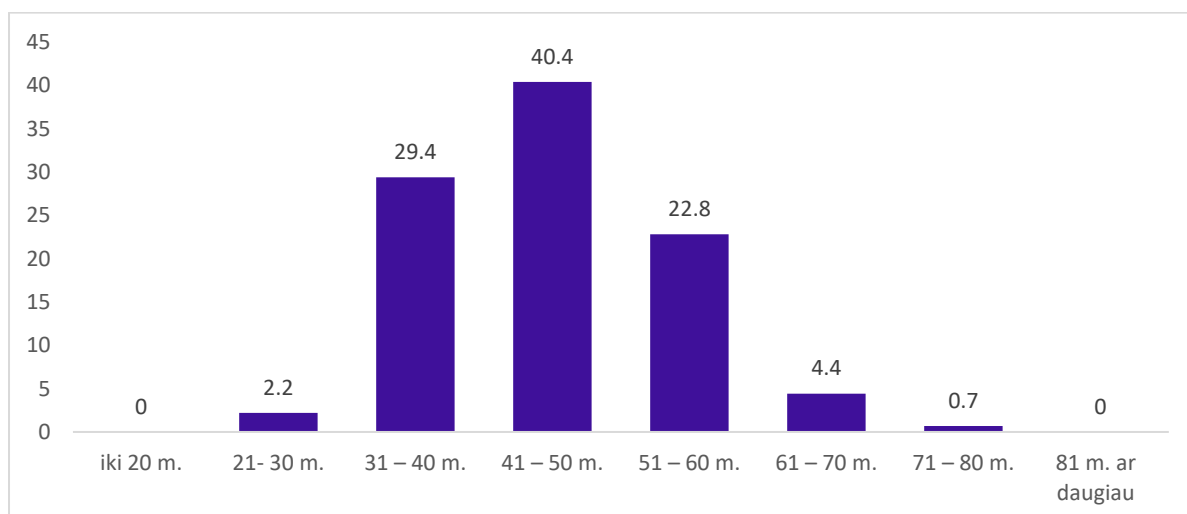
Naudojant „Creative Research System“⁴⁰ imties dydžio skaičiuoklę, planuojant tyrimą buvo nustatyta, kad imties dydis apklausiant privalomosios mediacijos šalis turėtų būti 245, esant 5 % paklaidai ir 95 % pasitikėjimo lygiui. Galutinis respondentų skaičius yra nežymiai mažesnis, tad tyrimo rezultatai gali būti vertinami kaip pakankamai reprezentatyvūs ir patikimi.

Tyrimą atliko prof. dr. Agnė Tvaronavičienė (Mykolo Romerio universitetas) kartu su Indre Korsakoviene ir doc. dr. Daiva Skučiene (Vilniaus universitetas).

2. RESPONDENTŲ SOCIODEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

Kiekybiniame tyrime, kuris buvo organizuotas apklausos būdu, dalyvavo 21 – 80 metų amžiaus respondentai (N=136). Daugiausiai jų priklausė 41-50 metų amžiaus grupei (40,4 %), šiek tiek mažesnė dalis priklausė 31- 40 metų amžiaus grupei. Ženkli dalis jų buvo 51 - 60 m. amžiaus grupės atstovai (22,8 %). Po keletą mediatorių buvo vyresni nei 60 metų arba jaunesni nei 30 metų.

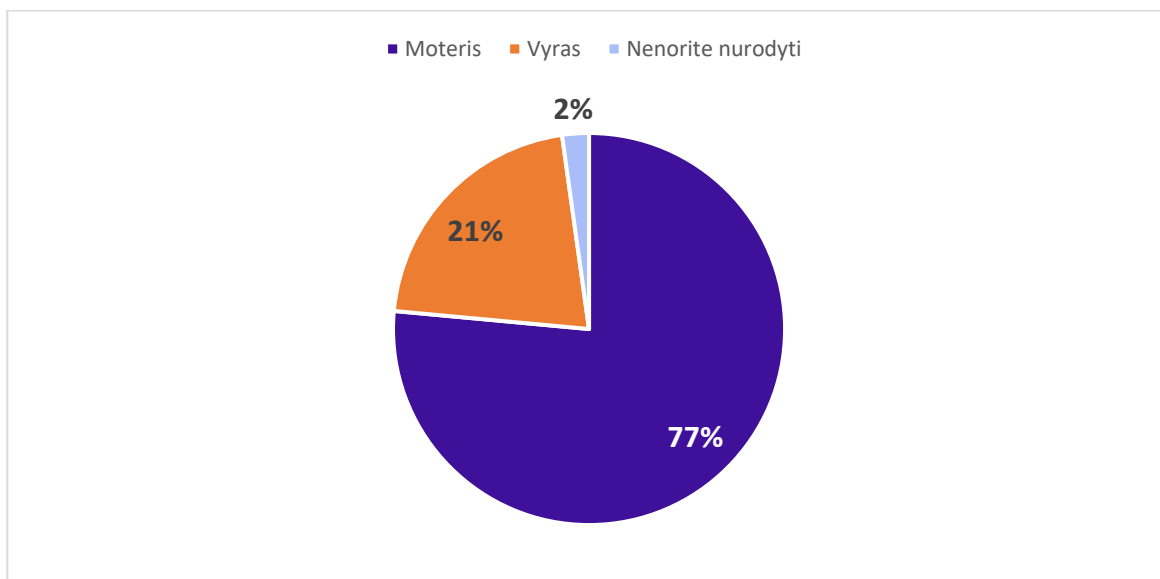
1 paveikslas. Respondentų amžius

³⁹ <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>

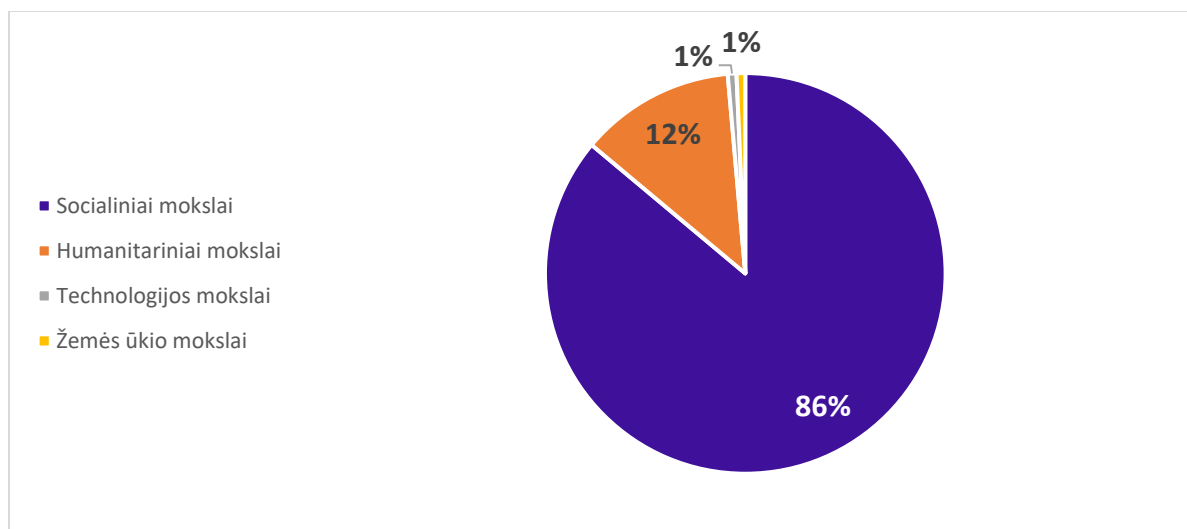
⁴⁰ <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>

2 paveikslas. Respondentų lytis

77 % respondentų (N=136) buvo moterys ir 21 procentas – vyrai. Savo lyties nenorėjo nurodyti 2 % respondentų.

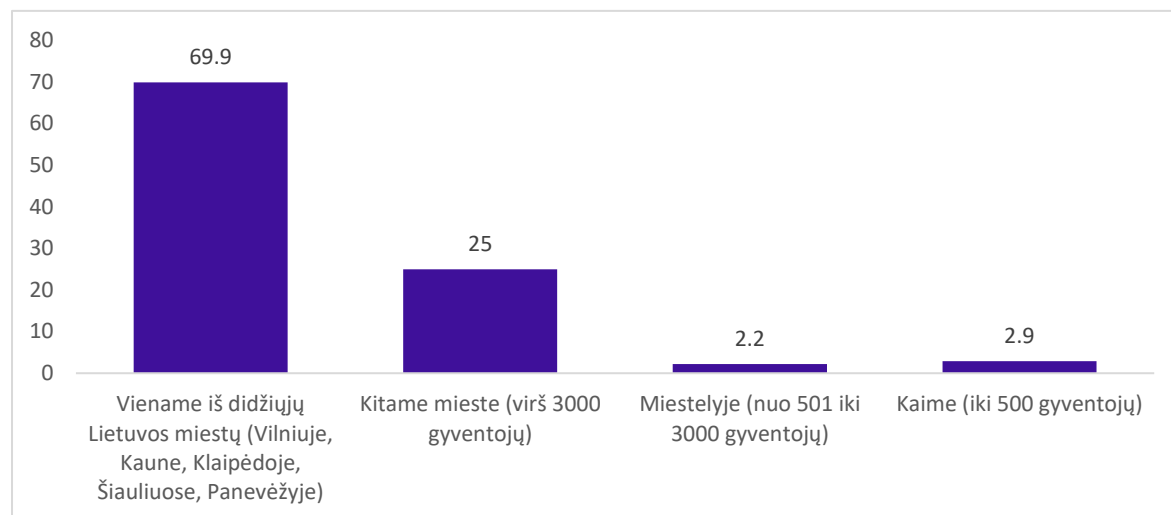
3 paveikslas. Respondentų aukštojo universitetinio išsilavinimo sritis

Respondentų, kurie turėjo kelių sričių išsilavinimą, buvo prašyta pažymėti tą, kurį praktikoje pritaiko dažniausiai. Rezultatai parodė, kad net 86 % respondentų turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą socialinių mokslų srityje, 12 % – humanitarinių mokslų srityje, po 1 procentą technologijų ir žemės ūkio mokslų srityje.

Atviru klausimu respondantai buvo prašyti pasidalinti informacija apie savo aukštojo universitetinio išsilavinimo kryptį. Į šį klausimą buvo gauta 130 atsakymų. Net 88,5 % šį klausimą atsakiusių asmenų nurodė, kad jų pagrindinė išsilavinimo kryptis yra teisė. Likę 11,5 % buvo daugiausia baigę socialinio darbo, ekonomikos, vadybos, psichologijos, edukologijos ir viešojo administravimo kryptių studijas. Pastebėtina, kad dalis respondentų (11,5 %) nurodė ne vieną kryptį, t. y. jie įgiję daugiau nei vienos krypties aukštąjį išsilavinimą.

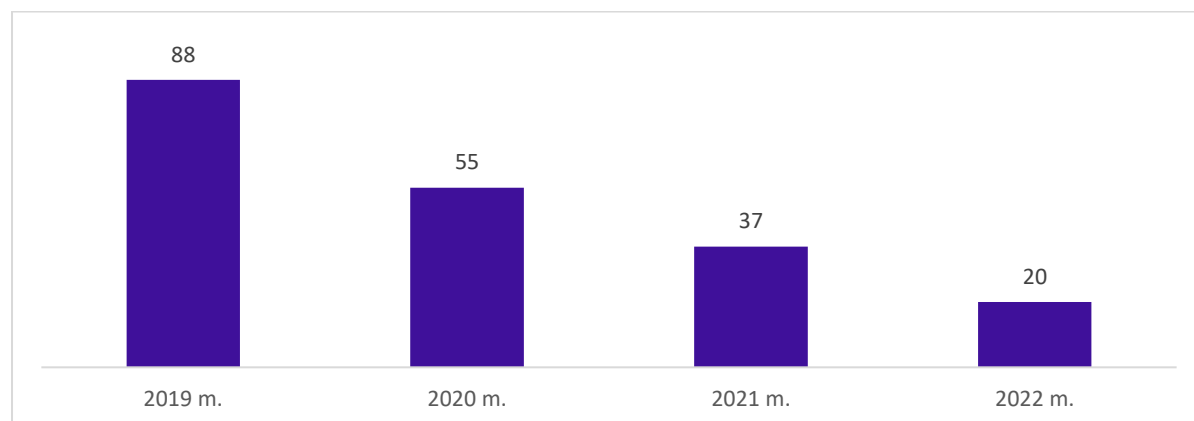
4 paveikslas. Respondentų gyvenamoji vieta

69,9 respondentų (N=136) nurodė gyvenantys didžiuosiuose Lietuvos miestuose. 25 % – kituose Lietuvos miestuose, 2,2 % – miesteliuose ir 2,9 % kaimiškose vietovėse.

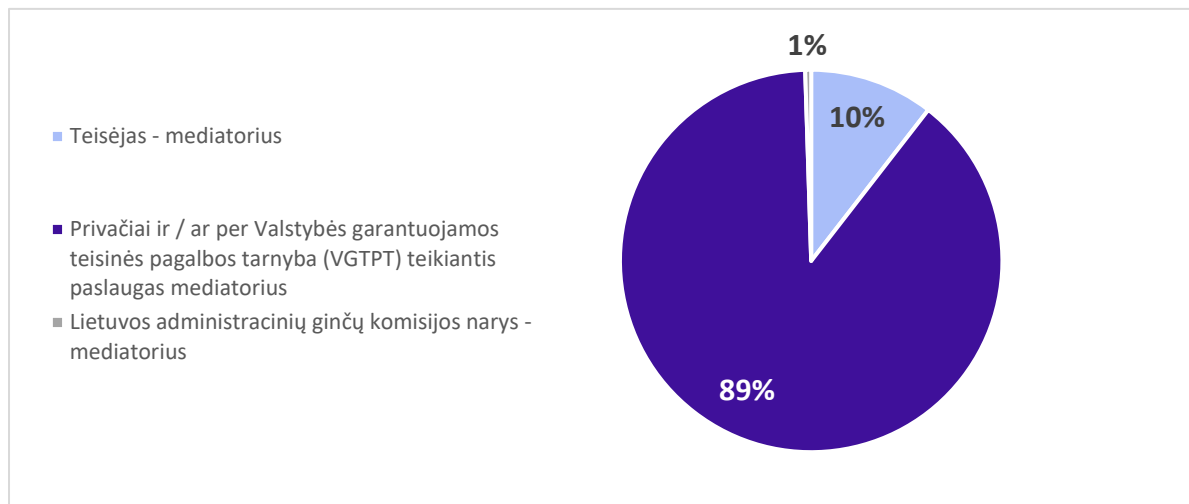
3. RESPONDENTŲ STATUSAS, PATIRTIS IR TEIKIAMŲ PASLAUGŲ PROFILIS

5 paveikslas. Respondentų įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą metai

Apklausoje dalyvavę respondentai (N=200) daugiausia (44 %) į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą buvo įrašyti 2019 m., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymui (toliau – Mediacijos įstatymas) redakcijai, numatančiai, kad mediacijos paslaugas Lietuvoje gali teikti tik į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašyti asmenys. Asmenų įsitraukimas į mediatoriaus profesiją palaipsniui silpo, nes tarp atsakiusių 27,5 % į sąrašą buvo įrašyti 2020 m., ir tik 18,5 % – 2021 m.

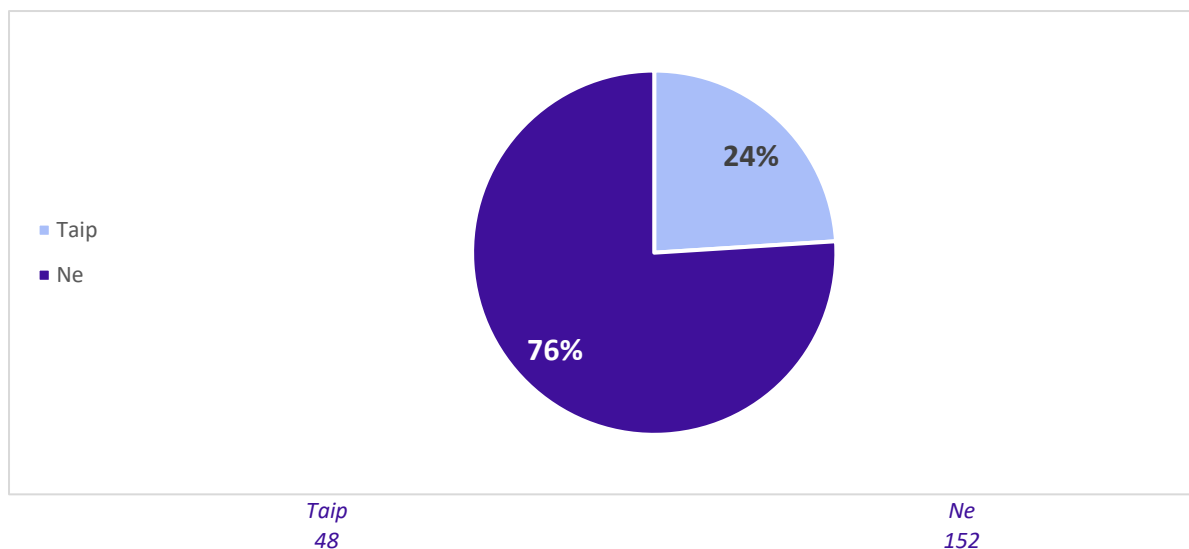
6 paveikslas. Respondentų mediatorių statusas

<i>Teisėjas mediatorius</i>	21
<i>Privačiai ir (ar) per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą (VGTPPT) teikiantis paslaugas mediatorius</i>	178
<i>Lietuvos administracinių ginčų komisijos narys mediatorius</i>	1

89 % respondentų (N=200) save identifikavo kaip privačiai arba pagal sutartį su VGTPPT paslaugas teikiančius mediatorius. Tik šiek tiek daugiau nei 10 % mediatorių buvo mediatoriai teisėjai, kuriems Mediacijos įstatymas leidžia teikti tik teisminės mediacijos paslaugas civilinėse ir administracinėse bylose. Tik vienas respondentas buvo Lietuvos administracinių ginčų komisijos narys mediatorius. Šiai kategorijai mediatorių Mediacijos įstatymas paslaugas leidžia teikti tik mediacijos procesuose, kurie organizuojami sprendžiant administracinius ginčus Lietuvos administracinių ginčų komisijoje.

7 paveikslas. Mediacijos paslaugų teikimas iki 2019 m. sausio 1 d.

Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių (N=200) mediatorių (76 %) mediacijos paslaugas pradėjo teikti tik įsigaliojus naujai Mediacijos įstatymo redakcijai, t. y. nuo 2019 m. sausio 1 d. Tad darytina išvada, kad naujasis teisinis reguliavimas įtvirtino pagrindus mediatoriaus profesijai bei paskatino daugiau asmenų ją rinktis.

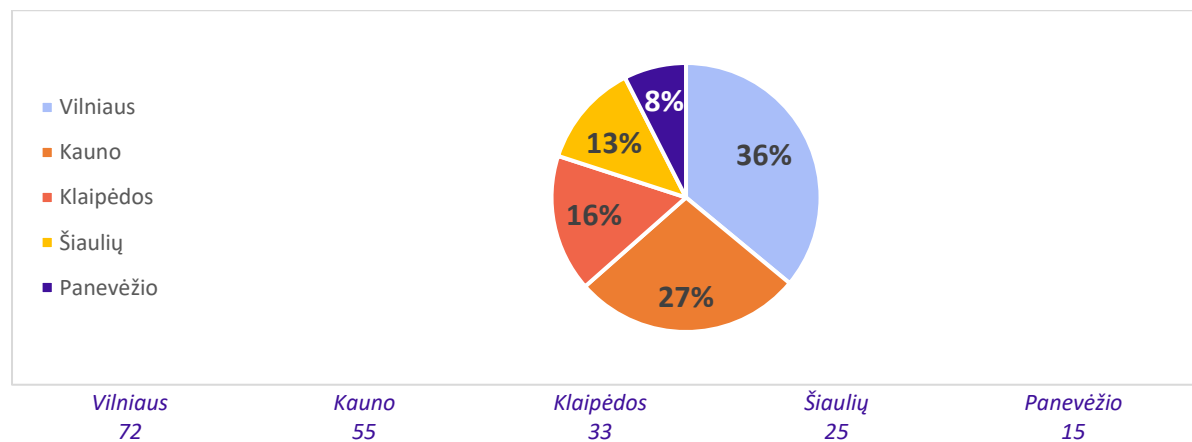
1 lentelė. Respondentus tapti mediatoriais paskatinusios priežastys

Paskata	Atsakymų skaičius
Tikėjimas taikaus susitarimo galia	104
Galimybė panaudoti savo turimą patirtį sprendžiant ginčus teismuose tam, kad žmonės išvengtų visų teismo proceso trūkumų	91
Turimi gebėjimai padėti žmonėms susitarti	76
Galimybė bendrauti su žmonėmis ir jiems padėti	67
Galimybė realizuoti save	61
Galimybė papildomai užsidirbti	44
Siekis pakeisti darbą, veiklos pobūdį, išsivaduoti iš rutinos	23
Jautėte asmeninį poreikį įgyti daugiau ginčo sprendimo įgūdžių, kuriuos galėtumėte taikyti ir asmeniniame gyvenime	21
Siekis neatsilikti nuo konkurentų darbo rinkoje	8
Darbdavio paskatinimas, nes darbovietėje reikalingas mediatorius	5
Santykinai neaukšti kvalifikaciniai reikalavimai ir nesudėtingas profesijos įgijimas	4
Asmeninė neigiama ginčų sprendimo patirtis	3
Mediacija Jums atrodė lengvesnė veikla, nei iki tol turėta	1
Kita	4

Respondentų buvo prašyta pasirinkti juos paskatinusius tapti mediatoriais veiksnius. Į šį klausimą atsakė 200 respondentų. Buvo pateiktas sąrašas veiksnių, iš kurių jie galėjo pasirinkti po tris svarbiausius. Trys patys populiariausi veiksniai buvo „Tikėjimas taikaus susitarimo galia“ (pasirinko virš 44 % visų apklausoje dalyvavusių mediatorių), „Galimybė panaudoti savo turimą patirtį sprendžiant ginčus teismuose tam, kad žmonės išvengtų visų teismo proceso trūkumų“ (beveik 39 % mediatorių) bei „Turimi gebėjimai padėti žmonėms susitarti“ (virš 32 % mediatorių). Pastebima, kad daugelis populiariausių pasirinkimų buvo susiję su siekiu realizuoti save, pritaikyti savo turimas žinias ir patirtį bei padėti kitiems žmonėms. Tik nepilni 19 % pasirinko veiksnį, susijusį su galimybe papildomai užsidirbti, vienetai – tokius veiksnius, kaip neatsilikimas nuo konkurentų darbo rinkoje ar darbovietėje jaučiamas poreikis turėti mediatorių.

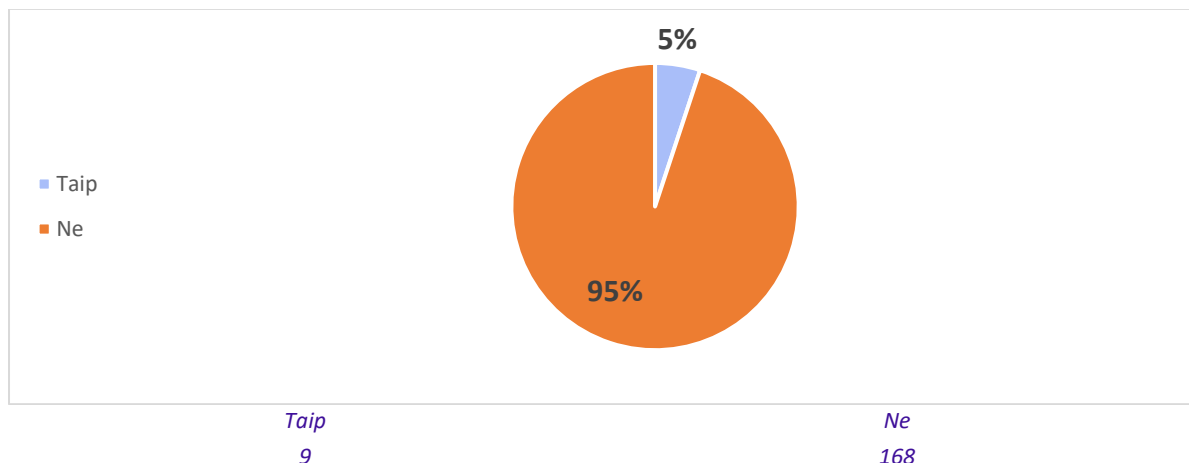
Paskatinimo pasirinkti mediatoriaus profesiją veiksnių sąrašė neradę jiems priimtinių veiksnių, respondentai turėjo galimybę pateikti ir savo variantus. Tik 4 respondentai šia galimybe pasinaudojo ir juos motyvavusių veiksnių sąrašą papildė tokiais veiksniais kaip „Galimybė paskatinti ginčo šalis ieškoti taikaus sprendimo“, manymas, kad „<...>versle tai bene vienintelis tikrai efektyvus ginčo sprendimo būdas“, ilgalaikis domėjimasis mediacija bei „Noras pakeisti ginčų / konfliktų sprendimo kultūrą“.

8 paveikslas. Regionai, kuriose respondentai teikia paslaugas

Tarp apklausoje dalyvavusių respondentų daugiausia buvo mediatorių, kurie dažniausiai savo paslaugas teikia Vilniaus regione (36 %). Mažiausiai tarp apklaustųjų buvo dirbančių Panevėžio (8 %) ir Šiaulių (13 %) regionuose.

9 paveikslas. Mediacijos paslaugų teikimas kaip pagrindinė veikla

Privačiai arba bendradarbiaujant su VGTPT mediacijos paslaugas teikiantys mediatoriai buvo kviečiami pasidalinti, ar jų teikiamos mediacijos paslaugos yra jų pagrindinė, ar papildoma veikla. Šis klausimas nebuvo teikiamas atsakyti mediatoriams teisėjams ir Lietuvos administracinių ginčų komisijos nariams, kadangi mediacija nėra ir pagal teisės aktų reikalavimus negali būti jų pagrindinė veikla.

Tik 9 iš 177 į šį klausimą atsakiusiųjų nurodė, kad mediacijos paslaugų teikimas yra pagrindinė jų profesinė veikla. Visi kiti (virš 94 %) šias paslaugas teikia greta kitų veiklų. Iš esmės tai rodo, jog tyrimo atlikimo metu mediatoriaus profesija Lietuvoje dar tik bepradedanti vystytis. Tendenciją, kad didžioji dalis mediatorių mediacija užsiima kaip papildoma veikla šalia kitos savo profesinės veiklos, galima vertinti nevienareikšmiškai. Viena vertus, mediacijų metu tokie asmenys turi galimybę panaudoti kitas nei mediacijos profesines žinias ir įgūdžius. Kita vertus, nesikonzentravimas į profesinį augimą būtent mediacijos srityje kelia grėsmę teikiamų paslaugų kokybei bei mediatorių reputacijos kūrimui ir išlaikymui Lietuvoje.

2 lentelė. Mediatorių vidutinė per mėnesį medijavimui skiriama laiko dalis iš viso jų profesinei veiklai skiriamo laiko

Laiko intervalai	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
0–10 proc.	84	42,2
11–20 proc.	51	25,6
21–30 proc.	37	18,6
31–40 proc.	9	4,5
41–50 proc.	5	2,5
51–60 proc.	3	1,5
61–70 proc.	3	1,5
71–80 proc.	2	1
81–90 proc.	2	1
91–100 proc.	3	1,5

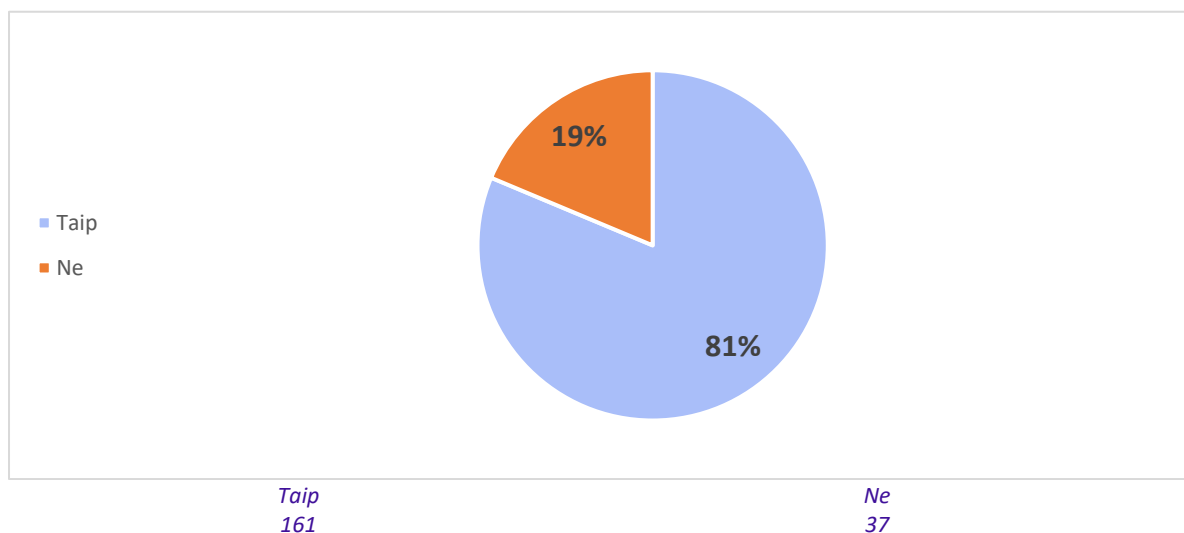
Anksčiau pateiktas įžvalgas patvirtina ir duomenų, pristatomų 2 lentelėje, analizė. Net 42,2 % visų respondentų (N=199) nurodė, kad mediacijai skiria tik iki 10 % savo visai profesinei veiklai skirto laiko. Nuo 11 iki 20 % laiko mediacijoms skiria ketvirtadalis respondentų, o nuo 21 iki 30 % laiko mediacijoms skiria 18,6 % atsakiusiųjų į šį klausimą. Galima daryti išvadą, kad daugiau nei 86 % apklaustųjų mediacijai skiria tik iki 30 % savo darbo laiko.

3 lentelė. Mediatorių iš mediacijos paslaugų teikimo vidutiniškai per mėnesį gaunama pajamų dalis iš visų gaunamų pajamų

Laiko intervalai	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
0–10 proc.	141	70,9
11–20 proc.	28	14,1
21–30 proc.	13	6,5
31–40 proc.	4	2
41–50 proc.	2	1
51–60 proc.	3	1,5
61–70 proc.	1	0,5
71–80 proc.	2	1
81–90 proc.	1	0,5
91–100 proc.	4	2

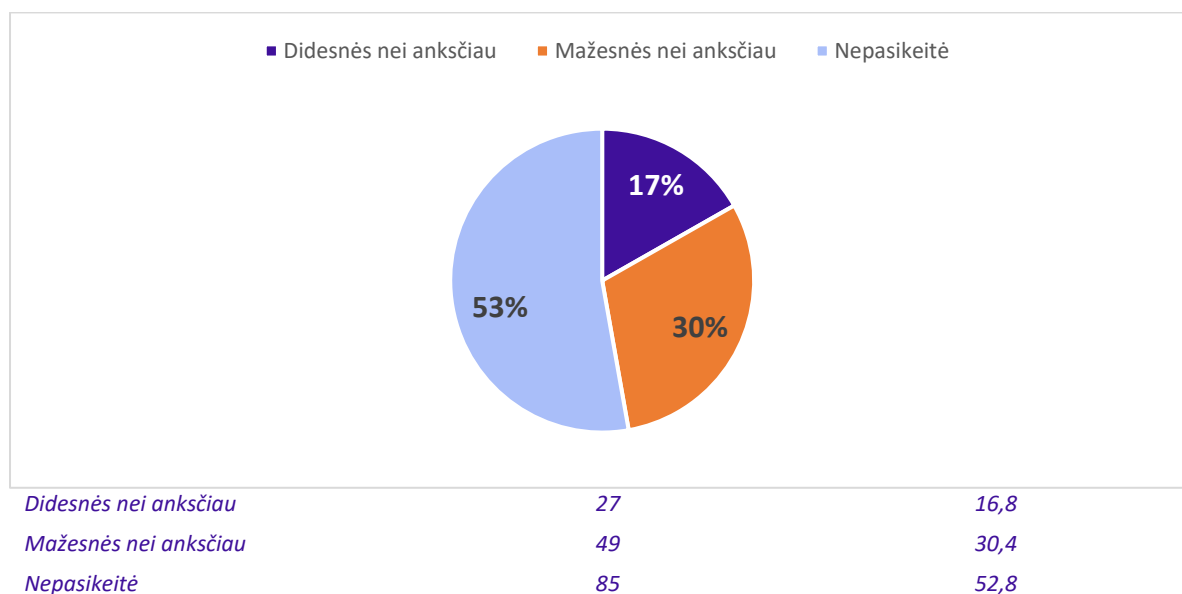
Skiriamas laikas mediacijoms vykdyti atspindi ir mediatorių už mediacijos paslaugas gaunamų pajamų santykį su bendrai už profesinę veiklą gaunamomis pajamomis. Daugiau nei 91 % į šį klausimą atsakiusių mediatorių (N=199) pajamos už mediacijos paslaugų teikimą sudaro tik iki 30 % bendrai už profesinę veiklą gaunamų pajamų. Likę respondentai iš mediatoriaus veiklos gauna ženkliai mažesnę procentinę dalį nuo visų savo uždirbamų pajamų.

10 paveikslas. Mediacijos paslaugų teikimas pastaruosius 3 mėnesius

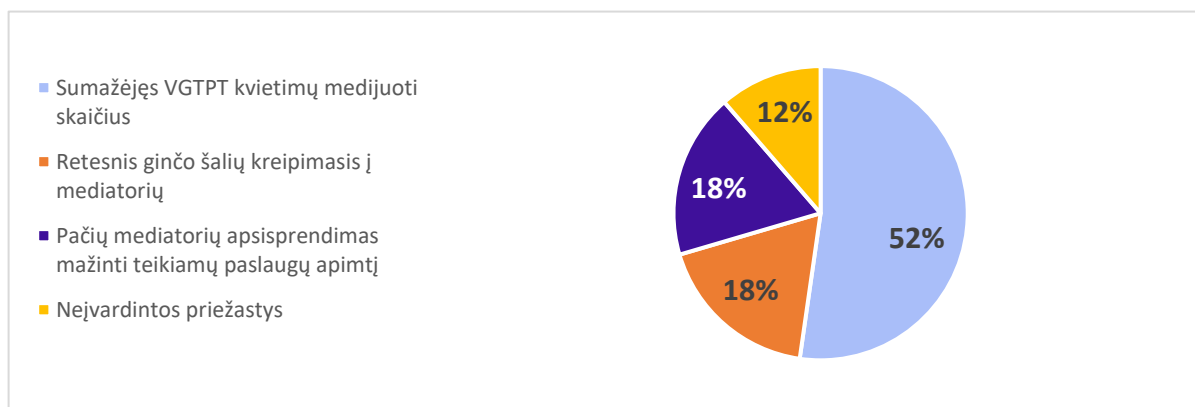
Siekiant nustatyti, ar respondentai apklausos atlikimo metu buvo aktyvūs mediacijos paslaugų teikimo rinkoje, buvo klausama, ar jie teikė mediacijos paslaugas pastaruosius 3 mėnesius. Daugelis apklausoje dalyvavusių mediatorių (81 %) patvirtino, kad teikė mediacijos paslaugas 3 mėnesius iki dalyvavimo apklausoje dienos. Tik 19 % aktyvios mediatoriaus veiklos 3 mėnesius iki dalyvavimo apklausoje nevykdė. Tai rodo, kad dalis mediatorių yra mažiau aktyvūs šioje veikloje ir ja užsiima epizodiškai, tačiau kartu patvirtina, kad didžioji dalis respondentų aktyviai teikia paslaugas.

11 paveikslas. Teikiamų mediacijos paslaugų apimčių pokyčiai trijų mėnesių iki apklausos pildymo dienos laikotarpiu

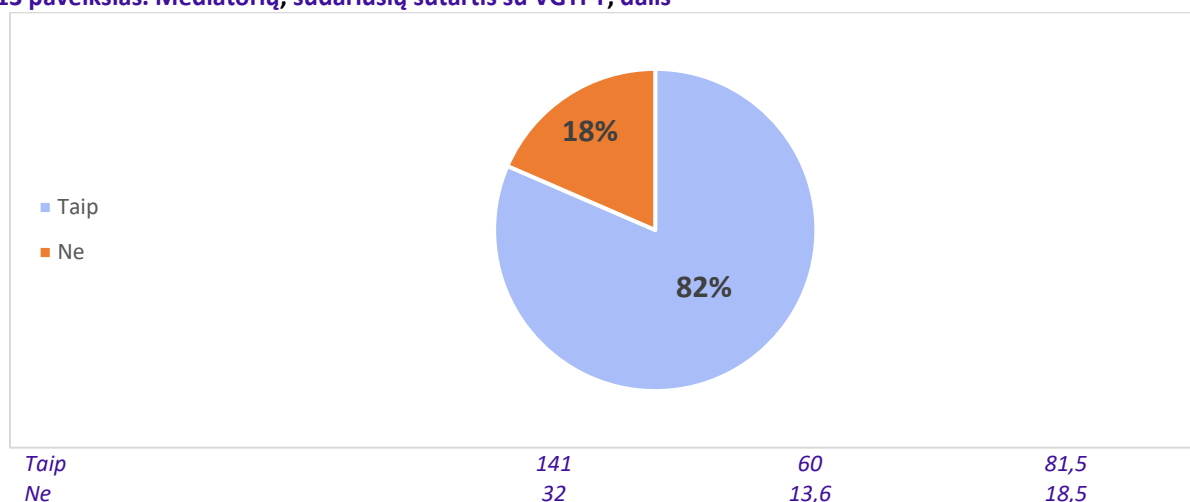
Respondentų, kurie nurodė, kad tris mėnesius iki apklausos pildymo dienos teikė mediacijos paslaugas (N=161), buvo klausiama apie jų teikiamų mediacijos paslaugų apimčių pokytį per 3 mėnesius iki dalyvavimo apklausoje dienos. 52,8 % respondentų nurodė, kad apimtys liko tokios pačios, kas rodo tam tikrą jų, kaip mediatorių, veiklos stabilumą. Tik 16,8 % teigė pastaruosius 3 mėnesius turintys daugiau mediacijos procesų. 30,4 % jautė mediacijos darbo krūvio sumažėjimą.

12 paveikslas. Sumažėjusių mediatoriaus darbo apimčių priežastys

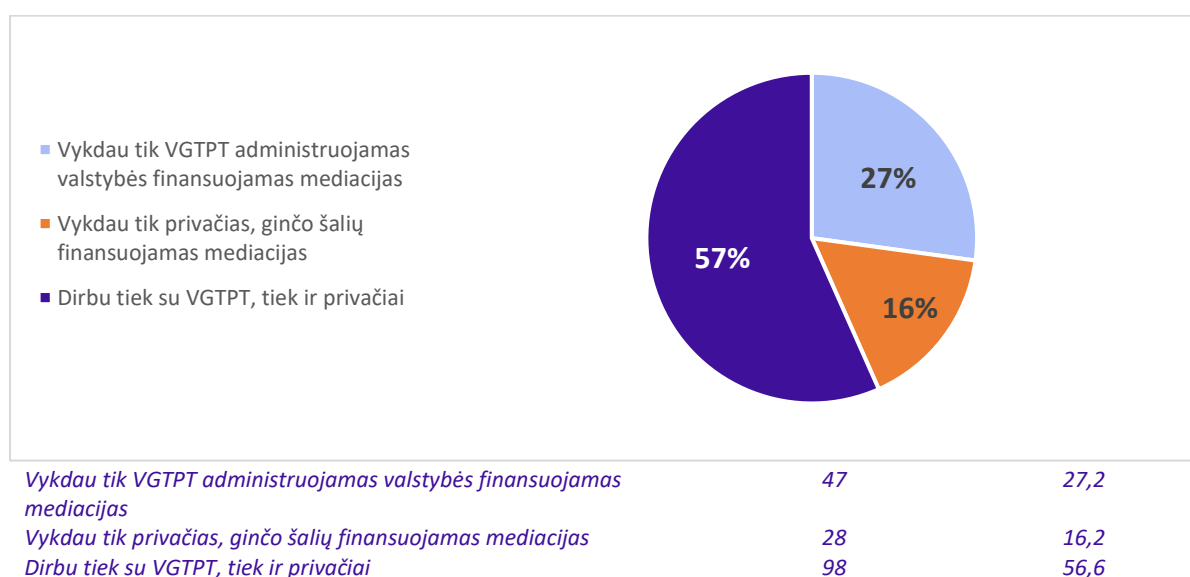
Tie mediatoriai, kurie nurodė, kad jų teikiamų mediacijos paslaugų apimtys pastaruoju metu sumažėjo, (N=44) buvo paprašyti pakomentuoti tokio pokyčio priežastis. Sugrupavus gautus atsakymus, matyti, kad didžiausią įtaką turėjo būtent privalomosios mediacijos, kuri yra administruojama VGTPT, paklausos pokytis. Daugelis respondentų nurodė (52 % iš tų respondentų, kurie pajautė teikiamų mediacijos paslaugų apimties sumažėjimą), kad jų darbo krūvis priklauso nuo VGTPT pateikiamų kvietimų medijuoti skaičiaus, o aptariamu laikotarpiu kvietimų iš VGTPT jie gaudavo mažiau. 18 % mediatorių identifiko, kad patys pasirinko teikti paslaugas mažesne apimtimi ir tam nurodė įvairias priežastis: veiklos teritorijos apribojimas, sunkumai pakeliant neigiamą emocinį krūvį mediacijų metu, atostogų laikotarpis, nepasitenkinimas TEISIS informacine sistema ir pan. 18 % identifiko priežastis, kurios yra susijusios su ginčo šalių elgesiu. Buvo pastebėta, kad ginčo šalys kreipiasi rečiau, tikėtina dėl vasaros atostogų, kurių metu mažiau rūpinasi savo teisiniais klausimais. Likę respondentai negalėjo įvardyti mediacijos paslaugų teikimo apimties sumažėjimo priežasčių.

13 paveikslas. Mediatorių, sudariusių sutartis su VGTPT, dalis

Net apie 82 % į šį klausimą atsakiusių respondentų buvo sudarę sutartis su VGTPT. Šis klausimas buvo užduotas tik mediatoriams, kurie teikia paslaugas privačiai arba per VGTPT (ne teisėjams ir ne administracinių ginčų komisijos nariams, nes šie mediatoriai neteikia paslaugų per VGTPT). Sudarius sutartį su VGTPT dėl mediacijos paslaugų teikimo, mediatoriai yra kviečiami medijuoti ginčus, kuriems privalomosios mediacijos paslaugas finansuoja valstybė. Didžiausią dalį tokių ginčų sudaro privalomoji mediacija šeimos ginčiuose. Akivaizdu, kad aktyviausiai klausimą pildė tie mediatoriai, kurie teikia paslaugas bendradarbiaudami su VGTPT.

14 paveikslas. Respondentų teikiamos mediacijos paslaugos pagal jų finansavimo formą

Privačiai ir per VGTPT paslaugas teikiančių mediatorių (N=173) buvo paprašyta patikslinti, kokios finansavimo formos mediacijos paslaugas jie teikia. Net 57 % į šį klausimą atsakiusiųjų nurodė, kad dirba tiek privačiai, tiek bendradarbiaudami su VGTPT. Išskirtinai tik privačiai mediacijos paslaugas teikia 16 % respondentų, o tik per VGTPT medijuoja 27 %.

4 lentelė. Procentinė privačių mediacijų dalis nuo visų vykdomų mediacijų

0–10 proc.	57	60
11–20 proc.	10	10,5
21–30 proc.	4	4,2
31–40 proc.	5	5,3
41–50 proc.	8	8,4
51–60 proc.	2	2,1

61–70 proc.	2	2,1
71–80 proc.	4	4,2
81–90 proc.	1	1,1
91–100 proc.	2	2,1

Mediatoriai, kurie vykdo tiek privačias, tiek per VGTPPT finansuojamas mediacijas, buvo paprašyti nurodyti, kokia yra procentinė privačių mediacijų dalis, skaičiuojant nuo visų jų atliekamų mediacijų. Apie 60 % šį klausimą atsakiusių mediatorių nurodė, kad ši dalis tesudaro iki 10 %. Virš 10 % respondentų nurodė, kad jie privačiai medijuoja kiek daugiau, t. y. privačios mediacijos sudaro nuo 11 iki 20 % visų jų vykdomų mediacijų. Tiesa 11,6% respondentų, atsakiusių į šį klausimą, teigia, kad privačiai teikiamų mediacijų skaičius sudaro didžiąją dalį jų teikiamų mediacijos paslaugų, t. y. daugiau nei 50 %.

4. MEDIATORIŲ POŽIŪRIS Į PRIVALOMĄJĄ MEDIACIJĄ IR JOS PLĖTRĄ

Visi respondentai, nepriklausomai nuo jų kaip mediatorių statuso, buvo pakviesti pasidalinti savo privalomosios mediacijos vertinimu. Respondentams (N=192) buvo pateikti 6 teiginiai apie privalomąją mediaciją ir jie turėjo pasirinkti priimtinausią variantą: „Visiškai nepritariu“, „Pritariu“, „Nei pritariu, nei nepritariu“, „Pritariu“ ir „Visiškai pritariu“. Žemiau pateiktoje lentelėje pateikiami respondentų atsakymų pasiskirstymai.

5 lentelė. Teiginių apie privalomąją mediaciją įvertinimas

Ar jūs sutinkate su šiais teiginiais apie privalomąją mediaciją?	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu	Atsakymo nepateikė
<i>Privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus</i>	2	4	14	59	113	43
<i>Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose</i>	112	59	14	4	3	43
<i>Dėl privalomosios mediacijos ginčo šalims pavyksta sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme</i>	4	0,0	13	71	104	43
<i>Dėl privalomosios mediacijos dažnai pavyksta taikiai išspręsti šeimos ginčą ir išvengti bylinėjimosi teisme</i>	3	6	17	97	69	43
<i>Privalomąją mediaciją ginčo šalys kartais naudojami siekdamas vilkinti ginčo sprendimo procesą</i>	15	49	71	53	4	43
<i>Dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą</i>	1	4	32	91	64	43

Vertindami teiginį „Privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus“ tik keletas respondentų nurodė, kad šiam teiginiui visiškai arba tiesiog nepritaria ir tik 2,1 % į šį klausimą atsakiusių pasirinko atsakymą „Nei pritariu, nei nepritariu“. Daugiausia mediatoriai nurodė, kad šiam teiginiui visiškai pritaria (58,9 %) arba pritaria (30,7 %). Tai rodo, kad mediatoriai įžvelgia privalomosios mediacijos naudą šeimos ginčiuose bei mato

esamo teisinio reguliavimo (mediacijos taikymo kaip privalomos ikiteisminės šeimos ginčų sprendimo tvarkos) teigiamą poveikį.

Teiginiui „Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose“ pritarė tik pavieniai respondentai, nes daugelis jų rinkosi užtikrintą atsakymą „Visiškai nepritariu“ (58,3 %) arba „Nepritariu“ (30,7 %). Šio antrojo teiginio vertinimas atitinka pirmojo teiginio vertinimą, kas rodo didžiosios daugumos respondentų tvirtą apsisprendimą ir pozityvų požiūrį į privalomąją mediaciją.

Mediatoriai rinkosi pritari ir teiginiui, kad „Dėl privalomosios mediacijos ginčo šalims pavyksta sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme“. Visiškai pritarė šiam teiginiui 54,2 % atsakiusiųjų į šį klausimą, o pritarė – 37 %.

Teiginiui „Dėl privalomosios mediacijos dažnai pavyksta taikiai išspręsti šeimos ginčą ir išvengti bylinėjimosi teisme“ užtikrintai visiškai pritarė jau mažesnis skaičius respondentų (35,9 %), tačiau nuosaikesnį pritarimą išreiškė 50,5 % į šį klausimą atsakiusių mediatorių. Darytina prielaida, kad mediatoriai mediacijos naudą ir teigiamą poveikį sieja ne tik su taikiu ginčo išsprendimu ir visišku bylinėjimosi teisme išvengimu, bet ir kitais aspektais – sumažėjusiu susipriešinimu, ginčo daliniu išsprendimu, geresniu pasirengimu teismo procesui ir panašiai.

Paklausus, ar pritaria teiginiui, kad „Privalomąją mediaciją ginčo šalys kartais naudojami siekdamas vilkinti ginčo sprendimo procesą“, respondentai nerodo didelio užtikrintumo. Teiginiui visiškai nepitarė tik 7,8 % atsakiusiųjų, visiškai pritarė taip pat maža dalis respondentų, t. y. tik 2,1 %. Daugiausiai respondentai rinkosi neutralų „Nei nepritariu, nei pritariu“ atsakymo variantą, o pritarimą ir nepritarimą išreiškė labai panaši respondentų dalis (pritarė 27,6, o nepitarė – 25,5 %). Tai leidžia daryti išvadą, kad didžioji dalis mediatorių nevertina privalomosios mediacijos kaip ginčo sprendimą vilkinančios procedūros, bet, tikėtina, įžvelgia, kad toks šalių elgesys galimas. Didelė dalis respondentų sutinka, kad „Dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą“. Šiam teiginiui visiškai pritarė 33,3 % atsakiusiųjų, pritarė 47,4 % atsakiusiųjų. Neutraliai šį teiginį įvertino 16,7 respondentų ir tik keletas jų nurodė, kad teiginiui nepitaria arba visiškai nepitaria. Taigi, galima daryti išvadą, kad, mediatorių nuomone, privalomoji mediacija bendrai didina mediacijos kaip taikaus ginčų sprendimo žinomumą, prisideda prie taikaus ginčų sprendimo kultūros formavimo ir skatina visuomenę ginčus spręsti taikiai ir ateityje.

Tie respondentai, kurie išreiškė visišką nepritarimą arba nepritarimą minėtiems teiginiams apie privalomąją mediaciją, buvo pakviesti pakomentuoti savo apsisprendimą.

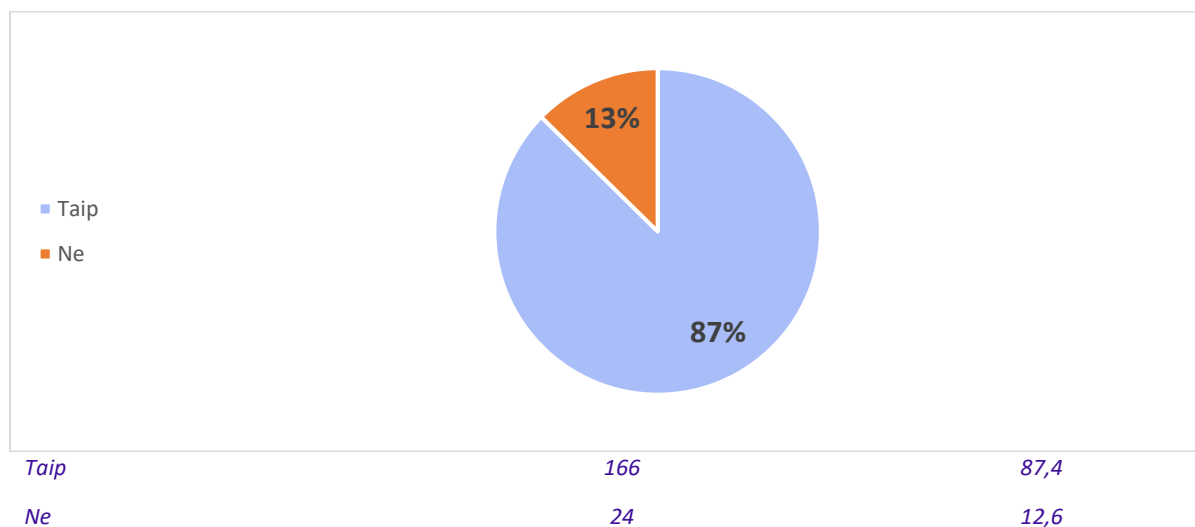
Sistemiškai išanalizavus visus 158 laisva forma pateiktus komentarus, jie buvo sugrupuoti į tris grupes. Vieni jų atspindėjo teigiamą respondentų nuomonę apie privalomosios mediacijos procesą, kiti neigiamą, o trečiajai grupei buvo priskirti neapibrėžti atsakymai. Tokių neapibrėžtų atsakymų iš viso buvo gauta 29. Tarp jų buvo ir atsakymai, pateikti simboliais, atsakymai „Nekomentuosiu“, „Nėra tokio atsakymo“, „Iš savo patirties“, „Tokios patirties neturėjau“ ir panašiai.

Į teigiamų privalomosios mediacijos vertinimų grupę buvo įtraukta 118 atsakymų. Daugiausiai reakcijos sulaukė teiginys „Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose“. Į jį tiesiogiai sureagavo 72 nepritariančių ar visiškai nepritariančių respondentų. Visi jie stengėsi paneigti šį teiginį plačiai aprašydami mediacijos naudą, dalindamiesi savo gerąja patirtimi šiuo aspektu. Laisva forma pateiktuose atsakymuose dominavo mintis, kad privalomosios mediacijos nauda yra akivaizdi ir kad šis procesas yra naudingas net tada, kai šalims nepavyksta susitarti. Respondentai matė privalomosios mediacijos procesą kaip galimybę ginčo šalims kalbėtis, kaip erdvę tartis. Daugelis jų manė, kad pati taikos siekimo idėja niekuomet negali būti traktuojama kaip laiko švaistymas. Nemažai respondentų tiesiogiai reagavo ir į teiginį „Privalomąją mediaciją ginčo šalys kartais naudojami siekdamas vilkinti ginčo sprendimo procesą“. 22 respondentai bandė šį teiginį paneigti, nurodydami, kad tokių atvejų nepasitaiko ir kad dažniausiai tinkamai vedant procesą ginčo šalys nuoširdžiai į jį įsitraukia ir stengiasi susitarti. Kiti respondentai savo laisvos formos atsakymuose dalijosi privalomosios mediacijos socialine nauda, minėjo, kad ji jau sumažino teismų darbo krūvį.

Neigiamų privalomosios mediacijos vertinimų grupėje buvo 10 atsakymų. Tiesa, prie neigiamo pobūdžio atsakymų buvo priskirti ir tie atsakymai, kurie atspindėjo bent kokią kritiką, nepaistant to, kad dalis to atsakymo galėjo būti interpretuota kaip pozityvus privalomosios mediacijos vertinimas. Respondentai dalijosi patirtimi, kad būna situacijų, kai šalys piktnaudžiauja, manipuliuoja privalomosios mediacijos procesu siekdamas savo tikslų. Buvo minima ir tai, kad privalomoji mediacija dažnai atliekama tik formaliai. Vienas respondentas aiškiai

įvardijo, kad tai yra „Valstybės pinigų švaistymas ir proceso vilkinimas“. Kiti rašė, kad privalomoji mediacija pasiteisina tik tais atvejais, kai ginčo šalys motyvuotos tartis. Buvo paminėta ir tai, kad jei šalys nori susitarti, jos ir pačios randa tam būdą, be to, jiems padeda „*kiekvienas padorus advokatas*“. Išsakyta ir nuomonė, kad gana retai mediacija padeda visiškai išspręsti ginčą, tačiau paminėta, kad ji palengvina ar susiaurina jo apimtį. Buvo išsakyta ir nepasitenkinimo pačiu terminu „*privalomoji*“.

15 paveikslas. Respondentų nuomonė apie galimą privalomosios mediacijos taikymą kitose civilinių ginčų kategorijose

Net 87 % atsakiusių į šį klausimą mediatorių (N=190) nurodė, kad yra tikslinga privalomai taikyti mediaciją ne tik šeimos, bet ir kitose ginčų kategorijose. Šiam teiginiui nepritarė tik 13 % respondentų.

6 lentelė. Mediatorių nuomonė apie kitas ginčų kategorijas, kuriose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai

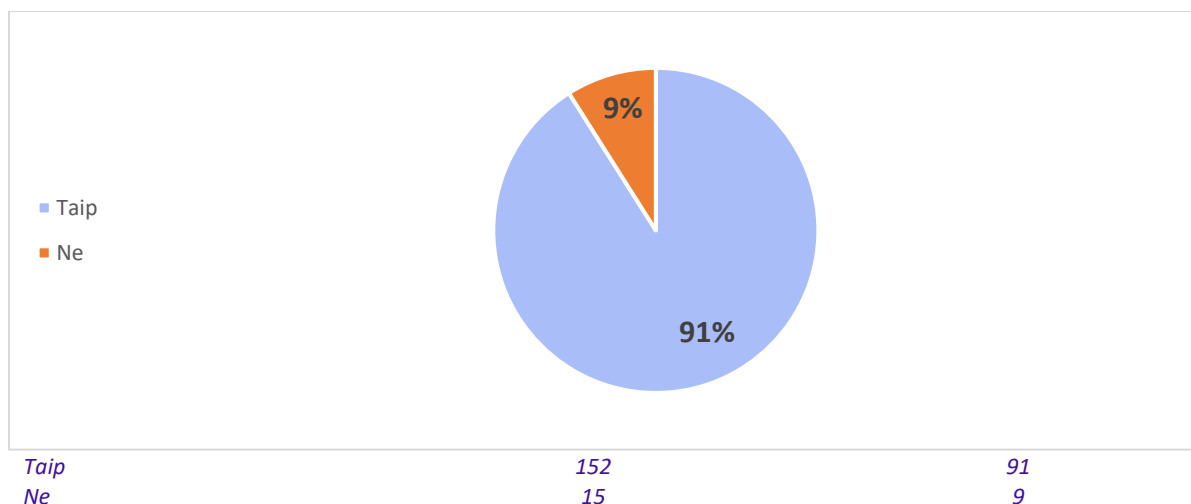
Ginčų kategorija	Atsakymų skaičius	Atsakymų procentinė dalis
Ginčiuose tarp bendraturčių	129	54,9
Darbo ginčiuose	124	52,8
Ginčiuose tarp kaimynų	121	51,5
Paveldėjimo ginčiuose	113	48,1
Mažos vertės ginčiuose (iki 1500 eurų)	108	46
Verslo ginčiuose	84	35,7
Ginčiuose dėl įsigytų prekių ar paslaugų kokybės	77	32,8
Ginčiuose tarp gyventojų ir viešojo administravimo institucijų	64	27,2
Ginčiuose dėl teismo sprendimų vykdymo	45	19,1
Kita	5	2,1

Visų apklausos respondentų (N=165) buvo teirautasi apie ginčų kategorijas, kuriose, jų manymu, tikslinga plėsti privalomosios mediacijos taikymą. Mediatoriai čia galėjo pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą. Daugiausiai mediatorių nurodė, kad privalomai mediacija galėtų būti taikoma ginčiuose tarp bendraturčių (54,9 %), darbo ginčiuose (52,8 %), ginčiuose tarp kaimynų (51,5 %), paveldėjimo ginčiuose (48,1 %). Visas šias kategorijas sieja tai, kad minėti ginčai kyla iš ilgalaikių šalių tarpusavio santykių, glaudaus jų tarpusavio ryšio bei poreikio jiems bendrauti ateityje. Nemaža dalis respondentų rinkosi ir kitas ginčų kategorijas – mažos vertės ginčai (46 %), verslo ginčai (35,7 %), vartojimo ginčai (32,8 %) ir panašiai. Keletas respondentų pasiūlė ginčų kategorijų, kurių, jų manymu, trūko pateiktame sąraše: ginčai dėl garbės ir orumo, ginčai dėl neturtinės žalos atlyginimo, ginčai dėl sveikatai padarytos žalos atlyginimo.

5. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE PASLAUGŲ TEIKIMAS

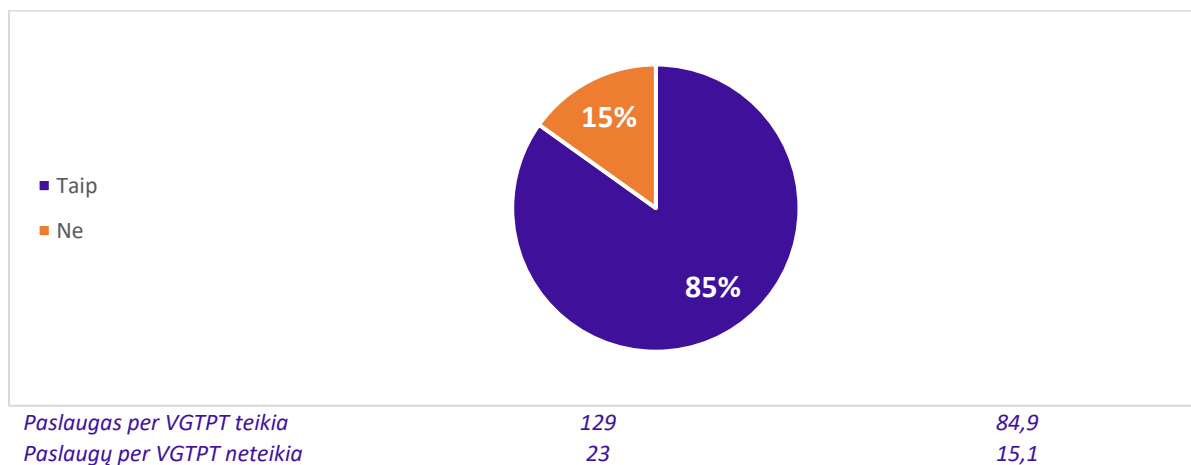
5.1. BENDRIEJI KLAUSIMAI

16 paveikslas. Informacija apie respondentus, kurie teikia privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas

Mediatorių, kurie teikia neteisminės mediacijos civiliniuose ginčiuose paslaugas, (N=167) buvo klausta, ar jie teikia privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas. Tik 9 % atsakiusiųjų nurodė, kad tokių paslaugų neteikia. Tai aiškiai iliustruoja mediacijos paslaugų teikimo situaciją Lietuvoje. Mediacija dažniausiai teikiama šeimos ginčiuose ir privalomąja jos forma. Tarp anketos atsakymus pateikusių kituose ginčiuose besispecializuojančių mediatorių, kurie nedirba su šeimos ginčiais, yra ypač mažai.

17 paveikslas. Respondentų, teikiančių privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas VGPT administruojamuose procesuose, skaičius

Tų respondentų, kurie teikia privalomosios mediacijos paslaugas, buvo klausta apie jų bendradarbiavimą su VGPT (N=152). Tik 15 % (23 respondantai) nurodė, kad su VGPT nedirba, kas reiškia, kad jie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas teikia tik privačiai. Visi kiti nurodė bendradarbiaujantys su VGPT.

7 lentelė. Priežastys, kodėl mediatoriai nusprendė bendradarbiauti su VGPT ir teikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas VGPT administruojamuose procesuose

Motyvuojantis veiksnys	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Noriu įgyti patirties	78	61 %
Tai mano indėlis į visuomenės socialinę gerovę	59	46 %
Tai vienintelis kelias Lietuvoje realiai praktikuoti mediaciją	47	37 %
Mane motyvuoja atvejų įvairovė ir problemų unikalumas	45	35 %

Man svarbu nuolat turėti darbo, kad galėčiau planuoti savo išlaidas	19	15 %
Visi mediatoriai dirba su VGTPT	11	9 %
Kita	7	5 %
Dirbti su VGTPT yra prestižas	6	5 %
Mane motyvuoja atlygis	2	2 %

Mediatoriams, kurie bendradarbiauja su VGTPT, buvo pateiktas sąrašas galimų veiksnių, kodėl jie pasirinko teikti privalomosios mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose bendradarbiaudami su VGTPT. Respondentams (N=128) buvo leidžiama pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą.

Populiariausia priežastis, paskatinusi mediatorius teikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas bendradarbiaujant su VGTPT, buvo noras įgyti patirties (61 procentas). Dažnai buvo renkamasi ir tokie variantai kaip „Tai mano indėlis į visuomenės socialinę gerovę“ (46 %), „Tai vienintelis kelias Lietuvoje realiai praktikuoti mediaciją“ (37 %), „Mane motyvuoja atvejų įvairovė ir problemų unikalumas“ (35 %). Pirmumo teikimas tokiems veiksniams rodo, kad mediatoriai siekia įgyti patirties, dirba vedami savo pilietiškumo. Daug mažiau respondentų rinkosi pragmatiškesnes priežastis, pavyzdžiui, „Man svarbu nuolat turėti darbo, kad galėčiau planuoti savo išlaidas“ rinkosi tik 15 %, atlygį kaip motyvacinį veiksnių nurodė vos 2 % respondentų. Keletas respondentų pateikė savo atsakymo variantus, kurie buvo susiję su galimybe dirbti mediacijos srityje be pertraukų, asmeninio siekio kurti taikesnę visuomenę realizavimu, taip pat buvo nurodžiusių, kad privačiai į mediatorius kreipiasi labai mažai klientų, tad norintiems eiti mediatoriaus keliu dažnai tiesiog nelieka kito pasirinkimo.

8 lentelė. Priežastys, kodėl mediatoriai neteikia privalomosios mediacijos paslaugų VGTPT administruojamuose procesuose

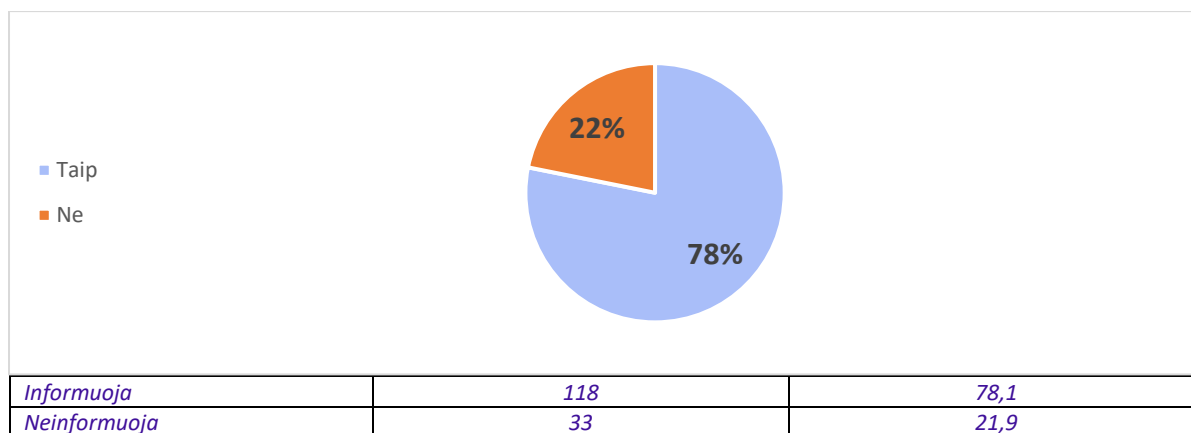
Motyvuojantis veiksnys	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Manęs netenkina VGTPT mokamas atlygis	10	43 %
Noriu pats / pati pasirinkti ginčus, su kuriais dirbsiu	8	35 %
Kita	7	30 %
Esu įsitikinęs / -usi, kad šalys turi pačios mokėti už tokio pobūdžio paslaugą, tai didina jų motyvaciją tartis	4	17 %
Nenoriu įsipareigoti, dirbu tik savarankiškai	4	17 %
VGTPT administruojami ginčai dažniausiai būna probleminiai, o ginčo šalys nemotyvuotos	3	13 %
Esu orientuotas / -ta į aukštesnes pajamas turinčius klientus, kurie įprastai ieško privataus mediatoriaus	1	4 %
Teisiniame reguliavime nustatyti laiko ribojimai, o šalys paprastai nenori tęsti mediacijos proceso privačiai	0	0
Esu girdėjęs / -usi, jog yra rizika, kad mediatoriams bus laiku nemokama už jų paslaugas	0	0
Neturiu reikiamų žinių ir įgūdžių, būtinų šeimos ginčų mediatoriui	0	0

Analogiškai mediatoriams, kurie nurodė, kad nedirba su VGTPT, buvo pateiktas sąrašas galimų veiksnių, kodėl jie pasirinko teikti privalomosios mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose tik privačiai. Respondentams buvo leidžiama pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą.

Iš viso į šį klausimą atsakė tik 23 respondentai. Tai rodo, kad vis dėlto daugiausia mediatoriai dirba VGTPT administruojamuose procesuose arba derindami privačią ir darbo su VGTPT praktikas. Dažniausiai šie respondentai nurodė, kad jų netenkina VGTPT mokamas atlygis, jie patys nori pasirinkti ginčus, su kuriais dirbs, mano, kad šalys turi pačios mokėti už mediacijos procesą, nes tai kelia jų motyvaciją tartis, nenorima įsipareigoti, per VGTPT gaunami atvejai dažniausiai yra probleminiai, o šalys – nemotyvuotos. Keletas respondentų pasidalijo kitais jų apsisprendimą lėmusiais veiksniais. Vienas jų niekada nebuvo gavęs VGTPT kvietimo medijuoti, keletui trūksta laiko arba įgūdžių, vienas respondentas nurodė, kad jo regione VGTPT tiesiog nesuteikia patalpų mediacijai.

5.2. RESPONDENTŲ POŽIŪRIS Į IŠIMTĮ DĖL PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE TAIKYMO.

18 paveikslas. Respondentų atsakymai dėl privalomąją mediaciją iniciavusios ginčo šalies informavimo apie tai, kad asmuo, patyręs smurtą artimoje aplinkoje, neprivalo kreiptis dėl mediacijos šeimos ginčiuose, tačiau gali savo noru tokia paslauga naudotis

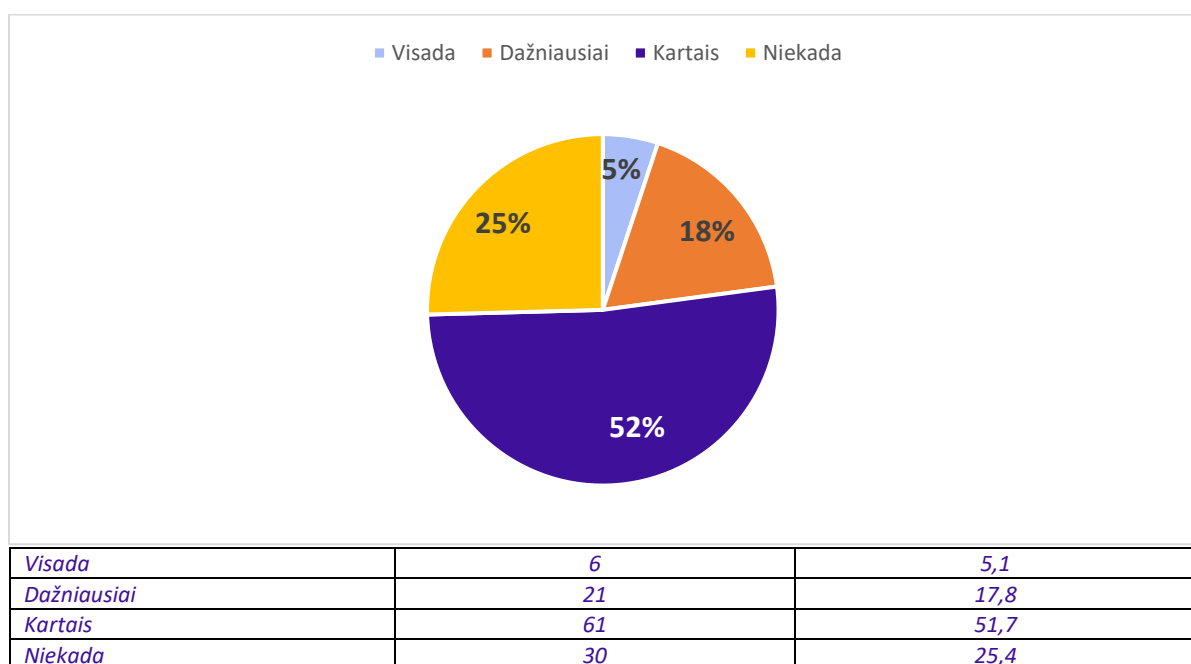

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas teikiantys mediatoriai buvo paklausti dėl informacijos apie privalomosios mediacijos taikymo išimtį suteikimo ginčo šalims.

2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, nurodanti, kad privaloma mediacija netaikoma tais atvejais „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“.

Didžioji dalis respondentų, atsakiusių į šią klausimą (N=151), nurodė, kad tokią informaciją ginčo šalims suteikia (78,1 %) ir tik 21,9 % pripažino, kad tokios informacijos nesuteikia.

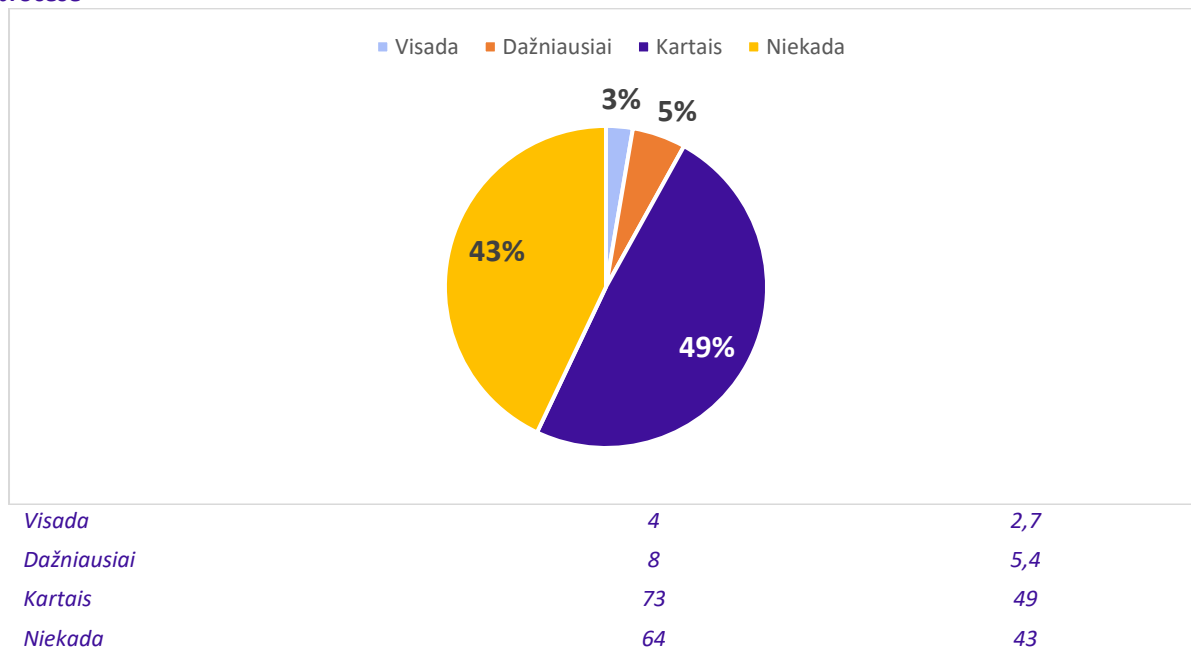
19 paveikslas. Atvejų, kai ginčo šalis, išgirdusi, kad smurtą patyrusiam asmeniui nėra taikomas reikalavimas iki teismo pasinaudoti mediacija privalomai, apsisprendžia nesinaudoti mediacija, dažnumo įvertinimas

Ta respondentų dalis, kuri nurodė, kad informaciją apie išimtį dėl privalomosios mediacijos taikymo esant smurtui artimoje aplinkoje ginčo šalims suteikia, buvo klausama, kaip ši informacija įtakoja asmenų apsisprendimą toliau dalyvauti mediacijoje (N=118). Tik 5,1 % konstatavo, kad tai sužinojusi ginčo sprendimą privalomosios mediacijos būdu inicijuojanti šalis visada atsisako dalyvauti privalomojoje mediacijoje, 17,8 % nurodė, kad dažniausiai atsisako. Daugiausia respondentų (51,7 %) nurodė, kad tokį atsisakymą išgirsta tik kartais. Svarbu pažymėti, kad niekada tokio atsisakymo neišgirdo net 25,4 % į šį klausimą atsakiusių respondentų.

5.3. VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMO PRAKTIKA PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE METU

20 paveikslas. Vaiko (-ų) nuomonės apie galimus ginčo sprendimus išklausymas privalomosios mediacijos procese

Mediatorių apklausos rezultatai parodė (N=149), kad tik maža dalis mediatorių privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu išklauso vaiko nuomonę (visada 2,7 %, dažniausiai 5,4 %). Kartais tą atlieka 49 %, o niekada – 43 %. Turint omenyje, kad vaiko teisė būti išklaustam sprendžiant visus su juo susijusius klausimus yra įtvirtinta tarptautiniu lygiu, keliamas klausimas, ar privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose neišklausius vaiko nuomonės atitinka tarptautinės teisės reikalavimus ir gerąją praktiką.

Tie keletas mediatorių (2,7 %), kurie nurodė, kad visada arba dažniausiai išklauso vaiko nuomonę, buvo kviečiami pasidalinti savo praktika, t. y. kokiais klausimais ir kaip tas yra atliekama.

9 lentelė. Lietuvos mediatorių vaiko nuomonės išklausymo privalomosios mediacijos metu praktika

Teiginys	Visada	Dažniausiai	Kartais	Niekada
Privalomosios mediacijos metu išklausu vaiko (-ų) nuomonę apie galimus ginčo sprendimus	1	6	2	1
Pats kalbatės su ginčo šalių vaiku (-ais)	3	2	2	3
Organizuojate, kad psichologas, socialinis pedagogas, vaiko teisių apsaugos specialistas ar kitas kvalifikuotas asmuo pasikalbėtų su vaiku (-ais)	1	3	3	3
Mediacijos metu sutariate su tėvais, kad jie patys namuose aptars su vaiku (-ais) klausimus, susijusius su vaiko (-ų) interesais	1	3	3	3

Deja, gauti atsakymai (N=12) nerodo aiškių dėsningumų. Matyti tik, kad dažniau mediatorius pats išklauso vaikų nuomonę ir rečiau pasitelkia specialistus. Darytina išvada, kad vaiko nuomonės išklausymas privalomosios mediacijos metu Lietuvoje nėra plačiai taikomas. Tai gali būti įvardyta kaip sritis, kurioje Lietuvos mediatoriai, sekdami gerąją užsienio praktiką, turėtų tobulėti.

Mediatoriai, kurie nurodė, jog vaiko nuomonės privalomosios mediacijos metu neišklauso arba išklauso tik kartais, buvo prašomi atsakyti į klausimą dėl tokio savo pasirinkimo priežasčių. Jiems buvo sudaryta galimybė pasirinkti keletą atsakymų variantų ir papildyti atsakymų variantų sąrašą savo suformuluotomis priežastimis.

10 lentelė. Priežastys, kodėl privalomosios mediacijos metu respondentai neišklauso vaiko (-ų) nuomonės

Atsakymo variantas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Vaikas (-ai) paprastai nėra pasiekęs (-ę) amžiaus, leidžiančio pasisakyti tokiais svarbiais klausimais	73	31,1
Kita	41	17,4
Tėvai ar vienas iš jų nesutinka su tuo, kad reikalinga atsiklausti vaiko nuomonės	37	15,7
Tam trūksta laiko	31	13,2
Vaikas (-ai) nesutiko pasidalinti savo nuomone	6	2,6

Į šį klausimą respondentai galėjo pasirinkti po keletą atsakymų. Didžioji dalis mediatorių, atsakiusių į šį klausimą (N=136), nurodė, kad vaikai jų vedamuose procesuose paprastai nėra apsiekę amžiaus, leidžiančio jiems pasisakyti tokiais svarbiais klausimais. (31,1 %). Respondentai aktyviai rinkosi ir atsakymo variantą, kuriame buvo kalbama apie tėvų ar vieno jų nesutikimą dėl vaiko nuomonės išklauso (13,2 %). Vaikams išklausti laiko trūksta 13,2 procentams atsakiusių į šį klausimą. Tik keli mediatoriai (2,6 %) nurodė, kad patys vaikai nesutiko pasidalinti savo nuomone.

Respondentai buvo labai aktyvūs nurodydami kitas priežastis, kodėl jie paprastai neišklauso vaiko nuomonės mediacijos metu. Susisteminius laisva forma gautus atsakymus matyti, kad daugelis į šį klausimą atsakiusių savo apsisprendimą grindė tuo, kad tinkamam vaiko nuomonės išklauso privalomosios mediacijos procese jiems trūksta kompetencijos (17 respondentų), kiti teigė, kad dar nebuvo atsiderę situacijoje, kai vaiko nuomonės išklauso būtų buvęs reikalingu (14 respondentų), kai kuriems mediatoriams atrodė, kad vaiko įtraukimas į mediaciją gali būti jam žalingas (3 respondentai), o likusieji manė, kad šeimos ginčas yra suaugusiųjų reikalas, tad vaiko išklauso neturi prasmės (2 respondentai). Iš gautų atsakymų matyti, kad Lietuvoje nėra susiformavusios vaiko nuomonės išklauso praktikos privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu, o daugelis mediatorių nemato poreikio vaiko įtraukti ir to nedaro. Kita vertus, daugelis mediatorių abejoja savo kompetencija šioje srityje, kas leidžia daryti prielaidą, kad būdami tinkamai pasirengę jie dažniau taikytų šią praktiką ir skirtų daugiau dėmesio vaiko interesams mediacijos metu.

11 lentelė. Privalomosios mediacijos naudos įvertinimas, siekiant užtikrinti geriausius vaikų interesus

Teiginys	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai paskatinami išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus.	0,7	4,1	21,8	47,6	25,9
Privalomosios mediacijos metu mediatorius padeda ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitinka jų vaikų interesus.	1,4	1,4	11,6	53,1	32,7
Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padeda sumažinti neigiamą spręsto šeimos ginčo poveikį vaikams	1,4	0	21,1	45,6	32

Respondentai, kurie atsakė į šį klausimą (N=147), daugiausia tvirtino, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose turi teigiamą poveikį, siekiant užtikrinti geriausius vaikų interesus. Teiginiui „Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai paskatinami išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus“ visiškai pritarė 25,9 % atsakiusių, pritarė 47,6 % atsakiusių. Nors nepritarė arba visiškai nepritarė tik keletas

respondentų (atitinkamai 4,1 ir 0,7 %), dėl šio teiginio vertinimo neapsisprendė didelė dalis respondentų (21,8 %). Tai leidžia įžvelgti, kad Lietuvos mediatoriai nėra visiškai tikri dėl privalomosios mediacijos naudos užtikrinant geriausius vaiko interesus, nors didžioji jų dalis mato teigiamą poveikį.

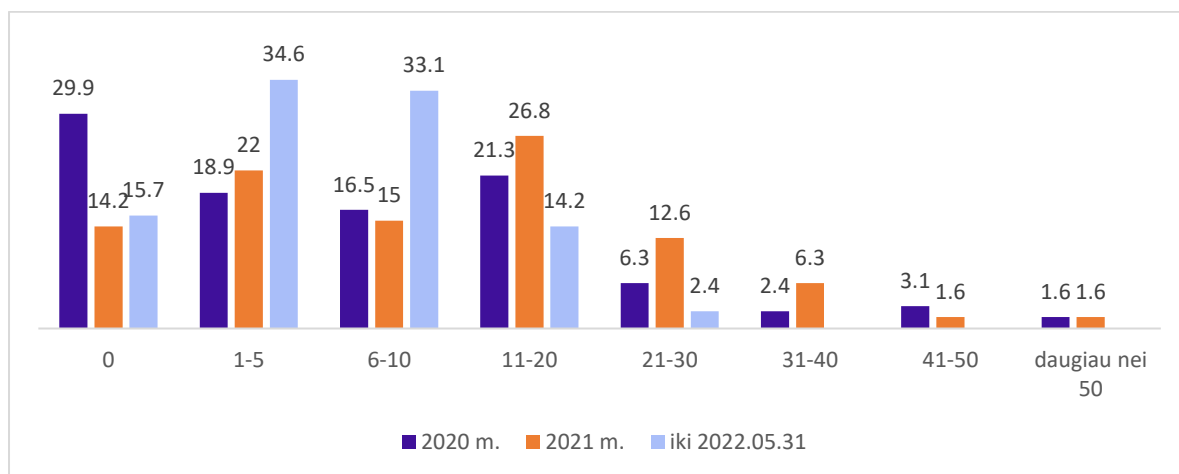
Kiek aiškesnė tendencija vyrauja analizuojant tai, kaip mediatoriai vertina teiginį „Privalomosios mediacijos metu mediatorius padeda ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitinka jų vaikų interesus“. Teiginiui visiškai pritarė 32,7 %, pritarė net 53,1 % atsakiusiųjų. Nepritare arba visiškai nepritare keletas respondentų (atitinkamai po 1,4 %), o dėl šio teiginio vertinimo neapsisprendė 11,6 % į šį klausimą atsakiusiųjų. Išryškėja teigiamas privalomosios mediacijos bruožas. Mediatorius padeda ginčo šalims išsiaiškinti vaikų interesus ir rasti juos labiausiai atitinkančius sprendimus.

Paprašius įvertinti teiginį „Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padeda sumažinti neigiamą spręsto šeimos ginčo poveikį vaikams“ mediatorių nuomonė pasiskirstė iš esmės tarp visiškai pritariu (32 %), pritariu (45,6 %) ir nei pritariu, nei nepritariu (21,1 %). Taigi didžioji dalis respondentų mano, kad privalomosios mediacijos taikymas padeda mažinti neigiamą tėvų ginčo poveikį vaikams.

5.4. MEDIATORIŲ NUOMONĖ APIE VGTPT ADMINISTRUOJAMŲ PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE PROCESŲ TEISINĮ REGULIAVIMĄ IR PRAKTIKĄ

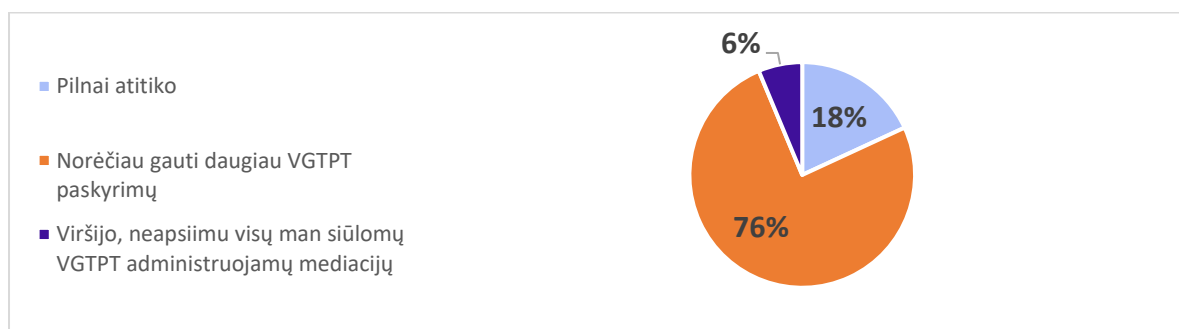
5.4.1. RESPONDENTŲ BENDRADARBIUJANT SU VGTPT TEIKTŲ PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PASLAUGŲ APIMTYS

21 paveikslas. Respondentų nurodyti gautų VGTPT paskyrimų būti mediatoriais privalomojoje mediacijoje šeimos ginčiuose skaičiai

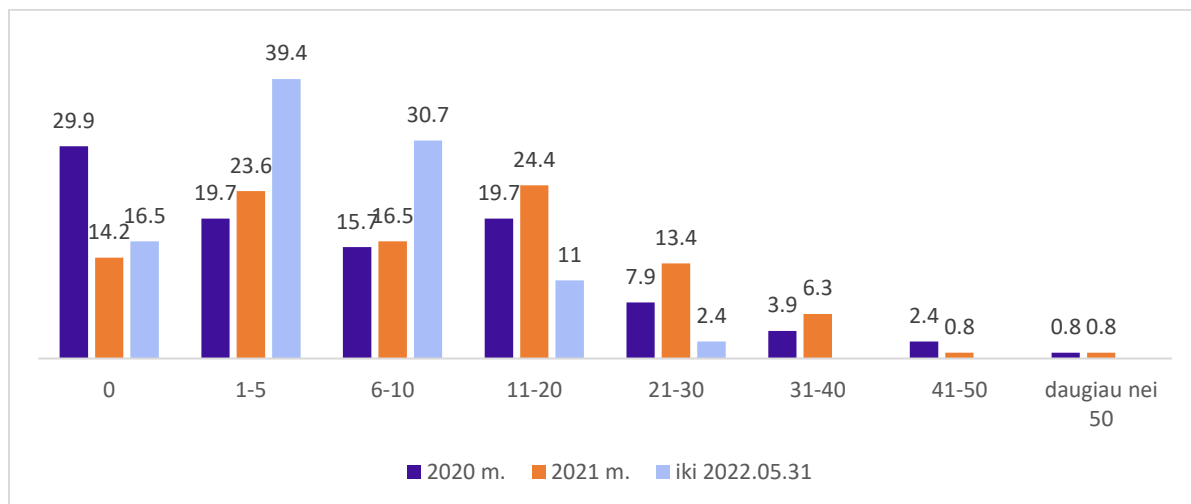
21 paveiksle matomas procentinis atsakiusiųjų apie VGTPT paskirtų atvejų skaičių pasiskirstymas (N=127). Ryškėja tendencija, kad tik maža dalis respondentų per metus yra gavę iš VGTPT 21 arba daugiau paskyrimų medijuoti šeimos ginčus privalomosios mediacijos procesuose. Daugiausia mediatoriai gauna nuo 1 iki 20 paskyrimų per metus. Pastebimas gautų paskyrimų netolygumas, nes tam tikra mediatorių dalis gauna neproporcingai didelį skaičių paskyrimų, kuris išsiskiria iš bendro vaizdo.

22 paveikslas. VGTPT paskyrimų skaičiaus atitiktis respondentų lūkesčiams

Didžioji dalis iš šių klausimų atsakiusių mediatorių (N=127) nurodė, kad norėtų gauti daugiau VGPT paskyrimų. Tik 6 % respondentų sako, kad jų lūkestis buvo viršytas ir jie net negali apsiimti visų siūlomų paskyrimų, o 18 % esama situacija yra priimtina. Taigi, Lietuvos mediatoriai pasirengę teikti paslaugas dažniau, tačiau tokios galimybės neturi dėl nepakankamos privalomosios mediacijos paslaugų paklausos.

23 paveikslas. Respondentų nurodyti pabaigtų privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pagal VGPT paskyrimus skaičiai

23 paveiksle pateikiamas procentinis VGPT pabaigtų atvejų skaičiaus pasiskirstymas (N=127). Šį grafiką sulyginus su 16 paveiksle pateiktu grafiku matyti, kad pradėtų ir baigtų procesų apimtys yra labai panašios.

12 lentelė. VGPT administruojamos privalomosios mediacijos gautų ir baigtų procesų vidurkis (atvejų skaičius vienam mediatoriui)

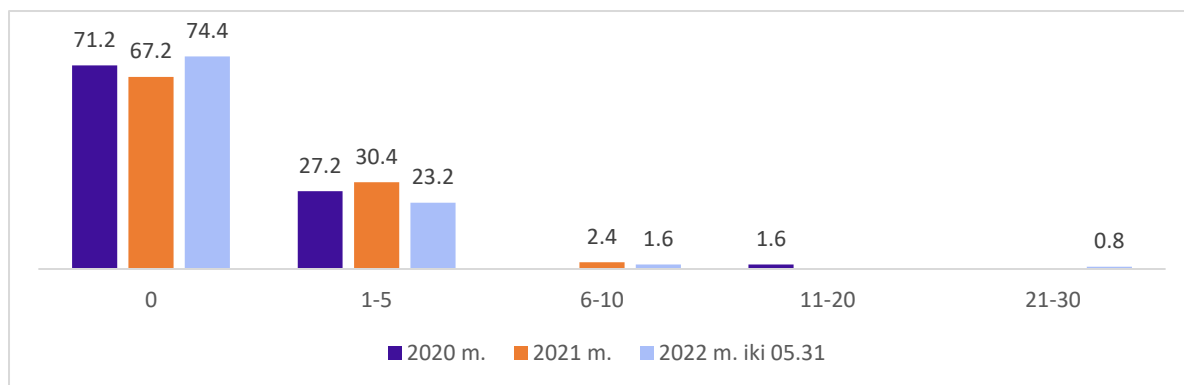
Vertinamasis veiksnys	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05.31
Gauta prašymų	12,8	16,6	8,6
Baigta procesų	12,4	15,4	8,0

Iš duomenų, kurie buvo pateikti 22 ir 23 paveiksluose, buvo išskaičiuotas atvejų skaičiaus vienam mediatoriui vidurkis. Jis apskaičiuotas vertinant maksimalias intervalų reikšmes.

Vienam mediatoriui 2020 m. teko vidutiniškai 12,4 VGPT administruojamos privalomosios mediacijos atvejo, 2021 – 15,4, 2022 m. iki gegužės 31d. – vidutiniškai 8 atvejai. Išlaikius šią dinamiką, tikėtina, kad 2022 m. pabaigoje vienam mediatoriui teks panašiai bylų, kaip buvo 2021 m., tad matomas privalomosios mediacijos atvejų skaičiaus stabilumas.

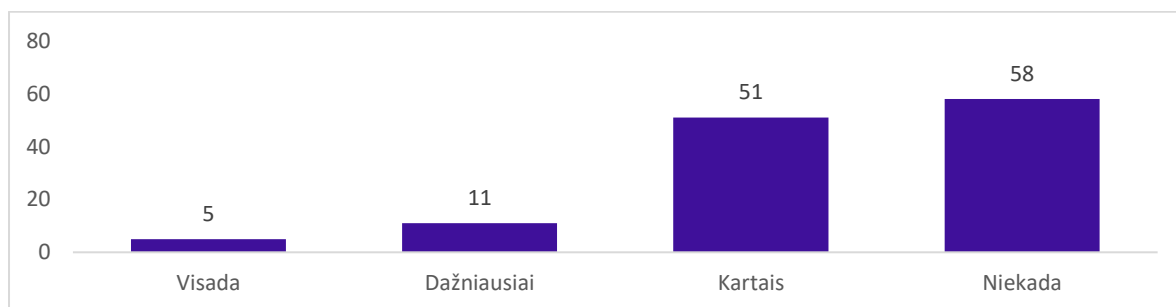
5.4.2. VGPT ADMINISTRUOJAMŲ PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PROCESŲ TRUKMĖ IR TOKIŲ PROCESŲ PABAIGA

24 paveikslas. VGPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų, kuriuos mediatoriai pabaigė todėl, kad pasibaigė valstybės finansuojamas laikas, o šalys nesutiko mokėti už mediatoriaus paslaugas papildomai, skaičius

24 paveiksle matomas procentinis baigtų bylų pasibaigus finansavimui pasiskirstymas (N=125). Iš grafiko galime matyti, kad dauguma mediatorių net nėra susidūrę su tokia situacija, kai mediaciją reikėdavo nutraukti pasibaigus valstybės finansuojamam laikui ir ginčo šalims nesutikus susimokėti papildomai. Dalis mediatorių buvo susidūrę su tokiais atvejais nuo 1 iki 5 kartų. Tik pavieniai mediatoriai tokią patirtį turėjo daugiau nei 6 atvejais.

25 paveikslas. Atveju, kuomet ginčo šalys, pasibaigus valstybės finansuojamam laikui, sutinka tęsti mediaciją pas mediatorių privačiai, dažnumas

Atsakymų variantai

Visada

Dažniausiai

Kartais

Niekada

Atsakymų skaičius

5

11

51

58

%

4

8,8

40,8

46,4

Tyrimo rezultatai rodo (N=125), kad dažniausiai ginčo šalys nesutinka tęsti mediacijos privačiai, pasibaigus valstybės finansuojamam laikui. Net 46,4 % respondentų nurodė, kad tokio sutikimo niekada nėra gavę, kartais pavyksta susitarti dėl papildomo apmokėjimo su ginčo šalimis (40,8 %). Tik 4 % respondentų nurodė, jog jiems visuomet pasiseka taip susitarti, 8,8 % – dažniausiai.

13 lentelė. Priežastys, kodėl respondentų nuomone, dažniausiai šalys nesutinka mokėti mediatoriui už paslaugas pasibaigus valstybės finansuojamam privalomosios mediacijos laikui

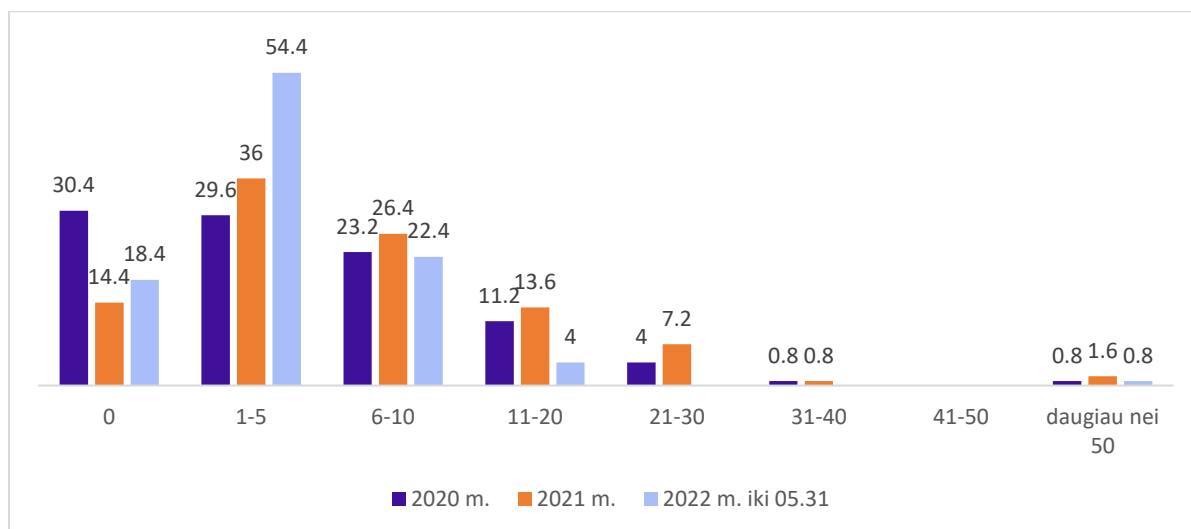
Atsakymo variantas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Dėl ribotų finansinių galimybių	76	68%
Dėl noro ginčą spręsti teisme	69	62%
Dėl mediatoriaus taikomų aukštesnių, nei valstybė moka mediatoriui už jo paslaugas, įkainių	34	31%
Kita	13	12%
Dėl įsitikinimo, kad tokia paslauga nėra verta užmokėsčio	12	11%
Dėl nusivylimo mediacijos procesu	4	4%
Dėl nepasitenkinimo mediacijos proceso eiga	2	2%

Galima buvo pasirinkti keletą atsakymų variantų. Respondentai (N=111) nurodė, kad dažniausiai ginčo šalys nėra linkusios mokėti mediatoriams pasibaigus valstybės finansuojama laikui todėl, jog turi ribotas finansines galimybes (68 %), siekia ginčą spręsti teisme (62 %). Ženkliai mažiau respondentų rinkosi kitus atsakymų variantus. Pavyzdžiui, 31 procentui respondentų atrodo, kad toks nesutikimas yra grįstas tuo, kad mediatoriai paprastai taiko aukštesnius, nei valstybė jiems moka, įkainius. 11 % respondentų mano, kad ginčo šalys yra įsitikinusios, kad tokia paslauga nėra verta užmokesčio. Likę teigė, kad toks nenoras grįsta tam tikru nepasitenkinimu mediacijos procese.

Respondentai turėjo galimybę ir papildyti jiems pasiūlytą sąrašą priežasčių, kodėl dažniausiai ginčo šalys nesutinka mokėti mediatoriui už paslaugas pasibaigus valstybės finansuojamam privalomosios mediacijos laikui. Jie gana pasyviai teikė atsakymus į šį atvirą klausimą. Iš viso buvo gauta tik 13 atsakymų. Sistemaiškai juos įvertinus matyti, kad, kai kurių mediatorių nuomone, toks šalių sprendimas grįstas tuo, kad jos apskritai nėra nusiteikusios mokėti už tokio pobūdžio paslaugas. Kiti mano, kad atsisakoma mokėti tada, kai ginčo šalys nemato galimybių susitarti. Trečia mediatorių grupė iš esmės nurodė, kad tokio poreikio net nėra, nes valstybės finansuojamo laiko užtenka, o jo pritrūkus kai kurie mediatoriai tęsia procesą nemokamai.

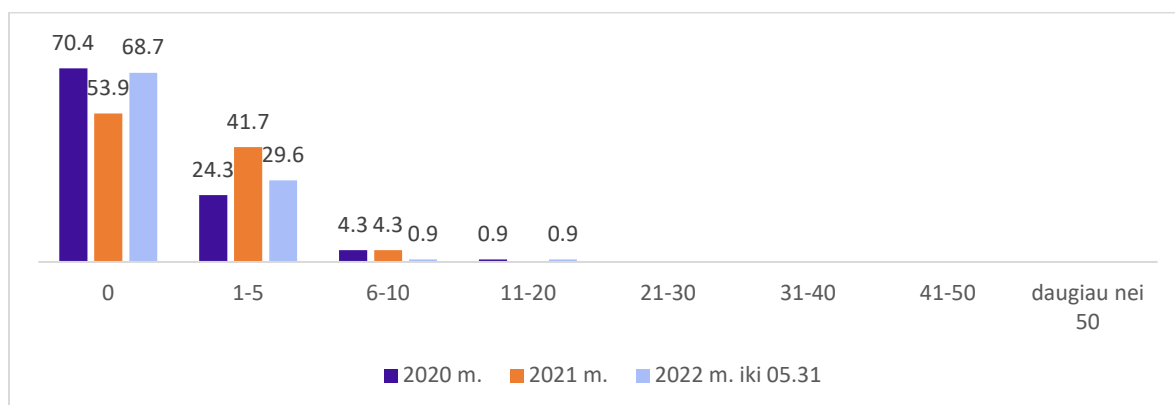
Apibendrinant akivaizdu, kad, daugelio mediatorių nuomone, tokį ginčo šalių pasirinkimą lemia finansinio pobūdžio priežastys bei tikėjimas, kad teismas jiems taip pat gali pasiūlyti efektyvų ginčo išsprendimą.

26 paveikslas. Kiek VGPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų žemiau nurodytais metais esate pabaigę ginčo šalims susitarus taikiai (įskaitant atvejus, kai ginčo šalys nusprendžia nebesiskirti, kai šalys susitaria, tačiau prie Jūsų akių nepasirašo taikos sutarties, kai susitaria dėl didesnės taikos reikalavimų dalies ir pan.)

Daugiausia respondentai (N=115) nurodė, kad taikius susitarimus vertinamuoju laikotarpiu pavyko pasiekti nuo 1 iki 5 atvejų. Gana ženkli tendencija, kad 2022 m. pirmus penkis mėnesius pasiektų taikių susitarimų skaičius kai kuriuose atvejų skaičiaus intervaluose yra net didesnis nei ankstesniais metais. Ypač aiškiai tai matosi vertinant intervalą nuo 1 iki 5 atvejų. 2022 m. iki gegužės 31. net 54,4 procentai respondentų žymėjo, kad jiems pavyko nuo 1 iki 5 kartų pasiekti taikius susitarimus.

27 paveikslas. VGTPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų, kuriuos respondentai yra pabaigę savo iniciatyva pagal Mediacijos įstatymo 15 straipsnio 6 d.⁴¹, skaičiai

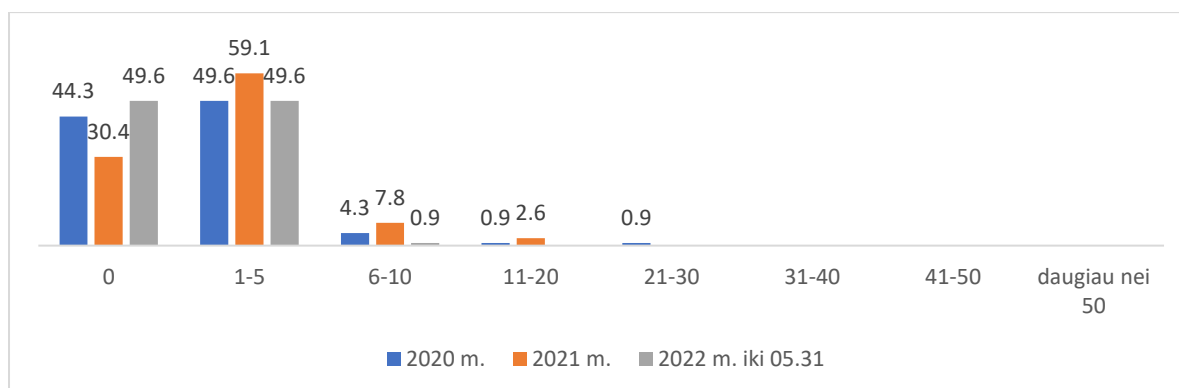

Iš 27 paveiksle pateikto grafiko matyti, kad mediatoriai gana retai susiduria su poreikiu pasinaudoti diskrecija nutraukti mediacijos procesą savo iniciatyva vadovaujantis tuo, kad tęsti mediaciją nėra tikslinga, nes akivaizdu, kad susitarimas nebus pasiektas arba negalės būti įvykdytas. Didžiajai daliai respondentų (N=115) tokių atvejų per vertinamąjį laikotarpį net nėra buvę. Tik nepilnas procentas respondentų su tokiais atvejais buvo susidūrę nuo 11 iki 20 privalomosios mediacijos procesų per metus. Taigi, tai gana retos situacijos.

Mediatoriai turėjo galimybę laisva forma papasakoti, dėl kokių priežasčių jie buvo priversti nutraukti privalomosios mediacijos procesus savo iniciatyva.

Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. Iš jų dalis (44) buvo neapibrėžtos reikšmės arba atskleidžiantys, kad tokios patirties mediatoriai neturėjo, o visi kiti (71) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atvirose atsakymuose buvo identifikuotos net kelios priežastys. Tokie atsakymai buvo suskaidyti į kelias dalis. Dažniausiai respondentai nurodė, kad jie būna priversti nutraukti mediacijos procesą todėl, kad šalys nenori arba negeba tartis, nebendradarbiauja, siekia ginčo sprendimo teisme, yra pernelyg kategoriškos ir negirdi viena kitos (46). Labai svarbios šiuo atveju yra ir ginčo šalių asmeninės charakteristikos. Mediatoriai atkreipė dėmesį (26), kad kai kurios šalys yra pernelyg principingos tartis, pasitaiko piktnaudžiaujančių procesu, manipuliujančių kita šalimi ir mediatoriumi, yra priešiškos, piktybiškai nesilaiko tarpinių susitarimų, nesaikingai vartoja alkoholį, yra agresyvios arba net neadekvačios. Keletas mediatorių minėjo, kad mediaciją tenka nutraukti ir nepavykus su ginčo šalimis suderinti tinkamos proceso formos (3), pajutus neigiamą teisininkų įtaką (3) arba suvokus, kad ginčo šalys nepaiso savo vaikų interesų (1) arba kreipiasi mediacijos nesant ginčo, o tik siekdamas nemokamai pasirengti dokumentus teismui (1).

28 paveikslas. VGTPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų, kuriuos respondentai yra pabaigę dėl to, kad viena ginčo šalis ar abi ginčo šalys nusprendė pasitraukti iš mediacijos, skaičiai

⁴¹ „Mediatorius turi pranešti ginčo šalims ir nutraukti mediaciją, jeigu taikus susitarimas, kuris gali būti ginčo šalių pasiektas, mediatoriaus manymu, atsižvelgiant į civilinio ginčo aplinkybes ir mediatoriaus kompetenciją, bus neįvykdomas ar neteisėtas arba jeigu mediatorius pripažįsta, kad mažai tikėtina, kad tęsiant mediaciją civilinis ginčas bus išspręstas taikiai“

Atitinkamai respondentai (N=115) buvo klausiami ir apie savo patirtį tais atvejais, kai ginčo šalis ar šalys nusprendžia pasitraukti iš mediacijos proceso. Vertinant rezultatus matyti, kad tokią patirtį mediatoriai turi dažniau, nei patys realizuoja savo galimybę pasitraukti iš proceso. Su situacija, kai šalys pasitraukia iš proceso, nuo 1 iki 5 kartų buvo susidūrę 2020 m. 49,6 %, 2021 m. – 59,1 % ir 2022 m. (iki gegužės 31 d.) – 49,6 % respondentų. Tik pavieniai respondentai su tokia situacija buvo susidūrę dažniau.

Mediatoriai turėjo galimybę laisva forma papasakoti, dėl kokių priežasčių ginčo šalys paprastai rinkosi galimybę pasitraukti iš privalomosios mediacijos proceso. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. Dalis jų (18) buvo neapibrėžtos reikšmės arba atskleidžiantys, kad tokios patirties mediatoriai neturėjo, o visi kiti (97) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifikuotos net kelios priežastys. Tokie atsakymai buvo suskaidyti į kelias dalis. Išryškėjo trys grupės priežasčių, kurias dažniausiai minėjo respondentai. Visų pirma, asmeninės pasitraukiančios ginčo šalies savybės, jų asmeninė situacija, emocinė būklė, siekis atkeršyti, nenoras ieškoti kompromisų. Vienaip ar kitaip su išvardytomis priežastimis buvo susiję net 45 atsakymai. Tai neigiamo pobūdžio nuostatos, noras keršyti, įrodyti savo tiesą, skaudinti kitą šalį, nenoras dėti pastangų ieškant susitarimo, tokios asmeninės savybės kaip ambicingumas, arogancija, principingumas, konfliktiškumas. Antra, tai priežastys, susijusios su kitos šalies elgesiu mediacijos procese. Buvo gauta 15 atsakymų, kurie identifiko, kad ginčo šalis dažnai pasitraukia ir mediacijos todėl, kad kita šalis yra kategoriška, neinanti į kompromisus, vilkinanti procesą. Trečia priežastis, kuri buvo minima net 34 atsakymuose, yra šalių tikėjimas, kad teismas ginčą išspręs geriau. Iš mediatorių įžvalgų matyti, kad ginčo šalys tiki teismu, jo teisingumu ir sąžiningumu ir viliasi, kad ši institucija priims geriausią sprendimą. Iš esmės toks lūkestis yra susijęs ir su kita grupe atsakymų. 4 respondentai minėjo ginčo šalies baimę prisiimti atsakomybę už priimamą sprendimą. Kreipimasis į teismą šią dilemą išsprendžia, nes šalys savo sprendimus perduoda teismui ir joms nebetenka pačioms ieškoti sprendimų ir prisiimti už juos atsakomybės. Buvo gauta 13 atsakymų, kuriuose buvo minimas šalių netikėjimas, kad jiems pavyks susitarti, bei jų nepasitikėjimas mediacijos procesu bei mediatoriumi. 9 atsakymuose kartojosi mintis, kad šalių pasitraukimas gana dažnai yra įtakojamas neigiamo teisininkų požiūrio į mediaciją. Tarp kitų priežasčių buvo minimi atvejai, kai dėl objektyvių priežasčių šalis supranta, kad mediacija nebus sėkminga, pavyzdžiui, dėl kardinaliai priešingų ir nesuderinamų interesų (3 atsakymai). Kartais šalys pasitraukia nepavykus susiderinti tinkamos mediacijos formos (1 atsakymas) arba pozityviu atveju – šalims nusprendus nebesiskirti (2 atsakymai).

14 lentelė. VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos gautų, išnagrinėtų bylų, taikių susitarimų, mediatoriaus procesų nutraukimo, šalių pasitraukimo vidurkiai (atvejų skaičius vienam mediatoriui)

Vertinamasis veiksnys	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05.31
Gauta prašymų	12,8	16,6	8,6
Baigta procesų	12,4	15,4	8,0
Baigta taikiai	8,4	11,2	6,6
Baigta procesą nutraukus mediatoriaus iniciatyva	1,8	2,5	1,7
Baigta pasitraukus šaliai	3,3	4,3	2,6

Iš duomenų, pateiktų 22, 23, 26–28 paveiksluose, buvo išskaičiuotas atvejų skaičius vienam mediatoriui vidurkis, kuris sąlyginai atspindi VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos apimtį, pasiskirstymą pagal proceso pabaigos pagrindus.

Vienam mediatoriui 2020 m. teko vidutiniškai 12,4 privalomosios mediacijos atvejo, 2021 – 15,4, 2022 m. iki gegužės 31 d. – vidutiniškai 8 atvejai. Išlaikius šią dinamiką, tikėtina, kad 2022 m. pabaigoje vienam mediatoriui teks panašus skaičius atvejų kaip ir 2021 m.

Pastebėtas ir santykinai didelis privalomosios mediacijos sėkmės procentas. Tai atitinka daugiau nei 50 procentų sėkmės rodiklį, tad vertintina kaip aukštas pasiekimas.

Respondentams buvo užduotas klausimas dėl jų vedamų VGTPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų trukmės (skaičiuojant nuo mediatoriaus paskyrimo dienos iki proceso pabaigos dienos). Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. Iš jų dalis (10) buvo neapibrėžtos kalendorinėmis dienomis reikšmės, o visi kiti (105) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifikuotas dienų intervalas. Tokiais

atvejais buvo apskaičiuotas vidurkis. Tais atvejais, kai atsakymas buvo pateikiamas mėnesiais, jis buvo perskaičiuojamas į kalendorines dienas, vieną mėnesį prilyginant 30 kalendorinių dienų.

Ypač trumpą laikotarpį (iki 10 kalendorinių dienų) nurodė 7 respondentai, o ypač ilgą (60 ir daugiau kalendorinių dienų) – 13 respondentų. Ilgiausią trukmę nurodė vienas respondentas – 184 kalendorinės dienos. Daugiausia buvo nurodyta, kad nuo paskyrimo privalomosios mediacijos vykdymas trunka vidutiniškai 30 dienų (33 atsakymai). Daugelis respondentų papildomai nurodė, kad mediacijos proceso trukmė labai priklauso nuo ginčo šalių užimtumo, ginčo sudėtingumo ir įvairių kitų aplinkybių. Apskaičiavus visų respondentų nurodytų privalomosios mediacijos trukmės vidurkį, buvo gautas atsakymas – 33 kalendorinės dienos.

5.4.3. LAIKO LIMITŲ, TAIKOMŲ VALSTYBĖS FINANSUOJAMIES PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PROCESAMS, VERTINIMAS

15 lentelė. Valstybės finansuojamų mediatoriaus darbo valandų skaičiaus VGPT administruojamuose procesuose pakankamumo įvertinimas

Atsakymų variantai	1 valanda pasirengimui privalomosios mediacijos procesui	4 valandos privalomosios mediacijos vykdymui	1 valanda privalomosios mediacijos rezultatų įforminimui
Visada pakanka	12,2	2,6	3,5
Dažniausiai pakanka	38,3	19,1	8,7
Kartais pakanka	9,6	3,5	5,2
Kartais nepakanka	16,5	27,8	13
Dažniausiai nepakanka	14,8	39,1	42,6
Visada nepakanka	8,7	7,8	27

Respondentai (N=115) gana skirtingai vertino valstybės finansuojamų mediatoriaus darbo valandų skaičiaus pakankamumą. Sistemiskai vertinant jų atsakymų procentinį pasiskirstymą, akivaizdu, kad didžiausiai daliai mediatorių dažniausiai nepakanka laiko privalomosios mediacijos rezultatams įforminti (42,6 %). Dar 27 % respondentų tvirtino, kad laiko rezultatams įforminti jiems niekada nepakanka. Tai rodo aiškų respondentų matymą, kad esamas teisinis reguliavimas, t. y. nustatytas apmokėjimas tik už 1 valandą, neatitinka mediatoriaus laiko sąnaudų, kurios reikalingos tinkamai mediacijos proceso rezultatams įforminti. Akivaizdu, 1 valandą, skiriamą pasirengti procesui, respondentai vertina daug pozityviau nei 1 valandą rezultatams įforminti. Esamo (1 valandos) pasirengimo laiko dažniausiai pakanka 38,3 % respondentų, ir tik 14,8 procento atsakiusių dažniausiai pritrūksta. Pačiam procesui vykdyti skiriamo 4 valandų laiko dažniausiai nepakanka 39,1 procento, 7,8 procento visada nepakanka, o dažniausiai pakanka 19,1 % respondentų. Šie duomenys leidžia daryti išvadą, kad esami laiko limitai netenkina didelės dalies mediatorių.

Į atvirą klausimą dėl to, kokius parengiamuosius mediacijos veiksmus respondentai atlieka per 1 pasirengimui privalomajai mediacijai skirtą valandą, iš viso atsakė 115 mediatorių. Dalis gautų atsakymų (5) buvo neapibrėžtos reikšmės, o visi kiti (110) buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų pasirengimo privalomai mediacijai parengiamųjų darbų sąrašą.

16 lentelė. Pasirengimo mediacijai metu respondentų atliekami veiksmai

Veikla	Atsakymų skaičius
Susipažinimas su rašytiniais dokumentais	67
Susisiekiama su kiekviena iš ginčo šalių telefonu ir:	
pasistato	4
pasakoja apie mediaciją ir jos galimą naudą	14
išklauso kiekvienos ginčo šalies poziciją	86
supažindina ginčo šalimis su dokumentų, kurie bus reikalingi sprendžiant ginčą, sąrašu (pvz., pažymos iš registru)	10

derina su kiekviena iš ginčo šalių tinkamiausią mediacijos formą	12
derina su kiekviena ginčo šalimi tinkamą laiką susitikimui (55)	55
pildo su šalimis anketas (preliminarius klausimynus, kuriuos parengia patys mediatoriai)	2
Aiškinasi teisinį reguliavimą ir teismų praktiką ginčo klausimais	20
Atsižvelgdami į pirminių pokalbių su ginčo šalimis rezultatus, rengia preliminarų sprendinių klausimų sąrašą	3
Apmąsto mediacijos strategiją, modeliuoja galimas situacijas, sudaro veiksmų planą	8
Pasirengia klausimų, kuriuos užduos ginčo šalims mediacijos metu, sąrašą	2
Parengia konfidencialumo pasižadėjimus	7
Atlieka būtinuosius veiksmus informacinėje sistemoje TEISIS	3
Organizuojasi patalpas mediacijos susitikimui	4
Prieš susitikimą parengia patalpas mediacijai arba sukuria pokalbių kambarį nuotolinei mediacijai	6

Pastebėta, kad mediatorių praktika išsiskiria vienu aspektu. Didžioji dauguma mediatorių derina susitikimų laiką ir mediacijos formą su ginčo šalimis. Vis dėlto keletas mediatorių prie parengiamųjų veiksmų nurodė, kad jie patys paskiria susitikimams datą, laiką bei nustato mediacijos vykdymo formą. Taip pat pasitaikė atsakymų, kai parengiamojo etapo metu mediatoriai nurodė rengiantys ginčo šalims galimus jų problemų sprendimo pasiūlymus.

Pagal apklausos rezultatus išgrynintas mediatorių atliekamų parengiamųjų darbų sąrašas ir jo platumas leidžia teigti, jog esamas teisinis reguliavimas (1 valandos finansavimas) neatitinka mediatorių šiame etape patiriamų laiko sąnaudų.

Respondentams buvo užduotas klausimas dėl to, kiek, jų nuomone, laiko skirti pasirengimui privalomosios mediacijos procesui šeimos ginče yra optimalu. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. 2 atsakymai buvo neapibrėžtos kalendorinėmis dienomis reikšmės, o visi kiti (113) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifiкуotas valandų intervalas. Tokiais atvejais buvo apskaičiuotas vidurkis.

Kad pasirengimui yra optimalu skirti 1 val. laiko, nurodė 29, 1,5 valandos kaip optimalų laiką pasirengimui – 22 respondentai, ilgiausią pageidaujamą pasirengimo trukmę nurodė vienas respondentas – 8 valandas. Daugiausia buvo nurodyta, kad privalomosios mediacijos atveju optimalu yra pasirengimui skirti 2 val. (41 atsakymai). Daugelis respondentų papildomai nurodė, kad pasirengimas labai priklauso nuo ginčo šalių, ginčo sudėtingumo ir įvairių kitų aplinkybių. Apskaičiavus visų respondentų nurodytų atsakymų vidurkj, buvo gautas atsakymas, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pasirengimui optimalu skirti – 1,8 valandos.

Analogiškai respondentams buvo užduoti klausimai dėl valstybės finansuojamo 4 val. laiko pakankamumo privalomosios mediacijos procesui įgyvendinti.

Visų pirma, respondentai buvo paklausti, kaip jie dažniausiai paskirto valstybės finansuojamas 4 valandas, skirtas privalomosios mediacijos procesui. Atsižvelgiant į tai, kad mediatoriai turi labai skirtingą mediacijos atlikimo praktiką, natūralu, kad buvo gauta daug skirtingų atsakymų. Iš viso į šį klausimą atsakė 113 mediatoriai. 39 atsakymai neturėjo apibrėžtos reikšmės arba jų reikšmė neatitiko klausimo.

Iš esmės visi respondentai akcentavo tai, kad 4 valandas jie panaudoja kontaktui su šalimis. Keletas respondentų nurodė, kad į šias valandas įskaičiuoja ir susirašinėjimą elektroniniais laiškais, bendravimą telefonu. Paprastai pirmasis susitikimas yra skirtas susipažinti, mediacijos pristatymui bei sprendiniams klausimams identifikuoti. Antrojo susitikimo metu jau aptariami ginčo šalių turimi pasiūlymai. Per trečiąjį susitikimą derinamas galutinio susitarimo projektas. Susitikimų trukmė buvo nurodyta labai skirtingai. Kai kurie respondentai pradeda nuo trumpo pirmo susitikimo (1 val.), tęsia ilgame antrame susitikime (2 val.) ir procesą užbaigia trumpame trečiame susitikime (1 val.). Kiti respondentai visą laiką skiria dviem susitikimams (po 2 val.). Dar kiti organizuoja keturis valandos trukmės susitikimus. Buvo ir respondentų, kurie nurodė, kad organizuoja vieną 4 val. trukmės susitikimą. Nemaža dalis rengia ir atskirus (individualius) pokalbius su ginčo šalimis, kuriems skiria mažiausiai 30

minučių (iš viso 1 valandą). Paprastai tokie atskiri pokalbiai organizuojami po pirmojo bendro susitikimo. Vienas respondentas nurodė, kad bendrų susitikimų su abiem ginčo šalimis nerengia apskritai.

Į klausimą dėl to, kiek, jų nuomone, laiko skirti proceso vykdymui privalomosios mediacijos šeimos ginče yra optimalu, laisva forma atsakė 115 respondentų. 10 atsakymų buvo neapibrėžtos kalendorinėmis dienomis reikšmės, o visi kiti (105) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifikuotas valandų intervalas. Tokiais atvejais buvo apskaičiuotas vidurkis.

Kad privalomajai mediacijai vykdyti yra optimalu skirti 4 val. laiko, nurodė 11 respondentų. 6 valandas kaip optimalų laiką įvardijo net 30 respondentų. Ilgiausią pageidaujamą pasirengimo trukmę nurodė du respondentai – 12 valandų, o trumpiausią vienas respondentas – 2 valandas. Daugelis papildomai nurodė, kad privalomosios mediacijos vykdymo trukmė labai priklauso nuo ginčo šalių, ginčo sudėtingumo ir įvairių kitų aplinkybių. Buvo nuomonių, kad santuokos nutraukimo bylose reikalingas ilgesnis laikas nei sprendžiant pavienius šeimos klausimus. Papildomo laiko, respondentų nuomone, reikalauja ir vaiko nuomonės išklašymas. Apskaičiavus visų respondentų nurodytų atsakymų vidurkį, buvo gautas atsakymas, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesui vykdyti optimalu skirti – 6.8 valandos.

Taip pat respondentams buvo užduoti klausimai dėl valstybės finansuojamo 1 val. laiko privalomosios mediacijos rezultatams įforminti.

Visų pirma jų buvo teirautas apie tai, kokius veiksmus jie dažniausiai atlieka siekdami įforminti privalomosios mediacijos proceso rezultatus. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. Iš jų dalis (4) buvo neapibrėžtos reikšmės, o visi kiti (111) buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų privalomosios mediacijos rezultatų įforminimo darbų sąrašą.

17 lentelė. Mediacijos rezultatų metu mediatorių atliekami veiksmai

Veiksmas	Atsakymų skaičius
Taikos sutarties arba santuokos nutraukimo teisinių pasekmių sutarties rengimas, derinimas su ginčo šalimis ir pasirašymo koordinavimas	91
Esminių susitarimo sąlygų aprašymas teisininkams, kurie rengs taikos sutartį (tais atvejais, kai ginčo šalys pageidauja, kad susitarimus rengtų jų teisininkai)	4
Proceso apibendrinimo parengimas ir pateikimas ginčo šalims	3
Ginčo šalių informavimas apie tolimesnę jų ginčo sprendimo eigą, atsakymas į jų klausimus, mediacijos pabaigos teisinių pasekmių paaiškinimas	10
Pažymos apie mediacijos proceso pabaigą rengimas ir pateikimas ginčo šalims	86
Pranešimai kreditoriams	4
Dokumentų teismui parengimas	38
Dokumentų pateikimas teismui tvirtinti	3
Esant poreikiui, teismo nurodytų pateiktų dokumentų trūkumų šalinimas	3
Mediacijos baigiamieji veiksmai informacinėje sistemoje „Teisis“	30
Ginčo šalių asmens duomenų panaikinimas	1

Daugelyje atsakymų buvo paminėti keli veiksmai, tad šie atsakymai buvo išskaidyti į dalis ir vertinti atskirai.

Net 82 procentai respondentų nurodė, kad rengia ginčo šalims taikių susitarimų projektus. Taigi, Lietuvoje vis labiau įsitvirtina praktika, kad, nors tokia pareiga mediatoriams teisės aktais nėra numatyta, jie yra linkę ruošti ir ruošia tokius projektus. Į tai atsižvelgiant būtina užtikrinti, kad mediatoriai turėtų pakankamai žinių ir įgūdžių tokiai paslaugai teikti.

Atkreiptinas dėmesys, kad iš esmės visi veiksmai yra tiesiogiai susiję su privalomosios mediacijos rezultatų įforminimo procesu, ir darytina prielaida, kad tie mediatoriai, kurie kai kurių veiksmų nepaminėjo, juos taip pat atlieka. Sąrašė nebuvo paminėta tai, kad beveik kiekvieno veiksmo atlikimą, daugelio respondentų nurodymu, lydi susirašinėjimas arba telefoniniai pokalbiai su šalimis, dokumentų derinimas, siuntimas, jų koregavimas.

Aiškinantis, koks, respondentų nuomone, yra optimalus valandų skaičius privalomosios mediacijos rezultatams įforminti, buvo užduoti du klausimai.

Pirma, buvo teirautasi, kiek laiko skirti proceso rezultatams įforminti privalomosios mediacijos šeimos ginče yra optimalu tais atvejais, kai mediatoriumi nereikia rengti taikos sutarties arba sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. 4 atsakymai buvo neapibrėžtos kalendorinėmis dienomis reikšmės, o visi kiti (111) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifikuotas valandų intervalas. Tokiais atvejais buvo apskaičiuotas vidurkis.

Kad privalomosios mediacijos rezultatams įforminti tais atvejais, kai mediatorius nerengia taikaus susitarimo projekto, yra optimalu skirti 1 val. laiko, nurodė 57 respondentai. 2 valandas, kaip optimalų laiką nerengiant taikaus susitarimo projekto, įvardijo 17 respondentų. Ilgiausią pageidaujamą trukmę nurodė 1 respondentas – 6 valandas, o trumpiausią 0,3 valandos 3 respondentai. Apskaičiavus visų respondentų nurodytų atsakymų vidurkį, buvo gautas atsakymas, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultatams įforminti, kai nėra rengiama taikos sutartis, optimalu skirti 1,25 valandos.

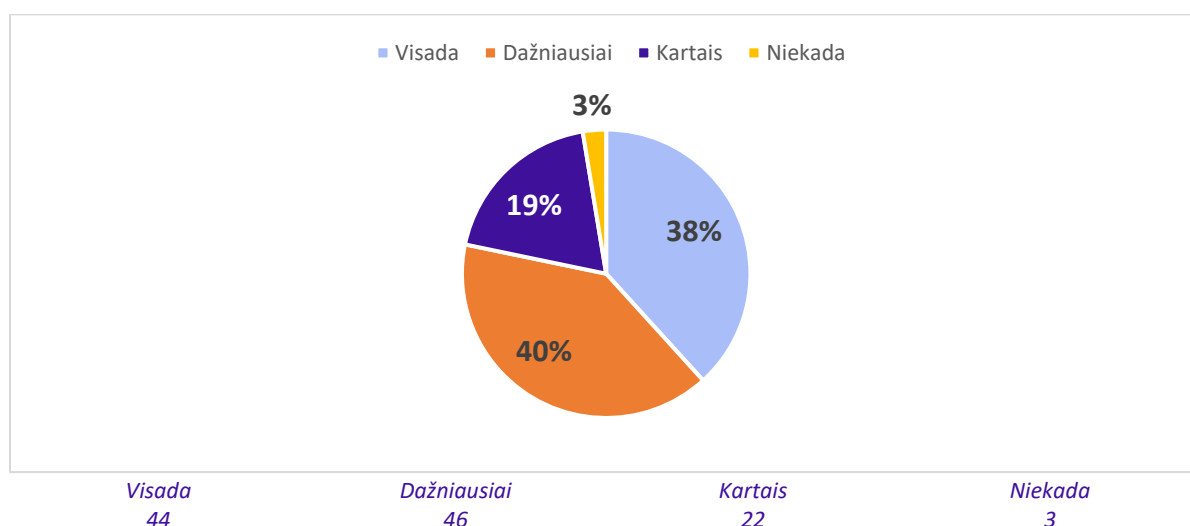
Antra, buvo klausama, kiek laiko skirti proceso rezultatams įforminti privalomosios mediacijos šeimos ginče yra optimalu tais atvejais, kai mediatorius rengia taikos sutarties arba sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių projektą. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 115 atsakymų. 5 atsakymai buvo neapibrėžtos kalendorinėmis dienomis reikšmės, o visi kiti (110) buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atviruose atsakymuose buvo identifikuotas valandų intervalas. Tokiais atvejais buvo apskaičiuotas vidurkis.

Kad privalomosios mediacijos rezultatams įforminti tais atvejais, kai mediatorius rengia taikaus susitarimo projektą, yra optimalu skirti 3 val. laiko, nurodė 26, 4 valandas – 19 respondentų. Ilgiausią pageidaujamą trukmę nurodė 1 respondentas – 17 valandų, o trumpiausią, 1 valandą – 1 respondentas. Visi, išskyrus šį vieną respondentą, rašė, kad optimalus būtų didesnis nei vienos valandos laikas. Apskaičiavus visų respondentų nurodytų atsakymų vidurkį, buvo gautas atsakymas, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultatų įforminti, kai yra rengiama taikos sutartis, optimalu skirti 4,14 valandos.

5.4.4. MEDIATORIŲ TAIKOMA PRAKTIKA DĖL TAIKOS SUTARČIŲ PROJEKTŲ RENGIMO

Atsižvelgiant į tai, kad tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai bei tarptautinė praktika neįpareigoja mediatorių rengti taikių susitarimų projektų, respondentai buvo prašyti pasidalinti informacija, ar jie savo praktikoje šią funkciją atlieka, ar ne.

29 paveikslas. Mediatorių praktika dėl taikos sutarties arba sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių projektų rengimo ginčo šalims

Išanalizavus respondentų atsakymus (N=115), akivaizdu, kad dar sykį patvirtino – Lietuvoje vyrauja praktika, jog mediatorius visada arba dažniausiai parengia ginčo šalims taikaus susitarimo projektą (iš viso 78%). Ir tik 19% tokią paslaugą teikia tik kartais. Tik 3% tokios paslaugos neteikia niekada.

18 lentelė. Priežastys, kodėl mediatoriai rengia ginčo šalims taikių susitarimų projektus

Teiginys	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Matau, kad, man neparengus taikos sutarties projekto, ginčo šalių pasiektas susitarimas nebus įformintas ir visas darbas nueis veltui	74	76 %
Ginčo šalims trūksta teisinių žinių, o teisininkų paslaugos brangiai kainuoja	47	48 %
Ginčo šalys nėra patenkintos, jei mediatorius atsisako rengti taikos sutartį	32	33 %
Tai yra mediatoriaus pareiga	22	23 %
Kita	12	12 %
Man už tai ginčo šalys moka papildomai	7	7 %

Rezultatai rodo, kad mediatorių apsisprendimą rengti taikos sutartis labiausiai lemia tai, kad to nepadarius, jų nuomone, ginčo šalių pasiektas susitarimas nebus įformintas ir visas darbas nueis veltui (74 %). Tai gali signalizuoti ir apie teisinės pagalbos prieinamumo problemas šalyje. Tą patvirtina ir kitų 47 % respondentų pasirinktas atsakymas, kad ginčo šalims trūksta teisinių žinių, o teisininkų paslaugos brangiai kainuoja. Kita vertus, tai sietina ir su šalių nepasitenkinimu, mediatoriumi atsisakius rengti taikos sutartį (32 % respondentų rinkosi ir šį atsakymą). Visuomenėje suformuota nuomonė, kad mediatorius tą privalo padaryti. Kai kurie mediatoriai (22 %) šią pareigą prisiima.

Į šį klausimą atsakę respondentai (N=97) turėjo galimybę ir patys įrašyti priežastis, kodėl jie rengia taikius susitarimus ginčo šalims. Iš viso gauta 12 atsakymų, iš kurių 1 buvo neapibrėžtos reikšmės. Sistemškai įvertinus gautus atsakymus, išryškėjo trys jų grupės. Pirmą, 3 respondentai nurodė, kad jie turi pakankamai žinių ir reikiamą kvalifikaciją taikiems susitarimams rengti. Vienas iš jų pridūrė, kad jam taikių susitarimų rengimas kaip darbas labai patinka. Antra, 4 respondentai akcentavo, kad šalys pageidauja ir jie patys mano, kad yra geriau, jei visą procesą vykdytų ir su juo susijusius dokumentus rengtų tas pats asmuo. Tam yra daug priežasčių, tarp kurių ir tai, kad proceso metu atskleidžiama daug asmeninio gyvenimo detalių ir nesinori, kad jos pasklistų platesniame asmenų rate. Trečia, 3 respondentai atviravo, kad, mediatoriumi nedalyvaujant tolimesniuose veiksmuose, taikūs susitarimai dažnai galų gale ir nebūna pasirašomi. Šalims būtina gerai išaiškinti susitarimo turinį, įsitikinti, kad visi vienodai jį supranta. Vienas respondentas pridūrė, kad, esant sprendimui, kad taikų susitarimą rengs advokatai, mediatoriumi vis vien iš esmės tenka surašyti pagrindines jo sąlygas, kad šalys tinkamai savo teisininkams iškomunikuotų, kas buvo susitarta.

19 lentelė. Priežastys, kodėl mediatoriai nerengia ginčo šalims taikos sutarties arba sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių projektų

Teiginys	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Neturiu tam reikalingų žinių ir įgūdžių	4	7,4
Mediacijos įstatyme tokia pareiga mediatoriumi nėra numatyta	10	18,5
Tam paprastai neužtenka laiko	12	22,2
Kita	28	51,9

Respondentai (N=54), dalindamiesi priežastimis, kodėl taikos sutarčių nerengia, dažniausiai nurodė, kad tam tiesiog neužtenka laiko (22,2 %). Kiti rėmėsi tuo, kad tokia pareiga teisės aktuose mediatoriumi nėra įtvirtinta, o tretį pripažino, kad neturi tam reikiamų žinių ir įgūdžių (7,4 %).

Į šį klausimą atsakę respondentai (N=54) turėjo galimybę ir patys įrašyti priežastis, kodėl jie rengia taikius susitarimus ginčo šalims. Iš viso gauta 27 atsakymai, iš kurių 17 buvo neapibrėžtos reikšmės arba juose respondentai nurodė, kad šalių pageidavimu sutartis vis dėlto rengia. Sistemškai įvertinus gautus atsakymus, išryškėjo tai, kad mediatoriams kliūva faktas, kad jie negali gauti duomenų apie ginčo šalių turtą iš valstybės registru, užmokestis, mokamas už sutarties parengimą, visiškai neatitinka tam darbui reikalingų laiko sąnaudų. Didelė dalis respondentų paminėjo, kad sutarties nerengia tais atvejais, kai ginčo šalys turi atstovus (8 atsakymai).

20 lentelė. Subjektai, kurie respondentų nuomone, rengia taikos sutartis arba sutartis dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių projektą, kai tą daryti mediatorius nesutinka

Atsakymo variantas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Šalių teisininkai	80	72 %
Kita	29	26 %
Pirminę teisinę pagalbą teikiantys subjektai	19	17 %
Pačios šalys	9	8 %
Mano rekomenduoti teisininkai	5	5 %

Į šį klausimą atsakę respondentai (N=111) dažniausiai nurodė, kad sutarčių projektus rengia ginčo šalių teisininkai (72 %), buvo minimi ir pirminę teisinę pagalbą teikiantys subjektai (17 %), pačios šalys (8 %) ir mediatorių rekomenduoti teisininkai (5 %). Respondentai turėjo galimybę ir patys įrašyti, į ką kreipiasi ginčo šalys, jei mediatoriai nerengia joms taikių susitarimų projektų. Nė viename iš atsakymų nebuvo identifikuoti kiti, nei 20 lentelėje įvardyti, subjektai.

5.4.5. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE VYKDYMO FORMA IR TAIKOMAS STILIUS

21 lentelė. Vidutinis organizuojamų susitikimų su ginčo šalimis skaičius

Klausimas	Duomenų pateikimo būdas	Susitikimų neorganizuoju	1 susitikimas	2–3 susitikimai	4–5 susitikimai	Daugiau nei 5 susitikimai
Su abiem ginčo šalimis	Atsakymų skaičius	2	9	85	14	1
	Atsakiusiųjų %	1,8	8,1	76,6	12,6	0,9
Su kiekviena iš ginčo šalių	Atsakymų skaičius	12	58	32	6	3
	Atsakiusiųjų %	10,8	52,3	28,8	5,4	2,7

Vertinant respondentų atsakymus (N=111) į klausimą dėl vidutinio organizuojamų mediacijos susitikimų skaičiaus, matyti, kad Lietuvos mediatoriai praktikoja tiek bendrus susitikimus su ginčo šalimis, tiek ir individualius su kiekviena iš jų atskirai. Dažniausiai su abiem ginčo šalims mediatoriai susitinka 2–3 kartus (85 %). Dažniausiai privalomos mediacijos procese organizuojama po vieną individualų susitikimą su kiekviena iš ginčo šalių. Individualių susitikimų neorganizuoja tik 10,8 %, o su šalimis tik atskirai bendrauja tik 1,8 % respondentų.

22 lentelė. Dažniausios mediacijos vykdymo formos

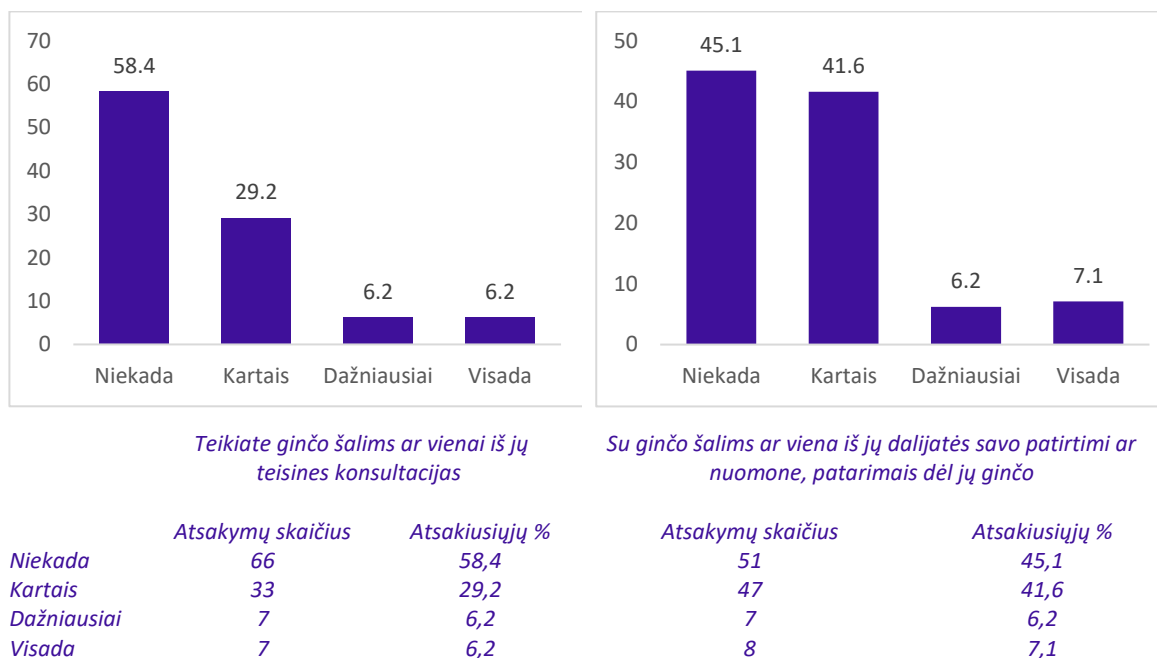
Atsakymo variantas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Tiesioginio ⁴² ir nuotoliniu bendravimo formų deriniais	41	37
Tiesioginio bendravimo forma, derinant bendrus susitikimus su mediatoriumi ir kita ginčo šalimi, bei individualius susitikimus tik su mediatoriumi	23	21
Tiesioginio bendravimo forma, susitinkant su mediatoriumi ir kita ginčo šalimi vienoje patalpoje	20	18
Nuotoliniu būdu per internetines bendravimo platformas	17	15
Kita	8	7
Tiesioginio bendravimo forma, susitinkant individualiai su mediatoriumi vienoje patalpoje	2	2

⁴² Sąvoka „Tiesioginis bendravimas“ suprantama kaip tokia mediatoriaus ir šalies arba abiejų šalių bendravimo forma, kai mediatorius su šalimi arba abiem šalimis susitinka gyvai mediatoriaus ir šalių suderintoje mediacijos vietoje.

Į šį klausimą atsakę respondentai (N=111) nurodė, kad dažniausiai privalomoji mediacija vykdoma tiesioginio ir nuotolinio bendravimo formų deriniais (37%). Akivaizdu, kad tam įtaką turėjo ir vertinamuoju laikotarpiu buvusi pandemijos situacija. 21 procentas mediatorių laikosi klasikinio mediacijos organizavimo būdo ir su ginčo šalimis bendrauja tiesiogiai, derindami bendrus susitikimus su mediatoriumi ir kita ginčo šalimi bei individualius susitikimus tik su mediatoriumi. Atskirų susitikimų vengia ir tik tiesiogiai su abiem ginčo šalimi bendrauja 18%, o tik nuotoliu dirba 15% respondentų.

Respondentai turėjo galimybę ir patys įrašyti, kokiomis dar formomis jie dažniausiai vykdo mediaciją. Buvo gauti 8 atsakymai. Apibendrinus juos, reikia pažymėti, kad daugelis pasisakiusiųjų arba naudoja visas išvardytas formas priklausomai nuo situacijos, arba akcentuoja tai, kad pandemijos laikotarpiu jiems teko dirbti ir nuotoliniu būdu, nors šiaip yra linkę dirbti tiesiogiai bendraudami su šalimis vienoje patalpoje. Taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad ginčo šalys yra aktyvios pasirinkdamos mediacijos vedimo formą. Tad šis klausimas yra su jomis derinamas ir priklauso ne tik nuo mediatoriaus valios. Keletas respondentų minėjo, kad medijuoja tik telefonu ir elektroniniais laiškais.

30 paveikslas. Mediatorių praktika dėl konsultacijų ir patarimų teikimo VGTPT administruojamuose privalomosios mediacijos procesuose

Respondentų (N=113) atsakymai abiejų klausimo dalių atžvilgiu pasiskirstė gana vienodai. Niekada teisinių konsultacijų ginčo šalims neteikia 58,4% respondentų. Atitinkamai 45,1 procentas jų nesidalija ir savo nuomone ar patarimais dėl šalių ginčo. Atitinkamai 29,2% ir 41,6% tą daro tik kartais. Čia pastebimas ženklus atotrūkis. Kartais patarimus ir asmeninę nuomonę išsako ženkliai daugiau mediatorių, lyginant su tais, kurie kartais teikia teises konsultacijas. Tai, kad dažniausiai ar visada konsultacijas ir patarimus teikia bei dalijasi nuomone tik labai maža dalis mediatorių, leidžia teigti, kad Lietuvoje vyrauja lengvinamasis mediacijos stilius, pasižymintis mažesniu mediatoriaus aktyvumu, besiorientuojantis ne į proceso rezultatą, bet į bendravimo tarp ginčo šalių palengvinimą.

5.4.6. VGTPT ADMINISTRUOJAMO PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PROCESO VERTINIMAS IR TOBULINIMO PASIŪLYMAI

23 lentelė. Bendras VGTPPT administruojamų privalomosios mediacijos procesų vertinimas

Paskirtas balas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
1	0	0,0
2	1	0,9
3	1	0,9
4	0	0,0
5	11	9,7
6	7	6,2
7	19	16,8
8	41	36,3
9	18	15,9
10	15	13,3

Respondentai (N=113) buvo kviečiami pagal dešimties balų sistemą bendrai įvertinti VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos procesą. Apskaičiavus vidurkį, gauta, kad vidutiniškai respondentai VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos procesą vertina 7,74 balo.

Respondentai buvo kviečiami dalintis ir pasiūlymais dėl VGTPPT administruojamų privalomosios mediacijų procesų organizavimo tobulinimo. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 113 atsakymų. Dalis jų (17) buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatskleidė jokių konkrečių tobulintinų sričių. Visi kiti atsakymai buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų respondentų pateiktų pasiūlymų sąrašą. Kai kuriuose atsakymuose buvo įvardyta daugiau nei 1 pasiūlymas. Tokie pasiūlymai buvo vertinami atskirai.

24 lentelė. Mediatorių pasiūlymai dėl VGTPPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso tobulinimo

Pasiūlymas	Atsakymų skaičius
Pasiūlymai dėl privalomosios mediacijos finansavimo:	
Valstybės finansuojamų valandų, skirtų mediacijos procesui vykdyti, didinimas	19
Valstybės finansuojamų valandų, skirtų mediacijos proceso rezultatams įforminti, didinimas. Siūlymas diferencijuoti finansuojamas valandas priklausomai nuo mediacijos baigties, t. y. nustatant didesnį finansuojamų valandų skaičių tais atvejais, kai mediatorius rengia ginčo šalims taikaus susitarimo projektą	13
Valandinio atlygio mediatoriams, bendradarbiaujantiems su VGTPPT, didinimas. Esamas atlygis nemotyvuoja mediatorių teikti ginčo šalims visas su privaloma mediacija susijusias paslaugas (dokumentų teismui parengimas, pagalba juos pateikiant ir kt.). Siūloma numatyti kasmetinį indeksavimą atsižvelgiant į infliaciją	13
Mediatoriui pareigos rengti taikaus susitarimo projektą nustatymas. Atitinkamai būtina nustatyti ir atlygį mediatoriams už taikių susitarimų projektų rengimą	2
Mediatorių išlaidų kurui arba transportui kompensavimas, kai tenka vykti į kitą gyvenamąją vietovę teikti mediacijos paslaugų	1
Iš valstybės biudžeto apmokamų valandų skaičiaus diferencijavimas pagal bylos sudėtingumą	1
Atsisakymas finansuoti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas visiems Lietuvos gyventojams. Siūloma apmokėti šias išlaidas tik asmenims, turintiems teisę į antrinę teisinę pagalbą	1
Dėl VGTPPT atliekamų privalomosios mediacijos administravimo veiksmų:	
VGTPPT vykdomo bylų paskirstymo mediatoriams skaidrumo užtikrinimas ir bendras paskirstymo sistemos tobulinimas. Mediatoriai nurodė, kad jiems nėra aišku, kodėl su VGTPPT bendradarbiaujantys mediatoriai turi tokį skirtingą darbo krūvį. Taip pat siūloma nebetaikyti taisyklės, kad vienu metu mediatorius gali turėti tik tam tikrą kiekį nepabaigtų bylų, skiriant naujas tik tada, kai jis pabaigs dirbti su senosiomis	18

	Įpareigojimas VGPTPT užtikrinti, kad paskirtiems mediatoriams visuomet būtų perduoti tikslūs šalių kontaktiniai duomenys	2
	Užtikrinimas, kad privalomosios mediacijos procesu nebūtų piktnaudžiaujama, siekiant juo pasinaudoti ne ginčui spręsti, o tik nemokamai įsiforminti dokumentus	2
	Užtikrinimas, kad privalomosios mediacijos procesai būtų pradėti tik tuose ginčiuose, kur galima taikos sutartis	1
	Privalomosios mediacijos paslaugoms prieinamų patalpų sąrašo plėtra (ypač mažesniuose miestuose ir miesteliuose), užtikrinant galimybę naudotis patalpomis po darbo valandų. Pasirūpinimas patalpų pritaikymu mediacijos procesams	9
	Mediacijos viešinimas, išaiškinimas, kokios yra mediatoriaus funkcijos ir pareigos. Šalims taip pat trūksta informacijos apie privalomosios mediacijos paslaugos teikimo procesą, t. y. neaiškūs terminai, per kiek laiko mediatorius bus paskirtas, per kiek laiko jis su jomis turės susisiekti ir pan.	5
	Mediatoriaus paskyrimo proceso trumpinimas (5)	5
	Greitesnis VGPTPT mediatorių prašymų dėl užmokesčio nagrinėjimas (1)	1
	Galimybės pasirinkti pageidaujamą mediatorių įgyvendinimo užtikrinimas	2
	Tinkamas ir išankstinis naujai skiriamų mediatorių informavimas apie likusį nepanaudotą valandų skaičių	1
	Galimybės bendrauti tiesiogiai su VGPTPT atsakingu darbuotoju užtikrinimas (ne per administratorę)	2
Dėl informacinės sistemos TEISIS tobulinimo:	Teikiamų ataskaitų supaprastinimas	5
	TEISIS sistemos tobulinimas, siekiant, kad ji būtų paprastesnė ir draugiškesnė vartotojui. Mobiliosios TEISIS aplikacijos sukūrimas	10
	Ginčo šalių konfidencialumo užtikrinimas (TEISIS sistemoje dar nesant paskyrimo, jau matosi siūlomo mediatoriui atvejo ginčo šalių asmens duomenys). Mediatoriaus duomenų konfidencialumo užtikrinimas, nes keičiant mediatorių matomi prieš tai dirbusio su byla mediatoriaus asmens duomenys	1
Kiti pasiūlymai	Didinti metodinės pagalbos, mokymų, praktikos apibendrinimų ir specialistų prieinamumą	2
	Plėsti privalomosios mediacijos taikymą į kitas ginčų kategorijas	1
	Tobulinti ginčo šalių prašymo dėl privalomosios mediacijos inicijavimo formą. Siūloma įtraukti punktą dėl mediacijos formos ir leisti šalims pasirinkti tiesioginį arba nuotolinį bendravimą. Atitinkamai prašyti mediatorių specializuotis vesti vienokios ar kitokios formos procesą	1
	Išduoti visiems į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašytiems mediatoriams pažymėjimus	1
	Mediatoriams suteikti teisę gauti duomenis iš valstybės registru bei šalių vardu pateikti dokumentus teismui	3
	Ginčo šalims užtikrinti nemokamas teises konsultacijas privalomosios mediacijos procese. Mediatorius turi būti nešališkas, tad ginčo šalių negali konsultuoti	1

25 lentelė. VGPTPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimo vertinimas pagal proceso etapus

	VGPTPT vykdoma mediacijos atvejų atranka, mediatoriaus paskyrimo procesas		Mediacijos pabaigos įforminimo ir atsiskaitymo su mediatoriumi procesas	
	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
Labai blogai	1	0,9	2	1,8
Blogai	7	6,2	6	5,3
Nei gerai, nei blogai	41	36,3	18	15,9

Gerai	47	41,6	56	49,6
Labai gerai	17	15	31	27,4

Respondentai (N=113) įvertino ir VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos proceso organizavimą. Šis klausimas turėjo dvi dalis. Pirmoji – dėl atvejų mediacijai atrankos ir mediatoriaus paskyrimo, o antroji – dėl mediacijos pabaigos įforminimo ir atsiskaitymo su mediatoriumi. Labai blogai ar blogai vertinančių privalomosios mediacijos organizavimo procesą atsirado tik vienetai. Daugelis respondentų abiem klausimo aspektais pateikė vidutinį, gerą arba labai gerą vertinimą. Pastebima, kad antrasis klausimo aspektas – mediacijos pabaigos įforminimas ir atsiskaitymas su mediatoriumi buvo įvertintas ženkliai pozityviau nei pirmasis – atvejų mediacijai atranka ir mediatoriaus paskyrimas.

Paprašyti paaiškinti atsakymų „blogai“ ir „labai blogai“ pasirinkimo motyvus respondentai pateikė 77 atsakymus. Iš jų dalis (62) buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatskleidė jokių konkrečių problemų. Visi kiti atsakymai buvo išanalizuoti siekiant nustatyti „bloga“ arba „labai bloga“ įvertinimo priežastis. Respondentai minėjo tai, kad juos piktina netolygus mediatorių darbo krūvis (6), ilgas apmokėjimo už suteiktas paslaugas laukimas (2), TEISIS sistemos sudėtingumas (5), galimybių naudotis VGTPT patalpomis privalomosioms mediacijoms po darbo valandų nebuvimas (1). Paminėta ir tai, kad kartais mediatorius pasiekia bylos, kurioms pagal savo pobūdį nėra taikomas privalomos mediacijos reikalavimas. Siūloma geriau atrinkti atvejus mediacijai (1).

26 lentelė. Informacinės sistemos „Teisis“ mediacijos posistemės vertinimas

Paskirtas balas	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
1	3	2,7
2	3	2,7
3	3	2,7
4	3	2,7
5	9	8,0
6	10	8,8
7	12	10,6
8	22	19,5
9	34	30,1
10	14	12,4

Respondentai (N=113) buvo kviečiami pagal dešimties balų sistemą bendrai įvertinti informacinės sistemos TEISIS mediacijos posistemę. Apskaičiavus vidurkį, gauta, kad respondentai TEISIS mediacijos posistemę vidutiniškai vertina 7,44 balo.

Respondentai buvo kviečiami dalintis ir pasiūlymais dėl TEISIS mediacijos posistemės tobulinimo. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 113 atsakymų. Iš jų dalis (60) buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatskleidė jokių konkrečių tobulintinų sričių. Visi kiti atsakymai buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų respondentų pateiktų pasiūlymų dėl TEISIS sistemos tobulinimo sąrašą. Kai kuriuose atsakymuose buvo pasidalinta keliais pasiūlymais. Tokie pasiūlymai buvo vertinami kaip atskiri.

27 lentelė. Pasiūlymai dėl informacinės sistemos „Teisis“ tobulinimo

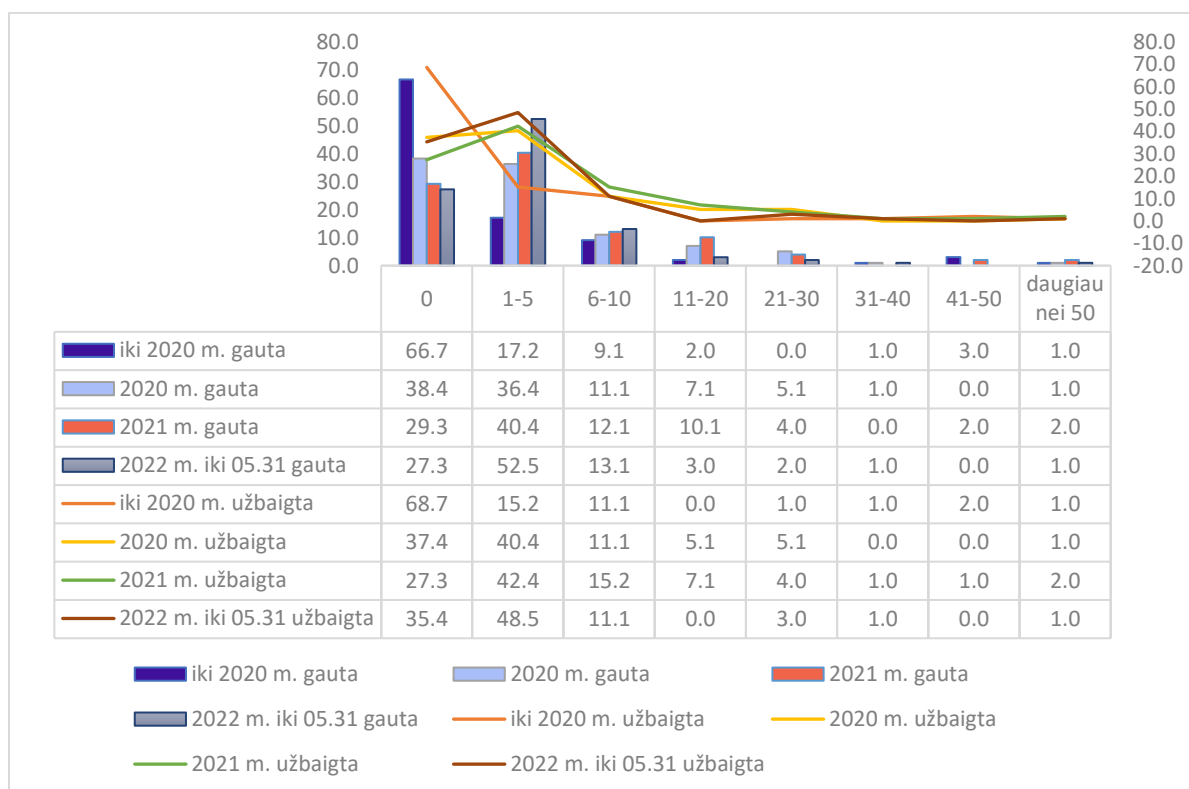
Pasiūlymas	Atsakymų skaičius
Supaprastinti naudojamą sistemą automatizuojant kai kuriuos veiksmus, pavyzdžiui sąskaitų išrašymą, kad būtų išvengta pakartotinio tos pačios informacijos įvedimo	20
Plėsti sistemos funkcionalumą: Automatizuoti sąskaitų išrašymą	5
Leisti mediatoriumi ištaisyti įvedimo klaidas (pvz. dėl bylos užbaigimo).	4
Žymėti taisytiną vieną prieš galutinį bylos užbaigimo patvirtinimą	4
Įdiegti detalios paieškos pagal skirtingus kriterijus savo bylose funkciją	3
Numatyti galimybę mediatoriumi pačiam sustabdyti bylą	2
Įdiegti el. parašo naudojimo galimybę	2
Neužpildžius visos reikalingos informacijos neleisti užbaigti bylos	1
Užtikrinti galimybę matyti prisegtą pažymą užbaigtoje byloje	1
Leisti į anksčiau užregistruotą veiksmą pridėti papildomų dokumentų	1
Užtikrinti spartesnę ir sklandesnę sistemos veikimą	13

Iki mediatoriaus paskyrimo suvesti visą ginčo šalių kontaktinę informaciją	3
Mažinti privalomai pateikiamų, tačiau nepanaudojamų duomenų kiekį	2
Užtikrinti, kad visi VGTPT keliami dokumentai būtų vienodo formato (<i>pdf</i> , o ne <i>adoc</i> ar kt.)	2
Pakoreguoti nustatymus, kad taip dažnai neprašytų prisijungti iš naujo	2
Suteikti galimybę mediatoriui pageidaujant dokumentus VGTPT pateikti popierine forma	1
Ieškoti būdų supaprastinti mediacijos vykdymo laiko žymėjimą	1
Sukurti sistemos versiją išmaniesiems įrenginiams	1
Tvarkyti patalpų rezervacijos procesą	1

6. PRIVAČIOS MEDIACIJOS PRAKTIKA

6.1. PRIVAČIOS MEDIACIJOS APIMTYS IR PASIŪLYMAI DĖL MODELIO TOBULINIMUI.

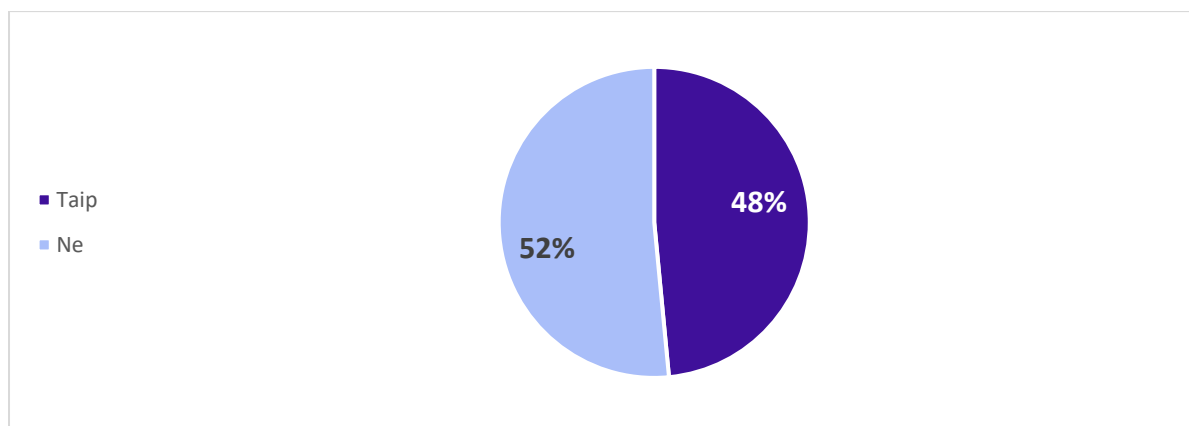
31 paveikslas. Prašymų dėl privačiosios mediacijos paslaugų ir pabaigtų tokių procesų skaičius. Procentinis pasiskirstymas

Tam, kad būtų galima įvertinti niekur neregistruojamų privačių mediacijos procesų apimtis, respondentai, kurie atsakymuose į klausimą dėl to, ar teikia mediacijos paslaugas privačiai, atsakė teigiamai, (N=99), buvo kviečiami pasidalinti informacija apie tai, kiek prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo jie buvo gavę vertinamuoju laikotarpiu. Išanalizavus gautus atsakymus matyti tam tikra prašymų dėl privačios mediacijos gavimo skaičiaus didėjimo tendencija. 31 paveiksle pateiktame grafike matyti, kad iki privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžios (2020 m. sausio 1 d.) net 66,7 % mediatorių nebuvo gavę nė vieno prašymo dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo. Negavusių tokių prašymų skaičius 2020 m. ženkliai sumažėjo ir pasiekė 38,4 %. Panaši tendencija pastebima ir 2021 m. (pastebimas dar beveik 10 % negavusiųjų tokių prašymų skaičiaus mažėjimas) bei 2022 m. pirmuosius 5 mėnesius (dar 3 % mažėjimas). Atitinkamai tais pačiais laikotarpiais matoma, kad respondentų, gavusių nuo 1 iki 5 prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo per metus, skaičius augo (nuo 17,2 % 2020 m. iki 52,5 % 2022 m. (vertinant 5 mėnesių laikotarpį)). Ne toks ženklus, bet pastebimas augimas matosi ir vertinant atsakymus respondentų, kurie vertinamuoju laikotarpiu buvo gavę nuo 6 iki 10 prašymų per metus dėl privačių mediacijos paslaugų teikimo (nuo 9,1 iki 13,1 %). Tai leidžia teigti, kad privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas ir jos viešinimas bei kartu su taikymo praktika padidėjęs bendras mediacijos žinomumas padidino ir žmonių, besikreipiančių į privačius mediatorius, skaičių. Vis dėlto akivaizdu, kad tik mažoji dalis respondentų vertinamuoju laikotarpiu per metus sulaukė daugiau nei 11 prašymų dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo. Tik vienetai jų tokias paslaugas buvo prašomi teikti daugiau nei 30 kartų per metus.

Užbaigtų privačios mediacijos procesų skaičius iš esmės atitinka gautų prašymų skaičių, kas leidžia teigti, kad paslaugos pagal gautus prašymus dažniausiai buvo suteiktos.

32 paveikslas. Privačiosios mediacijos paklausos pokyčiai, lyginant su ankstesniais metais

48 % respondentų (N=99) pripažino, kad įsigaliojus teisiniam reguliavimui, nustačiusiam privalomą mediacijos taikymą šeimos ginčiuose, pajuto ir privačios privalomosios mediacijos paklausos pokyčius. 52 % respondentų teigia pokyčių nepajutę.

28 lentelė. Privačiosios mediacijos paklausos pokyčiai, susiję su privalomosios mediacijos įvedimu

	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
Paklausa padidėjo	50	84,7
Paklausa sumažėjo	9	15,3

Net 84 % respondentų, kurie pajuto privačios mediacijos paklausos pokyčius, nurodė, kad jos paklausa padidėjo.

Mediacijos paslaugas privačiai teikiančių respondentų taip pat buvo klausta, kaip jie bendrai vertina Lietuvoje taikomą privačios mediacijos modelį. Į šį atvirą klausimą buvo gauti 99 atsakymai. 14 atsakymų buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatsakantys į klausimą. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti ir išanalizuoti.

Blogai Lietuvoje taikomą privačios mediacijos modelį vertino 3 respondentai. Neutraliai (nei gerai, nei blogai) – 21. Gerai šį modelį įvertino net 54 respondentai. Nemažai jų išryškino būtinybę vienaip ar kitaip šį modelį tobulinti, populiarinti, viešinti (9). Retesnis naudojimas buvo aiškinamas tuo, kad privati mediacija negali konkuruoti su valstybės finansuojamomis paslaugomis (4), nes žmonės gaili pinigų mediacijai, ypač jei nėra garantijos, kad rezultatas bus pasiektas. 2 respondentai įvardijo kaip pagrindinį trūkumą tai, kad antroji ginčo šalis gali be jokių pasekmių privalomosios mediacijos atsisakyti. Buvo siūloma įtvirtinti abiejų ginčo šalių pareigą dalyvauti pirmame mediacijos susitikime. Vienas respondentas nurodė, kad labai svarbi yra mediatorių darbo kokybė, nes ji įtakoja teigiamą paslaugos reputaciją.

Mediacijos paslaugas privačiai teikiančių respondentų buvo klausta, ar esamas teisinis mediacijos privačiuose ginčiuose reguliavimas sudaro galimybes jiems prisidėti plėtojant mediacijos paslaugų teikimą ir mediatoriaus profesijos Lietuvoje vystymąsi. Į šį atvirą klausimą buvo gauti 98 atsakymai. 9 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti ir išanalizuoti.

Neigiamai esamą privačios mediacijos teisinį reguliavimą įvertino ir nurodė, kad jis nesudaro galimybių jiems prisidėti prie mediacijos paslaugų tiekimo bei mediatoriaus profesijos populiarinimo Lietuvoje vystymo, 21 respondentas. Neutraliai pasisakė arba nurodė, kad neturi nuomonės šiuo klausimu, 14 respondentų. Tai, kad esamas privačios mediacijos teisinis reguliavimas sudaro galimybes prisidėti plėtojant mediacijos paslaugų teikimą ir mediatoriaus profesijos Lietuvoje vystymąsi, nurodė 57 respondentai. Keletas atsakiusiųjų pasidalijo mintimis apie tai, kad esamas teisinis reguliavimas pakankamas tik privalomos mediacijos šeimos ginčiuose srityje,

trūksta visuomenės švietimo, ypač mažesniuose miestuose. Buvo nurodyta ir tai, kad šiuo metu neįmanoma mediatoriui pragyventi tik iš mediacijos paslaugų teikimo.

Klausimą dėl privačios mediacijos teisinio reguliavimo tobulinimo pasiūlymų atsakė 98 respondentai. Net 68 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatspindėjo konkrečių pasiūlymų. Visi kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Kai kuriuose iš jų buvo daugiau nei po vieną pasiūlymą. Kiekvienas pasiūlymas buvo vertinamas atskirai.

29 lentelė. Respondentų pasiūlymai dėl privačios mediacijos modelio Lietuvoje tobulinimo

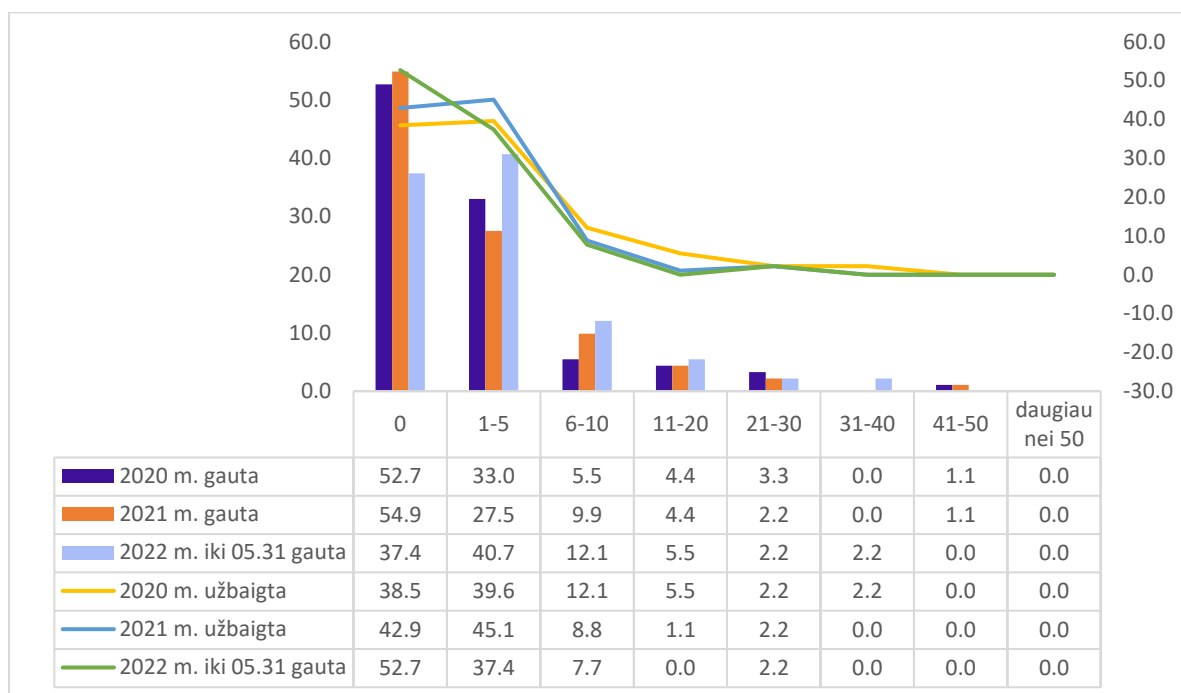
Pasiūlymas	Atsakymų skaičius	
Dėl mediacijos paslaugų finansavimo:	Siūlymas keisti privalomosios mediacijos paslaugų finansavimo tvarką ir valstybės finansuojamų paslaugų prieinamumą užtikrinti tik tiems asmenims, kurie turi teisę į nemokamą antrinę teisinę pagalbą. Kiti visuomenės nariai turėtų visiškai arba iš dalies mediacijos paslaugas finansuoti savo lėšomis. Galėtų būti tvirtinami rekomenduojami privačios mediacijos paslaugų įkainiai	2
	Didinti VGPT administruojamose mediacijose taikomą mediatorių darbo įkainį	2
	Peržiūrėti mediacijos paslaugų apmokestinimo tvarką (vietoje individualios veiklos pagal pažymą leisti vykdyti tokią veiklą pagal verslo liudijimą)	1
	Dėl mediacijos viešinimo ir mediatorių kvalifikacijos:	Reikėtų mediaciją labiau viešinti visuomenėje
	Gerinti mediatorių įvaizdį	2
	Turėtų būti organizuojama daugiau praktinių mokymų mediatoriams	2
	Turi būti aiškesnė kvalifikacijos kėlimo tvarka	1
Kita	Griežtinti atrankos į mediatorius tvarką, nebetaikyti įstatyme nurodytų išimčių asmenims, norintiems teikti mediacijos paslaugas	1
	Plėsti privalomąjį mediacijos taikymą į kitas civilinių ginčų kategorijas arba nustatyti efektyvų savanoriško kreipimosi dėl mediacijos skatinimo mechanizmą	5
	Skatinti mediaciją įvairiomis teisinėmis priemonėmis, pvz. teismams suteikiant galimybę vertinti atsisakymo dalyvauti privalomojoje mediacijoje priešasčių objektyvumą	3
	Skatinti glaudesnį mediatorių bendradarbiavimą su advokatais	2
	Leisti mediatoriams šalių vardu pateikti procesinius dokumentus teismui	2
	Patvirtinti mediatoriaus veikloje naudojamų dokumentų formas	1
	Užtikrinti mediatorių atskaitomybę, įtvirtinti pareigą visiems mediatoriams teikti ataskaitas apie suteiktas paslaugas	1
	Suteikti Lietuvos mediatorių rūmams vieno iš mediacijos valdymo subjektų statusą	1
	Praplėsti išimties dėl smurto artimoje aplinkoje taikymo apimtį, aprėpiant ir tuos atvejus, kai asmuo, kaltintas už smurtą artimoje aplinkoje, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.	1

6.2. PRIVAČIOS PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS ŠEIMOS GINČUOSE PRAKTIKA IR PASIŪLYMAI DĖL MODELIO TOBULINIMO.

6.3.

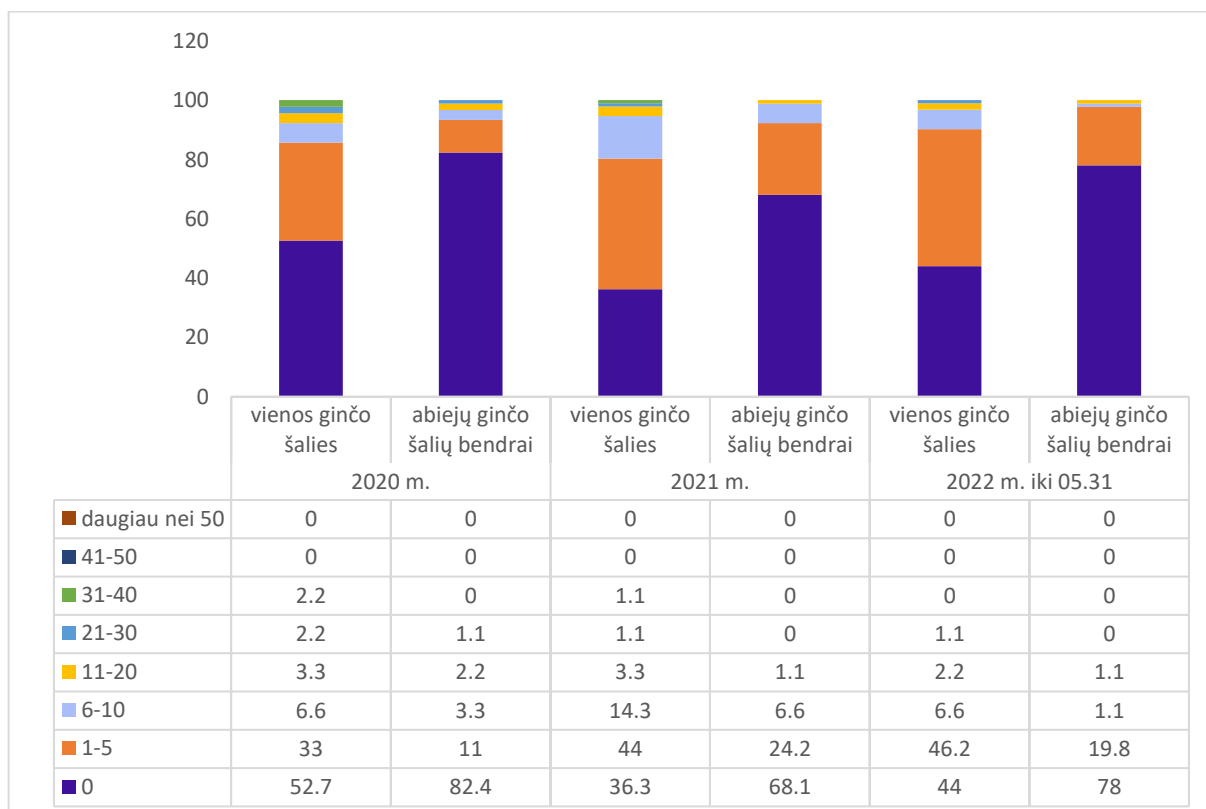
Siekiant įvertinti niekur neregistruojamų privačių privalomosios mediacijos procesų apimtį, respondentai, kurie atsakymuose į klausimą dėl to, ar teikia mediacijos paslaugas privačiai, atsakė teigiamai, buvo kviečiami pasidalinti informacija apie tai, kiek prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo jie buvo gavę vertinamuoju laikotarpiu ir kiek jų buvo pabaigę. Į šį klausimą gautas 91 atsakymas.

33 paveikslas. Prašymų dėl privačios privalomosios mediacijos paslaugų ir pabaigtų tokių procesų skaičius (procentinis pasiskirstymas)

Užbaigtų privačios privalomosios mediacijos procesų skaičius iš esmės atitinka gautų prašymų skaičių, kas leidžia teigti, kad paslaugos pagal gautus prašymus dažniausiai buvo suteiktos.

34 paveikslas. Vienos ginčo šalies ir abiejų ginčo šalių prašymu inicijuotų privačių privalomosios mediacijos procesų inicijavimo santykis

Išanalizavus duomenis, kurie pateikti 34 paveiksle, akivaizdu, kad dažniausiai privačios privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesai yra inicijuojami vienos ginčo šalies prašymu. Iš esmės rezultatai rodo, kad privačioje mediacijos paslaugų teikimo praktikoje lygiai taip pat, kaip ir VGTPPT administruojamuose procesuose, viena ginčo šalis inicijuoja procesą, o kita yra kviečiama prie jo prisijungti.

30 lentelė. Galimos priežastys, kodėl, kai į mediatorių kreipiasi viena iš ginčo šalių, į mediatoriaus pranešimą dėl privalomosios mediacijos paslaugų vykdymo antroji ginčo šalis Mediacijos įstatyme nustatytu terminu neatsako arba atsako neigiamai

Priežastis	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Vidurkis
Nenoras bendrauti su kita konflikto šalimi	5 %	2 %	2 %	4 %	15 %	9 %	11 %	24 %	11 %	15 %	6,87
Neigiamas, neskatinantis naudotis mediacija teisininkų požiūris	8 %	2 %	4 %	3 %	21 %	12 %	8 %	19 %	12 %	11 %	6,37
Žinių apie mediaciją ir jos galimą naudą neturėjimas	11 %	2 %	8 %	2 %	14 %	7 %	8 %	22 %	19 %	8 %	6,33
Nepasitikėjimas kitos šalies pasirinktu mediatoriumi	10 %	2 %	5 %	3 %	21 %	5 %	8 %	20 %	15 %	10 %	6,31
Naujovių baimė	8 %	1 %	3 %	9 %	16 %	15 %	16 %	11 %	13 %	7 %	6,18
Nenoras rinktis privataus mediatoriaus paslaugų	9 %	5 %	10 %	5 %	15 %	11 %	5 %	20 %	7 %	12 %	5,91
Nepasitikėjimas savo jėgomis, manymas, kad ginčus turi spręsti specialistai, o ne pačios šalys	7 %	3 %	8 %	8 %	19 %	10 %	15 %	18 %	9 %	4 %	5,91
Manymas, kad taikaus sprendimo ieškojimas tolygus nepagrįstų nuolaidų kitai šaliai darymu	10 %	5 %	2 %	7 %	26 %	13 %	11 %	14 %	5 %	5 %	5,60
Smurtas artimoje aplinkoje ir jo sukeltas nesaugumo jausmas	14 %	10 %	8 %	5 %	25 %	10 %	8 %	9 %	5 %	5 %	4,93
Pranešimo negavimas, neperskaitymas	23 %	8 %	13 %	4 %	16 %	3 %	3 %	12 %	10 %	7 %	4,73
Kita (pasidalinkite įrašydami tekstą)	55 %	10 %	0 %	1 %	12 %	5 %	3 %	4 %	4 %	4 %	3,14

Respondentai (N=91), siekiant nustatyti priežastis, kodėl, kai į mediatorių kreipiasi viena iš ginčo šalių, o į mediatoriaus pranešimą dėl privalomosios mediacijos paslaugų vykdymo antroji ginčo šalis Mediacijos įstatyme nustatytu terminu neatsako arba atsako neigiamai, buvo paprašyti įvertinti jiems siūlomų priežasčių dažnumą pagal dešimties balų sistemą (kurioje 1 – tokia priežastis ypač retai minima, 10 – tokią priežastį potencialūs klientai nurodo dažniausiai). Išanalizavus atsakymus, matyti, kad 5 aukščiausių priežasties dažnumo vidurkį surinkusios priežastys yra: 1) nenoras bendrauti su kita konflikto šalimi; 2) neigiamas, neskatinantis naudotis mediacija teisininkų požiūris; 3) žinių apie mediaciją ir jos galimą naudą neturėjimas; 4) nepasitikėjimas kitos šalies pasirinktu mediatoriumi; 5) naujovių baimė.

Į šį klausimą respondentai galėjo pateikti ir savo atsakymų variantus. Iš viso atsakymą „Kita“ pasirinko 64 respondentai, tačiau iš jų 39 pateikė neapibrėžtos reikšmės atsakymus. Likę atsakymai buvo išanalizuoti.

Nenorą tartis kaip priežastį, kodėl pasirenkama nedalyvauti privalomojoje mediacijoje, nurodė 5 respondentai. Kiti 3 mano, kad taip nutinka dėl informacijos apie mediaciją trūkumo. Dalis ginčo šalių, respondentų nuomone, bijo arba tiesiog nenori dalyvauti dialoge su kita ginčo šalimi (5). Keletas respondentų (2) manė, jog šalys dažnai tikisi, kad atsisakius ginčo sprendimas pasibaigs ir, pavyzdžiui, santuoka nebus nutraukta. Taip pat buvo įvardytos tokios priežastys kaip asocialumas, ligos, priklausomybės, menkos finansinės galimybės, kitų asmenų patarimai neiti, noras bylinėtis, sunkumai apsisprendžiant, vengimas prisiimti atsakomybės už ginčo sprendimą, principai, nuoskaudos. Vienas respondentas paminėjo ir galimybių bendrauti neturėjimą (gyvenimas užsienyje, pamaininis darbas, netikslus adresas).

31 lentelė. Priežastys, kodėl, respondentų nuomone, kai kurie žmonės kreipiasi į mediatorių privačiai, o nesirenka valstybės finansuojamo proceso, kurį administruoja VGTPPT

Pažįsta gerą mediatorių arba gauna rekomendacijas ir siekia pasisamdyti būtent tą mediatorių	56	62 %
Siekia privalomosios mediacijos procesą įgyvendinti kuo greičiau	45	49 %
Apie tokią galimybę nežino	38	42 %
Pasikliauja teisininkų patarimu	34	37 %
Tikisi, kad privataus mediatoriaus patirtis ir kvalifikacija bus aukšto lygio	33	36 %
Nuogąstauja, kad VGTPPT administruojamas procesas nebus toks efektyvus	23	25 %
Labiau pasitiki privačiai dirbančiu mediatoriumi	17	19 %
Kita	12	13 %
Pageidauja paslaugą gauti malonesnėje aplinkoje, tinkamu laiku ir pan.	10	11 %
Yra girdėję, kad VGTPPT procesuose mediatorių paslaugos dažnai yra žemos kokybės	6	7 %

Atsakant į šį klausimą respondentams buvo leista pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą. Net 62 % atsakiusieji (N=91) nurodė, kad labai svarbus aspektas, kodėl renkama privati mediacija vietoje valstybės finansuojamo proceso, yra gero mediatoriaus pažinimas arba rekomendacijų dėl konkretaus mediatoriaus gavimas. Tada ginčo šalys siekia samdyti būtent tą mediatorių. Taigi viena iš svarbiausių priežasčių – mediatoriaus asmuo, jo turima patirtis, kvalifikacija ir susikurta gera reputacija. 49 % respondentų pasirinko priežastį, susijusią su ginčo šalių siekiu kuo greičiau įgyvendinti privalomosios mediacijos procesą. Tai išryškina privalomosios mediacijos privalumą, lyginant su valstybės finansuojama mediacija – greitesnė paslauga. Net 42 % respondentų nurodė, kad privataus mediatoriaus pasirinkimą sąlygoja žinių apie galimybę gauti analogiškas valstybės finansuojamas paslaugas stoka. Tai signalizuoja apie poreikį nuolat viešinti valstybės finansuojamų paslaugų šeimoms spektrą. 37 % respondentų išryškina teisininkų patarimų įtaką, o 36 % mano, kad ginčo šalys, samdydamos privatų mediatorių, tikisi, kad jo patirtis ir kvalifikacija bus aukšto lygio. Tik 25 % atsakiusiųjų nuomone, ginčo šalys nuogąstauja, kad VGTPPT administruojamas procesas nebus toks efektyvus, ir vos 7 % mano, kad ginčo šalys gali būti girdėjusios, jog VGTPPT procesuose dažnai mediatorių paslaugos yra žemos kokybės. 19 % atsakė, kad privačiais mediatoriais labiau pasitikima, o 11 % teigia, kad kai kurios ginčo šalys pageidauja paslaugą gauti malonesnėje aplinkoje, tinkamesniu jiems laiku.

Į šį klausimą respondentai galėjo pateikti ir savo atsakymų variantus. Iš viso atsakymą „Kita“ pasirinko 12 respondentų, iš jų 6 pateikė neapibrėžtos reikšmės atsakymus. Likę respondentai nurodė, kad pasitaiko, jog besikreipianti dėl mediacijos inicijavimo ginčo šalis tikisi, kad jos pasirinktas mediatorius ją palaikys. Taip pat žmonės kartais bijo, kad pasirinkus VGTPPT administruojamą procesą reikės paslaugų vykti į kitą miestą. Dalis ginčo šalių nori spartesnio proceso. Paprastai į privatų mediatorių kreipiasi tik atitinkamas finansines galimybes turintys žmonės.

32 lentelė. Privatūs privalomosios mediacijos procesai, kurie baigėsi ginčo šalims taikiai susitarus (įskaitant atvejus, kai ginčo šalys nusprendžia nebesiskirti, kai šalys susitaria, tačiau prie mediatoriaus nepasirašo taikos sutarties, kai susitaria dėl didesnės dalies reikalavimų ir pan.)

Atvejų intervalas	2020 m.		2021 m.		2022 m. iki 05.31	
	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
0	59	64,8	44	48,4	52	57,1
1–5	23	25,3	34	37,4	33	36,3

6–10	5	5,5	9	9,9	4	4,4
11–20	2	2,2	3	3,3	1	1,1
21–30	1	1,1	1	1,1	1	1,1
31–40	1	1,1	0	0,0	0	0,0
41–50	0	0,0	0	0,0	0	0,0
daugiau nei 50	0	0,0	0	0,0	0	0,0

33 lentelė. Privatūs privalomosios mediacijos procesai, kurie pasibaigė pagal Mediacijos įstatymo 15 str. 6 d.⁴³

Atvejų intervalas	2020 m.		2021 m.		2022 m. iki 05.31	
	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
0	76	83,5	64	70,3	78	85,7
1–5	13	14,3	26	28,6	12	13,2
6–10	2	2,2	1	1,1	1	1,1
11–20	0	0,0	0	0,0	0	0,0
21–30	0	0,0	0	0,0	0	0,0
31–40	0	0,0	0	0,0	0	0,0
41–50	0	0,0	0	0,0	0	0,0
daugiau nei 50	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Respondentams buvo užduotas atviras klausimas dėl priežasčių, kodėl jie kaip mediatoriai priėmė sprendimus nutraukti mediacijos procesą. Į šį klausimą atsakė 91 respondentas. Iš jų 64 pateikė neapibrėžtos reikšmės atsakymus. Kai kuriuose atvirose atsakymuose buvo identifikuotos net kelios priežastys. Tokie atsakymai buvo suskaidyti į kelias dalis. Dažniausiai respondentai nurodė, kad jie būna priversti nutraukti mediacijos procesą todėl, kad ginčo šalys demonstruoja nenorą tartis, užsispyrimą, kategoriškumą ir nebendradarbiauja (20). Kiti minėjo, kad sprendimą nutraukti procesą priima tada, kai pastebi ginčo šalis vilkinant procesą, manipuluojant ir piktnaudžiaujant juo (5). 4 respondentai minėjo, kad tokie jų sprendimai būna sąlygoti ginčo šalių nepalaužiamo tikėjimo esant teisme ginčas bus išspręstas geriau. Ginčo šalys taip pat pasikliauna ir savo teisininkų patarimais, kurie dažnai nėra suderinami su veiksmingu taikinamuoju procesu (3 atsakymai). Pavieniai mediatoriai minėjo šalių emocinį nepasirengimą spręsti ginčo ir papildomų išlaidų vengimą.

Palyginus dažniausias mediatorių pasitraukimo priežastis VGTPPT administruojamose ir privačiose mediacijose, matyti kad priežastys iš esmės yra labai panašios.

34 lentelė. Privatūs privalomosios mediacijos procesai, kurie pasibaigė dėl to, kad viena ginčo šalis ar abi šalys nusprendė pasitraukti iš mediacijos

Atvejų intervalas	2020 m.		2021 m.		2022 m. iki 05.31	
	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
0	68	74,7	57	62,6	71	78,0
1–5	20	22,0	31	34,1	19	20,9
6–10	3	3,3	3	3,3	1	1,1
11–20	0	0,0	0	0,0	0	0,0
21–30	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3–40	0	0,0	0	0,0	0	0,0

⁴³ „Mediatorius turi pranešti ginčo šalims ir nutraukti mediaciją, jeigu taikus susitarimas, kuris gali būti ginčo šalių pasiektas, mediatoriaus manymu, atsižvelgiant į civilinio ginčo aplinkybes ir mediatoriaus kompetenciją, bus neįvykdomas ar neteisėtas arba jeigu mediatorius pripažįsta, kad mažai tikėtina, kad tęsiant mediaciją civilinis ginčas bus išspręstas taikiai“

41–50	0	0,0	0	0,0	0	0,0
daugiau nei 50	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Respondentų buvo klausta, dėl kokių, jų manymu, priežasčių dažniausiai ginčo šalys priima tokį sprendimą. Į šį atvirą klausimą buvo gautas 91 atsakymas. 55 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Dažniausiai patys respondentai įvardijo, kad ginčo šalys iš mediacijos pasitraukia sekdamos savo teisininkų ar kitų asmenų patarimais (8 atsakymai). 8 respondentai nurodė, kad tokie sprendimai dažnai būna priimami iš esmės dėl bendro nenoro tartis, bendrauti. Dažnai šalys tiki, kad teismo sprendimas joms bus palankesnis (6 atsakymai). Pasitraukti skatina ir kitos ginčo šalies nesutikimas su pirminiu pasitraukiančios šalies pasiūlymu, nenoras daryti nuolaidų (5 atsakymai). Kai kurios šalys pasitraukia iš mediacijos proceso suvokusios, kad susitarimas yra sunkiai pasiekiamas arba išvis negali būti pasiektas (5 atsakymai). Svarbios yra ir asmeninės pasitraukiančios ginčo šalies charakteristikos (emocinė būklė, emocijų valdymo sunkumai, kantrybės trūkumas, didelis konfliktiškumas) (4 atsakymai). Kita ginčo šalis nusivilia savo oponento elgesiu proceso metu, ypač kai mato proceso vilkinimą, manipuliaciją ir piktnaudžiavimą procesu (3 atsakymai). Pavieniai mediatoriai minėjo, kad toks sprendimas gali būti įtakotas supratimo, kad mediacijoje mediatorius nepadarys visko už ginčo šalis (2 atsakymai). Dėl žinių apie mediaciją ir jos naudą stokos (2 atsakymai), mediacijos vertinimo kaip formalumo, prieš patekiant į teismą (2 atsakymai) arba dėl lėšų trūkumo (1 atsakymas).

35 lentelė. Privačios privalomosios mediacijos gautų, išnagrinėtų bylų, taikių susitarimų, mediatoriaus procesų nutraukimo, šalių pasitraukimo vidurkiai (atvejų skaičius vienam mediatoriui)

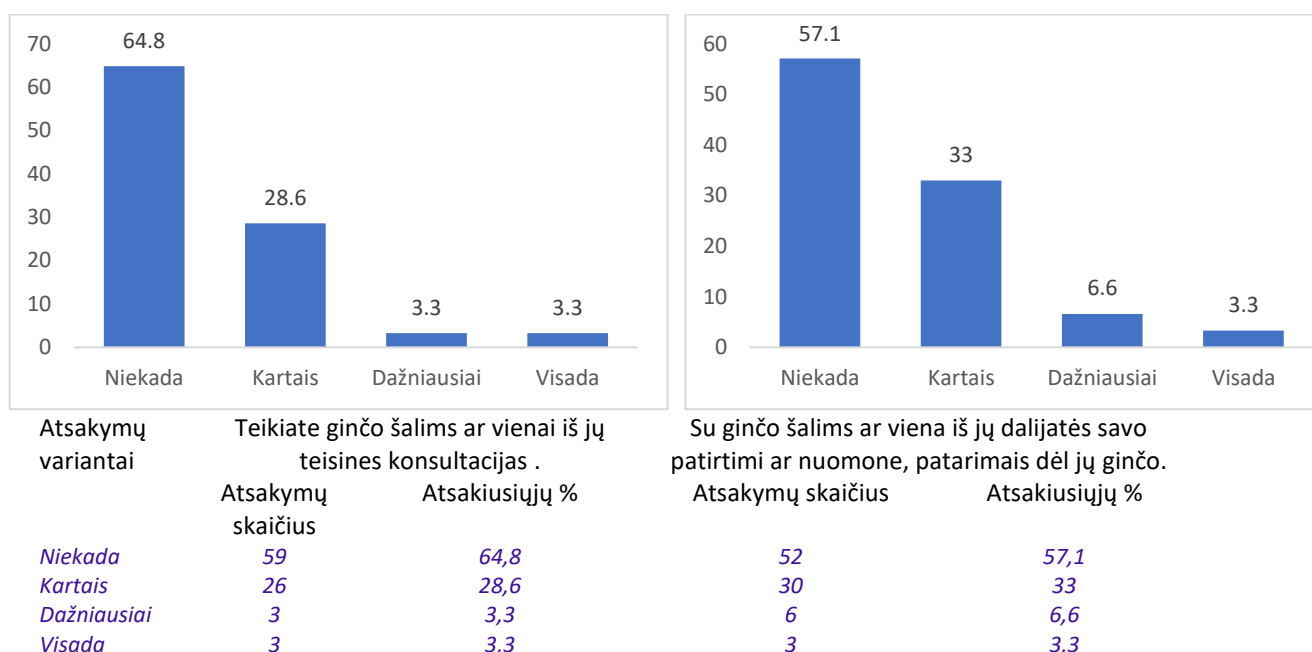
Vertinamasis veiksnys	2020 m.	2021 m.	2022 m. iki 05.31
Gauta prašymų	4,6	5,9	4,0
Baigta procesų	4,5	5,8	3,3
Baigta taikiai	3,0	3,8	2,8
Baigta procesą nutraukus mediatoriaus iniciatyva	0,9	1,5	0,8
Baigta pasitraukus šaliai	1,4	2,0	1,2

Iš duomenų, kurie buvo pateikti 33 paveiksle ir 30–32 lentelėse, buvo apskaičiuotas atvejų skaičiaus vienam mediatoriui vidurkis, kuris sąlyginai atspindi privačios privalomosios mediacijos apimtį, pasiskirstymą pagal proceso pabaigos pagrindus.

Vienam mediatoriui 2020 m. teko vidutiniškai 4,5 privačios privalomosios mediacijos atvejo, 2021 m. – 5,8, 2022 m. iki gegužės 31d. – vidutiniškai 3,3 atvejai. Išlaikius šią dinamiką, tikėtina, kad 2022 m. pabaigoje vienam mediatoriui jau teks bent ketvirtadaliu daugiau atvejų nei 2021 m. Taigi, matomas ženklus privačios privalomosios mediacijos apimčių augimas.

Pastebėtas ir santykinai didelis privačios privalomosios mediacijos sėkmės procentas. 2020 m. jis sudarė 3 atvejus (iš 4,5 baigtų procesų). 2021 m. 3,8 atvejo (iš baigtų 5,8 procesų). Tai atitinka beveik 75 procentų sėkmės rodiklį, tad vertintina kaip aukštas pasiekimas.

35 paveikslas. Konsultacijų teikimas ir dalijimasis nuomone bei patarimais privačiuose privalomosios mediacijos procesuose

Respondentų (N=91) atsakymai pasiskirstė abiejų klausimo dalių atžvilgiu gana vienodai. Niekada teisinių konsultacijų ginčo šalims neteikia 64,8 % respondentų. Atitinkamai 57,1 procentas jų nesidalija ir savo nuomone ar patarimais dėl šalių ginčo. 28,6 % ir 33 % tą daro tik kartais. Tai, kad dažniausiai ar visada konsultuoja ir pataria bei dalijasi nuomone tik labai maža dalis mediatorių, įgalina teigti, kad Lietuvoje ir privačios privalomosios mediacijos metu vyrauja lengvinamasis mediacijos stilius, pasižymintis mažesniu mediatoriaus aktyvumu, orientacija į šalių tarpusavio bendravimo lengvinimą, o ne rezultato pasiekimą. Pažymėtina, kad mediatorių atsakymų pasiskirstymas dalijantis savo privačios privalomosios mediacijos praktikoje įgyta patirtimi atitinka ir respondentų atsakymus apie jų praktiką medijuojant VGTP administruojamuose procesuose.

Paklausus, kokių pasiūlymų respondentai turėtų dėl privačios privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo tobulinimo, buvo gautas 91 atsakymas. 69 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatspindėjo jokių pasiūlymų. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Daugiausia atsakymų (5) buvo susiję su išsakytu poreikiu labiau viešinti mediaciją ir jos naudą. 3 respondentai minėjo, kad jiems trūksta mokymų. Kiti 3 respondentai nurodė, kad būtina plėsti privalomosios mediacijos taikymą į kitas ginčo kategorijas. Dar buvo pasiūlymų dėl mediatorių įkainių didinimo bei tam tikrų rekomenduojamų įkainių patvirtinimo (3 atsakymai). Buvo siūloma ir mažinti valstybės finansavimą privalomajai mediacijai ir nemokamai tokias paslaugas užtikrinti tik tiems, kurie neturi galimybių už jas susimokėti. Paviieniai respondentai siūlė taikyti papildomas teisines mediacijos skatinimo priemones, didinti mediatorių bendradarbiavimą su advokatais, įtvirtinti mediatorių pareigą teikti ataskaitas apie visus jų vykdomus privalomos mediacijos procesus, griežtinti privalomosios mediacijos tvarką įpareigojant abi ginčo šalis privalomai dalyvauti pirmame susitikime su mediatoriumi.

8. MEDIATORIŲ KVALIFIKACIJOS VERTINIMAS IR TOBULINIMAS

Respondentų buvo paprašyta įsivertinti savo ir savo kolegų mediatorių kvalifikaciją pagal dešimties balų sistemą (kur 1 balas – labai blogai, o 10 balų – puikiai).

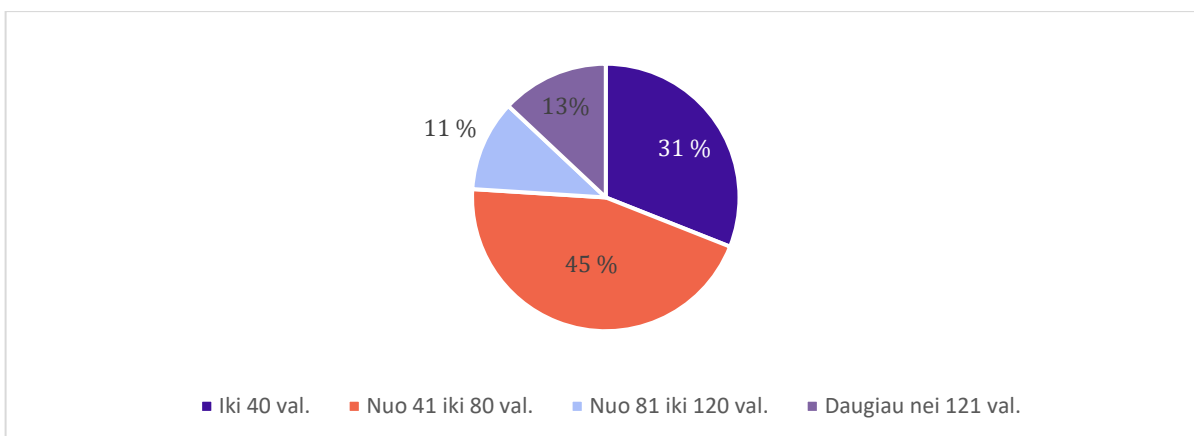
36 lentelė. Savo ir kolegų, kaip mediatorių, kvalifikacijos vertinimas

Balas	Savo, kaip mediatoriaus, kvalifikacija		Kolegų mediatorių kvalifikacija	
	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
1	0	0,0	0	0,0
2	0	0,0	0	0,0
3	0	0,0	0	0,0

4	1	0,7	2	1,5
5	7	5,1	9	6,6
6	6	4,4	6	4,4
7	27	19,9	22	16,2
8	53	39,0	51	37,5
9	36	26,5	40	29,4
10	6	4,4	6	4,4

Į klausimą atsakę respondentai (N=136) daugiausia savo kvalifikaciją vertino 8 balais (gerai). Tokį atsakymą pasirinko 39 % atsakiusiųjų. Lygiai taip pat jie dažniausiai įvertino ir savo kolegų mediatorių kvalifikaciją (37,5 % pasirinko atsakymą 8). Įdomu tai, kad vidutiniškai tiek savo, tiek ir kolegų kvalifikaciją respondentai įvertino 7,88 balo. Tarp šių įvertinimų vidurkių buvo tik 0,007 skirtumas, kuris yra nereikšmingas.

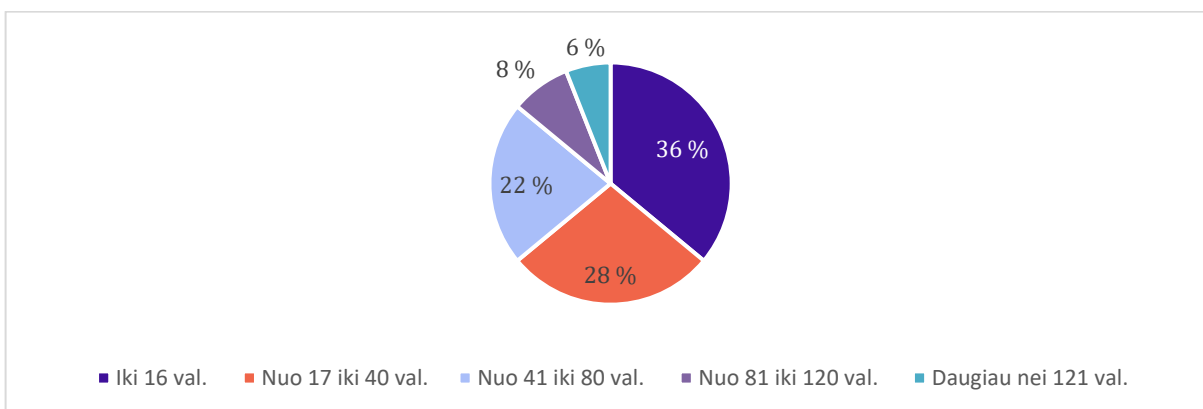
36 paveikslas. Respondentų išklaustų mediacijos mokymų akademinių valandų skaičius

Į šį atvirą klausimą buvo pateikti 136 atsakymai. Kai kurie atsakymai (4) neturėjo apibrėžtos reikšmės arba nebuvo įmanoma iš jų suprasti, kiek valandų mokymų mediacijos tema respondentai buvo išklausę.

Mažiausią skaičių valandų nurodęs respondentas yra išklausęs tik 1,5 val. mokymus. Iš viso 9 respondentai nurodė, kad yra išklausę 15 arba mažiau valandų mediacijos mokymų. Mažiausias mokymų mediacijos tema valandų skaičius, t. y. 16 akademinių valandų, privalomas teisėjams mediatoriams. Tad nuostabą kelia, kad kai kurie respondentai galimai buvo įrašyti į Lietuvos mediatorių sąrašą neišklausę minimalaus reikalaujamo mokymų mediacijos tema valandų skaičiaus. Daugiausiai respondentų nurodė išklausę 40 val. (23 atsakymai). Nemaža grupė respondentų buvo išklausę daugiau nei 40 valandų mokymų. Išvedus atsakymų vidurkį gauta, kad vidutiniškai respondentai buvo išklausę 84,7 val. mokymų mediacijos tema.

37 paveikslas. Išklaustų mediacijos mokymų akademinių valandų dalis, tiesiogiai skirta ugdyti mediacijos šeimos ginčuose kompetencijoms

Į šį atvirą klausimą buvo pateikti 136 atsakymai. Kai kurie atsakymai (6) neturėjo apibrėžtos reikšmės arba nebuvo įmanoma iš jų suprasti, kiek valandų iš išklaustų mokymų buvo skirta išskirtinai mediacijos šeimos ginčiuose kompetencijoms ugdyti.

5 respondentai nurodė, kad jų išklaustų mediacijos mokymų metu išvis nebuvo skirta dėmesio šeimos ginčų mediacijai. Toks atsakymas irgi kelia nuostabą, nes Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąraše⁴⁴ įtvirtintas nurodymas, kad Mediatorių kvalifikacinio egzamino programoje nurodytai temai „Atskirų kategorijų civilinių ginčų mediacijos ypatumai“ (į kurią įtraukta ir tema apie šeimos ginčų ypatumus) turi būti skiriama ne mažiau kaip 4 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 6 akademinės valandos mokymų. Taigi, kyla klausimas, ar visi mokymų paslaugų teikėjai laikosi minėtu ministro įsakymu patvirtintos mokymų programos. Mažiausią valandų skaičių identifikavęs respondentas nurodė, kad yra išklausęs tik 1 val. specializuotų mokymų. Iš viso 19 respondentų nurodė, kad yra išklausę mažiau nei 10 valandų specializuotų šeimos mediacijos mokymų. Daugiausiai respondentai nurodė išklausę 10 valandų (13 atsakymai). Išvedus atsakymų vidurkį gauta, kad vidutiniškai respondentai buvo išklausę 58,7 val. mokymų mediacijos tema, kurie buvo tiesiogiai susiję su šeimos mediacija.

37 lentelė. Būdai, kaip respondentai tobulina savo kaip mediatorių kvalifikaciją

Atsakymai	Atsakymų skaičius	Procentinė dalis
Savarankiškai skaitau literatūrą	115	85%
Dalyvaujant kvalifikacijos kėlimo kursuose pažengusiems mediatoriams	96	71%
Reflektuoju su kolegomis	82	60%
Pats / pati sau reflektuoju	30	22%
Aptariu atvejus su supervizoriais	20	15%
Kita	10	7%

Atsakydami į šį klausimą respondentai galėjo pasirinkti keletą atsakymų. Net 85 % atsakiusiųjų (N=136) nurodė, kad kelia savo profesinę kvalifikaciją savarankiškai skaitydami literatūrą. 71 procentas jų dalyvauja kvalifikacijos tobulinimo kursuose pažengusiems mediatoriams. 60 % respondentų reflektuoja su kolegomis. Mažiau populiarūs mediatoriaus kvalifikacijos tobulinimo būdai buvo refleksija (22 %), dalyvavimas supervizijoje (15 %).

10 respondentų pasirinko atsakymą „kita“ ir pasidalijo savo taikomomis specifinėmis kvalifikacijos tobulinimo priemonėmis. 2 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės. Kiti pavieniai mediatoriai nurodė, kad dėsto mediaciją, dalyvauja ne specialiuose mediacijos, bet susijusiuose psichologijos krypties mokymuose, minėti buvo ir nuotoliniai mokymai, dalyvavimas supervizijoje, advokato praktika, videojrašų žiūrėjimas. Vienas respondentas skundėsi, kad nėra nemokamų mokymų. Jo nuomone, valstybinės institucijos turėtų jais pasirūpinti.

38 lentelė. Mokymų organizatoriai, kurių bazinius mediacijos mokymus išklausė respondentai

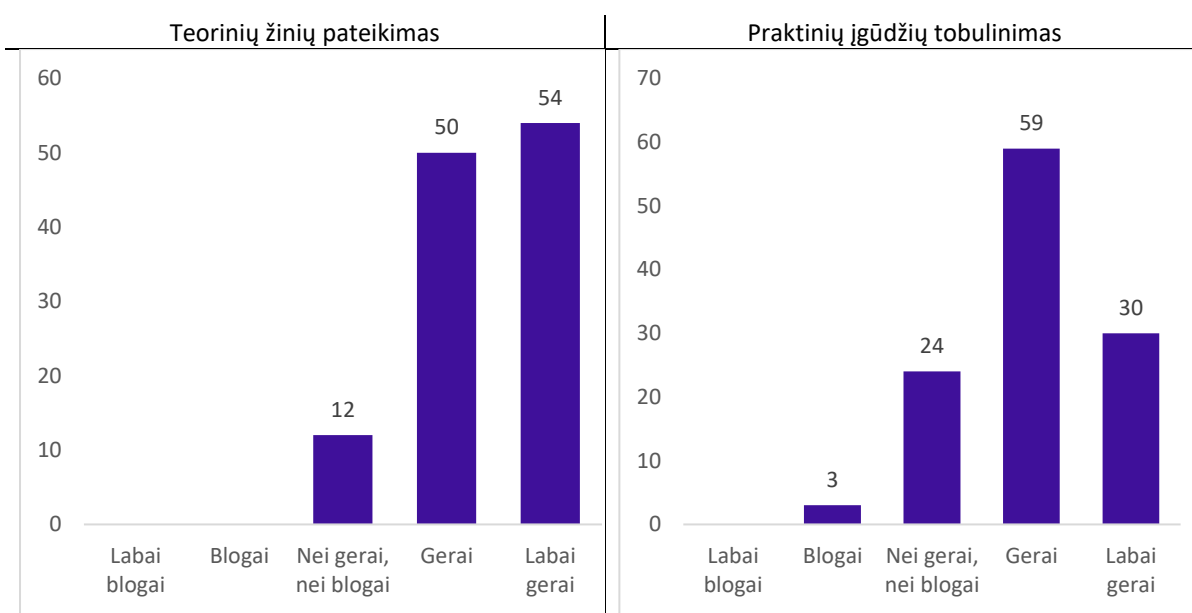
Atsakymai	Atsakymų skaičius	Atsakiusiųjų %
Mykolo Romerio universiteto organizuotus bazinius mediacijos mokymus	69	59 %
Teisingumo ministerijos 2019 m. organizuotus nemokamus bazinius mediacijos mokymus	44	38 %
Kita	12	10 %
Vytauto Didžiojo universiteto organizuotus bazinius mediacijos mokymus	8	7 %
Esu baigęs / -usi mediacijos magistrantūros studijas Mykolo Romerio universitete	8	7 %
Bazinius mediacijos mokymus išklausiau užsienyje	4	3 %
Esu baigęs mediacijos magistrantūros programą užsienio universitete	0	0 %

⁴⁴ 2018 m. gruodžio 31 d. LR teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-289 Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo, TAR, 2018-12-31, Nr. 2199. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610>.

Išreitingavus į šį klausimą atsakiusių respondentų (N=116) atsakymus, buvo nustatyta, kad daugiausiai respondentų mediatorių (59 %) buvo išklause Mykolo Romerio universiteto organizuotus bazinius mediacijos mokymus. 38 % - Teisingumo ministerijos 2019 m. organizuotus nemokamus bazinius mediacijos mokymus. Iš šių atsakymų matyti, kad iš Europos Sąjungos projektinių lėšų finansuoti mokymai, kuriuos Teisingumo ministerija organizavo 2019 m. ženkliai prisidėjo prie mediatorių korpuso formavimo.

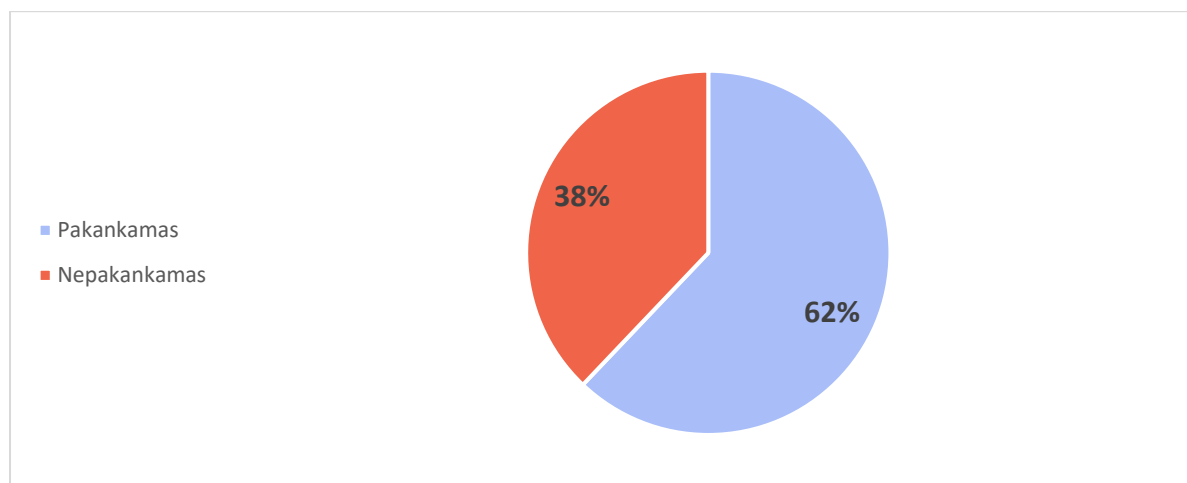
Pasirinkus atsakymą „Kita“ 11 respondentų dalijosi, kokių kitų mediacijos mokymų paslaugų tiekėjų mokymuose įgijo bazines žinias apie mediaciją. Analizuojant atsakymus buvo nustatyta, kad 2 iš jų buvo neapibrėžtos reikšmės. Kiti respondentai nurodė, kad bazines žinias įgijo studijų universitete metu (2), klausėsi mokymų Šeimos santykių institute (2), užsienio lektorių mokymus Lietuvoje (1), užsienyje (1) Panevėžio kolegijos organizuose mokymuose (1). Buvo paminėti atskirų lektorių dar 2004 m. organizuoti mokymai, bei teisminės mediacijos taikymo mokymai, kurie buvo finansuojami Norvegijos finansinio mechanizmo programos.

35 paveikslas. Bazinių mediacijos mokymų metu įgytų žinių ir išugdytų įgūdžių įvertinimas

Respondentai (N=116) daugiausiai gerai arba labai gerai įvertino savo išklaustus bazinius mediacijos mokymus tiek teorinių žinių perteikimo, tiek ir praktinių įgūdžių tobulinimo aspektais. Pastebėtas palankesnis respondentų teorinių žinių perteikimo vertinimas, kas leidžia daryti išvadą, jog tobulinant bazinių mokymų programas daugiau dėmesio reikia skirti dalyvių praktinių įgūdžių tobulinimui.

36 paveikslas. Minimalaus Mediacijos įstatyme reikalaujamo bazinių mediacijos mokymų išklausymo valandų skaičiaus (40 akad. val.) įvertinimas

Net 62 % respondentų (N=116) teigiamai įvertino minimalų Mediacijos įstatyme reikalaujamą bazinių mediacijos mokymų išklauso valandų skaičių (40 akad. val.). Ir tik 38 % manė, kad mokymų valandų reikalaujama per mažai.

39 lentelė. Respondentų turimų žinių ir įgūdžių įvardintose srityse, susijusiose su mediacija, įsivertinimas

	Labai blogai	Blogai	Nei gerai, nei blogai	Gerai	Labai gerai
Pagrindiniai mediacijos principai	1		11	64	60
Mediatoriaus vaidmuo ir jo ribos	1		17	60	58
Mediatoriaus etika			4	65	67
Aktyvaus klausymosi įgūdžiai			12	73	51
Vaiko geriausių interesų užtikrinimas		3	40	62	31
Klausinėjimo įgūdžiai		1	21	77	37
Darbo su šalių pasipriešinimu mediacijoje įgūdžiai		3	59	60	14
Vaiko nuomonės išklausymas	2	13	61	44	16
Komunikacijos lengvinimo įgūdžiai		1	27	75	33
Teisinės žinios		2	14	46	74
Galios balanso valdymo įgūdžiai		2	47	71	16
Derybų žinios		2	31	76	27
Streso valdymo įgūdžiai		6	33	68	29
Laiko valdymo įgūdžiai	1	2	32	66	35
Empatijos įgūdžiai		3	23	69	41
Emocijų valdymo įgūdžiai		4	22	73	37
Žinios apie kūno kalbą		8	45	67	16

Išanalizavus respondentų atsakymus (N=136) matyti, kad jie pozityviai vertina savo turimas žinias ir įgūdžius. Daugiausiai „Labai gerai“ atsakymų surinko „Teisinės žinios“ (74 atsakymai), „Mediatoriaus etika“ (67 atsakymai) ir „Pagrindiniai mediacijos principai“ (60 atsakymų). Panašiai įvertinta ir sritis „Mediatoriaus vaidmuo ir jo ribos“. Tokios respondentų preferencijos lengvai paaiškinamos tuo, kad daugelis jų turėjo teisės krypties išsilavinimą. Tą patvirtina ir respondentų mažiausiai „Labai gerai“ pasirinkimų sulaukusių sričių specifika. Mažiausiai „Labai gerai“ atsakymų surinko tokios sritys kaip „Darbo su šalių pasipriešinimu mediacijoje įgūdžiai“ (14 %), „Vaiko nuomonės išklausymas“ (16 %) ir „Žinios apie kūno kalbą“ (16 %). Visos šios trys sritys yra susijusios su psichologijos žiniomis.

Apskaičiavus pasirinkimų vidurkius, matyti, kad vidurkiai yra aukšti, kas rodo, jog mediatoriai apskritai gerai vertina savo kvalifikaciją įvairiais aspektais.

40 lentelė. Respondentų turimų žinių ir įgūdžių įvardintose srityse, susijusiose su mediacija, įsivertinimo vidurkiai pagal 5 balų sistemą

	Vidurkis
Mediatoriaus etika	4,5
Teisinės žinios	4,4
Pagrindiniai mediacijos principai	4,3
Aktyvaus klausymosi įgūdžiai	4,3
Mediatoriaus vaidmuo ir jo ribos	4,3
Klausinėjimo įgūdžiai	4,1
Empatijos įgūdžiai	4,1
Emocijų valdymo įgūdžiai	4,1
Komunikacijos lengvinimo įgūdžiai	4,0
Laiko valdymo įgūdžiai	4,0
Derybų žinios	3,9
Vaiko geriausių interesų užtikrinimas	3,9
Streso valdymo įgūdžiai	3,9
Galios balanso valdymo įgūdžiai	3,7
Žinios apie kūno kalbą	3,7
Darbo su šalių pasipriešinimu mediacijoje įgūdžiai	3,6
Vaiko nuomonės išklausymas	3,4

Į klausimą, kokių žinių ir įgūdžių teikiant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas Jums trūksta labiausiai, atsakė 112 respondentų. Iš šių atsakymų 26 buvo neapibrėžtos reikšmės. Tarp jų buvo net 11, nurodančių, kad respondentui netrūksta jokių žinių. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Kai kuriuose atsakymuose buvo įvardytos kelios trūkstamų žinių ir įgūdžių sritys. Jos buvo vertinamos atskirai.

41 lentelė. Trūkstamos žinios ir įgūdžiai teikiant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas

Trūkstamos žinios ir įgūdžiai	Atsakymų skaičius
Psichologinės žinios apskritai	21
Vaiko nuomonės išklausymas, darbas su vaikais	18
Teisinės žinios ir teisės taikymo praktiniai įgūdžiai	15
Darbas su ginčo šalių ir jų teisininkų pasipriešinimu	12
Galios balanso užtikrinimas	6
Kūno kalba	6
Emocijų valdymas	6
Aklaviečių įveikimas	5
Derybų žinios ir įgūdžiai	5
Streso valdymas	5
Praktinių įgūdžių tobulinimas	5
Komunikacijos tarp ginčo šalių lengvinimas	8
Praktiniai mediacijos vykdymo aspektai (ką daryti, jei vengiama susitikimų, kai trūksta laiko ir t. t.)	2

Daugelis respondentų nurodė, kad jiems trūksta psichologinių žinių (21 atsakymas), tačiau neidentifikavo, kokių būtent. Tai rodo ir tam tikrą neapsisprendimą ar savo silpnesnių pusių neatpažinimą. Mediatoriams taip pat labai trūksta žinių ir įgūdžių, susijusių su vaikų nuomonės išklausymu (18 atsakymų), teisinių žinių ir jų taikymo praktikoje įgūdžių (15 atsakymų), darbo su šalių pasipriešinimu įgūdžių (12 atsakymų).

Į klausimą, kokių žinių ir įgūdžių teikiant mediacijos paslaugas apskritai jiems trūksta labiausiai (neapsiribojant mediacija šeimos ginčiuose), atsakė 113 respondentų. Iš šių atsakymų 27 buvo neapibrėžtos reikšmės. Tarp tokių taip pat buvo 7 atsakymai, teigiantys, kad respondentui netrūksta jokių žinių. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Kai kuriuose buvo įvardytos kelios trūkstamų žinių ir įgūdžių sritys. Jos buvo vertinamos atskirai.

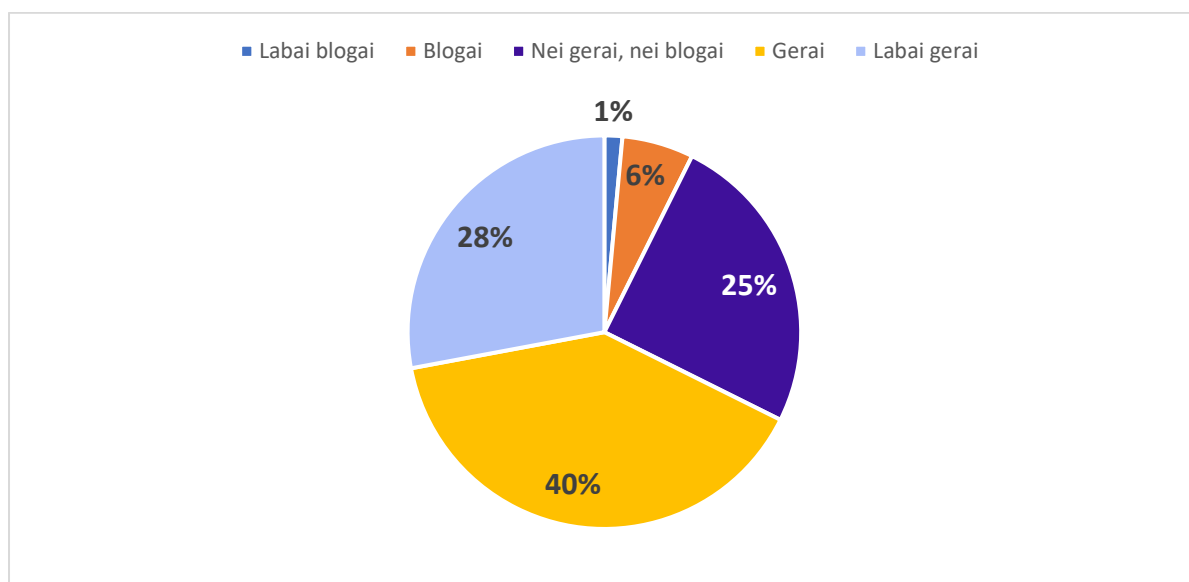
42 lentelė. Trūkstamos žinios ir įgūdžiai teikiant mediacijos paslaugas (neapsiribojant šeimos ginčais)

Trūkstamos žinios ir įgūdžiai	Atsakymų skaičius
Psichologinės žinios apskritai	23
Darbas su ginčo šalių ir jų teisininkų pasipriešinimu	14
Teisinės žinios ir teisės taikymo praktiniai įgūdžiai	12
Komunikacijos tarp ginčo šalių lengvinimas	9
Streso valdymas	8
Kūno kalba	7
Praktinių įgūdžių tobulinimas	7
Vaiko nuomonės išklauskymas, darbas su vaikais	5
Aklaviečių įveikimas	4
Derybų žinios ir įgūdžiai	4
Galios balanso užtikrinimas	4
Emocijų valdymas	3
Praktiniai mediacijos vykdymo aspektai, „geroji praktika“, dokumentų formos (ką daryti, jei vengiama susitikimų, kai trūksta laiko ir t. t.)	3
Smurto artimoje aplinkoje atpažinimas	1

Iš esmės respondentų atsakymai dėl žinių ir įgūdžių trūkumo tiek mediacijai apskritai, tiek ir šeimos ginčams sutapo. Respondentai abiem atvejais dažniausiai nurodė, jog jiems labiausiai trūksta psichologinių žinių (nors nekonkretizavo, kokių tiksliai). Dažnai buvo minėtas darbas su ginčo šalių ir jų teisininkų pasipriešinimu įgūdžių (14) ir teisinių žinių bei jų taikymo įgūdžių trūkumas (12). Kalbėdami apie žinių ir įgūdžių trūkumą apskritai, respondentai nepasiūlė jokių naujų, iki tol nemintų žinių ir įgūdžių kategorijų, išskyrus vieną – smurto artimoje aplinkoje atpažinimą.

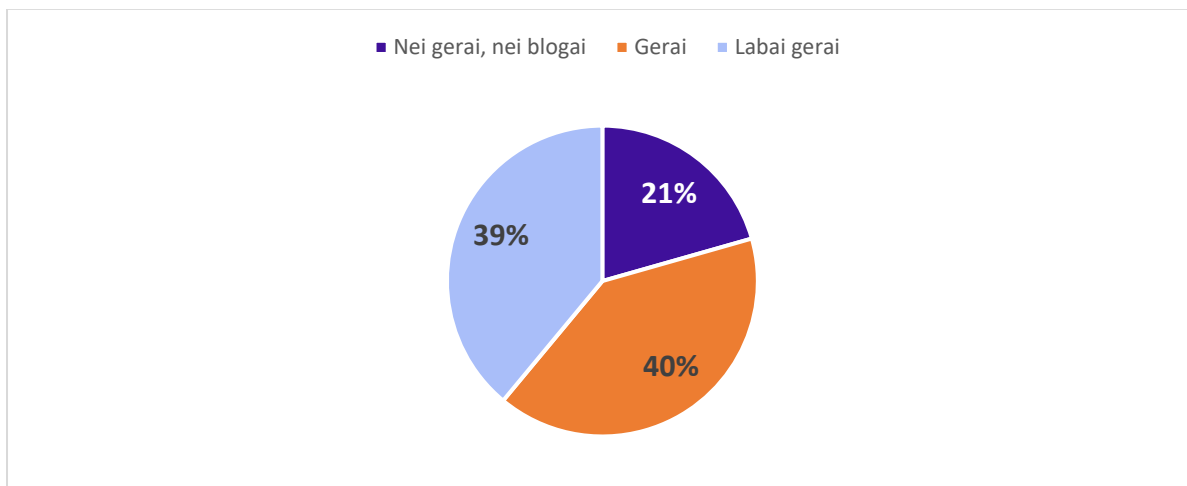
Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai vertina šiuo metu taikomą mediatoriaus kvalifikacijos vertinimo sistemą, jie buvo paprašyti įvertinti kiekvieną šiuo metu taikomą kvalifikacinį reikalavimą mediatoriams.

37 paveikslas. Reikalavimas išklausti 40 akad. val. mokymus

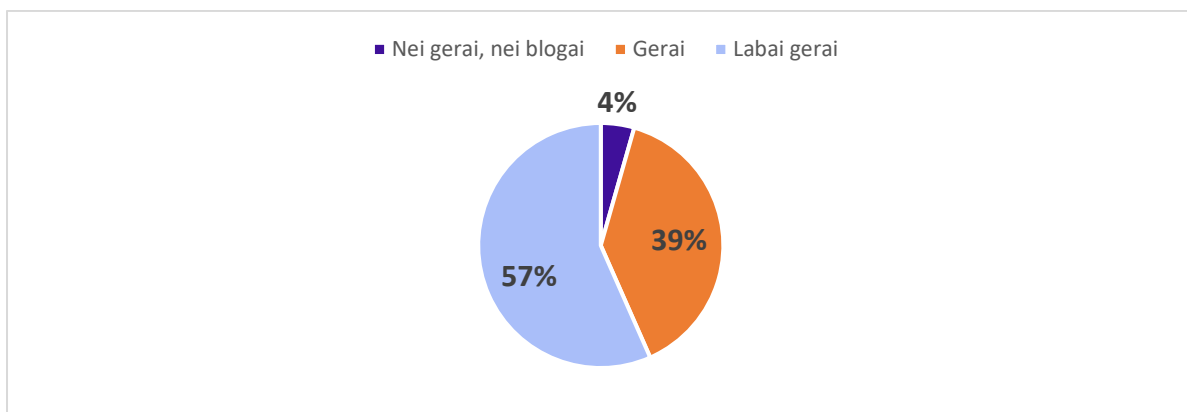
Į šį klausimą atsakiusių respondentų (N=136) nuomonės iš esmės pasidalijo į tris didesnes grupes. 28 % tokį reikalavimą įvertino neutraliai, 40 % gerai ir 28 % labai gerai. Neigiamai reikalavimą dėl 40 val. mokymų mediacijos tema išklauskymo vertino tik 7 % respondentų.

38 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinis egzaminas

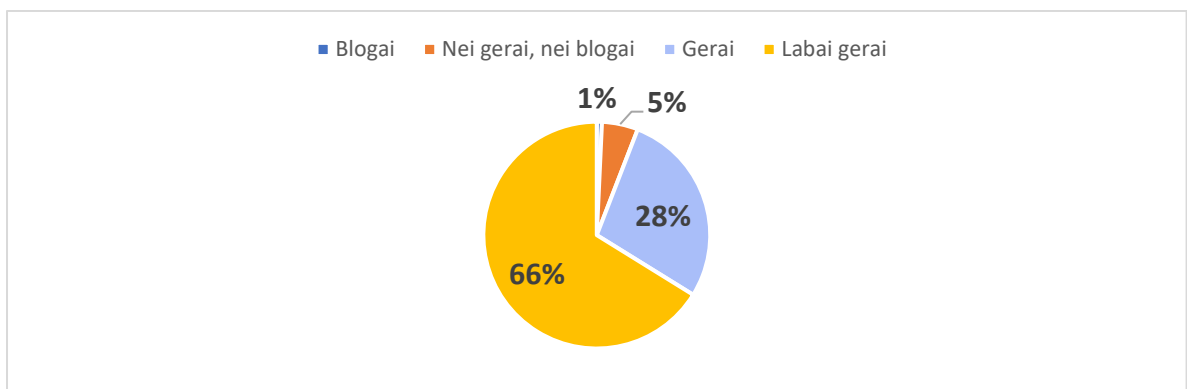
Didžioji dalis respondentų (N=136) reikalavimą mediatoriams laikyti kvalifikacinį egzaminą vertino gerai (40 %), labai gerai jį įvertino 39 % respondentų. Neutraliai tokį reikalavimą vertino 21 procentas. Blogų arba labai blogų vertinimų nebuvo.

39 paveikslas. Nepriekaištingos reputacijos reikalavimas

Didžioji dalis respondentų (N=136) nepriekaištingos reputacijos reikalavimą vertino labai gerai (57 %), gerai jį įvertino 39 % respondentų. Neutraliai tokį reikalavimą vertino 7 procentai. Blogų arba labai blogų vertinimų nebuvo.

40 paveikslas. Aukštojo universitetinio išsilavinimo reikalavimas

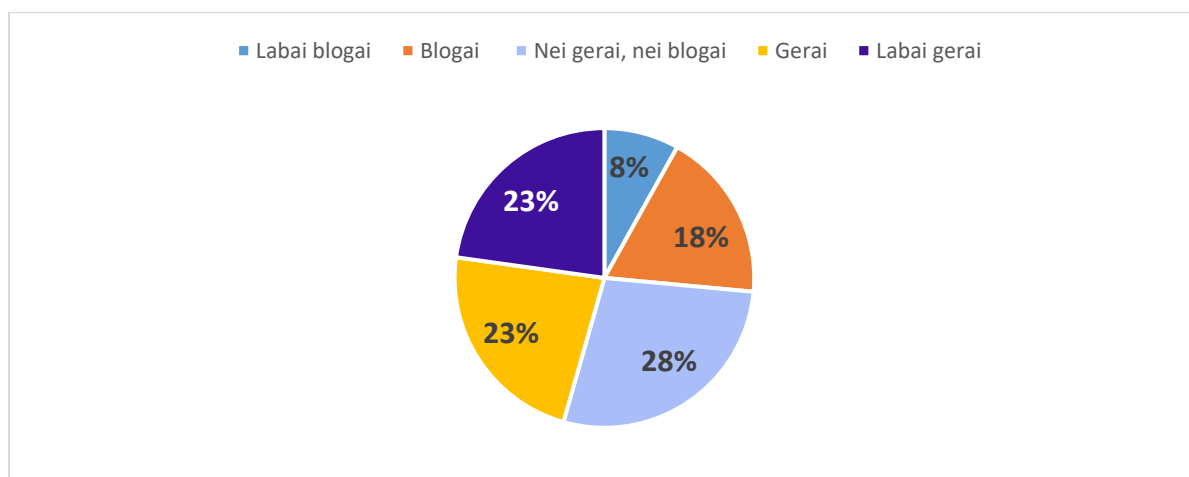

Didžioji dalis respondentų (N=136) reikalavimą mediatoriams turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą vertino labai gerai (66 %), gerai jį įvertino 28 % respondentų. Neutraliai tokį reikalavimą vertino 5 %, blogai – tik 1 procentas atsakiusiųjų.

Sistemiškai vertinant visus keturis kvalifikacinius reikalavimus, taikomus Lietuvos mediatoriams, matyti, kad neprikaištingos reputacijos ir aukštojo universitetinio išsilavinimo reikalavimai nekelia mediatoriams jokių abejonių, jie daugiausiai įvertinti labai gerai ir gerai. Silpniau vertinti 40 val. trukmės mediacijos tema mokymų ir kvalifikacinio egzamino reikalavimai.

Mediacijos įstatymo 6 str. 2 d. numatyta išimtis teisėjams, turintiems ne mažesnę nei trejų metų teisėjo darbo patirtį, kuriems nereikia laikyti mediatoriaus kvalifikacinio egzamino ir užtenka išklausti 16 akad. val. įvadinius mediacijos mokymus. Šią išimtį įvertino 136 respondentai.

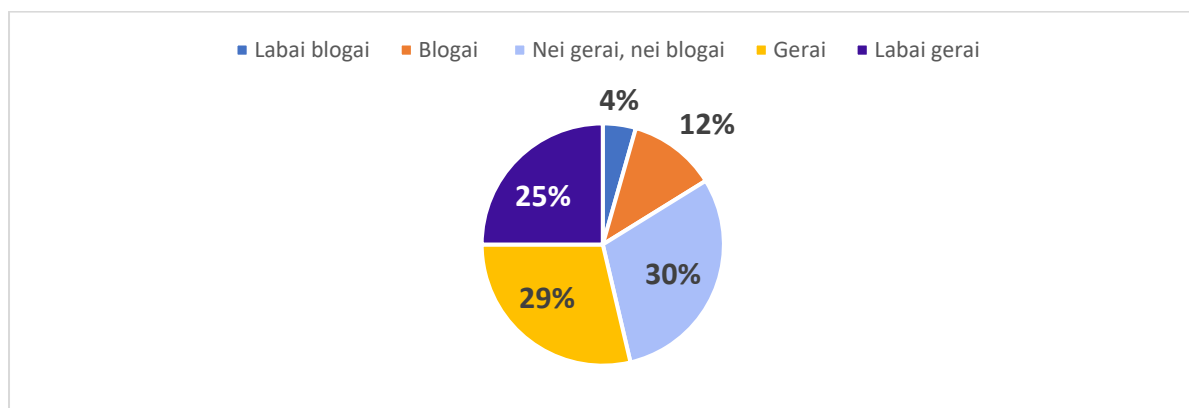
41 paveikslas. Išimties teisėjams dėl mediatorių egzamino laikymo vertinimas

Žemesnių nei kitiems asmenims taikomų tapimo mediatoriumi kvalifikacinių reikalavimų įtvirtinimą teisėjams labai blogai įvertino 8 % mediatorių, o blogai – 18 %. Šią išimtį neutraliai vertino 28 % respondentų. Po 23 procentus respondentų tokią išimtį, palengvinančią teisėjams tapimo mediatoriais kelią, įvertino po 23 procentus respondentų.

Mediacijos įstatymo 6 str. 2 d. numatyta išimtis, atleidžianti nuo mokymų išklauso ir egzamino laikymo socialinių mokslų daktaro laipsnį turinčius asmenis, kurie per paskutinius trejus metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė – ne mažiau kaip 100 akademinį valandų. Šią išimtį įvertino 136 respondentai.

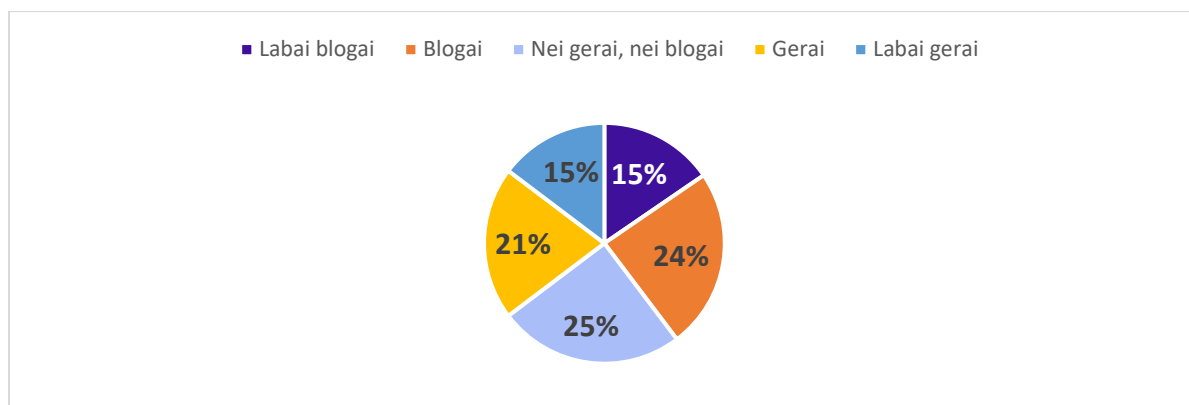
42 paveikslas. Išimtis mediacijos dėstytojams

Pastebėta, kad šią išimtį didžioji dalis respondentų įvertino gerai (29 %) arba labai gerai (25 %). Net 30 % mediatorių šią išimtį vertino neutraliai. Buvo ir išreiškusių blogą (12 %) ir labai blogą vertinimą (4 %).

Mediacijos įstatymo 6 str. 2 d. numatyta išimtis, atleidžianti nuo kvalifikacinio mediatoriaus egzamino laikymo advokatus, antstolius ir notarus, turinčius trejų metų atitinkamo darbo patirtį. Šią išimtį įvertino 136 respondentai.

43 paveikslas. Išimtis advokatams, notarams ir antstoliams

Analizuojant gautus rezultatus, matyti, kad ši išimtis sulaukė mažiausiai teigiamų vertinimų. Net 24 % respondentų ją įvertino blogai, o 15 % – labai blogai. Neutraliai tokią galimybę įvertino 25 %, gerai – 21%, o labai gerai – 15 % respondentų.

Sistemiškai vertinant respondentų požiūrį į išimtis iš bendrųjų mediatorių kvalifikacinių reikalavimų, matyti, kad prasčiausiai įvertinta išimtis, kuri taikoma advokatams, notarams ir antstoliams.

Respondentai buvo kviečiami pasidalinti pasiūlymais dėl mediatorių kvalifikacijos vertinimo sistemos tobulinimo. Gauti 105 laisvos formos atsakymai. Pasiūlymų neturėjo 63 respondentai. Visi kiti dažniausiai minėjo (20 atsakymų) poreikį visiems norintiems būti mediatoriais asmenims taikyti vienodus reikalavimus, t. y. išklausti vienodą mokymų valandų skaičių ir išlaikyti kvalifikacinį egzaminą. Tiesa, 4 respondentai nurodė, kad išimtis gali būti pateisinama, tačiau tik socialinių mokslų daktarų, vedančių mediacijos mokymus, atžvilgiu. 2 respondentai rašė, kad būtina apskritai sugriežtinti kvalifikacinius reikalavimus, taikomus mediatoriams. 7 atsakymai akcentavo tai, kad 40 akademinį valandų trukmės mokymų mediatoriams neužtenka, kad įgytų reikiamų žinių ir įgūdžių. Lygiai tiek pat (7) respondentų akcentavo poreikį organizuoti labiau praktinius mokymus. 5 atsakiusieji nurodė pageidaujantys, kad būtų daugiau organizuojama nemokamų mokymų. Jų nuomone, VGTPT turėtų organizuoti tokius mokymus aktualiomis mediacijos temomis tiems mediatoriams, kurie yra sudarę su VGTPT sutartis dėl mediacijos paslaugų teikimo. Pavieniai atsakymai buvo susiję su pasiūlymu peržiūrėti egzamino žodinės dalies vykdymo praktiką, keisti ją į visapusiškesnę, kiti siūlė įvesti mediatoriams specializacijas, trumpinti atsiskaitymo už kvalifikacijos tobulinimą laikotarpį nuo 5 iki 2 metų, didinti valandų kvalifikacijai kelti skaičių, nustatyti mediatoriams privalomą dalyvavimą supervizijose, griežtai nustatyti, kad mediatoriais gali būti tik teisininkai arba psichologai. Vienas mediatorius nurodė, kad apskritai nėra tikslinga versti praktikuojančius mediatorius kelti savo kvalifikaciją.

10. IŠVADOS

11.

Mediatorių nuomonės kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad mediatoriaus veiklos institucionalizavimas nuo 2019 m. sausio 1 d. turėjo didelį skatinamąjį poveikį mediatoriaus profesijos formavimuisi. Darytina prielaida, kad tam įtakos turėjo ir privalomos mediacijos šeimos ginčiuose taikymas nuo 2021 m., nes dalis respondentų (37 procentai) tokį pokytį nurodė kaip vienintelę realią galimybę Lietuvoje versti mediatoriaus praktika. Tą patvirtina ir tai, kad 82 procentai respondentų buvo sudarę sutartis su VGTPT dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo. Iki 2019 m. sausio 1 d. mediacijos paslaugas teikė tik mažiau nei ketvirtadalis respondentų (24 procentai). Daugelis mediatorių suskubo įsirašyti į Lietuvos mediatorių sąrašą 2019 m. (44 procentai). Vėlesniais metais įsitraukimo į šią profesiją aktyvumas palaipsniui slopo. Daugelis mediatorių tokią savo profesinės veiklos kryptį pasirinko dėl priežasčių, kurios yra susijusios su siekiu realizuoti save, pritaikyti savo turimas žinias ir patirtį bei padėti kitiems žmonėms. Tik nedaugelis mediatorių tokį pasirinkimą grindė praktiškais motyvais (su galimybe papildomai užsidirbti, vienetai tokius veiksmus, kaip neatsilikimas nuo konkurentų darbo rinkoje ar darbovietėje jaučiamas poreikis turėti mediatorių). Tai rodo mediatoriaus profesijos išskirtinumą, jos atstovų siekį dirbti socialiai vertingą darbą, tobulinti visuomenės ginčų sprendimo kultūrą. Tyrimo rezultatai parodė, kad tik 5 procentai respondentų mediatoriaus veiklą laiko pagrindine savo profesine veikla. Likę mediatoriai šią veiklą

vykdo kaip papildomą. Atitinkamai daugiausia respondentų (70,9 procento) iš mediacijos paslaugų teikimo gauna tik iki 10 procentų visų savo pajamų. Tai rodo, kad mediacijos taikymo mastas dar nėra pasiekęs tokio lygio, kad didžioji dalis mediatorių galėtų visą savo profesinės veiklos laiką skirti mediacijos paslaugų teikimui. Darytina prielaida, kad esama situacija kelia grėsmę ir nuosekliam mediatorių veikla tik kaip papildoma užsiimančių mediatorių tobulėjimui, jų profesionalumo augimui, nes jie santykinai retai taiko mediacines kompetencijas praktikoje. 57 procentai respondentų teikia mediacijos paslaugas ir per VGTPT, ir privačiai, 27 procentai dirba tik su VGTPT skiriamais atvejais, o 16 procentų dirba tik privačiai. Didžioji dalis respondentų, kurie paslaugas teikia ir privačiai, tokių procesų turi tik iki 10 procentų nuo visų jų vykdomų mediacijų. Taigi, darytina prielaida, kad privačios mediacijos apimtis Lietuvoje sudaro tik apie 10 procentų visų vykdomų mediacijų procesų.

Lietuvos Respublikos mediatoriai, kurie dalyvavo apklausoje, pozityviai vertina privalomą mediacijos taikymą šeimos ginčiuose. Apie 90 procentų jų sutinka, kad šeimos ginčiuose toks procesas yra naudingas, tiek pat jų nesutinka, kad tai yra laiko švaistymas, ir mano, kad tokiu būdu ginčo šalims pavyksta sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme, sutinka, kad privalomoji mediacija dažnai padeda taikiai išspręsti šeimos ginčą ir apskritai išvengti bylinėjimosi teisme. Virš 80 procentų respondentų mato ir visuomenę ugdančią privalomosios mediacijos poveikį, nes mano, jog dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą. Taigi, privalomoji mediacija apskritai didina mediacijos kaip taikaus ginčų sprendimo žinomumą, prisideda prie taikaus ginčų sprendimo kultūros formavimo ir skatina visuomenę ginčus spręsti taikiai ir ateityje. Mediatoriai pozityviai (87,4 procento) vertina galimybę plėsti privalomosios mediacijos taikymą į kitas civilinių ginčų kategorijas. Labiausiai tinkami privalomosios mediacijos plėtrai, respondentų nuomone, yra ginčai tarp bendraturčių, kaimynų, darbo, paveldėjimo ir mažos vertės ginčai.

Net 91 procentas apklausoje dalyvavusių mediatorių nurodė, kad jie teikia privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas. Tai rodo, kad Lietuvoje privalomas mediacijos taikymas šeimos ginčiuose iš esmės padidino mediacijų civiliniuose ginčiuose skaičių ir sukūrė mediatorių paslaugų paklausą. 84,9 procento respondentų paslaugas teikia pagal VGTPT paskyrimus. Toks jų pasirinkimas buvo dažniausiai grindžiamas tuo, kad jie nori įgyti patirties, įnešti indėlį į visuomenės gerovę, bendradarbiavimą su VGTPT mato kaip vienintelį realų būdą Lietuvoje praktikuoti mediaciją. Tai, kad teikiamas prioritetas tokiems veiksniams, rodo, kad mediatoriai siekia įgyti patirties, dirba vedami savo pilietiškumo. Tie, kurie nėra sudarę sutarčių su VGTPT, dažniausiai to nenori daryti dėl nemotyvuojančio atlygio, noro savarankiškai pasirinkti medijuotinus atvejus ir dirbti su susimokančiais ir todėl labiau motyvuotais klientais.

Mediatoriai pasidalino ir savo praktika įgyvendinant patį svarbiausią vertinamuoju laikotarpiu padarytą teisinio reguliavimo pakeitimą. 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, nurodanti, kad privaloma mediacija netaikoma tais atvejais „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“. 78,1 procentas mediatorių suteikia klientams informaciją apie šią išimtį, tačiau, jų nuomone, apie šią išimtį sužinojusi galimai smurtą artimoje aplinkoje patyrusi ginčo šalis nebūtinai atsisako dalyvauti procese. Daugiau nei pusė respondentų tokio atsisakymo dažnumą įvertino atsakymu „Kartais“.

Turint omenyje, kad tarptautinė ir užsienio šalių geroji praktika labai svarbiu mediacijos šeimos ginčiuose elementu laiko vaiko nuomonės išklausymą, respondentams buvo užduota klausimų, skirtų išsiaiškinti, kokia Lietuvoje nusistovėjusi praktika šiuo aspektu. Vaiko nuomonės išklausymas privalomosios mediacijos procesuose, pasirodo, yra gana retas reiškinys. Jį dažniausiai arba visada įgyvendina tik apie 8 procentus respondentų. Apie 49 procentus tą padaro kartais. Kadangi vaiko teisė būti išklaustam sprendžiant visus su juo susijusius klausimus yra įtvirtinta tarptautiniu lygiu, keliamas klausimas, ar privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose neišklausant vaiko nuomonės atitinka tarptautinės teisės reikalavimus ir gerąją praktiką. Mediatoriai nurodė, kad dažniausiai vaiko nuomonė nėra išklausiama dėl nepakankamo vaikų amžiaus, tėvų nesutikimo arba laiko trūkumo. Buvo respondentų, pripažinusių, kad jiems vaiko nuomonei išklausti trūksta kompetencijos. Absoliuti dauguma mediatorių pritarė, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose yra naudinga siekiant užtikrinti geriausias vaikų interesus, nes jos metu tėvai paskatinami išsiaiškinti vaiko nuomonę dėl su juo susijusių klausimų sprendimo (netiesioginis vaiko įtraukimas), mediatorius jiems padeda nustatyti, kokie

sprendimai geriausiai atitinka vaiko interesus, o išsprendus ginčą mediacijoje teigiamai esmingai sumažinamas neigiamas šeimos ginčo poveikis vaikui.

Vertinant 2020–2022 m. gegužės 31 d. laikotarpiu mediatorių gautus VGTPPT paskyrimus medijuoti šeimos ginčus, matyti jų netolygus pasiskirstymas. Nors didelė dalis mediatorių gauna nuo 1 iki 20 ginčų per metus, yra mediatorių, kurie paskiriami daug dažniau (nuo 21 iki daugiau nei 50 atvejų per metus). Didžioji dalis mediatorių norėtų gauti daugiau VGTPPT paskyrimų. Taigi, Lietuvos mediatoriai pasirengę teikti paslaugas dažniau, tačiau tokios galimybės neturi dėl nepakankamos privalomosios mediacijos paslaugų paklausos.

Valstybė privalomosios mediacijos atveju ginčo šalims finansuoja iki 6 valandų mediatoriaus paslaugų. Šiam laikui išsekus, ginčo šalys gali susitarti su mediatoriumi dėl mediacijos pratęsimo jų lėšomis. Vertinant procentinį baigtų bylų pasibaigus valstybės finansavimui pasiskirstymą buvo nustatyta, kad daugelis mediatorių praktikoje susiduria su tokiomis situacijomis. Tik maža dalis visada sėkmingai susitaria su ginčo šalimis dėl mediacijos pratęsimo. Beveik pusė respondentų tokio sutikimo niekada nėra gavę, apie 40 procentų kartais pavyko dėl to susitarti. Rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad ginčo šalys nėra linkusios tęsti mediacijos procesų savo lėšomis. Mediatorių nuomone, tokie sprendimai priimami dažniausiai dėl ribotų finansinių galimybių, noro ginčą spręsti teisme arba fakto, kad mediatoriai ginčo šalims siūlo aukštesnius, rinkos sąlygas atitinkančius įkainius. Tyrimo rezultatai parodė, kad pastebimas VGTPPT privalomosios mediacijos sėkmės procento augimas. Mediatoriai gana retai susiduria su poreikiu pasinaudoti diskrecija nutraukti mediacijos procesą savo iniciatyva vadovaujantis tuo, kad tęsti mediaciją nėra tikslinga, nes akivaizdu, kad susitarimas nebus pasiektas arba negalės būti įvykdytas. Dažniausiai toks poreikis atsiranda tada, kai mediatorius mato, jog šalys nenori arba negeba tartis, nebendradarbiauja, siekia ginčo sprendimo teisme, yra pernelyg kategoriškos ir negirdi viena kitos, pasitaiko piktnaudžiaujančių procesu, manipuluojančių kita šalimi ir mediatoriumi ginčo šalių. Ginčo šalys iš proceso pasitraukia dažniau, nei mediatoriai priima sprendimus nutraukti procesą. Išryškėjo trys grupės priežasčių, kurias dažniausiai minėjo respondentai. Visų pirma, asmeninės pasitraukiančios ginčo šalies savybės, asmeninė situacija, emocinė būklė, siekis atkeršyti, nenoras ieškoti kompromisų. Antra, tai priežastys, susijusios su kitos šalies elgesiu mediacijos procese. Trečia priežastis – šalys tiki, kad teismas ginčą išspręs geriau. Sisteminei įvertinus respondentų atsakymus buvo nustatyta, kad vidutiniškai privalomoji mediacija nuo mediatoriaus paskyrimo iki pabaigos trunka 33 kalendorines dienas.

Vertinant mediatorių nuomonę apie valstybės finansuojamų valandų, skirtų mediacijai skaičių, paaiškėjo, kad 1 val. laiko tarpą pasirengti kaip dažniausiai pakankamą vertino 38,3 % respondentų, ir tik 14,8 procentams laiko dažniausiai pritrūksta. Pačiam procesui vykdyti skiriamų 4 valandų dažniausiai nepakanka 39,1 procentui, 7,8 procentui visada nepakanka, o dažniausiai pakanka 19,1 % respondentų. Didžiausiai daliai mediatorių dažniausiai nepakanka laiko privalomosios mediacijos rezultatams įforminti (42,6 %). Dar 27 % tvirtino, kad laiko rezultatams įforminti jiems niekada nepakanka. Tai rodo aiškų respondentų matymą, kad esamas teisinis reguliavimas, t. y. nustatytas apmokėjimas tik už 1 rezultatų įforminimo valandą, neatitinka mediatoriaus laiko sąnaudų, kurios reikalingos tinkamai tai padaryti. Apibendrinus atsakymus dėl optimalaus valstybės finansuojamų valandų skaičiaus, paaiškėjo, kad reikėtų finansuoti 1,8 pasirengti mediacijos procesui skirtas valandas, procesui vykdyti – 6,8, rezultatams įforminti, kai nėra rengiamas taikaus susitarimo projektas, – 1,25, kai projektas yra rengiamas – 4,14 valandos.

Atsižvelgiant į tai, kad tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai bei tarptautinė praktika neįpareigoja mediatorių rengti taikių susitarimų projektų, respondentai buvo prašyti pasidalinti informacija, ar jie savo praktikoje šią funkciją atlieka, ar ne. Paaiškėjo, kad Lietuvoje įsitvirtina praktika mediatoriams rengti šiuos projektus. Mediatoriai tokį savo apsisprendimą dažniausiai pagrindė tuo, kad, jiems neparengus dokumento, ginčo šalių pasiektas susitarimas nebus įformintas ir visas darbas nueis veltui, ginčo šalims trūksta teisinių žinių, o teisininkų paslaugos brangiai kainuoja, taip pat ginčo šalys paprastai yra nepatenkintos, jei mediatorius atsisako rengti taikos sutartį. Ta dalis, mediatorių, kurie taikių susitarimų projektų ginčo šalims nerengia, tokį savo apsisprendimą grindė tuo, kad neturi tam reikalingų žinių ir įgūdžių, įstatymas tokios pareigos jiems nenumato bei, kad paprastai tam tiesiog nelieka laiko. Jei mediatoriai nerengia taikių susitarimų projektų, dažniausiai šalys kreipiasi į savo teisininkus, pirminę teisinę pagalbą arba bando sutartį susirašyti pačios.

Lietuvos mediatoriai praktikoje tiek bendrus susitikimus su ginčo šalimis, tiek ir individualius su kiekviena iš jų atskirai. Dažniausiai su abiem ginčo šalimis mediatoriai susitinka 2–3 kartus, papildomai organizuojami dar po 1 atskirą susitikimą su abiem ginčo šalimis. Dažniausiai privalomoji mediacija vyksta tiesioginio ir nuotolinio bendravimo deriniais arba derinant tiesioginį bendrą ir individualių šalių darbą su mediatoriumi. Niekada teisinių konsultacijų ginčo šalims neteikia 58,4 % respondentų. Atitinkamai 45,1 procentas jų nesidalija ir savo nuomone ar patarimais dėl šalių ginčo. Atitinkamai 29,2 % ir 41,6 % tą daro tik kartais. Kartais patarimus ir asmeninę

nuomonę išsako ženkliai daugiau mediatorių, lyginant su tais, kurie kartais teikia teisinės konsultacijas. Tai, kad dažniausiai ar visada konsultacijas atlieka ir patarimais bei nuomone dalijasi tik labai maža dalis mediatorių, leidžia teigti, kad Lietuvoje vyrauja lengvinamasis mediacijos stilius, pasižymintis mažesniu mediatoriaus aktyvumu, orientacija ne į proceso rezultatą, bet į bendravimo tarp ginčo šalių palengvinimą.

Respondentai VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos proceso organizavimą vidutiniškai vertino 7,74 balo (pagal dešimties balų sistemą). Mediatoriai pateikė ir pasiūlymų, kaip galima būtų tobulinti šį procesą. Daugelis jų pasiūlymų buvo susiję su poreikiu keisti valstybės finansavimo tokioms paslaugos modelį, buvo atkreiptas dėmesys į poreikį užtikrinti bylų paskirstymo mediatoriams skaidrumą, šalių kontaktinių duomenų tikslumą, stiprinti atvejų privalomajai mediacijai išankstinę atranką, spręsti patalpų mediacijai suteikimo ne darbo valandomis problemą, viešinti mediaciją, tobulinti informacinę sistemą TEISIS, didinti metodologinės pagalbos mediatoriams apimtis ir t. t. VGTPT vykdomą mediacijos atvejų atranką ir mediatoriaus paskyrimo procesą mediatoriai vertino prasčiau nei mediacijos pabaigos įforminimo ir atsiskaitymo su mediatoriumi procesą. Respondentai informacinę sistemą TEISIS vidutiniškai vertino 7,44 balo (pagal dešimties balų sistemą). Jie pateikė daug pasiūlymų dėl sistemos funkcionalumo plėtimo ir esamo funkcionalumo tobulinimo.

Siekiant įvertinti niekur neregistruojamų privačių mediacijos procesų apimtis, respondentai, kurie atsakymuose į klausimą dėl to, ar teikia mediacijos paslaugas privačiai, atsakė teigiamai, buvo kviečiami pasidalinti informacija apie tai, kiek prašymų dėl privačios mediacijos paslaugų teikimo jie buvo gavę vertinamuoju laikotarpiu. Išanalizavus gautus atsakymus matyti privačios mediacijos procesų skaičiaus didėjimo tendencija. Tai leidžia teigti, kad privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas ir jos viešinimas bei kartu su taikymo praktika padidėjęs bendras mediacijos žinomumas padidino ir žmonių, besikreipiančių į privačius mediatorius, skaičių. Tokį pokytį pajuto ir 48 % respondentų. Mediatoriai iš esmės gerai vertina Lietuvoje taikomą privačios mediacijos modelį, tačiau didelė dalis jų išryškino būtinybę vienaip ar kitaip šį modelį tobulinti, populiarinti, viešinti. Retesnis naudojimas privačių mediatorių paslaugomis buvo aiškinamas tuo, kad privati mediacija negali konkuruoti su valstybės finansuojamomis paslaugomis, nes žmonės gaili tam pinigų, ypač jei nėra garantijos, kad rezultatas bus pasiektas. Teiginiui, kad esamas privačios mediacijos teisinis reguliavimas sudaro galimybes prisidėti plėtojant mediacijos paslaugų teikimą ir mediatoriaus profesijos Lietuvoje vystymąsi, pritarė daugelis mediatorių. Buvo pateikta ir pasiūlymų dėl modelio tobulinimo.

Tiriant mediatorių nuomonę dėl privačios privalomosios mediacijos modelio, buvo apskaičiuotas atvejų skaičiaus vienam mediatoriui vidurkis, kuris sąlyginai atspindi privačios privalomosios mediacijos apimtis, pasiskirstymą pagal proceso pabaigos pagrindus. Vienam mediatoriui 2020 m. teko vidutiniškai 4,5 privačios privalomosios mediacijos atvejo, 2021 m. – 5,8. 2022 m. iki gegužės 31d. vienam mediatoriui teko vidutiniškai 3,3 atvejo. Išlaikius šią dinamiką, tikėtina, kad 2022 m. pabaigoje vienam mediatoriui jau teks bent ketvirtadaliu daugiau atvejų nei 2021 m. – taigi, matomas ženklaus apimčių augimas. Pastebėtas ir santykinai didelis privačios privalomosios mediacijos sėkmės procentas. 2020 m. jis sudarė 3 atvejus (iš 4,5 baigtų procesų). 2021 m. 3,8 atvejo (iš baigtų 5,8). Tai atitinka beveik 75 procentų sėkmės rodiklį, kas vertintina kaip aukštas pasiekimas. Privačiai teikiantys paslaugas mediatoriai nurodė priežastis, kodėl, jų nuomone, kita šalis atsisako dalyvauti privalomojoje mediacijoje: dėl nenoro bendrauti su kita konflikto šalimi; neigiamo teisininkų požiūrio į procesą; žinių apie mediaciją stokos; nepasitikėjimo kitos šalies pasirinktu mediatoriumi; naujovių baimės. Privačius mediatorius ginčo šalys renkasi paprastai dėl to, kad nori rekomenduotų mediatorių, siekia privalomosios mediacijos procesą įgyvendinti kuo greičiau, kartais net nežino apie valstybės finansuojamas paslaugas, pasikliauja teisininkų patarimu, tikisi, kad privataus mediatoriaus patirtis ir kvalifikacija bus aukšto lygio. Niekada teisinių konsultacijų ginčo šalims neteikia didžioji dalis mediatorių, dirbančių privačiai. Panaši jų dalis nesidalija ir savo nuomone ar patarimais dėl šalių ginčo. Tai, kad dažniausiai ar visada konsultuoja ir pataria bei nuomone dalijasi tik labai maža dalis mediatorių, įgalina teigti, kad Lietuvoje ir privačios privalomosios mediacijos metu vyrauja lengvinamasis mediacijos stilius, pasižymintis mažesniu mediatoriaus aktyvumu, orientacija į šalių tarpusavio bendravimo lengvinimą, o ne rezultato pasiekimą. Pažymėtina, kad mediatorių atsakymų pasiskirstymas dalijantis savo privačios privalomosios mediacijos praktikos patirtimi atitinka ir respondentų atsakymus apie praktiką, taikomą medijuojant VGTPT administruojamuose procesuose.

Lyginant tarpusavyje VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos ir privačios privalomosios mediacijos apimčių rodiklius, matyti, kad privalomoji mediacija pagal atvejų skaičių vienam apklausoje dalyvavusiam mediatoriui yra žymiai rečiau taikoma, tačiau santykinis jos sėkmės rodiklis yra aukštesnis.

Mediatoriai gerai vertina tiek savo, tiek savo kolegų kvalifikaciją. Didžioji dalis jų yra išklause 40 val. bazinius mediacijos mokymus, tačiau nemažai yra mokęsi daug ilgiau. Vidutiniškai respondentai buvo išklause 84,7 val. mokymų mediacijos tema. Keista, bet dalis atsakiusių nurodė, kad yra išklause mažesnę nei įstatyme nustatytą

mediacijos mokymų valandų skaičių (iki 15 val.) . Nuostabą kelia, kad kai kurie respondentai galimai buvo įrašyti į Lietuvos mediatorių sąrašą neišklausę minimalaus reikalaujamo mokymų mediacijos tema valandų skaičiaus. Specializuotų mediacijos šeimos ginčiuose mokymų respondentai dažniausiai nėra išklause arba išklause tik labai mažą jų valandų skaičių. Tokia situacija taip pat kelia nuostabą, nes Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąraše įtvirtintas nurodymas, kad Mediatorių kvalifikacinio egzamino programoje nurodytai temai „Atskirų kategorijų civilinių ginčų mediacijos ypatumai“ (į kurią įtraukta ir tema apie šeimos ginčų ypatumus) turi būti skiriama ne mažiau kaip 4 ir ne daugiau kaip 6 akademinės valandos mokymų. Taigi, kyla klausimas, ar visi mokymų paslaugų teikėjai laikosi minėtu ministro įsakymu patvirtintos mokymų programos. Mediatoriai dažniausiai savo kvalifikaciją kelia savarankiškai skaitydami literatūrą, dalyvaudami kvalifikacijos kėlimo kursuose pažengusiems mediatoriams arba reflektuodami su kolegomis. 97 procentai mediatorių yra išklause Mykolo Romerio universiteto organizuotus mediacijos bazinius mokymus arba Teisingumo ministerijos organizuotus nemokamus bazinius mediacijos mokymus. Bazinių mokymų metu įgytas žinias ir įgūdžius gerai arba labai gerai vertina didžioji dalis respondentų. Jie labiausiai pasitiki savimi tokiose žinių kategorijose kaip teisinės žinios, mediatoriaus etika, pagrindiniai mediacijos principai. Tokios respondentų preferencijos lengvai paaiškinamos tuo, kad daugelis turi teisės krypties išsilavinimą. Mažiausiai pasitikėjimą savimi mediatoriams kelia darbo su šalių pasipriešinimu mediacijoje įgūdžiai, vaiko nuomonės išklausa, žinios apie kūno kalbą. Visos šios trys sritys yra susijusios su psichologinių žinių poreikiu. Labiausiai mediatoriams trūksta bendrųjų psichologijos žinių, vaiko nuomonės išklausa žinių ir įgūdžių, teisinių žinių ir teisės taikymo praktinių įgūdžių, darbo su ginčo šalių ir jų teisininkų pasipriešinimu įgūdžių. 40 val. trukmės mokymus kaip minimalų kvalifikacinį reikalavimą mediatoriams teigiamai vertina 62 procentai respondentų. Didžioji dalis reikalavimą mediatoriams laikyti kvalifikacinį egzaminą vertino gerai arba labai gerai. Labai pozityviai įvertinti ir reikalavimai dėl aukštojo universitetinio išsilavinimo ir neprikaištingos reputacijos. Sistemškai vertinant respondentų požiūrį į išimtis iš bendrųjų mediatorių kvalifikacinių reikalavimų, matyti, kad prasčiausiai įvertinta išimtis, kuri taikoma advokatams, notarams ir antstoliams. Respondentai įžvelgė poreikį tobulinti mediatorių kvalifikacijos vertinimo sistemą suvienodinant reikalavimus, juos griežtinant, buvo išreikštas nemokamų mokymų poreikis.

2 priedas. Privalomosios mediacijos dalyvių apklausa

ATASKAITA

Doc.Dr.Daiva Skučienė
Vilniaus universitetas

Prof.dr.Agnė Tvaronavičienė
Mykolo Romerio universitetas

ir Indrė Korsakovienė

1.Tyrimo metodika

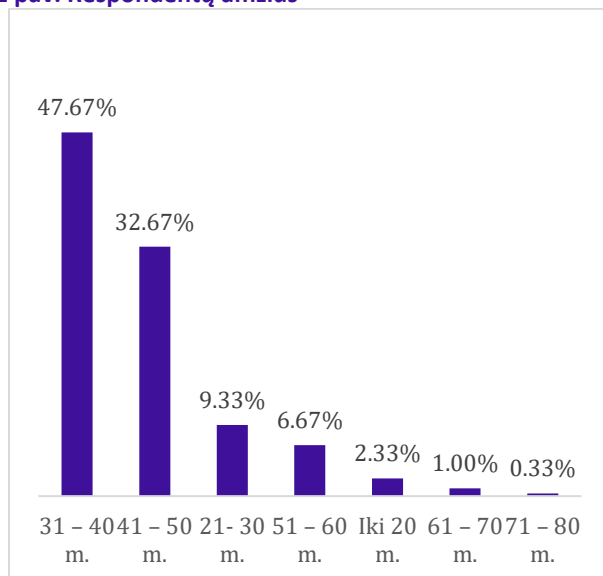
Rengiant tyrimo planą buvo planuojama apklausti visus Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos (toliau – VGTPT) vertinamuoju laikotarpiu administruotų privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesų dalyvius, kuriems buvo paskirtas mediatorius. VGTPT teritoriniai padaliniai vertinamuoju laikotarpiu mediatorius paskyrė 6820 atvejų. Kadangi kiekviename privalomosios mediacijos procese dalyvavo po dvi ginčo šalis, tyrimo populiacija turėjo būti 13 640. Siekiant optimizuoti tyrimo apimtį ir atsižvelgiant į tai, kad tiesioginiams susitikimams ar telefoniniams skambučiais su ginčo šalimis tyrime nebuvo numatyta laiko ir lėšų, suderinus su užsakovu buvo nuspręsta susisiekti ir į apklausą pakviesti tik tas ginčo šalis, kurios prašymuose ar sutikimuose dėl privalomosios mediacijos buvo nurodžiusios savo elektroninio pašto adresą (4911 potencialių respondentų).

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba kvietimą dalyvauti apklausoje ir nuorodą į tyrimo ekspertų parengtą klausimyną išsiuntė laikotarpiu nuo 2022 m. liepos 5 d. iki 2022 m. liepos 7 d. Iš viso elektroniniu paštu kvietimas dalyvauti apklausoje buvo išsiųstas 4911 potencialiems respondentams, t. y. asmenims, kurie vertinamuoju laikotarpiu dalyvavo Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamuose privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesuose. Duomenys buvo renkami iki 2022 m. liepos 15 d. Gauta 555 atsakymų klausimynai.

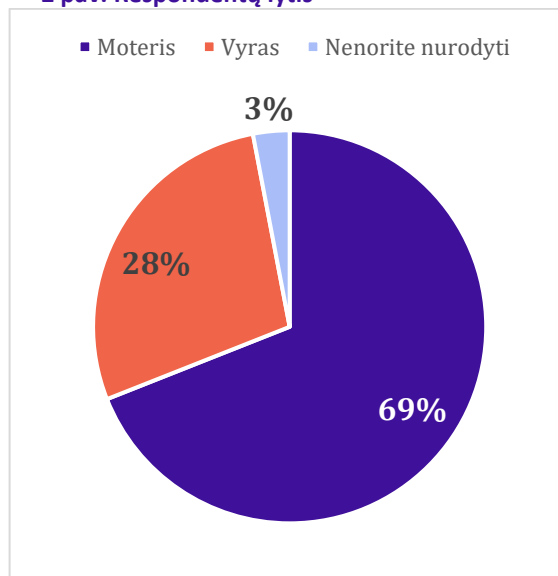
Respondentų atsakymų / neatsakymų į atskirus klausimyno klausimus skaičiai pateikiami 1 priede.

2. Respondentų sociodemografinės charakteristikos

1 pav. Respondentų amžius

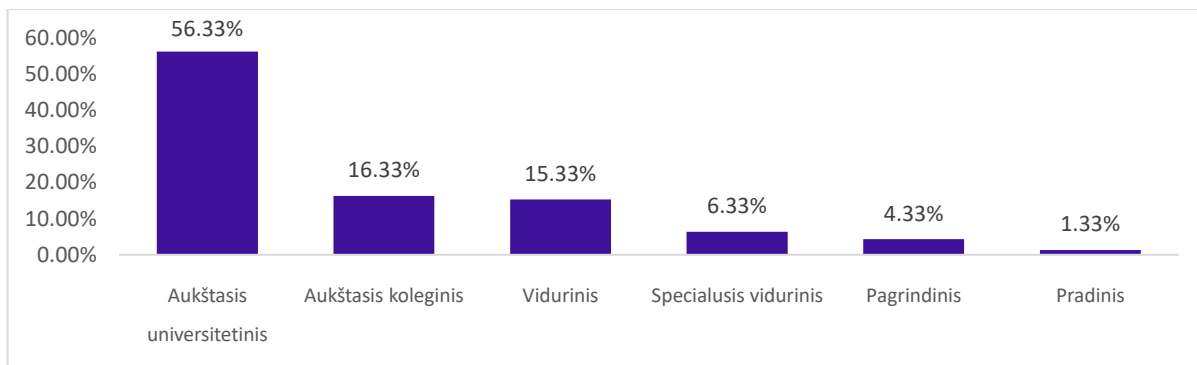

2 pav. Respondentų lytis

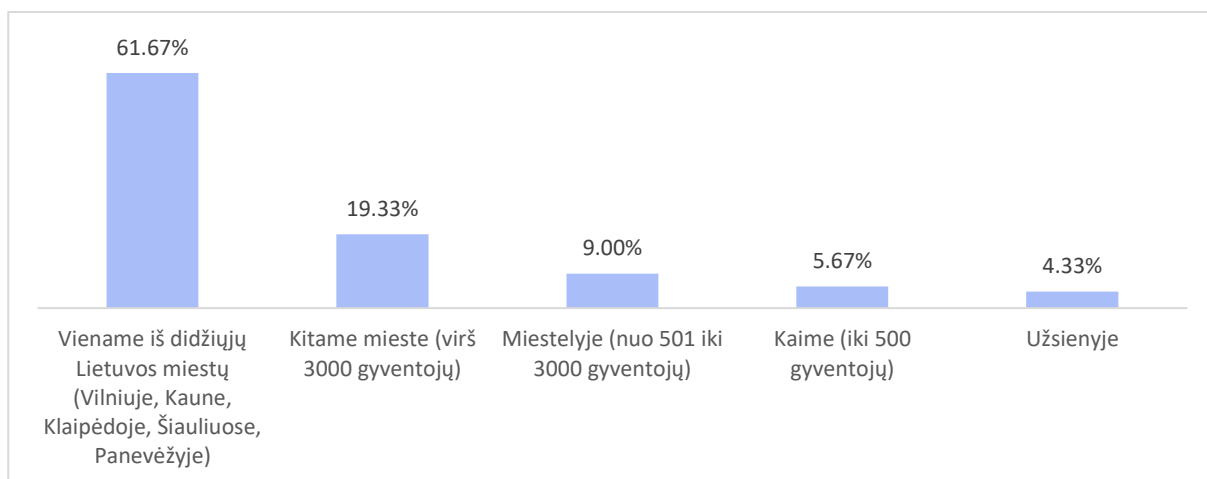
Beveik pusė (47,67 %) apklausoje dalyvavusiųjų buvo 31–40 metų amžiaus respondentai ir apie trečdalis (32,67 %) 41–50 metų amžiaus (žr. 1 pav.). Dauguma buvo moterys (69 %), beveik trečdalis vyrų ir 3 % nenorėjo nurodyti savo lyties (žr. 2 pav.).

3 pav. Respondentų išsilavinimas

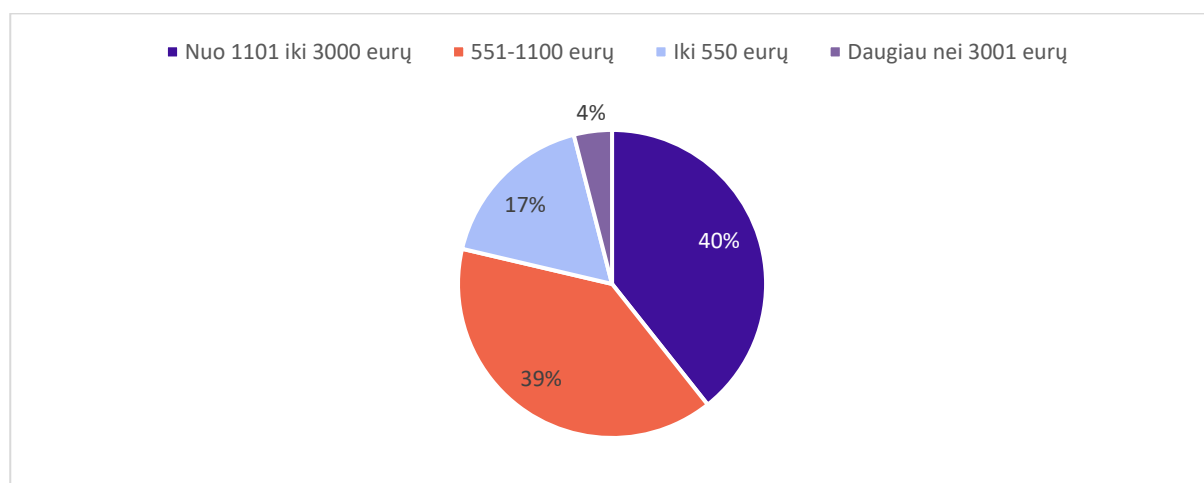
Beveik du trečdaliai respondentų turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą (žr. 3 pav.). Trečdalis turėjo aukštąjį koleginį ar vidurinį išsilavinimą. Likusioji dalis respondentų turėjo specialųjį vidurinį, pagrindinį ar pradinį išsilavinimą.

4 pav. Respondentų gyvenamoji vieta

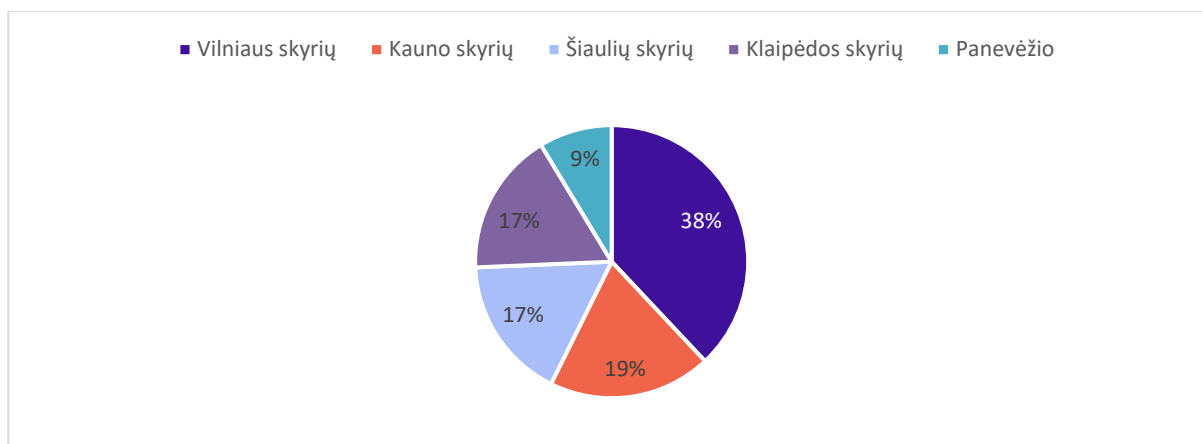
Apie du trečdalius respondentų gyveno viename iš didžiųjų Lietuvos miestų (žr. 4 pav.). Apie penktadalis gyveno mažuose miestuose, 9 % miesteliuose, 5,67 % kaime ir likusieji užsienyje (žr. 4 pav.).

5 pav. Respondentų pajamos per mėnesį (atskaičius mokesčius)

Apklausoje didžiąją daugumą sudarė respondentai, kurių pajamos 551–1100 eurų per mėnesį (39 %) ir 1101–3000 eurų (40 %). 17 % respondentų pajamos buvo minimalios ir 4 % daugiau nei 3000 eurų per mėnesį, atskaičius mokesčius.

6 pav. Į kurį Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos teritorinį padalinį kreipėsi

Respondentai dalyvavo privalomoje mediacijoje visuose VGTPT teritoriniuose padaliniuose. Didesnė dalis (38 %) buvo besikreipusieji į Vilniaus skyrių ir mažiausia (9 %) – į Panevėžio skyrių (žr.6 pav.).

3. Dalyvavimo privalomoje mediacijoje laikotarpis

1 lentelė. Dalyvavimo privalomoje mediacijoje laikas (%)

2020		2021		2022
I pusmetis	II pusmetis	I pusmetis	II pusmetis	I pusmetis
3,84	4,69	19,83	35,82	35,82

Apklauskos dalyviai privalomoje mediacijoje daugiausiai dalyvavo 2021 m. II pusmetyje arba 2022 m. I pusmetyje, penktadalis respondentų dalyvavo 2021 I pusmetį. Tik dešimtadalis buvo tarp dalyvavusiųjų 2020 metais.

Dažniausiai apklausoje dalyvavę respondentai nurodo, kad patys inicijavo mediaciją (66,74 %), likusioji dalis (33,26 %) nurodė, kad iniciatorius kita ginčo šalis.

4. Informacijos apie mediaciją gavimas

Didžioji dauguma respondentų 89,85 % teigia, kad buvo informuoti apie tai, kas yra privalomoji mediacija. Apie dešimtadalis atsakė, kad nebuvo informuoti (9,94 %), likusieji (0,22 %), tikėtina, buvo nevisiškai informuoti, nes atsakė ir taip, ir ne. 83,99 % respondentų teigė, kad informacija apie privalomąją mediaciją buvo išsami, 16,01 % nurodė, kad informacija nebuvo išsami.

35,9 % respondentų patvirtino, kad gavo informaciją, jog smurto artimoje aplinkoje atveju mediacija yra neprivaloma, bet galima ja pasinaudoti savo noru. Vis dėlto daugiau nei du trečdaliai (64,1 %) pažymėjo, kad tokios informacijos negavo. Dalyvavusieji 2020 metais privalomoje mediacijoje tokios informacijos gauti negalėjo, nes teisinis reguliavimas šiuo aspektu buvo pakeistas 2021 balandžio mėn.

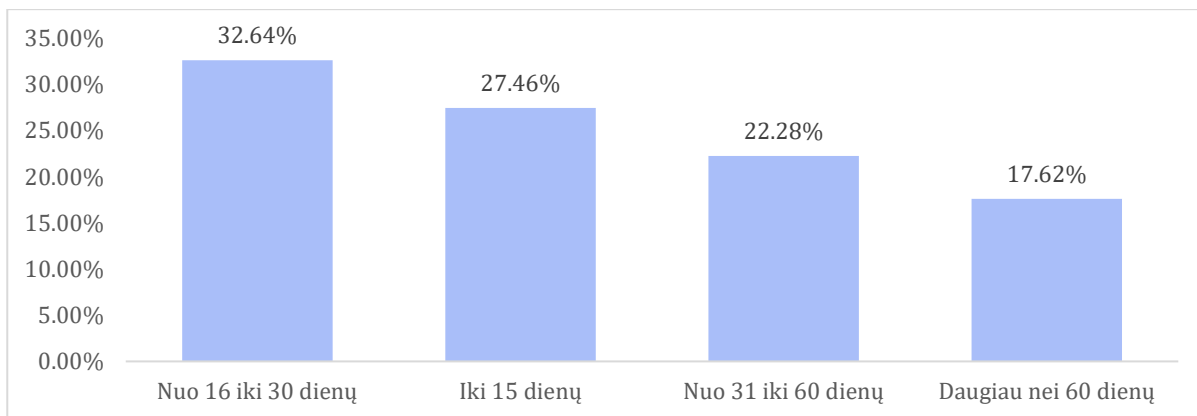
2 lentelė. Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti paaiškino šio proceso esmę ir tikslus? (%), (buvo galima pasirinkti kelis atsakymų variantus)

Informaciją apie procesą radau pats / pati internete ir (ar) žiniasklaidoje	20,9
Teisininkas pagal Jūsų asmeninę užklausą	20
Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba pagal Jūsų asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu	17,7
Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba oficialiu raštu	6,5
Teismas	2
Kita	6,3

Penktadalis respondentų (20,9 %) informaciją apie procesą rado patys internete arba ją suteikė teisininkas pagal asmeninę užklausą (20 %). 17,7 % informaciją apie mediacijos proceso esmę suteikė VGTPT pagal asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu. Nedidelei daliai respondentų (6,5 %) informaciją suteikė VGTPT oficialiu raštu. Tarp kitų informacijos šaltinių respondentai minėjo advokatus, draugus ar pažįstamus, sutuoktinius, psichologus ar kitus specialistus.

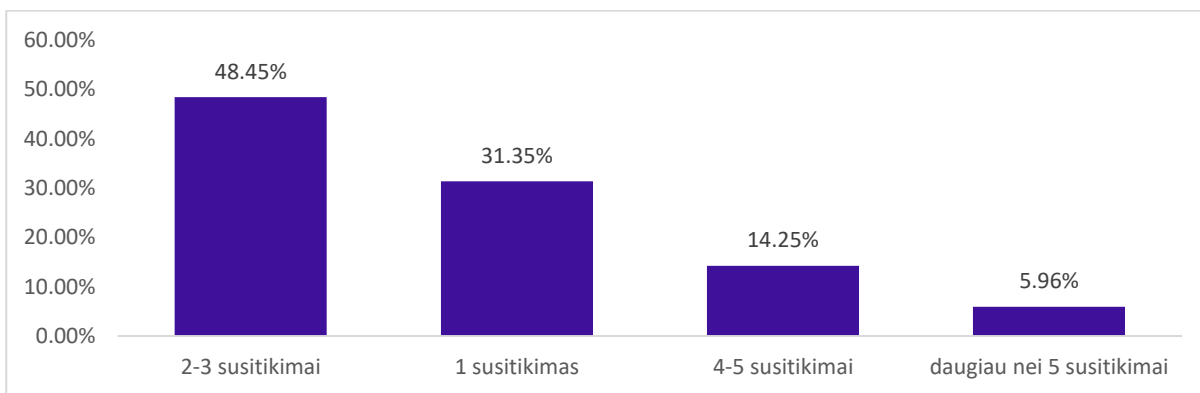
5. Klausimai dėl privalomosios mediacijos organizavimo

7 pav. Trukmė nuo prašymo dėl privalomosios mediacijos pateikimo iki proceso pabaigos

Trečdalis respondentų (32,64 %) pažymėjo, kad jų mediacijos trukmė buvo 16–30 dienų, šiek tiek mažiau nei trečdalis (27,46 %) – iki 15 dienų ir apie penktadalis (22,28 %) nuo 31 iki 60 dienų, likusieji daugiau nei 60 dienų.

8 pav. Mediacijos susitikimų skaičius

Beveik pusei respondentų pakako 2–3 mediacijos susitikimų, trečdaliui 1 susitikimo ir likusiems reikėjo daugiau (žr.8 pav.)

68,13 % respondentų teigė, kad privalomosios mediacijos procesui pakako valstybės finansuojamų valandų, o 31,87% – kad nepakako. Respondentai nurodė, kad ginčui išspręsti jiems vidutiniškai reikėtų papildomai 9,59 valandų, keli pažymėjo, kad reikėtų iki 15 valandų, o keli iki 20 valandų. Laisvai išsakydami savo nuomonę dėl papildomos mediacijos trukmės respondentai abejojo, ar padėtų papildoma trukmė, jei mediacija iš esmės nepavyktų dėl mediatoriaus darbo trūkumų, kiti mano, kad tai lemia individualios ginčo aplinkybės.

4 lentelė. Mediacijos forma (%)

Nuotoliniu būdu per internetines bendravimo platformas	40,85
Tiesioginio bendravimo forma, susitinkant su mediatoriumi ir kita ginčo šalimi vienoje patalpoje	23,66
Telefonu	11,83

Tiesioginio ir nuotolinio bendravimo formų deriniais	6,48
Elektroniniais laiškais	5,35
Kita	5,07
Tiesioginio bendravimo forma, susitinkant individualiai su mediatoriumi vienoje patalpoje	4,23
Tiesioginio bendravimo forma, derinant bendrus susitikimus su mediatoriumi ir kita ginčo šalimi bei individualius susitikimus tik su mediatoriumi	2,54

Kadangi vertinamasis privalomosios mediacijos laikotarpis sutampa su pandemijos laikotarpiu ir su tuo susijusiais tiesioginio kontakto suvaržymais, tai ir respondentai dažniausiai pažymėjo, kad mediacija vyko nuotoliniu būdu (40,85 %). Apie ketvirtadalis respondentų pažymėjo, kad jie susitiko tiesioginio bendravimo forma (žr. 4 lentelę).

11,83 % nurodė, kad jų mediacija vyko telefonu. Likusieji įvardijo įvairias kitas mediacijos formas (žr. 4 lentelę).

5 lentelė. Priežastys, kodėl šalys nesikreipė privačiai į mediatorių, o pasirinko VGTPT privalomosios mediacijos procesą (%) (buvo galima pasirinkti iki 3 atsakymų)

Nenorėjote patirti papildomų išlaidų	32,4
Apie tokią galimybę nežinojote	14,4
Vadovavotės teisininko rekomendacijomis	13
Nežinote, kur ieškoti mediatoriaus	6,7
Nežinote, kurie iš mediatorių yra geresni	6,8
Labiau pasitikite Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nei privačiais asmenimis	7,2
Į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą kreiptis nusprendė kita ginčo šalis	11
Kita	5,2

Apie trečdalis respondentų nesikreipė privačiai į mediatorių, nes nenorėjo patirti papildomų išlaidų (32,4 %). 14,4 % apie tokią galimybę, kad gali kreiptis privačiai, nežinojo. 13 % vadovavosi teisininko rekomendacijomis. Nedidelė dalis respondentų įvardijo ir kitas priežastis (žr. 5 lentelę). Tarp kitų atsakymų respondentai paminėjo, kad VGTPT puikiai atliko savo vaidmenį, kad kreipėsi ir privačiai, tačiau mediatorė pasiūlė kreiptis oficialiai, kad nepasitiki privačiais mediatoriais, kad nemato mediacijos prasmės, kad paprasčiausiai inicijavo kita pusė, kad nebuvo pinigų.

6. Mediatoriaus vaidmuo

6 lentelė. Mediatoriaus teikiamos teisinės konsultacijos privalomosios mediacijos metu (%)

	Taip	Ne	Negaliu atsakyti
Jums	30,99	51,83	17,18
Kitai ginčo šaliai	24,79	20,85	51,83
Kitoms ginčo šalims	7,32	23,1	69,58

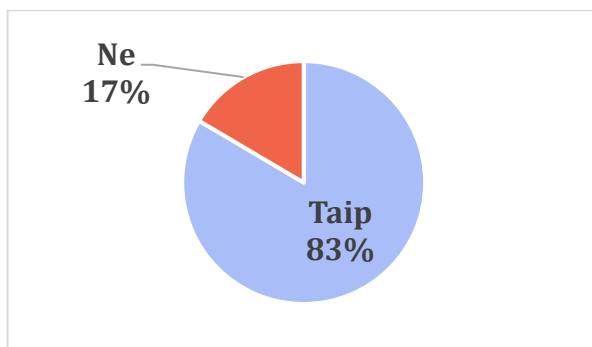
Trečdalis respondentų nurodė, kad mediatorius jiems teikė teisines konsultacijas, ketvirtadalis – kad jos buvo teikiamos kitai ginčo šaliai. Dauguma respondentų nežino, ar teisinės konsultacijos buvo teikiamos kitoms šalims (žr. 6 lentelę).

7 lentelė. Ar mediatorius teikė patarimus, dalijosi savo nuomone privalomosios mediacijos metu? (%)

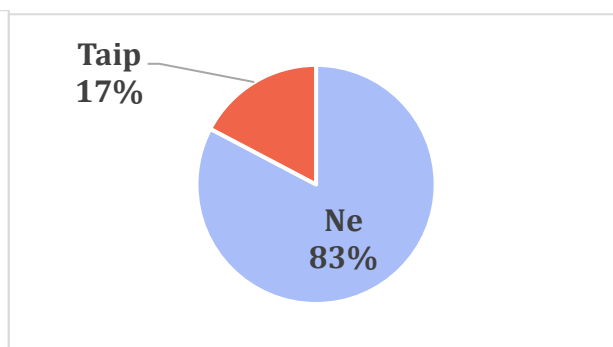
	Taip	Ne	Negaliu atsakyti
Jums	49,72	38,7	11,58
Kitai ginčo šaliai	49,72	35,03	15,25
Kitoms ginčo šalims	11,58	18,36	70,06

Pusė respondentų atsakė, kad mediatorius jiems teikė patarimus ar dalinosi savo nuomone ir lygiai tokia pati dalis teigė, kad buvo teikiami patarimai ar nuomonė kitai šaliai. 38,7 % teigė, kad patarimų ar pasidalijimo nuomone iš mediatoriaus negavo ir 35,03 % pažymėjo, kad negavo ir kita šalis. Didžioji dauguma negalėjo atsakyti, ar buvo teikiami patarimai bei nuomonė kitoms šalims, vis dėlto apie dešimtadalis teigė, kad patarimai ar nuomonė kitoms šalims buvo teikiami (žr. 7 lentelę).

9 pav. Ar privalomosios mediacijos metu buvo sprendžiami klausimai, susiję su vaikais ir jų interesais?

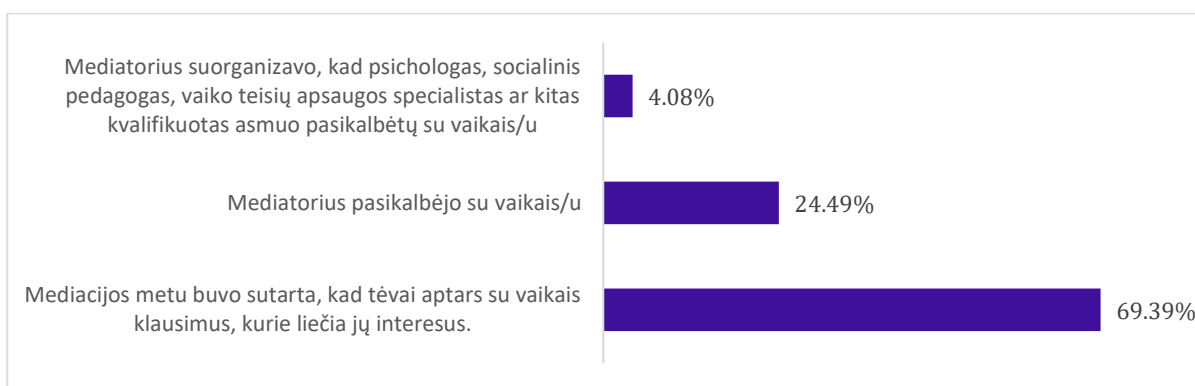

10 pav. Ar privalomosios mediacijos metu buvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė apie galimus ginčo sprendimus ?

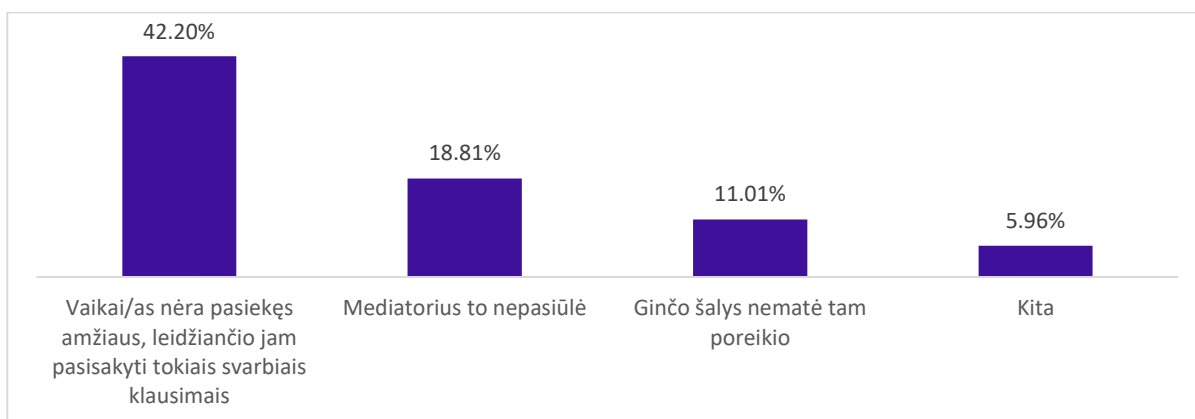
Didžioji dauguma respondentų atsakė, kad privalomosios mediacijos metu buvo sprendžiami klausimai, susiję su vaikais ir jų interesais (žr. 9 pav.). Taip pat identiška dalis atsakė, kad vaikų nuomonė apie galimus ginčo sprendimus nebuvo išklaudyta (žr. 10 pav.).

11 pav. Kokiū būdu buvo išsiaiškinta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė apie galimus ginčo sprendimus?

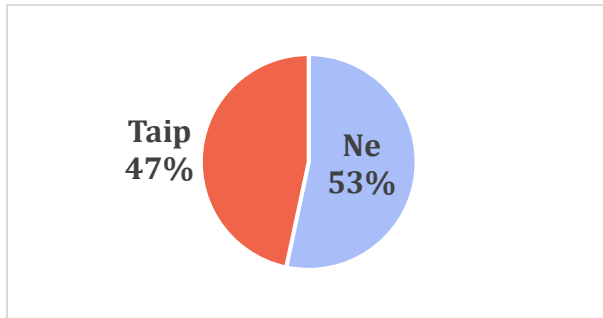
Dauguma respondentų (69,39 %) pažymėjo, kad vaikų nuomonė dėl jų interesų buvo aptariama su tėvais. Ketvirtadalis (24,49 %) nurodė, kad mediatorius pasikalbėjo su vaikais. Nedidelė dalis respondentų (4,08 %) pažymėjo, kad mediatorius suorganizavo vaiko pokalbį su kvalifikuotu specialistu (žr. 11 pav.).

12 pav. Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ?

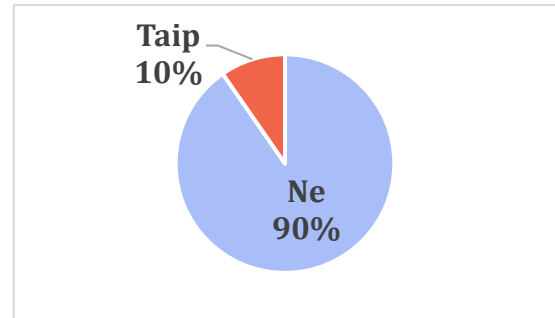

42,2 % respondentų teigė, kad vaiko nuomonė nebuvo išklaudyta, nes jis nėra pasiekęs amžiaus, leidžiančio jam pasisakyti tokiais svarbiais klausimais. Beveik penktadalis (18,81 %) pažymėjo, kad mediatorius to nepasiūlė. Dešimtadalis nematė tam poreikio (žr. 12 pav.). Tie, kurie nurodė kitas priežastis, teigė, kad nemano, jog vaikas turėtų būti įtrauktas į tėvų ginčą arba tiesiog prie tokio etapo nepriėjo ar negalvojo apie tai, kiti minėjo, kad niekas nepasiūlė arba vaikas išreiškė nuomonę raštu.

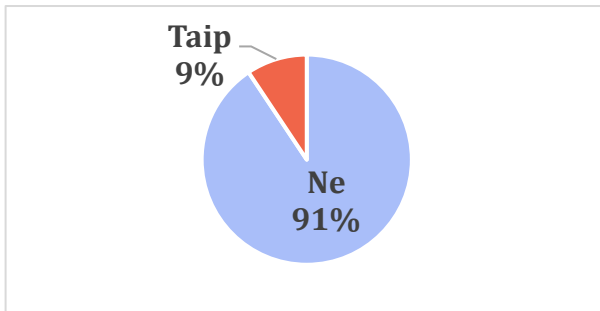
13 pav. Ar mediatorius parengė Jums taikos sutartį / sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių?

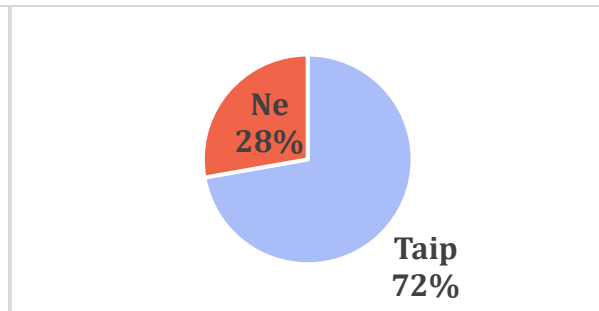
14 pav. Ar už taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių parengimą turėjote sumokėti mediatoriui papildomą mokestį ?

15 pav. Jeigu mediatorius nerengė taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių, ar jį siuntė Jūs kreiptis į teisininkus privačiai

16 pav. Ar, Jūsų nuomone, tikslingai taikyti privalomąją mediaciją ir kituose ginčuose (ne tik šeimos ginčuose)?

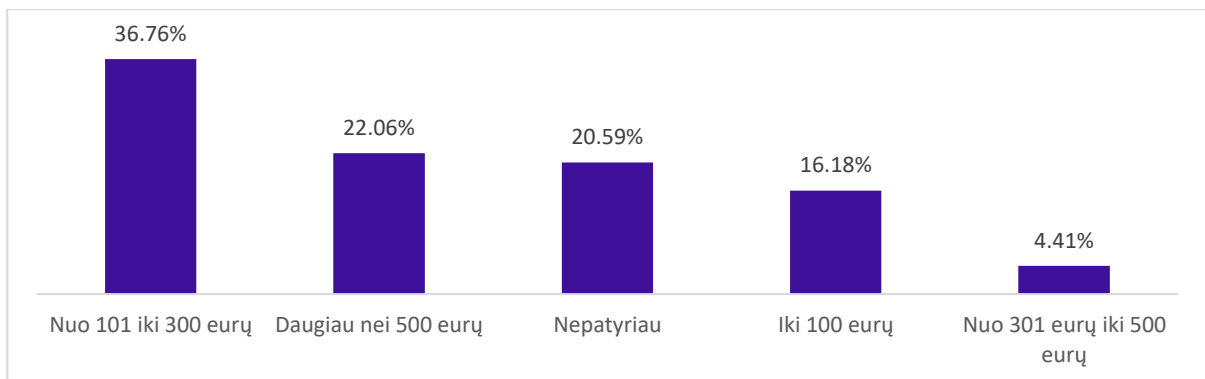
Šiek tiek mažiau nei pusei respondentų (47 %) mediatorius parengė taikos sutartį, kitiems neparengė (žr. 13 pav.). 10 % respondentų teko papildomai mokėti už taikos sutarties parengimą mediatoriui (žr. 14 pav.). 9 % respondentų mediatorius nusiuntė pas teisininkus privačiai parengti taikos sutarties (žr. 15 pav.).

Dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų (72 %) mano, kad tikslinga taikyti privalomąją mediaciją ir kituose ginčuose (žr.16 pav.).

7. Privalomojoje mediacijoje patiriamos išlaidos

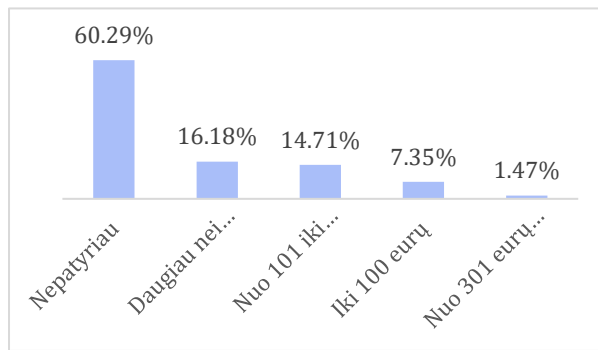
77,56 % respondentų nurodė, kad nepatyrė papildomų išlaidų ir likusieji 22,44 % pažymėjo, kad patyrė.

17 pav. Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje?

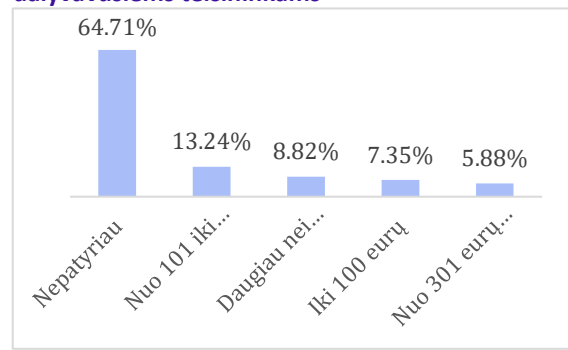

Dažniausiai (36,76 %) respondentai patyrė 101–300 eurų, šiek tiek daugiau nei penktadalis (22,06 %) – didesnes nei 500 eurų, 16,18% iki 100 eurų papildomų išlaidų (žr. 17 pav.).

18 pav. Išlaidos teisininkų konsultacijoms

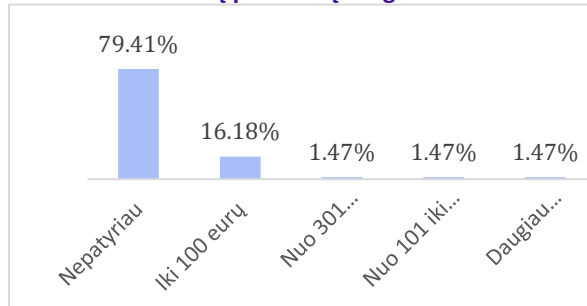

19 pav. Išlaidos mediacijoje kartu su ginčo šalimi dalyvavusiems teisininkams

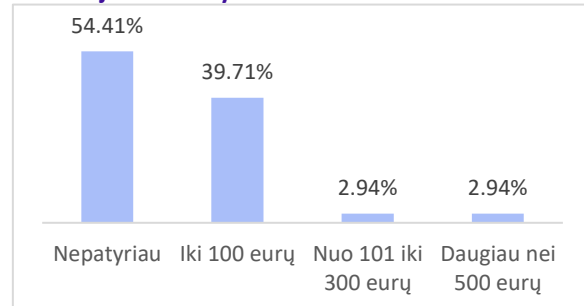

16,18 % respondentų patyrė daugiau nei 500 eurų išlaidas teisininkų konsultacijoms, 14,71 % šioms konsultacijoms patyrė 101–300 eurų (žr.18 pav.). 13,24 % respondentų patyrė 101–300 eurų papildomų išlaidų privalomoje mediacijoje kartu su ginčo šalimi dalyvavusiems teisininkams. 8,82 % šios išlaidos siekė daugiau nei 500 eurų. Panaši dalis (7,35 %) patyrė iki 100 eurų papildomas išlaidas dėl teisininkų dalyvavimo kartu su šalimi (žr.19 pav.).

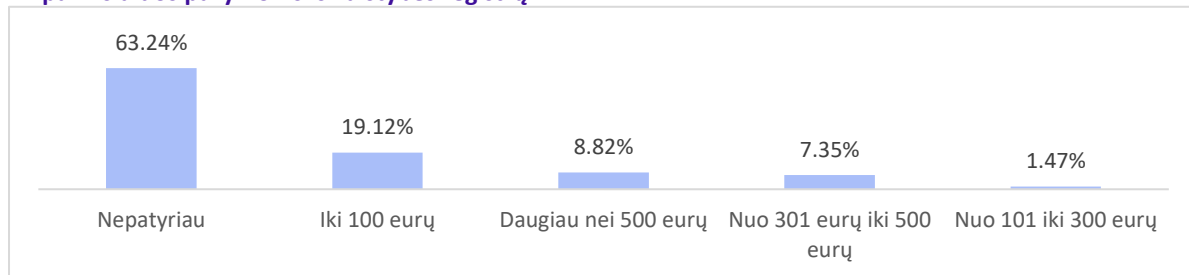
20 pav. Taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisiųjų pasekmių rengimo išlaidos

21 pav. Išlaidos transportui, nes privalomoji mediacija vyko kitame mieste

22 pav. Išlaidos pažymoms iš valstybės registų

Dažniausiai (16,18 %) taikos sutarties sudarymo išlaidos respondentams siekė iki 100 eurų (žr.20 pav.). 39,71 % respondentų transporto išlaidos siekė iki 100 eurų, nes mediacija vyko kitame mieste.. Penktadaliui respondentų (19,12 %) iki 100 eurų teko išleisti pažymoms iš valstybės registų.

8. Mediacijos, mediatoriaus, VGTP ir kt. vertinimai

Pagal 10 balų skalę, kur 1 reiškia labai blogai, o 10 labai gerai, respondentai mediaciją vertina gerai, vidutinis balas yra 6,93, toks pats vidutinis balas (6,93) yra ir mediatoriaus kvalifikacijos ir suteiktos pagalbos.

Prastai įvertinę mediatoriaus darbą respondentai laisvo atsakymo forma dažniausiai minėjo mediatoriaus šališkumą, formalų požiūrį, proceso nesuvaldymą ar tiesiog manipuliavimą dėl papildomo atlygio ar skubėjimą priimti kitą klientą, kad gautų atlygį, buvo minimas ir neetiškas mediatoriaus elgesys, kuris apėmė klientų žeminimą, keiksmažodžius, formalus požiūris į procesą ar mediacijos šalis, dėl kurio šalys nesijautė suprastos ar išklaustytos. Kai kurie minėjo, kad trūko teisinės pagalbos, kad mediatorius darė spaudimą ar patarinėjo, kad tiesiog nesuvaldė proceso ar jo organizavimas buvo šalims nepatogus.

8 Lentelė. Mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos metu vertinimas (1– visiškai nepritariu, 5 – visiškai pritariu) (%)

Vertinamieji teiginiai	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Mediatorius išaiškino, kas yra mediacija, kokie yra jo ir ginčo šalių vaidmenys procese	11,9	6,1	15,5	31	35,5
Mediacijos metu galėjote laisvai atskleisti savo požiūrį, pozicijas ir interesus. Mediatorius Jus išklausė ir išgirdo tai, ką norėjote pasakyti	12,2	8,8	13,8	30,7	34,5
Mediacijos procese jautėtės saugiai ir patogiai	15,7	13,5	16,3	26,8	27,6
Mediatorius abiejų šalių atžvilgiu elgėsi vienodai. Buvo nešališkas (nepalaikė vienos ginčo šalies labiau už kitą) ir pagarbus	13	8,6	21,9	24,1	32,4
Mediatorius nuoširdžiai stengėsi padėti ginčo šalims susitarti. Mediatoriaus suteikta pagalba buvo naudinga bendraujant su kita ginčo šalimi	16,1	10,5	20,2	21,9	31,3
Mediatorius viso privalomosios mediacijos proceso metu išlaikė konfidencialumą	5,8	3,9	21,1	35,5	33,8

Dauguma respondentų pritaria arba /visiškai pritaria mediatoriaus darbui pagal atskirus aspektus (žr.8 lentelę). Tačiau apie penktadalis respondentų nepritaria arba visiškai nepritaria, kad „mediatorius išaiškino, kas yra mediacija, kokie yra jo ir ginčo šalių vaidmenys procese“, „Mediacijos metu galėjote laisvai atskleisti savo požiūrį, pozicijas ir interesus. Mediatorius Jus išklausė ir išgirdo tai, ką norėjote pasakyti“, „Mediatorius abiejų šalių atžvilgiu elgėsi vienodai. Buvo nešališkas (nepalaikė vienos ginčo šalies labiau už kitą) ir pagarbus“.

Apie trečdalis respondentų nepritarė arba visiškai nepritarė teiginiams „Mediacijos procese jautėtės saugiai ir patogiai“. Ketvirtadalis nepritarė arba visiškai nepritarė, kad „mediatorius nuoširdžiai stengėsi padėti ginčo šalims susitarti. Mediatoriaus suteikta pagalba buvo naudinga bendraujant su kita ginčo šalimi“. Dešimtadalis nepritarė arba visiškai nepritarė teiginiui „Mediatorius viso privalomosios mediacijos proceso metu išlaikė konfidencialumą“ (žr. 8 lentelę).

9 Lentelė. Privalomosios mediacijos rezultatų vertinimas (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu) (%)

Vertinamieji teiginiai	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Privalomosios mediacijos metu Jūs pasiekėte susitarimą	31,5	8	15,5	20,5	24,4
Dėl privalomosios mediacijos bendravimas su kita ginčo šalimi pagerėjo	39	16,4	25,3	9,8	9,5
Po privalomosios mediacijos pagerėjo Jūsų supratimas apie kitos ginčo šalies požiūrį, poziciją, interesus	28,3	15,5	29,2	15,5	11,6
Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti laiko	29,5	10,1	14	26,2	20,2
Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti pinigų	22,6	7,1	16,7	23,8	29,8
Privalomoji mediacija išmokė Jus efektyviau spręsti konfliktines situacijas	28,3	13,7	30,4	15,2	12,5
Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją	21,1	4,8	19,9	27,4	26,8
Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms	18,5	5,1	21,7	26,8	28

Privalomosios mediacijos metu šiek tiek daugiau nei trečdalis respondentų nepasiekė susitarimo (31,5 %), dar 8 % pažymėjo, kad nepritaria teiginiui „pasiekėte susitarimą“.

39 % visiškai nepritarė ir 16,4 % nepritarė teiginiui, kad „dėl privalomosios mediacijos bendravimas su kita ginčo šalimi pagerėjo“, o pritarė arba visiškai pritarė apie penktadalis respondentų (žr.9 lentelę).

Apie trečdalis respondentų (28,3 %) visiškai nepritarė teiginiui „Po privalomosios mediacijos pagerėjo Jūsų supratimas apie kitos ginčo šalies požiūrį, poziciją, interesus“ ir 15,5 % nepritarė šiam teiginiui, apie ketvirtadalis respondentų pritarė ar visiškai pritarė (žr. 9 lentelę).

Trečdalis respondentų visiškai nepritarė (29,5 %) teiginiui „Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti laiko“, nepritarė 10,1 %, o beveik pusė respondentų pritarė arba visiškai pritarė (žr. 9 lentelę).

Šiek tiek daugiau nei pusė respondentų pritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti pinigų“ (žr.9 lentelę), visiškai nepritarė 22,6 %, nepritarė 7,1 %.

42 % respondentų visiškai nepritarė arba pritarė teiginiui „Privalomoji mediacija išmokė Jus efektyviau spręsti konfliktines situacijas“, o 27,7 % pritarė arba visiškai pritarė šiam teiginiui (žr. 9 lentelę).

Šiek tiek daugiau nei pusė (54,2 %) visiškai pritarė arba pritarė teiginiui „Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją“, apie ketvirtadalis visiškai nepritarė arba pritarė šiam teiginiui (žr. 9 lentelę).

Visiškai pritarė teiginiui „Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms“ 28 % respondentų, pritarė 26,8 %, o visiškai nepritarė 18,5 % ir nepritarė 5,1 % respondentų (žr. 9 lentelę).

Vertinant mediacijos rezultatus respondentų buvo prašoma laisva forma pakomentuoti, kodėl jie rezultatus vertino labiau neigiamai nei teigiamai. Tarp atsakymų dominavo priežastys, kad nepavyko pasiekti šalių lūkesčius atitinkančio rezultato, todėl šalys manė, kad sugaišo laiką veltui, taip pat buvo vardijama, kad kita šalis nenorėjo susitarti ir tai iš esmės ne mediacijos problema. Žinoma, nepasitenkinimas mediatoriaus darbu buvo viena iš priežasčių, kodėl respondentai nebuvo patenkinti mediacijos rezultatais.

10 Lentelė. Privalomosios mediacijos vertinimas (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu) (%)

Vertinamieji teiginiai	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus	13,8	7,4	21,5	32,5	24,8
Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose	23,2	25,4	28,3	9,6	13,5
Privalomoji mediacija ginčo šalims padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme	11,6	3,9	26,4	32,5	25,7
Dėl privalomosios mediacijos dažnai pavyksta taikiai išspręsti šeimos ginčą ir išvengti bylinėjimosi teisme	10	7,4	41,8	25,1	15,8
Privalomąja mediacija ginčo šalys kartais naudojasi siekdamos vilkinti ginčo sprendimo procesą	7,4	15,4	42,1	19,6	15,4
Dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą	10,3	5,1	32,8	34,1	17,7

Beveik du trečdaliai respondentų visiškai pritarė arba pritarė teiginiui „Privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus“, o nepritarė arba visiškai nepritarė apie penktadalis (žr. 10 lentelę).

Beveik pusė respondentų nepritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose“, pritarė arba visiškai pritarė apie ketvirtadalis (žr. 10 lentelę).

Apie du trečdalius respondentų pritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Privalomoji mediacija ginčo šalims padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme“, visiškai nepritarė 11,6 % ir nepritarė 3,9 %. (žr. 10 lentelę).

Visiškai pritarė teiginiui „Dėl privalomosios mediacijos dažnai pavyksta taikiai išspręsti šeimos ginčą ir išvengti bylinėjimosi teisme“ 15,8 % respondentų, pritarė 25,1 %, visiškai nepritarė dešimtadalis ir nepritarė 7,4 %.

Daugiau nei trečdalis respondentų (35 %) visiškai pritarė arba pritarė teiginiui „Privalomąja mediacija ginčo šalys kartais naudojasi siekdamos vilkinti ginčo sprendimo procesą“, nepritarė 15,4 %, visiškai nepritarė 7,4 % (žr.10 lentelę).

51,8 % respondentų pritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą“, nepritarė arba visiškai nepritarė 15,4 % (žr. 10 lentelę).

Respondentų buvo prašoma laisva forma įvardinti, kas patiko privalomojoje mediacijoje. Dažniausiai atsakiusieji minėjo, kad patiko pasiektas rezultatas – arba taikus susitarimas arba problemos sprendimas, taip pat patiko bendravimas. Bendravimas, respondentų žodžiais, buvo malonus, šiltas, paprastas, supratingas ar tiesiog bendravimas. Žinoma, kitiems patiko mediatoriaus suteikta pagalba ar tokie jo darbo principai kaip konkretumas, aiškumas, nešališkumas, konfidencialumas, galimybė išsakyti savo nuomonę saugioje aplinkoje ar laiko valdymas, padėjęs procesui įvykti greitai. Kiti respondentai nurodė, kad patiko pati mediacijos idėja, kad galima spręsti ginčą be teismo, kad apmoka valstybė, kad tai naujas metodas. Respondentai taip pat įvardijo, kad patiko galimybė organizuoti mediaciją nuotoliniu būdu, kai kurie paminėjo, kad patiko bendrauti per tarpininką. Buvo respondentų įvardinančių, kad patiko viskas, deja, pasitaikė ir vertinimų, kad viskas vyko blogai.

Paprašius respondentų įvardinti, kas nepatiko mediacijoje, analogiškai iš esmės buvo vardijami tie patys aspektai, labiausiai nusivylę privalomąja mediacija respondentai tiesiog įvardijo trumpai arba „blogai“, arba „viskas nepatiko“, arba „sugaištas laikas“, kitiems nepatiko, jog nepasiekė rezultato arba buvo jiems nepriimtinos mediacijos organizavimo aplinkybės. Žinoma mediatoriaus kompetencija, kaip įvardijo respondentai, arba elgesys, darbo metodai, patirties stoka, klaidos ar dalijimasis savo nuomone. Labai dažnai respondentai minėjo, kad mediatorius buvo šališkas. Kitiems nepatiko, kad reikėjo susitikti su kita šalimi, nes tai kėlė įtampą, ypač sudėtinga buvo respondentams susitikti su smurtavusiu jų atžvilgiu partneriu. Kai kuriems trūko arba teisinio, arba kito pobūdžio konsultacijų. Kiti minėjo, kad mediatorius nesuvaldė proceso, buvo nukrypstama nuo esminių klausimų, mediatorius neturėjo plano ar nestabdė įžeidinėjimų. Kiti teigė patyrę iš mediatoriaus spaudimą ar perteklinį asmeninių klausimų uždavinėjimą, ar konfidencialumo pažeidimus, ar net vaiko įtraukimą į tėvų ginčą. Buvo ir respondentų, kuriems proceso trukmė atrodė per ilgą, kitiems trūko susitikimų. Gana dažnai respondentai minėjo ir kitos šalies nenorą susitarti.

11 Lentelė. Kaip vertinate privalomosios mediacijos naudą, siekiant užtikrinti geriausių vaikų interesus? (nuo 1 –visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu) (%)

Vertinamieji teiginiai	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai buvo paskatinti išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus	21,4	10,3	34	19,8	14,5
Privalomosios mediacijos metu mediatorius padėjo ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitiktų jų vaikų interesus	19,7	10,4	23,9	28,2	17,8
Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą spręsto šeimos ginčo poveikį Jūsų vaikams	24,8	14,1	24	22,1	14,9

Visiškai nepritarė teiginiui „Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai buvo paskatinti išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus“ 21,4 % respondentų, nepritarė 10,3 %, o pritarė 19,8 %, visiškai pritarė 14,5 %. (žr. 11 lentelę).

Pritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Privalomosios mediacijos metu mediatorius padėjo ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitiktų jų vaikų interesus“ 46 % respondentų (žr. 11 lentelę), o nepritarė arba visiškai nepritarė 30,1 %.

Ketvirtadalis respondentų (24,8%) visiškai nepritarė teiginiui „Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą spęsto šeimos ginčo poveikį Jūsų vaikams“, nepritarė 14,1 %, o pritarė 22,1 %, visiškai pritarė 14,9 % (žr. 11 lentelę).

12 Lentelė. Įvertinkite Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimą 5 balų skalėje (nuo 1 – labai blogai iki 5 – labai gerai) (%)

Vertinamieji teiginiai	Labai blogai	Blogai	Nei blogai, nei gerai	Gerai	Labai gerai
Mediacijos inicijavimas, mediatoriaus paskyrimas	10,3	8,9	16,3	32,9	31,7
Paskirto mediatoriaus teikiamos paslaugos	14	10,6	13,8	26,6	35

Daugiau nei du trečdaliai respondentų mediacijos inicijavimą, mediatoriaus paskyrimą vertino labai gerai arba gerai, blogai – 8,9 %, labai blogai 10,3 %. (žr.12 lentelę).

Labai gerai paskirto mediatoriaus teikiamas paslaugas vertino 35 % respondentų, gerai 26,6 %, o labai blogai 14 %, blogai 10,6 % (žr. 12 lentelę).

13 Lentelė. Pateikite privalomosios mediacijos trukmės atitikties poreikiams vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu) (%)

Vertinamieji teiginiai	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Privalomosios mediacijos trukmė atitiko Jūsų poreikius.	16,8	11,4	20,6	27,7	23,6

Beveik pusė respondentų pritarė arba visiškai pritarė teiginiui „Privalomosios mediacijos trukmė atitiko Jūsų poreikius“, o visiškai nepritarė 16,8 % ir nepritarė 11,4 % (žr.13 lentelę).

Apibendrinimas

Beveik du trečdaliai respondentų mano, kad privalomoji mediacija yra labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus. Privalomąją mediaciją ir mediatoriaus darbą respondentai pagal 10 balų sistemą vertino pozityviai (6,93 balais). Dauguma mediacijos dalyvių, dalyvavusių apklausoje, mano, kad mediacija padeda sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme. Didesnė dalis respondentų taip pat mano, kad privalomoji mediacija sudaro galimybes taikiai išspręsti šeimos ginčą. Pusė respondentų pritarė, kad dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą.

Beveik pusė respondentų teigė, kad mediatorius padėjo išsiaiškinti šalims, kokie sprendimai atitinka geriausiai jų vaikų interesus, nors tik trečdalis mano, kad ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą šeimos ginčo poveikį vaikams. Vaikų nuomonės dažniausiai mediacijoje neatsiklausoma dėl mažo jų amžiaus arba tėvai nežino apie tokią galimybę. Dauguma respondentų vaikų nuomonę, susijusią su jų interesais, aptarė su jais patys kaip tėvai.

Respondentams privalomojoje mediacijoje patiko pasiektas rezultatas, tai yra arba taikus susitarimas, arba problemos sprendimas, taip pat dažniausiai buvo minima, kad patiko bendravimas. Bendravimas, respondentų žodžiais, buvo malonus, šiltas, paprastas, supratingas ar tiesiog bendravimas. Žinoma, kitiems patiko mediatoriaus suteikta pagalba ar tokie jo darbo principai kaip konkretumas, aiškumas, nešališkumas, konfidencialumas, galimybė išsakyti savo nuomonę saugioje aplinkoje ar laiko valdymas, padėjęs procesui įvykti greitai. Kiti respondentai nurodė, kad patiko pati mediacijos idėja, kad galima spręsti ginčą be teismo, kad apmoka valstybė, kad tai naujas metodas. Respondentai taip pat įvardijo, kad patiko galimybė organizuoti mediaciją nuotoliniu būdu, kai kurie paminėjo, kad patiko bendrauti per tarpininką. Buvo respondentų, įvardinančių, kad patiko viskas.

Didžioji dalis respondentų buvo informuoti apie privalomosios mediacijos esmę. Informaciją iš esmės rado patys ar suteikė teisininkai ar VGTPT.

Privalomosios mediacijos procesas dažniausiai truko iki mėnesio ar pusės mėnesio. Susitarimas dažniausiai buvo pasiektas per 2–3 ar net 1 susitikimą. Beveik pusei respondentų privalomosios mediacijos trukmė atitiko jų poreikius.

Mediacija dažniausiai vyko nuotoliniu būdu, o penktadalis respondentų dalyvavo tiesioginio susitikimo būdu. Respondentai nesikreipė dėl mediacijos privačiai, nes nenorėjo patirti papildomų išlaidų, nežinojo apie tokią galimybę ar vadovavosi teisininko rekomendacijomis.

Dauguma respondentų nurodė, kad nepatyrė jokių papildomų išlaidų, kiti dažniausiai patyrė 101–300 eurų ar didesnes nei 500 eurų išlaidas. Iki 100 eurų išleista transportui, pažymoms.

Daugiau nei du trečdaliai respondentų pritarė mediacijos inicijavimo bei mediatoriaus paskyrimo tvarkai bei paskirto mediatoriaus darbui.

Nepaisant to, kad dauguma respondentų pritarė mediatoriaus darbui, penktadaliui trūko mediacijos esmės išaiškinimo, jie negalėjo laisvai atskleisti savo požiūrio, pozicijos ir interesų, jiems trūko nešališkumo ir pagarbos. Trečdaliui mediacijos procese trūko saugumo ir patogumo, ketvirtadaliui – nuoširdžios mediatoriaus pagalbos, o dešimtadaliui – konfidencialumo. Apie trečdalis respondentų nepasiekė susitarimo. Beveik pusei bendravimas su kita šalimi po privalomosios mediacijos nepagerėjo, o pagerėjo penktadaliui. Tik ketvirtadaliui respondentų pagerėjo kitos ginčo šalies požiūrio, pozicijos ar interesų supratimas. Trečdaliui privalomoji mediacija nepadėjo sutaupyti laiko ir pinigų. Didesnės dalies respondentų privalomoji mediacija neišmokė efektyviau spręsti konfliktines situacijas, bet daugiau nei pusė, jei turėtų kitą ginčą, ir vėl kreiptųsi į mediaciją ar rekomenduotų mediaciją savo artimiesiems.

Trečdalis respondentų nurodė, kad mediatorius jiems teikė teises konsultacijas, ketvirtadalis teigė, kad jos buvo teikiamos kitai ginčo šaliai. Pusė respondentų atsakė, kad mediatorius jiems teikė patarimus ar dalinosi savo nuomone ir lygiai tokia pati dalis teigė, kad buvo teikiami patarimai ar nuomonė kitai šaliai, pasitaikė mediatoriaus šališkumo, formalaus požiūrio, proceso nesuvaldymo, neetiško elgesio, skubos priimti kitą klientą dėl atlygio. Ketvirtadalis respondentų minėjo, kad mediatorius pasikalbėjo su jų vaikais.

Labiausiai nusivylę privalomąja mediacija respondentai tiesiog įvardijo trumpai arba „blogai“, arba „viskas nepatiko“, arba „sugaištas laikas“, kiti minėjo, kad nepatiko, jog nepasiekė rezultato arba buvo jiems nepriimtinos mediacijos organizavimo aplinkybės. Labai dažnai respondentai minėjo, kad mediatorius buvo šališkas. Kitiems nepatiko, kad reikėjo susitikti su kita šalimi, nes tai kėlė įtampą, ypač sudėtinga buvo respondentams susitikti su smurtavusiu jų atžvilgiu partneriu. Kai kuriems respondentams trūko teisinio ar kito pobūdžio konsultacijų. Kiti minėjo, kad mediatorius nesuvaldė proceso, buvo nukrypstama nuo esminių klausimų, mediatorius neturėjo plano ar nestabdė įžeidinėjimų. Kiti patyrė iš mediatoriaus spaudimą ar perteklinį asmeninių klausimų uždavinėjimą, ar konfidencialumo pažeidimus, ar net vaiko įtraukimą į tėvų ginčą. Buvo ir respondentų, mininčių per ilgą proceso trukmę, kitiems trūko susitikimų. Gana dažnai respondentai minėjo ir kitos šalies nenorą susitarti.

ATASKAITA

1. Tyrimo metodika

Tyrimas buvo vykdomas 2022 m. liepos - rugpjūčio mėn. Buvo atlikta 21 interviu.

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami taikant tikslią atranką. Tyrime dalyvauti buvo kviešti tik pirmosios instancijos (apylinkių teismų) teisėjai, dirbantys įvairių Lietuvos regionų apylinkių teismuose: Utenos apylinkės teismo (2 informantai), Šiaulių apylinkės teismo (3), Marijampolės apylinkės teismo (2), Kauno apylinkės teismo (2), Klaipėdos apylinkės teismo (3), Tauragės apylinkės teismo (1), Vilniaus miesto apylinkės teismo (3), Alytaus apylinkės teismo, Panevėžio apylinkės teismo (3), Telšių apylinkės teismo (1). Apylinkės teismų rūmai nenurodomi siekiant apsaugoti informantų anonimiškumą. Tyrime dalyvavo 7 vyrai ir 14 moterų. Visi informantai turėjo aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą – teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą⁴⁵). Visų informantų darbo teisėjais trukmės vidurkis buvo 10 m. Mažiausiai patyręs informantas turėjo 1 metų darbo teisėju patirtį (tačiau ilgametę darbo teisėjo padėjėju patirtį), labiausiai patyręs informantas – 23 metų darbo teisėju patirtį. Visi informantai arba specializavosi spręsti išskirtinai šeimos ginčus (Vilniaus apylinkės teismas, pagal viešai prieinamus duomenis⁴⁶) arba teismų vadovybės pagal užklausas elektroniniu paštu buvo nurodyti kaip teisėjai, kurie greta kitų bylų sprendžia ir šeimos ginčus (tuose teismuose, kuriuose nėra šeimos ginčų specializacijos). Informantų amžius svyravo nuo 34 iki 60 metų amžiaus, amžiau vidurkis – 45, 6 m.

Interviu duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami naudojant MAXQDA programą, atliekant kokybinę turinio analizę ašinio kodavimo principu. Tekstas skaitomas, išskiriamos subkategorijos, kurios jungiamos į kategorijas. Citatos iš interviu koduojamos pagal interviu numerį. Interviu numeris ir informanto numeris sutampa.

Tyrimą atliko tyrėjos prof. dr. Agnė Tvaronavičienė, doc. dr. Daiva Skučienė ir Indrė Korsakovienė.

2. Teisėjų informantų asmeninis požiūris į mediaciją

Teisėjų informantų buvo klausiama apie jų asmeninį požiūrį į privalomąją mediaciją, teirautasi, ar jie dalyvautų tokiaame procese, ar jį rekomenduotų artimiesiems, jeigu toks poreikis atsirastų.

Iš esmės visi informantai atskleidė savo teigiamą asmeninį požiūrį į privalomąją mediaciją.

Visu 100 proc. už mediaciją, jiniai veiksminga ir ta linkme tikrai tinkamai pritaikyta (T2, Pos. 19).

Be abejo, kad aš žiūriu pozityviai į tą dalyką, esu, neslepiu to, entuziastas mediacijos apskritai, <...>. Tai aš visą laiką palaikiau šią idėją, nes tai ir mediacijos populiarinimas ir tuo pačiu vertimas žmones mokytis spręsti ginčus kitaip, ne tik daužantis į krūtinę ir kaip sakant bylinėjantis teisme, bet ir tariantis kalbantis (T21, Pos. 11-12).

Mediacija yra gerai, nes neleidžia spręsti šitų reikalų ant karštųjų. Jeigu šitą galima išspręsti, tai tik tai per kažkokį pokalbį (T5, Pos. 18).

Pasitaikė tik 1 informantas, kuris kategoriškai atsakė, jog privalomoji mediacija yra neefektyvus ir nereikalingas procesas.

Aš asmeniškai pati manau, kad jiniai yra neefektyvi, ji neveikia dabar, toks šis institutas, mano vertinimu, yra neveiksnus, kad tai neduoda rezultato, nes sakau, jeigu aš pati pabandžiau paskaičiuoti, tai kad pabuvę privalomojoje mediacijoje, du ar tris atvejus tiktai radau ir tai be rezultato, kad susitartų. Vėlgi radau vieną ar du atvejus, kad man taiką pateiktų... (T13, Pos. 21).

⁴⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (Valstybės žinios, 1994-06-17, Nr. 46-851) 51 str. 1 d.

⁴⁶ Vilniaus miesto apylinkės teismas. Šeimos bylas nagrinėjantys teisėjai.

<https://vilniausmiesto.teismas.lt/struktura-ir-kontaktai/kontaktai/3/seimos-bylas-nagrinejantys-teisejai/d57>

Iš 21 informanto, kuriuos vykdant kokybinį tyrimą kalbino tyrėjai, net 19 buvo užtikrinti, kad esant poreikiui patys naudotųsi privalomąja mediacija arba skatintų ją naudotis savo artimuosius.

Tikrai dalyvaučiau ir rekomenduočiau, jei kiltų toks klausimas, nes daug klausimų gali išspręst paprastai ir suprantamai, netgi paaiškinant. <...> ikiteisminėje mediacijoje tu nesi niekaip suvaržytas, tu gali ateiti dar kartą, tu gali pagalvoti ir man sakyti, kad tas netinka, tu gali apsigalvoti, tu gali atsisakyti, bet gali dar kartą sudalyvauti mediacijoje. (T2, Pos. 15).

Aš privalomąją mediaciją vertinu labai teigiamai. Tikrai naudočiausi, kadangi na mano antroji pusė ne teisininkas, gali turėti ir nepagrįstų lūkesčių ir dėl ginčo sprendimo, ir dėl jo rezultatų. Privalomoji mediacija ne tik sustato šalims būsimo ginčo tokius kaip rėmus, kartu šalys jau būna informuotos apie galimus sprendimus ginčo. Jie nebereiškia kažkokių nepagrįstų reikalavimų, neargumentuotų. <...> Tai iš tikrųjų, vertinu labai gerai ir rekomenduočiau ir artimiesiems visų pirma spręsti privalomosios mediacijos būdu ginčą ir matosi, kad iš tikrųjų yra nemažai tų sėkmės situacijų, kai pavyksta šalims suderinti savo pozicijas, pavyksta ginčą užbaigti taikiai (T3, Pos. 23).

Net nežinau, noriu pasakyti, kažkaip labai branginu savo šeimą ir man net nesinori svarstyti apie tokius dalykus. Bet vertindamas savo šeimą, aš dėčiau visas pastangas, kad ji būtų išsaugota. Tai taip. Bandydamas išsaugoti šeimą, aš ir šiaudo griebčiausi, ne tik mediacijos (T5, Pos. 18).

Privalomoji mediacija yra galimybė, ne apribojimas. Ir tikrai ir patarčiau, ir esu patarusi, ir pati naudočiausi ir tikrai manau, kad čia yra tik plusas. <...> Tai tikrai visiems patarčiau, jeigu tik gali susitart, tarkis (T11, Pos. 27).

Aš visą laiką esu už mediaciją. Iš tiesų, ir... ir advokatams visuomet prašau ir tikrai artimoj aplinkoj esančių, vat buvusių ir studijų draugų, kurie dirba, prašau, kad nu jūs bandykite kaip nors pristoti žmones prie taikaus susitarimo, medijuokite, tapkite mediatoriais ir.. ir.. ir.. iš tiesų, iš tiesų manau, kad pati naudočiausi ir tikrai siekiant išvengti psichologinės didelės įtampos, kuri yra sukeliama teismo posėdžiuose, teismo posėdžio metu (T12, Pos. 15).

Aš patarčiau, vienareikšmiškai patarčiau eiti, reiškia, į mediacijas. <...> Mediacija yra spartesnis ir geresnis, ir iš tikrųjų mano nuomone, taikaus ginčo sprendimui pasiekimo būdas. Na todėl aš rekomenduočiau. Nu galbūt ten dėl kaltės nesusitarsi dėl vieno ar kito, bet dėl kai kurių turtų pasidalinimų ir panašiai, yra visokių klausimų, kad ir dalinis, sakykim taikos, dalinis, reiškia, ginčų sprendimas byloje, būtent mediacijos pagalba, aš manau yra teigiamas dalykas (T14, Pos. 18-19).

Beslygiškai eit į mediaciją. Beslygiškai. Ir visų pirma, ką aš sakau, nu tikrai pasitaiko ir.. ir tų artimųjų tarpe, kada ten kažkas susipyko, čia jau reikia advokatų. „Ne advokatų sakau reikia. Susėskit ir kalbėkitės“. „Ne, advokato“, sakau „Ne ten pinigus reikia leisti. Sėskit ir kalbėkit (T18, Pos. 15).

Vienas informantas nurodė, kad net iki privalomosios mediacijos jis pats stengtųsi rasti sprendimus.

Aš pats asmeniškai tai turbūt pirmiausia apskritai be mediacijos ieškočiau taikių sprendimo būdų. Ir kaip sakant pats sau kaip mediatorius, kalbėčiau ir daryčiau nuolaidas, ta prasme ieškočiau kažkokio tai kompromiso. Bet jeigu prireiktų prieš kreipiantis į teismą, tai be abejo pasinaudočiau. Ir vėlgi daryčiau viską, kad surasčiau kompromisą, nes mano požiūriu bylinėjimasis teisme, išskyrus tam tikrus atvejus, kai kitos išeities nėra, tai yra beprasmis dalykas, nu kaip ne beprasmis, bet laiko švaistymas, pinigų švaistymas, kažkokių išteklių švaistymas (T21, Pos. 11-12).

Keletas informantų akcentavo, kad labai svarbu yra pasirinkti tinkamą mediatorių.

Aš tai labai už tai ir patarčiau naudotis, bet kad būtų kvalifikuotas mediatorius. Ne formalus, ne kur iš VGTP bet kas paskiriamas tam, kad pažymą paimt į teismą. <...> Aš beveik galvočiau, kad ieškotis gero mediatoriaus sau, jei reikia artimam - ieškotis privačiai (T6, Pos. 21).

Jo, naudočiausi, tik aišku, tuomet labai kreipčiau dėmesį į to mediatoriaus patirtį. Ir ne tiek tą teisinę patirtį, kiek gyvenimišką patirtį. Man būtų svarbu (T9, Pos. 19).

Taip, jeigu geras mediatorius. Tas, kuris tikrai moka pajauti žmogaus emocijas, moka palenkti ir pasukti, kur reikia, nes kartais atrodo ne tiek daug ir trūksta. Ant vieno cinkelio, tu turi išsiaiškinti, kur pati ginčo esmė. Galbūt

nusileisti per konsensuą, jis nusileis kitur daly, jeigu ginčo esmei ten ir taip ... bent jau man taip atrodo. Ir jeigu geras mediatorius <...>. Tai tikrai pasinaudočiau, jei būtų reikalas (T10, Pos. 21).

Aš tai žinokit į tai žiūriu labai pozityviai, bet aišku priklauso nuo mediatorių.<...> aišku šalys turi norėti išspręsti ginčą taikiai, ir kaip visada ir greitesnis procesas, ir priimtinesnis, ir... bet ta mediacija turi būt neformali, suprantat, na ne tai kad kaip dabar va privalomoji <...> (T17, Pos. 39-50).

Žinoma, aš tik už tai, aš tik už tai, kad pasinaudot, nes tai vis dėlto ir siekis išsiaiškint, na kokie šalių tikslai <...> Aš visada rekomenduoju ir tikrai skatinu ne tik teisminę mediaciją, bet ir ikiteisminę mediaciją aš priimu teigiamai ir matau daugiau plusų, jeigu tai yra veiksminga, bet kaip minėjau, jeigu pakliūva vėlgi į mediatoriaus, sakykim, patyrusio, turinčio patirtį, turinčio žinias, kvalifikuoto mediatoriaus rankas. Aš manyčiau, kad čia mediatorius labai didelę reikšmę turi šitoj situacijoj (T19, Pos. 34).

Vienas informantas nurodė, kad jam greičiausiai tokios pagalbos neprireiktų.

„Pats savo prigimty nežinau, ar man reikėtų.<...> Nežinau, ar kiltų tokie ginčai, kad man reikėtų dar medicijos. Kažkaip stengiuosi susitvarkyti be (T1, Pos. 27-31).

Tik vienas informantas nurodė, kad pats nesinaudotų privalomąja mediacija, nes nemato jos teikiamos naudos.

Tai aš asmeniškai tikrai privalomąja mediacija nesinaudočiau, nes... nežinau... jinai, privalomoji mediacija vėlgi galbūt turi prasmę tokiuose nedideliuose ginčiuose arba neplačiuose ginčiuose, jeigu kalbėtume pavyzdžiui apie vaikų išlaikymą, arba jeigu tik kalbėtumėm apie gyvenamosios vietos nustatymą. Kai tiktai pradėdam kalbėti tarkim apie didelius, stambius ginčus, jeigu tai santuokos nutraukimas, su visa eile reikalavimų ir milijoninės sumos, turto apimtys nerealios, aš iš vis nematau prasmės eiti į privalomąją mediaciją, kol nėra dokumentų (T13, Pos. 21).

Apibendrinant, visų, išskyrus vieno, informantų nuomone, privalomoji mediacija yra puiki galimybė išspręsti ginčą taikiai, išvengiant finansinių ir laiko sąnaudų, kurioms yra imlus teismo procesas. Tik vienas informantas nurodė, kad privalomąja mediacija nesinaudotų pats ir nerekomenduotų jos savo artimiesiems. Dar vienas informantas nebuvo tikras, ar pats atsidurtų tokioje situacijoje, kad jam prireiktų mediatoriaus pagalbos. Visi kiti informantai užtikrino, kad esant reikalui naudotųsi privalomąja mediacija. Dalis informantų taip pat nurodė, kad daug dėmesio skirtų mediatoriaus kvalifikacijai ir patirčiai. Tai leidžia daryti išvadą, kad, informantų nuomone, medicijos sėkmei didelę įtaką turi mediatoriaus žinios ir įgūdžiai.

3. Teismų informavimas apie teisinio reguliavimo pokyčius ir teismų pasirengimas privalomosios medicijos šeimos ginčiuose taikymui

Visi informantai nurodė, kad apie teisinio reguliavimo pokyčius, susijusius su privalomosios medicijos šeimos ginčiuose taikymo pradžia nuo 2020 m. sausio 1 d., žinojo. Informantai dažniausiai nurodė, kad patys domini teisėkūros naujienomis, nes tą daryti įpareigoja jų darbas, tačiau kiti nurodė, kad informaciją apie naują papildomai gavo ir iš žiniasklaidos, be to, apie tai buvo skelbiama ir teismų interneto svetainėje www.teismai.lt

Net nežinau, iš kur mes tą informaciją žinojom, matyt, buvo plačiai ir teismų svetainėje skelbiama ir spaudoje skelbiama (T9, pos 5).

Iš tiesų tą informaciją mes tą žinojom, nes mes pastoviai gauname duomenis apie tai, kokie kur eina įstatymų pakeitimai, tai apie tai mes tikrai žinojom (T18, pos. 5).

Taip pat dalis informantų teigiamai įvertino tai, kad iki pasikeitimo įsigaliojimo nuo jo priėmimo praėjo gana ilgas laikotarpis, tad jiems užteko laiko su naujove susipažinti.

Iš tiesų, teismui buvo pakankamai laiko susipažinti su medicijos įstatymo pakeitimais, buvo ir viešoje erdvėje visi tie pokyčiai išdėstyti (T2, pos. 5)

Apie pokyčius iš tikrųjų žinojome. Žinojome gerokai iki jų įsigaliojimo (T3, pos. 11)

<...> nes jau tą žinojome tiek iš žiniasklaidos, kad bus ta privaloma ikiteisminė mediacija šeimos ginčiuose, tiek ir pati domėjaisi, kuriuose konkrečiai būtent ginčiuose, buvo parašyta ir mūsų teismai. It svetainėje apie tas naujoves, tai taip, kad nekilo jokių sunkumų (T16, Pos. 10).

Sužinoję apie numatomus pakeitimus, dalis informantų turėjo didelių vilčių dėl pokyčių naudos mažinant teismų darbo krūvį ir labai šių pakeitimų laukė.

Na iš tiesų žinojom ir labai laukėm ir tikėjomės to, kas ir įvyko (T6, pos. 7).

Tai žinoma, kad apie pokyčius žinai i visada, kas susiję su teismų palengvinimu, tai domiesi ir lauki tų pokyčių. Ir sakyčiau, kad jie pakankamai buvo reikalingi ir tikslingi pasiekė teismus su krūvio sumažinimu (T7, pos. 10).

Tai žinojom ir laukėm, nes iš tikrųjų privalomoji mediacija, aš ją vertinu labai teigiamai, galėjo atsirasti kur kas anksčiau. Aš nežinau, kodėl mes čia taip užstrigom ir kodėl tik 2020 metais tą pradėjom daryti (T20, pos. 5).

Informantų nuomone, jokie išskirtinio pasirengimo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui teismuose nebuvo. Tai, kad po 2020 m. sausio 1 d. pasinaudojimas privalomąja mediacija šeimos ginčiuose iki teismo taps viena iš ieškinio priėmimo sąlygų, teisėjams nesukėlė poreikio specialiai rengtis. Buvo laukiama nuostatų įsigaliojimo ir jau tada sprendžiama, kaip teismui elgtis vienoje ar kitoje situacijoje.

Ruošimosi tikrai pripažinsiu asmeniškai ten nieko labai nesiruošėm. Pažiūrėjom, lygtai vat tokios bus taisyklės. Kažkas tai bus, o jau kai klausimas iškyla, tada jau ten pradedi gilintis. Tai toks ir ruošimasis iš tikrųjų (T1, Pos. 11).

Kas dėl pasiruošimo, tai nepasakyčiau, kad čia teismams ar teisėjams reikėjo kažką ruošti. Tiesiog reikėjo tiems, kurie nagrinėja civilines bylas, tame tarpe ginčo teisenas, tai reikėjo kalendoriuje pasirašyti, kad sausio 2 dieną nesvarbu kokia bus diena, paimti ir pasižiūrėti ar atėjusiuose ieškiniuose jau yra tie duomenys, kad pas žmones, bylininkai pasinaudojo privaloma mediacija (T4, Pos. 5).

Ruošimasis tai koks, buvo iš esmės mums kaip teisėjams pagrindinis dalykas buvo, kad turi šalys išnaudoti privalomąja mediacija, aišku buvo įdomu kaip tas koks pokytis bus, ar daugiau taikų bus, ar nieko, jokie pokyčio nebus (T21, Pos. 2).

Ruoštis aišku nesiruošėm, nes teisme pasiruošimui galimybių išskirtinių nėra dėl laiko stokos, dėl teisės aktų dinamikos, teisės aktai pastaruoju metu yra itin gausiai keičiami, tų pakeitimų labai daug. Dirbu tokiam teisme, kur teisėjai neturi specializacijų, dirbam su visų kategorijų bylom, taip kad išskirtinai ten civilinių ginčų kažkokį didesnę dėmesį naujovėms skirti neturim tokios prabangos. Tai diskutavom, laukėm, o pasiruošimo nevyko jokio pas mus (T9, Pos. 5).

Tik vienas informantas nurodė, kad jų teismo teisėjų kolektyve ši naujovė buvo aptarta, modeliuotos įvairios situacijos ir galimi teismo veiksmai.

Na jau kokie 6 mėnesiai tikrai žinojome ir diskutavome, atitinkamai ruošėmės, tai bandėme modeliuoti situacijas – kaip elgsimės gavę ieškinį ar pareiškimą ir nustatę, kad nėra kažkokių duomenų, kad šalys kreipėsi dėl privalomos mediacijos (T3, Pos. 11).

Vienas informantas nurodė, kad pasiruošimo nebuvo, tačiau gavus pirmą atvejį, kuomet teismui reikėjo reaguoti dėl to, kad nebuvo pasinaudota privalomąja mediacija, teko skubiai kurti nutartį, tartis su kolegomis.

Žinokit, taip tiesą sakant tai nesiruošėm taip, specialiai kažkaip tai ir aš manau, kad ir už kitus teisėjus galiu pasakyti, kad jau kai kažkas pirmas.. ne aš, nebeatsimenu kas... gavo tą pirmą atvejį, prasidėjo jau nutarties kūrimas, nes šablonų nėra, tai reikia jau taip kažkaip tai jau parašyt. Nu ir taip jau, bendromis jėgomis, vieni kity tobulindami mes jau.. kaip sakant, nėra ten kažko jau labai sudėtingo.. tai tikrai specialiai nieko nesiruošėm, bet aišku, tą statinę bazę tai žinojom, net ir susipažinę buvom. Tiek (T11, Pos. 8)

Kiti informantai pripažino, kad pačioje naujųjų nuostatų taikymo pradžioje pasitaikydavo ir klaidų, kuomet teisėjai neatkreipdavo dėmesio į pokyčius ir priimdavo nagrinėti ieškinius net ir tais atvejais, kai šalys nebuvo pasinaudojusios privaloma mediacija.

<...> iš tiesų galima pasakyti, kad ir teisėjai visi pražiopsodavom tikrai ir ypač vyresnės kartos teisėjai prisimindavom kažkaip ir va čia ir man pasitaiškė iš tiesų viską peržiūrėjus nepastebėti tos pažymos dėl privalomos mediacijos. Natūralu, kad, nors žinoma buvom pasiruošę, bet pražioplindavom. Ir aišku, kad buvo ir apeliacijų, ne mano konkrečiai, bet panaikindavo dėl absoliučių negaliojimo pagrindų, kad nepasinaudota išankstine ginčų nagrinėjimo tvarka (T6, Pos. 8-9).

<...> aš žinau, kad kai kurie iš kolektyvo pamiršom ir priėmėme nagrinėti tokius ginčus, kur šalys nebuvo pasinaudojusios, nes ta sausio 1 d., po naujų metų čia dar kai kurie tik po tų Kalėdinių atostogų atėję ir šalys gavosi taip, kad pateikė paskutinėmis gruodžio dienom pareiškimus, registravo kaip ir sausi, kaip ir turėtume taikyti, nors pateikiant negaliojo tie pakeitimai. Tai tų nesklandumų buvo ir mano vienoje byloje atsitiko atvejis, kad žinojau apie tuos pakeitimus, bet, matyt, tiesiog pražiopsojau, priėmiau ieškinį ir jau kita ginčo pusė, susiradusi advokatą, su atsiliepimu reiškė poziciją, kad palikit nenagrinėtus reikalavimus, nes neišnaudotos ikiteisminės galimybės. Tai atsižvelgiant į prioritetinę tokių bylų nagrinėjimo tvarką ir skubą, šitą klausimą aš jau kėliau parengiamojo posėdžio metu priešinga šalis nesutiko, siūliau stabdyti bylą ir pasinaudoti ta standartine mediacijos procedūra, bet nematė kita ginčo šalis jokios perspektyvos, aš ginčą išnagrinėjau ir nukeliavo tas klausimas į apygardos teismą ir apeliaciniame skunde buvo keliamas klausimas, kad turėjo būti ieškiny pasikeltas nenagrinėtas. Apeliacinės instancijos teismui buvo informuojamas tas prašymas ir apygardos teismas pasisakė, kad vis tik prioritetinė svarba, teismas siūlė, šalys nesutiko, tai tas formalus reikalavimas nesudaro pagrindo perduoti ginčą nagrinėti iš naujo (T9, Pos. 7).

Tam tikrą pasirengimo stoką taip pat iliustravo ir kelių informantų pasisakymai, kuriuose jie atskleidė, jog pradžioje dalis teisėjų nežinojo, kad nepasinaudojimas privalomąja mediacija yra ne trūkumas, kurį galima pašalinti, o pagrindas atsisakyti priimti ieškinį.

<...> patys teisėjai nežinojo, kaip reaguoti. <...> Mes tarėmės <...>, kad negali būti trūkumų šalinimo instituto, nes jisai į jokių rėmus netelpa, tai tas labai greitai išsikristalizavo. Tai ir turbūt užteko vienam kitam teisėjui atsisakyti priimti ieškinį ir susidėliojo, bet mums tai yra įprasta. Toks jau darbas yra mūsų ir manau, kad ypač ilgai netruko tas periodas (T8, Pos. 13).

<...> kilo tokia lygtai teisinė nežinomybė, ką daryti ar čia trūkumus nustatinėti, ar čia tiesiog atsisakyti, bet išsiaiškinom, kad vis dėl to atsisakyti reikia priimti ieškinį arba pareiškimą be jokių trūkumų, tiesiog nėra mediacijos kaip ikiteisminio ginčo stadijos ir jokių čia trūkumų nėra (T20, Pos. 6-7).

Vertinant lingvistiškai, daugelis informantų kalbėdami apie atvejus, kai nustatyta, kad ginčo šalys nepasinaudojo privalomąja mediacija, tarpusavyje kaip analogus naudoja ieškinio trūkumų šalinimo ir ieškinio atsisakymo sąvokas, kas rodo, kad šis klausimas net ir tyrimo atlikimo metu nėra praradęs savo aktualumo.

Taip, gaudavom, reikėdavo trūkumams rašyt (T19, Pos. 11-14).

Aš nustačiau terminą trūkumams šalinti, kad į VGTPPT jis kreiptųsi ir panašiai (T6, Pos. 13-17).

Vienas informantas nurodė, kad neaiškumų vertinamojo laikotarpiu pradžioje kėlė ir pareiškimai dėl teismo įsakymų.

Toliau dar buvo kilus tokia teisinė diskusija, kaip su tais teismo įstatymais, na pareiškimu dėl teismo įstatymo, kad yra supaprastintas procesas, reikia tos mediacijos? Nereikia? Nu tai čia tokie tarp teisėju buvo pamąstymai, bet greitai viskas išsispėndė, atsirado ir teisinės praktikos ir jau šalims tapo aišku, nes advokatai jau tada pradėjo viską žinoti (T20, Pos. 6-7).

Apibendrinant, teisėjai apie mediacijos, kaip įstatymu nustatytos privalomosios ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos, šeimos ginčiuose įvedimą nuo 2020 m. sausio 1 d. žinojo. Dalis jų aptarė naują savo kolektyvuose, tačiau absoliuti dauguma jos taikymui specialiai nesirengė. Po vertinamųjų nuostatų įsigaliojimo gavus pirmuosius ieškinius, teisėjai suskubo tartis ir ieškoti tinkamiausių nutarčių formuluočių ir individualių situacijų sprendinių. Tai sukuria prielaidą teigti, kad iki nuostatų įsigaliojimo teismai nors ir žinojo apie pokyčius, bet dar nebuvo sutarę dėl bendros ieškinių, pateiktų nesilaikant pareigos visų pirma ginčą spręsti privalomosios mediacijos būdu, vertinimo praktikos ir procesinio teismo atsako į nepasinaudojimą privalomąja mediacija. Tai sąlygojo ir situacijas, kai nuostatos dėl mediacijos privalomumo nebūdavo pritaikomos, o pirmosios instancijos teismų klaidas tekdavo taisyti apeliacinės instancijos teismams.

4. Mediacijos įstatymo nuostatų dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžia

Informantai papasakojo ir apie privalomosios mediacijos taikymo pradžią. Įdomu tai, kad dar iki privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose pradžios, kai kurie informantai pastebėjo didelį ieškinių dėl šeimos ginčų skaičiaus padidėjimą ir tą susiejo su žmonių noru spėti išvengti privalomosios mediacijos ir savo šeimos klausimu kreiptis tiesiai į teismą.

<...> iki gruodžio 31 dienos buvo toks didelis žmonių antplūdis, kurie norėjo išsiskirti. Atsimenu tą bumą. Matyt pas advokatus, pas teisininkus sužinojo, kad po sausio 1 dienos bus sudėtingiau, reikės procedūrinių dokumentų, susigaiš daugiau laiko ir panašiai (T4, Pos. 5).

Taip pat buvom pastebėję labai tokį didelį norą kuo daugiau pateikti ginčo teisme tame be mediacijos privalomo proceso ieškinių prieš pat įsigaliojant įstatymui. Reiškia, 2019-ųjų metų gruodį teismą „užpuolė“ ginčai dėl santuokos nutraukimo dėl kaltės, dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, dėl bendravimo tvarkos, nes visi labai matyt bijojo to tokio privalomo mediacijos instituto ir ir tiesiog ir advokatai matyt buvo suinteresuoti, kad kad greičiau viskas vyktų (T12, Pos. 7).

Žvelgiant iš teisėjų, nagrinėjančių šeimos ginčus, perspektyvos, nors teismams pakako informacijos apie naują, tačiau jos trūko ginčo šalims ir jų teisininkams.

<...> visuomenei tos informacijos šiek tiek trūko, nes iš tiesų buvo labai daug, ir dabar dar netgi pasitaiko, kai kreipiasi tiesiogiai į teismą su ieškiniu, <...> (T15, Pos. 8).

Galbūt teismas susidūrė daugiau su atstovų ar ginčo šalių nežinojimu, nes buvo teikiami iš karto po įsigaliojimo sausio mėnesį tiesiogiai ieškiniai teismui ir teismas juos atsisakė priimti <...> (T2, Pos. 5).

Iš tikrųjų, turbūt šalims labiausiai trūko informacijos dėl privalomosios mediacijos ir nemažai buvo reikšta ieškinių, prie kurių nebuvo pridėta pažyma dėl privalomosios mediacijos inicijavimo <...> (T3, Pos. 11).

Mes ko pasigedome, tai žmonių informavimo. Mes supratom, kad žmonės, tai praktiškai nieko nežino apie tai ir ką mes veikėme pradžioje, tai kaip bebūtų graudu, nes tai yra šeimos bylos ir mes stengiamės kuo mažiau trūkumams duoti šalinti, visada stengiamės kuo operatyviau priimti, o tada mes turėjome atsakyti priimti, nes nepasinaudota privaloma mediacija (T13, Pos. 11-13).

Įdomu, tai, kad pirmaisiais privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo mėnesiais teisėjams ypač dažnai tekdavo atsakyti priimti ieškinį dėl to, kad buvo nesilaikyta privalomos ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos net ir tais atvejais, kai šalims procese atstovavo kvalifikuoti teisininkai.

Taip, dažnu atveju netgi ne patys žmonės kreipiasi, o kreipiasi per advokatus, kurie turėtų tą žinoti. (T7, Pos. 14).

<...> toks įspūdis, kad advokatai kažkaip tai nežinoję būtų apie šį pasikeitimą, aišku kai kurie žmonės ir neatstovaujami kreipėsi... (T11, Pos. 9-12).

<...> galbūt, sakysim, mažesniuose miesteliuose, gal ne visi... advokatai <...> buvo su tuo susipažinę (T16, Pos. 10).

Vienas informantas nurodė, kad žmonės klaidino ir internete prieinami įvairių procesinių dokumentų šablonai, kurie atitinkamų institucijų nebuvo laiku atnaujinti, papildant juos nuostatomis dėl pasinaudojimo privalomąja mediacija.

Bet dar reikia pripažinti ir tai, kad dalis žmonių stengėsi pasinaudoti interneto galimybėmis, esančiais dokumentų šablonais, kuriuos skelbia įvairios institucijos, taip pat ir Nacionalinė teismų administracija. Jeigu ten išsitraukia kokį šabloną ir savo ranka bando pildyti, tai kol dar nebuvo visas tas pakeitimas padarytas, ar nebuvo prikabinėti reikiami šablonai, tai žmonės dar ne vienas suklydo (T4, Pos. 6-7).

Informantų nuomone, situacija gana greitai pasikeitė ir reikalavimas kreiptis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose prieš pateikiant ieškinį teismui tapo įprastas.

Tačiau šitokia neapibrėžta situacija šalių santykių atžvilgiu tęsiasi iš tikrųjų pakankamai trumpai. <...> Dabar faktiškai labai retai pasitaiko tokių atvejų <...> (T3, Pos. 11).

<...> į antrą pusę metų pradėjo ir, aišku, mažėt, jau advokatai visi žinojo ir kažkaip tai jau dabar, pastebėjau jau... nu, taip jau seniai yra buvę, kad atsisakyčiau nesant mediacijos (T11, Pos. 9-12).

Bet dabar jau aišku viskas susinormalizavo ir.. ir dirbam su tuo privalomu mediacijos institutu ir niekam jisai nebėra baisus (T12, Pos. 7).

Gerokai sumažėję tokių ieškinių ar pareiškimų šeimos bylose, kad nebūtų praeita privalomoji mediacija, jau pasitaiko absoliučiai vienetiniai atvejai <...> (T13, Pos. 11-13).

<...> tas adaptacinis laikotarpis ir buvo kokie 2-3 mėnesiai, tikrai nepasakysiu, kad daugiau, nes po to jau pradėjo dokumentai eiti tvarkingai, su pažymom apie pasinaudotą privalomą mediaciją arba bent jau, kad buvo jinai inicijuota (T18, Pos. 5).

Taigi, pereinamasis laikotarpis nebuvo ilgas, ginčo šalys ir advokatai greitai adaptavosi prie naujovės ir šiuo metu ypač retai teisėjams tenka atsisakyti priimti ieškinį dėl to, kad nebuvo pasinaudota privalomąja mediacija.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teisėjams sunkumų sukėlė ir skirtingos informacijos apie pasinaudojimą mediacija pateikimo formos. Jiems tekdavo ieškoti šios informacijos atidžiai skaitant ieškinį, visus jo priedus jau ankstyvojoje ieškinio priėmimo stadijoje.

Žinom, kad kai kurie advokatai specifiškai pateikia, nurodo taip įdomiai bet mes jau tą žinom. Žinom, kur surasti, ar šalis pasinaudojo, ar nepasinaudojo. Ne visi ieškiny nurodo, kiti pridedamuosiuose dokumentuose ir neįvardija, kad tas dokumentas dar kaip nors įdomiau būna pavadintas, bet jau mes tą budrumą turim, tai va ir laikomės (T9, Pos. 7).

Vienas informantas nurodė, kad teismui pačioje pradžioje kilo sunkumų nustatant, kokių šeimos ginčų, sprendžiamų ginčo teiseną, atveju yra reikalinga privalomoji mediacija.

Teismas susidūrė su tuo, kad teismas susidūrė dėl sąvokos jau iš karto galbūt netinkamai ji buvo įvertinta, tai susidūrė su sąvoka, kokie ginčai perduodami teismui (T2, Pos. 5).

Iš esmės tą patį klausimą gvildeno ir kitas informantas, kuris atskleidė, kad teismui iki šiol pasitaiko sunkumų nustatant, ar konkretus ginčas iki teismo turi būti sprendžiamas privalomosios mediacijos būdu.

<...> žinot būna dar tokių situacijų, kur galbūt, na ginčitiny, bet tik ir na ta praktika yra irgi iki Aukščiausio teismo jau kai kurie klausimai nuėję ir analizavę. Na, kai būna tokia situacija, kai na apie šeimos santykius, na ar čia turėtų būt taikoma ta privaloma mediacija <...> (T17, Pos. 13-21).

Apibūdindami privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžią informantai pastebi, kad ginčo šalims ir jų teisininkams trūko informacijos apie pakeitimus, nes teismams tekdavo atsisakyti priimti didelę dalį ieškinių būtent dėl nepasinaudojimo privalomąja mediacija. Vis dėlto gana greitai ginčo šalys ir teisininkai su naujove susipažino ir situacija stabilizavosi. Žvelgiant iš teismų perspektyvos, privalomosios mediacijos taikymo pradžia rodo, kad teismai nebuvo susiderinę bendros ieškinių, pateiktų nesilaikant pareigos visų pirmą ginčą spręsti privalomosios mediacijos būdu, vertinimo praktikos. Ji buvo suformuota tik apeliacinės ir kasacinės instancijų teismams išnagrinėjus atitinkamai apeliacinius ir kasacinius skundus.

5. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo praktikoje geroji patirtis

Informantai atskleidė daug įvairių veiksnių, atskleidžiančių gerąją privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo ir taikymo praktiką. Be abejo, svarbiausias jų – galimybė ginčo šalims pačioms rasti tinkamiausius ginčo sprendimo būdus ir baigti ginčą taikiai dar iki teismo arba teismui minimaliu įsikišant – patvirtinant taikos sutartį. Privalomąją mediaciją daugelis informantų matė kaip šeimos ginčų šalims adresuotą paskatinimą tartis, spręsti savo nesutarimus patiems ir abipusėmis pastangomis siekiant geriausių toje situacijoje išeičių. Daugelis teisėjų informantų taikų šeimos ginčo išsprendimą iškėlė kaip didelę siekiamybę ir efektyviausią išeičių iš ginčų. Privalomoji mediacija informantų taip pat siejama su visuomenės branda, teisinės kultūros pakilimu, artėjimu prie vakarietiškojo mąstymo.

<...> jeigu sutarus galima bendru sutikimu sakykim nutraukti santuoką ir aišku ginčų nebūna, tai mediacijos būtų toksai privalumas (T14, Pos. 11).

<...> mediacija yra tikrai demokratinės valstybės ginčų sprendimo tokia viršūnė ir kuo daugiau mes jų išsprendžiam, tuo mažiau į tą teismą kreipiasi žmonės. Tai tikrai, kad ginčus sugeba išspręsti patys, tuo gražiau, tuo geriau ir lengviau su sava nuomone vaikščiot, nei su teismo kažkokia tai instrukcija. <...> Tai mano nuomone, su mediacija viskas gerai, leiskime jai vykti (T2, Pos. 29).

Na taikos, mano galva, taikos siekti visada yra gerai. O kai šalys, kurios yra taip jau susipriešinusios dėl, sakykim, nesėkmingai susiklosčiusių asmeninio gyvenimo ir visokių kitokių aplinkybių, bet jos yra paskatinamos tartis taikiai ir tas pirmas žingsnis, jis be abejo būna sunkus, <...> (T15, Pos. 10-12).

Tai pačios šalys išmoko kalbėtis, pačios šalys išmoko kalbėtis, išmoko susitarti ir priimti nebūtinai teisingą, bet pačioms šalims naudingą sprendimą, kad suprato, kad vis dėl to gali tartis ir susitarti su mediatoriaus pagalba, nes taika yra visai kitokia, tai yra jų taika, ji yra daug tvaresnė ir vykdymo procesas yra visai kitoks (T20, Pos. 9).

<...> tai tikrai tai yra teigiamas dalykas, kad tokiu būdu įstatymų leidėjas skatina žmones priverstinai ieškoti alternatyvos ir šeimos ginčus spręsti su mediatoriaus pagalba iki teismo. <...> ateity žmonės įpras prie tokio dalyko, kad nebūtinai čia tos teisybės teisme ieškoti. <...> Artėjame tokiais žingsneliais prie vakarietiškos kultūros, kai netgi baisūs, sudėtingi ginčai išsprendžiami ramiai (T4, Pos. 9).

<...> jeigu visuomenė mūsų bus brandesnė, jeigu įvyks mediacijos suvokimas, atsiras išprusimas, tai visiems mums bus lengviau. <...> Tai va, per tą mediaciją irgi galima pasiekti, kad kuo toliau, tuo bus mažiau tokių žmonių, kurie va taip ateis su kažkokiais didžiausiais lūkesčiais ir dideliu nesupratimu. Mediacija tikrai prie to prisideda. (T4, Pos. 25-29).

Pagrindiniai gerosios praktikos pavyzdžiai tyrimo ekspertų buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai. Atkreiptinas dėmesys, kad tik privalomosios mediacijos nauda bendram mediacijos žinomumo didinimui informantų buvo nurodyta neatsižvelgiant į tai, ar privalomoji mediacija baigėsi sėkmingai (rastas sutarimas), ar ne. Kitus privalomosios mediacijos gerosios patirties veiksnius (geresnis pasirengimas ginčo nagrinėjimui teisme ir kt.) informantai pastebėjo nagrinėdami šeimos ginčus, kuriuos teismui pateikė sėkmės privalomojoje mediacijoje nepatyrusios šalys, t. y. tie asmenys, kuriems nepavyko susitarti ir teko savo ginčą po taikinamojo pobūdžio ikiteisminės procedūros perkelti į teismą. Tai rodo, kad privalomoji mediacija turi teigiamą poveikį net tada, kai baigiasi nesėkme, t. y. nepasiekiamas jos tikslas – taikus ginčo išsprendimas iki teismo.

Informantai iš esmės nebuvo klausiami apie paties mediacijos instituto svarbą ir naudą visuomenei. Ekspertai juos kvietė pasisakyti būtent apie privalomosios mediacijos teikiamą naudą žvelgiant iš teisėjų perspektyvos. Tai lėmė, kad informantai glausčiau pasisakė apie bendrąją mediacijos naudą, tačiau išsamiai atskleidė, kokį privalomosios mediacijos, kaip įstatymo nustatyto privalomos šeimos ginčų sprendimo tvarkos, poveikį pajuto Lietuvos teismai.

5.1. Privalomoji mediacija kaip priemonė didinti mediacijos žinomumą visuomenėje

Dalis informantų nurodė, kad dėl privalomosios mediacijos Lietuvos visuomenė daugiau žino apie mediaciją ir jos galimą naudą. Šio žinojimo vertė kai kuriais atvejais reiškia tai, kad, net ir nepavykus privalomosios mediacijos būdu rasti sprendimų, ginčo šalys žino apie mediatoriaus teikiamą pagalbą ir turi galimybę pasinaudoti ja dar kartą jau ginčo nagrinėjimo teisme metu.

<...> pozityviai tai paveikė šeimų ginčus, nes pirmiausia, nu turbūt mediacijos populiarinimo požiūriu, tai žmonės, nu jau kas kreipiasi į teismą tai jau sužinojo, kas yra mediacija <...> (T21, Pos. 2).

<...> mane džiugina, sakau, kad pačios šalys jau visai kitaip suprato kaip galima išspręsti ir be ginčo, nes anksčiau buvo taip, kad principai dideli, čia mes nesusitarsim, turėsim advokatus, vyks teismas. O dabar mes tiesiog per mediaciją, jeigu ji sėkminga ir yra <...> (T20, Pos. 9).

<...> kur tikra mediacija vyko, na tikra mediacija vyko, nepavyko šalims susitarti, tai jie labai nori, kad nagrinėjant bylą, nu sakykim, vienas, antras posėdis, išsiskius ir teisėjui užduodant tam tikrus klausimus, galbūt pamato savo realią padėtį, jeigu dar atstovai, sakykim, yra tokie nu taikos architektai, kaip sakau, pakreipia tam tikra linkme,

tai jie patys prašosi mediacijos, jie jau matyt žino tą procesą, jie jau patyrė ir teismo procese pamato, nu perspektyvą galbūt bylos, papildančios galbūt teisininko ir kišenes, jie sako: „Mes einame... dar kartą suteikit mums galimybę, mes einam medijuotis“. Ir tie procesai būna dažnai sėkmingi (T15, Pos. 18).

<...> ta privaloma medicija, galbūt netiesiogiai, bet vis tikrai bent jau davė tokį poveikį, kad labiau apie tą mediaciją yra žinoma, vis tiek pasidomi, reiškia tie, kurie yra suinteresuoti, kas čia per dalykas ir panašiai, ir t. t. (T14, Pos. 33).

Vienas informantas nurodė, kad anksčiau ir šalių atstovai galimai nebuvo linkę raginti klientus naudotis mediatorių paslaugomis, nematė šio proceso pridėtinės vertės, o ginčo šalys paprastai apie tokią galimybę nežinojo. Privalomasis mediacijos taikymas šią situaciją pateikė, nes visuomenė gauna daugiau informacijos apie šį procesą.

Na ir tikrai iš pačių atstovų, pačių advokatų ir advokatų padėjėjų atrodė, na kam reikalinga ta mediacija, kai yra šalys, na atstovai tarkim, ar ne advokatai ir kam ten tas mediatorius, tai tikrai tas požiūris yra pasikeitęs ir ta prasme pati visuomenė daugiau žino ir... ir... pati galbūt yra daugiau linkusi naudotis ta mediacijos procedūra (T17, Pos. 23).

Taigi, mediacijos privalomumas padidino mediacijos žinomumą Lietuvos visuomenėje, pastūmėjo daugiau žmonių domėtis šiuo procesu ir jį išbandyti.

5.2. Privalomoji mediacija kaip galimybė ginčo šalims išsikalbėti

Neginčydami mediacijos naudos, jei ginčo šalims pavyksta pasiekti taikius susitarimus, nemažai informantų džiaugėsi ir tuo, kad pastebi ginčo šalių elgesio teisme pokyčius net ir tais atvejais, kai privalomosios mediacijos procesuose nepavykdavo susitarti. Informantai nurodo, kad anksčiau teismo posėdžių metu jautėsi šalių noras kalbėtis, išsakyti viena kitai priekaištus, išlieti emocijas. Įvedus privalomąją mediaciją buvo sukurta erdvė ir paskirtas laikas šalims bendrauti ir išsikalbėti, aptarti asmeniškumus ir išsigryninti teisinius klausimus. Taip teismuose taupomas laikas, trumpėja pasirengimo ginčo nagrinėjimui iš esmės stadijos trukmė.

To iš tikrųjų reikia, nes žmonės labai dažnai ateina, jiems to išsikalbėjimo reikia. O kur išsikalbėt? Aišku mes čia skirt laiko klausyt labai daug negalim žmonėm ir jų tomis diskusijom (T1, Pos. 17).

Aš manau, kad žmonėms yra suteikiama galimybė tiesiog išlieti emocijas, išsakyti, ir tikrai žmonės nėra labai principingi, ir nėra labai įsiskaudinę ir na pavyksta susitarti (T15, Pos. 10-12).

<...> jeigu įvyksta tas susitikimas, ar kažkas pavyks, nepavyks, jau ne taip svarbu. Jeigu bent tas susitikimas buvo, tai jau yra plusas (T4, Pos. 9).

<...> jeigu, sakykim tikrai dalyvavo faktiškai, o ne, sakykim, ne ne šiaip, formaliai, toj mediacijoj, vis vien jau šioj tokį poveikį duoda, nes mediacija galbūt aš galiu pasakyti, tada, kai jau teismas posėdžio metu mato, kad šalys gali, sakykim, susitarti dėl mediacijos, ir žinoma tada laisviau, sakykim, išsikalba, galbūt pasako, ko teismo posėdžio metu nelabai ir norėtų pasakyti (T14, Pos. 11).

Tai atvykus vis dėlto į posėdį, jeigu šalys nori išsiskirti, netgi nepavykus mediacijai yra ginčas, tai jau yra šiek tiek kitoks ginčo sprendimas, jau šalys būna išsikalbėję ir nebūna tiek tokios didelės emocijos, kuri būdavo anksčiau (T12, Pos. 19).

Dar labai svarbus psichologinis aspektas, jeigu pas mediatorių neteisminėj mediacijoj žmonės išsišnekės, tai paskui teisme jie mažiau rékaus, tai irgi privalumas. Vienas dalykas, kad, kaip minėjau, reikia ne tik taktą, kai kuriems išaiškinti, bet ir visą procesą, pareigas, situacija, paprasta, suprantama kalba, bet ir reikia jų emocijas nugesinti. Dažniausiai emocijų būna nemažai (T4, Pos. 25-29).

Taigi, teisme po nesėkmingos privalomosios mediacijos ginčo šalys dažniausiai ateina išsikalbėjusios, pasidalijusios savo emocijomis ir labiau nusiteikusios teisinio ginčo sprendimui.

5.3. Geresnis pasirengimas ginčo teisminiam nagrinėjimui

Su privalomosios mediacijos teikiama galimybė šalims pabendrauti tiesiogiai ir aptarti rūpimus klausimus su mediatoriaus pagalba glaudžiai susijęs ir kitas privalomosios mediacijos teigiamas poveikis teisminiam ginčų sprendimui. Dalis informantų pastebėjo, kad ginčui pasiekus teismą po privalomosios mediacijos, šalys yra geriau pasirengusios teisminiam nagrinėjimui. Informantai akcentavo ir galimybę aptarti savo ir kitos pusės pozicijas ir interesus, apsvarstyti skirtingus įmanomus ginčo sprendimo variantus, įgyti platesnį požiūrį į problemą ir jos galimus sprendimus, reikiamą jų detalumą. Teismus po privalomosios mediacijos šalys pasiekia jau bent šiek tiek aiškiau susiformavusios savo reikalavimus, žino viena kitos pozicijas. Tai taip pat padeda teismui taupyti laiką ir pasirengimą ginčo nagrinėjimą organizuoti konstruktyviau.

Tai tikrai šalys būna geriau pasiruošusios ir mažiau teismas turi įpareigoti šalis, kad būtų atskleista ta ginčo esmė, kad būtų atskleistos aplinkybės (T3, Pos. 24-25).

<...> jeigu mediatorius normaliai dirbs per ikiteisminę mediaciją, tai jis neišvengiamai uždavinės tuos pačius arba labai panašius klausimus, kuriuos vėliau uždavinės ir teismas ir aiškinsis tas pačias aplinkybes, vertins tuos pačius dokumentus. <...> Bent jau man asmeniškai yra paprasčiau, kiek teko susidurti,<...> (T4, Pos. 25-29).

<...> Ginčas jau yra toks pažengęs, kaip aš vadinu. Šalys ginčijasi sakykim ne kas kam vaiką pristatys, bet jau ginčijasi kelintą valandą pristatys, kiek, kas apmokės išlaidas. Jau irgi vat tas šalims jau duodama suprast, kaip vykdysis ta tvarka? Kas bus atsakingas už ką? Kas atveš vaiką, kas parveš? Kas rūbelius įdės, jeigu mažesnis, kas reikmenis įdės? <...> O po mediacijos tai šalys žino, jau išsikalbėjo, jau žino, kiek ko reikės ir pažengę jau ta prasme, kad ginčas jau darosi toks, kad teismas tikrai gali per vieną teismo posėdį išnagrinėti bylą (T2, Pos. 9).

<...> gėris tame, kad jeigu vis dėlto <...> realiai pavykdavo pasinaudoti, įvykdavo susitikimas su mediatoriumi ir nors, ir nesudarius tarkim taikaus susitarimo, žmonės į teismą ateidavo ir jau įvykus tarkim posėdžiams, jau tu matai, kad jie jau kažkokios informacijos turi, jau jie šiek tiek orientuoti situacijoje <...> (T13, Pos. 15-17).

Ir šiaip mediacija, jinai gi turi tą tokį... tokį šalutinį poveikį, kad net jei ir nesusitaria, jie jau būna ten kažkaip tai tokie taikesni, gal jau labiau geriau supratę, ko jie nori kiekvienas arba pamatę kito pozicija truputėlį objektyviau, <...> (T11, Pos. 14).

Kai kreipiasi į teismą, tai matai, kad jau stengiasi įrodyti savo reikalavimus, stengiasi įrodyti savo paaiškinimus, teikia daugiau įrodymų ir teismui automatiškai šiek tiek mažiau to darbo, nereikia įpareigoti šalių pateikti visokius įrodymus. Jie jau žino, kad, jeigu tu reiški reikalavimą dėl kažkokio didesnio išlaikymo vaikui, tai turi jį pagrįsti, turi pateikti kvitus ar kitus įrodymus, rodančius, kad reikalingas vaikui didesnis išlaikymas. (T3, Pos. 23).

Jau būna tokių atvejų nemažai, kad ateina šalys ir tu jauti, kad jos jau pasirėngusios ir žino, kur tas ginčas. Išsigryninę jau jie yra. Ko anksčiau nelabai būdavo. Tai tokio ir blaškymosi, ir dėl tokių emocijų bei šalutinių dalykų. Dabar ateina tokie nurimę, žino, kur pas juos yra problema ir apie ką reikia kalbėti, nes anksčiau tikrai būdavo daug emocijų dalykų ir praleidi net vieną ar du posėdžius, kad šalys emocijas nuramintų. (T7, Pos. 30-32).

Taigi privalomosios mediacijos metu ginčo šalys ne tik gauna galimybę ieškoti taikaus sprendimo, bet ir geriau susipažįsta su ginčo aplinkybėmis, išsigrynina savo lūkesčius ir tikslus, išgirsta kitos šalies poziciją, tai padeda joms geriau pasirėngti teismo posėdžiui.

5.4. Privalomoji mediacija kaip ginčo šalių autonomiškumo skatinimas

Nemažai informantų nurodė, kad, žvelgiant iš teisėjo perspektyvos, privalomoji mediacija ginčo šalims suteikė galimybę priimti sprendimus juos savarankiškai apmąčius, įsitraukiant asmeniškai ir mažiau pasiduodant advokatų įtakai. Reikalavimas naudotis mediacija leidžia žmonėms atvėsti, apmąstyti situaciją ir savo galimybes joje, gauti reikalingos informacijos bei suvokti savo realias galimybes.

<...> teisininkas, advokatas surašęs ieškinį ar pareiškimą, pasako, kad „žmogau, taip sau neišsiskirsi, dar reiks ir eit pas mediatorių“. Ir tas etapas jisai toksai... nemoku pasakyti... šiek tiek ne taip viskas ant karštųjų. <...> gal nuskambės keistai, bet ačiū Dievui, mediacijoje mediatorius daugiau klauso žmogaus, o ne jo atstovo. Tai jei rašydamas ieškinį ir atsiliepiamą žmogus išsitraukia kruvinausius ir aštriausius ginklus, tai advokatas nepraleidžia nieko, kuo galėtų pasiremti, tai vis tiek mediacijoje mediatorius kalba su gyvais žmonėmis ir gali tikrai žiūrėdamas į akis, gal ir nuotoliniu būdu, tikrai medijuoja tiesiogiai (T5, Pos. 9).

O advokatai, kai nebūdavo, tai aš taip įsivaizduoju, kad priešingai sukursto šalis, kad turėti bylą, kad turėti klientą. Dar labiau sukursto, kad galima čia nuneigti asmeninę nuosavybę, kaip pavyzdį šitą bylą konkrečią aš turiu. Ir ateina tie žmonės visiškai sukvailinti, įsiau drinę, sumokėję advokatam pinigų. (T6, Pos. 11-13).

Privalomosios mediacijos nauda atsiskleidžia ir per šalių įgalinimą pačioms aktyviai ieškoti sprendimų, ne tik kliautis savo teisininkų patarimais ir prognozėmis.

5.5. Ginčo eskalacijos mažinimas

Kai kurie informantai ypač aiškiai nurodė, kad, jų nuomone, po privalomosios mediacijos ginčo eskalacijos laipsnis yra sumažėjęs. Taigi, galima teigti, kad mediacija sumažina šalių susipriešinimą, nes galimybė išgirsti vienam kitą suteikia informacijos apie oponento savijautą, poziciją ir lūkesčius, su kuria iki teismo ginčo šalys jau gali apsiprasti.

<...> nuima ginčų, jų sumažėja arba pats ginčas ateina į teismą išsikvėpęs arba bendru sutikimu pasirašyta sutartis. Kai sutuoktiniai galbūt išsiginčija, suvokia ir gal kitą kartą net susitaiko arba minėtas ginčas būna kažkiek išsikvėpęs iš tokios aktyvios stadijos (T6, Pos. 11-13).

<...> anksčiau dirbant su šeimos bylom <...> būdavo labai giliai ginčas „įsisiautėjęs“ tarp tų šalių, bet niekas jo nebūdavo tiesiog na nuraminęs šiek tiek prieš atvykstant jiems, prieš pateikiant procesinius dokumentus teismui. Labai jausdavosi tai, kad žmonės yra įsiau drinę ir jie tiesiog, nu tiesiog, kaip aš sakau „vyksta karas“. Ir ir šiuo metu mes turime tokį pokytį, kad žmonės ateina... Jau jie, jau jie būna pasikalbėję, jau jie būna išsikalbėję savo nuoskaudas šiokias tokias, jau būna išsakę galbūt per tą mediatorių ir mes bylose jau turim racionalesnį šiek tiek požiūrį, tai nėra tos emocijos, jau jie supranta kas ir kaip yra, ir.. ir aišku yra ginčus šiek tiek nagrinėti lengviau (T12, Pos. 9).

Privalomosios mediacijos procesas suteikia ginčo šalims erdvės ir laiko išgyventi emocionaliausias akimirkas ir emocijoms nurimus grįžti prie racionalaus klausimų sprendimo ir vertinimo.

5.6. Teisėjų darbo krūvio sumažėjimas

Šeimos ginčus nagrinėjančių teisėjų darbo krūvio sumažėjimą, kaip privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose rezultatą, pastebėjo didelė dalis informantų. Iš 21 kalbinto teisėjo informanto 7 aiškiai įvardijo, kad krūvio nesumažėjo, o 10 – kad sumažėjo. 4 informantai negalėjo atsakyti į šį klausimą, nes matė ženklų, rodančių tam tikrą bylų sumažėjimą, kita vertus, realaus palengvėjimo nejuo.

Iš 10 darbo krūvio mažėjimą pajutusių informantų dalis pokytį galėjo įvardyti kaip ženklų.

Na iš tiesų, geroji patirtis, kad nuima ginčų, jų sumažėja arba pats ginčas ateina į teismą išsikvėpęs arba bendru sutikimu pasirašyta sutartis (T6, Pos. 11-13).

Esu įsitikinęs 100 proc., kad dalį ginčų, tik neaišku kokią dalį, juos pavyko išspręsti ir tos bylos arba išviso nėjo į teismą, arba jos atėjo į teismą ir buvo taikos sutartys patvirtintos supaprastinto proceso tvarka, arba tai atėjo ypatingąja teise na kaip santuokos nutraukimas bendru sutarimu (T4, Pos. 19).

Šita privalomoji mediacija turėjo labai teigiamą poveikį teismo darbui, kadangi ypač sumažėjo ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių (T3, Pos. 11).

<...> iš tiesų sumažėjo ginčų, aš tikiuosi, kad pavyks galbūt sutuoktiniam susitaikyti arba rasti kažkokį sprendimą po mediacijos (T6, Pos. 7).

Jeigu žiūrint iš teisėjos, teismų atstovės pozicijos, tai žinoma akivaizdžiai sumažėjęs bylų skaičius. Pati asmeniškai jaučiu, kad aš tikrai pakankamai mažai nagrinėju šeimos ginčus, kas pasitaikydavo ir tikrai didelę dalį užimdavo (T7, Pos. 16).

Kiti matė, kad pokytis yra, tačiau jis, jų nuomone, nėra ženklus.

Na galbūt tai, kad irgi sumažėjo ginčų, kas yra labai gerai, padaugėjo, kad ughh... bylos ateina supaprastinta tvarka, kai tereikia patvirtinti taikos sutartis. Galbūt kitos šalys, na jei ikiteisminė mediacija, joje ten iš viso

susitaria ir netgi nusprendžia, kad nebereikalinga net kažkokių taikos sutarčių ir panašiai, tai vat, matyt, kad yra sumažėjimas teismuose bylų (T16, Pos. 27-30).

Na didelio krūvio pokyčio turbūt nėra. Apskritai teismuose bylų skaičius pastaruoju metu po truputį mažėja, tame tarpe ir šeimos bylų. <...> Tai tokio didelio pokyčio kažkokio nėra, bet bent jau kai aš atlikau savo skaičiavimus tai tikrai ginčų teisenos bylų tai tikrai yra sumažėjimas (T21, Pos. 13-14).

Su teisėjų darbo krūvio sumažinimu susijęs ir kelių informantų pastebėjimas dėl to, kad per privalomąją mediaciją įvyksta tam tikra šeimos ginčų atranka, kuomet sudėtingi arba ypač principingų ir kovoti siekiančių šalių ginčai pasiekia teismą, o kiti išsprendžia privalomosios mediacijos metu.

<...> jaučiasi, kad buvo uždėtas tam tikras filtras, kuris atfiltruoja. <...> Teismas tikrai nagrinėja tuos ginčus, kur jau nesutarimai yra turtiniai giluminiai, ar vaikų klausimais – esminiai tokie. Tai tokių lengvai pabaigiamų bylų kaip ir neliko (T9, Pos. 9).

Tai mums šitos procedūros įvedimas, tos ikiteisminės tvarkos įvedimas tikrai pagelbėjo, tikrai išfiltruoja tas bylas, kur įmanoma dar sutaisyti žmones, <...> (T10, Pos. 5).

Didžiausia nauda, tai aišku, kad yra mažiau ginčo bylų, <...> kai ginčų, gilių ginčų šeimos bylose yra mažiau, mes galime susikoncentruoti į kitą darbą daugiau. Labai daug atima laiko šios bylos. (T12, Pos. 21).

O kiek pakalbu su teisėjais, mes turime susirinkimus su „šeimistais“ ir sutarėm, kad seniau buvo dar daugiau tų krūvių. Ypač ginčo. Tai mums šitos procedūros įvedimas, tos ikiteisminės tvarkos įvedimas tikrai pagelbėjo, tikrai išfiltruoja tas bylas, kur įmanoma dar sutaisyti žmones <...> (T10, Pos. 5).

<...> ieškiniai iš tiesų, būna ten, kur būna jau rimtas ginčas. <...> O visa kita – bendru sutikimu (T6, Pos. 7).

Iš esmės, teismą dabar pasiekia tik ypač principingi ginčai, kur nesutariama tiek dėl teisinių santykių kvalifikavimo, ar tai yra bendroji jungtinė nuosavybė, ar tai yra asmeninė nuosavybė, kai yra tarp šalių buvę kokie nors smurtiniai santykiai ir iš principo, jie negali ginčo spręsti taikiai. Tai iš tikrųjų, tų ginčų iš šeimos teisinių bylų yra tikrai sumažėję. (T3, Pos. 11).

<...> Tai šiek tiek tas krūvis transformavosi, <...> jeigu buvo anksčiau ginčas, kuris baigdavosi taikos sutartim, tai dabar iš karto taikos sutartis, nu skaičius plus minus tas pats, tiktai dirbti prie bylų truputį mažiau (T21, Pos. 13-14).

Kaip ir buvo minėta, 7 informantai nurodė, kad jokio krūvio sumažėjimo nepajuto.

Tai žinokite, nepasakysiu, nes net abejočiau, ar aplamai jisai sumažėjo. Gal.. (T1, Pos. 37-39).

Nu, žinokit bijau, kad aš tokio kažkokio ryškaus nelabai pastebėjau... didelis. Labai didelis krūvis ir vis tiek tų ieškinių ir nesantaikų daug... <...>, čia kaip buvo kažkada galvota, kad čia gal bus kažkoks šeimos bylų sumažėjimas ir vien taikos mums eis... tai taip tikrai nėra... nu, norėtus tikrai pasakyti, kad čia pasikeitė labai kažkas ir kad daug mažiau bylų, bet, nu, nėra taip (T11, Pos. 31).

Statistikos aš... aš nevedu, bet tiesą sakant jeigu kalbant krūvio prasme, aš nesakyčiau, kad tas krūvis sumažėjo, bet žinot.. amm.. čia... čia n evien apie mediaciją, jau tas krūvis tai jis, na nuo labai daugelio priklauso dalykų... (T11, Pos. 14).

Keletas informantų atkreipė dėmesį, kad teisėjų, dirbančių su šeimos ginčiais, krūvio pokyčiai gali būti siejami su kitais veiksniais, pavyzdžiui, COVID-19 pandemija ar bendra civilinių bylų skaičiaus mažėjimo tendencija.

Akivaizdu, kad buvo ir pandemija, tai negalima įvertinti, kaip ten, ar tiesiogiai įtakojo ar neįtakojo, bet manau ir galiu drąsiai teigti, kad jų tokių ginčų ginčo teisenos tvarka sumažėjo (T2, Pos. 7).

Taip, dabar bylų mažiau. O kodėl mažiau? Ar tikrai dėl mediacijos mažiau? Tai šitoje vietoje aš galiu konstatuoti, kad taip, santuokos nutraukimo bylų turime mažiau, patvirtinu. O priešasčių nežinau, neklauskit. Gal ir dėl mediacijos. O aš kitą versiją turiu: žmonės rečiau tuokiasi. <...> Taip, skyrybų bylų yra mažiau, bet aš netikiu, kad čia dėl mediacijos (T5, Pos. 24-28).

Vargu, žinokit, neturėčiau net ką pasakyti, kad kitaip kažkaip paveikė, nes mes ko tikėjome, kad mūsų pasieks mažiau bylų, šeimos bylų. Šeimos bylų, vertinam, kad tiek kiek buvo, tiek jų yra, dabar netgi apskritai po to pandemio laikotarpio, tai žmonės kuo daugiau pabuvo namuose, išsigrynino santykius, tai santuokos nutraukimo netgi manyčiau, kad padaugėjo, toks... toks pojūtis yra, nes labai daug nutraukinėjo santuokų, ar tai bendru sutarimu, ar tai ieškiniai (T13, Pos. 27).

Apibendrinus daugelis informantų teigė pajutę darbo krūvio sumažėjimą. Papildomai dalis informantų nurodė, kad po privalomosios mediacijos teismus pasiekiantys ginčai yra sudėtingesni, juose taikos sutarties sudarymo galimybės dažniausiai jau yra išnaudotos. Ženkli dalis informantų nurodė, kad darbo krūvis nepasikeitė, o jei ir pasikeitė, tai tam įtakos galėjo turėti ne tik mediacija, bet ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, pandemija ar mažesnis sudaromų santuokų skaičius.

5.7. Teisėjo darbo krūvio persiskirstymas

Su teisėjų darbo krūviu glaudžiai susijęs kitas informantų pastebėjimas dėl tam tikro bylų skaičiaus persiskirstymo tarp skirtingų teisenų. Didžioji dalis informantų (14) įžvelgia teisėjų, dirbančių su šeimos ginčais, darbo krūvio persiskirstymą. Pastebimas taikos sutarčių, kurios tvirtinamos teisme supaprastinto proceso tvarka, bei santuokų nutraukimo bendru sutuoktinių sutarimu, sprendžiamu ypatingąja teiseną, skaičiaus augimas. Tai iš esmės reiškia tam tikrą darbo apimtį sumažėjimą, nes teisėjams dirbti su tvirtinti pateiktais susitarimais yra paraščiau ir greičiau nei nagrinėti ieškinio teisenos bylas.

Matot, aišku, tai, kad ta didžioji dalis bylų ateina su susitarimais<...>. Ir to susitarimo patvirtinimas, kai jis yra paprastas ir aiškus, nekyla keblumų, teisėjui didelio darbo krūvio nesudaro (T9, Pos. 25)

<...> labai padaugėjo bendru sutikimu santuokų nutraukimų, kaip nutraukiama, susitariama sudarant santuokos nutraukimo pasekmių sutartį, taip pat padaugėjo prašymų patvirtinti taikos sutartis ne teismo proceso metu tarp kas yra susiję su vaikų išlaikymo dydžiu ar bendravimo su vaikais tvarka, net ir gyvenamosios vietos nustatymu (T12, Pos. 9).

Tikrai yra padaugėję sutarčių, taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka, kur žmonės, tai keičia dydį išlaikymo, tai tarkim viso susitaria ir dėl išlaikymo, ir dėl bendravimo tvarkos. Taip, šitų tikrai yra padaugėję, tikrai tikrai, tą atsakingai galiu pasakyti. Jo... ir kas dar atkreipėm dėmesį, kad jau žmonės dažniausiai prašo ypatingosios teisenos tvarka vat santuoką nutraukti bendru sutarimu rašytinio proceso tvarka. Tikrai būtent rašytinio proceso tvarka yra padaugėję (T18, Pos. 19-21).

Aš galbūt pastebėčiau daugiau taikos sutarčių dėl išlaikymo. <...>, bendru sutarimu kažkaip padaugėjo santuokos nutraukimo <...> (T19, Pos. 37-40).

Tai irgi žinokit padaugėjo tikrai bendravimo tvarkos, padaugėjo, kad tiesiog yra tvirtinamos sutartys mediatorių pagalba T20, Pos. 20-21).

Ir.. ir taip pat turime labai daug taikių susitarimų, labai padaugėjo bendru sutikimu santuokų nutraukimų, kaip nutraukiama, susitariama sudarant santuokos nutraukimo pasekmių sutartį, taip pat padaugėjo prašymų patvirtinti taikos sutartis ne teismo proceso metu tarp kas yra susiję su vaikų išlaikymo dydžiu ar bendravimo su vaikais tvarka, net ir gyvenamosios vietos nustatymu (T12, Pos. 9).

<...> kad labai ženkliai, tai nepasakytum, bet gal tikrai ginčų, šeimyniniuose ginčiuose yra sumažėję <...> yra pateikiama daugiau taikos sutarčių, patvirtinti supaprastinto proceso tvarka ir tiesiog matom, kad ten teismo, atsiprašau... mediatoriai yra pasidaravę šitoje vietoje (T18, Pos. 7).

<...> iš tiesų sumažėję, pavyzdžiui ginčo bylų, padidėjo prašymų dėl taikos sutarties sudarymo (T21, Pos. 6).

<...> aišku, kad nuėmė ir nuo teismų krūvį, visiškai kitaip. Aišku mes gaunam ten santuokos nutraukimą bendru, bet gali būti ir rašytinis procesas, bet ginčo liko mažiau dėl kaltės ir teisėjai turi ir lengvesnį krūvį <...> procesas trumpesnis (T20, Pos. 9).

Tai irgi žinokit padaugėjo tikrai bendravimo tvarkos, padaugėjo, kad tiesiog yra tvirtinamos sutartys mediatorių pagalba. Anksčiau kiek mes tęsdavome dėl ginčo, dėl nepilnamečio vaiko, dėl bendravimo tvarkos, dėl

gyvenamosios vietos nustatymo, visada sakau tą vaikėlį reikėdavo apklausti, įtraukti ir vaikų teises, iširti šeimos aplinką. Dabar tų dalykų nebeliko, jie supaprastėjo <...> (T20, Pos. 20-23).

Vienas informantas taikliai įvardijo tai, ką ir kiti informantai pasakė tarp eilučių. Jis nurodė, kad dėl padidėjusio teismo tvirtinamų susitarimų skaičiaus sumažėjo ginčo teiseną sprendžiamų bylų skaičius, todėl teisėjai dabar gali daugiau laiko skirti ginčų sprendimui.

Sudėtingesni ginčai, jeigu jie jau ateina iki teismo, tai jau ir yra nagrinėjami iš esmės. Skiriama daugiau dėmesio jiems tarkim, ir laiko, ir dėmesio, ir jėgų... bet automatiškai to laiko daugiau ir atsiranda dėl to, kad sumažėjo krūvis, nes daugiau ginčų užsibaigė taikiai (T3, Pos. 30-31).

Apibendrinus galima teigti, kad daugelio informantų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teiseną spęstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimo ypatingą teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka. Pastarųjų bylų skaičiaus išaugimas nesukelia teisėjams didelio darbo krūvio pokyčio, nes reikalauja mažiau laiko ir susitelkimo, lyginant su ginčo teiseną. Ginčo teiseną spęstinių bylų skaičiaus sumažėjimas leidžia teisėjams labiau susitelkti į jų spęstimą. Toks darbo persiskirstymas iš esmės nereiškia žymaus darbo krūvio pokyčio, tačiau identifikuoja tai, kad auga taikių susitarimų skaičius, kas rodo privalomosios mediacijos socialinę naudą.

5.7. Kitas teigiamas privalomosios mediacijos poveikis teismams

Du informantai pastebėjo, kad privaloma mediacija teigiamai paveikė ir ypatingą teiseną bei supaprastintą procesą. Be prašymų santuokos nutraukimui bendru susitarimu bei taikos sutarčių skaičiaus augimo, informantai pažymėjo, kad ir teismui tvirtinti teikiamos santuokos nutraukimo teisinių pasekmių bei taikos sutartys yra geresnės kokybės, jų nuostatos detalesnės, aiškesnės jų vykdymo tvarka. Tai įgalina teigti, kad didesniai skaičiumi visuomenės narių tapo prieinama kvalifikuota pagalba surašant dokumentus, reikalingus kreipiantis į teismą.

Taip, geroji mediacija atsiskleidžia tiek ypatingos teisenos tvarka gaunamuose pareiškimuose, nes juose net nereikalinga privalomoji mediacija, bet kartais matau, kad buvo vykdyta mediacija ir tose mediacijose šalis jau plačiau nagrinėja vaiko bendravimo tvarką, plačiau pasisako turiniais klausimais, detaliau apspęstia išlaikymo klausimus, kas kur mokės, negu kad būna paprastas pareiškimas šalių bendru sutikimu nutraukti santuoką. Jau šalis šiek tiek detaliau mato vykdymą tos sutarties dėl santuokos nutraukimo (T2, Pos. 29).

Gal mano pastebėjimas būtų, kad tie susitarimai vėlgi, negali išgryninti, kiek jie buvo ruošti savarankiškai, kiek ne, bet jie tapo tvarkingesni, mažiau reikia trūkumų šalinimo instituto, <...>. Dabar jau pasitaiko vis rečiau atvejų, kad reikia prie kažko prikibti (T9, Pos. 25).

<...> kai antri metai vykdoma ikiteisminė mediacija, iš tikrųjų tikrai pastebėjau, kad tos, sakysim, pateikiamos taikos sutartys teismams, tikrai jų kokybė teisiniu požiūriu tikrai padidėjo <...> (T16, Pos. 27-30).

Pastebėtina, kad kai kurie informantai turėjo priešingą nuomonę, tačiau ji bus atskleista šios ataskaitos dalyje, pristatančioje informantų identifikuotus privalomosios mediacijos šeimos ginčuose trūkumus.

Kitas informantas išskyrė tai, kad privalomosios mediacijos taikymas atvėrė galimybes patyrusiam teismo personalui (ne teisėjams) save įprasminti ir savo žinias panaudoti papildomoje veikloje. Konkrečiai – sukūrė naujas galimybes teisėjų padėjėjams.

<...> Tai buvo asmenys, kurie nesiejo savo ateities su teisėjo darbu, teisėjo karjera. Tai kai kurie iš tų asmenų tapo mediatoriais ir tokiu būdu, įgyvendina savo kažkokias profesines ambicijas, ne tik padėjėjas, bet ir dirbti kontakte su žmonėmis, nes teisėjo padėjėjas yra toksai, kad visiškai neturi jokio kontakto su lankytojais, bendrauja vien su bylom ir pamačiau kažkokį pagyvėjimą šitoje vietoje. Na matyt, žmonėms reikėjo kažkokio pokyčio, kad tas darbas vėl džiugintų, vėl būtų iššūkių (T9, Pos. 27).

Nors tiesiogiai šios grupės informantų nebuvo klausama apie privalomosios mediacijos poveikį vaikų interesams, keli teisėjai pasisakė šiuo klausimu savo iniciatyva.

<...> mane labiausiai džiugina, tai yra tai, kad mes kuo mažiau į šituos ginčus įtraukiam vaikų, nu vaikai man tokie lieka apsaugoti, nes aš pavyzdžiui, kai medijuoju skyrybos bylas, man jos yra jautriausias, kai vaikai tampa įrankiu, reikia juos vesti į teismą, išklausyti vaiko nuomonę, dažnai ir per kelis kartus, tada dar ten kaip koks teisėjas

sureguliuoja tą vaiko apklausą, nuomonės išklausimą, advokatai...nu žodžiu pats vaikas kitokiame lygyje negu dabar, jeigu šalims mediacijos metu susitarti (T20, Pos. 9).

Sistemiškai analizuojant informantų teisėjų pasisakymus galima išskirti du pagrindinius veiksnius, nuo ko, jų nuomone, priklauso privalomosios mediacijos sėkmė. Pirma – ginčo šalių specifika, antra – mediatoriaus profesionalumas.

Ginčo šalių charakteriai, nusiteikimas, informantų nuomone, yra kritiškai svarbūs mediacijos sėkmei. Ypač konfliktiškų, principingų asmenybių ginčai mažai tikėtina, kad bus išspręsti taikiai mediacijose, tačiau kitais atvejais tokia tikimybė yra labai didelė.

<...> tas procesas priklauso tiek nuo pačių tarkim sutuoktinių arba nu jeigu šeimos bylose vienas dalykas, du aspektai tarkim yra – jeigu yra konfliktiški, jeigu yra principingi ir panašiai, tai jiems jokia mediacija nepadės ir panašiai, ir taip toliau. Šitoj vietoj lieka formalumas. Bet jeigu žmonės iš tikrųjų kaip pasakyt, siekia nutraukti santuoką, nu be abejo, sakykim, santuokos nutraukimas vis vien yra toksai atvejis, kad aš drįsčiau teigti, daugumai vis vien yra skaudus, ar vienai, ar kitai pusei, reiškia, vaikai ir t.t. va šitas klausimas yra, galbūt ne visą tai parodo (T14, Pos. 11).

Na bet iš kitos pusės, aišku yra žmonių, kuriems niekas nepadės, kaip aš sakau ir jiems tiesiog nelemta būti kartu ir jie nori pyktis, ir vienas kitą skaudinti, tai čia šituos jau mes turime atidėti į kitą pusę... (T12, Pos. 9).

Vis dėlto, kokios bebūtų šalys ir jų nusiteikimas, mediacijos sėkmei kritiškai svarbus yra mediatoriaus profesionalumas. Tik teikiant kokybišką paslaugą galima tikėtis gero rezultato sudėtingose situacijose.

<...> pasitaiko tokių nelabai pageidaujančių, reiškia, dalyvauti tam mediacijos procese: „nu gerai pažiūrėsime“, galbūt kažkoks tai įdomumas ir panašiai, ir t.t. Tai jau ir dažnu atveju, reiškia, taip mediatorius, reiškia, geba sumedijuoti, kada ginčas yra išspendžiamas taikiai (T14, Pos. 11).

Tai vat, tai tas labai gerai, jeigu įvyksta ir pavyksta mediatoriumi žmones pakalbinti, tai sakau, jie jau ateina kitam žinojime, eina į derybas daugiau...(T13, Pos. 15-17).

Apibendrinant, privalomoji mediacija, teisėjų informantų akimis, taip pat yra naudinga tuo, kad auga teismui teikiamų tvirtinti sutarčių parengimo kokybė, teisėjų padėjėjams suteikiama galimybė imtis mediatorių veiklos, be to, privalomoji mediacija padeda apsaugoti vaikų interesus jų tėvams skiriantis. Informantai nurodė, kad mediacijos sėkmė labiausiai priklauso nuo ginčo šalių charakterių ir mediatorių profesionalumo.

6. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo praktikoje blogoji patirtis

Informantai identifikavo daug įvairių veiksmų, atskleidžiančių mažiau pozityvią jų patirtį, susijusią su privalomosios mediacijos teisiniu reguliavimu ir taikymo praktika. Pagrindiniai blogosios praktikos pavyzdžiai tyrimo ekspertų buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai. Atkreiptinas dėmesys, kad, kaip ir apie mediacijos gerąją, taip ir apie blogąją patirtį teisėjai sprendžia tik iš tų atvejų, kurie pasiekia teismus po nesėkmingų mediacijų.

Paklausti apie neigiamą privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose patirtį vos keli informantai nurodė, kad tokios neturi.

Tiesiog kol kas iš savo praktikos tokių neigiamų akivaizdžių aspektų negalėčiau išskirti. Nes jeigu tu tiesiog pabandai, mediacijos būdu tos šalys susitinka ir joms nepavyksta rasti kompromiso ar kažkokio bendro konsensuso, taigi niekas netrukdo kreiptis į teismą ir mes puikiai nagrinėjame ir būna patys padarome taikius susitarimus, nes šalims kitą kartą reikia teismo įsikišimo (T7, Pos. 18).

Tik vieno informanto nuomone, privalomoji mediacija yra iš esmės neefektyvi ir neturėtų būti taikoma.

<...> manau, kad jinai yra neefektyvi, ji neveikia dabar, toks šis institutas mano vertinimu yra neveiksnus, kad tai neduoda rezultato, nes sakau, jeigu aš pati pabandžiau paskaičiuoti, tai kad pabuvę privalomojoje mediacijoje du ar tris atvejus tiktai radau ir tai be rezultato, kad susitartų, vėlgi radau vieną ar du atvejus, kad man taiką pateiktų... <...> Niekas nepasikeitė pradedant nuo to, kad jinai nevyksta privalomoji mediacija, kaip ir sakiau vienetiniai atvejai, kad jinai įvyktų arba duotų teigiamą rezultatą (T13, Pos. 25)

Kita vertus, tas pats informantas siūlo svarstyti privalomosios mediacijos taikymo galimybę teisme, kai šalys būna parengusios ir pateikusios teismui visus dokumentus ir aiškiai susiformavusios pozicijas.

<...> privalomoji mediacija vėlgi galbūt turi prasmę tokiuose nedideliuose ginčiuose arba neplačiuose ginčiuose, jeigu kalbėtume pavyzdžiui apie vaikų išlaikymą, arba jeigu tik kalbėtumėm apie gyvenamosios vietos nustatymą. Kai tiktai pradėdam kalbėti tarkim apie didelius, stambius ginčus, jeigu tai santuokos nutraukimas, su visa eile reikalavimų ir milijoninės sumos, turto apimtys nerealios, aš iš vis nematau prasmės eiti į privalomąją mediaciją, kol nėra dokumentų. <...> kada visa padėtis atskleista, visiems viskas kaip ir aišku, vat tada sakytumėm turėtų atsirasti prievolė nueiti į privalomąją mediaciją, nes tada yra galimybė tartis ir išspręsti <...> (T13, Pos. 21).

Sistemiškai vertinant visų 21 informantų atsakymus dėl vertinamojo teisinio reguliavimo trūkumų, dažniausiai jie akcentuoja ne pačio teisinio reguliavimo spragas ar trūkumus, bet besiformuojančią jo įgyvendinimo praktiką.

Man labiau ta blogoji patirtis su pačiu vykdymu mediacijos, bet ne su pačiu įstatymo priėmimu. Iš esmės, nematau tų trūkumų, kad yra tokia procedūra ir ji vyksta ir kaip tik daug duoda ypač šeimos santykiuose, kur reikia kalbėtis labai su šalimis (T10, Pos. 7).

Iš esmės absoliuti dauguma informantų identifikuoja kaip trūkumus mediacijos procedūros formalumą bei netinkamą pranešimų apie privalomąją mediaciją įteikimo tvarką. Pavieniai informantai nurodo ir kitus privalomosios mediacijos praktikos trūkumus, dažniausiai siedami tai su nepakankamu mediatorių profesionalumu.

6.1. Privalomosios mediacijos proceso formalumas

Kalbant apie blogąją privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo patirtį, šio proceso formalumą minėjo iš esmės visi informantai. Žodis „formalumas“ šio kokybinio tyrimo transkripcijose paminėtas net 49 kartus.

Bet būtent buvo formali privalomoji mediacija <...> (T10, Pos. 5).

Tačiau dažniausiu atveju, kad pasibaigia taip formaliai (T14, Pos. 11).

O žinot, ką žmonės atsako į tokį formalų, griežtą? Jie formaliai ir nueina, nesusitaiko ir grįžta (T5, Pos. 21-22).

Nes jau tikrai pavojus yra ir formalumo link eina... (T6, Pos. 21).

Tą nuimti formalų mechanizmą labai reiktų, kaip ta privaloma turėtų vykti, kaip pranešimai, kaip sudaryti šalim sąlygas, kad dalyvautų taip normaliai (T6, Pos. 39).

Tai vat, aš nežinau, ar tai yra blogoji praktika iš tikrųjų, bet ką mes stebim, tai viskas taip jeigu galima sakyti vyksta paprastuojų, formaliuoju būdu (T13, Pos. 19).

Proceso formalumą informantai daugiausiai aiškino Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 21 straipsnio 5 dalies, kur nurodyta, kad „(j)ei per keturiolika dienų nuo šio straipsnio 4 dalyje nurodyto pranešimo išsiuntimo dienos negaunamas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo, laikoma, kad kita ginčo šalis nesutiko pasinaudoti privalomąja mediacija. Šiais atvejais privalomąją mediaciją inicijavusi ginčo šalis turi teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo ir yra laikoma, kad ginčo šalis įgyvendino įstatymuose nustatytą reikalavimą pasinaudoti privalomąja mediacija“, kontekste. Iš esmės visi 21 informantai pokalbių metu vienaip ar kitaip užsiminė apie šią problemą ir jos rimtumą. Pasak informantų, teismuose nuolat susiduriama su atvejais, kai ikiteisminė privalomoji mediacija neįvyksta dėl to, kad antroji ginčo šalies nustatytu terminu dalyvauti privalomojoje mediacijoje atsisako arba išvis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai neatsako, kas, vadovaujantis įstatymu, reiškia atsisakymą pasinaudoti siūloma procedūra. Ginčiui pasiekus teismą ypač dažnai paaiškėja, kad antroji ginčo šalis jokios informacijos apie inicijuojamą privalomosios mediacijos procesą negavo arba nesuprato, kaip jai reaguoti, nežinojo, kokią naudą mediacijos procesas gali suteikti.

<...> Ir čia reikėtų klausti tų žmonių, kurie gauna tuos laiškus, kaip jie juos supranta, kaip į juos reaguoja. Ir tas nuo to išsiuntimo dienos, aš dirbu teisme ir sekretorė posėdžių geriausiai galėtų pasakyti, kiek sugrįžta laiškų neįsiteikusių, kaip dirba paštas ir t.t. <...> Nes antraip, ką reiškia privaloma? Privaloma reiškia popierių krūvos dydžiu – išsiuntė, neišsiuntė (T8, Pos. 5).

<...> ką pastebėjom, tai ta privalomoji mediacija praktiškai nevyksta. <...> ką mes matom, tai dažniausiai ateina, kad vertina, kad įvyko, nes nesureagavo arba atsisakė. Tai, kad būtų įvykusi mediacija – vienetiniai atvejai, žinokit. (T13, Pos. 15-17).

<...> tai, kad jūs išsiuntėt, nereiškia, kad sąmoningai žmogus atsisakė, tiesiog jisai nežinojo. Pasitaikė ir tokių situacijų, kad netgi žmogus areštą atlieka (T7, Pos. 14).

Didelės dalies informantų nuomone, neužtenka pranešimo tik išsiųsti, būtina imtis aktyvių veiksmų, siekiant įsitikinti, kad pranešimas gautas ir suprastas.

<...> Išsiunčiamas pranešimas ir laikoma nuo išsiuntimo tas terminas 14 dienų, bet nepasigilina, ar įteikta ir nepaskambina (T10, Pos. 9-11).

Vienam procese buvo irgi atrodo nesudėtinga byla, išlaikymo dydžio pakeitimas. Iš esmės per vieną posėdį išnagrinėjau ginčo didelio nebuvo, bet kadangi jau buvo susidariusios didelės bylinėjimosi išlaidos, tai taikiai nepavyko išspręst, o situacija tokia, kad privaloma mediacija buvo siunčiama, jo gyvenamosios vietos adresu, viskas tvarkoj, bet neįsiteikė. Žmogus buvo tiesiog išvažiavęs, bet jis sakė, kad tikėjosi, kad jam kas nors paskambins <...> Suprantu, būna, kad neįsiteikia, bet jei tam prašyme nurodo, pavyzdžiui, ir telefono numerį ir tu negauni atgalinio ryšio. Galėtų tikrai tarnybos atstovai tikrai paskambint (T10, Pos. 9-11).

Tai praktiškai jokios mediacijos. <...> O dėl pareigos sakykim, kad būtina, sakykim, sulaukti kažkokio atsakymo ir panašiai, ir t.t., jau iš kitos pusės patvirtinančios, o ne daugiau tokia fikcija, sakykim, ir įstatymų nustatyta tvarka yra sakykim taip – pranešam, 10 dienų sulaukiam, nesulaukiam ir viso gero. O net neaišku, vis tiktai yra šeimos byla, nu neaišku, ar kita pusė žino (T14, Pos. 11).

Užpildė prašymą ir tiesiog namo numerį neteisingai nurodė. Vienas skaičius neteisingai nurodytas, tarnyba išsiuntė adresu, kuris nurodytas, bet telefonas irgi buvo nurodytas, bet niekas neskambino. Ir viskas, išdavė pažymą. Ir pas mane, prašome nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų ir reikėjo nemažai motyvuoti šitoj daly, reikėjo nemažai ir išsiklausinėti šitoj daly, kaip ir kodėl čia įvyko, kokia klaida įsivėlė (T10, Pos. 9-11).

Dalis informantų labai kritiškai vertina tai, kad pranešimai apie privalomosios mediacijos inicijavimą yra teikiami tik elektroniniu paštu.

Labai dažnai ginčo šalis, inicijuojanti privalomą mediaciją, nurodo Valstybės garantuojamai teisei tarnybai tik atsakovo el. paštu. Nėra įsitikinama, ar tai tikrai jo el. pašto adresas, galbūt tai yra kažkoks kažkieno sukurtas. Kartu išsiuntus el. paštu pranešimą nėra įsitikinama, kad tikrai pasiekė laiškas atsakovą ar atsakovę. (T3, Pos. 17).

<...> labai formali pati pradžia, sakykim, kai viena iš šalių inicijuoja bendru sutikimu, bendru susitarimu kreipiasi į mediatorius, o viena iš šalių ir pavyzdžiui nurodo tik elektroninį adresą, <...>. Čia yra vietos, mano požiūriu, piktnaudžiauti šiek tiek ir tada tą daro ta institucija, kuri nu administruoja tą privalomą mediaciją – išsiunčia laišką elektroniniu paštu, nesulaukia atsakymo ir gaunasi formali pažyma, kad nu nesutiko, sakykim, medijuotis (T15, Pos. 14).

Kita vertus, vienas informantas taikliai nurodo, kad galimi ir būsimojo ieškovo (pareigą inicijuoti mediaciją turinčio asmens) nesąžiningumo atvejai, kuomet Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba tikslingai klaidinama ir jai pateikiamas neteisingas antrosios šalies adresas ar atskleidžiami ne visi turimi kontaktiniai duomenys.

<...> ar tikrai tas inicijuojantis tą privalomą mediaciją yra nu, sakykim, sąžiningas ir atskleidžia visus kontaktus, o jeigu ir atskleidžia visus kontaktus, kiek yra irgi tekę matyt, tai nėra duomenų, kad pavyzdžiui ta institucija, kuri turėtų administruot tą privalomą mediaciją, kad būtų įdėjusi pastangų daugiau nei parašyti elektroninį laišką, ar susiskambinti „Kodėl Jūs neatsakot?“, „Ar Jūs gavote tą laišką, ar Jūs perskaitėt, ar suprantate apie ką?“ (T15, Pos. 14).

<...> būna <...>, kad labai formaliai pasinaudojo mediacija. Net ir pats ieškovas kreipėsi į mediatorių, mediatorius tik pradeda procedūrą, o ieškovas iškart pareiškia, kad jis pasitraukia... Tenai savarankiškumo principas veikia... ieškovas turi teisę pasitraukti. <...> kiek teisėjas turėtų kištis į tą mediacijos tinkamumą? Nes kartais matai, kad Mediatorius, pavyzdžiui, išsiųsta pagal įstatymą, turi kažkokiu adresu išsiųsti... j namų ar panašiai... o ten pavyzdžiui siuntė sms žinute kažkokiu nurodytu telefono numeriu ar ten adresu kažkokiu kuris apskritai net

nesusijęs... matai, kad ieškiny vienoks nurodytas, o nurodo savo adresą, kur patys nurodė reiškiny, kad jau du metus kartu nebegyvena (T11, Pos. 18-19).

Šis informantas įžvelgė grėsmę, kad ateityje tokių nesutarimų dėl pačio privalomosios mediacijos vykimo fakto kils vis daugiau, nes atsakovai atranda mediacijos formalumo faktą kaip galimybę vilkinti procesą.

<...> jau pradeda praktikuoti irgi čia atstovai, kad jau dabar šitas mediacijos neįvykimas jau labai akcentuojamas. Jau dažnai būna, kad yra piktnaudžiaujama. "Ne ne, čia nebuvo jokios mediacijos", nors iš tikro jisai pats nesutiko ir nedalyvavo. Čia turbūt ateityje tokie atvejai pakils iki tokio lygmens, kad bus nuolatiniu nagrinėjimo klausimu, ar vyko realiai, ar nevyko <...> (T1, Pos. 58-59).

Vienas informantas šiuo klausimu net pateikė konkrečius pavyzdžius. Jo nuomone, toks formalus dokumentų įteikimas, kaip pagrindas privalomosios mediacijos faktui nustatyti, sukuria teismui papildomą našą aiškintis, ar tikrai privalomoji mediacija vyko.

<...> gal net tris atvejus turėjau vien jau po to, kai ji tapo privaloma. Realiai tai ten niekas net neįvyko. Vienas atvejis tai labai atsimenu, aišku, gal ten žmoniška klaida buvo. Išsiuntė tą elektroninį laišką, pasiūlymą, žmogus laiško nepamatė. <...> Tai mes išsiklausinėjom tarnybą ir galų gale, gavosi taip, kad teko atsisakyti tą ieškinį kol kas priimti nagrinėti, kad pasinaudotų. <...> Ir kitas buvo atvejis irgi. Buvo irgi pažyma, kad va mediacija čia nepavyko, nes kita pusė atsisakė dalyvauti. Kai jie pateikė atsiliepimą, pasirodo nieko panašaus. Jie ten sutiko, buvo susiderinę laiką, bet prasidėjo Covid'ai, karantinai ir visos kitos procedūros sudėtingesnės susitikimam, važinėjimam ir t.t. ir tie mediatoriai parašė pažymą. Ir vėl mes pradėjom aiškintis su mediacija. Ir vėl teko visko atsisakyti (T1, Pos. 17).

Kitas informantas įžvelgė papildomų problemų įgyvendinant reikalavimą prieš kreipiantis į teismą pasinaudoti mediacija šeimos ginčiuose su tarpvalstybiniu elementu. Jis minėjo net keletą pavyzdžių, kai į teismą kreipiamasi nepasinaudojus privalomąja mediacija remiantis tuo, kad nėra galimybės kitai ginčo šaliai įteikti kvietimo į privalomąją mediaciją.

Aš nustačiau terminą trūkumams šalinti, kad į VGTPT jis kreiptųsi ir panašiai. Bet jis įrodinėja, kad nebus įmanoma išvis niekaip jai įteikti. Ir jau advokatai paruošę ieškinį ir rašo, kad negalėsime pasinaudoti ir iš tiesų aš galvoju, ką VGTPT tokiu atveju darytų ir čia ieškiny turi būti? Gali tokiais atvejais galimos išimtis tai mediacijai taikyt? Na nesinaudoti tokiais išskirtiniais atvejais (T6, Pos. 13-17).

Kaip jam pasinaudoti ta mediacija, jei gyvenamoji vieta nežinoma? Aš irgi bijau tokių, nes yra pas mus ir tokių asocialių asmenų, kur nedeklaruota, valkatauja, gyvena asocialų gyvenimo būdą, narkomanai ir prašant nutraukti santuoką irgi jų neįmanoma prigaut. Niekaip. Kaip tokiu atveju nutraukti tą santuoką? Čia šitoje vietoje taip neaišku (T6, Pos. 13-17).

Iš esmės ta pati problema aktuali ir nacionaliniams ginčams. Pasitaiko situacijų, kai dėl objektyvių priežasčių ginčą teisme inicijuojanti šalis neturi kitos šalies kontaktinių duomenų, tačiau privalo pasinaudoti mediacija ir nurodyti šį procesą administruojančiai Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai ar privačiam mediatoriui, kaip galima su susisiekti antrąja šalimi. Tokiais atvejais formuojasi praktika taikyti išimtis ir nereikalauti pasinaudoti privalomąja mediacija, nors įstatyme tokios galimybės nėra numatyta.

O va dabar čia visai neseniai pastarosiomis dienomis atsisakiau priimti, nes ieškovas nepasinaudojo privaloma mediacija. Atsisakiau priimti ieškinį ir gavau atskirąjį skundą. Na įsigilinau į atskirojo skundo argumentus, į teisminę praktiką ir vis tik pasinaikinau savo nutartį, kadangi sutuoktinė jo ilgą laiką gyveno užsieny, jisai neturi kontaktų. Pasinaudoti objektyviai galimybės nėra. Ir mačiau, kad apygardos teismą jau yra pasiekę atvejų. Ir vis tik, kai teismai konstatuoja, kad objektyviai labai apsunkina žmogaus padėtį toks reikalavimas. Leidžia jam to reikalavimo nenaudoti. Na tai teisminė praktika kaip ir pradėta formuoti šiuo klausimu, kad na tas įstatymas, sakysime, ne baigtinis sąrašas, jis jau išaiškintas teismų praktika (T9, Pos. 15-17).

Keli informantai ypač aiškiai įvardijo tokio formalumo pasekmes, nurodydami, kad dėl privalomosios mediacijos trūkumų jų nagrinėjamų bylų šalys nedalyvavo mediacijoje ir patyrė dideles finansines ir laiko sąnaudas, kurių būtų galima išvengti, jei taikinamasis ikiteisminis procesas būtų įgyvendintas tinkamai.

Bet būtent buvo formali privalomoji mediacija ir dėl to ginčo šalis per baigiamąsias kalbas, kol pats procesas truko apie vienerius metus, dėl gyvenamosios vietos, vaiko išlaikymo, bendravimas, vaiko pinigų priteisimas. Tai iš

esmės, per baigiamąsias kalbas, motina taip aiškiai ir išrėžė, kad ji tiesiog norėjo išsipasakoti vyrui dėl vaiko problemų. Ir tiesiog, dėl privalomosios mediacijos, kadangi ten buvo siunčiama, ji tiesiog negavo, neturėjo galimybės ir vyko visas teisminis procesas visus metus (T10, Pos. 5).

<...> teismo posėdžio <...> sako, „Jei mane būtų kvietę, nebūtų ginčo“, tai nu žinot, o tas va tiesiog kažkaip norėtusi, kad nu gal daugiau tų pastangų pakviest, nes dabar ką, išsiunčia dokumentus, negauna atsakymo ir skaito, kad išlaikyta, tai vat, bet tikrai ne vienoj byloj, kai sako „Tai mūsų nieks nekviestė, mums nevedė, mes būtume sutikę, mums būtų paaiškinę“. Nu ta prasme ir tos bylinėjimosi išlaidos ir visa kita dar prisideda, tai va, tai kažkaip galėtų truputį daugiau... (T17, Pos. 39-50).

Informantai nurodė, kad, jų vertinimu, šiuo metu taikoma pranešimų apie privalomosios mediacijos inicijavimą antrajai ginčo šaliai tvarka yra neefektyvi. Ypač kritiškai vertinami atvejai, kai tokie pranešimai siunčiami tik ginčą iniciavusios šalies nurodytu antrosios šalies elektroninio pašto adresu. Taigi dėl neefektyviai įgyvendinamo antrosios ginčo šalies informavimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą kyla net keletas skirtingo pobūdžio pasekmių. Visų pirma, šalys praranda galimybę tartis taikiai, kreipiasi į advokatus, į teismą, atsiranda bylinėjimo išlaidų. Antra, teismams tenka papildoma našta aiškintis, ar tikrai buvo tinkamai realizuota pareiga pasinaudoti privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka. Pastebima, kad atsakovai ir jų teisininkai yra linkę tokiose situacijose net piktnaudžiausi, siekdami vilkinti ginčo sprendimą. Taip pat praktikoje kyla situacijų, kuriose, akivaizdu, kad dėl objektyvių aplinkybių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija, o teismams nėra įstatymu suteikta diskrecija tokiais atvejais ieškinius priimti.

6.2. Mediatorių profesionalumo trūkumas

Antroji dažniausiai teisėjų informantų įvardyta privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įgyvendinimo problema – mediatorių profesionalumo trūkumas. Šis trūkumas pasireiškia keliais aspektais.

6.2.1. Negebėjimas teikti realią pagalbą besiginčijančios šalims

Informantai dalijosi ginčo šalių pasakojimais apie privalomosios mediacijos procesą, kuriame joms teko dalyvauti. Pasitaikė atvejų, kai mediatorius akivaizdžiai netaikė jokių komunikaciją gerinančių technikų ir tikėjosi, kad ginčą išspręs pačios šalys be jokios aktyvios mediatoriaus pagalbos.

<...> kartais čia nuo pačio mediatoriaus priklauso. Ar jis labai tenai noriai, iniciatyviai atlieka tą funkciją, ar jis tiktai parašė tą elektroninį pasiūlymą, ai čia netiko laikas, tai čia beveik nebenori, gal negali. <...> Na procedūra kažkokia vyko, viskas atrodo tvarkoje, bet realiai ten nevyko. <...> Arba ten vieną kartą susitinka: „Na sutinkat? Nesutinkat? Tai gerai tada viskas – baigiam“ (T1, Pos. 19-23).

<...> mediatoriai neįdeda tiek širdies, kiek iš tikrųjų... jie nėra pasiruošę taip, kad ta mediacija tikrai įvyktų. Tikrai nesakau, kad visi, bet tikrai čia yra iš tos praktikos, kaip teismo mediatorė aš, kai medijuojau, aš visada dar primenu viską, „ten mums to nesakė, to mums nedarė, to neaiškino ir iš viso kokia ten buvo mediacija, jeigu net nepasakė, kad galima nušalinti mediatorę“. Suprantat, galbūt kažkam atrodo, kad tai yra labai jau formalus dalykas ir to nereikia, bet ką privalu daryti, tą privalu daryti, aš visada sakau, nu ir dėti daugiau pastangų ir širdies, nes nu jeigu tu pasakysi „sutinkat, nesutinkat? Aj, nu nesutinkat, nu tai mediacija ir baigta“ <...> (T18, Pos. 8-11).

Žinot, čia yra toks deguto šaukštas į visą mediaciją, nes įsivaizduokite, dabar aš nagrinėdamas bylą, žmonės naudojami ta privalomąja mediacija ir tada, kai matai, kad reiktų šitą bylą perduoti į mediaciją, nes galima ją išspręsti, iš principo taikaus susitarimo galimybė, tikimybė yra didelė, bent jau teisėjo vertinimu, ir tada taip pradedi žmonėms kalbėti, o jie sako, ne nereikia, mes žinome kas yra mediatorius, ten jau mes buvom, ten nesąmonė. Ten, sakė, paklausė ar taikotės, mes atsakėme, kad ne ir jis mums išrašė tą pažymą (T4, Pos. 11).

<...> visgi pasitaiko, kad tų mediatorių neteisminėje grandyje, kurie nevisiškai atidirba <...> (T4, Pos. 11).

Ar ten... Ten mediatoriai nelabai... Būna tokiu kur ateina, pavyzdžiui, pasiskundžia, kad „Ką ten tas mediatorius, nieko net nesistengė čia...“ (T11, Pos. 18-19).

Pasitaikė informantas, kuris nurodė, kad netinkamas mediatorių pareigų atlikimas yra sietinas su jų išsilavinimu. Informanto nuomone, asmuo, neturintis teisinio išsilavinimo arba nesispecializuojantis spręsti būtent šeimos ginčus, netinkamai atlieka mediatoriaus pareigas ir tuo kenkia bendram mediacijos instituto įvaizdžiui. Šio informanto nuomone, mediatorius ir ikiteisminiame procese turi būti aktyvus, aiškinti šalims teisinį reguliavimą, siūlyti galimus sprendimo būdus ir vesti šalis prie teisiniui reguliavimui neprieštaraujančių susitarimų.

<...> privalomosios mediacijos mediatoriais yra ne tik teisininkai, bet ir psichologai, ir galbūt teisininkai, bet kitose srityse dirbantys, pavyzdžiui policijos sistemoje dirbantys žmonės ir jie, kiek mus pasiekia informacija, tai jie neištransliuoja mūsų suvokimu, teisėjų tarkim suvokimu, teisėjų mediatorių suvokimu, visos būtinosios informacijos. Taip jau imant, jeigu kalbant, apie tai, kas numatyta mediacijos įstatyme taip, mediatorius laukia iš šalių pasiūlymų ir bando vat pasiekti taikų sprendimą. Bet praktikoje yra visiškai kitaip. Praktikoje akivaizdu, kad būtina išaiškinti visą, taip liaudiškai tariant „virtuvę“, tarkim, kas jų laukia nuėjus į teismą, kokie galimi variantai, kokie galimi sprendimo būdai. <...> viskas taip jeigu galima sakyti vyksta paprastuoju, formalioju būdu. Norit tartis? „Ne, nenorim“. Arba – „kažką pasiūlykit“. Vienas pasiūlo „viskas man, tau nieko“, tai kitas žmogus sako „tai aš taip nesutinku“. „Na tai ir viskas, nesutinkat, tai nesutinkate“. <...> Tai va man to daugiau galbūt labiau iš privalomosios mediacijos norėtųsi daugiau gilintis, daugiau investuoti jėgų, daugiau šnekėtis, daugiau siūlyti, daugiau aiškinti žmonėm. (T13, Pos. 19).

Akivaizdu, kad mediatoriaus profesionalumas ir realios pagalbos konfliktuojančios šalims teikimas vis dar išlieka aktualus, kas įpareigoja ieškoti būdų nuolat tobulinti mediatorių kvalifikaciją.

6.2.2. Piktnaudžiavimas mediatoriaus statusu, formalus pažymų išrašymas

Keletas informantų paminėjo, kad jų regione pasitaiko praktika, kai pažymos dėl nesėkmingos mediacijos išrašomos be realaus mediacijos proceso, suprantant jį kaip bendravimą su ginčo šalimis ir taikant komunikaciją lengvinančias technikas kaip priemonę šalių tarpusavio pasitikėjimui ir pagarbai atkurti. Vienas informantas netgi susiejo formalų pažymų išrašymą su susitarimais tarp advokatų ir mediatorių.

<...> vis tik pasitaikė mediatorių, kurie dirbo formaliai arba tiesiog liaudiškai tariant „išrašė pažymą“ (T4, Pos. 11).

Priklauso labai nuo mediatoriaus vis tiek... Ir aišku šalys turi norėti išspręsti ginčą taikiai, ir kaip visada ir greitesnis procesas, ir priimtinesnis, ir... bet ta mediacija turi būt neformali <...> (T17, Pos. 39-50).

Dar vienas minusas, kuris jau tikrai akis bado, kad būna susitarimai tarp mediatorių, advokatų, kad na jeigu atėjo kažkas, „Aj, mes visai nenorime dirbt, medijuotis, kitam kolegai parašėm, kad „pažymą tik parašyk man“, kad mes darėm ale kažką, bet mums nepavyko“. <...> byloje yra pažyma, kad „ale“ nepavyko mediacija, bet kai pradedi kalbėti su žmonėm, aš sakau „Kodėl Jums nepavyko ta ikiteisminė mediacija?“, tai jie – „Nieko nebuvo“ <...> (T18, Pos. 8-11).

Neabejotinai formalus proceso pravedimas ir pažymų parengimas nėra suderinamas su privalomajai mediacijai šeimos ginčiuose keliamais tikslais ir kenkia mediacijos instituto reputacijai.

6.2.3. Mediatorių skubėjimas

Vienas informantas atkreipė dėmesį, kad ginčo šalys kartais jaučia iš mediatoriaus pusės spaudimą susitarti, pasirašyti susitarimą kuo greičiau. Tam įtakos gali turėti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamų, valstybės finansuojamų mediacijos procesų trukmės ribojimai.

<...> kartais būna ir taip, kad ateina su teisine pasekmių sutartim ir posėdyje pareiškia, kad „aš persigalvoju, čia mane apgavo, čia mane spaudė, čia aš nesupratau iki galo“ ir t. t. Ir be abejo taip būna nebūtinai po privalomos mediacijos, taip būna ir kai be mediacijos taikiai sprendžiasi (T15, Pos. 10-12).

<...> matosi, kad skubotai būna padaryta. Nu kaip ne visi žmonės yra sąžiningi, sakykim taip, padaro tam tikras nuolaidas ir iš karto turim tai, kad labai greitai kažką keist, na sakykim, kai, sakykim, susitariama vienomis sąlygomis, nepraeina nei pusė metų, ateina į ginčą teismine tvarka koreguot tam tikras sąlygas, kurias įmanoma. Be tai tada mes taikom vėl tą patį, šeimos santykius vėl ateiti į mediaciją (T15, Pos. 18).

Skubotumas privalomosios mediacijos metu gali lemti šalių nepasitenkinimą pasiektais susitarimais, siekį jų atsakyti arba netinkamą jų vykdymą.

6.2.4. Taikos sutarčių trūkumai

Neretai informantai minėjo ir tai, kad net ir ginčo šalims pasiekus taikius susitarimus privalomosios mediacijos metu problemų kyla su ginčo šalių teismui pateikiamų tvirtinti sutarčių atitiktimi imperatyvioms įstatymų normoms.

<...> ateina su sutartim, kurią galbūt teismas ne visada gali patvirtinti, jeigu, sakykim, ten būna tokių nuostatų, kurios prieštaraujančios įstatymo nuostatoms, jeigu reikia jas koreguoti, tai tada iškyla tam tikrų problemų (T15, Pos. 10-12).

Ir dar momentas – net jeigu mediatoriai ne teisininkai pateikia taiką, pavyzdžiui iš psichologo atėjęs taikus susitarimas, tai tokios sąlygos, kurių mes net negalim tvirtinti, nes susitarta tokie dalykai, kurie neįmanomi įgyvendinti. Tu paskui kalbiesi, mes linkę pasikalbėti su mediatoriais ir sakome: „Ar jūs suprantate, kad tas Jūs susitarimas, jis įgyja vykdomojo dokumento galią? Jeigu jis nebūtų vykdomas, būtų išduodamas vykdomasis raštas ir reiktų su tuo dokumentu pas antstolį ir jį reiktų vykdyt. Tą, ką Jūs sutarėt, jeigu taip, tai taip, o jeigu bus šitaip, tai kitaip ir dar 5-6 variantai, sąlyginiai variantai, jie yra neįvykdomi“. Tai žinokit mediatoriai pasako, kad „Net mes nepagalvojom apie tai, mes tokių dalykų nežinojom“. Ir tada, suprantat, sakau, kad tai „neįvykdoma“ ir vis tiek žmonės ateis dar kartą į teismą, nes turės išaiškinimas būti. Tai kaip antstoliui dabar dirbti? (T13, Pos. 21).

<...> kai ateina taikos sutartys parengtos tų mediatorių, tai ugh... Jos nėra visiškai teisiškai parengtos. Kadangi kaip žinia ikiteisminę mediaciją gali vykdyti ir ne teisininkai, o psichologai, tai galbūt pačioje, ypatingai pačioje pradžioje tos pateikiamos taikos sutartys buvo pakankamai žemo teisinio raštingumo (T16, Pos. 14).

<...> aš nežinau, ar tai daug kas pastebi, bet <...> ne visada galbūt turi tinkamai ta mediacija atliekama. <...> aš galvočiau pagal tai, kokios taikos sutartys surašomos, aš abejoju pačių mediatorių kvalifikacija (T19, Pos. 22-28).

Kita vertus, tokia nuomonė apie mediatorių rengiamus dokumentus nėra būdinga visiems informantams.

Paprastai teismą pasiekia šalių prašymai dėl santuokos nutraukimo bendru sutarimu ir tikrai tenka pastebėti, kad ir ikiteisminės mediacijos mediatoriai labai yra kvalifikuoti ir suderina šalių interesus tiek turto dalybų klausimais, tiek ir vaikų išlaikymo klausimu ir tikrai labai gražiai šitas ginčas išsisprendžia taikiu būdu ir santuoka paprastai yra nutraukiama šalių bendru sutarimu (T3, Pos. 11).

Daryti išvada, kad praktikoje pasitaiko atveju, kai mediatorių parengti dokumentai neatitinka imperatyvių įstatymo nuostatų ir teismui tenka prašyti ginčo šalių šalinti trūkumus.

6.2.6. Mediatorių privačiosios privalomosios mediacijos administravimo veiksmų trūkumai

Vienas informantas pasidalino tuo, kad privačių (ne Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamų) mediacijų atveju kyla papildomų problemų. Privatūs mediatoriai, atlikdami privalomosios mediacijos inicijavimo veiksmus ir kreipdamiesi į antrąją ginčo šalį klysta dėl privalomosios mediacijos pradžios momento. Privalomąją mediaciją inicijuojantis asmuo iki tol, kol antroji ginčo šalis informuojama apie mediacijos inicijavimą, neturi teisės iš mediacijos pasitraukti. Jis gali nutraukti mediacijos inicijavimo procesą, tačiau tai nereikš, kad asmuo jau pasinaudojo privalomąją mediacija ir gali kreiptis į teismą.

Buvo situacija, kad neįteikė asmeniui, ir mediatorė traktavo, kad tiesiog neatsiliepė ir nepasinaudojo ta tvarka. Ir dar su manim diskutavo, kad <...> bet kada šalis turi teisę pasitraukti iš mediacijos proceso. <...> Tai aš galvočiau, kad, jeigu taikyti 15 straipsnio 5 dalį, tai pirmiausia turi būti įgyvendinta ta tvarka ir tik tada mediacijos procese jau gali pasišalinti, nes jei traktuoti, kad aš vat sugalvoju ir paskui po dienos persigalvoju, bet priešinga šalis neinformuota. Tai tu ikiteisminės tvarkos neįgyvendinai, nes neinformavai priešingos šalies (T7, Pos. 14).

Akivaizdu, kad privačios mediacijos atveju taip pat reikalingas praktikos apibendrinimas ir išaiškinimas, siekiant ją suvienodinti ir užtikrinti privačių mediatorių veiksmų atitiktį imperatyvioms įstatymo nuostatoms.

6.2.7. Mediatorių pažymų lakoniškumas

Teisėjams problemų sukelia ir pernelyg lakoniškos mediatorių rengiamos pažymos dėl privalomosios mediacijos pabaigos. Teisėjams svarbu aiškiai nustatyti, kokiais klausimais ginčo šalys tarėsi privalomosios mediacijos metu. Mediatoriui to nenurodžius, praktikoje kyla naujų ginčų dėl to, ar vienu ar kitu sprendžiamu klausimu mediacijos procesas jau įvyko, ar ne.

Ir labai kliūna pačios mediatorių surašomos pažymos. Kad jie labai nekonkrečiai nurodo būtent, kokį jie ginčą medijavo. Kartais nurodo tiesiog taip abstrakčiai, kad gyvenamosios vietos ir kitus su vaiku susijusius klausimus. Kokius kitus susijusius? Vat pas mus gaunamas ieškinys ne tik gyvenamosios vietos, bendravimas, išlaikymas, vaiko pinigų priteisimas, dar kokie nors reikalavimai. Tai realiai ar medijavo tik gyvenamosios vietos? Tai dėl to kyla ginčų ir pas mus ir teisėjai būna ir atsisako arba nustato trūkumus, kad tikslintų patys mediatoriai pažymą (T10, Pos. 9-11).

<...> arba tarkim mediacija vyko dėl, na tarkim dėl kokios vaiko gyvenamosios vietos, o ateina jau ginčas dėl santuokos nutraukimo, tai be abejo kaip mediacijos dėl santuokos tai ir nebuvo, bet būna, kad teikia duomenis, kad mediacija buvo, bet na ne visai tais klausimais, dėl ko yra ginčas teisme (T17, Pos. 13-21).

Taigi iki šiol trūksta susiderinimo tarp mediatorių ir teismo dėl tinkamiausios pranešimo apie privalomosios mediacijos pabaigą formos ir jos turinio, siekiant užtikrinti, kad būtų išsaugomas proceso konfidencialumas, tačiau kartu ir atskleidžiant teismui, dėl kurių klausimų privalomoji mediacija įvyko.

6.2.8. Poveikis teismo sutaikymo institutui

Keletas informantų nurodė, kad privalomoji mediacija turėjo neigiamą poveikį aktyvesniam teisėjų kaip taikintojų vaidmeniui. Informantų nuomone, nuo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžios parengiamojo posėdžio metu teisėjai deda mažiau pastangų šalims sutaisyti. Tam buvo identifikuotos dvi priežastys. Pirma, todėl, kad teisėjai žino, jog taikinamasis procesas jau vyko iki ieškinio pateikimo ir buvo nesėkmingas, antra – šalys po nesėkmingų bandymų pačios nebenusiteikusios tartis.

<...> kartais anksčiau eidavai į posėdį ir tikėjaisi, kad dar galėsi kažkaip padėt, kažkur dar nukreipt... Tai dabar jau ateini ir žinai jau, kad ateini į ginčą ir kad jie jau žino... (T11, Pos. 18-19).

Daug kas iš teisėjų pradėjo žymiai mažiau dėmesio ir jėgų skirti tam, kad reikėtų sutaisyti posėdžio metu. Ir labai apmaudu, bet taip yra (T5, Pos. 20).

Pasirengimo stadijoj, jau pa... paskyrus parengiamąjį posėdį, labai dažnai būdavo, kad iš karto sudaromos ir taikos sutartys, tai čia jau nebereikėjo, sakysim, viso to praeiti proceso, kad uhh... išsiųsti tuos procesinius dokumentus, paskirti parengiamąjį posėdį ir panašiai. Tai faktiškai tikrai pasijuto, kad sumažėjo tokių, būtent ginčo bylų, kurios, sakau, pakankamai dažnai baigdavosi taikos sutartimis (T16, Pos. 12).

Vienas informantas šį reiškinį įvardijo kaip teisėjų aptingimą patiems imtis aktyvaus taikytojų vaidmens naudojantis teismo sutaikymo instituto jiems suteikiama diskrecija.

Žinot, aš gal pasakysiu tokią kartesnę pusę mediacijos. Žinokit, teisėjai aptingo, jeigu anksčiau atėjo žmogus skirtis be mediacijos, tai jisai smarkiai judindavo kūną, kad juos bandyti kažkaip sutaisyti. Dabar jau jisai nusiplauna sąžinę su mediacija, kad jau kažkas stengėsi, jau kažkas darė, taip kad aš čia taikyti ir neprivalau. Todėl apsiribosiu tuo standartiniu paklausimu - ar taikytis norit? Tai čia nežinau ar kas nors skiriasi nuo nieko (T5, Pos. 7).

Svarbų aspektą šiuo klausimu palietė informantas, kuris nurodė, kad padaugėjo santuokos nutraukimo bylų, nagrinėjamų rašytinio proceso tvarka. Žinoma, šis informantas paminėjo ir pandemiją, kaip vieną iš šį reiškinį paskatinusių veiksnių, tačiau ir privalomosios mediacijos taikymui jis skyrė rimtą vaidmenį.

Padaugėjo ir teisėjų laisviau, ramia širdim ir lengvesne ranka nutraukiančių santuokas rašytine proceso tvarka. Tai gali turėti įtakos tai, kad pamatai, kad jau jis buvo pas mediatorių ir nesusitakė ir jau ką padarysi, nutraukiu santuoką. <...> Šitu rašytiniu procesu mus labai išlepino Covid'as. Mes išmokome bylas nagrinėti rašytinio proceso tvarka <...> Tai anksčiau iki Covid'o gaudavom bylą, tai kas, kad prašo rašytinio proceso tvarka? Kaip dabar ją nagrinėsime, jeigu aš neišpildysiu įstatymo sąvokos sutaisyti? O šioj vietoj, jeigu tik paskaitai, kad buvom pas mediatorių, dėjom pastangas, taikėmės ir tu galvoji, kad klausykit, jau jie išklausė, negi jiems dar kartą bildensi per smegenis? Ir išsprendė rašytinio proceso tvarka (T5, Pos. 32).

Taigi, pradėjus taikyti privalomąją mediaciją, mažiau efektyvus tapo teismo sutaikymo institutas, kurį anksčiau teisėjai plačiau taikydavo šeimos ginčų atvejais. Dėl pandemijos ir privalomosios mediacijos padaugėjo rašytinio proceso tvarka nutraukiamų santuokų, o taikant šią proceso formą iš esmės minimizuojamos galimybės pasiekti taikius susitarimus.

6.2.9. Privalomoji mediacija, kaip ginčo eskalaciją didinantis veiksnys

Vienas informantas nurodė, kad jo praktikoje pasitaikė atveju, kad po privalomosios mediacijos atėjusios į teismą ginčo šalys yra dar labiau susipriešinusios.

Bet būna, kad <...> atėję po mediacijų <...> dar labiau įsiskaudinę ir jie pradeda šalys: „O tu mediacijoj sakei taip, o tu ten melavai“, <...> pradeda kaltinti vienas kitą iš to, kas vyko mediacijoje (T15, Pos. 18).

Akivaizdu, kad mediacijos metu ginčo eskalacija gali ne tik kad nesumažėti, bet ir išaugti. Čia vėl tenka grįžti prie mediatorių kvalifikacijos klausimo svarbos.

6.2.10. Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sprendimų reikšmės neapibrėžtumas vertinant, ar tinkamai pasinaudota privalomąja mediacija

Vienas informantas paminėjo, kad teismas susiduria ir su tokia situacija, kai tenka vertinti, ar ginčo šalys tinkamai ar netinkamai pasinaudojo privalomąja mediacija mediatoriui gavus Mediatorių veiklos vertinimo komisijos įspėjimą, viešą įspėjimą ar pašalinus mediatorių iš Lietuvos mediatorių sąrašo dėl nustatyto jo veiksmų neatitikimo Mediacijos įstatymo ir kitų teisės aktų, nustatančių mediacijos vykdymo tvarką, reikalavimų.

<...> man vienoj byloj šalis pareiškusi, tiesiog iškėlus klausimą, kad netinkamai buvo mediacija..., suklastota pažyma buvo mediatorės <...>. Tai žmogus audringai labai priėmė ir tai man nagrinėjant tą civilinę bylą, jisai man visą laiką kėlė tą klausimą, aišku su advokato pagalba, vis posėdžio metu vis keldavo, ir keldavo, ir keldavo. <...> aišku jis apskundė mediatorės veiksmus ir vat atsidūrė taip, kad kelia klausimą vat netinkamai, reiškia nebuvo išnaudota ir įstatymo įgyvendintas mediacijos procesas ikiteisminis... (T19, Pos. 22-28).

Akivaizdu, kad dar nėra susiformavusi Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sprendimų vertinimo praktika.

7. Išimties dėl privalomosios mediacijos taikymo nustačius smurto artimoje aplinkoje galimybę vertinimas ir taikymas praktikoje

2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, kad privalomoji mediacija netaikoma tais atvejais, „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“.

Net 13 informantų nurodė, kad jiems praktikoje dar neteko susidurti su situacija, kai ginčo šalys kartu su ieškiniu nurodo, kad nepasinaudojo privalomąja mediacija dėl to, jog galimai buvo nukentėję nuo smurto artimoje aplinkoje.

Man nėra tekę nagrinėti bylos, kurioje būtų ieškovas ar ieškovė pareiškusi, jog nesikreipė dėl privalomosios mediacijos dėl to, kad buvo smurtas artimoje aplinkoje (T3, Pos. 17).

Žinokit, savo praktikoje aš su tokiu atveju nesu susidūręs asmeniškai (T4, Pos. 16-17).

Turbūt aš nepagalvojau, kad gal aš net ir neturėjau tokio atvejo per visą savo praktiką, kad atsisakyty, kad naudotųsi šia nuostata (T13, Pos. 23).

Man asmeniškai neteko turėti tokio atvejo, tokių bylų <...> (T14, Pos. 15).

Ne, aš tikrai nesu asmeniškai nieko panašaus gavusi (T8, Pos. 17).

Kažkaip neteko susidurti, bent jau mūsų teisme (T9, Pos. 13).

8 informantai teisėjai nurodė, kad jiems teko susidurti su šios išimties taikymu, tačiau nė vienas iš jų neįvardijo, kad praktikoje ši nuostata taikoma dažnai. Darytina išvada, kad tai pavieniai, reti atvejai.

Neteko susidurti nei karto, nors gal vieną sykį mačiau tokią pažymą, bet žinokit greitai ta byla užsibaigė, tai net ir nelabai užstrigo. Tai gal tik vieną kartą (T1, Pos. 25).

Na vienareikšmiškos pozicijos irgi neturiu, bet galiu pasakyti, kad iš praktikos pusės labai reti atvejai, kada būtent nepasinaudojo mediacija dėl patirto smurto. Pas mane pastaruoju metu gal tik du atvejai buvo (T10, Pos. 19).

<...> gal vienas tik toksai buvo pas mane atvejis, kai buvo pasakyta, kad buvo artimoje aplinkoje smurtas ir dėl to mes nesinaudojome mediacija (T12, Pos. 13).

2 informantai pastebėjo, kad šia išimtimi buvo naudojamosi dažniau pačioje šio įstatymo pakeitimo įsigaliojimo pradžioje.

Tai kai atsirado šita pataisa, tai buvo tokia kaip banga, galima pavadinti, kai žmonės kreipdavus į teismą, įrodinėdavo tą smurtą artimoj aplinkoj, kad nebūtina ta mediacija ir panašiai. <...> Bet pastaruoju metu ką pastebėjau, kad turbūt vis dėlto žmonės suprato, kad jokios naudos tai nelabai ką duoda, nes papildomai dar motyvuoti ir panašiai (T21, Pos. 4).

<...> aš nustebau, nes pradžioj buvo daug bylų tų tokių, o dabar tai aš jau nebematau dažnai, kad pasinaudoja ta smurto išimtim būna bylininkai... gal čia ir advokatam tiesiog labiau įprasta pasidarė ir tiek... priprato jau visi (T11, Pos. 23).

Paprašyti įvertinti šios išimties iš privalomosios mediacijos taikymo reikalingumą net 12 informantų pasisakė, kad ji yra labai racionali ir reikalinga.

<...> iš savo, kaip teisėjo darbo patirties, tada jau žiūri į tokias situacijas, kai atrodo kas čia tokio nueiti pas mediatorių smurtą patyrusiam asmeniui, bet ten vėl sėdės kaltininkas, tada supranti, kad tai negerai, taip neturėtų būti. Šita išlyga, išimtis, tikrai turi būti. Ir ačiū Dievui, kad jau jinai patvirtinta, įvesta į įstatymą (T4 Pos. 15).

O aišku, ta nuostata yra teigiama. Ta mediacija kartais objektyviai yra negalima ir neturėtų dėl to būti apribota žmogaus teisė kreiptis į teismą (T9, Pos. 13-14).

Vertinu kaip logišką tokių nuostatą, viskas tvarkoj, tikrai. Jeigu smurtas aplinkoj, apie kokią ten mediaciją, apie kokį susitarimą galim kalbėti?(T13, Pos. 23).

<...> aš tai už tą atvejį, šitą normos įteisinimą, tai iš tikrųjų šalis jaučiasi nekomfortiškai, negali susitarti, patyrė smurtą, tai bet kokiu atveju jie ateina į teismą. <...> Aš nemanau, kad ji kažkaip iškreiptų tą pačią privalomąją mediaciją ar būtų žalinga šitam institutui, viskas čia gerai, <...> (T20, Pos. 17).

<...> šita išimtis gali būti, jinai bent jau netrukdo. <...> ar padeda, sunku pasakyti, dar galbūt, šiek tiek vėliau gal čia paaiškės, nežinau, bet jinai nėra tokia jau dažna ir panašiai (T14, Pos. 15-17).

Pati mintis man labai patinka iš tiesų, nes jeigu žmogus yra patyręs smurtą nu ir jį dabar priverstinai siųsti kalbėtis su nu smurtautoju, jau nekorektiška, neetiška ir nežmogiška (T15, Pos. 22-24).

Vienas informantas papildomai nurodė, kad dar iki išimties įsigaliojimo, jis nereikalaudavo iš ginčo šalių naudotis privalomąja mediacija, jei turėdavo duomenų, kad tarp ginčo šalių yra buvę smurto.

Iš tiesų pritariu tiems pakeitimams, nes esu ir pats nereikalavęs iš ginčo šalių, bent jau iki įstatymo įsigaliojimo, bet sulaukiau ir kolegų pasvarstymų, ar čia viskas gerai, sako įstatymas tai kitaip, sakau, bet tai kaip jie susitars, kokia mediacija tokioje situacijoje? Bet vėliau įstatymas pasikeitė ir visus nuramino, sakau, kad va, įstatymų leidėjas pamatė (T2, Pos. 13).

Kito informanto nuomone, priešingu atveju mediacija tose bylose būtų vykdoma tik formaliai. Be to, ginčo šalys visuomet gali pasinaudoti teismine mediacija.

Bet iš tikrųjų, mano nuomone, tai teisinga ir protinga, ir žmogiška tokia nuostata, kad nereikia ten dar bandyt kažką, jeigu ten jau iš tikrųjų aišku, kad jie nesutinka. Aišku jie teismine gali pasinaudoti mediacija, tai visada pasiūlom, klausiam, galbūt jau tos emocijos apmažėja ir tokiu būdu, bet kad ten per prievartinę ten jas bandyt... tai tikrai būtų formalumas (T1, Pos. 25).

Keletas informantų, pritardami šios išimties reikalingumui, papildomai dar įvardijo, kad mediacija yra galima ir tose bylose, kur tarp šalių galimai yra buvęs smurto, jei šalys laisva valia nori tartis. Buvo pasidalyta gerąja mediacijos taikymo patirtimi, nepaisant tarp šalių galimai buvusio smurto.

Kaip, galbūt ir nevykstant tai pagal tą punktą, kad negalima mediacija, bet iš tikrųjų ji galima, netgi tokiais atvejais, jei yra šalies noras (T2, Pos. 13).

<...> būna tokių atvejų, kad šalys prisipažįsta, kad yra to smurto, smurtauja, nepaisant to, vis tiek nori pabandyti ginčą spręsti taikiai. Tai vadinasi tas smurtas, vienokia, ar kitokia jo forma nesumažina mediacijos galimybių (T9, Pos. 13-14).

Vienas pašnekovas suabejojo tokios nuostatos efektyvumu todėl, kad, jo nuomone, smurtas yra paprastai slepiamas ir jo ginčo šalys nėra linkusios viešai deklaruoti. Smurtą patyrusiam asmeniui naudotis šia išimtimi gali būti nedrąsu arba jis gali neturėti įrodymų.

Atleiskit už tokį griežtą atsakymą, beveik visais atvejais smurtas šeimoje yra slepiamas. Neslepiamas tuo atveju, kai yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis. <...> Tada tas latentškumas smurto, jis atsiliepia aišku mediacijoje. (T5, Pos. 12).

8 informantai nurodė, kad tokia išimtis nėra reikalinga, nes mediacija gali būt efektyvi ir buvus smurtui tarp ginčo šalių. Savo nuomonę informantai paprastai argumentavo tuo, kad kaltinimai smurtu santuokos nutraukimo bylose yra ypač dažni. Taip pat, remiamasi tuo, kad nepaisant galimai buvusio smurto šalims reikalinga ir naudinga pagalba išsprendžiant jų ginčą greičiau ir pigiau. Informantai mini ir specialias tokiomis atvejais taikytinas mediacines technikas.

Na, žinokit, tikrai pasakysiu čia visi mes šeimainistai su tokių išimčių sutikom neigiamai, nes, nu, santuokos nutraukimo bylose iš tikrųjų yra labai dažnas atvejis kuomet yra kreipiamasi... prieš iškeliant bylą, prieš kreipiantis į teismą, yra kreipiamasi į policiją, ten pagrįstai ar nepagrįstai, ten įrodo, būna visaip, bet kad tų smurto atvejų... tikrai vos ne pusė tų santuokos nutraukimo... tikrai daug daugiau negu galima būtų pagalvoti, kad jų yra. Tai tas pakeitimas man asmeniškai yra... pasirodė kaip toks visiškas paneigimas mediacijos to privalomumo, nes ir taip tikrai būna tokių atvejų, kur, žinot, už rankos va paėmė ir čia jau pasikreipė (T11, Pos. 23).

<...> Iš kitos pusės netgi ir tai, kad buvo tas smurtas artimoje aplinkoje, turėtų būti kažkaip tais būti bandoma padėti žmonėms išspręsti ginčą ir ir užbaigti galbūt greičiau, nes žinokit tas smurtas ir taip jisai buvo ir mediacija gali padėti greičiau išspręsti va tai, negu kadėjimas į teismą, nes na vis tiek teisme jeigu yra didelis ginčas, byla gali tęstis ir metus, ir du, ir.. ir tiesiog dar tuo pačiu būtų tas smurto artimoj aplinkoj poveikis tęstųsi, nu tiesiog psichologiškai žmogui matyt būtų labai sudėtinga (T12, Pos. 13).

<...> aš manyčiau, kad vis tik ne, nereikėtų tokios išimties taikyt. Nebent jau išskirtiniais atvejais, kai tikrai sudėtinga, kai ypatingai ten pasitvirtina tie smurto atvejai, tie, sakysim, tiek psichologinio ir fizinio smurto, kai jau iš tikrųjų yra labai bloga padėtis, bet taip sakyčiau, tai būtų vienetai tokių atvejų (T16, Pos. 18).

Nu tai irgi negali vienareikšmiškai vertinti <...> viena iš ginčo šalių patiria smurtą, tai yra sudėtinga kontaktuoti, sudėtinga kalbėtis ir panašiai. Bet vėlgi, mediatorius yra tarpininkas tarp dviejų šalių ir ugh... šiuolaikinės technologijos leidžia įvairiai vykdyti tą mediaciją, netgi nebūnant vienoje patalpoje <...> (T16, Pos. 18).

<...> manau, kas nori, visada gali išvengti ir sakykim inicijuot tą smurtą artimoj aplinkoj, patį procesą, kuris siekiant paneigti tą mediacijos reikalingumą (T19, Pos. 29-32).

Kai kurie jų nurodė, kad tokie atvejai yra sudėtingesni, reikalinga aukštesnė mediatoriaus kompetencija, tačiau gali būti sėkmingi.

O iš esmės, mano požiūriu vis tiek mediacija galima ir smurtinėse situacijose, ten jau savo specifika yra ir panašiai, bet tas tikrai gali vykti ir pakankamai efektyviai (T21, Pos. 4).

Keletas informantų išryškino mediatoriaus kvalifikacijos svarbą dirbant su tokiais atvejais.

Gal kaip tik yra gerai, kad tas žmogus nueitų iki to mediatoriaus. Klausimas yra tik mūsų kvalifikacija, mūsų pasiruošimas tam, kad suteikti tam žmogui informaciją, nes antraip, tas žmogus apskritai gali neišdrįsti iškelti to

klausimo, kad man reikia nutraukti santuoką, nes jis jau bijo, jis jau yra pažeidžiamas, bet jeigu jis turi privalomą dalyką ir pateks pas reikiamą specialistą, tai tam žmogui tik j naudą gali išeiti (T8, Pos. 5).

Aš vis tiktais... aš būčiau labiau šalininkė to, kad vis tik ta mediacija turėtų vykti. Juolab, kad tikrai galima užtikrinti, apsaugoti, sakykim auką, tarkim, jeigu tikrai jau tai yra žinoma, ir tikrai galima imtis visų priemonių daryti mediacijas be antrų pusių, susirinkti informaciją <...> aišku, žmogus žmogui nelygus, bet aš vis tiek būčiau šalininkė, kad reikėtų galbūt pasistengti panaudoti. Bet turėtų būt jau tikrai labai geras mediatorius, kuris nu sąžiningai atliktų savo darbą (T18, Pos. 13).

Kitas iš informantų, nematantis poreikio šiai išimčiai, nurodė, kad atleidimas nuo pareigos naudotis mediacija neturėtų būti taikomas neįvertinus kitų aplinkybių. Jo nuomone, svarbu ikiteisminėje stadijoje ginčo šalims suteikti psichologinę pagalbą ir tada spręsti dėl mediacijos reikalingumo.

Tai vėlgi, matyt, psichologinių reikalinga priemonių, pagalbos, tai irgi gali ikiteisminėje stadijoje, kaip ir minėjau, psichologinę pagalbą asmenims. Tiesiog pasitelkiant kitus specialistus ir bandant bendrauti su šalimis. Įvertinus, kokia tai situacija, kokio mąsto tie smurtiniai veiksmai, kaip palietė vaikus, kitus pažeidžiamus asmenis. Nemanyčiau, kad visiškai ta išimtis turėtų būti vienareikšmiškai nevertinus kitų aplinkybių. Manyčiau, kad tai turėtų būti vertinama su kitomis aplinkybėmis ir nebūti tokia išimtimi, kategoriškai pasakanti, kad reikalinga kreiptis į teismą (T7, Pos. 20).

Keletas informantų įvardijo, kad pasinaudojimas šia išimtimi atima iš ginčo šalių galimybę taikiai išspręsti savo civilinį ginčą. Jie tai vertina kaip didelį praradimą.

Buvo tokia banga, gal žmonės manė, kad kažkaip tas suteiks kažkokį pranašumą, bet realiai jokio pranašumo, išskyrus, kad jie praranda galimybę iki teismo susitarti, rasti tą taikų sprendimą (T21, Pos. 4).

<...> ir, nu, aš j tą mediaciją žiūriu ne kaip j kažkokį ribojimą, o kaip j tokią pagalbą... išsispręsti kažkaip... man tiesiog atrodo tas pakeitimas kaip ir atėmė tą galimybę iš kai kurių bylininkų tiesiog pabandyti rasti taikų sprendimą... (T11, Pos. 23).

Net 10 informantų vienaip ar kitaip užsiminė apie tai, kad smurto artimoje aplinkoje problema dažniausiai kyla rengiantis ar jau prasidėjus santuokos nutraukimo procesui. Informantai dalijosi nuogastavimais, kad smurtas artimoje aplinkoje šeimos ginčiuose dažnai yra naudojamas kaip priemonė įgyti pranašumą byloje, pasiekti savo interesų patenkinimą. Atitinkamai tai jaučiama ir privalomosios mediacijos kontekste. Informantai nurodė, kad dažnai smurtas artimoje aplinkoje nebūna patvirtinamas, ikiteisminiai tyrimai nutraukiami arba asmuo išteisinamas.

<...> dažniausiai smurtas šeimoje kyla būtent skyrybų procese ir neaišku, kaip iš tiesų yra. <...> Na taip, gal jau ir nereikia tos mediacijos tada, bet dažnoj skyrybų byloj gali būti taip, kad sutuoktiniai vienas kitą provokuoja <...> (T6, Pos. 19).

Bet kita pusė yra, kad nu dažnai šeimos atvejais būna tas smurtas ne visada tikras. Nu sakykim ikiteisminio tyrimo pradžioj labai sudėtinga spręsti, ar tai ten tikras smurtas, ar netikras smurtas. Ir... ir yra tekę, nu kaip sakant negali ir kaltinti, ir negali teisti, ir negali pasakyt kategoriškai, bet tokių pagrįstų tokių abejonių kyla, ar buvo sąžiningai pradėti ikiteisminiai tyrimai. Tai žiūrėk paskui jau nagrinėjant bylą, nutraukiami tie ikiteisminiai tyrimai, nes nėra nusikaltimo sudėties. Nu tai... tai vat, principė, pati mintis, intencija gera, bet piktnaudžiavimo irgi yra nemažai (T15, Pos. 22-24).

<...> nagrinėjant bylą, nu va tą žiūrint šeimos gyvenimą, ar ne, ir kai atsirado intencija skirtis, tada ir atsirado pareiškimai policijoje, tada ikiteisminiai tyrimai, tada žiūrėk ir ieškinukas, nu ta prasme, tokios pritemptos situacijos, kaip kad papiktnaudžiavimai tokiu atveju (T15, Pos. 25-28).

<...> vis tik nebūtinai dėl kiekvieno atvejo reikėtų nevykdyt tos ikiteisminės mediacijos, nes iš tikrųjų tai tiek viena, tiek kita šali gali manipuliuoti šituo dalyku faktiškai, nes yra ir tokių bylų, kai kreipiasi, kad buvo smurtas, tačiau mm... tyrimo metu paaiškėja, kad vis tik nėra pagrindo ikiteisminiam tyrimui, tačiau jau, kadangi buvo toks pranešimas, kad yra smurtas, tai faktiškai galima ir atsakyti ikiteisminės tos mediacijos tuo požiūriu. (T16, Pos. 18).

Vienas informantas pasidalijo įdomiu atveju, kuomet tarpvalstybinį elementą turinčiame ginče kilo problemų dėl smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymo. Skirtingų kultūrų šalyse smurto sąvoka gali būti skirtingai suvokiama ir taikoma.

Kreipėsi reikiąsi į teismą moteris, kuri su savo vaikais ir sutuoktiniu gyvena Jungtinėse Arabų Emyratuose ir jinai kreipėsi į teismą tuo pagrindu, kad nėra smurto artimoje aplinkoje sąvokos, nėra tokio dalyko, nes pas juos pagal jų tradicijas ir papročius smurtu auklėti vaikus ir sutuoktinę yra priimtina, yra teisėta ir yra viskas gerai ir toks buvo prašymas, kad jinai negali, žodžiu, pateikti jokių čia tų įrodymų, nei kokia byla, nei koks ikiteisminis tyrimas, bet aš atsisakiau vis dėl to priimti, nes aš nusprendžiau, kadangi ten yra dar vienas arba byla iškelta arba ikiteisminis tyrimas arba kreipėsi į... dabar tiksliai neprisimenu... taip. ir esu man atrodo turėjusi, kur tiesiog iš krizių centro pateikė pažymą, kad kreipėsi, kad nurodė smurtą ir viskas tvarkoj. Tai galvojam, netgi jeigu ten toji šaly negali, bet jeigu tu ateini pas mus ir... nu vis dėl to reikia laikytis. Bet, nu, toks labai įdomus man pasirodė atvejis (T11, Pos. 23).

Kitas informantas išskėlė dar vieną įdomų klausimą, susijusį su smurtu ne prieš ginčo šalį, bet prieš toje šeimoje augantį vaiką. Buvo pasidalinta teismų praktika, kai Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. 1 p. buvo pritaikytas plečiamai, t. y. apimant ne tik privalomąją mediaciją pasinaudoti pareigą turintį asmenį, kuris nori inicijuoti teisminį ginčo sprendimą, bet ir jo vaikus.

<...> ieškovės atstovė, inicijuojanti bylą šalis, pasikreipė į teismą, apeidama mediaciją būtent dėl šito straipsnio, 20-to, 1 dalies, 1 punkto, kadangi smurtas buvo panaudotas prieš vaiką, o ten ginčas, reikią, dėl vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo. <...? labai plečiamai buvo paaiškinta... paaiškinta to 20-to straipsnio, pirmos dalies, pirmas punktas, kad visgi vaikas negali būti laikomas ne proceso dalimi ir byla inicijuojama yra vaiko interesais dėl gyvenamosios vietos pakeitimo ir šitą normą taikyti plečiamai (T15, Pos. 25-28).

Apibendrinant, informantai atskleidė, kad jų praktikoje smurtas artimoje aplinkoje, kaip pagrindas atleisti ginčo nagrinėti teisme siekiančią šalį nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją, yra ypač retas reiškinys. Nepaisydami to, kad praktikoje ginčo šalys labai retai naudojasi tokia galimybe, daugiau kaip pusė informantų (12) teigiamai vertina šį Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto papildymą išimtimi ir tą motyvuoja daugiausiai tuo, kas smurto elementas santykiuose rodo aukštą šalių konfliktiškumą, susipriešinimą, o prievartinis jų taikinimas gali turėti neigiamą poveikį smurto artimoje aplinkoje aukai. Vis dėlto tarp informantų, pritariančių šios išimties reikalingumui, buvo asmenų, kurie teigė, kad savanoriškas dalyvavimas mediacijoje net ir tais atvejais, kai tarp šalių praeityje galimai buvo smurto, gali būti efektyvus. 8 informantai teigė, kad tokia išimtis nebuvo būtina, nes mediacija, pasitelkiant kvalifikuotą mediatorių ir jam taikant specialias technikas, gali būti naudinga ir šiais atvejais. Be to, jie nurodė, kad analizuojamas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo pakeitimas atima iš ginčo šalių, tarp kurių galimai yra buvęs smurto, galimybę taikiai išspręsti ginčą ir sutaupyti laiko bei pinigų. Vos mažiau nei pusė informantų (10) įvardijo, kad smurtas artimoje aplinkoje praktikoje yra ypač dažnas santuokos nutraukimo bylas lydintis reiškinys. Daugelis informantų pastebėjo, kad smurtas pradedamas fiksuoti planuojant santuoką nutraukti arba santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimo metu, tačiau labai dažnai kaltinimai nepasiteisina. Informantai įžvelgia čia tam tikrą piktnaudžiavimą ir norą pasinaudoti smurto artimoje aplinkoje kaltinimais siekiant savo asmeninių tikslų ir geresnio interesų patenkinimo. Tyrimo metu taip pat buvo atkreiptas dėmesys ir į skirtingą smurto suvokimą tarpvalstybinį elementą turinčiuose ginčiuose bei atskleistas neigiamas požiūris į besiformuojančią teismų praktiką plečiamai aiškinti šią išimtį ir smurtą prieš vaiką šeimoje laikyti pagrindu taikyti vertinamąją nuostatą.

8. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose poveikis teisminei mediacijai

Informantai atskirai buvo paklausti ir apie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose poveikį teisminei mediacijai ir jos vystymuisi. Tik 4 informantai aiškiai atsakė, kad jokio poveikio nepajuto.

Ne, tikrai neįžvelgiu. Iš tiesų tos neprivalomos jos kaip buvo, taip ir liko. O gal žmonės daugiau žino, kas ta mediacija ir iš tiesų, mes dažnai siūlom, nelabai šalys naudojasi. Tiesiog siūlom patys teisėjai visaip: gal jūsų advokatai neskatina? Bet ne, aš neįžvelgiu ir nežinau tokių atvejų (T6, Pos. 22-25).

Bet nesu pastebėjusi bent jau pati, kad turėtų įtaką būtent tas naujas reglamentavimas tai teisminei mediacijai (T7, Pos. 25-28).

<...> mediacijos teisminės niekaip neveikia, nes jeigu kaip ir paminėjau atvejį, kad jie ateina žinodami, labiau linkę į derybas, tai jie patys be mediacijos teisėjo paskatinti susitaria, tai teismo mediatoriam, nei pasunkėjo, nei palengvėjo <...> (T13, Pos. 25).

3 informantai nebuvo tikri, ar koks nors poveikis jaučiamas.

O ar labai paveikė dėl to ikiteisminio ir teismo ta mediacija, reiškia, negalėčiau šito... (T14, Pos. 21-25).

Savo pastebėjimus apie jaučiamus vienokius ar kitokius pokyčius pateikė net 12 informantų. Iš jų pasisakymų matyti tiek teigiama, tiek ir neigiama privalomosios mediacijos įtaka teisminės mediacijos vystymuisi. Tyrimo ekspertai sugrupavo dažniausiai minimą poveikį ir išanalizavo kiekvieną poveikio veiksnį atskirai.

8.1. Privalomoji mediacija padidino mediacijos žinomumą visuomenėje

Daugelis privalomosios mediacijos poveikį teisminei mediacijai pajutusį informantų nurodė, kad privalomosios mediacijos taikymas iki teismo proceso pradžios lėmė tai, kad teisme ginčo šalys jau žino, kas yra mediacija, būna ją išbandžiusios.

Na, kad šiek tiek mediacijos aplamai padaugėjo, negu jos buvo pradžioje, tai taip iš tikrųjų atsirado, nes aišku žmonės daugiau apie tai sužino ir tie atstovai, advokatai labai gal kelis kartus pasiteisino, sakykim tokį ginčą paimit ir jie tada jau praktikuoja (T1, Pos. 35).

<...> ateina žmonės į tą teisminę mediaciją ir jie tokie „pasikaustę“. Aš ten bandau aiškinti apie mediacijos prasmę, reikia tokį apšilimą padaryti, įžangą, pavaišinu tais saldumynais, ir jie tuos saldumynus valgo ir sako „Mes tą žinom, žinom, kad viskas slapta, kad čia galim viską kalbėti ir nieks nieko neturi teisės pasakoti“. Jie ateina patenkinti, kad jie žino (T4, Pos. 21).

Teisminės mediacijos padaugėjo vien dėl to, kad privaloma mediacija apskritai išpopuliarino mediaciją kaip tokį institutą, todėl, kad apie tai šalys nežinojo, pavyzdžiui, jeigu mes ten teisėjai siūlydavom teisminę mediaciją, tai jiems ten pro vieną ausį įeidavo, pro kitą išeidavo, jie gal ten iš to jaudulio nesuprasdavo, kas ta mediacija. <...> Ir dažniausiai tos teisminės mediacijos dabar tampa sėkmingesnės, nes kažkaip pradėjo žmonės matyt tikėt ir patys advokatai kažkaip jau irgi labiau į tą teisminę mediaciją kitaip žiūri, ne priešas jiems irgi tapo ta mediacija, kažkodėl jie irgi su ja susidraugavo (T20, Pos. 18-19).

<...> žmonės, kurie jau ateina į teismą spręsti ginčo, jie supranta, kas yra sąvoka, kas yra mediacija. Ir man jau nebereikia aiškinti (T19, Pos. 35-36).

Pasitaiko atvejų, kai ginčo šalys po privalomosios mediacijos, jau žinodamos apie procesą, noriai dalyvauja ir teisminėje mediacijoje.

Gal kaip ir minėjau, kad tie, kurie žmonės nėra labai emociškai vienas kito atžvilgiu neigiamai nusiteikę po tos privalomos mediacijos tos tikros, ne formalios, jie po kurio laiko, na sakykim įpusėjus nagrinėti bylą, pasiprašo patys mediacijos, labai dažnas atvejis (T15, Pos. 32).

Nu aš galbūt taip žinokit neišskirčiau, bet būna taip, kad pavyzdžiui, net nesusitaria iki to privalomojoje mediacijoje, tai tada ateina šalis į... į posėdį ir... ir iš karto „Mes norim teisminės mediacijos“, bet sakau, čia turbūt kriterijus taikomas mediatoriui, nes nori teisėjo, na tiesiog šalys tikisi, kad na teisėjas jau, na kaip pasakyt, visai tikisi, na kiti lūkesčiai aš manau taikomi, <...> (T17, Pos. 53).

Tais atvejais, kai <...> ikiteismine mediacija būna pasinaudojama tik formaliai, sakysim, galbūt pats mediatorius gal nesistengia arba, kaip ir anksčiau minėjau, kad nerandama ta kita šalis, tuomet ginčas pakliūna į teismą, aš ugg... tikrai nemažai atvejų, vėlgi esu perdavusi bylą teisminiam mediatoriui ir...ir daugumoje atvejų bylos pasibaigė taikiai <...> Aišku, pasitaiko tokių atvejų, kad šalys po ikiteisminės mediacijos nebesutinka vykdyti dar ir teisminės mediacijos, bet tai čia faktiškai vienetai yra tokių <...> (T16, Pos. 24-26).

Taigi, bendras mediacijos žinomumo augimas dėl privalomo mediacijos taikymo šeimos ginčiuose turėjo teigiamą poveikį teisminės mediacijos atžvilgiu, nes teisėjams jau mažiau reikia aiškinti ginčo šalims apie tai, kas per procesas ir kuo gali jiems būti naudinga teisminė mediacija.

8.2. Nesėkmė privalomojoje mediacijoje mažina teisminę mediaciją besirenkančių asmenų skaičių

Kadangi teismą pasiekia šeimos ginčai, kurių šalims nepavyko pasiekti taikos privalomosios mediacijos metu (priešingu atveju jie nebūtų iniciavę teismo ginčo sprendimo), ženkliai dalis informantų (8) nurodo, kad vertinamuoju laikotarpiu teisėjams sunkiau sekasi ginčo šalis įkalbėti dalyvauti teisminėje mediacijoje.

<...> jeigu anksčiau reikėdavo paaiškinti, kad yra tokia mediacija ir kažką, tai jau jie dabar ateina labiau įsitikinę, labiau suprantę, ko jie čia nori ir geriau žinantys, kad ne čia jau ta mediacija neveikia <...> (T11, Pos. 14-16).

Nežinau tos statistikos, bet ginčai, kurie ateina į teismą, ta standartinė mediacija, kuri vyksta teisme, jau šitai procedūrai jie jau nepasiduoda. Jau šalys pasako, kad mes jau išnaudojom, pabandėm, nepavyko arba jei sutinka pakartotinai išeit ir su teisėju mediatoriumi, pasirenka iš to savo sąrašo, tai jau paprastai sėkmės atvejis – labai menkas (T9, Pos. 9).

<...> žmonės <...> mano, kad jeigu jie pasinaudoja privalomąja mediacija tai, kad teisminė mediacija beprasmiška, ypač jeigu neįvyko jiniai, bet jaučiami: „Mes išnaudojom, tai čia beprasmiška“ (T21, Pos. 2).

<...> visuomet dar paklausiam, kad galbūt teisminė mediacija dar dar būtų galima ir vis dėlto pabaigtų tą ginčą taikiai, ir padėtų tą taikos sutartį šalims sudaryti, bet praėję tą mediaciją prieš tai ir jeigu kažkas nepavyko ir būna tų atvejų, kad būna jau taip jie susipykę ir sako, kad „ne ne, jau mes šitą bandėm“ ir jie net nebando daugiau (T12, Pos. 11).

Aa.. įžvelgiu poveikį tokį, kad jeigu jau buvo nevykusios mediacijos ikiteisminė, jau priprašyti eiti į teisminę mediaciją yra labai sudėtinga, tikrai labai sudėtinga, nes jie jau turi neigiamos patirties sakykim ikiteisminėj mediacijoje ir posėdžio metu neretai pasako „Mes naudojome ir mums nepadėjo“. (T17, Pos. 53).

Nu ne tai, kad mažėja, bet jie tokį išsineša kaip ir įsitikinimą, kad jiems ten nepavyko tai nepavyks ir čia. <...> Ir jie mano, kad jau žino apie mediaciją viską iš esmės, profesoriai toje srityje, patirties turi ir čia yra beprasmiška ir panašiai (T21, Pos. 10).

Vienas informantas nurodė, kad šiuo metu teisminė mediacija tam tikra prasme konkuruoja su privalomąja ikiteisimine mediacija.

Teisminę lyginant su neteismine, tai galbūt sakykime atsakymas būtų, kad jos...kaip čia pasakyt... kaip ji konkuruoja (T2, Pos. 17).

Nesėkminga privalomoji mediacija, jei mediatorius savo pareigų neatliko tinkamai, blogina žmonių požiūrį į mediaciją apskritai. Juos sunku įkalbėti bandyti tartis teisminės mediacijos metu.

<...> tam tikrais atvejais tai meškos paslaugą daro. Nes jei mediatorius nelabai pavyzdžiui toje srityje specializuojasi ir gali, kaip sakant, nukonsultuoti žmogų, po to žmogus tiesiog nuvertina tą mediaciją, bloga įspūdis gali palikti, bet žmonės sužinoję kas yra mediaciją dabar yra sakykime paprasčiau kalbėti per teismo posėdį, kur byla nagrinėjama teisme, kad apie mediaciją, galimybė skirti mediaciją ir panašiai (T21, Pos. 2).

Vienas informantas išskyrė tris šeimos ginčų tipus: 1) ginčai, kurių atsakovas nėra aktyvus. Jų atveju paprastai nei privalomoji, nei teisminė mediacija neįvyksta; 2) ginčai, kurie jau yra „šiek tiek pažengę ikiteisminėje mediacijoje“. Apie pusę tokių atvejų šalys sutinka dalyvauti ir teisminėje mediacijoje; 3) ginčai, kuriuose atstovas atsisakė dalyvauti privalomojoje mediacijoje arba nustatytu terminu neatsakė (dėl įvairių priežasčių). „*Tai iš tų jau trečdalis tik sutinka. Jie irgi kažkaip skeptiškai vertina tą teisminę mediaciją.*“ Šio informanto nuomone, „(b)et sėkmingiausia jau ta, kuri kažkaip pradėta ir neužbaigta. Tai teisminė irgi padeda, ten tęstinumas yra ir jeigu nebuvo jokios, labai sunku šalim pasiekti ir išsiųst jau į teisminę mediaciją.“ (T2, Pos. 17). Tai šis informantas įžvelgė ir nesėkmingos privalomosios mediacijos teigiamą poveikį teisminei mediacijai: žmonės yra linkę dažniau pasirinkti teisminę, jei iki jos yra dalyvavę privalomojoje mediacijoje.

Kitas informantas pastebėjo, kad po privalomosios mediacijos teisminei mediacijai perduoti ginčai yra labai sunkūs.

<...> jeigu jau ateina į mediaciją, praėjusios ikiteisminę mediaciją, tos mediacijos yra labai sunkios, tikrai labai sunkios (T18, Pos. 17).

Taip pat yra pastebėjimų, kad po privalomosios mediacijos įvedimo teisminei mediacijai daugiausiai pavyksta perduoti nebe šeimos, o kitų kategorijų ginčus.

Paprastai, teisminei mediacijai pavyksta perduoti ginčus, kurie nėra susiję su šeimos bylomis. Tai būna, pavyzdžiui, bendrasavininkų ginčai dėl naudojimosi tvarkos nustatymo, dėl atidalinimo, dėl kažkokių leidimų inžineriniams tinklams tiesti sutikimo. Tai iš tikrųjų matosi, kad mediacija galbūt būtų reikalinga ne tik šeimos bylas nagrinėjant, bet ir kitus ginčus (T3, Pos. 27).

Darytina išvada, kad nesėkmingą privalomosios mediacijos patirtį turinčios ginčo šalys nėra linkusios dalyvauti teisminėje mediacijoje.

8.3. Sumažėjęs teisėjų siūlymo šeimos ginčo šalims rinktis teisminę mediaciją intensyvumas

Kai kurie informantai nurodo, kad teismai mažiau stengiasi skatinti šalis rinktis teisminę mediaciją, nes mano, jog taikos galimybės yra visiškai išnaudotos privalomosios mediacijos metu.

Aš galvoju, jos pradėjom taikyti mažiau. Daug kas iš teisėjų pradėjo žymiai mažiau dėmesio ir jėgų skirti tam, kad reikėtų sutaisyti posėdžio metu. Ir labai apmaudu, bet taip yra (T5, Pos. 20).

<...> jeigu anksčiau tai buvo, kad kiekvienoj byloj siūlai mediaciją ir bandai kažkaip įkalbėti šalis. Labai daug laiko skirdavom, kad tiesiog išaiškinti tą naudą ir tiesiog... Ir kad pabandytų susitart. <...> Tai dabar aišku yra to sumažėję, nu nebėra prasmės, nes tu jau laikai, kad jie žino tą mediaciją ir kad jie jau praėję <...> manau, kad ta va privalomoji mediacija, tai turėjo nuimti tos teisminės mediacijos kiekį (T11, Pos. 29).

Apibendrinant, daugelis informantų jaučia vienokį ar kitokį privalomosios mediacijos poveikį teisminei mediacijai. Kaip teigiamą šio poveikio aspektą informantai identifikuoja tai, kad ginčo šalys teisme jau žino, kas yra mediacija, ko iš šio proceso galima tikėtis. Teisėjams nebereikia šviesti bylininkų, jie tą informaciją jau turi iš ikiteisminės ginčo nagrinėjimo stadijos. Kita vertus, nesėkminga privalomosios mediacijos patirtis, absoliučios informantų daugumos nuomone, mažina šalių norą naudotis teismine mediacija šeimos ginčiuose. Šalys mano, kad jų atveju pakartotinė mediacija nepavyks, ir bandyti nebesutinka. Savo ruožtu teisėjai, žinodami, kad šalys jau naudojosi privalomąją mediacija, mažiau pastangų deda į tai, kad paskatintų šalis tartis teisminės mediacijos būdu.

9. Teisėjų informantų nuomonė apie galimą privalomosios mediacijos plėtrą

Iš 21 kokybiniame teisėjų požiūrio į privalomąją mediaciją tyrimo informantų net 15 nurodė, kad privalomosios mediacijos taikymas galėtų būti plečiamas ir kitose civilinių ginčų kategorijose.

<...> tikrai verta ir kuo daugiau būtų mediacijų, tuo būtų geriau. Ir... ir tikrai reikia kažkoku būdu žmones įkalbėti ir netgi įstatymiškai galbūt vat priversti pasidaryti tą privalomą mediaciją prieš einant į ginčą (T12, Pos. 23).

Besglygiškai. Plėsti, plėsti, plėsti, maksimaliai kiek galima plėsti. Aš esu už tai, kad tikrai žmonės kalbėtųsi, tartųsi, nes tikrai didžioji dauguma ginčų yra iš nesusikalbėjimo (T18, Pos. 29).

<...> iš esmės mediacijos procese galima išspręsti bet kokį ginčą, bet aišku dėl kurio yra įmanomas taikus susitarimas. Nebūtinai tai šeimos ar dar kažkoks panašiai ginčas. Žodžiu, tikrai galimybės yra didelės ir aš manau, kad mes mažai dar tai išnaudojame (T4, Pos. 9).

Iš tiesų būtų galima ar privalomą mediacija ar kažkokią kitą ikiteisminę procedūrą, nes per... pas mus labai per daug sakykim bylinėjamas, per daug ginčų iš karto eina į teismą (T21, Pos. 20-22).

<...> visur bandyti daryti, steigti privalomą ikiteisminę mediaciją, nes iš tiesų tikrai sumažino tų ginčų, tas procesas yra paprastesnis, greitesnis (T18, Pos. 7).

Informantai identifikuoja, kad vienas iš požymių, rodančių, kad ginčas yra tinkamas privalomai mediacijai, – šalių santykių tęstinumas, bendras gyvenimas.

Ir tikrai jie turėtų tuo naudotis ir ne tik, kad šeimos, bet ir aplamai daugely kitų ginčų. Kur buvę bendro gyvenimo sąlyčio taškai ir daug daugiau žino tą savo istoriją ir kur laisviau kalbėdami gali labiau išsipasakot galbūt atras, kad ten nėra to ginčo labai didelio (T1, Pos. 17)

5 informantai į šį klausimą reagavo atsargiai, atsakė neužtikrintai, dvejojami. Vienas informantas, pavyzdžiui, pasitiki teisėjų pajėgumu kituose nei šeimos ginčiuose pasiekti taikius susitarimus. Kitas informantas mano, kad kitų ginčų atžvilgiu reikėtų pasitikėti teisminės mediacijos institutu, kaip būdu baigti ginčą taikiai.

<...> aš nežinau, aš atsargiai visa kita vertinu. Aš galvoju, kad šitoje vietoje ir teisėjai turi įdėti savo indėlį ir irgi bandyti sutaisyti šalis <...> (T5, Pos. 34).

Dėl privalomosios mediacijos kitiems ginčams, žinot, aš iš vienos pusės kaip mediatorius, tai sakau taip, kad kiekvieną ginčą iš principo galima išspręsti mediacijos pagalba, jeigu dėl jo galima taikos sutartis. Bet ar kiekvienu atveju, ar kiekvienoje kategorijoje reikia nukreipti į tą privalomąją mediaciją, nežinau“ (T4, Pos. 31).

Tik vienas informantas nurodė, kad tokia plėtra nereikalinga.

Neįsivaizduoju, žinokit, ar ta plėtra tikrai reikalinga ir neįsivaizduoju tokių bylų, kuriose būtų galima taikyti tą būtent privalomąją mediaciją, kad jinai, sakyčiau, tikrai reikalinga (T13, Pos. 29).

Kai kurie informantai nenurodė konkrečių ginčų kategorijų, tačiau identifikavo ginčų specifiką, kuri rodo galimą jų imlumą privalomai mediacijai. Kaip svarbus aspektas čia įvardyta tai, kad ginčas yra kilęs tarp fizinių asmenų dėl jų tarpusavio santykių.

Aš tai manau, kad... kaip sakau, mediacija visada yra gerai, ne tik šeimos ginčiuose, yra gi kiek tų ginčų panašių sakykim, paveldėjimas ar netgi darbo santykiai. Tai iš tikrųjų kodėl gi ne? Ar taip jau visiškai visose bylose... bet visumoje tai aš manau... aišku, kiek ten tą privalomąją reikia nustatyti... labiau asmeninio žmogaus ne įstaigoms, bet tarp fizinių žmonių kur ten labiau asmeninių santykių, aš manau, tikrai gerai yra (T11, Pos. 35).

Kita vertus, kai kurie informantai matė privalomosios mediacijos perspektyvas ir ginčiuose tarp juridinių asmenų. Dėl verslo ginčų tinkamumo privalomajai mediacijai pasisakė 3 informantai.

<...> galbūt verslo šalims turėtų būti ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka. Dviem verslininkam, nes verslas verslą žino. Verslo būna dvilyčiai tie santykiai – vieni teikia tą, kiti kitokias paslaugas ir sakykim, natūralus dalykas, kad byloje būna priešiškinys arba dar kažkoks dalykas, bet galima visą laiką išspręsti ginčą toje studijoje, kiek reikia jo toje apimtyje ginčo, kad jo kažkaip tai neskaldyti, nedidinti <...> (T2, Pos. 11).

Tikrai jaučiam, tikrai naudinga ir siūlymą teikiu kitiems pereit prie kitų ginčų, galbūt juridinių asmenų, galbūt nedidelių sumų, kažkur finansuose galbūt (T2, Pos. 19).

Pavyzdžiui netgi, kai abi šalys yra juridiniai asmenys, kai kuriuose ginčiuose pilnai aš matau galimybę taikyti mediaciją (T19, Pos. 48-56).

Kalbėdami apie galimą privalomosios mediacijos plėtrą, keli informantai iškėlė mediatorių specializacijos klausimą.

<...> turi kažkokia tai mediatorių specializacija, nes jeigu ginčas yra dėl, sakykim, pavyzdžiui, sutartinių įsipareigojimų vykdymo, nu nenagrinės tas, sakykim, kuris nagrinėja šeimos bylas, kuris net nesupranta, nes ten reikia būti statybininku, kad gerai suprastum, pavyzdžiui, dėl kažkokių rangos sutarčių sąlygų vykdymo – ar įvykdė, ar atliko ten tuos, sakykim, statybinius darbus, aš čia kaip pavyzdį imu (T19, Pos. 48-56).

<...> vėl gi aišku yra ypatumas priklausyt ir praktinę mediaciją vykdyti, nes čia tikriausiai ir specifinių žinių reikia, <...>(T17, Pos. 65).

Sistemiškai įvertinus visus informantų siūlymus dėl ginčų kategorijų, kurioms galėtų būti taikoma privaloma mediacija, buvo nustatytos toliau vardijamos kategorijos ginčų, kuriuose informantai mato perspektyvą privalomajai mediacijai kaip ikiteisminėi ginčo sprendimo tvarkai.

9.1. Darbo ginčai

Informantai dažniausiai paminėjo darbo ginčus, kaip imliausius mediacijai (9 informantai).

Taip, darbo bylose. Šioje vietoje aš darbo bylas miniu dėl to, kad ten yra daug įvairių alternatyvų ir jeigu tuo užsiimtų tikrai darbo teisės specialistai, profesionalai specializuojantys darbo teisėje, tai ten tikrai gali būti rezultatų (T5, Pos. 34).

Beveik visi informantai, kurie nurodė darbo ginčus kaip privalomai mediacijai tinkamą kategoriją, paminėjo ir tai, kad šiuo metu taikoma privaloma ikiteisminė tvarka – ginčo sprendimas Darbo ginčų komisijoje – yra efektyvi. Informantai abejojo, ar verta dubliuoti, apsunkinti ginčo šalis kelių etapų ikiteisminėmis ginčo sprendimo tvarkomis.

Iš esmės privalomoji mediacija galėtų būti darbo bylose, iš principo, bet šiai dienai, kiek aš esu susidūręs su darbo bylomis, mūsų darbo ginčų komisijos, <...> jie ten jie „atidirba“. <...> Žodžiu, aš apie šitas ikiteismines ginčų sprendimo institucijas, konkrečiai, darbo ginčų komisiją, esu labai geros nuomonės (T4, Pos. 31).

<...> darbo ginče. Aišku, iš ankstine darbo ginčų nagrinėjama tvarka darbo ginčo komisijos yra tai tas jau pasakiškai gerai. Paaiškėjo, kad ir nuėmė tokių ginčų ir išsisprendžia (T6, Pos. 35).

O su kitais ginčais, tai aišku, darbo ginčai, bet darbo ginčai jie jau turi savo ikiteisminio nagrinėjimo stadiją ir tvarką, tai ar nebus taip, kad mes pernelyg apsunkinsime darbuotojo teises (T9, Pos. 29).

Kita vertus, pasitaikė ir nuomonių, kad ginčo sprendimas Darbo ginčų komisijoje esmingai skiriasi nuo mediacijos proceso, tad šie procesai galėtų būti derinami.

Darbo ginčų, darbo ginčai, vėlgi tai yra privaloma darbo ginčų ikiteisminė tvarka, tai čia nors netgi ir dar galėtų būt, dar sakysim, nes faktiškai ten kai privaloma darbo ginčų išankstinė tvarka, tai jau vėlgi sprendžiamas, ten jau ne mediatorius yra, ten išklausomas yra faktiškai kaip ir teisme, o vėlgi, kai mediatorius yra jis kitaip vykdo tą ginčą, tai netgi ir darbo ginčų galėtų būti ir mediacijos. Kas dažnai įvyksta teisme, kai būna darbo byla, tai irgi sakau, aš tai asmeniškai visuomet siūlau dar ir teisminę mediaciją ir tikrai pakankamai neblogai pasiteisina tokie dalykai (T16, Pos. 32).

Darbo ginčiuose ikiteisminė jinai turėtų būti. Na turim ikiteisminę darbo ginčų komisiją, bet ten jau yra, nu ten galbūt būtų gerai, kad jie prieš tai dar ir mediaciją padarytų. Nes atėjo, pakalbėjo, pakalbėjo ir jie priėmė tą sprendimą. Paprastai jie būna ta prasme tikrai pasisodinti reikia, išsako tas savo nuoskaudas, tuos savo skaudulius, pūlinius parodo, gal tikrai galima susitarti ir be visų tų sprendimų ir visa kita. Taip, darbo ginčų komisija kažkiek tai apsprendžia, bet jie irgi jie turi priimti sprendimą, tai vat gal labiau būčiau linkusi, kad būtų ta mediacija, tas galbūt toj pačioj darbo ginčų komisijoj ten kažkoks tai, kažkoks tai etapas, būtent toks taikinimų būtų, ne būtent jau ginčo sprendimo, o taikinimo, toksai, sakykim (T18, Pos. 29).

9.2. Ginčai tarp bendraturčių ir kaimynų

Antra pagal dažniausias informantų preferencijas ginčų kategorija, kurioje galima privalomosios mediacijos plėtra, yra ginčai tarp bendraturčių ir kaimynų. 8 informantai teikė siūlymą dėl privalomosios mediacijos taikymo būtent tokiuose ginčiuose. Informantų nuomone, tai yra ta ginčų kategorija, kurioje svarbu, kad šalys gerai pačios išsiaiškintų situaciją, viena kitos lūkesčius ir galimybes, nes itin dažnos situacijos, kai tokie ginčai baigiasi taikiai šalims pasikalbėjus, išsiaiškinus ir radus sprendimus pačioms.

<...> privaloma turėtų būti bylos, kur yra bendraturčių turto pasidalinimas ar atsidalinimas, ar ten susiję su tokiu bendru buvusiu turtu. Ir jie nori vienas kitas atsidalint kažką, ar persitvarkyti. Vat šitose vietose labai dažnai ateinam į tą posėdį, susitinkam na ir šnekam. Šnekam šnekam tą patį, kaip ten tada buvo, kaip jų istorija buvo, kaip ten kažkas kažką žadėjo. Ir paskui galų gale ... ir susitaria jie ir išsisprendžia (T1, Pos. 47-49).

Mano nuomone, iš tikrųjų, būtų gerai privalomą mediaciją nustatyti bendrasavininkų ginčams, kadangi įprastai irgi bendrasavininkai nėra teisininkai, jie turi savus rūpesčius, savo įsivaizdavimą ginčų sprendimui, kaip turėtų būti nustatoma naudojimosi tvarka, ar įvykdomas atidalijimas. Galbūt sprendžiami klausimai dėl servituto nustatymo arba kažkokių leidimų suteikimo (T3, Pos. 37).

Galbūt tam tikrų bylų su bendraturčiais gal pagal ketvirtos knygos aštuoniasdešimtą straipsnį, kur atidalinimas koks nors <...> Gal nebent su bendraturčiais atidalijimas iš bendrosios dalies. Ten iš tikrųjų, galima kartais, jei mediatorius geras, moka gerai dalinti, tai tikrai gali būti (T10, Pos. 27).

<...> tai būtų ginčai tarp bendraturčių/bendrasavininkų, susiję su nuosavybės teisėmis, t. y. yra visi, taip pat, tuo pačiu netgi ir ne tikrai tarp bendraturčių, bet taip pat ir tokie dalykai kaip servitutų nustatymai ir jie kad būtų leidimai tarkim atlikti tam tikrus darbus be šalia esančio savininko sutikimo. <...> kartais labai neracionaliai atrodo žmonės nori tiesiog principais, principais vadovaudamiesi to kažkokio žemės plotelio ar vieno kvadrato daugiau, to namo negu, kad jiems priklauso (T12, Pos. 23).

<...> labai sudėtingos kategorijos bylos, susijusios su daiktine teise, ypač tarp kaimynų ten dėl naudojimosi tvarkos, dėl pasidalinimų ir bendrasavininkų, tai vat šitos kategorijos bylose, aš tikrai, mano nuomone, būtų tikslinga. <...>. Bent dėl kaimynų situacijų, dėl bendrasavininkų, sakykim, santykių atkūrimo, nes nu vis tiek, jeigu po vienu stogu ar vienam kieme gyveni, nu tai žmonės supranta tą vertybę, kad nu atkurti tą ne tik teisinę, bet socialinę taiką labai svarbu, tai aš vat apie tas kategorijas galvočiau (T15, Pos. 42).

Jo kaimynų, bendraturčių kur iš tiesų irgi tas toks artimas ryšys tegu ir per nuosavybę, bet principai irgi ten dominuoja, tai vat tuos ginčus aš manau tikrai būtų pravartu spręsti ikiteisminiu tokiu būdu. Žymiai greičiau būtų ir efektyviau ir pigiau, nes na tie ginčai ir paremti dažniausiai principais, o ne kažkokiais teisiniais argumentais. (T21, Pos. 20-22).

9.3. Rangos ginčai

Rangos ginčus, kaip turinčius potencialą būti sėkmingai sprendžiamus privalomojoje mediacijoje, įvardijo 4 informantai. Jie pažymėjo, kai ši ginčų kategorija pasižymi dažnu poreikiu gerai išsiaiškinti aplinkybes, lūkesčius, abi šalys turi viena kitai pretenzijų ir reikalavimų. Atkreiptas dėmesys ir į specialiųjų žinių šioje srityje poreikį.

Dar viena kategorija bylų būtų rangos teisiniai santykiai, nes paprastai būna, kad rangovas kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl skolos už atliktus rangos darbus priteisimo. Tuo tarpu, atsakovas reiškia priešiškinį dėl trūkumų dėl rangos darbų atlyginimo. Tai čia aišku galbūt labai tokios specifinės bylos, nes vis tiek reikalauja papildomų teisinių žinių, statybos teisinių žinių, bet manau, kad vis tik būtų reikšminga šias bylas nagrinėti iš pradžios privalomosios mediacijos būdu, kad bent jau nustatyti kažkokius rėmus būsimo ginčo ir šiek tiek sumažinti lūkesčius šalių dėl būsimo teismo sprendimo (T3, Pos. 37).

Rangos teisiniai santykiai, nes ten vėlgi yra ne tik teisinio reglamentavimo išmanymas, bet ir specialių žinių reikia, kurių teisėjas ne visada turi. Ten reikia skirti ekspertizes, skirti specialistus paaiškinimams duoti. Ar kviesti tuos pačius iš įmonės asmenis, liudytojų parodymus. Rangos teisiniai santykiai, nežinau, arbitražo teismo tokiose bylose gal ir nereikia. Galbūt mediacijos procesas čia ir būtų naudingas (T7, Pos. 34-36).

Nežinau kaip įvardinti, sakykim, bet galbūt dėl statybos, su statybos ranga susijusiuose klausimuose. <...>. Ten, kur yra daugiau vertinamieji dalykai, sakykim, vat tokiu atveju viena pusė taip, kita pusė taip, arba ypatingai tuose sutartiniuose santykiuose, jeigu jeigu sutartis nėra pakankamai išsami ir kažkokią sąlygą galima interpretuoti vienai ar kitai (T14, Pos. 35).

Galėtų būti, pavyzdžiui, dėl rangos sutarties sąlygų vykdymo. <...> Nes, kas liečia su tais sutartiniais santykiais, tai labai gera išsiaiškinti kiekviena šalis ko siekia, kaip tą sutartį vykdė, ko neįvykdė. Ten labai daug reikia ir padirbėt, ir posėdžio metu išsiaiškina. O mediatorius, bet svarbiausia, kad turėtų mediatorius pats būt geras specialistas (T19, Pos. 48-56).

9.4. Ginčai dėl skolų

Keletas informantų (4) paminėjo skolas, kaip galima kategoriją, kuriai taikytina privalomoji mediacija.

<...> man vis kirba skolos, tarkim kas yra skolos, tai pavyzdžiui tarp juridinių asmenų šitas santykis su skolom, tikrai galėtų plėstis jie jau yra sąmoningesni ir galima jiems šitoj vietoj nustatyti, tai pagalvojau visai gerai. Būtų dar didesni krūviai nuimti nuo teismų, jei sakykim juridinių asmenų ginčas dėl skolų turėtų privalomą mediaciją. Ir palaiptui va taip galėtumėm matyti tuos ginčus ar pasiteisintų šitas dalykas dėl skolų jei tai būtų fiziniai tik asmenys, tai aš nežinau kaip ten jiems pavyktų su tom skolom, bet pavyzdžiui pradėti nuo įmonių tai visai būtų gerai, nes ten jau vis tiek kitas formalumo lygis ir sutarimai visai būtų kitokie (T20, Pos. 25).

Nežinau, ar tai būtų vien tiktais mediacijos, bet o kodėl gi ne? Kad vėlgi ta ikiteisminė institucija paplistų platesniame bylų pobūdžio rate. Dėl to, kad teismai labai dažnai turi tuos komunalinius išieškojimus, kai mokesčių nemokama. Ir praktiškai, teismai turi sprendimus už akių priimti, ką reiškia, kad šalys nesiginčija, jie supranta, kad jie nesumokėjo, o pas mus dirba visas aparatas: pradedant nuo ekspedicijos, nuo raštinės, kad užvestų bylą, viską sutikrinti, tada pažiūrėti projektus, daug lėšų išnaudojame, o kartais būna skola 10 eurų. Kodėl gi ne? Sudarant sąlygas, išdėstant skolos dydį laike. Yra tikrai tų bylų. (T7, Pos. 34-36).

Gal kur skolų priteisimo, bet sunku pasakyti iš tikrųjų (T10, Pos. 27).

Dėl skolų ginčų informantų nuomonės išsiskyrė. Kai kurie jų nematė derybinės erdvės poreikio dėl racionalių sprendimų tokiose situacijose trūkumo.

Dėl kitų tokių ginčų... Aišku dėl skolų, bet nelabai gal verta siųsti į privalomąją, nes jeigu skola už šilumos ten nemokėjimą, tai ką jau ten primedijuosi. <...> Taip, dar kelt ten reikalavimą jiems, kad ten sakykim, kad ten siųstų kažką, kažką ten siūlytų. Dažniausiai to skolininko nėra, niekur neranda, tai tokia būtų labiau formali (T1, Pos. 47-49).

9.5. Nedidelės vertės ginčai

Dėl nedidelės vertės ginčų taip pat pasisakė 3 informantai.

Tikrai jaučiam, tikrai naudinga ir siūlymą teikiu kitiems pereit prie kitų ginčų, galbūt juridinių asmenų, galbūt nedidelių sumų, kažkur finansuose galbūt (T2, Pos. 19).

Vienas informantas dėl nedidelės vertės ginčų įžvelgė ir rizikų.

„Tik susidurs mediatoriai, akivaizdu, su tuo, kad šalys neatvyks, nebus kam atvykti. Verslas tai tikrai atvyks yra kam atvykti atstovai, o sakykim, iš tų mažų sumų na nėra kam ten vykti, jeigu įsiteikia, tai ir mes kažkaip tai sprendžiame, jei kažko prašo, rengiame posėdžius vienaip ar kitaip. (T2, Pos. 19).

9.6. Vartojimo ginčai

Vartojimo ginčus, kaip potencialią privalomosios mediacijos plėtros kryptį, nurodė 4 informantai.

Galbūt dar irgi teko turėti su vartotojais ginčų, tai jie iš esmės nėra priskirti ikiteisiminei mediacijai. Galbūt ir ten galima mediaciją <...> Būna ginčų, kai jau gaunam, nesutinka su išvada, pavyzdžiui, verslininko yra kažkokie įpareigojimai, tai mes gaunam jau tokį ieškinį, kad nesutinka ir jo yra teisė spręsti šitą ginčą teisme ir užginčyti tą išvadą jam palankią. Arba jam nepalankią dažniausiai verslas ginčija. Kartais ir ne vartotojų naudai būna. Tai irgi žmogus ginčija jau reikšdamas ieškinį teisme. (T2, Pos. 19).

Vartotojų. Aš galvoju ir apie vartotojus, bet tenai su vartojimo santykiais, jeigu įsivelti ir vartojimo tie kreditai visi greitieji, tai irgi vartojimo santykiai. O šiaip galima galvoti apie vartojimo tam tikrus kažkokius porūšius. Aš beveik galvočiau apie vartojimo teisinius santykius. Bet ne tuos greituosius kreditus, nes tie žmonės ir tos bendrovės, jie taip apgaunami ir jie tikrai silpna šalis ir ten juos visai (T6, Pos. 35).

Galima dar sakykim irgi, nors ir ikiteisminiam ginčų sprendimam, sprendimo ta tvarka su vartotojų tom teisėm, kada ten... tai ten irgi turbūt būtų galima... Arba kokybės prekių, dėl prekių kokybės, tai manyčiau... (T18, Pos. 29).

<...> tai iš tikrųjų Vartotojų ginčai galėtų būti sprendžiami mediacijos būdu, ikiteisminės mediacijos, ir pacientų manau... T21, Pos. 20-22).

9.7. Paveldėjimo ginčai

Keletas informantų paminėjo ir paveldėjimo ginčus. Vis dėlto vienas jų nurodė, kad tai iš esmės neįmanoma, nes daugeliu paveldėjimo ginčų atvejų taikos sutartimi ginčo negalima išspręsti.

Matot, dėl paveldėjimų, jeigu ten dažniausiai ypatinga teiseną, tai taikos sutartys negalimos. Negalimos taikos sutartys, ypatinga teiseną krenta iš karto. Dėl paveldėjimo, dėl termino palikimui priimti atnaujinimų, nėra ginčo ir taikos sutartis negalima (T3, Pos. 37).

9.8. Ginčai dėl žalos atlyginimo

Vienas informantas nurodė ginčus dėl žalos atlyginimo. Ypač išskyrė tuos atvejus, kai pats žalos padarymo faktas yra pripažįstamas, o šalys nesutaria dėl žalos dydžio.

Galbūt dėl žalos atlyginimo ginčai. Vėlgi tos šalys viena su kita tikrai galėtų tartis, nes daugumoje ginčų dėl žalos atlyginimo, vėlgi būna, kad nesutarimai kyla dėl paties žalos dydžio, ne tai, kad žala padaryta, bet dėl žalos dydžio, tai faktiškai vykdant ikiteisminę mediaciją, kas vyksta ir šiuo metu, sakysim, nagrinėjant bylą teisme arba perduodant tą bylą teisminei mediacijoje būtent, jeigu kiekviena šalis padaro kažkokias tai nuolaidas, kompromisą sudaro, sumažina tą žalos dydį, tai tikrai ta... vien tik dėl žalos dydžio, tai aš manyčiau tos bylos, kai neginčijama iš viso, ar padaryta žala, tai tada tikrai galėtų būti sprendžiamos ikiteisminėje mediacijoje. (T16, Pos. 32).

9.9. Ginčai dėl žemės

Kitas informantas paminėjo žemės ginčus.

Tai ką tikrai daryčiau – privaloma mediacija turėtų būti ginčiuose dėl žemių, būtent, dėl ribų, dėl sklypų padalinimo, dėl žemių besqlygiškai ikiteisminė turėtų būti. <...> bet žemės – tai besqlygiškai, iš karto atiduočiau į mediaciją, iš karto, nes labai labai jau sqžiningai padirbus, tikrai galima pasiekti taiką, tikrai tikrai galima (T18, Pos. 29).

Apibendrinant, absoliuti dauguma informantų palankiai vertina privalomosios mediacijos idėjos plėtrą. Daugiausia siūloma plėsti privalomosios mediacijos taikymą tokiose ginčų kategorijose kaip ginčai tarp bendraturčių, darbo ginčai (nesiūlant keisti esamos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos, o ją papildant), rangos ginčai, ginčai dėl skolų, nedidelės vertės ginčai, vartojimo ginčai, ginčai tarp juridinių asmenų, ginčai dėl žalos atlyginimo ir ginčai dėl žemės. Papildomai iškeltas ir mediatorių specializacijos konkrečioje ginčų kategorijoje būtinybės klausimas.

10. Teisėjų informantų siūlomi privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo ir praktikos tobulinimai

Informantai aktyviai dalijosi idėjomis, kaip galima būtų patobulinti galiojantį privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką. Atkreiptinas dėmesys, kad daugiausia jų pasiūlymai yra nukreipti ne į esamo teisinio reguliavimo, bet į jo įgyvendinimo tobulinimą. Analizuojant surinktą informaciją taip pat pastebima, kad dažniausiai informantai neteikia konkrečių teisinio reguliavimo keitimo pasiūlymų, o tik identifikuoja problemines teisės normas ar netinkamą privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktiką. Visi informantų pastebėjimai analizės metu buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

10.1. Pranešimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą įteikimo antrajai ginčo šaliai tvarkos tobulinimas

Didžiausią susirūpinimą informantams (visi 21 informantas apie tai viename ar kitame kontekste kalbėjo) kelia pranešimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą įteikimas. Šią problemą daugelis jų įvardijo prie blogosios privalomosios mediacijos taikymo patirties, kuri buvo pristatyta ankstesniame šios ataskaitos skyriuje. Lygiai taip pat jie šią problemą iškėlė ir kalbėdami apie galimus patobulinius. Siekiant išvengti nesusipratimų, su kuriais teisėjai susiduria, informantai siūlo ieškoti būdų, kaip užtikrinti, kad minėti pranešimai tikrai būtų įteikti potencialiems atsakovams. Tai ne tik taupyty teismų laiką, nes nebereiktų aiškintis, ar tikrai pranešimai buvo išsiųsti atsakovams, bet ir apskritai didintų privalomosios mediacijos atvejų skaičių, kurių metu, tikėtina, šalys galėtų sudaryti taikius sutarimus ir į teismą visiškai nesikreipti arba kreiptis supaprastinta tvarka.

<...> neužtenka vien tiktais išsiųsti. <...> jūs bandykit visais įmanomais būdais susisiekti, nes tai, kad jūs išsiuntėt, nereiškia, kad sąmoningai žmogus atsisakė, tiesiog jisai nežinojo. Pasitaikė ir tokių situacijų, kad netgi žmogus areštą atlieka. Ir objektyviai net negalėjo gauti, tai aš norėčiau, kad įstatyme būtų būtent nuostata, kad realiai turėtų būti įteikta, grįžimo šaknelė, kad matyty, kad įsiteikė. <...> Tai labai patarčiau, kad būtų įstatyme reglamentuota, kad teismui, kai pateikia pažymą, kad nepasinaudota ikiteisimine tvarka, turi būti įrodymai, kad tikrai šalis buvo informuota ir teismui nereiktų papildomai dirbti ir atsisakinėti <...> (T7, Pos. 14).

Kažkaip reikėtų įstatyme pagalvoti, kaip to asmens dar paieškoti ar nusiųsti kaip nors, nežinau. Na kažkokių informavimo būdų reikia, kad faktiškai vyktų mediacija, o ne tik pažyma. VGTPT nežinau, kaip jie šituo klausimu dirba, su jais būtų labai gerai kažkokią diskusiją, nes jie dabar tą mediaciją organizuoja šeimos bylose. Nežinau, daug matau labai formalių pažymų (T6, Pos. 13-17)

<...> aš vis tik galvoju, kad reikėtų truputėlį galbūt ir teisinę bazę šiek tiek reguliuoti, reiškia dėl mediacijos būtent to ir t. t. Nes suprantant dabar, žinot yra daug tokių atvejų, kad vieni išvažiavę į užsienį, kiti reiškia čia, bylose kontaktų beveik neturi nu ir t. t., nu ir formaliai išsiuntė <...> (T14, Pos. 37).

Nepaisant to, kad formuojama teismų praktika neįpareigoja teisėjų aktyviai aiškintis, ar pareiga pasinaudoti privalomąja mediacija buvo įgyvendinta tinkamai, dalis teisėjų yra linkę nežiūrėti į šią pareigą formaliai ir nori įsitikinti, ar tikrai atsakovas buvo tinkamai informuotas apie privalomosios mediacijos inicijavimą. Dažnai to reikalauja ir patys atsakovai, ginčydami pasinaudojimą privalomąja mediacija.

O man sakykim su mediacija, aš matau tikrai, kad mediacija nepavyko, nes neįteikta tam atsakovui. Ir viskas, ir el. pašto adresas mažybinis kažkoks – saulutė, mažutė ir viskas. Tai ar tikrai tinka? Mums apeliacija pasakė, kad čia ne mums spręst, jeigu mediatorius nesusisiekė, tai nesusisiekė (T2, Pos. 21).

Informantai kritikuoja praktiką siųsti pranešimus apie inicijuojamą privalomąją mediaciją elektroniniu paštu. Vienas jų teikia siūlymą detalizuoti įteikimo tvarką ir pranešimus siųsti visų pirma gyvenamosios vietos adresu.

Sakyčiau, kad būtų tikslinga nustatyti, kad jis siunčiamas visų pirma gyvenamosios vietos adresu ir tik tai tokiu atveju, kai nepavyksta įteikti gyvenamosios vietos adresu, būtų galima siųsti el. paštu ar kitomis el. ryšio priemonėmis. Nes tas įteikimas tikrai yra svarbu. Būna kaip ir minėjau daug atsakovų ar atsakovių, kurios ateina ir sako, kad niekas į mus nesikreipė (T3, Pos. 39).

<...> aš nežinau ant kiek tai populiaru, bet esu matęs Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos pažymų, tiesa nebepamenu kuriuo čia laikotarpiu, kur jie lyg siuntė elektroniniu paštu, tai nežinau, man toji vieta nelabai patiko (T4, Pos. 37-41).

Šiai problemai spręsti konkretesnį pasiūlymą turėjęs informantas nurodė, kad teisėjams darbą palengvintų, jei Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba ar privatūs mediatoriai, administruojantys privalomąją mediaciją jos inicijavimo laikotarpiu, antrajai ginčo šaliai neatsakius pranešime teismui aiškiai nurodytų, kaip ir kada buvo siųstas pranešimas, kokiais dar būdais buvo bandyta su atsakovu susisiekti.

<...> kai byla jau keliauja į teismą su ieškiniu, galbūt tas mediatorius galėtų kažkokią paruošti formą, kaip pranešta, kada pranešta, kad teisėjas matytų, kokiū būdu susisiektas su tuo atsakovu, nes dažnai, kaip minėjau, paaiškėja, „Man nieko nesiuntė, man neskambino, aš nežinau, čia formaliai kažkur, tokio adreso net nežinau“ ir prasideda piktnaudžiavimai. <...> Galbūt kažkokia būtų forma ir teisėjas atsiverstų ir matytų. Jums siuntė du kartus, skambino tiek kartų ir jūs nerodėte jokio susidomėjimo, viskas ir aišku (T2, Pos. 19).

Kitas informantas pasiūlė pranešimams apie inicijuojamą privalomąją mediaciją taikyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse apibrėžtą procesinių dokumentų įteikimo tvarką.

Padarykim kaip CPK, padarykim registruotą siuntą ar dar kažką, kad būtų aišku, kad gavo tą informaciją. Praėjo tas 14 dienų ir rašykit tą pažymą, kad nepasinaudojo (T4, Pos. 37-41).

Dar vienas informantas siūlė tikrinti iš šalių gaunamus antrųjų šalių adresus ir kitus kontaktinius duomenis valstybės registre.

Taip, tuo labiau, kad aš manau, kad VGTPT ar advokatai irgi turi galimybę pasižiūrėti, kur asmens deklaruota vieta, ar ji pasikeitusi būna. Tiesiog išbandyti Registrų centro duomenis, ne tai, kad šalis pateikia adresą ir to užtenka. Tiesiog patiems pasidomėti, gavus ieškinį per visas duomenų bazes pasižiūrėti, ar tikrai ten yra to asmens gyvenamoji vieta, ar turi telefono numerį, pabandyti susisiekti (T7, Pos. 42-44).

10.2. Procesinių mediaciją skatinančių priemonių ir sankcijų veiksmingumo stoka

Vienas informantas įžvelgė problemų dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 str. 8 d. numatytos nuostatos dėl procesinės mediaciją skatinančios priemonės – žyminio mokesčio sumažinimo⁴⁷. Nors ši priemonė netaikoma privalomosios mediacijos atveju, informanto pastebėjimas yra aktualus ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 93 straipsnio 4 d.⁴⁸ atžvilgiu. Informantas nurodo, kad mediatoriumi sunku nustatyti šalių elgesio sąžiningumą ar nesąžiningumą. Siūloma detalizuoti situacijas, kuomet galima šias nuostatas taikyti.

Tai manau, kad ši nuostata iš tikrųjų nelabai veikia praktikoje, kadangi neteko matyti nei iš vieno mediatoriaus kažkokių paaiškinimų ar nuorodų, kad kažkas buvo nesąžiningai daroma mediacijos metu. <...> Tai manau, kad mediatoriam nustatyti nesąžiningumą šalių yra itin sudėtinga ir manau, kad šita norma faktiškai nėra taikoma. Tai čia reikėtų galbūt kitaip reglamentuoti tuos dalykus, gal tarkime įtvirtinti, kad jei šalis pasitraukė iš mediacijos be priežasčių arba nurodydama kažkokias subjektyvias priežastis, na kažkaip kitaip reikėtų reglamentuoti šią situaciją, nes dėl sąžiningumo tikrai niekas neveikia. (T3, Pos. 33).

10.3. Situacijų, kai ieškovas nežino atsakovo kontaktinių duomenų, problema

Informantams nerimą kelia ir situacija, kai dėl objektyvių priežasčių ieškovas negali nurodyti kontaktinių atsakovo duomenų. Lieka neaišku, kaip tokioje situacijoje elgtis teismams.

Kaip jam pasinaudoti ta mediacija, jei gyvenamoji vieta nežinoma? Aš irgi bijau tokių, nes yra pas mus ir tokių asocialių asmenų, kur nedeklaruota, valkatauja, gyvena asocialų gyvenimo būdą, narkomanai ir prašant nutraukti santuoką irgi jų neįmanoma prigaut. Niekaip. Kaip tokiu atveju nutraukt tą santuoką? Čia šitoje vietoje taip neaišku (T6, Pos. 13-17).

Kitas informantas nurodo, kad šiuo klausimu jau yra suformuota teismų praktika ir teisėjai naudojami savo diskrecija ir priima ieškinius be privalomosios mediacijos, jei dėl objektyvių aplinkybių ieškovas neturi atsakovo kontaktinių duomenų.

O va dabar čia visai neseniai pastarosiomis dienomis atsisakiau priimti, nes ieškovas nepasinaudojo privaloma mediacija. Atsisakiau priimti ieškinį ir gavau atskirą skundą. Na įsigilinau į atskirojo skundo argumentus, į teisminę praktiką ir vis tik pasinaikinau savo nutartį, kadangi sutuoktinė jo ilgą laiką gyveno užsieny ir jį neturi kontaktų.<...> na negaliu kalbėti visų teisėjų vardu, bet daugumos nuomonė, kad pakankamai mes liūdim, kai įstatyme yra spragų, neaiškumų ir vat tą turime pildyti mes <...> Tai taip, manyčiau, kad įstatymas turėtų numatyti, kad ir kitais objektyviais atvejais, kai neįmanoma pasinaudoti dėl objektyvių aplinkybių (T9, Pos. 15-17).

10.4. Siūlymas keisti privalomosios mediacijos modelį

Vienas informantas pasiūlė peržiūrėti patį privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose modelį. Remdamasis užsienio valstybių patirtimi, jis siūlė užtikrinti, kad visų šeimos ginčų šalys privalomai turėtų susitikti su mediatoriumi informacinėje sesijoje, kurios metu būtų profesionaliai išaiškinta apie mediacijos procesą ir jo

⁴⁷ „8. Jeigu prieš kreipdamosi į teismą šalys ginčą sprendė mediacijos būdu, mokama 75 procentai šio straipsnio 1 dalyje nurodytos mokėtinos žyminio mokesčio sumos, bet ne mažiau kaip penki eurai. Šioje dalyje nurodytu atveju teismui turi būti pateikti rašytiniai įrodymai apie ginčo sprendimą mediacijos būdu. Šioje dalyje nurodyta žyminio mokesčio lengvata netaikoma, jeigu paaiškėja, kad šalis prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai arba nesąžiningai naudojos mediacija, arba mediacijos metu reikė nesąžiningus prašymus. Šioje dalyje nurodyta žyminio mokesčio lengvata taip pat netaikoma, kai Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nustatyta tvarka buvo vykdoma privalomoji mediacija.“ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>

⁴⁸ „4. Teismas gali nukrypti nuo šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Šalies procesinis elgesys laikomas tinkamu, jeigu ji sąžiningai naudojos procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atliko procesines pareigas. Teismas, nustatęs, kad šalis neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija arba prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai, arba nesąžiningai naudojos mediacija, arba mediacijos metu reikė nesąžiningus prašymus, taip pat gali nukrypti nuo šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių.“ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>

naudą. Esamas teisinis reguliavimas iš esmės nustato pareigą būsimam ieškovui inicijuoti privalomąją mediaciją, bet potencialiam atsakovui jokios pareigos dėl dalyvavimo mediacijoje nėra.

<...> kai yra privalomoji mediacija, jos nedaug kur yra, bet mano nuomone, turėtų tas pirmasis susitikimas būti privalomas. Ar jis bus 20 min, ar pusvalandis, ar valanda. Nesvarbu pabaiga, kad žmogus supratų, kas tai yra, jeigu jinau privaloma, tai ne laiškelis turi būti privalomas. Ir jei jis išbandytų tą galimybę ateiti, kad jam būtų paaiškinta, kas tai yra ir kiek tai jam naudinga“ (T8, Pos. 5).

Iš esmės panašią mintį turi ir kitas informantas, kuris ieško galimybių, kaip labiau įtraukti į procesą mediatorius.

Sunku pasakyti, ar čia kažką labai būtų galima... ar čia daug tuos mediatorius taip įtraukti į tą procesą, ar ne (T1, Pos. 55).

Panašia linkme mąsto ir kiti informantai, kurie norėtų užtikrinti privalomosios mediacijos neišvengiamumą.

Man tik atrodo, kad labai švelniai nustatyta įstatyme... kad galima apeiti labai paprastai. Gal kažkaip norėtusi, kad stipriau būtų, bet kitą vertus gal ir jeigu neranda to žmogaus gi negali užkirsti kelio jiems tam ieškovui kreiptis į teismą (T11, Pos. 37).

Na žinot iš tiesų truputėlį norėtusi, kad būtų tas mediacijos procesas ne taip lengvai išvengiamas, privalomas mediacijos procesas. Nes šiuo atveju mes matom, kad tiesiog gudrus advokatas, kaip aš sakau jisai visą laiką patars savo klientui kaip apeiti tą dalyką, <...> kažkaip lengvai, per daug lengvai išvengiama šio, to tokio proceso (T12, Pos. 25).

<...> tikrai labai formalu per valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, galbūt turėtų būti poįstatyminis aktas, kad nu privaloma susitikt žmonėm, išnaudoti visas galimybes turėt kontaktą ir tiksliai įsitikinus, kad jisai nenori <...> (T15, Pos. 44-46).

<...> ikiteisminė mediacijoj turi būti, turėtų būti vykdomas kitos šalies, vykdoma kitos šalies paieška, neformaliai tiktais sprendžiant, tačiau ir dedant visas pastangas, kad tikrai surasti tą kitą šalį ir ikiteisminę mediaciją įvykdyti jau tikrai tikrai šalims pasikalbant tiek su mediatoriumi, tiek tarpusavyje, ir tiek bandant ieškoti tų kontaktų, ir tų kompromisų (T16, Pos. 34).

10.5. Dėl pažymos apie privalomosios mediacijos pabaigą galiojimo termino

Pasitaiko situacijų, kai nuo privalomosios mediacijos pabaigos iki ieškinio pateikimo praeina ilgas laiko tarpas ir teisėjams arba atsakovams kyla klausimas, ar ši pažyma yra aktuali, ar reikia privalomąją mediaciją kartoti. Keli informantai identifikuoja šią problemą ir siūlo neaiškumą išspręsti, nurodant įstatyme, per kiek laiko pasibaigus privalomajai mediacijai reikia kreiptis į teismą.

Dabar va čia turėjau mediacijos tokį klausimą reiškiasi buvo mediacija pasinaudota 2021 metų nuo balandžio iki liepos medijavosi ir dabar atėjo į teismą... Klausimas tas pats? Tas pats. Dėl vaiko išlaikymo dydžio pakeitimo. Kita šalis jau rašo: „Palikit ieškinį nenagrinėta. Nepagrįstai jį priėmėt. Medijavomės čia labai seniai“ ir jau ir ... tada jau tvirtina, kad „Tada mediacija baigėsi tuo, kad mes sutarėm, kad jinau į teismą nesikreips dėl padidinimo, o dabar va jau jinau pakeitė savo nuomonę, tai mes turim mediaciją iš naujo pereiti“. Na, aš taip vadovavausi, kad nematau jokių aplinkybių, kurios rodytų poreikį ar ten kažką peržvelgti dokumentus ir kad kadangi įstatyme nėra numatyto termino per kurį turi ten tą ieškinį pateikti, laikiau, kad tinkamai ta mediacija praeita (T11, Pos. 19-21).

<...> ten išvis jau pora metų buvo praėję nuo mediacijos ir mačiau iš pateiktų susirašinėjimų su mediatoriumi, kur derino posėdį, kad tiesiog irgi pasitraukė iš mediacijos net nepaėjus toms 15 dienų. Tai net irgi... nevisai dėl to ir kad realiai neįvyko... tai liepia dar kartą eiti, bet vat man įdomu, ar čia buvo svarstyta ir kažkaip sugalvota, kad nereikia to termino, ar čia visai nebuvo svarstyta? Nes man tai atrodo, kad tikrai būtų logiška, nes tikrai būna, kad ten medijavosi gal prieš metus <...> (T11, Pos. 19-21).

Į teismą kreipiasi daug vėliau negu, kad buvo ta privaloma mediacija, yra buvę, kad ir metai laiko praeina, tarkim vat mediacija ir tada tik ateina tas jau ieškinys ar ginčas teisme, tai va tada ir kyla tų klausimų, kaip vertinti, ar čia išlaikyta ta procedūra, ar reikia laikyti, kad vis tik na nebuvo, na jeigu ten metai mediacija vyko <...> (T17, Pos. 13-21).

10.6. Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. nurodytos išimties

Vienas informantas nurodė, kad formuojasi teismų praktika plečiamai aiškinti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. nurodytą išimtį, susijusią su galimu smurtu artimoje aplinkoje, kaip atleidimo nuo pareigos naudotis privalomąja mediacija priežastį. Yra apeliacinės instancijos nutarčių, atleidžiančių nuo tokios pareigos net ir tuomet, kai smurtauta buvo ne prieš patį ieškovą, bet prieš jo vaiką.

<...> iš tikrųjų dažnai tokie yra sutuoktinių inicijuoti ikiteisminiai tyrimai dėl galimos vaikų, smurtavimo prieš vaikus, jie pasibaigia niekuo. Tai turėtų būti, mano galva, įstatymo aiškiau apibrėžta tada, kad nereikėtų teismams plečiamai aiškintis ir skirtingai interpretuoti ir išplėsti tą sąvoką, kad ne tik smurtą patyręs asmuo, bet ir kiti šeimos nariai arba nu tiesiog griežtai tada sureglamentuoti, kaip turėtų būti interpretuojama (T15, Pos. 25-28).

10.7. Dėl mediatorių paslaugų kokybės

Privalomosios mediacijos realumą ir tikrą, o ne formalų įgyvendinimą informantai sieja ne tik su tinkamu dokumentų įteikimu, bet ir su mediatorių teikiamų paslaugų kokybe ir mato poreikį ją kelti.

Aišku dėl to pačio vykdymo realumo mediacijos... vėlgi čia tas mechanizmas dabar taip ekspromtu sugalvoti, kaip čia padaryti, kad tas mediatorius viską darytų ir darytų realiai. Tikrai skirtų tiek laiko, ne taip, kad pirmas susitikimas, koks nors ir baigta (T1, Pos. 55-57).

<...> tas mediatorius, yra žinokit buvę, vėlgi na vis tik, na kaip ir per mokymus mediatoriam sako, na vis tiek ir ta sudaryta taikos sutartis, na Jūs turit neprieštarauti įstatymam, nes būna ir tokių, kai tiesiog atrodo šalys susitaria, bet realiai negali jos tvirtinti, nes yra na tam tikri niuansai, kad na neatitinka teisinio reglamentavimo, tai va matyt nuo to mediatoriaus kompetencijos, ir profesionalumo reik, tikrai, tikrai priklauso (T17, Pos. 66-77).

Bet vienintelis dalykas sakau, mediatorių jau kokybe reikia didinti, nes jau dabar mediatorių iš tiesų yra daug, ne visi jie kokybiškai aišku teikia savo paslaugas, ne visi turi pakankamai kvalifikacijos. (T21, Pos. 24).

Kiti informantai siūlo imtis priemonių mediatoriams palaikyti ir jų kvalifikaciją tobulinti suteikiant jiems galimybę dėl konkrečių konfliktinių situacijų sprendimo konsultuotis su psichologais. Informantai mato ir poreikį kurti specialią mediatoriaus darbo metodiką.

<...> raginčiau specialistus pasitelkti šeimos psichologus tam, kad jie padėtų sukurti metodiką. Darbo, mediacijos metodiką. Antra, dovanokit, mano, gėda, bet aš nežinau, ar įstatyme parašyta, kad mediatorius turi teisę pasitelkti specialistus mediacijos procese, bet šitoje vietoje psichologo pasitelkimas ir pasikvietimas... <...> O kodėl gi ne? Kodėl negali mediatorius turėti krepšelio? Koks 200 eurų krepšelis specialistui, į kurį gali kreiptis. <...> Bet aš galvoju, kad specialistų pasitelkimas, ypač psichologų, mediatoriams turėtų padėti (T5, Pos. 36-38).

Tai va jeigu mes į tą privalomą mediaciją kaip įrankį galėtume įtraukti, kad na galima būtų naudotis eksperto pagalba ir apmokėtų valstybė tarkim už tas ekspertizes ar kokį ekspertą išsikviestų, nežinau, į tą savo mediaciją, <...> (T20, Pos. 27).

Kitas informantas ragina organizuoti daugiau praktinių mokymų, dažniau taikyti komediaciją, kaip būdą mažiau partyrusiam mediatoriui įgyti įgūdžių.

<...> labai trūksta mokymų, praktinių mokymų. Na ta teorija, mes ją kaip ir patys galime rasti pasiskaityt. Ir padėjėjos sako, kad labai būtų gerai, kad mes galėtume kuo daugiau tokių tikrų procesų pamatyti, nes tos simuliacijos tai jos vis tik yra tik simuliacijos. <...> matyt per ko-mediaciją (T9, Pos. 29).

Dar vienas informantas atkreipia į ypatingą poreikį suteikti teisinių žinių mokymų mediatoriams psichologams.

<...> mediatorius turi turėti teisinių žinių, privalo turėti teisinių žinių. Aš... yra psichologų, kurie turi tikrai plačios patirties jau ir medijuoja daug, taip, psichologas labai įdirbio įdeda, jau žmonės ateina suvokdami dėl gyvenamosios vietos vaiko nustatymo, dėl išlaikymo dydžio jau įvykęs kažkoks ten tarkim pokalbis, bet kai tiktai prasideda dividendai, akcijos, padalijimas turto, kurio dalis paveldėta, dalis dovanota, dalis pagerinta iš giminių padovanotų pinigų, ką gali pasakyti psichologas? Nieko jis negali pasakyti (T13, Pos. 31).

10.8. Dėl atlygio mediatoriams

Vienas informantas išreiškė susirūpinimą dėl mažo atlygio, mokamo mediatoriams, teikiantiems paslaugas pagal sutartis su Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Jo matymu, didesnis atlygis labiau motyvuotų mediatorius stengtis.

Dar vienas dalykas galbūt, sakykime, dabar ikiteisminę mediaciją vykdančys mediatoriai gauna atlyginimą už vykdomą privalomą mediaciją. Kiek man yra žinoma, jis tikrai nėra didelis ir galėtų šiek tiek aukštesnis būti, kad motyvuotų mediatorius kiek galima daugiau apsiimti ginčus spręsti, dėti daugiau pastangų tiems ginčams išspręsti (T3, Pos. 39).

10.9. Dėl valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos valandų

Identifikuotas ir poreikis skirti daugiau valstybės finansuojamų valandų mediacijos procesui vykdyti.

<...> Tai vat specializacija ir laiko išplėtimas šeimos bylose gal iki aštuonių valandų kokių, aš manau padėtų patobulinti tą procesą, kai ji vyksta (T21, Pos. 16).

10.10. Poreikis išaiškinti, kokių ginčo teiseną sprendžiamų šeimos ginčų atžvilgiu būtina privalomoji mediacija

Anot keleto informantų, išlieka problema nustatyti, ar konkrečioms šeimos ginčams reikia taikyti privalomąją mediaciją kaip išankstinę ginčo sprendimo teisme tvarką.

Bet kuris teisininkas Jums pasakys, kas yra šeimos ginčai pagal Civilinį procesą ir Civilinį kodeksą. Tai yra net ir teisės nustatymas, ir motinystės/tėvystės nuginčijimas, tėvų valdžios apribojimas. Na tai kokia ten mediacija? (T8, Pos. 7).

Toliau dar buvo kilus tokia teisinė diskusija, kaip su tais teismo įstatymais, na pareiškimu dėl teismo įstatymo, kad yra supaprastintas procesas, reikia tos mediacijos? Nereikia? (T20, Pos. 6-7).

Vienas informantas nurodė, kad teismui pačioje pradžioje kilo sunkumų nustatant, kokių šeimos ginčų, sprendžiamų ginčo teiseną, atveju yra reikalinga privalomoji mediacija.

Teismas susidūrė su tuo, kad teismas susidūrė dėl sąvokos jau iš karto galbūt netinkamai ji buvo įvertinta, tai susidūrė su sąvoka, kokie ginčai perduodami teismui (T2, Pos. 5).

<...> žinot būna dar tokių situacijų, kur galbūt, na ginčitinių, bet tik ir na ta praktika yra irgi iki Aukščiausio teismo jau kai kurie klausimai nuėję ir analizavę. Na, kai būna tokia situacija, kai na apie šeimos santykius, na ar čia turėtų būt taikoma ta privaloma mediacija <...> (T17, Pos. 13-21).

11. Tyrimo išvados

Kokybinio teisėjų, sprendžiančių šeimos bylas, požiūrio į privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką tyrimo rezultatai rodo, kad interviu teikę teisėjai informantai asmeniškai labai pozityviai vertina privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose idėją. Iš 21 informanto tik 1 turėjo neigimą požiūrį į šią naujovę.

Teisėjai informantai apie mediacijos, kaip įstatymu nustatytos privalomosios ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos, šeimos ginčiuose įvedimą nuo 2020 m. sausio 1 d. žinojo, nes naujovėmis domisi patys arba apie tokį pokytį buvo informuoti interneto svetainėje www.teismai.lt ir žiniasklaidoje. Nors informantai specialiai nesirengė šios naujovės įgyvendinimui, tačiau savo kolektyvuose pokyčius aptarė. Tik vienas informantas nurodė, kad jo atstovaujama teisme buvo rengiamasi modeliuojant galimas situacijas ir teismo veiksmus jose. Įsigaliojus vertinamosioms nuostatoms, gavę pirmuosius ieškinius teisėjai suskubo tartis ir ieškoti tinkamiausių nutarčių formuluočių ir individualių situacijų sprendinių, kas rodo, kad teismuose išankstinio pasirengimo šiai naujovei ir diskusijų šiuo klausimu trūko.

Pradėję taikyti vertinamąsias nuostatas iš pat pradžių visi informantai pastebėjo, kad labai daug ieškinių šeimos ginčiuose pasiekdavo teismą be įrodymų, kad buvo pasinaudota privalomąja mediacija. Informantai mano, kad tas buvo sąlygota nepakankamo visuomenės ir teisininkų informavimo apie pokyčius. Vis dėlto gana greitai ginčo šalys ir teisininkai su naujove susipažino ir situacija stabilizavosi. Tyrimo atlikimo metu, informantų teigimu, itin retai pasitaiko atvejų, kai šalys nepateikia pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją įgyvendinimo įrodymų.

Informantai identifikavo daug įvairių veiksnių, atskleidžiančių gerąją privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo ir taikymo praktiką. Be abejojimo, svarbiausias jų – galimybė ginčo šalims pačioms rasti tinkamiausius ginčo sprendimo būdus ir baigti ginčą taikiai dar iki teismo arba teismui minimaliai įsikišant – patvirtinant taikos sutartį. Mediacijos šeimos ginčiuose privalomumas ženkliai padidino mediacijos bendrą žinomumą Lietuvos visuomenėje. Kiti teigiamą poveikį turėję veiksniai, kuriuos nurodė informantai, susiję net ir su nesėkmingos privalomosios mediacijos nauda. Informantų nuomone, po privalomosios mediacijos (tais atvejais, kai ji baigdavosi šalims nepavykus susitarti) ginčo teisme šalys yra labiau pasirengusios konstruktyviam ginčo sprendimui teisme, jos yra išsikalbėjusios, išsiaiškinusios ginčo aplinkybes, susirinkusios įrodymus. Kadangi privalomosios mediacijos metu dažniausiai advokatai nedalyvauja, informantai pastebėjo, kad ginčo šalys tapo autonomiškesnės, svarsto sprendimus savarankiškiau, mažiau pasiduoda teisininkų įtakai. Išskirtina ir tai, kad po privalomosios mediacijos į teismą patekę ginčai, kai kurių informantų nuomone, buvo sumažėjusio eskalacijos lygio, nes mediacija sumažino šalių susipriešinimą, leido joms viena kitą išgirsti. Didžioji dalis informantų pastebėjo ir teismo darbo krūvio šeimos ginčų dalyje sumažėjimą arba persiskirstymą, nes dėl privalomosios mediacijas įvyksta tam tikra šeimos ginčų atranka, kuomet sudėtingi arba ypač principingų ir kovoti siekiančių šalių ginčai pasiekia teismą, o kiti – išsprendžia privalomosios mediacijos metu. Dėl to daugelis informantų pajuto, kad daugiau tenka tvirtinti taikių susitarimų tvirtinimu, o mažiau dirbti su ginčais. Apibendrinus galima teigti, kad daugelio informantų teigimu, teismuose sumažėjo ginčo teiseną spręstinių ginčų ir padaugėjo santuokos nutraukimo teisinių pasekmių tvirtinimo ypatingąją teiseną bei taikos sutarčių tvirtinimo supaprastinto proceso tvarka.

Tyrimas atskleidė ir blogąją privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo ir taikymo praktiką. Informantai identifikavo daug įvairių veiksnių, atskleidžiančių mažiau pozityvią jų patirtį. Kaip didžiausias trūkumas buvo įvardyta neefektyvi pranešimų apie privalomąją mediaciją įteikimo tvarka. Informantai nurodė kasdien susiduriantys su atvejais, kuomet atsakovai ginčija pasinaudojimo privalomąją mediaciją tinkamumą ir tam pagrįsti teikia svarius įrodymus. Pavieniai informantai identifikavo ir kitus privalomosios mediacijos praktikos trūkumus, dažniausiai siedami tai su nepakankamu mediatorių profesionalumu. Kaip vieną iš privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose negatyvaus poveikio veiksnių informantai nurodė tai, kad teisėjai, manydami, kad taikos sutarties sudarymo galimybės jau visiškai išnaudotos privalomosios mediacijos metu, deda daug mažiau pastangų šalims sutaisyti naudojantis teismo sutaikymo institutu.

Daugelis informantų labai teigiamai vertina 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojusią išimtį dėl privalomosios mediacijos taikymo nustačius smurto artimoje aplinkoje galimybę. Nors praktikoje ši išimtis taikoma itin retai, daugelis šių pataisą vertina kaip racionalią ir reikalingą. Jai nepritariantys informantai, kurių yra mažesnė dalis, mano, kad taip yra sukurtas mechanizmas, leidžiantis dar lengviau išvengti privalomosios mediacijos, be to, smurtu santuokos nutraukimo procesuose ginčo šalys neretai piktnaudžiauja siekdamos geresnio savo interesų patenkinimo.

Informantai įžvelgė ir privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose poveikį teisminės mediacijos vystymuisi. Daugelis jų patvirtino, kad padidėjo mediacijos žinomumas apskritai, kas lėmė, jog teisėjams reikia mažiau laiko skirti šalims atskleidžiant, kas yra mediacija. Kita vertus, nesėkminga patirtis privalomojoje mediacijoje šeimos ginčo šalis atgraso nuo bandymų dar sykį bandyti tartis teisminėje mediacijoje. Kartu jaučiamas teisėjų, nagrinėjančių šeimos ginčus, pastangų įtikinti šalis imtis teisminės mediacijos trūkumas, nes gajus įsitikinimas, kad taikos sutarties galimybės jau visiškai išnaudotos privalomosios mediacijos metu.

Net 15 iš 21 interviu teikusių informantų nurodė, kad mato poreikį ir galimybes plėsti privalomosios mediacijos taikymą kitose civilinių ginčų kategorijose. Tik keli informantai į šį klausimą atsakė neuztikrintai ir tik vienas nurodė, kad tokia plėtra nereikalinga. Informantai didžiausią privalomosios mediacijos potencialą mato tokiose kategorijose, kaip darbo ginčai, bendraturčių, kaimynų ginčai, ginčai dėl skolų, vartojimo ginčai, nedidelės vertės ginčai. Pavieniai informantai minėjo ginčus dėl paveldėjimo, žemės, žalos atlyginimo. Kai kurie nenurodė konkrečių ginčų kategorijų, tačiau identifikavo ginčų specifiką, kuri rodo galimą jų imlumą privalomai mediacijai. Kaip svarbus aspektas čia įvardyta tai, kad ginčas yra kilęs tarp fizinių asmenų, dėl jų tarpusavio santykių, bendro gyvenimo. Kalbėdami apie galimą privalomosios mediacijos plėtrą, informantai kėlė būtinybę mediatoriams specializuotis.

Apibendrinant teisėjų informantų pateiktus siūlymus, daugiausia dėmesio reikia skirti privalomosios mediacijos inicijavimo stadijos organizavimo tobulinimui. Informantas nerimą kelia šiuo metu taikoma pranešimo apie inicijuojamą mediaciją įteikimo potencialiam atsakovui įgyvendinimas. Privalomąją mediaciją administruojantys subjektai (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba ir privatūs mediatoriai) pranešimus siunčia adresais, kurie yra pateikiami privalomąją mediaciją inicijuojančių asmenų. Dėl netikslumų adresuose,

pasikeitusios gyvenamosios vietos, pašto darbo nesklandumų ir kitokių priežasčių dažnai antroji ginčo šalis nebūna tinkamai informuota apie privalomąją mediaciją ir ginčija jos atlikimo faktą teisme. Siekiant išvengti tokių nesusipratimų, informantai siūlo užtikrinti realų dokumentų įteikimą. Tam pasiekti siūloma neapsiriboti pranešimų siuntimu elektroniniu paštu, siųsti juos visų pirma gyvenamosios vietos adresu, tikrinti adresus viešuosiuose registruose, išsiuntus pranešimus bandyti susisiekti su ginčo šalimis telefonu, taip įsitinkinant, kad siųsti pranešimai buvo gauti. Informantai taip pat siūlo kartu su pažyma apie pasinaudojimą mediacija pateikti teismui įrodymus, kaip buvo siunčiamas pranešimas atsakovui. Taip pat buvo pateikta siūlymų sukonkretinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 str. 8 d. ir 93 str. 4 d. minimas nesąžiningo ginčo šalių elgesio mediacijos metu apibrėžtis, nes esamos šių teisės normų formuluotės praktikoje negali būti realiai pritaikytos, todėl tokios taisyklės yra neveiksmingos. Tais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių ginčo šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija, siūloma svarstyti galimybę teismui atleisti ginčo šalį nuo pareigos pasinaudoti privalomąja mediacija. Siekiant užtikrinti privalomosios mediacijos realumą ir kokybę, siūloma keisti Lietuvos privalomosios mediacijos modelį ir užtikrinti, kad visų šeimoms ginčų šalys privalomai turėtų susitikti su mediatoriumi informacinėje sesijoje, kurios metu būtų profesionaliai išaiškinta apie mediacijos procesą ir jo naudą. Taip pat buvo kviesta ieškoti ir kitų būdų, skirtų užtikrinti privalomosios mediacijos neišvengiamumui. Buvo pateikta siūlymų apibrėžti pažymos dėl privalomos mediacijos pabaigos galiojimo terminą. Atkreiptas dėmesys, kad teismams vis dar kyla neaiškumų dėl poreikio siųsti ginčo šalis į privalomąją mediaciją specifinių, retesnių ginčų (nors ir sprendžiamų ginčo teisenai) atvejais. Daug dėmesio informantai skyrė siūlymams dėl mediatorių paslaugų kokybės didinimo identifikuodami poreikį organizuoti mokymus, komediacijas, skirti finansavimą ekspertams įtraukti į mediacijos procesą ir pan. Keletas informantų siūlė didinti valstybės finansuojamų mediacijos valandų skaičių, kelti mediatoriams mokamą atlygį.

4 priedas. Kokybinio tyrimo su privalomosios mediacijos dalyviais

ATASKAITA

Doc.dr.Daiva Skučienė
Vilniaus universitetas

Prof.dr. Agnė Tvaronavičienė
Mykolo Romerio universitetas

ir Indrė Korsakovienė

1.Tyrimo metodika.

Tyrimas buvo vykdomas 2022 m. liepos – rugpjūčio mėn. Buvo atlikta 20 interviu.

Tyrimo dalyvavo tik privalomosios mediacijos dalyviai – 5 vyrai ir 15 moterų. Vienas informantas turėjo pradinį, vienas vidurinį, visi kiti aukštąjį išsilavinimą. Informantų amžius svyravo nuo 27 iki 45 metų, vienas informantas buvo 65 metų amžiaus.

Interviu duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami naudojant MAXQDA programą, atliekant kokybinę turinio analizę ašinio kodavimo principu. Tekstas skaitomas, išskiriamos subkategorijos, kurios jungiamos į kategorijas. Citatos iš interviu koduojamos pagal interviu numerį.

2.Mediacijos vertinimas

Interviu duomenys atskleidė, kad mediacijos vertinimas priklauso nuo to, ar tyrimo dalyviui mediacijos procesas nulėmė sėkmingą rezultatą, t. y. ar pavyko pasiekti taikų susitarimą, taip pat priklauso nuo mediatoriaus kompetencijos – ar ji buvo tinkama dalyvių akimis, ar ne. Keletas informantų, nepriklausomai nuo jų patirties sėkmės ar ne, teigė, kad mediacija apskritai yra gera idėja.

Sėkmingas rezultatas. Sėkmingas mediacijos rezultatas įžvelgiamas per sutaupytą laiką, išlaidas, per dialogo galimybę.

Šiaip vertinu viską labai teigiamai. Ir dėl lėšų turbūt valstybei tas kainuoja vis dėl to garantuojama valstybės, bet iš kitos pusės kiek lėšų sutaupoma kitose vietose esant teisminei ginčui, kuris daug ir teisėjo valandų ir ... jau aš nekalbu apie ginčo šalis kiek lėšų naudoja. Bet ir valstybė gana nemažai prarastų teismuose bylinėjomis metu. Todėl nežinau jeigu nors procentaliai padeda mediacija, tai pasiekti taikos kažkokias sutartis. Bet jeigu nors pusę, tai manau apsimoka. Kaip man padėjo, nežinau kaip būtų buvę teisme. Kiek truktų, kiek pinigų, kiek nervų, kiek visko. Šiaip manau iš visų pusių teigiamas dalykas.(Int9)

Ir tiesiog tas procesas visiškai buvo naudingas. Mes niekada iki tol nebendravom taip, kad susiskambinti, akis į akį susitiktume. Nes kažkodėl taip priešiška nusiteikęs. Ir mediacijos dėka daugelį tokių dalykų palietėm dėl ko ir buvau nusprendusi sakykim ir sakykim dar buvo liudininkas. Tai yra konkrečiai mediatorius ar ne. Kad galim diskutuoti ir yra dar kažkas, kuris girdi, mato ir atstovauja. Tai vat man iš tos pusės mediacija yra vien tik privalumas. Nežinau, aš teigiamai tai vertinu.(Int5)

Realiai ta mediacija truko labai neilgai, labai greitai. Dabar nepameluočiau gal per kokį mėnesį ir viskas išsisprendė. Tikrai iki tol ten buvo tų niuansų, vos ne du metus ten reikėjo vargti. Bet kas liečia pačią mediaciją, tai sakau labai greitai. Nu gal mėnesio bėgyje. (Int20)

Vertinimas labai priklauso nuo mediatoriaus kompetencijos. Privalomosios mediacijos šalių vertinimu, tinkama pagalba, empatija, profesionalumas užtikrina sėkmę procese.

Šiaip ką pati asmeniškai patyriau, gal dėl to, kad buvau pas patyrusį mediatorių jau ir teisininką ir viską taip sakoma, tai tiesiog iš tikrųjų nu pas mane labai gerai žinokit vyko. Gal dėl to, kad neturiu patirties, kas blogai ar ką, bet tikrai žinokit taip gerai susistiguota, sudėliota, subalansuota, kad sakyčiau nu wow tikrai va taip ir turi vykti. ... va ta pagalba leidžiant ramiai, ir kad mediatorius išlaiko tą toną, neleidžia nei vienai nei kitai šaliai kelti balso žeminti, vadinti kaip nors yra labai labai didelis plusas, ir tikrai va sakau, tas saugumas, kai tu sėdi tikrai ramiai ir kad tu žinau, kad tave išklausys su tavim išsikalbės.. nu fantastika tikrai. Tikrai fantastika.(Int16)

Aš dar kartą noriu akcentuoti kad šiaip labai yra keista, kad aš ėjau prieš tai, turėjau privačią mediaciją, turėjau prieš tai, kai buvo privalomoji valstybės ir aš galvojau, kad bus labai blogai, bent jau blogiau kaip minimum, tai buvo ištikrųjų geriau. Nes sakau tas profesionalumas labai jautėsi bet kartu ir empatija ta prasme į kiekvieno įeinant... Ta prasme buvo moteris nors ir nešališka, bet labai empatiška. Empatiją labai jaučiai, tai tai aš labai vertinu, nes čia yra labai svarbi savybė, kuri turi būti arba žmogus ją turi arba lavina. Ir ištikrųjų aš likau labai patenkinta valstybės skiriama. (Int13)

Paslauga tai labai gera, bet čia priklauso nuo mediatoriaus manau. Jeigu tinkamai konsultuoti, nu grynai sakau, kaip mus po to pakonsultavo, mums tiesiog paėmė advokatė popieriaus lapą ir surašė pagal įstatymą priklauso tas tas...skaičiuokite. Pasiskaičiavome viskas aišku. Ir tada priėmėm tą bendrą sprendimą. Tai jei mediatorė būtų taip pasiėlgus, tai ten dviejų susitikimų būtų per akis tikrai. Nes pas mus ginčas buvo toks finansinis: vaikų išlaikymo ir turto padalinimo. Tai labai greitai būtų pasiektas tas bendras sutarimas.(Int7)

Vertinama pati idėja. Informantai mato, kad procesas reikalingas, kad specialistė buvo gera, bet daug kas priklauso ir nuo šalių noro susitarti arba tiesiog mediatoriaus kompetencijos. Net ir trūkstant noro susitarti ar esant mediacijos spragų, informantai, jas pašalinus, mato pozityvią mediacijos naudą.

Man buvo ir pikta ir labai liūdna, kad valstybė kaip ir inicijavo tą procesą ir buvo kaip ir noras ar lūkestis turbūt ir iš valstybės būtų gerai. Bet aš džiaugiausi, kad skyrybų procese tą procesą reikia praeiti, jis yra privalomas, tai aš ir džiaugiausi, kad aš ir kaip pliusiuką užsidėjau, praėjau viskas padaryta. Bet aš iš šito proceso tikrai tikėjausi daugiau. Aš jau jį praėjau, bet kitoms poroms tai turbūt ... Aš labai matau pridėtinę vertę šito proceso, bet jisai turi būti kokybiškas. Ne dėl varnelės. Tai va. Liūdna, kai būna tokie procesai, kurie yra tik dėl varnelės. (Int11)

Man toks įspūdis, kad tikrai specialistė buvo gera, idėja yra gera, bet mano situacijoje tai visiškai nesuveikė. Ir man gaila laiko. (int6)

Ne, sakau esmė čia yra kad viskas nuo dalyvių priklauso. Ta patirtis visai teigiama, viskas ten gerai. Man asmeniškai. Bet situacijai nepadėjo. Bet čia gal ne mediacijos kaltė. Tiesiog nenoriu sakyti, kad čia blogai kažkas. Gal tokių galių galėtų tas mediatorius turėti, kad kalbam, tuos kampus konkrečius ... Labai korektiškai mandagiai, bet sako mes negalim... Tokios taisyklės gal.(Int3)

Sakyčiau netgi į asmeniškumus tokius buvo nuėjus. Kaip pavyzdys, man aiškino, kad pirmą kartą mato tokią klientę, kuri čia su viskuom nesutinka. Ir pirmą kartą čia jai taip ilgai viskas, kad ji nori baigti kuo greičiau, nes negali paimti kitų klientų. Nu vat kažkas tokio. Tai aš tai pakraupus buvau nuo tokio elgesio. Tai va jei viso šito nebūtų, tai būtų labai gerai. Viskas gerai pati idėja pati iniciatyva tai puiki. (Int7)

3. Informuotumas apie mediaciją

Interviu duomenys atskleidė tendenciją, kad informantai apie privalomąją mediaciją nieko nežinojo prieš dalyvaudami joje. Žinią, kad turi dalyvauti mediacijoje, tyrimo dalyviai gauna iš advokatų ar kitų teisininkų. Tik keletas informantų buvo susidūrę su teismine ar privačia mediacija, todėl turėjo žinių apie šią paslaugą.

Neturėjo žinių apie mediaciją.

Aš kreipiausi į teismą tai dėl vaiko išlaikymo pinigų sumos padidinimo, na ir man teismas nurodė, kad aš privalau praeiti tą privalomąją mediaciją. Na kreipiausi aš dėl tos privalomos mediacijos, dabar nepamenu to viso ilgo pavadinimo tos institucijos... (Int17)

Bet kad informacijos trūksta, kas tai yra mediacija ir kad mediacija turi ten tokių trūkumų tikrai yra kur dirbti su ja. (Int15)

Apie mediaciją net nežinojau, nors pats esu ir teisininkas. Bet kadangi su civiline nelabai, tai nuėjau pas advokatą čia pas mus mieste ir advokatas pasakė, kad tokiems ginčams yra nustatyta privalomoji mediacija. Surašė advokatas kreipimąsi, paraišką tą ir viskas, buvo paskirta mediatorė.(Int9)

Tikrai nieko nežinojau apie tai, nes pirmiausiai apie tai išgirdau iš savo advokatės. Jai paskambinau dėl konsultacijos, sako reikia dokumentus užpildyti mediacijai. O kas ta mediacija, dabar sakau man kalbėkite žmogiška kalba. Aš tikrai teisinių dalykų nežinau. Ir tada ji man padėjo užpildyti ir paaiškino kas tai yra. Tai va jos dėka aš sužinojau kas tai yra ir kokia paskirtis yra tos mediacijos. (Int5)

Iš pradžių, kaip ir minėjau, aš nežinojau kas tai yra. Nu ištikrųjų bijojau, galvojau, kad čia bus kažkas panašaus į teismą. (int6)

Turėjo žinių apie mediaciją. Informantas turėjo žinių apie mediaciją iš savo studijų.

Tai mediacija kas tai yra tai išgirdau pirmą kartą bestudijuodama... Ir vienu žodžiu, tiesiog mokiausi ir galvojau, o koks įdomus naujovė, dalykas, realiai apie tai negalvodama. Ir po Naujų metų teko priimti skaudų sprendimą dėl skyrybų ir bevykstant procesui su advokate pamatėme, kad ... Tai va ir tada pasiklausiau, pradėjom domėtis, ir taip susiradau mediaciją. ...kad prieitume to bendro draugiško sutarimo, kad jau nebūtų visiško karo, kaip aš sakau, nes yra mažametis vaikas, viską. Tai vat ir taip va atradom tą procesą ir kreipėmės pagalbos per mediaciją. (Int16)

4. Lūkesčiai dėl mediacijos

Vyraujantis lūkestis dėl mediacijos, informantų žodžiais, yra susitarti. Tik keletas neturėjo jokių lūkesčių dėl varginančių patirčių bylinėjantis prieš mediaciją.

Tikėjau, kad mes galėsime greitai ir sklandžiai rasti bendro pagrindo ir supratimo, kad visų pirma vaikams būtų tas naudinga ir man ir buvusiam vyrui lengvai įveikti tas visas procesas. Ir mes galėtume be kažkokios tragedijos gyventi toliau. (Int19)

Kompromisinio taikaus sprendimo. (int18)

Aš tai tikėjau susitarimo, nu taikos sutarties sakykim, kad nereikėtų iki teismo eiti. (Int 14)

Aš ir tikėjau išspręsti taikiai, profesionaliai, dalyvaujant nešališkam žmogui, išspręsti ginčą. Bet iniciatorium buvau ne aš. Aš manau, kad buvo galima ir taip išspręsti, bet teisiniu būdu tai yra viskas įforminta, apiforminta ir viskas dabar kaip ir aišku ir toliau galima kreiptis jeigu yra poreikis. (Int13)

Šiaip tiesiai šviesiai pasakysiu, tikėjau, kad susitarsim taikiai, išsiskirsim šalių sutarimu. Jau nusileidau tikrai ta prasme, buvai padaręs ir dideles nuolaidas. Ir situacija gavosi tokia, kad tų nuolaidų buvo per mažai. (Int8)

Pagalbos susitarti. Ir bendru sutarimu išsiskirti. (int7)

Šiaip tai nesitikėjau nieko. Nes kadangi tai yra formalumas, tai apskritai nesitikėjau, kad atsilies ta antra pusė, nes nepalaikanti ryšio jau dešimtmetį. Bet kadangi atsilies, tai tikėjau susitikti bent jau pažiūrėti į akis. Ir vaikas to tikėjosi. Ir paklausti ten klausimų turėjom. Bet buvo atsisakyta to. Tai mes taip ir likom. Ne visai iki galo. (Int4)

5. Organizavimas

Paprastai informantai naudojami valstybės apmokamu privalomosios mediacijos laiku. Tik du minėjo, kad jiems reikėjo papildomo mediacijos laiko.

Pilnai buvo trys susitikimai. (Int16)

Žinokit dabar nelabai galiu atsiminti, bet gal jo kažkas tai iki 4 susitikimų. Iki 4 gal po kokių gal valandą. Dabar tikrai konkrečiai negaliu pasakyti. Taip maždaug. (Int20)

Informantų patirtys apie organizavimo tinkamumą ir sklandumą išsiskyrė. Vieniems organizavimas buvo tinkamas ir patogus, kiti teigė susidūrę su problemomis.

Organizavimas buvo tinkamas. Informantai teigia, kad organizavimas buvo patogus, greitas ir jiems tinkamas.

Šiaip tai mums buvo viskas patogiai. Ir buvo, kad aš išvykus buvau, pavyko ir atkelti ir draugiškai. Nesutapo datos tai kitai šaliai, tai man, viskas buvo gerai sutarta, viskas buvo patogiu. (Int1)

Viskas vyko pakankamai operatyviai, greitai, na mes išsisprendėm išties... na kuom aš buvau įsitikinusi 99% kad nieko nebus, vis dėlto rezultatas netgi sakyčiau puikus. Žinokit viskas taip greit iš tikrųjų įvyko, ir taip sklandžiai, kad net negalėčiau kažko išskirti, nes na kreipiausi, gavau atsakymą, kad priskirta mediatorė, jinai su manim susisiekė tą pačią dieną, mes labai greitai sutarėm dėl laiko, ten vyko viskas savaitės vos ne bėgyje gal maksimum

dviejų savaitių. Ir mes žinokim per tuos du susitikimus, tas dvi savaites, žinoki, pilnai išsisprendėm visus klausimus. (Int17)

Mediatorė labai gražiai susisieki su mano sutuoktiniu, pasiūlė jam laiką pagal daugumą ką aš nurodžiau ir jisai prisitaikė, jisai dėl nieko nepyko. Jam viskas tiko ir viską, šitą, labai gražiai susiderinome ir viskas vyko sklandžiai iš tikrųjų. Paskui jau būnant mediacijoje, kadangi norėjom nukelti apmąstymam kitą susitikimą, tai iš karto susiderinom po savaitės kitą laiką, kitą ta prasme taip tvarkingai. Jo, mediatorė tą darė, jinai užsiėmė tuo koordinavimu, ir labai gerai viską padarė. (int16)

Čia aš sakau, kaip jau minėjau, kad jokių neturiu nusiskundimų. Man viskas vyko labai labai sklandžiai net ir greitai. Kai žinant vis tiek Vilniuje kokie yra krūviai tikėtina ir kokia apkrova yra tų teisininkų, tai viskas ten labai, ta prasme puikiai šitie dalykai. (Int13)

Viskas tvarkoje buvo. Mes derinome telefonu, mediatorė skambino, viską aptarėme. Tikrai lanksčiai žiūri į tai. Mūsų miestai skiriasi su kita šalimi. Tai aš tikrai lanksčiai žiūrėjau ir į nuotolinį ta prasme, nebūtinai kažkur fiziškai susitikti. Tai man viskas buvo tvarkoje. Tikrai derinome. (Int4)

Organizavimo problemos. Informantai, patyrę organizavimo problemų, teigia, kad nebuvo jiems tinkamos nuotolinės mediacijos formos, nebuvo atsižvelgiama į jų prašymus VGTPT, per ilgas mediacijos sustitikimų tvarkaraštis.

Aš bandžiau pirmą kartą naudotis mediacija. Mūsų skyrybų procesas jau yra įvykęs. Aš pateikiau prašymą mediacijai. Kita pusė sutiko. Paskutinę dieną galima sakyti buvo paskirta mediatorė, bet ne ta, kurios aš prašiau. Ir paskui vyko du tris mėnesius tiesiog susirašinėjimas kaip susitikti. Ir kita pusė reikalavo, kad būtų susitikimas gyvai. Iš mano pusės tai nėra labai įmanoma, kadangi aš užsienyje gyvenu. Ir tuo metu, kai aš atostogavau Lietuvoje tas buvo irgi neįmanoma. Kadangi buvęs sutuoktinis irgi buvo išvykęs. (Int18)

Iš tiesų pirma mediacija tai buvo dėl vaikų išlaikymo padidinimo. Kas keisčiausia, susidūriau su tokia problema, kai pats gyvenu vienam mieste, o pareiškėjas gyvena kitam mieste ir viskas tai vyko kai buvo pats karantinas. Kadangi auginu vaiką su negalia ir buvau tėvystės atostogose ir sutikau dalyvauti mediacijoje ir siunčiau netgi dokumentus, kad vaikas su negalia, kad negaliu tarkim dalyvauti mediacijoje kitam mieste, bet sutinku, prašiau, kad paskirtų būtent tam mieste arba netoli to miesto arba jeigu galima, kad būtų mediacija nuotoliniu būdu. Viskas tas buvo padaryta raštu, viskas tvarkoj, bet mediaciją paskyrė, visiškai kitam, kitam mieste. Nu tai aišku aš galimybės neturėjau, tai buvo labai daug vargo, labai daug paieškų mediacijos kalbėjimai su vadovais, nu... įtikinti ir išspręsti tą problemą... (Int15)

Nežinau nuo ko čia pradėti. Tai kadangi buvo Covid ir buvo tam tikri apribojimai turbūt susitikimo. Nors paskui kai aš aiškinausi ten nebūtinai galėjo būti tie apribojimai tuo metu. Bet mediatorė man paskambino ir pasakė, kad susitikimo neplanuoja, nes ten milijonas problemų ir jinai neturi ir vietos ir taip toliau.. Galima tikrai tos teisinės pagalbos centre atrodo ar kaip jis ten vadinasi. Tai va ir aš tada vėl kreipiausi į tą teisinės pagalbos centrą su prašymu, kad man pakeistų tą mediatorę. Man toks vaizdas susidarė, kad ta mediatorė dirba tik tam, kad užsidėtų pliusiuką. Bet teisinės pagalbos centras irgi pažiūrėjo į viską labai valdiškai. Gavo mano argumentus, gavo tos mediatorės argumentus ir man nepakeitė tos mediatorės (Int 11)

Tai visų pirma buvo ganėtinai galbūt sunku suderinti laiką, kada tiek mediatorė tiek abi pusės galėtų susitikti. Tam pokalbiui pirmam. Nes kita pusė buvo suinteresuota kuo labiau delsti, atidėlioti. Tai tas pirmasis susitikimas mūsų įvyko galbūt po mėnesio ar pusantro. Na ir po to vėl tęsėsi tas derinimas kitų dviejų susitikimų. Nes viso man atrodo tos keturios valandos buvo. Tai tikrai aš manau, kad tų keturių valandų tikrai yra nepakankama tam kompromisui atrasti. Ypač, kai yra labai konfliktinė situacija. Tai va tiesiog... Iš tikrųjų vėliau po mediacijos man buvo labai gaila sugaišto laiko, kai tiesiog labai daug išsvaistyta, nes tai užtruko man atrodo gal tris mėnesius. Organizavimo atžvilgiu, galbūt nustatėčiau terminus per kiek laiko turi įvykti pirmas susitikimas po kiek laiko turi įvykti (būtinai, antras, trečias susitikimas. Dėl to kaip ir minėjau, kadangi nėra ten tų terminų, jeigu abi pusės nesusiderina, nelinkę eiti į kompromisą, jie gali pasakyti aš neturiu laiko nei kitą nei dar kitą nei trečią savaitę, susitikim po mėnesio. Ir tuomet gaunasi taip, kad tu ir neatsisakai, bet tą susitikimą savo nukeli labai toli. Tai galbūt įvesti tą savaitės terminą, kad ir mediatorėi nepasimirštų problema, kad neatslūgtų tos mintys ir įsigilinimas, nes kuomet tu prie tos pačios problemos sugrįžti po mėnesio arba dar po mėnesio, tai tu tiesiog užmiršti ką tu pirmo ar antro susitikimo metu kalbėjai. (Int6)

Dalyvavimas su advokatu ar be advokato.

Informantas, kuris dalyvavo kartu su savo advokatu, įžvelgia naudą teismo bylinėjimosi procesui, nes advokatas mediacijos metu sužinojo visą informaciją, kuri buvo atskleista. O informantai, kurie turėjo patirtį, kad kita pusė dalyvauja su advokatu, teigė, kad tai trukdo mediacijos šalims susikalbėti.

Tai va kas, kas nepatiko, tai kad kitą pusę atstovavo, nu man nebuvo aišku, kad jisai iš tikrųjų oficialiai ar ne oficialiai jis ten atstovavo kitą pusę be kitos pusės. Ir yra labai sunku daryti, bendrauti, kai atstovauja kitas asmuo. Aš suprantu, kai atstovauja ir šalia sėdi, tai viskas tvarkoj, bet kai nu ta prasme susitarimo...kai ypač tai siekė vaikų klausimus, tai tu pasiūlai visokius variantus, tarkim daugiau vaikai laiko gali praleist su manim, daugiau praleisti atostogas tarkim visas, nu ir panašiai ir dėl to vaikų išlaikymą galima čiučiot mažinti, nu dėl to, kad didžiąją dalį vaikai vis tiek praleidžia, praleistų pas mane. Bet nu ta prasme nėra su kuo tartis, jeigu šitas atstovas nu nežino ką atsakyt. Automatiškai daro pertrauką kokią savaitę laiko, kad paklaustų išsiaiškintų ar sutinka, nu va toks va toks žaidimas gaunasi, kad nu mano manymu, kad jeigu vyksta mediacija turi būti du, du asmenys. (Int15)

Nes kiek pastebėjau, turiu omeny, irgi iš draugų pusių, negaliu sakyti, kad visų, bet kaip pavyzdys žinau mano ir dar dviejų draugų mediacijos variantus, kad kitos būtent moteriškos pusės, dėl emocijų ar gal dar dėl kažkokių tai reikalų, jos nekalba, labai kalba minimaliai ir tai sukelia didelę problemą. Turiu omeny mediatoriui išklausti atsakymų. Nes kaip pavyzdys, dabar turiu kitoj mediacijoj, tai kalba vietoj antros pusės jos advokatė. (Int14)

Tai aš visuose mediacijos pasitarimuose dalyvavau su advokate. Dėl to, kad kaip ir minėjau, buvo panašu, kad mes kompromiso nepriešim, tai tiesiog, kad advokatė fiksuotų ir žinotų apie ką eina kalba kokios alternatyvos yra siūlomos kokie atsakymai. (Int6)

Keletas informantų paminėjo, kad trūksta teisininko konsultacijos, kuri padėtų objektyvizuoti šalių lūkesčius.

... tai pradžiai man buvo papasakota kas yra mediacija. Tai viskas tvarkoje. O vėliau aš tikėjau grynai kaip sakyti kaip teisininko konsultacijos kas man ir mano vaikams priklausytų pagal įstatymą. Na ir kad būtų tas pats paaiškinta mano sutuoktiniui. Ir tada, kad mes kažkokį bendrą sprendimą priimtume. Ta prasme, kad jis suprastų, kad tai yra neišvengiama, kad teismas ar taip priteis. Nu ir kad sutiktų... Aišku ten ir aš eičiau į kažkokius kompromisus, jisai eity, kad kažkoks bendras sutarimas, kad būtų. (Int7)

Arba apie tai, kad... vis tiek tai yra teisininkas, kuris turi žinias, ir jis gali tas žinias naudoti. Tarkim informuoti abi puses, kad mes galėtume lengviau priimti tą sprendimą viengą kažkurį tai. (Int2)

6. Mediacijos forma

Mediacijos, kuriose dalyvavo informantai, vyko įvairiomis formomis: gyvai, nuotoliniu būdu, pasitaikė ir telefonu ar raštu. Vykusios telefonu ar raštu mediacijos formos kėlė nepasitenkinimą informantams. Interviu duomenyse taip pat išryškėjo mediacijos atskirai tarp šalių forma. Atskirai mediacijos forma tyrimo dalyvių buvo vertinama nevienareikšmiškai: vieni informantų lūkesčių tokia forma netenkino, o informantas, kuris pasiekė susitarimą, nebuvo nusivylęs, kad mediacija vyko atskirai.

Gyvai.

Gyvai buvo susitikimas. (int13)

Dalyvavom privalomojoj, kadangi abi šalys... tiek aš tiek atsakovas sutiko dalyvauti mediacijoje dėl vaiko išlaikymo. Ir ką aš žinau mes tiesiog bandėme keletą kartų ten susisiekti. Bandėme online, kadangi dar buvo ten ta pandemija, tai išvis ten mums nieko ten nesigavo. Tada sutarėme, kad mes gyvai dar susitiksim. Ir gyvai susitikus, nu ką mes ten, aišku, nepriėjome jokios... kažkokių bendrų taškų. (Int2)

Antru atveju, mes sėdėjome mediatorė, aš ir mano antra pusė. Sėdėjome visi trys vienoje patalpoje ir draugiškai vyko pokalbis. (Int1)

Nuotoliniu būdu.

Nu dėl tam tikrų aplinkybių žinom, kaip sakau, tai vyko nuotoliniu būdu per Zoomą, tai man tas automatiškai labai nepatiko, aš prašiau gyvai, nu bet buvo tokia situacija, kad dar negalėjom gyvai susitikinėti, tai taip jau įvyko. (Int14).

Taip per Zoom platformą (Int10)

Nuotoliu. (Int9)

Bet tiesiog man paskambino mediatorius susitarti, kad jis atstovaus mūsų ginčą ir pasiūlė nuotoliniu būdu, t.y. per Zoom programą. Įvertinom laiką, datą, Ir tiesiog įvyko ta mūsų mediacija. (Int5)

Mediacija telefonu.

Ne telefonu viskas vyko taip. ...paskambino, pasikalbėjo, paskui paskambino 2-ą kartą. Kokie jūsų lūkesčiai, kokie jos lūkesčiai ir po 3-io karto sako, tai jaučiu, kad nesutariat, tai gerai baigiam, duodu parašą ir viskas. Tai va taip tokia ir patirtis. (Int3)

Mediacija raštu.

Tokia forma vykusi mediacija informantui kėlė įtampą, nes iškraipė informaciją, neleido išsiaiškinti svarbių klausimų.

Pati ten tuos dokumentus užsipildžiau, išsiunčiau. Esmė buvo tokia kas mane asmeniškai erzino tas, kad ta šalis su kuria turėjo vykti mediacija sužinojusi, kad ji vyks ar ten nuotoliu ar susitinkant gyvai, jos atsisakė. Sutiko, kad jinai vyktų tik susirašinėjant. Tai tada jis parašo mediatori, tada mediatorė man ir va toks tas sugedęs telefonas mane erzino. Nes realiai liko daug neatsakytų klausimų ir neišsiaiškintų dalykų. Ir realiai gale sutikau tik dėl to, kadangi aš auginu vaiką, ir jis tiek metų nebendrauja su juo, tai dėl finansinių dalykų. Nes nusprendžiau, kad kreipiantis vėl su ieškiniu į teismą tai bus papildomos išlaidos, kurios man ir mano šeimai dabar yra per didelės. Jis matyt kalbėdavo, bendraudavo telefonu su kita puse. Ir elektroniniais laiškais ir tiesiog man pateikdavo tą informaciją raštu. Ir tas vyko stumdymasis. Tiesiog man labiausiai užkliuvo ta forma. Tas susirašinėjimas manęs netenkino. (Int4)

Mediacija tarp šalių atskirai.

Mediacija tarp šalių atskirai buvo sėkminga tik vienam informantui, kitų patirtys buvo labiau skeptiškos šiai formai, nes informantai negalėjo išgirsti kitos pusės argumentų, jiems kilo abejonų, kas yra svarstoma su kita šalimi.

Tai pati mediacija šita konkrečiai mano atveju vyko ta prasme atskirai. Mediatorė buvo gal tris ar keturis kartus su manimi ir su ja buvo susitikusi tiek pat maždaug. Ir mes bendrai net nebuvome susėdę. Tai vyko visas bendravimas su atskiriomis šalimis su atskira puse ir kažkoku stebuklingu būdu, neįsivaizduoju kaip bet mes susitarėme, nesusėdę bendram pokalbiui ar diskusijai. (Int20)

Mediatorė paskambino pasakė, kad jinai išklausys abi puses, abiejų pusių norus, pageidavimus, surašys bendravimo su vaikais tvarką. Ir sakau okei, lauksiu, ji dingo pusantro mėnesio. Ir po to atsiuntė tvarką, kuri jau buvo suderinta su žmona ir pasakė nu dabar jūs teikite savo pastabas jeigu norite jeigu jums tvarka netinka. (Int8)

Gyvai buvo. Aš buvau nuvažiavusi prie katedros ten į tą tarnybą kur ji yra. Tai mes buvom gyvai susitikusios. Mediatorė sakė, kad jinai dirba taip, susitinka su viena puse, po to atskirai susitinka su kita puse, nežinau kažką ten sprendžia. Tai vat. Tai taip ir buvo. (Int7)

Tai pirmu atveju buvo taip, kad mes atskirai dalyvavome. Aš ir antra mano pusė. Į patalpą pirmą įėjo jisai, o paskuiėjau aš. Kalbėjau su mediatorė. Aš mažai kalbėjau. Atėjau nusiteikusi, kad pasikalbėsime, išsikalbėsime ir aš sužinosiu kodėl antra pusė nesutinka su tuo ką aš prašau. Bet aš nežinau kodėl jis nesutinka, jis nedalyvavo. Mes buvom atskirai, atskirai buvo mūsų pokalbiai. Tai va rimtų priežasčių kodėl jisai nesutinka aš nežinau. (Int1)

7. Patirtos išlaidos

Informantai nurodė, kad nepatyrė jokių išlaidų, susijusių su privalomąja mediacija, išskyrus nereikšmingas atvykimo išlaidas. Papildomos išlaidos, kurias patyrė informantai, buvo tik apmokėjimas advokatams. Keletas informantų mokėjo už papildomas mediacijos paslaugas, kai jų ginčui spręsti neužteko 4 valstybės apmokamų valandų (apie 80–90 eurų). Informantai tai, kad mediacija yra valstybės apmokama, vertina labai pozityviai, palyginti su tuo, jei būtų reikėję kreiptis į teisininkus ar bylinėtis teisme.

Ne tai išlaidų jokių nebuvo visai. Išskyrus ten laiko jeigu skaičiuojam ta prasme kažkokį rodiklį, tiek kiek kuras kainavo daugiau tai jokių. Su teismais jeigu lyginant tai nulis. (Int20)

Žinokit aš išvis išlaidų nepatyrė. (Int18)

Nieko, man nuvažiuoti į Šiaulius iki 10 eurų tikrai. Tai mažesnės aišku lyginant su teismo procesu. Tai tokie mokesčiai viskas ten. (Int12)

Ne, aš nieko nepatyrčiau. Tik kiek turėjau nuvažiuoti į susitikimą ir už parkingą susimokėti. Bet realiai tai nieko nepatyrčiau. (Int11)

Tai vienintelės išlaidos buvo 40 eurų, kuriuos sumokėjau vietiniam advokatui, kuris pakonsultavo ir parašė tą prašymą dėl mediacijos skyrimo. (Int9)

Kai dalyvavome mediacijoje, tai faktiškai reikėjo sumokėti kelis kartus advokatui už jo darbą. Bet žinot visas teismo procesas jau vyksta netoli ketverių metų ir aš manau, kad jis dar pora metų vyks jeigu ne daugiau. Tai jau dabartiniu metu tiek kiek yra išleista advokatams, kiek yra sugadinta nervų, kiek padėta sveikatos šitam, tai mediacija yra šitam labai pigiai atsiėjęs dalykas, nors jisai nedavė jokios naudos. (Int8)

Tiktai tiek, kad aš šalia samdžiausi advokatą ir mokėjau advokatui, kad konsultuotis. Nu tai aišku tos išlaidos vistiek yra mažesnės negu eitume į teismą. (Int7)

Aš nieko nepatyrčiau aš tiesiog susiorganizavau tą visą susitikimą Zoom pagalba. O visa kita taiėjau pas advokatę. Tai aš nieko nepatyrčiau. (Int5)

Tai mano išlaidos buvo susijusios tik su advokatės darbu. Tai tiesiog valandinis įkainis buvo skaičiuojamas. Tai tos keturios valandos buvo paskaičiuotos pagal advokatės valandinį įkainį. (Int6)

Nepatyrčiau jokių išlaidų absoliučiai. Nes jeigu jau kreiptis į teisininkus pagalbos, ar eiti į teismus, tai be abejonės būtų labai brangu, klausimas ar ryžčiausi tam pasiskaičiuotus kiek iš to suma sumarum gausis man iš to naudos. Bet šita tikrai mediacija, mes įtilpom į tas valstybės keturias valandas, tai mum jų tikrai pakako, ir man atrodo dar ir liko to laiko. Nieko žinokit nekainavo. (Int17)

Papildomos išlaidos..., sutuoktinis vėliau sutiko pasidalinti išlaidas pusiau, tai jos buvo tikrai nedidelės. Bendra sąskaitą buvo 180 eurų. Tai mes jas dalinome pusiau, mum išrašė dvi sąskaitas po devyniasdešimt eurų po kelių seansų. Tai tikrai aš skaitau, kad tai yra labai minimalios, saugios nenuskriaudžiančios išlaidos, nes jeigu eina susitarti, tai tikrai nereikia ten daug tų valandų mediacijos. Gal pati pradžia sunkesnė, bet tikrai per keletą valandų su atskirais susitikimais, kas pas mus irgi buvo, tikrai galima tą padaryti ir aš skaitau, kad išlaidos buvo labai nedidelės. (Int16)

O išlaidų, man atrodo teko pripirkti papildomai keturias valandas iš žmogaus, kuris vedė antrąją mediaciją. Man atrodo, aš dabar neprisimenu, bet jei neklystu viena valanda buvo apie 80 eurų. Jeigu neklystu, tai 4 val. apie 200 eurų išėjo. (Int19)

8. Mediatoriaus kompetencija

Mediatoriaus vaidmuo ir kompetencija atliekant savo vaidmenį – vienas iš kertinių veiksmų, vertinant mediaciją, užtikrinant mediacijos šalių pasitenkinimą bei platesne prasme mediacijos plėtrą visuomenėje. Interviu duomenys atskleidė ir pozityvių, ir negatyvių mediatorių kompetencijos vertinimo atvejų.

Mediatoriaus profesionalumas.

Mediatoriaus profesionalumą informantai apibūdina kaip gebėjimą suprasti, paaiškinti ir taikyti intervenciją, laikytis mediacijos principų.

O iš antro tai tikrai visapusišką pagalbą ir paramą galima sakyti, nes žmogus galėjo ir paaiškinti ir suprasti kas yra kiekvienos pusės reikalavimai sakykim taip ir perfrazuoti taip, kad išgirstų kita pusė. Visų pirma, tai yra tas retransliacinė pagalba. (Int19)

Po to, taip, nes ji matė kad situacija jau kaista, tai kitai ginčo šaliai paprašius, kad na liept... na jinai aišku leido pasirinkti, kuris čia pasiliks, kuris išeis, tai likau aš. Tai netgi apsiašarojau, nes per daug buvo toks įtampos, nu ir kažkaip paskui nusiraminau, žinokit, ir man labai patiko šitas būdas. Vienas pasivaikšto, jinai su vienu pabendrauja, su kitu pabendrauja, tada, kai vyksta diskusija, tu nematai to kito žmogaus, taip galbūt jautriai nereaguoji į kiekvieną miktelių, kiekvieną replikėlę, ar padūsavimą, ten gi užtenka į tą veidą pažiūrėti kitos šalies ir jau, suprantat, erzulus kyla. Va dūsauja, nesupranta, eilinį kartą nu tai žinot kaip, vis tiek ginčas yra ginčas.

Tai man labai šitas patiko dalykas, ir jau kai jinai jau su vienu viską apsitare, su kitu viską apsitare tai va tada kažkaip visi jau kartu susėdom ir jau buvom viską išsiaiškinę, nebebuvo jau ką labai stipriai diskutuoti Nu visų pirmiausia, tai turbūt labai rami aplinka. Pati mediatorė labai iš savęs tokia rami, švelni, jau sėdant ramiau yra... jinai taip švelniai nuramina, papasakoja, paaiškina galbūt momentais duoda tau suprast, kad galbūt ir palaiko tave. Tas žvilgsnis toks, nu kaip čia pasakyt, jaučiausi, lyg sėdėčiau pas mamą. Ir kol su ja dviese sėdžiu, žinau, kad man yra saugu ramu, ir manęs niekas nenuskriaus, niekas ant manęs nepradės rėkti šaukti, ir va tas iš karto toks labai staigi reakcija, nes nu taip nebuvo, kad mes pradėjom šaukti, rėkti ir jinai tik tada jau sako gal stabdom čia tą diskusiją, po vieną. Ne, jinai pajautė taip kažkaip labai greitai, nereikėjo net labai įsijaudinti mum, ir jinai pasakė, kad nu jaučiu. Ir jinai taip suprantat, vis tiek čia turbūt yra menas, gebėjimas ar čia tas mokslas nežinau, tinkamu laiku užduoti tinkamą klausimą, ir va tas žinot toks plačiau papasakojimas, apie tam tikrą situaciją kur mes kiekvienas reiškia matom individualiai, kiekvienas ten savo kokone susisukę, bet jinai papasakoja ir apie vieno poziciją ir kitą poziciją lygtai suprantat, randa tą viduriuką, kur nebėra tau kur trauktis. Tas supratimas, atjauta, patarimas, tas paaiškinimas, galbūt įsijautimas į tą situaciją, nu žinokit.. va va tai, ką aš galiu papasakoti, kaip jinai mums padėjo. Visapusiškai bendradarbiaudama, išgirdama, įsiklausydama, pajausdama galbūt kažkiek tai... gal taip bandė pati toj situacijoje atsidurti, nežinau žinokite, nu tas tinkamo kelio nukreipimas, jis buvo labai didelė pagalba. (Int17)

Iš tikrųjų tai 100 % ko tikėjaisi, tą ir gavau. Visišką tą nešališkumą, konfidencialumą, palaikymą ir sutuoktiniui ir man vienodą, mandagų elgesį, mandagų tembrą, visiškai nesijaučiau, kad palaikytų vieną ar kitą. Arba buvo visiška lygybė, nors ir mediatorė išklause abudu, žinojo, dėl ko vyksta skyrybos ir viską, bet tikrai nei karto neteko pasijausti blogai ir visa kita. Tikrai pateisino mano lūkesčius ir jaučiausi, jaučiausi gerai, saugiai, stabiliai, kaip sakoma tikrai savo vietoj. (Int16)

Žmogus viską paaiškino, kad jam nereikia jokių dokumentų, jokių pajamų, sako nu tai yra dviejų žmonių yra susitarimas, Sako aš esu tiktais esu nešališkas, padedu, padedu susitarti. Arba nu sako jeigu matau, kad pokalbis visiškai nevyksta, vienas sako ne kitas taip, nu ir sako tiesiog nutraukiu mediaciją ir sako išrašau pažymą, kad neturėjo nu nesutarė. Tai va tas antras, antras mediatorius, kuris dirba nuotoliniu būdu, ta prasme jis tikrai buvo tikras mediatorius mano akim, kuris nesikišo ne į ten, jis tik tiesiog stovėjo nuošaly, viską klausėsi ir niekur nesikišo (Int15)

O antroj mediacijoje, turiu omeny, iškart buvo apibrėžtos ribos, turiu omeny – apie ką kalbėsime, apie ką galima kalbėti, apie ką negalima kalbėti, ir jei tik mes einam į šoną, pradedam reikšti emocijas, iškart stabdydavo, sakydavo, jūs kalbat vėl nebe, turiu omeny, apie reikalą, jūs vėl emociškai kalbat. Prašau truputį nusiraminti, ir vėl kalbėti apie ką reikia. ...Tai man tas kaip vyrui labai patiko, kad buvo griežtos taisyklės. .. jeigu dėl kažkoko dalyko mes nesutarėm, tai ir dalino, o tuos dalykiukus tokius mažiukus automatiškai išsidalinam į mažiukus dalykiukus. Gal dar būtų taip, kad mediatorius turi, bent jau mum uždavinėdavo namų darbus. Man tas labai patiko. Nes ateini tu iš karto ką mes apkalbėjom, mes jau darėm, kaip mum sekės, pavyko nepavyko, kur klaidos iš mano pusės, kur gerai buvo, trumpas toks aptarimas namų darbų. Man va tas buvo nerealus, iš karto slenkies. (int14)

Buvo viskas aišku, mediatorė buvo labai profesionali, nešališka. Labai ir informacijos daug suteikė proceso metu. Iš tikrųjų man patiko. Nes aš turėjau su kuo lyginti, kitoje mediacijoje dar dalyvavau privalomoj, bet ne valstybės suteikiama, bet buvo privati. Tai man vat valstybės suteikta labiau patiko. (Int13)

Mediacijos metu bendravome trise: aš, mano buvusioji žmona ir mediatorė. Ir viską papasakojom, klausinėjo, siūlė įvairius variantus kol mes pasiekėme vis dėlto bendrą sutarimą. Vienu žodžiu, išspręstas klausimas buvo taikiai. Mediatorė pasiūlė ir parašė paraišką teismui. Pareiškimą, ieškinį, patikslinti tą sutartį. Ką ir padarė. Iš esmės gavau, daugiau nei tikėjaisi. Teoriškai nežinojau ar gali jie padėt, paskaičiau ten kad 4 val. nemokamos, bet dėl dokumentų nebuvau tikras. Bet kai pasiūlė, kad gali surašyti netgi į teismą tai gavau daugiau nei tikėjaisi. Tai ir taikų ginčo sprendimą ir sutaupiau lėšų, nereikėjo advokato prašyti ieškinį kurti. (Int 9)

O šiaip tai bent jau mano atžvilgiu mediatoriaus, kaip pasakyti ne pareiga, bet ką konkrečiai mano atžvilgiu jis man labai gražiai pateikė tą foną ir malonų padarė ir artimą, kad nėra kažkoko diskomforto ir tu labai saugiai, tvirtai, gerai jautiesi toje aplinkoje. Jis sukūrė tą labai gerą atmosferą, tai čia labai didelis plusas. (Int5)

Mediatorė tikrai matėsi, kad buvo profesionali, įsiklausanti. Ta prasme tikrai norėjo padėti, ir aš tai mačiau, kad ji nori padėti. Uždavinėjo klausimus. Ir tikrai labai taiklius klausimus. Pavyzdžiui, klausdavo ar kita pusė yra nupirkusi rūbėlių, sauskėlių. Galbūt tai užduodavo susimąstyti, užduodant tokius klausimus. Siūlydavo alternatyvas. Jeigu atsisakydavo ten tarkim pasiimti kurią dieną, tai siūlydavo, gal tu gali nuvežti į darželį. Kad tu pajustum kokį krūvį kita pusė pajaučia. (Int6)

Mediatoriaus kompetencijos problemos, atskleidžiamos informantų, yra spaudimas, pertraukinėjimas, šališkumas, patarimai ar klaidinimas, situacijos nesuvaldymas ar tiesiog neetiškas elgesys.

Spaudimas.

Žinokit jaučiausi, kad mane bando įkalbėti, žinot kaip va, gal pasakysiu paprastai, tu esi asilas, mes tau siūlom kaip asilui kvailas sąlygas, bet tu gi su jom sutik, nes čia gi geros sąlygos nes gali būti dar blogiau. Žinot tai yra toks tam tikras savotiškas spaudimas ir sakykim mediatoriai jie faktiškai nedalyvauja, jie bando tau pasakyti, kad tu arba pateik pastabėles tam kažkam, arba išvis pasirašyk jei tų pastabų neturi. Tai, kad tie reikalavimai sakykim yra nelogiški kitos pusės ir jie yra pertekliniai tai niekas apie tai nemąsto. (Int8)

Labai blogai. Patyriau netgi sakyčiau psichologinį spaudimą sakyčiau. Kad sutikčiau su tuo kas man siūloma ir kuo greičiau. Tai vat kažkas tokio. (Int7)

Mediatorė pati daug sakė savo nuomonę. Jinai... Aš jaučiau spaudimą. Jinai man kaip ir piršo tą savo nuomonę. Aš jaučiau spaudimą, kad aš turiu truputį nusileisti. Ką kalbėjo antra pusė aš net nežinau, negirdėjau nieko. Bet man nepatiko požiūris, tas toksai spaudimas. (Int1)

Pertraukinėjimas.

Net neišklausė. Aš galiu pasakyti taip. Aš bandau pasakyti sakinį kodėl aš taip noriu, kodėl taip vyksta ir iškart būnu pertraukta. Bet jūs supraskite mano atveju buvo taip... Nu va tokie dalykai buvo. (Int1)

Šališkumas

Kadangi mano vyras yra teisininkas. Mes išgyvenom labai sudėtingą skyrybų procesą, kuris buvo vilkinamas. Aš lygiai taip pat matau ir čia šališkumą ir vilkinimą. Buvo toksai žiburėlis, o mediacija... Gal kažką galima pasiekti. Ir vėl šita mediacija ... dar vienas patvirtinimas, kad niekas nesikeičia ir tenka pačiai kovoti už savo vaikus. (Int18)

Kreipiausi į mediacijos specialistus dėl skyrybų, nes jau nuo pernai nuo 2020 metų buvo privaloma. Ir čia balandžio mėn. buvo pernai. Iškart abi pusės dalyvavom, bet nesutiko nuomonės dėl turto padalijimo. Mediatorė jinai advokatė kartu. Man toks vaizdas buvo susidaręs, kad jinai ir mano vyras buvo susitarę anksčiau, kad tą kainą mušt mušt. Kaip lapė meškiukams sūrį dalino, va šitaip. Tai pašnekėjom, pašnekėjom ir paskui galiausiai aš pasitraukiau. Aš atsisakiau tos mediacijos. (Int12)

Maždaug, atrodė, kad palaiko tik vieną pusę, neįvertina visiškai galimybių. Ir prieš tai kadangi aš ir su advokatais tariausi, čia maždaug aš ir pats turiu teisinį išsilavinimą, vis dėlto taip pasitaikė, tai buvo labai labai apmaudu, nes tikrai kompetencijos atžvilgiu, ką aš patyriau tai aš skaitau, kad sugaišau tik laiką. (Int10)

Tai gavosi taip, kad aš pasakiau jog jūs taip gražiai kalbėjote, kad su abiem ... Sakau, aš tą tvarką esu jau matęs, nes žmona su ja jau ėjo į teismų instancijas. Po to kai pasakiau, kad jūs nelabai korektiškai dirbate, tai pasakė, kad aš savo sprendimu nutraukiu mediaciją. Tai va ir buvo mediacija. Visai dialogas nevyko, nes po to, kai aš pasakiau kaip jūs taip galite paruošti tvarką, kur mano kažkokie tai pasiūlymai ar dar kąžką. Tai buvo atsakyta tokios tvarkos reikalauja kita pusė, o jūs galite jeigu norite į ją įnešti savo pataisymus. (Int8)

Situacijos nevaldymas.

Buvo paskirtas mediatorius automatinio būdu. Automatinio būdu mes gavome žmogų, kuris buvo kaip aš suprantu teisėjas administracinių bylų. Tai yra patirties su šeimomis arba psichologine šita background'u žmogus neturėjo, ir suprantama nelabai galėjo mums padėti. Tai buvo pirmas mediatorius kurį gavome ir, deja, todėl, kad mes turime mažamečių vaikų. Tai aišku tas procesas yra skausmingesnis kaip tėvams tiesiog. Ir tikrai reikalinga tada pagalba žinančių žmonių. Ir būtent mūsų atveju mes prakalbėjome per pirmąją mediaciją 1,5 val. ir supratome, kad vietoj to, kad bandyti išspręsti ginčą mediatorius mums net negali padėti suvaldyti emocijas. Kas yra normalu tame procese, skyrybų procese. Ir dalykas yra, kad mes baigėme mediaciją po 1,5 valandos ir po to vaikai tiesiog labai blogai jautėsi mūsų atveju. Ir nesuvaldė proceso ir nesuprasdavo ką reikia daryti. Žmogus vietoj to, kad bandyti pagelbėti surasti bendrą kalbą, bendrus pagrindus susitarimui pradeda užduoti klausimus beveik 1,5 valandos visam tam laikui apie tai „o kas atsitiko?“ „o kodėl jūs taip norit?“ „Ar visada buvo blogai?“ „O kodėl jūs taip prigalvojot?“ „O kaip buvo blogai?“ ir taip toliau. Tai žinot taip... Tas procesas... tas žmogus nelabai pagelbėjo tik man atrodo net padarė blogiau. (Int19)

Tai kaip pavyzdys pavyzdžiui pirmoj toj mediacijoj tokio kaip sakykim, mum buvo ta tvarka prižiūrima, viskas gerai, bet nebuvo sakykim tokių stabdymų kažkokių tai, kai jau nueidavom į pievas, turiu omeny emociškai. Nebe konkrečiai kažką kalbėdavom, bet būdavo emociniai kažkokie tai netikslingi pokalbiai. (Int 14)

Tai nežinau kaip apie tą procesą daugiau, tai aš turėjau turbūt vieną skambutį papasakojau apie situaciją, kaip čia pas mus kas yra, tada kiek aš žinau, jinai pakalbėjo su mano vyru. Man atrodo, kad jinai su juo pakalbėjo. Nors gal jinai bijojo jam skambinti. Nu neatsimenu žinokit kaip ten tiksliai viskas buvo, bet žinau, kad ji labai daug su juo ten bendrauti ir kalbėti nenorėjo. O gal ir kalbėjo, bet jai tas pokalbis ten nelabai pavyko su juo man atrodo buvo taip. Ir jinai vėl man pradėjo, man vėl paskambino ir kad čia nieko nebus, taip toliau, nu vienu žodžiu mediacijos pradžioje ji man pasakė, kad čia nieko nebus. Ir aš galvoju kam man aplamai reikalingas tas mediacijos procesas ir kam aš turiu gaišti savo laiką ir energiją, tam, kad jinai net nepradėjus to proceso, jau jinai žino, kad nieko nebus. Nu mes toliau dirbom su ja. Tada jau jinai šiaip ne taip suorganizavo mums tą susitikimą gyvą praeitą vasarą. Ir mes nieko... jokio rezultato neturėjom, mes realiai sugaišom tik laiką. Ir viskas procesas baigėsi. Ir viskas mes gavom raštą, kad mes mediaciją praėjom, bet susitarimo jokio nepasiekėme. Viskas, visas toks buvo mūsų procesas. (Int11)

Ir realiai truputėlį valdė situaciją mediatorė, bet nebuvo jinai suvaldyta ta situacija. Tai vat, mes pasipykti galėjom ir šiaip kažkur nuėję. Kitur ne mediacijoje. Nežinau ar čia įgūdžių jai trūkumas pasireiškė toj vietoj, ar čia buvo tiesiog nežinojimas kaip privesti prie to susitarimo bendro. Bet tiesiog buvo paleista šitas va tarkim ginčas, buvo paleistas jis visiškai... ne link tų tikslų priėjimo. O kaip supratau iš dalies norėjo leisti išsikalbėti pusėms. O kad atseit jau mes išsikalbėsime, lyg pagerės savijauta ir mes jau prieisim prie tų bendrų taškų. Bet kad mes jau buvom visa tai perėję ir ta prasme ribojimo kažkokio, kryptingo vedimo link susitarimo, kad nenukryptume, tai va to nebuvo. ... galėjo laisvai lietus viskas kas tikrai norima. Kokie nori įžeidinėjimai. Kokie nori epitetai ir pavadinimai, kurie neturėtų aš manau būti pasakomi. Nes tai yra tik dalykinis susitarimas, kažkoks, priimant bendrų dalykų, o ne asmeniškumų nagrinėjimas. Tai taip pajutęs va tą tokį, kad galima viską kalbėti ir galima laisvai elgtis mediacijoje, tai žinoma, kad taip ir elgiasi. Pasileido kaip sakyti per laukus ir viskas ir buvo nevaldoma. (Int2)

Neetiškas elgesys.

Jis turėtų būti kaip ir nešališkas tasai, mediatorius, tai, trumpai tariant, po paskutinių pokalbių su mediatore telefonu buvo toks įvykis, kad jinai pabaigus su manim pokalbį turbūt pagalvojo, kad jinai padėjo ragelį ir visą tą pokalbį aptarinėjo su kažkokia drauge turgui kas svarbiausia. Nu visa tą girdėjom ir pasirodė nu, kad tikrai... (Int15)

Aš jaučiau šiek tiek... Man nepatiko, kai yra jau šiek tiek familiarumas truputėlį peržengiamas ir lyg tai jautėsi šališkumas jau vienai pusei buvo išreikštas. (Int13)

Pavyzdžiui, mediatorė skambino mano advokatei pati be mano sutikimo. Tai čia ir kažkaip. Aš tai pakraupus buvau. Advokatė sako, kad mes nesitarėm, vos ne susimokėk po to. Nu kažkas tokio, jos ten pažįstamos buvo ar kažkas. Tokių kažkokių keistų dalykų labai. (Int7)

Taip, kai buvo panaudoti rusiški keiksmažodžiai, tai buvo mediacijos viršūnė. Ir mane labai nustebino iš tikro, ir vaikas net ir buvo, prie vaiko tai buvo naudota. Paskui atsiprašinėjo, tai aš nustebau, kad nu toks jau žmogus iš tikro atlieka mediaciją... nu keista buvo ir juokinga aišku... bet nežinau neturiu net ką bereplikuot. Nes nu nustebino ir išmušė, net nežinau. (Int10)

Patarimai ir klaidinimas.

Taip, nes tiesiog mes sprendėm tik vieną klausimą, bet mediatorius kelia ten jau ir kitą klausimą iš karto ir tada pasimeti iš tikro apie ką mes šnekam ir ką mes čia veikiam. Buvo keistoka diskutuoti, nes kai diskutuoji apie atskirus dalykus, kurie manęs tiesiog neliečia tai....ne tai, kad neliečia, na konkrečiai nekomentuoju ką mes sprendėm kokį klausimą galbūt kaip sakiau, bet tada gaunasi tokia labai tada dviprasmybė ir pasiekti proceso kažkokį tikslą yra neįmanoma. Nežinau ar jis išvis turi teisinį išsilavinimą, tai komentuoti negaliu, tai manau nėra mano kompetencija. Bet būtent tų dviejų tokių pusių sumaišymas yra šokia tokia mistika, jeigu taip sakant priimti sprendimą ir paskui kiltų dėl to sprendimo gal klausimų, vis tiek tai tektų kreiptis į teismą. (Int10)

Pagal mane tai kaip išryškėjo vėliau tai daug teiginių buvo klaidinančių tiesiog mediatorės. Mediatorės patarimai, teiginiai klaidino. Tai man šitoj vietoj kažkaip keistai. Ir mano advokatė sakė, kad tikrai ne, kad taip nėra. Ir kad tikrai, kad aš galiu priteisti vaikams išlaikymą ir didesnį ir dalį už butą tarkim didesnę. Nors mediatorė man teigė, kaip pavyzdys, kad vyras užsiregistravo darbo biržoje ir nieko jūs iš jo negausite. Bet pasirodo, kad jeigu jis nėra

invalidas ir darbingas ir viskas su juo gerai, sveikas, tai tikrai priteistų. Taip, taip, taip. Jinai patarinėjo, aiškino kaip turėčiau elgtis. Bet tas klaidinimas, kažkokie teiginiai ... (Int7)

Nusivylimas mediatoriumi ir mediacija.

Interviu duomenys atskleidė ir nusivylimo mediatoriumi apraiškų, kurios susijusios su informantų lūkesčių neatitikusia mediatoriaus pagalba.

Aš nesijaučiu, kad ji iš viso yra mediatorė. Kad turi kažkokią kompetenciją. Absoliučiai nepajutau, kad būtų bandoma tarpininkauti, bandoma siūlyti kažkokių kompromisų. Man taip visą laiką atrodo, kad kai vyras teisininkas su kažkuo susitarė, kažko paprašė, kad surašytų ir toks bendradarbiavimas įvyko su kita puse vėl prieš mane su vaikais. Nežinau, aš negaliu įvertinti kiek ji kompetetinga apskritai kaip advokatė, o kaip mediatorė tai mano lūkesčiai buvo visai kiti. Aš nežinau ar šita mediatorė turėjo kažkokį finansinį interesą ar atlygį gavo. Buvo toksai žiburėlis, o mediacija... Gal kažką galima pasiekti. Ir vėl šita mediacija ... dar vienas patvirtinimas, kad niekas nesikeičia ir tenka pačiai kovoti už savo vaikus. (Int18)

Pradėkim nuo to, kad kalbant apie mediatorę, kurią nušalinau, tai visiškai, visiškai man nesuprantamas dalykas, kaip nu... kaip gali dirbti tokie žmonės nu mediatore, kurie .. mediatoriais, kurie na ta prasme atlieka vos ne teisėjo, teisėjo darbą ir jie patys nusprendžia, ne tiek kad žmonės tariasi, bet jie patys nusprendžia, kas kiek ką turi mokėti, jeigu kalbam apie išlaikymą. (Int15)

Tai gerai, kad aš esu truputėlį stipresnė moteris ir tam tikrų dalykų aš su vyru pasiekiau, pati susitariau, be advokatų be mediacijos... tam tikrus susitarimus. Ir šiai dienai mes esam viską susitarę, bet tik mano pačios pastangomis. Bet aš galvoju silpnesnės moterys, kurias vyrai ir išnaudoja ir smurtas ir dar visokie dalykai, tai po tokio susitikimo su tokia mediatore, jinai į nevirtį turėtų pulti. Man atrodo jinai tikisi, kad čia bus tau pagalba, tau padės, o po tokios pagalbos, sakau man tai buvo pikta. Turbūt buvo pikta. Ir aš net galvojau rašyti kažkam laišką, nu kodėl taip ... Tai todėl aš ir dalyvauju šitam tyrime, kad galbūt po to kažkas dar pasikeis. (Int11)

Ir prieš tai kadangi aš ir su advokatais tariausi, čia maždaug aš ir pats turiu teisinį išsilavinimą, vis dėlto taip pasitaikė, tai buvo labai labai apmaudu, nes tikrai kompetencijos atžvilgiu, ką aš patyriau tai aš skaitau, kad sugaišau tik laiką. Aš negatyviai vertinu savo mediaciją, negatyviai vertinu. Jokiu būdu nesakau kad visi mediatoriai blogi, bet mano atveju tikrai buvo mediacija prastos kokybės. (Int10)

Labai tikėjauosi pagalbos iš mediatorės, kuri vedė mediaciją. Bet, nu kaip čia pasakyti, jaučiau nusivylimą ten sėdėdama. Nes matau, kad niekas mums nevyksta. Nepadeda ir link to tikslo eiti, nestabdo ir ... Tikrai jau visiškai nereikšmingi dalykai ir nepadeda jau spręsti. O tiesiog keliauja tas pokalbis kažin kur. Tai vat aišku ir pyktis ir susinervinimas, kad čia nepavyksta mums. Aš tikėjauosi daugiau iš mediatorės pusės, kad jinai stipresnė bus. (Int2)

9. Mediacijos dalyvių savijauta mediacijos metu

Mediacijos proceso sėkmė bei tenkinanti šalis mediatoriaus intervencija lemia šalių komfortabilumą mediacijos susitikimo metu, taip pat žinių, kokia tai paslauga, neturėjimas tyrimo dalyviams kelia įtampą.

Sėkmingas procesas ir geras mediatoriaus darbas sąlygoja gerą jauseną.

Labai gerai viskas. Mediatorė konkrečiai buvo labai maloni, labai draugiška, ta prasme šiltas bendravimas, žmogiškas, paprastas. Tai tikrai gerai. (Int20)

Nu... gan laisvai. Nu pirma mediacija, tai vis tiek tas nežinojimas kas tai yra ta mediacija, tai taip buvo jaudulys. Nes nu, tas pats kas ir kaip kad būčiau dalyvavęs teisme. O antra mediacija tai kadangi jau turėjau patirties, jau žinot tiesiog labai lengvai, laisva forma ten, viskas labai sklandžiai. Labai labai viskas gerai, tiesiog laisvai. (Int15)

Žinokit, nepaisant to, kad ... Iš tikrųjų gerai, aš jaučiausi gerai, nes sakau, kad mediatorė man patiko. (Int13)

Pirmą kartą šiek tiek įtemptai, bet pradėjus pokalbį su mediatore, supratome koks formatas, ko tikimasi, kaip vyksta bendravimas, tai gana atvirai visi pasikalbėjom. Išsakėm savo poziciją ir viskas. (Int9)

Jautėsi blogai. Prastą savijautą mediacijos šalims sąlygojo jų lūkesčių neatitinkantis mediatoriaus darbas.

Aš nepasakyčiau, kad tai buvo mediacija, aš nepasakyčiau, kad ji prasidėjo, nes buvo derinama kada čia bendrauti. Aš labai prastai jaučiausi. Netgi jau ... Nes aš jaučiau, kad į mano daržą mėtomi akmenys. Kadangi aš dirbu gydytoja ir tik pirmadieniais turiu galimybę, laisvą dieną. Tai man tokie priekaištai buvo, tai kas būtų jeigu

čia mes visi galėtume tik kažkurią tai dieną. Aš parašiau galiu ir vakarais ir savaitgaliais. Bet darbo metu aš niekaip negaliu skirti laiko tokiems klausimams. (Int18)

Nu aš sakau aš blogai jaučiausi. Dėl to, kad aš turėjau papildomai eikvoti energijos. Aš su savo vyru, su kuriuo mes skyrėmės daug padėjau jėgų, pastangų... Tai aš čia turėjau tą vieną pokalbį, tai toks vaizdas, kad aš čia ne tik su vyru bet dar ir su mediatore aiškintis. Jai ten kažką įrodinėti. Kad mano vaikas gali turėti kortelę. Nu tai čia buvo man iš kosmoso apie ką mes galime kalbėti. Ir jina ne, tai čia nieko nebus. Pikta buvo... Bet man pikta buvo už tai, kad valstybė moka už tai pinigų, tas žmogus tuo naudojasi ir grynai dėl pliuso. (Int11)

Nu kaip? Kažkaip įsitempusi. Tikėjaisi, nuotraukas nusivežiau viską parodyti kaip pasikeitė, kaip ką. (Int12)

10. Mediacijos tobulinimo pasiūlymai

Informantų patirtys sąlygojo spektrą pasiūlymų, kaip tobulinti mediaciją. Kadangi nuo mediatoriaus vaidmens įgyvendinimo, kompetencijos priklauso mediacijos sėkmė ir šalių pasitenkinimas procesu, informantai, susidūrę su trūkumais šioje srityje, pateikė pasiūlymų, kaip reikėtų tobulinti mediatorių kompetenciją ir apskritai jų atranką. Taip pat buvo pasiūlymų dėl mediacijos viešinimo ir organizavimo.

Pasiūlymai dėl mediatorių kompetencijos.

Pasiūlymai apėmė ir specializaciją, ir bendravimo įgūdžius ar net tam tikros mediatoriaus specialybės (psichologo) pageidavimą.

Tai vienas labai toksai iškart atmetimo reakcija. O kitas toks, vis tiek žmogus turi būti labai toks gebantis priėti, ir komunikabilus ir jautrus, nes nu bent jau šeimos santykiai tai yra labai jautru. (Int17)

Mūsų atveju, manau, kad būtų buvę optimaliau mediatorių paskirti psichologų, kad išvengtų šališkumo, žinant, kad viena pusė taip pat dirba kaip teisininkas. Ir manau, kad turi būti palikta teisė rinktis, bent jau iš kelių pasiūlytų specialistų. (Int18)

Kad būtų kažkokia specializacija. Nes kaip pavyzdys mano mediatorė, tai aš gal minėjau neminėjau, turi šeimą, tai... Nu kaip pavyzdys, kuris mediatorius turintis šeimą ir laimingai gyvena, tai gali mediaciją vykdyti šeimos santykiams, jis daug patarimų turi, bet jeigu mediatorius vienišas yra ir sako apie šeimą, vertybes ir visa kitą, taip žiūri... nu tu kažką ne tą čia, ne čia kažkaip tai, nu pasitikėjimo jam tada nėra. O kai tu matai mediatorių ir sako dešimt metų aš santuokoj, turiu du ar tris vaikus, ten gyvenam su vyru taip ar taip. Nu jau pasako dešimt metų santuokoj, tai jau reiškia viena krizę tikrai išgyveno, tai reiškia jau daug esat pažengę, automatiškai tau kyla autoritetas. Ten pavyzdys kokiuose kituose fizinių asmenų ginčiuose tai irgi, kaip jau sakau tas mediatorius irgi turėtų būti jau autoritetas. Kaip nu vat būna mokytojai nu autoritetai, būna vadovai autoritetai. Jeigu tau mediatorius pasidaro kaip autoritetas, tu labai tada klausysi jo, nes tu gerbsi tą labai žmogų. Nu čia kaip pavyzdys kaip sako kuo siauresnė specializacija tuo didesnis profesionalas gali būti. Iki begalybės gali gilintis, nesvarbu kokia specialybė ar sritis yra tai čia irgi ne išimtis. Mediatorius kaip sakau vis tiek negali būti toks minkštutis, kaip sakau kaip dailininkas menininkas, toks plaukiantis ir visa kita. Ne. Jis turi, kaip sakau, kaip tėvas būti – griežtas, bet teisingas, o jau mama ten kokia yra, tokia yra. Tai vat ir mediatorius turi būti griežtas, bet teisingas, nesvarbu ar vyras ar moteris. (Int14)

Mediatorių atranka / monitoringas

Žinokit. aš turbūt pasakyčiau, advokatai ir teisėjai gali vykdyti mediatoriaus funkcijas berods ir tereikia kursų pabaigt. Aš žinokit turbūt padaryčiau taip, kad mediatorius turėtų baigti mediatoriaus kursus tam, kad vykdyti tas mediacijas, o ne jam, kad būtų a priori suteikta ta teisė dėl to, kad jis yra teisininkas. (Int8)

Mano nuomone kas galėtų būti pagerinta šiaip mediacijos procese tai, kad žmonės, kurie yra samdomi tam darbui, būtų tikrai atrinkti su tinkamu pagrindu, su tinkama patirtimi. Tai turėtų būti tikrai patobulinta atrankos procesas. Bent jau, kad žmogus, kuris vestų mediaciją, tikrai turėtų išsilavinimą ir teisinį ir psichologinį. (Int19)

Nu aš nežinau galbūt reikia kažkaip tuos mediatorius atskirti ir kontroliuoti. Ta parsme jų kvalifikaciją ir darbo kokybę kontroliuoti. Nes nu su kuo aš susidūriau tai tikrai ne. Nu aš aišku ne teisininkė, bet ten akivaizdu buvo. Kad taip kažkaip ten peržengė daug ribų. Tiesiog, gal mums čia nepasisekė, nes priklauso nuo asmenybės, nuo žmogaus. (Int7)

Mediacijos viešinimas.

Kadangi informantai teigė nieko nežinoję apie mediaciją prieš dalyvaudami joje, teikė pasiūlymus labiau viešinti šią paslaugą.

Gal....atrodo susirandi informaciją kaip ir nesudėtingai, na gal .. tos informacijos .. kreipimasis dėl tos mediacijos pagalbos jįsai galbūt reikalauja to tokio bent jau šiek tiek raštingumo, ko, sakykim, kitas žmogus... man buvo paprasta, aš atsisėdau, parašiau ir man kaip ir viskas fainai. Bet paprastesniam žmogui manau, kad reikėtų daugiau pasiieškoti, galbūt daugiau reikėtų apie tai kalbėtis, viešinti, nes aš tarkim būdama teisininkė aš praleidau tą momentą, bet aš taip ramiai pateikiu prašymą į teismą, nes nesukau galvos, ir tik paskui gavus atsakymą .. O! Privaloma mediacija, kas čia tokio, kur čia, kaip čia dabar? Gal nebent žinokit to daugiau viešumo... kad moterys žinotų kur eiti, ką daryti. Galbūt ta prašymo forma galėtų būti kažkokia jau praktiškai paruošta tokia kaip tipinė, reikia suvesti pačius paprasčiausius duomenis, o ne visą situaciją aprašyti nupasakoti, ko na sakykim jeigu žmogus nėra pakankamai išprusęs, na tikrai to nepadarys. Jis net greičiausiai nesusiras kas čia ta mediacija ir kaip čia, kur čia, kas vyksta. Nu vat galbūt va toj daly sakyčiau reikėtų daugiau informacijos. (Int17)

Nežinau, šiaip procesas sakyčiau kaip ir veikia šauniai, tik gal mažai informacijos turi visuomenė. Kažkaip paskleisti būtų, paaiškinti. Nes tikrai žodis toks įmanrus, gražus, bet kas už jo slypi niekas praktiškai nežino kol nesusiduria su tuo. Ir apskritai tas institutas gali būti plečiamas truputį gal tikrai sutaupyti valstybės lėšų. Mažiau teismuose būtų, o mediatoriai tikrai turi šansų arba, kad byla nepasiektų teismo arba, kad pasiektų taikos sutarties pavidalu. Tai pasiūlymas plėsti tą institutą, jeigu yra tokios galimybės. Ir informuoti visuomenę. (Int9)

Organizaciniai klausimai.

Pasiūlymai organizaciniais klausimais buvo susiję su mediatoriaus keitimu pagal kliento prašymą, pageidavimai atsižvelgti į šalių galimybes dalyvauti ir parinkti nuotolinę formą, psichologo konsultacijos ar speciali erdvė vaikui, taip pat, kad mediacija nevyktų elektroniniais laiškais ir kad dalyvautų pačios šalys, o ne jų atstovai.

Mane nustebino maloniai jūs kad atliekate tą tyrimą kažkokia vėl viltis nebūtinai jau man čia bet kitoms moterims. Galbūt aš labiau aktyvumo noėčiau kaip ta institucija, kur rašomas prašymas mediacijai. Kad ten dar kažkas labiau kuruotų ir žiūrėtų, nes su mediatore mes taip ir likom kažkokioj erdvėje ir jinai ką ji nori tą daro. Nebuvo kažkokios tokios instacijos, kuri žiūrėtų kas įvyko per du mėnesius. Kokiam jūs taške esat, ar tinka šitas mediatorius. Ar kažką kitą reikia žiūrėti. Gal toksai dar būtų pasiūlymas, kad mano supratimu, kad būtų galimybė labiau pasirinkti ir kad ta teisinė institucija, kuri skyrė mediatorių šiek tiek kontroliuotų patį procesą. Nes man taip atrodo, kad ant popieriaus kažkas įvyko kažkas kažką surašė ir viskas pasibaigė. (Int18)

Tiktai dar kas man nepatinka, tarkim kad nu va ta tarkim ta pažyma, kaip gaunu iš mediacijos, kad ten pažymoj dažniausiai rašo, kad nu nerado bendro intereso ar susitarimo ir ten nepamenu, bet ta prasme nu neparašo, kad nu kas lengvintų teismo visą procesą, tai, kad teisėjas atsižvelgtų ir į vieno ir į kito pusę. Kad viena pusė ėjo link kompromiso, stengėsi kažką ten siūlė, o kita ne. Tai nu tas gal būtų plusas, nes tarkim, jeigu viena pusė stengiasi, nusileidžia, o kita sako "nu griežtai nenoriu" tiek ir tiek ir man neįdomu... ir noriu tiek ir dabar... tai manau, kad būtų, nu būtų gal truputį geriau. Kažkaip ir teismas atsižvelgtų ir į vieną ir į kitą, jeigu būtų pabrėžta, kas ėjo labiau, nu ta prasme kas stengėsi. Norėtųsi va tikrai, kad jeigu gyvena tarkim kituose miestuose, kad nu galėtų daryti nuotolinį, nuotolinį bendravimą ir tikrai norėtųsi, kad ... nu mediacija tam ir yra skirta, kad nu du žmonės susitartų, o ne atstovautų kitas. Aš suprantu, ... tegu atstovauja, bet vis tiek tas kitas žmogus turi būti. (Int15)

Nu jeigu tau skauda, tai aš tai sakyčiau, jeigu tai šeimos mediacija, tai nežinau, kokius du tris seansus eini pas psichologą. Ten kaip sakau kažką tu išsiverki, išsilieji, apsiramini, tavo psichologas galbūt paruošia, kas tavo konkrečiai kokius klausimus turi spręsti, nuramina ar dar kažką. Tai sakyčiau gal privaloma prieš mediaciją. mano nuomone, būtų bent jau šeimos skyrybų atveju, tai psichologo pagalba. Nežinau, bent jau vienas kartas minimaliai turėtų būti. Nu šeimų skyrybų atveju aš sakyčiau būtų privaloma psichologo pagalba. (Int14)

Mediatorės mums nepakeitė. Tai man va čia buvo toks biudžetinės įstaigos ... Jie man nei paskambino, nei paklausė. Aš raštus surašiau, bet, žinot, kai tu oficialų raštą, kai surašai tai yra viena, bet sakyty, susiplanuojam minimalų susitikimą, jūs papasakokite kas buvo. Arba netgi, aš labai mėgstu visų šalių susitikimą. Sakyty susėskim, vat irgi tas pats mediacijos procesas. Išklaustyti viena kitą pusę, tada abi puses, sakyty padarom susitikimą. Nu galbūt kažkur tai iš ties nesusikalbate. O čia aš parašiau, jie užklausė mediatorės, mediatorė raštu parašė, tada bukai sudėjo viską į raštą ir, ne, mes jos nepakeisim. Nu toks va, visi pliusiukus užsidėjo, padarėm, raštą atrašėm, nepakeitėm, viskas baigta. Tai aš manau, kad tai turėtų būti šiuolaikiškai irgi. Šiuolaikinis požiūris ir, kad reikia kalbėtis ir suprasti vienam kitą. Gal aš irgi kažkurioje vietoje nesupratau tos mediatorės. Gal jinai irgi man kažką kitaip būtų pasakius. O raštai jeigu tu čia susirašinėji, dėl to mes ir norėjom... Žinot, ką dar pamiršau

apie patį mediacijos procesą. Jinai mums atsiuntė tokį klausimyną raštu, mes pasikalbėjome telefonu ir sako aš jums atsiųsiu klausimyną. Nu tai ten atsiuntė tą klausimyną, nu ką reiškia atsiųsti tą klausimyną nu tai tu taip užpildai tuos parašymus, bet kai tu kalbiesi yra vienaip ir ten paskui jinai interpretavo tuos parašymus, nu vienu žodžiu, sakau nieko gero. Tai va tai tam teisinės pagalbos centrui lygiai taip pat žiūrėti žmogiškai ne tai, kad pliusus susidėjo ir... Nu paprastas žmogiškumas. Suprasti situaciją ir išgirsti kitą žmogų. (Int11)

Mačiau kuriama saugaus elgesio su vaikais erdvė, tai va ir tai mediacijai reikėtų kažko, pavyzdžiui, mediacija vyko teismo rūmuose ten, kur mediatorė yra teisėja, tai nežinau neįmanoma, galbūt galima kažkokią tai kitą aplinką parinkti. (Int8)

Kai tu pokalbyje, tai tu rutulioji, diskusijos metu ir priimi ir turbūt ir laiko susitaupo. Tais elektroniniais laiškais, aš būčiau prieš. Tokią formą išbraukčiau, kad neliktų. Nes kaip teigia, kad mediacija gali vykti bet kokia forma. Aš manau, kad tas susirašinėjimas laiškais per tarpininką, aš būčiau prieš tokią mediaciją ir nenorėčiau daugiau jos. (Int4)

Apibendrinimas

Tyrimo duomenys atskleidė, kad žmonės nori susitarti ir tai yra jų lūkestis dėl privalomosios mediacijos paslaugos. Mediacijos vertinimas priklauso nuo proceso sėkmės ir mediatoriaus kompetencijos. Galima įžvelgti pozityvaus privalomosios mediacijos vertinimo tendenciją. Vieni vertina mediacijos paslaugą labai gerai, kiti nepaisydami ir to, kad procesas buvo nesėkmingas, teigiamai vertina pačią mediacijos idėją. Nesėkmingą mediacijos procesą bei nusivylimą mediacija lemia pasitaikantys mediatorių kompetencijos trūkumai. Tai ir komunikavimo įgūdžių stoka, proceso valdymo žinios bei įgūdžiai. Susidūrę su tuo tyrimo dalyviai siūlo stiprinti mediatorių atranką ar proceso eigos kontrolę. Lūkesčiai dėl mediatorių darbo kokybės tobulinimo buvo ta priežastis, dėl kurios tyrimo dalyviai nusprendė dalyvauti interviu. Netinkamos mediacijos formos: elektroniniu paštu ar telefonu ar atskirai tarp šalių, taip pat didina mediacijos šalių nepasitenkinimą. Pasitaiko ir organizacinių mediacijos paslaugos teikimo problemų: neatsižvelgiama į klientų parašymus pakeisti mediatorių ar kliento gyvenimo aplinkybes, dėl kurių nepalanki mediacijos organizavimo vieta. Vis dar nepakankamas informuotumas apie mediaciją sąlygoja pirminę įtampą tarp mediacijos dalyvių bei neužtikrina mediacijos plėtros, kuri būtų inicijuojama pačių besiskiriančių šalių. Pagrindinis informacijos šaltinis vis dar išlieka advokatai ar kiti teisininkai.

Mediacijos dalyviai iš esmės nepatiria jokių išlaidų dalyvaudami privalomojoje mediacijoje, išskyrus advokatų teisinės konsultacijas ar papildomas valandas, kurios nėra apmokamos valstybės. Sėkmingo proceso atveju, t. y. pasiekus susitarimą, šią nemokamą valstybės pagalbą mediacijos šalys vertina labai pozityviai.

5 priedas. KOKYBINIO ADVOKATŲ, BESISPECIALIZUOJANČIŲ ŠEIMOS GINČUOSE, POŽIŪRIO Į PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS TEISINĮ REGULIAVIMĄ IR PRAKTIKĄ TYRIMO

ATASKAITA

1. Tyrimo metodika

Tyrimas buvo vykdomas 2022 m. liepos – rugpjūčio mėn. Buvo atlikta 20 interviu.

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami taikant tikslinę atranką. Tyrime dalyvauti buvo kviešti šeimos ginčiuose besispecializuojantys advokatai, turintys ne mažesnę nei 5 metų darbo patirtį ir dirbantys įvairiuose Lietuvos regionuose. Mažiausia informantų darbo su šeimos ginčiais patirtis buvo nuo 5 iki 7 metų (2 informantai), visų kitų informantų patirtis svyravo nuo 10 iki 20 metų. Keleto informantų darbo patirtis viršijo 20 metų. Visi jie turėjo aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą – teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą)⁴⁹.

Interviu duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami naudojant MAXQDA programą, atliekant kokybinę turinio analizę ašinio kodavimo principu. Tekstas skaitomas, išskiriamos subkategorijos, kurios jungiamos į kategorijas. Citatos iš interviu koduojamos pagal interviu numerį. Interviu numeris ir informanto numeris sutampa.

Tyrimą atliko tyrėjos prof. dr. Agnė Tvaronavičienė (Mykolo Romerio universitetas) ir Indrė Korsakovienė kartu su doc. dr. Daiva Skučienė (Vilniaus universitetas).

2. Advokatų informantų asmeninis požiūris į mediaciją

Paprašyti pasidalinti savo asmenine nuomone apie privalomąją mediaciją, didžioji dalis informantų advokatų teigiamai įvertino sudarytą galimybę naudotis mediatoriaus paslaugomis šeimos ginčų atveju. Informantai mato šio instituto naudą, nes ginčą, jų nuomone, visuomet yra veiksmingiau išspręsti taikiu būdu.

Aš tai tikrai tikiu. Kadangi tu ginčų mačius ne vieną ir ne du, tai tikrai būtų labai veiksminga, jeigu žmonės truputėlį pagalvotų plačiau, įsiklausytų. Nes vis tiek tą kompromisą reikia surasti. kaip tu gali tokiam šeimos ginče dėl vaiko pavyzdžiui nu jo nesurasti, vis tiek su tuo vaiku tu turėsi bendrauti. Tai reikia ieškoti tų kompromisų (A17 Pos 20).

Tai dar vat sakykim, kad to bendro sutarimo, prie kurio priveda mediatoriai, tai dar socialinė taika yra išlaikoma tarp šalių, kas mano galva, yra vienas iš didžiausių mediacijos plusų, kurių aš nepaminėjau. Tikrai dar jeigu tuos santykius žmogiškus galima išlaikyti ir panašiai. Aš jau nekalbu apie patį rezultatą, kad įmanoma pasiekti susitarimą, tikrai įmanoma tą sutarimą pasiekti ir, mano galva, tas ribojimas, tas toks laiptelis iki proceso, kad „Vat štai, gerbiamieji, negalit jūs nueiti į procesą, turit pasinaudoti“, jis yra labai geras <...> (A7).

Beveik du trečdaliai informantų nurodė, kad mielai patys kreiptųsi į mediatorių pagalbos asmeniškai susidūrę su šeimos ginču.

Be jokios abejonės, jeigu taip atsitiktų, kad reikėtų, tai tikrai kreipčiausi, nes, sakau mano patirtis yra tikrai gera ir aš esu nenusivylęs šituo institutu (A3 Po 23).

Tai be jokios abejonės. Aš esu tik už mediaciją, <...> (A7).

<...> jį rekomenduočiau ir pats naudočiausi, jeigu reiktų. Tai yra labai geras procesas (A2).

Kiti jų naudotųsi šia galimybe, nes dabartinis reguliavimas nesuteikia kitokio pasirinkimo.

Bet jeigu tu esi ta inicijuojanti šalis, na tu kaip ir turi pasinaudot, tu negali be to praeiti. Bet taip, iš principo, mano galva, jeigu tektų – taip. Vienareikšmiškai šita procedūra naudočiausi, nes daug yra privalumų tos pusės: ekonomiškumas, greitumas, finansai, jokių žyminių mokesčių, privedimas prie bendro sutarimo (A2).

⁴⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (Valstybės žinios, 2004-04-06, Nr. 50-1632) 7 str. 2 d.

Kai kurie iš šių informantų naudotusi privalomąją mediaciją, tačiau labai daug dėmesio skirtų kompetentingo mediatoriaus paieškai.

Taip kreipiausi, tikrai, kad vat ir mes kaip reikia ieškom kažko kompetentingo. Vat dažniausiai noras būna tokio kažkaip vis tiek su patirtim tose vat bylose ir ieškome tikrai tikrai, kad vat galėtų sumedijuot ir norėtų vat tą sutartį normaliai padaryt per mediaciją. Tai aš tikrai kai pati kreipiuos, kreipčiaus, bet aš va ieškočiau tokio vat, kuris jau toje srityje tikrai turėjęs jau kaip pasakyti, ir iš kolegų apsiklaust, ir iš pažįstamų (A13 pos 18).

Manau, kad tai turbūt labai priklausytų nuo situacijos konkrečios, bet tikrai svarstyčiau. <...> Tai tikrai taip. Aišku, nu sakau, priklausu nuo situacijos, ar tai yra nu perspektyvu, ar žinau, kad viskas yra išsemta ir tai bus tikrai laiko gaišimas, bet tikrai tikrai svarstyčiau visais atvejais aišku jau labai taip preciziškai renkantis mediatorių (A11 Pos8).

Tiesa, 5 informantai pabrėžė, kad privalomosios mediacijos imtusi tik pabandę patys savarankiškai išsprendę konfliktą taikiu būdu. 3 informantai buvo įsitikinę, kad jiems mediatoriaus paslaugų neprireiktų, nes pačių turimi konfliktų sprendimo įgūdžiai bei teisinės žinios leistų rasti kompromisą su kita šalimi, tačiau labai palankiai įvertino įstatymo sudarytą galimybę pasinaudoti mediatoriaus paslaugomis asmenims, kurie tokių įgūdžių neturi.

Aš taip sakyčiau, žinodamas savo asmenines savybes, manau pajėgčiau pats išsprendę, nes paprastai ir aš klientui sakau: „Žinai, geriau atiduoti viską, bet sakykim gyventi, negu ginčytis iki negalėjimo dvejus trejus metus, tu laimėsi, klausimas ar tu būsi labai patenkintas“ Aišku nerandant sprendimo, matyt, kad jo, kreipčiausi (A19).

Aš tai ne, <...> Bet jeigu pats to neturėčiau, tai būčiau priverstas tą daryti, tai savaime suprantama, kad pašalinė nuomonė visada leidžia pamąstyti ir būna tas momentas, kad: „Aha, žiūrėk reikia vis dėl to pamąstyti, sustoti ir pamąstyti, gal galim surasti sprendimą? (A18)

Tai nežinau, sunku gal būtų pasakyti, aišku, aš suprantu iš vienos pusės, kad aš privalėčiau tą procedūrą praeiti, jeigu aš jau norėčiau kažkokį tai ginčą spręsti teisme, <...>. Tai galbūt aš pasitikėčiau savo sugebėjimu komunikuoti, nes paprastai su visais žmonėm sugebu rasti kalbą ir žmonės dažnai patys man sako, kad jiems su manim pakalbėjus labai gerai pasidaro. <...> Tai aš galbūt pabandyčiau tada su savo oponentu su kuriuo turėčiau ginčą, tiesiog pasikviesti į pokalbį ir pasišnekėti neiekvojant niekieno kito laiko. Aišku jeigu jau tai neduotų rezultatų, žmogus kategoriškai nusiteikęs, be abejo privalėčiau pasinaudoti mediacija, gal tada tikrai pasvarstyčiau, jeigu galėtų finansai leisti mokamą mediatorių, tiesiog pasirinkčiau tada jau galbūt iš kolegų, kurie yra įrašyti, tai galbūt tada eičiau ne ką VGTP duos, <...> (A15).

Tik 1 informantas buvo nusiteikęs kategoriškai prieš galimybę savo asmeninius ginčus spręsti mediacijos būdu, nes manė, kad dalyvavimas privalomoje mediacijoje yra neprasmingas.

Aš pati asmeniškai manau, nedalyvaučiau tokioje mediacijoje, nes beprasmiška. Kai būna įsikalę į galvą kažkokį teisei, priešingą dalyką ir tu negali jam aiškinti. Nu sakai, pasitarti, gal su advokatu kažką kartais iš tikrųjų kitą kartą pasako - pasitariau, sutinku su didesne suma. Bet šiaip tai tiesiog jie visi pikti būna vieni ant kitų principais, labai dideliais (A4 Pos 39).

Advokatų informantų asmeninė nuomonė apie privalomą mediaciją daugiausia yra teigiama. Daugelis mato šio proceso naudą, tačiau didžiulę reikšmę teikia mediatoriaus kvalifikacijai. Beveik du trečdaliai informantų patys naudotųjų privalomąją mediaciją, kiti – naudotusi šia procedūra dėl to, kad ji privaloma ir to išvengti negalima.

2. Advokatų informantų žinios apie teisinio reguliavimo pokyčius ir pasirengimas privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui

Visi apklausti advokatai informantai tvirtino, kad žinojo apie 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusias Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatas dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose. Didžioji dalis (17 informantų) teigė, kad ruošėsi šiam pokyčiui ir džiaugėsi turėję užtektinai laiko susipažinti su įstatymo projektu prieš dalijantis žiniomis su klientais, be to, ir viešoje erdvėje pastebėjo informacijos, kuri skatino diskusijas advokatų bendruomenėje.

Kad bus ruošiamasi tokį institutą įvesti tai aišku, kad žinojom, priėmėm, taip sakant, kaip būtinybę <...> (A18 Pos 5).

Apie pokyčius, kad dar iki 2020 metų sausio 1-os, be abejo, tiek kolegų bendruomenei, tiek, kai tuo metu dirbau tiesiog kitame kolektyve, tai be abejo jau kalbėjom apie tai, kad čia jau atsiras ta naujovė: kaip čia bus? Nu kaip visada naujovės pas mus sutinkamos taip iš pradžių gan skeptiškai: „Ką čią prisigalvojo? Kaip čia bus? Kaip čia tas?“ Nes nieks nežinojo kaip praktikoj įsigyvendins tuo metu (A15 Pos 14)

4 informantai tinkamiausiu būdu pasirengti šiam žingsniui laikė bazinių mediacijos mokymų išklusimą ir įsirašymą į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Ketvirtadalis informantų akcentavo, kad besiruošiant privalomos mediacijos įvedimui kilo ir nemažai klausimų, kuriems šeimos ginčams bus taikomos nuostatos dėl šios naujos privalomos ikiteisminio ginčo nagrinėjimo tvarkos. Tarp advokatų jautėsi nerimas, kiek griežtai bus reikalaujama „pažymų“ ir kaip tinkamai pildyti dokumentus, kad jie būtų teismo priimti.

Nu aš gal pasakysiu taip, aš 19 metais įrašyta į mediatorius. Taip. Labai įdomūs visi tie mokymai buvo, labai buvau tokia užsimotyvavusi medijuoti (A16 Pos2).

Tai jeigu kalbant apie pasiruošimą, ar ne, tai mano turbūt pagrindinis pasiruošimas, buvo tas, kad aš pati tapau mediatore. Ta prasme aš įsirašiau į sąrašus, aš neimu tų bylų ką siūlo VG TPT, t. y. aš tikrai privačiomis mediacijom užsiimu, tai sakykim šitą funkciją aš darau, tai be abejo tai galima irgi priskirti prie to pasiruošimo (A14 Pos 6).

Na iš tikrųjų apie tą pokytį sužinojo prieš pat pasikeitimus. Sužinojome, kad tikrai nebegalėsime, nes kiek aš pati, net ir teismų darbo matėsi, kad buvo kad ir patys tie tiesėjai prieš pat jau tą matėsi, prieš pat įstatymo pasikeitimą, matėsi, kad nelabai dar buvo kaip pasakyt ir pasiruošę, kaip čia vyks, kad jau čia visą laiką reikalaus tų pažymų, net ir buvo tokie kai kuriuose vat teismuose... reakcijos (A13 Pos2)

Keli informantai poreikio ruoštis pokyčiams nejautė, nes naujoji tvarka buvo labai aiški ir suprantama, arba buvo ir yra skeptiškai nusiteikęs prieš privalomos mediacijos įvedimą.

Sąžiningai pasakysiu jums, nesiruošiau šitiems pokyčiams vien dėl to, kad... Manau, kad privaloma ta procedūra yra, sakykim, aplamai nereikalinga dėl to, kad negalima... Negalima sudėlioti, sakykime, privalomumo šeimos teisiniuose santykiuose, kadangi yra labai specifiniai, iš kitos pusės santykiai, ir ir dažnu atveju, sakykime, taip, netgi tai yra daugiau žalos negu naudos santykiuose (A6 Pos 7).

Ar ruošiausi? Tai nesiruošiu niekaip. Tiesiog paskui įšokau į tą traukinį, kad pasibaigti kursas. Tada pradėjau teikti. Nebuvau su tais pirmaisiais metų pabaigoje kažkada (A4, Pos. 7).

3. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo praktikoje geroji patirtis

Visi 20 kalbintų informantų advokatų pastebi, kad 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatomis dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose Lietuvoje šeimos ginčų sprendimas pasikeitė. Ir nors informantų nuomonė vertinant pokyčius išsiskyrė, vis dėlto didžioji dalis (12 informantų) labai aiškiai pastebi teigiamus pokyčius, kiti mato daugiau teigiamų negu neigiamų pokyčių, ir tik keletas pozityvios patirties šiuo klausimu neturi.

Tam tikras teigiamas privalomosios mediacijos puses įžvelgia iš esmės visi kalbinti advokatai informantai. Didžiausiais privalumais jie laiko galimybę šalims tartis (14 informantų), galimybę išvengti teismo (8), nešališko asmens įsiterpimą į dviejų asmenų ginčą (6), be to, advokatai (6) pripažįsta, kad mediatorių atliekamas tarpininkavimas kokybiškesnis nei advokatų.

Kaip naujojo teisinio reguliavimo privalumus informantai vardijo ir galimybę išsaugoti santykius, išvengti negatyvių emocijų, suvokimą apie ketinimo spręsti ginčą rimtumą. Šalių pokalbis palengvina advokatams suprasti tikrąsias ginčo priežastis ir objektą. Keletas informantų privalomąją mediaciją prilygino „savaiminiam gėriui“, kuris keičia visuomenės požiūrį, padeda išlaikyti socialinę taiką, atsiranda suvokimas, kad ne bylinėjimasis, o susitarimas yra geriau.

Galima išsaugoti labai įdomų, tiesiog santykį galbūt žmogui ir arba atgaivinta santykį, gali pradėti kalbėtis, jeigu iki to laiko jau buvo pasiektas kažkoks lūžio taškas (A1 Pos13).

Tai vat man, aš matau tą tokią gerąją patirtį, kad sutaupymas labai daug, galima išlošti labai daug elementų. Kaip minėjau, ta prasme naudojant ir laiką, ir ir žmogaus tuos materialinius išteklius, ir tuos emocinius išteklius,

kurie iš tikrųjų palieka paskui labai gilų randą. Tas mediacijos naudojimas toks tampa savotiškai, ne tai kad savaiminis gėris (A1 Pos 13).

3 informantai pastebėjo, kad teigiamas privalomosios mediacijos poveikis buvo labiau jaučiamas tyrimo vykdymo metu (praėjus daugiau nei dvejiems metams) nei iškart įsigaliojus įstatymo nuostatomis. Informantai tai sieja su augančia mediatorių kvalifikacija arba su tokiais išorinėmis aplinkybėmis kaip pandemija, dėl kurios naudojimas mediacija nebuvo intensyvus.

<...> tiesų galėčiau pastebėti, kad gal labiau tą pasikeitimą vat pastaruoju metu jaučiu labiau, negu tada, kai įsigaliojo. Nes kai įsigaliojo ta, kol ta mediacija įsivažiavo vis tik dauguma į ją žiūrėjo labai formaliai. Ir tokios kažkokios labai apčiuopiamos kažkokio skirtumo nebūdavo. Na tiesiog kažkas pasimedijuoja, ir ir ir toliau viskas eina sena vaga, vis tiek tenka kreiptis į teismą. (A20 Pos6).

<...> mediatorių kvalifikacija pakilo ir galų gale gal kažkaip šalys sąmoningesnės pasidarė, nes tikrai tokių sėkmingų atvejų yra, kai per mediaciją jau yra sutariama ir po to pasibaigia kažkokios sutarties pasirašymu (A20, Pos. 6).

Ir ką aš pastebėjau, iš tikrųjų kaip pandemija prasidėjo ta pirmoji, tai mes buvo visi sustoję, tiek teismai neveikė, nei mediacijos nevyko. O per antrą pandemiją, toksai buvo, toks kaip „spranžinos“ efektas, labai daug pasipylė skyrybų, išlaikymo visos bylos, bendravimo tvarkos (A16, Pos. 2).

Pagrindiniai gerosios patirties ir teigiamo poveikio, susijusio su privalomąja mediacija, pavyzdžiai tyrimo ekspertų buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

3.1. Privalomoji mediacija didina mediacijos žinomumą ir keičia visuomenės požiūrį į taikų ginčų sprendimą

Informantai kaip teigiamą pokytį įvardija tai, kad šalys galimybę tartis ėmė vertinti nebe kaip formalų procesą, bet kaip realią alternatyvą teismui. Informantai ir jų klientai jau girdi „sėkmės istorijas“ ir formuojasi supratimas, kad verta bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu.

<...> geriau vieną kartą pabandyti ir nusivilti, negu žinai visada paskui nepabandžius visą laiką mintyse ten turėti. O kas būtų buvę? (A1, Pos 21).

Asmenys sužino vis daugiau informacijos apie mediaciją ir vis geriau supranta taikaus susitarimo naudą.

3.2. Dėl privalomosios mediacijos daugėja taikiais susitarimais baigiamų šeimos ginčų

Advokatai informantai privalomosios mediacijos sėkmę daugiausiai siejo su taikos sutarčių sudarymu šio proceso metu. Daugelis jų jaučia padidėjusį taikių susitarimų skaičių šalims pradėjus ginčus spręsti privalomosios mediacijos būdu.

<...> negaliu pasakyti, kad labai daug ginčų išsisprendžia iki teismo ginčo teisenos tvarka, bet išsisprendžia. Galbūt šiek tiek daugiau negu būdavo iki tol. Kiek tai procentaliai gali būti? Labai sunku pasakyti. Man reikėtų keltis statistiką žiūrėti ir panašiai... bet bet na manau kokių 15, gal ir 20 procentų ginčų, kurie, na sakyčiau, potencialiai turėtų eiti į teismą ginčo tvarka, jie išsisprendė (A2, Pos 9).

Na pastaruoju metu pastebiu, kad na, matyt, kad ir mediatorių kvalifikacija pakilo ir galų gale gal kažkaip šalys sąmoningesnės pasidarė, nes tikrai tokių sėkmingų atvejų yra kaip per mediaciją jau yra sutariama ir po to pasibaigia kažkokios sutarties pasirašymu, tai tokių atveju daugiau. Tą tokį jausčiau, kad yra (A20, Pos6)

Tai tapo kitoks, nes daugiau taikos sutarčių. Kai mediacijos nebuvo... Kažkaip advokatai, retai tas taikos sutartis taiko, tiesiog ieškinyis ir viskas. (A4, Pos 71)

Iš tikrųjų labai daug sudaroma taikos sutarčių. Mano preliminarium paskaičiavimu apie 30 proc. bylų nenuveina į teismą arba ten bendru sutarimu, jų patvirtinimu ir apie kokią 30-40 proc. bylų, kurios jau būna teisme, mes išsprendžiama taikiai. Iš tikrųjų mano pozicija yra visą laiką spręsti taikiai. (A5, Pos 23)

3.3. Teigiami pokyčiai teisminiame šeimos ginčų nagrinėjime

Ne vienas informantas kaip teigiamą pokytį įvardijo tai, kad ginčo šalims perėjus privalomosios mediacijos etapą jaučiami teigiami pokyčiai ir teisiniame procese. Informantai pastebi, kad teisminis procesas tampa lengvesnis, šalys ateina labiau pasiruošusios. Tačiau jie greta akcentuoja ir mediatorių kvalifikacijos bei kompetencijos svarbą mediacijos sėkmei. Jų matymu, mediacija būna sėkminga tik tada, kai mediatorius yra kvalifikuotas ir kompetentingas.

<...> nes kaip anksčiau būdavo tai ateini ir tų parengiamųjų posėdžių tikrai ne vienas būna ir ne du ir dėl krūvio teisėjui tos bylos išsitiesia, labai ilgai nagrinėja, o dabar ženkliai sutrumpėja tas parengiamasis etapas. Tai aš manau, kad pasikeitė būtent trukmės prasme. Aišku, jeigu ten rimti ginčai, tai jau ten kitas faktorius, jau tada įsijungia strategijos, galbūt net sąmoningas tam tikras vilkinimas ten iš kitų pusių. Bet bendrine prasme, tikrai palengvina teismo darbą 100% (A12, Pos. 35).

Gal dar vat prie gerų dalykų norėčiau išskirti, kad gal dar per tą laiką, nu kol kažkokios derybos, tikriniesi, ar dar į mediaciją, šalys truputį, kaip čia, nusiventiluoja, tikrai. Nes nu sakykim pirmą dieną, kada ateina klientas ar klientė, arba jau jie ten tiktai gavę, kad ten bus skyrybos, arba patys jau priėmė sprendimą yra visai viena, ir jis nu ne visada adekvatus, dažnai ten pagrįstas išorinėm emociinėm, emocijos dar kitų tenais pakoučtinimo, arba matytų filmų, iki tol, kol prieinam iki rezultato, tas tikrai nusiventiluoja. Tai čia yra tikrai geras dalykas (A11 Pos 24).

Na, kaip pasakyti, aš manau, mediacijos sėkmė kaip, taip ir priklauso didžiąja dalimi nuo to paties kas veda tą mediaciją (A7 Pos 24).

Tai va ir mediacija čia toj vietoj labai apsitarnavo, tarkim kas būdavo pirmo posėdžio metu arba pirmo susitikimo metu, kai jie jau galėdavo susitikti, tas emocijas išleisdavo, ir tada jau gali spręsti taikiai. Tai čia dabar jie gali tą padaryti pas mediatorių (A16 Pos4).

3.4. Privalomoji mediacija kaip erdvė ir laikas dialogui

Kabėdami apie galimybę tartis, advokatai akcentuoja, kad privaloma mediacija tampa stimulu mėginti, galimybė pirmąkart susitikti ir „išsiventiluoti emocijas“, skatina šalis ieškoti kompromiso ir bendrų interesų, ypač asmenims, kurie patys net nemėgino tartis taikiai. Šis institutas suteikia galimybę bent pamėginti ir dėl to palengvina vėlesnį teisminį procesą.

Pradeda suprasti, kad paprastas ne nu jis neturi jokios teisminės reikšmės ir geriau kažkaip ieškoti sąlyčio taškų (A12 Pos 11).

Toks dar vienas sutuoktiniams, kaip sakant, būna spyris, kad ta prasme mediatoriaus pagalba kartais surasti tą sprendimą, kompromisą (A18 Pos 5).

Tai va tai iš tikrųjų klientai, nu kaip – patenkinti. Nes tikrai dažnai būna, kad susitaiko ir nesusitaiko, bet kažkaip išsprendžia ginčą taikiai. Ir tikrai esu ne iš vieno girdėjus, kad.. nu kad jiems patiko ta mediacija, Kad jie sako nu kažkaip galėjo išsikalbėti, susitarti, nes dažniausiai ir būna, kad kai pradeda skirtis, ar ne, poros, šeimos, jie kartais net neturi tos galimybės išsikalbėti (A16 Pos 4).

3.5. Privalomoji mediacija kaip galimybė išvengti ilgo teismo proceso

Svarbus privalomosios mediacijos naudojimo privalumas yra galimybė išvengti varginančio, sudėtingo, ilgo, nenuspėjamo teismo proceso.

<...> teisingumas pasibaigia ties teismo durimis. Ne dėlto, kad teismai kažką negerai daro. Bet iš tiesų, niekas geriau nei vienam žmogui nenuspręs, negu taikus susitarimas, negu tas priėjimas prie kažkokio kompromisinio varianto (A14 Pos 16).

<...> bet kuriuo atveju turbūt yra teigiamų plusų, ta prasme kad, jeigu vyksta ta privalomoji mediacija, kuri yra sėkminga, dar žmonėm net nesikreipus į advokatus, o pasikreipus tik dėl privalomosios mediacijos pravedimo, tai yra išvengiama teisminių ginčų ir taip yra daug ekologiškiau ir geriau šalim (A10 Pos3).

Sakykim, kad klientas ateitų, ir mes kažkur eitume kautis, nes teismas pareikalauja daug. Daug žinome, ko reikalauja - motyvų, neigiamų išgyvenimų ir piniginių lėšų, ir viso kito. Teismų praktika yra loterija. Šiandien sąžiningai galiu pasakyti loterija ir tas mums atrodo net elementariuose klausimuose, kurių nuomonė atrodo

suformuota teismų praktikoje kriterijų, kaip turi būti, bet galutiniame variante teisėjai visus išverčia, o žmonės tada rizikuoja (A6 pos 29).

3.6. Mediatorių nešališkumas kaip jų privalumas, lyginant su advokatais

Privalumu informantai laiko ir mediatoriaus nešališkumą. Tai susiję ir su kitu įvardijamu privalumu, kad mediatorių atliekamas tarpininkavimas kokybiškesnis nei advokatų. Nors ne vienas kalbintas informantas akcentavo, kad šeimos ginčų sprendimą pradeda ieškodami galimybės susitarti, tačiau jie taip pat pripažino, kad atliekant būtent atstovo vaidmenį yra sudėtingiau tarpininkauti tarp dviejų konfliktuojančių šalių, tam būtinas ir priešingos pusės atstovo polinkis tartis. O mediatorius, kaip įstatymo tam įpareigotas asmuo, tiesiog susodina žmones prie stalo ir stengdamasis padėti bando kalbėti, ieško bendrumų ir galiausiai juos suranda.

Geroji patirtis yra ta, kad faktiškai atsirado nepriklausomas nešališkas asmuo, kuris na pamėgindavo dar sykį pasisodinti šalys prie apskrito stalo, ar ne prie apskrito, ir iš esmės privesti jas prie ginčo sprendimo. Jeigu sakykim mums pavykdavo... (A2 Pos9).

<...> nešališkumas, jisai, na, sustato viską į savo vietas (A1 Pos 13).

Tam tikra prasme gal sakykim atstovo amplua yra sudėtingiau dirbti šitą darbą, dėl to kad labai reikalinga, kad priešingoj pusėj atstovas irgi būtų linkęs tartis (A14 Pos8).

Iš tikrųjų turėjom tokių atvejų, kai norėjom nutraukti santuoką, ir atėjus į mediacijas procesą pavyko sureguliuoti. Pavyko sureguliuoti, būtent tada šalis kažkaip tai paaiškini jiems situaciją, kad vat jie turi tokį šansą, kad jie gali susitarti. Tuo labiau, kad kai įsikiša tas trečiasis asmuo, net tarp mūsų advokatų. Na kaip pasakyt tas trečiasis asmuo, t.y. advokatai, klientai ir kitas asmuo, tai jis vis tiek paaiškina tam sutuoktiniui, kuris turi poziciją, užsispyręs, dėl ko nepavyko jam susitarti vieniems ar ir su mūsų pagalba, aiškinant iš tikrųjų, kad tas procesas teisminis yra labai ilgas (A13 Pos 8).

3.7. Paprasta pasinaudojimo privalomąja mediacija tvarka

Keletas informantų pagyrė ganėtinai lengvą ir paprastą mediacijos organizavimo tvarką. Taip pat tai, kad yra galimybė mediacija naudotis nemokamai. Dėl šių priežasčių mediacijos daugelis informantų nelaiko laiko gaišimu.

Kiekvienas gali užpildyti ir mes žiūrime ir dabar, jeigu pasakai klientui, kad turite užpildyti anketą, kuri yra viešame puslapyje, visi suranda, anketa yra labai lengvo turinio, labai greitai pildoma, tikrai dėl šito viskas puiku (A9 Pos 5).

<...> mažiau šalims bylinėjimosi išlaidų, nes jeigu jie tiesiog dažnai būna, iškart sutaria vieno pokalbio metu tiesiog telefonu pakalbėjus sutariame <...> - kaip ir nemokamai mediatoriaus darbas valstybės kompensuojamas (A4 Pos11).

4. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo taikymo praktikoje blogoji patirtis

Iš kalbintų 20 informantų tik du neįžvelgė neigiamų privalomosios mediacijos aspektų ir negalėjo prisiminti neigiamos patirties. Kiti įvardijo po keletą jų praktikoje pastebėtų taisytinių aspektų.

Pagrindiniai blogosios patirties ir neigiamo poveikio, susijusio su privalomąja mediacija, pavyzdžiai tyrimo ekspertų buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

4.1. Informacijos apie privalomąją mediaciją trūkumas

Informantai pastebi, kad vis dar jaučiamas nepakankamas visuomenės informavimas apie privalomąją mediaciją, nes gavusios pranešimus apie inicijuojamą mediaciją šalys būna sutrikusios dėl elementaraus suvokimo apie mediacijos procesą neturėjimo.

Trečias klausimas dėl ko kartais šalys atsisako, tai yra kaip vėliau paaiškėja, čia paprastai kita pusė dažniausiai būna, kad jie nesupranta, kas tai yra, kam čia to reikia ir kodėl čia to sutikimo reikia – jeigu į teismą, tai į teismą, kas čia per mediacija. Tai vat kartais tokie pasisakymai atsiranda teisme vėliau, kada teismas užduoda klausimą,

arba mūsų pusė užduoda klausimą, kodėl jūs nepasinaudojot, arba paskui mes turim atgal grįžti į visą šitą reikalą. (A2, Pos 25)

<...> antra priežastis galbūt būtų, kad sakykim ta priešinga pusė, kuri gauna tą kvietimą iš mediacijos, paprastai ji dar neturi nei atstovo nei nieko, ji yra tokia: kai žmona nuėjo, parašė, o vyras gauna, kažkur kviečia. Jis nesupranta didelę dalį, kas čia per procesą, ką čia iš manęs nori, aš nesuprantu, aš nežinau, bijau. Bet didelė dalis, gal šiek tiek į rajonus nueinant toliau už miesto, kur mažiau žinių ir teisinio išprusimo, tai ten žmonės tiesiog nesupranta, ką čia gauti, ką čia veikti. Žodžiu, nereaguoja, nes nu kam man čia iš viso reikia. (A15, Pos 30-32)

Aš manau, kad vis tikrai žmonėms vis dar trūksta tos informacijos, iš tikrųjų kas čia yra. Jie net nesuvokia, kad jie vat... aš pati turėjau tokių vat ir iš artimųjų, tai sako gavau sako ir viskas. Tipo neatsakėt jū? Sako „jau įvyko, aš net nesupratau“. Vat trūksta to švietimo, tos informacijos, galbūt. Mes tai žinom apie tai, bet paprastas žmogus gal dar to nelabai supranta ir nelabai suvokia ir nežino. Tai vat ir būna net jei jis nesureaguoja į tuos laiškus Tarnybos ir neatsako arba atsisako, tai nesupranta, sako kam man ta mediacija, aš nežinau kas ta mediacija. (A13, Pos 24)

Tačiau kita dalis žmonių, aš manau, yra visgi dar ir labai didelė dalis žmonių, kurie nesupranta, kas tai yra mediacija. Nes labai daug būna skambučių dėl konsultacijos kreipimosi, aiškinimosi, kas čia ta per procedūra, ko čia iš manęs nori, kodėl aš čia turiu atsakinėti. Tai reiškia, kad žmonėms nėra aišku ir turbūt dar yra valstybės pareiga aiškinti žmonėms. Nes tokių kaip viešų išaiškinimų apie šeimos bylose privalomąją mediaciją nebuvo labai daug. (A10, Pos 9)

4.2. Privalomoji mediacija prailgino šeimos ginčų sprendimo procesą bei apsunkino advokatų darbą

Kai kurių informantų advokatų nuomone, privalomos mediacijos įvedimas apsunkino šeimos ginčų sprendimo procesą. Ginčo šalims jis juntamai išsitiesė, o jų advokatams, kurių pagrindinė funkcija yra atstovauti klientams teismuose, prisidėjo papildomas ilgesnis ir daugiau pastangų reikalaujantis etapas. Ypač tą pastebi advokatai, kurie teigia, kad ir iki privalomos mediacijos atsiradimo bandydavo šeimos ginčus spręsti bendru šalių sutarimu.

Tai realiai galiu pasakyti, kad bent jau savo praktikoje, apart pokyčio, kad tai šiek tiek apsunkino šalims procesą – kitokių pokyčių aš nematau. Tie, kas galbūt iš kolegų dirba sakykim dirba tokiu aspektu, kad geriau iš karto pradėti bylą, o paskui jau bus, kaip bus, galbūt taip, tada tai yra kaip drausminamoji priemonė. Bet sakykim kad tie, kas visą laiką dvidešimt metų naudojasi santuokos nutraukimo bendru sutikimu institutu, iš tiesų šitiems advokatams tai pasidarė papildomas kliuvinys (A14 Pos 4).

Kaip pasikeitė, jeigu taip labai generaliai vienu atsakyti paskiau detalizuojant, vienareikšmiškai tokių bylų nagrinėjimas pailgėję ir išsitiesė procesas dažnu atveju, jeigu nepavyksta susitarti mediacijoje. O vis tik, nors statistika yra kad ir daug pavyksta, bet iš esmės nu asmeniškai, asmeniškai, kiek man asmeniškai bylose teko atstovauti, toli gražu ne visada pavyksta, tai atitinkamai žmonės tasai procesas, jįsai labai išsitiesia, iš tikrųjų. (A11 Pos2).

Rutina taip, jinaį pasikeičia. Nu ta prasme laike labai iš tikrųjų išsitiesia. Nes sakykim, nu aš čia taip asmeniškai, nes tas anksčiau iki ar ne, iki mediacijos, ateina ir pavyzdžiui sako – einam dabar sutarimu. Aš sakau, nu užsidėkim dabar 6 mėnesius, nu jeigu per šešis mėnesius mes niekur nepasistūmėm, tai vadinasi nu tai yra laiko gaišatis ir tada kreipkimės į teismą, tai yra vienintelis būdas. (A11, Pos24)

<...> aš kaip advokatas būčiau suinteresuotas, kad mes eitumėm bylinėtis, kad mes, na kaip pasakyt, tai yra mūsų darbas... (A13 Pos 8).

4.3. Privalomoji mediacija kaip galimybė piktnaudžiauti ir vilkinti ginčo sprendimą

Privalomosios mediacijos, kuri yra įstatymu nustatyta privaloma ikiteisminė šeimos ginčų sprendimo tvarka, procese šalys ir jų atstovai atranda galimybes vilkinti ginčo sprendimą, naudojasi juo nesąžiningai, siekdami geresnio savo interesų įgyvendinimo. Šalių manipuliavimą privalomosios mediacijos procesu kaip neigiamą praktiką įvardijo 5 informantai. Šalys vilkina laiką, sutikimą mediacijai duoda paskutinę dieną ir vis atideda susitikimus ne dėl objektyvių priežasčių, siekia laimėti laiko ir „paspausti“ kitą pusę, bando mediaciją išnaudoti ne taikaus sprendimo paieškai, o informacijai susirinkti. Tai ypač akivaizdu tokiais jautriais klausimais kaip vaiko išlaikymas, kuomet svarbu rasti sprendimą kuo skubiau. Tačiau informantai pastebi tam tikrą manipuliavimą ne tik iš ginčo šalių, bet ir iš savo kolegų pusės, kai atstovai nuteikinėja savo klientus prieš privalomąją mediaciją ir ragina ginčą spręsti teisme arba priešingai – ragina ją tęsti ir vilkinti.

Na aišku tų neigiamų irgi yra galbūt kai šalys bando tą mediaciją panaudoti savo.. na kažkokiems savo tikslams, kažką susirinkti kažkokią informaciją, kai nu arba šiaip akivaizdu, kad tokio nėra susitarimo, bet vis tiek vat kažkoks būna galbūt toks tempimo momentas, kai kita pusė turi tiesiog paskatų tempti visą procesą ir imituoja tokią mediaciją, tai aš manau man atrodo, kad nu mediatoriui tada labai sunku suvaldyti tokią situaciją nes nu šalis turi teisę medijuotis, kelti visokius reikalavimus. Ir kartais, kartais tokia mediacija perauga į terorizavimą kitos šalies (A 20 Pos 15).

Nu vat sakau šiandien vaikui sueina aštuoniolika metų, jam pasibaigė išlaikymas, nuo šiandien jis įgyja teisę kreiptis į teismą, kad jam būtų priteistas išlaikymas. Sako įstatymas – eik medijuotis. Jis kreipiasi į VGTP, VGTP per kelias dienas sureagoja, paskiria mediatorių, mediatorius vėl pagal tam tikrus terminus išsiunčia pranešimą, sutikimo gavimas, šita dalis atima mėnesį. Ką vaikui valgyt? Paskutinę dieną priešinga šalis sako – sutinku medijuoti. Ką daro mediatorius – turi paskirti laiką. O man šitas laikas tinka, o man šitas netinka, o man gerai, o man negerai, dar mėnuo. Kol mes prieinam iki to sakykim kad ten mediacija negalima, jeigu nesusitaria mes mažiausiai turim tris mėnesius. Vat jūs man pasakykit, kaip šitam vaikui, už ką jam tuos tris mėnesius valgyti? (A14 pos 40).

<...> atstovas, kuris dalyvaus toje mediacijoje, jis vis tiek nepadės parengti sutarties, nepadės šalims susitarti gerai, o tik surašys sau plusus, kad neva jis dalyvavo ir uždirbo dar papildomai lėšų (A9 Pos 11).

Kiti trūkumu įvardija priešingos pusės atstovo nepalankų nusiteikimą mediacijos atžvilgiu, kas trukdo sklandžiai taikaus susitarimo paieškai mediacijos būdu.

4.4. Privalomosios mediacijos įgyvendinimo formalumas

Net 12 advokatų informantų pastebi, kad privalomosios mediacijos institutu praktikoje naudojamosi formaliai, ypač jei advokatai jau ėmėsi priemonių rasti taikų susitarimą. Dalis jų mini, kad klientai naudojasi privalomąja mediacija tik dėl pažymos, patvirtinančios pasinaudojimą privaloma ikiteismine šeimos ginčų sprendimo tvarka, o kol formaliai naudojamosi mediacija, paraleliai ruošiama strategija teismui.

Tai vat aš tai tokį tikrai sakau, kad poslinkio dėl tos pačios procedūros mediacijos kai jinai privaloma... man toks dabar gaunasi įspūdis, nors aš kai tuos kursus lankiau, buvo tenai keletas... daug advokatų mūsų kursuose ir buvo kolegės tokia nuomonė, kad tai daugiau reikalinga dėl pažymos. Taip gana kritiškai vertinam. Galvojom, kad iš tikrųjų bus efektyvu, bet realybė yra tokia, kad šiai dienai iš tikrųjų reikalinga pažyma žmonėm. Kad jie labai smarkiai ten susitartų, tai nematau aš niekur (A17 Pos4).

Aš jaučiu, kad iš tos kitos pusės nėra to tokio noro, sakykim, sutikti ir kad mes vis tiek turėsime tą pačią pažymą. Tai vat iš esmės aš turiu savo žmonėm pasakyti, kad mums reikia susirinkti pažymą, nu reikia susirinkti pažymą. Taip kad nesakau, kad pats instrumentas buvo sugalvotas blogai ir kvailai, jis tikrai nėra blogas, bet jį reikėtų koreguoti, tam kad jisai būtų efektyvus ir kad jisai žmonėm labiau padėtų negu trukdytų (A8 Pos16).

Realiai jau nežinau, ar ten vyksta mediacija, kiek ten jinai kokių procesu vyksta, bet sakau visai tais atvejais, praktiškai 99 procentai, žmonės po ad... jeigu jau bendravom, derėjomės ir advokatas kitas derėjosi, tai mes žinom, kad mes einam tik pažymą pasiimt, kad čia jokių efektų nebus ir kad nieko stebuklingiau tas mediatorius nepapasakos ir mes tiesiog vat laukiam, kuris pasiims pažymą ir kad galėtume paduoti (A8 Pos28).

Sakau man tai truputį taip dubliuojasi, ką aš pati darydavau laisvanoriškai pasiūlymą išsiųsdama, ir tikrai sėkmingai ir labai dažnai klientai atsiliepia ir mes kažkaip susimedijuojam tada. Tai va tą patį lyg ir atlieku, bet jeigu nesusimedijuoji, ir lieka ten kažkoks iš penkių klausimų vienas koks neišspręstas, tai tada tu neturi ką daryti ir vis tiek sakai klientei, vat jums reikalinga privalomoji mediacija vien formalumui. Tai va dažnai tas formalumas... nu paskui turi gaišti dar sakykim (A16 Pos 12).

Kiti informantai mano, kad formalų naudojimąsi įtakoja ir nepasitikėjimas mediacijos institutu. Jie pastebi, kad nepaisant žinojimo, jog mediacija yra privaloma, ginčo šalys netiki galimybe susitarti su priešinga puse arba yra girdėjusios blogąją naudojimosi mediacija patirtį, kas neskatina realiai pasinaudoti privalomąja mediacija.

Aš manau, kad čia problema yra tame, kad pas mus yra žmonės pakankamai tokie, vienas dalykas yra nusivylę apskritai valstybinėmis įstaigomis ir valstybine sistema, ryšiu su...aš turiu omeny apskritai tas visas valstybines įstaigas: mokesčių inspekcija, Sodra, socialinius visokius. Sutikit, visuomenėj yra toksai ganėtinai, kad: „Valstybė

čia baus, čia nieko gero“ Yra tam tikras neigiamas aspektas kadangi mediacija čia yra VGTP, čia yra valstybinės institucijos, tai ten žodžiu bus tas pats toks nepasitikėjimo gal šešėlis ir nepasitikėjimas apskritai valstybinėmis kažkokiomis institucijomis. (A15, Pos 30)

<...> žmonės turi išankstines nuostatas. Tikrai yra klientai, kurie jau girdėję ir nieko gero - mano kaimynė ten bandė žodžiu ir taip toliau. Ir ten, žodžiu, visa kita. Tai va, vėlgi tas užprogramavimas jau iš tų paskalų, iš gandy kažkokių, kur kažkam nepavyko. Tai tas žmogus, jis priima, kad jam irgi matyt, nereikia bandyti. (A1, Pos31)

Klientai tiesiog yra įsitikinę kitos pusės pozicija ir ją iš anksto žino. Jie yra informuoti apie kitos pusės poziciją ir jie puikiai supranta, kad tas pasiūlymas yra formalu. Yra labai aiški kitos šalies pozicija, kad susitarimo tikrai nebus arba jis bus tik toks, kuris tenkins tik kitą šalį. (A2, Pos23)

Taip pat akivaizdžiai formaliai naudojamosi mediacija, jei šalys nesutaria tik dėl vieno klausimo, o dėl likusių rado susitarimus tarpusavio derybų būdu.

Sakau man tai truputį taip dubliuojasi, ką aš pati darydavau laisvanoriškai pasiūlymą išsiųsdama, ir tikrai sėkmingai ir labai dažnai klientai atsiliepia ir mes kažkaip susimedijuojam tada. Tai va tą patį lyg ir atlieku, bet jeigu nesusimedijuoji, ir lieka ten kažkoks iš penkių klausimų vienas koks neišspręstas, tai tada tu neturi ką daryti ir vistiek sakai klientei, vat jums reikalinga privalomoji mediacija vien formalumui. Tai va dažnai tas formalumas... nu paskui turi gaišti dar sakykim.(A16, Pos 12)

Būtina paminėti ir faktą, kad formaliai naudojamosi mediacija, kai tarp šalių kyla ginčas dėl tėvystės nugincijimo. Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad privalomoji mediacija taikoma sprendžiant šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo teiseną Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kai taikoma išimtis galimai smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims. Tėvystės nugincijimo bylos priskiriamos prie ginčo teiseną sprendžiamų bylų kategorijos, tačiau jose galimybė baigti ginčą taikos sutartimi nėra numatyta, o sprendimą gali priimti tik teismas. Advokatai pastebi, kad nors galimybės sudaryti taikos sutartį šios kategorijos ginčiuose nėra, pasitaiko atvejų, kai teismai vis tiek reikalauja pažymos apie pasinaudojimą privalomąja mediacija. Taigi tėvystės nugincijimo atvejais, kai ginčas negali būti baigiamas taikos sutartimi, naudojimas privalomąja mediacija tampa tik „pažyma dėl pažymos“.

<...> bet yra tokių, kai ginčo teiseną bylų, šeimos bylų ginčo teiseną, kur taikos sutartis yra neįmanoma, kurią tik teismas sprendžia kaip va tas tėvystės nugincijimas konkrečiai. Tai ginčo teiseną, ieškovas, atsakovas tiktai teismo tvarka. Šalys jokiais būdais kitaip susitarti negali, o formaliai žiūrint aš turiu atnešti pažymą iš mediacijos, kokia prasmė tos mediacijos. Bet čia yra tam tikra spraga ir aš radau kauniečių nutartį apygardos teismo, dar kaip tik susiradau dar nutartėlę, čia buvo apylinkė, <...> apylinkė, dar 2021-ais metais atsisakė priimti ieškinį dėl tėvystės nugincijimo, pasakė, kad nėra mediacijos pažymos ir apskundė, ir apygardos teismas pasakė, kad... kad nors paduotas pagal ginčo teiseną nagrinėjamo taisyklės, tačiau neatsižvelgta į tai, kad duomenis apie vaiko tėvą leidžiama nugincyti tik teismo tvarka, norma yra imperatyvi, nenumato jokių išimčių, todėl nėra galimybės spręsti šito klausimo taikos būdu ir mediacija yra negalima, nors formaliai žiūrint, formaliai žiūrint, apylinkė <...> irgi suprato taip pat kaip visi, kad ginčo teiseną turi būti pažyma, nėra pažymos – eikit, atneškit pažymą, tai vat čia tas pažyma dėl pažymos, taip yra sprendžiama iš praktikos (A8 Pos42).

4.5. Privalomosios mediacijos organizavimo problemos

Netinkama kai kurie informantai laiko ir privalomosios mediacijos inicijavimo etapo įgyvendinimo tvarką. Pirmiausiai advokatai pastebi, kad privalomąją mediaciją inicijuojant per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą laikotarpis iki mediatoriaus paskyrimo labai užsitęsė ir dažniausiai viršija Mediacijos įstatyme numatytus terminus⁵⁰. Tai atitinkamai reiškia, kad, antrajai ginčo šaliai nesutikus dalyvauti privalomojoje mediacijoje ar nustatytu terminu neatsakius, inicijavimo etapas sugaišina šeimos ginčo sprendimą.

⁵⁰ Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba arba mediatorius, gavę ginčo šalies prašymą, ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo jo gavimo dienos išsiunčia kitai ginčo šaliai pranešimą. To paties straipsnio 5 dalyje numatyta, kad per keturiolika dienų nuo pranešimo apie inicijuojamą privalomąją mediaciją išsiuntimo dienos negavus kitos ginčo šalies sutikimo dėl mediacijos vykdymo, laikoma, kad kita ginčo šalis nesutiko pasinaudoti privalomąja mediacija. Šiais atvejais privalomąją mediaciją inicijavusi ginčo šalis turi teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo ir yra laikoma, kad ginčo šalis įgyvendino įstatymuose nustatytą reikalavimą pasinaudoti privalomąja mediacija.

<...> vėlgi apie apie Valstybės garantuojamą, sakykime, tą net mediatoriaus paslaugų spektrą, tai vėlgi tos laiko sąnaudos dėl parinkimo jo sakykime (A1 Pos 15).

<...> ką aš pastebėjau, kodėl aš nemėgstu klientų siųsti į privalomąją, labai ilgi terminai. Lauki pusanthro mėnesio, lauki mėnesį, visada paskambini. Nes nu dabar tokia visuomenė, visi nori greitai. Vat aš noriu greit išsiskirt, nes išvažiuoju, aš noriu greit išsiskirt nes emociškai nebepakeliu, visi vat nori greitai ir tu jau tenkini tą kliento poreikį, kad padaryt greitai (A16 Pos 12).

Dalis informantų, kalbėdami apie blogąją patirtį, mini netinkamą antrosios šalies informavimo apie inicijuojamą pavalomosios mediacijos procesą įgyvendinimo tvarką. Informantai pastebi, kad šalims neužtenka tik formalus Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos ar privataus mediatoriaus atsiųsto pranešimo, joms kyla daug klausimų. Kiti teigia, kad dažniausiai nėra įsitikinama, ar šalys gavo kvietimą į mediaciją, asmenys nėra skatinami ja naudotis, ypač jei privalomoji mediacija yra administruojama Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos. Bet to, šaliai pareiškus apie pasitraukimą iš mediacijos, ji nutraukiama labai greitai net nebandant aiškintis, kokios tokio apsisprendimo priežastys.

Tai va, kas liečia dar privalomosios mediacijos neefektyvumą: praktiškai neužtikrinamas tinkamas šalių informavimas apie privalomąją mediaciją, tai yra niekas nesidomina kodėl asmenys ar netgi ar iš viso jie gavo laišką, ar asmenys atsisako ją panaudoti ir mediacija nėra skatinama. Be to, netikrinama, ar tinkamai, ar asmuo tikrai gavo pranešimą apie paskirtą mediatorių, su juo nesusisiekiama, net jeigu susirenka mediacijos šalys, tačiau ji būna nutraukiama labai greitai, iš karto kai viena iš šalių pasako: „Ne, nesutinku“ Viskas, niekas nebando aiškintis su kuo nesutinki, koks tavo pasiūlymas, kodėl, neaiškinama, kokioje sprendžiamo klausimo dalyje, nėra analizuojama ar galimas dalinis taikos sprendimas, va šito nėra, dažniausiai tai paprastas, trumpas atsakymas – mediacija nepavyko. Nu ir kai kurie mediatoriai dar dededa, kad neva mediacija, mediacijos šalys, mediacija naudojosi sąžiningai ir kas iš to (A9 Pos 9).

Ir ką aš pastebėjau, nelabai užtenka mediacijos to pranešimo, vat gauna ar ne pranešimą kita šalis juk formaliai. Aš esu mediatorė, pradėtas ginčas ir susisiekiate. Ir aš žiūriu, kad neatsako klientai. Kuomet jau aš siunčiu tokius pranešimus išsamius, kad siūloma.... bet aš siunčiu jau kaip advokatė, kai turiu klientą. Tai mes kartais dubliuojame, tai mes kreipiamės tuo metu ir į mediatorių, aš siunčiu, ir mano toj vat būna daugiau išaiškinta, kad kokios pasekmės, kokie variantai yra (A16 Pos2).

Nors Mediacijos įstatymo 14 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyta, praktikoje iš esmės neįgyvendinama ginčo šalių teisė pasirinkti pageidaujamą mediatorių arba pasikeisti paskirtą mediatorių. Keletas advokatų informantų pasakojo susidūrę su sunkumais organizuojant mediacijos sesijas, kuomet šalims yra paskiriamas mediatorius iš kito nei ginčo šalys miesto. Tokiu atveju šalims labai apsunkinama galimybė dalyvauti gyvoje mediacijos sesijoje, jos priverstos mediaciją vykdyti nuotoliniu būdu, kas ne visuomet atitinka jų poreikius ir galimybes.

<...>Bet vėlgi tada sugretinam su tuo ar aš eičiau per VGTP, jeigu aš galėčiau pasakyti, vat aš noriu, kad Onutė medijuotų ir viskas tvarkoj, kitos pusės paklausia vat kreipiasi dėl mediacijos, ar sutinkam dėl Onutės, kita pusė sako sutinku, viskas tvarkoj. Tada man galit sakyti, kodėl tuėjai pas Onutę privačiai, tai galėjai per VGTP. Dabar man tokio pasirinkimo neduoda. Man sako eiti pas statybų inžinierių. (A14, Pos 48-49)

Kur aš įžvelgiu problemą, yra dali mediatorių net iš tų kur aš sakykim siūlau, jie yra ir pagal VGTP sąrašą ir pagal tą, tai kelis kartus klientai bandė rašyti prašymą dėl nemokamos mediacijos paprašyti konkretaus mediatoriaus, kad būtų nukreiptų. Deja, šitas pageidavimas nebuvo įgyvendintas. Tai čia aš įžvelgiu sakykim tam tikrą ir trūkumą . dėl to kad sąrašas sąrašu, bet jeigu žmonės žino, kad šitas mediatorius dirba gerai, ir jie, visgi mediacija turi būti ir žmogaus valia ir žmogus sutikimas. Ir jeigu jisai jau nori pas konkretų specialistą patekti, tai man yra protu nesuvokiama, kodėl tuo pasinaudoti negalima. Netgi nurodžius sakykim konkrečia pavardę. Nes mažiausiai bent trys žmonės, kur aš po to nukreipinėjau privačiai, jie visi trys yra su VGTP sudarę sutartis. Deja, aš juo sturiu nukreipinėti per privatų kampą, nes VGTP net nurodžius prašyme konkretų mediatorių šito į tai neatsižvelgia. Aš suprantu, kad tai yra ne teismas, bet sakykim, nu paimkim tokį truputėlį galbūt lyginamąjį aspektą – arbitražą. Kas irgi yra šalių susitarimu byla eina į arbitražą. Ką daro šalys? Šalys pasirenka arbitrą. Pagal tam tikro arbitražo taisykles jie gali išsirinkti arbitrą. Šiuo atveju mediacija man tam tikrą analogiją su arbitražu turi. (A14, Pos 28)

Aš nesu susidūręs tiesiogiai, kaip ten institucija veikia ir skirsto tuos mediatorius, bet mano požiūriu, kad pati valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nepakankamai atsakingai žiūri į tą požiūrį, būtent į mediacijos tikslus, į patį procesą, nes mano klientė, kai teikė skundus, prašė tiesiog pakeisti mediatorių, nurodėm priežastis, institucija sako: „Ne, mes nekeisim“. Taigi jau pati šalis prašo, tai pakeiskit jūs tą mediatorių, kame problema?

Taigi čia ne kažkoks tai ten ginčas dėl to, bet žmogui va nesutapo. Aš jau nekalbu, apie tai, kad ten galbūt kažkokie pažeidimai, manau, kad jei asmuo prašo bent vieną kartą turi keisti mediatorių be jokių klausimų papildomų. (A12, Pos 37)

Dar aš norėjau iš viso dėl VGTPT skiriamų tų mediatorių pasakyti. Man tai toksai vat truputį dalykas būna kai dėl paskyrimo būna.... vat mediatoriaus paskyrimas kitame mieste gal irgi kaip atsisakymo priežastis žmonėms galėjo būti. Buvo Vilniuje abu sutuoktiniai, o mediatorius buvo paskirtas Kaune, ir vis tik turėjo važiuot į susitikimus į Kauną. Tai jiems irgi galėjo būti žmonėms atsisakymo priežastis. Tas nuotolinis... taip nepritaikyta. Būtent sakau labai keistai aš skambinau ir į VGTPT, kodėl dabar čia taip yra, žmonės abu yra iš šio miesto, o dabar mediatorius... tai mes sako taip skiriame... tai man sakau labai keistas toks paskyrimas, toksai sakau, galbūt tai irgi galėjo turėti įtakos kodėl atsisako. Viena iš priežasčių nes vat žmonės irgi labai ir nepatenkinti, sako kodėl aš dabar turiu važiuoti į Kauną kai aš gyvenu Vilniuje ir mano sutuoktinis gyvena Vilniuje. Ir ne vienoj byloj taip buvo iš tikrųjų (A13 Pos 27).

4.6. Nepakankamas valstybės finansuojamų valandų privalomajai mediacijai skaičius

5 advokatai informantai kaip esamo teisinio reguliavimo trūkumą įvardijo valstybės finansuojamų valandų laiko limitą privalomosios mediacijos atveju. Jie pastebėjo, kad keturių valandų privalomosios mediacijos vykdymui neužtenka. Informantai akcentuoja, jog mediatorius ir šalys priverstos kalbėti ir sprendimų ieškoti paskubomis. Tuo tarpu žmonės nori būti išklausti, nori išsikalbėti. Mediatorius matydamas, kad šalys nėra linkusios pratęsti mediaciją savo lėšomis, yra priverstas ją nutraukti, o radus sutarimą, dokumentus ruošti paskubomis, todėl ne visuomet kokybiškai.

<...> keturių valandų neužtenka (A16 Pos 4).

Antras dalykas – ah.. keturios valandos. Keturios valandos, kurias apmoka valstybė. Nors įstatyme, kiek aš gerai pamenu, vėlgį mediatorius lygtai pasiekęs tą keturių valandų ribą ir matydamas, kad štai lygtai mes jau artėjame prie to ir turėtų informuoti, kad „Va, gerbiamieji, valstybės pinigėliai kaip ir baigėsi ir mes dabar turėtume pereiti prie kažkoko kito galbūt jo taikomo atsiskaitymo būdo ir formos“. Dažnas mediatorius kažkodėl kalba apie tai, kad „Va štai viskas, keturios valandos priartėjo, mes čia irgi nespėjam? Mediacija bus baigta“ (A2 Pos 11).

Toks kartais skubotumas jaučiamas, kad vat štai lygtai čia tos keturios valandos artėja lig ir visi turi sėdėti įtampoj ant adatų, kad va čia kažkam jau laikas baigsis ir galimybės pratęst nėra, nors teiraujasi klientai, koks jūsų įkainis galėtų būti po to ir t.t. (A2 Pos 15).

<...> žmonės nori būti išklausti, nori žmonės išsipasakoti, nori žmonės išdėstyti savo lūkesčius, o tam reikia laiko. Tos keturios valandos patikėkit, jos ištirpsta be galo greitai (A2 Pos 17).

4.7. Nepakankama mediatorių kompetencija

Kitas dažnai minimas privalomosios mediacijos minusas – mediatorių kompetencija. Advokatai didžiulę reikšmę teikia mediatoriaus kompetencijai ir tą įvardija kaip mediacijos instituto kartinį akmenį.

Tai kompetencija ir patirtis yra labai didžiuliai dalykai, kurie kiekvieno ginčo atveju yra labai svarbūs, nes šiuo metu aš galiu galbūt per tas keturias valandas ir išspręsti tą ginčą, bet svarbiausia yra, kad vat šiuo metu, bet, kad ir po penkių metų, dešimties metų žmonės dėl to ginčo išsprendimo neturėtų nei mediatoriui, nei vienas kitam priekaištų. Kad tai būtų realiai išspręstas ginčas į ateitį (A10 Pos 25).

Nu tikrai vat yra tas toksai vat, kai peržiūri tuos sąrašus, kai matome ir tikrai nežinome ar tikrai verta į tą žmogų kreiptis, ar jisai, ar jam tikrai pavyks. Ir tikrai ir to laiko gaila žmogaus ir tikrai norisi kuo greičiau to rezultato tam žmogui ir tam savo klientui suteikti. Labai daug kas priklauso nuo jo asmenybės, patirties, kvalifikacijos iš tikrųjų kartais turbūt net yra abejojama ir iš viso ta kvalifikacija, ar jisai sugebės iš viso su žmogum. Jo asmeninės savybės labai svarbios. Pastebėjom, kad yra tokių vat ir aikštinių, ir patys klientai pastebėjo, sako ne ne daugiau nenoriu. Jokių čia man net teisminių mediacijų nebesiūlykit. Aš jau praėjau, manęs visiškai ten, nu kaip jie net išsireiškia – nenoriu, nesqmonė, nepatiko, viskas, nuėjau vienas ten. Nu tai sakau blogai, kad nuėjot ir viskas. Lieka bloga ateitis (A13 Pos 48).

Mediatorių kompetencijos stoką įvardijo net 12 informantų. Keletas jų buvo kategoriški sakydami, kad išvis nemato profesionalių mediatorių. Kiti teigė, kad nors tarp mediatorių pasitaiko ne itin kompetentingų, tačiau tai pavieniai atvejai.

O kitas dalykas, aišku, yra tas tarp tų pačių, kas ta mediaciją atlieka, mediatorių kompetencija. Ar šiandien dienai tiek, kiek esu susidūręs, aš labai abejoju, ar galėtų vykdyti mediacija. Tai čia yra mano asmeninė nuomonė (A6, Pos7)

Tai va, sakau, ar man tenka tokios nesąmonės bylos ar aš...nesakau, kad nesu sutikęs gerų mediatorių, bet iš tikrųjų sakau tai yra vienetai (A19 Pos 9).

Nu ir trečias, tai manau yra jo labai skirtingos mediatorių kompetencijos. Dažniausiai kiek yra tekę susidurti, tenka susidurti su tikrai gerais, adekvačiais. Nu vieną patirtį turėjau kur, kur kaip sakyti, nu sunku buvo suprasti, kas vyksta, kaip vyksta ir sunku buvo klientui paaiškinti, kuris nieko su teise bendro neturi ir pakankamai jaunas žmogus, bet sakė, kas čia yra (A11 Pos 6).

<...> nekalbu, kad tai yra visuotina, nekalbu, kad tai yra didžiąja dalim turėtų mediacijų, jų tikrai pas mane yra per akis turėta, bet tikrai pasitaikydavo (A2 Pos 11).

Iš tikrųjų sakau, kad ne vien tik tai patyrimo, bet sakau, vat kad iš kitos pusės turėjau tokių irgi nuomonę iš kolegų, kad net kai kurie, kurie labai patyrę... Vos ne vyksta daug laiko prisistatymas kaip yra patyrę iki to, ir va žmonės man sako prisistatymas vyko, na prisistatė kaip labai patyrę, kaip čia viskas jiems puikiai sekasi, kaip čia medijuoja ir taip toliau. O prasidėjus jai tam jų tai mediacijai, sako užteko vien jiems ten jau pasakyti kažkokius žodžius, nu kad kažką nesutinku su tokia pozicija, ar dar kažkas, nu pasako viskas reiškia jau baigta, mes nematom galimybės susitarti (A13 Pos 20).

Daugiausia pastebėjimų mediatoriams advokatai turi dėl teisinių žinių trūkumo, tampančio kliūtimi rasti tinkamą, teisėtą ir, advokatų manymu, teisingą jų atstovaujama klientui susitarimą. Be to, minimi ir nekokybiški bei šabloniškai mediatorių ruošiami mediacijos metu pasiektus susitarimus įforminantys dokumentai.

<...> žiūriu j tuos mediatorių sąrašus, aš nieko prieš neturiu, ten visus tuos mediatorius, kurie neturi tos teisinės patirties, jie yra reikalingi, bet pasirinkimo galimybė, kaip bebūtų, yra ribota, ypač, mažesniuose miestuose (A12 Pos 29).

Ir dažniausiai dokumentai, jeigu jau ruošia mediatoriai, kiek yra tekę matyti, gal dėl to, kad už tai, kad labai mažai mokama yra, tai yra labai silpnos sutartys, labai tokios šabloniškos, labai ta prasme momentai, kurie turi būti apgalvoti, kur aš va kaip praktikė, tiek metų dirbu, aš žinau, kuom paskui gali būti... Ką reikia aptarti, kad paskui nereiktų prie to paties grįžti, net iš to. Tai yra labai labai labai labai šabloniška, labai labai trumpai ir paskui kyla daug klausimų ir dėl tų klausimų peštynės ir paskui dėl to klausimo po metų-dviejų, mes turim naują procesą, nes mums reikia patikslinti bendravimą, mums ten reikia pasitikslinti tą dalyką, aptarti tą dalyką, kurio nebuvo aptarta... Tai tokių irgi paskui klaidų taisymo yra naujų procesų, dėl to, kad kažkas tai buvo neapgalvota (A 8 Pos 26).

Neigiama patirtis yra ta, kad mediatoriais yra paskiriami dažnu atveju žmonės išklause nu pakankamai... kursai kaip ir yra tikrai pravedami kvalifikuotai. Yra ir pakankamos apimties išsilavinusiems arba teisinį išsilavinimą turintiems žmonėms. Bet jeigu pagal Mediacijos įstatymą žiūrint, kad mediatoriumi gali tapti bet kas, tai iš esmės manau, kad tų kursų yra tikrai per mažai, arba turėtų būti kažkoks specialus mediacijos mokymas, visgi ne kursais apibrėžtas (A10 Pos 5).

Tai nu tokių tai mes neieškosim specialistų, bet visi kiti tai aš sakau, aš nesutikau nei vieno, kuris tikrai arba parengtų sutartį arba pateiktų kažkokį tinkamą pasiūlymą dėl: „Advokate, va mes susitarėm, surašykite kažką“ tai nebuvo. O gauti va tokius raštus, kurie paskui gali paveikti teismą priimant sprendimą dėl bendravimo tvarko, ten kur iš tikrųjų mes kalbame apie šeimos teisę, kur visi tėvai turi bendrauti su vaikais ir tu gauni, prieštaraujantį visoms ekspertizės išvadoms, raštą, kad apriboti bendravimą vaiko ir tėvo, nu tai tokius specialistus reikia šalinti ir kuo greičiau (A9 Pos 29).

Taip pat išsakomas lūkestis, kad mediatoriai turėtų ne tik teisinių, bet ir daugiau konfliktų valdymo žinių bei patirties. Būtent dėl jų trūkumo, informantų manymu, mediatoriai, kurie prisistato kaip labai patyrę ir sėkmingai dirbantys, vos susidūrę su pirmaisiais prieštaravimais tarp šalių, nusprendžia, kad mediacija neperspektyvi, ją nutraukia.

Tai sakau, čia įdomus dalykas šeimos teisė, kaip sakiau yra 50 procentų teisės, 50 procentų psichologijos. Tai jei mediatoriai sugebėtų tą profesionaliai komponuoti, <...> (A15 Pos 62).

Vienas informantas paminėjo atvejį, kai mediatorius mokėsi iš jo vesti derybas.

<...> džiaugėsi, kad aš jį galėsiu pamokyt kaip medijuoti, kaip derybas vesti (A14 Pos 11).

4 informantai kaip neigiamą patirtį įvardijo tai, kad jautė mediatorių šališkumą. Tai gali būti susiję su subjektyviu vienos šalies palaikymu, šališkumu lyties pagrindu arba asmeninėmis bei profesinėmis mediatoriaus sąsajomis su viena iš ginčo šalių privačių mediacijų atvejais.

<...> dažniausiai praktika rodo, kad moteris tas mediacijas vykdo (A6 Pos 13).

<...> gavo iš mediatorės pranešimą. Reiškia mediatorė dukra, advokatė kabinete gretimame mama. Tai žmonėms, žmonėms tokios situacijos iš tikrųjų pasitikėjimo nekelia (A7 Pos 10).

<...> klientas teigia, kad sutuoktinei mediatorė buvo akivaizdžiai šališka, irgi taip davė suprasti, kad ji su ta advokate būtent bendrauja ir bendradarbiauja (A7 Pos 10).

Informantai minėjo, kad susiduria su iššūkiams renkantis mediatorius, nes ieško patyrusių, besispecializuojančių konkretaus tipo ginčiuose. Taip pat jie pastebi ypač ribotą specialistų pasirinkimą mažesniuose miestuose. Dažnai šalys ten apskritai neturi galimybės rinktis mediatoriaus. Pasitaikė atvejų, kuomet mediatoriaus veikla pasirodė viršijanti visus mediatoriumi įstatymo suteiktus įgaliojimus ir mediatorius buvo apskųstas Mediatorių veiklos vertinimo komisijai arba advokatai susimąsto, kad „šiaip, matyt reikėtų apie tokiu mediatorius pranešti, nes nu tai yra...“ (A11 Pos 6).

4.8. Mediatorių ir advokatų bendradarbiavimo stoka

7 advokatai informantai užsiminė jaučiantys bendradarbiavimo tarp mediatorių ir advokatų trūkumą. Pirmiausia jie tai pastebi situacijose, kai mediatoriai jų atstovaujamiems klientams teigia, kad mediacijoje dalyvauti reikėtų be advokatų.

<...> pasakoma yra, kad advokatas yra nepageidaujamas ir kad jis neturėtų dalyvaut (A17 pos 10).

4 informantai išreiškė lūkestį, kad, jų klientams pareiškus norą mediacijoje dalyvauti su atstovu, į tai būtų atsižvelgta, o ne bandoma atkalbinėti. Ypač šis advokatų neįtraukimas aktualus tampa šalims pasiekus taikius susitarimus. Jiems tokiu atveju nepriimtinas atrodo mediatorių noras rengti taikos sutartis arba įpareigojimas ją parengti teisininkams, kurie nedalyvavo mediacijos sesijose. Juolab kad advokatai tikina, jog mato galimybę pasiekti geresnį mediacijos rezultatą, ir į mediaciją ateina nusiteikę šalį palaikyti, padėti mediatoriumi, o ne rungtyniauti.

Tai tik va prieš porą dienų pasibaigė byla, aš turėjau netgi skambinti mediatoriui, nes mano klientas paskambino man ir pasakė, kad mediatorė reikalauja, kad nori rengti ne mediaciją, o atiduoti kažkokiai tai įmonei, parengti sutartį dėl teisinių paslaugų ir tai kainuos tiek ir tiek pinigų. Tai aš kalbėjau su ta mediatorė tokiu griežtesniu balsu, kad taip negalima tuo labiau neetiška, kai yra du atstovai byloje, kurių gali parengti jeigu ir buvo sutarta dėl taikos sutarties sąlygų, kas labai sveikintina, sako: „Nu jo, kažkaip tai nepagalvojau“ atsiprašė ir sutiko, kad būtų parengta (A9 Pos 19).

Mes kaip advokatai, aš, kaip advokatė, iš savo tos patirties tokios noriu pasakyti, kad dažnai mediatorius nori, kad ateitų pas jį tikrai sutuoktiniai, be savo atstovų. Iš tikrųjų, kad aš pastebėjau tai, kad kai būnam ir suprantam, ir papildom. Nes jie nesupranta, kur jisai yra, ko jisai nori, mes jį paleidžiam pas mediatorių... Tiesiog net nebesistengia ten kažkokių bandyti ten kaip... Tai mes sakom na gal kažką tarkimės, vis tiek kažkaip greičiau privedam prie šito... galutinio kaip pasakyti taikaus susitarimo (A13 Pos 12).

Taigi informantai tikisi glaudesnio mediatorių ir advokatų bendradarbiavimo. Kitaip tariant, advokatai, net matydami, kad „ekonomiškai, tai yra labai labai nenaudinga“ (A8, Pos 16), nes bylinėjimasis yra jų darbas, kuris generuoja pajamas, siekdami geriausiai patenkinti savo klientų interesus siektų bendradarbiauti su mediatoriais. Tačiau tokiu atveju jie tikisi aiškiai atskirti mediatoriaus ir advokato vaidmenis, norėtų būti įtraukti į mediacijos procesą bei dalyvauti įtvirtinant mediacijos metu pasiektus susitarimus.

man tai ekonomiškai, tai yra labai labai nenaudinga, bet aš vadovaujuosi tuo principu, kad jeigu klientas bus labai patenkintas kaip mes tai padarysim greitai, paprastai, pigiai ir plus bus teisinė taika, tai jisai visada bus patenkintas, t. y. daug didesnė, sakykim, nauda advokatui visokeriopa, negu kad turėti ilgą bylą, žmogui daug kainuojančią, jisai tada pradės svarstyti o ar buvo viskas padaryta, kad to nebūtina būtų. Nu žodžiu, čia tokia mano filosofija yra, kad ir pigiau man, bet geriau žmogui, nes aš turiu labai daug bylų, čia man nėra toksai iššūkis, kad aš norėčiau turėti daug sudėtingų bylų. (A8, Pos16)

4.9. Naudojimas privalomąja mediacija nesant ginčo tarp šalių, o turint poreikį nemokamai parengti dokumentus teismui

Informantams advokatams kliūna faktas, kad dalis asmenų privalomąja mediacija naudojasi piktnaudžiaudami valstybės suteikiama nemokama paslauga, t. y. šalys kreipiasi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą net nesant tarp jų ginčo, o tik norėdamos, kad mediatorius nemokamai paruoštų dokumentus teismui. Mediatoriaus užsiėmimą tokia veikla informantai vertina kaip mediatoriaus ir advokato vaidmens supainiojimą.

Tai aš nežinau, kažkokia. Kaip ir čia minėjau, galėtų būti sureguliuota, vis dėlto, kad ta privalomąja mediacija nebūtų piktnaudžiaujama, ja būtų sąžiningai naudojamas, o ne ateiti susirašyti nemokamai dokumentus (A7 Pos 49).

Dar dėl mediacijos norėčiau pasakyti irgi toks yra klausimas - kada naudojamas yra privalomas mediacija, kada nėra ginčo. Visai kada nėra. Kai tiesiog ateina pasirašyti bendru sutikimu santuokos nutraukimo pasekmių sutarties. Susiforminti rezultatą mediacijos būdu, nes turėjau, sakykim, gal porą atvejų per šitą laiką, turėjau porą atvejų. Sako kodėl mums nepasinaudoti? Tai jeigu valstybė nemokamai finansuoja. Ji tiesiog imituoja tą ginčą, kurio nėra. Ir tada toks (A7 Pos 22).

4.10. Išaiškinimo, kokių šeimos ginčų atveju būtina mediacija, poreikis

Keletas advokatų informantų nurodė, kad vis dar susiduria su situacijomis⁵¹, kai kyla neaiškumų, ar tarp šalių kilęs ginčas dėl tėvystės nustatymo turi būti sprendžiamas privalomosios mediacijos būdu. Informantų teigimu, teismų praktika šiuo klausimu išsiskiria.

<...> bet yra tokių, <...> šeimos bylų ginčo teiseną, kur taikos sutartis yra neįmanoma, kurią tik teismas sprendžia, kaip va tas tėvystės nuginčijimas konkrečiai. Tai ginčo teiseną, ieškovas, atsakovas tikrai teismo tvarka. Šalys jokiais būdais kitaip susitarti negali, o formaliai žiūrint aš turiu atnešti pažymą iš mediacijos, kokia prasmė tos mediacijos. Bet čia yra tam tikra spraga ir aš radau <...> nutartėlę, čia buvo apylinkė, <...> apylinkė, dar 2021-ais metais atsakė priimti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, pasakė, kad nėra mediacijos pažymos ir apskundė, ir apygardos teismas pasakė, kad... kad nors paduotas pagal ginčo teiseną nagrinėjamo taisyklės, tačiau neatsižvelgta į tai, kad duomenis apie vaiko tėvą leidžiama nuginčyti tik teismo tvarka, norma yra imperatyvi, nenumato jokių išimčių, todėl nėra galimybės spręsti šito klausimo taikos būdu ir mediacija yra negalima, nors formaliai žiūrint, formaliai žiūrint, apylinkė <...> irgi suprato taip pat kaip visi, kad ginčo teiseną turi būti pažyma, nėra pažymos – eikit, atneškit pažymą, tai vat čia tas pažyma dėl pažymos, taip yra sprendžiama iš praktikos, kad vis dėl to galėtų būti kažkokia tai vėlgi jeigu prie išimčių kalbėti kas kam netaikoma, tai sakyčiau be skubių vaiko ten kažkokių tai atvejų ir.. ir aptarti, tada šitas, kurios.. arba abstrakčiai, kurios tos kurios negali būti sprendžiamos šalių susitarimu ir gali būti sprendžiamos, priklauso tik teismo kompetencijai, tai va tokiom bylom nereikalauti tos mediacijos pažymos. Nu tada visiems viskas aišku, nes taip parašyta įstatyme, nekiltų klausimų. Tai vat, tą galėtų (A8, Pos 42)

4.11. Nesėkmingos privalomosios mediacijos atveju šalys nėra linkusios bandyti tartis teisminės mediacijos būdu

Be to, informantai pastebi, kad nesėkmingai pasinaudojusios privalomąja mediacija šalys mažiau palankiai žiūri į galimybę naudotis teismine mediacija. Ypač jei jų patirtis privalomosios mediacijos atveju nebuvo teigiama.

<...> ai dabar žinokit atsitiko kitas dalykas su privalomąja, vat šitą aš pamiršau aspektą, sako mes jau buvom mediacijoje, mums nepasisekė, ir jau tada praranda tikėjimą su tu priverstiniu privalomu, ir jie po to jau kaip sakyti net nebebando. Retas, sakykim jeigu iki privalomos mediacijos įvedimo, tikrai pakankamai neretai išeidavo byla iš teismo į mediaciją, tai dabar vat galiu pasakyti, kad per šituos va porą metų labai retas atvejis, kada byla išeina į mediaciją. Nes jau žmonės būna, jau sako mes jau buvom mediacijoje, tas šou mums nepavyko. Nors teisminė

⁵¹ <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=949a13ae-93b2-4fff-ade8-21a967907b78>

mediacija mano akim visada būdavo daug veiksmingesnė negu va šita dabar privaloma. Teisminė buvo daug veiksmingesnė (A14 Pos 55).

4.12. Kiti veiksniai, sąlygoję neigiamą advokatų informantų patirtį

Kai kurie advokatai pastebi, jog iki šiol nėra sureguliuota laikinųjų apsaugos priemonių taikymo naudojantis privalomąja mediacija tvarka, kas dažnu atveju gali reikšti neapsaugotus silpnesniosios ginčo šalies interesus. Kaip pavyzdį informantas mini atvejį, kai pateikus prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo praktiškai labai sudėtinga suspėti inicijuoti mediaciją per CPK 147 straipsnio 3 dalyje numatytą ne ilgesnį kaip 14 dienų terminą ieškiniui pareikšti, kai tuo tarpu toks pats 14 dienų terminas numatytas Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje kitai ginčo pusei pateikti savo sutikimą dėl privalomosios mediacijos vykdymo. Nesant aiškiai sureguliuotos laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tvarkos, kyla grėsmė, kad viena iš ginčo šalių pasinaudos šia situacija norėdama sumažinti turto vertę ar jį paslėpti.

Sakykim vyksta ginčas gyvas dabar ginčas, dėl bendravimo su vaiku tvarka, tvarkos. Duoda vaiką neduoda, gali paimiti negali paimiti. Išlaikymas – jo reikia šiandien ir dabar. Vieną kartą per va šituos per šitą laiką kai galioja mediacija, šita privaloma mediacija aš kreipiausi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nesant ieškinio teisme. CPK ką sako, gali teismas pritaikyti ir įpareigoja per dvi savaites pateikti ieškinį. Man mediacijos įspėjimo, t.y. sutikimo terminas yra ilgesnis, negu terminas pagal CPK. Va čia yra nesuderinti terminai, o jeigu laikinųjų reikia? (A14, Pos 40)

Dėl tų pačių kaip ir laikinųjų apsaugos priemonių ar kažkokių skubių klausimų, vis tiek tada kol vyksta mediacija jeigu yra sakykim šeimos turto balanse įmonės akcijos, kažkuris vienas valdo, tai per tą laiką galima labai daug išspręsti klausimų ir dažnai negrįžtamai arba labai sudėtingais procesais, sakykim jeigu reikėtų atsukinėti. Tai gali per tą mediaciją nebelikti pavyzdžiui turto įmonėse, kurios akcijos lyg ir dalintinos, bet turtą įmonėje valdo sakykim direktorius vienas iš sutuoktinių, tai jis per tą laiką gali pilnai ištuštinti įmones ir tiesiog nebelieka nebelieka apie ką kalbėti. (A11, Pos 6)

Dėl to, kad praktikoje tikrai esu turėjęs didelį kiekį bylų, kur, sakykime, ta privaloma mediacija gaunasi toks, švelniai tariant, paradoksas. Jeigu vyras kėsinaisi nužudyti žmoną, puola su peiliais ir visa kita. Ir jis tada turi eiti pas kažkokį mediatorių, tartis dėl laiko, kad galėtų pradėti procesą ten dėl visų kitų pasekmių ir taip toliau. Taip toliau, taip toliau. Sakykime, taip, tai tas ir gaunasi toks paradoksas. Žmogus nori kreiptis į teismą, taikyti laikinąsias, taikyti kitus klausimus, susijusius su vaikų poreikiais, su visais kitais klausimais, kas yra šeimos bylose ir jiems užkertamas kelias imtis aktyvios, savo pažeistų teisių gynbos. Tai šitas dalykas mano nuomone, jįsai toks šiek tiek yra neapgalvotas esamoje situacijoje ir tas dalykas nėra gerai (A6 Pos7).

Kita vertus, du informantai pastebi, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais jau formuojasi teigiama teismų praktika, tačiau tai, kad šis klausimas iki šio nėra sureguliuotas įstatymo lygiu, informantų yra įvardijama kaip trūkumas.

Per praktiką yra jau kaip ir sureguliuota, kad jeigu kreipiamės dėl mediacijos yra jau paskirtas mediatorius, tai yra paskiriamas laikinas išlaikymas su įpareigojimu kuo greičiau informuoti apie mediacijos pabaigą, kuomet jinai baigiasi. Tai šiaip jau išspręsta irgi, bet čia jau teismai išsprendė ne įstatymas išsprendė. Tiesiog kažkaip mes visada teisininkai stengiamės pagal įstatymus, kai juose yra spragos, bandyti formuoti tą teisminę praktiką. Ir dažniausiai ta teisminė praktika vis tiek vadovaujantis protingumo kriterijum susikūria, advokatai prašom, teisėjai kažkurie atmeta, vadovaujasi tikrai įstatymo raide. Bet kažkurie tai išgirsta motyvuoja ir taip ta praktika gimsta. (A10, Pos 27)

Tai mano atveju aš formavau prašymą taikyti LAP ir paprasčiau, kad man duotų 14 dienų ieškiniui pareikšti po to kai baigsis mediacija. Sulyg ta diena kai aš gavau pažymą apie mediacijos negalimumą, turėjau terminą 14 dienų. Tai šitu atveju suveikė puikus mano ir teismo duetas. Aš suformavau tokį prašymą ko neleidžia CPK, CPK sako, teismas įpareigoja per labai trumpą laiką pareikšti ieškinį. Jei gu ne tokiu atveju tada pasinaikina laikinosios. Tai šiuo atveju aš suformulavau tą prašymą ir teismas nustatydamas laikinąsias... nu kita šalis jeigu būtų skundus... klausimas ką būtų pasakius apygarda. Va tą aš sakau, aš turiu per mažai teisminės praktikos (A14, Pos 44)

Ypač šis klausimas aktualus tampa tarpvalstybinį elementą turinčių šeimos ginčų atveju, kuomet mediacijos inicijavimas laikantis Lietuvos Respublikoje numatytos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos gali reikšti jurisdikcijos praradimo klausimą.

<...> jeigu tai yra su užsienio elementu, tai prarandamas jurisdikcijos ta pirmenybė. Nes kita šalis sužinojusi jinai kitoj valstybėj pasikreips į teismą, ten bus anksčiau byla iškelta ir ta mediacija apskritai netenka prasmės. Tai tai va čia aš matau tą tokį pralaimėjimo efektą. (A11, Pos6)

Advokatai pastebi, kad vis dar trūksta aiškumo ir senaties sustabdymo termino skaičiavimo klausimais. Taip pat ir klausimais dėl galimo išlaidų už mediacijos paslaugas kompensavimo, jei šalims Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paskirto mediatoriaus kompetencija nebuvo pakankama sprendžiant tam tikro pobūdžio ginčą, todėl jos buvo priverstos kreiptis į privatų mediatorių.

<...> mediacija jau kaip ir sustabdo senaties terminą. Tai čia sakykim momentas. Bet dar neturiu tokios teisminės praktikos, man pačiai neišlindo dar tų bylų. Sakykim išlaikymo priteisimas, tu gali kreiptis į teismą prašyti už 36 mėnesius atgal. Vat mediacijos tas laikas – jisai sustabdo? Tu gali sakyti iki mediacijos 36 mėnesiai iki mediacijos proceso ir to. Nes įstatymas imperatyviai sako nuo kreipimosi į teismą dienos. Tai va tiek 36 mediacija čia dar kurioj vietoj čia atsiduria? Va čia atsakymo aš dar neturiu, man dar reikia teisminės praktikos bylų (A14 Pos 40).

Dabar kas matot, CPK bylinėjimosi išlaidų sąrašas nėra baigtinis. Jo paskutinis punktas skamba: kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos. Tai jeigu aš einu į mediaciją ką man įstatymas sako, kad jinai yra privaloma, tai turbūt, kad tai yra būtinos išlaidos. Va čia tiktai prasideda tas vertinimas ar tuėjai VGTPT ar tuėjai privačiai. Čia jau prasideda tam tikras momentas, kada atidaro teismui o kaip tu turėjai pasirinkti. Bet vėlgi tada sugretinam su tuo ar aš eičiau per VGTPT, jeigu aš galėčiau pasakyti, vat aš noriu, kad Onutė medijuotų ir viskas tvarkoj, kitos pusės paklausia vat kreipiasi dėl mediacijos, ar sutinkam dėl Onutės, kita pusė sako sutinku, viskas tvarkoj. Tada man galit sakyti, kodėl tuėjai pas Onutę privačiai, tai galėjai per VGTPT. Dabar man tokio pasirinkimo neduoda. Man sako eiti pas statybų inžinierių. (A14, Pos 49-48)

5. Advokatų informantų identifikuotos priežastys, dėl kurių antrosios privalomosios mediacijos šalys dažnai atsisako dalyvauti procese

Advokatai išskiria ne vieną priežastį, kodėl, jų manymu, šalys nesutinka dalyvauti mediacijoje ir dar inicijavimo stadijoje pareiškia nesutikimą arba visai neatsako į privataus mediatoriaus arba Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos siunčiamą pranešimą apie privalomosios mediacijos inicijavimą.

Pagrindinės advokatų informantų nurodytos atsisakymo dalyvauti privalomojoje mediacijoje priežastys tyrimo ekspertų buvo sugrupuotos ir išanalizuotos atskirai.

5.1. Informacijos apie mediaciją, taikius susitarimus ir teisminį ginčų sprendimą trūkumas

Didžioji dalis (13) kalbintų informantų pirmiausiai minėjo, kad visuomenei vis dar trūksta informacijos apie privalomąją mediaciją ir bendro sąmoningumo ginčus spręsti taikiai. Šalims kyla daug klausimų, kas yra mediacija, kaip ja naudoti, ypač jei jos neturi atstovų, kurie jas pakonsultuotų. Neretai asmenys tiesiog tikisi, kad atsisakydamos mediacijos išvengs ir paties ginčo sprendimo. Taip pat atsisakymą medijuoti kartais gali nulemti ir asmens neturėjimas patirties teisminiame procese ir nesuvokimas, kokios galimos teismo proceso pasekmės.

<...> žmonės dar nėra tiek edukuoti, ir nežino apie privalomąją mediaciją. Nu galvoja „Dar čia vienas kažkoks procesas ir dar čia kažką man kiša“ (A16 Pos 24).

<...> tiesiog aš neatsakysiu ir tuo pasibaigs (A3 Pos 25).

<...> šiek tiek į rajonus nueinant toliau už miesto, kur mažiau žinių ir teisinio išsprūsimo, tai ten žmonės tiesiog nesupranta, ką čia gauti, ką čia veikti? (A15 Pos 32).

Didžiąja dalimi žmonės neturi suvokimo ir patirties apie tai, ką reiškia bylinėtis, ypatingai šeimos ginčai (A Pos 27).

<...> mes įstatymą dar sąlygiškai turim neseniai priimtą. Iš tikrųjų per keletą metų negalima tikėtis, kad žmonių sąmoningumas taip ir keisis. Tuo labiau, kad su šita mediacija ir reglamentavimu, apskritai mediacijos patirtį gauna nedaug žmonių palyginus visuomenėje. Tai suvokimo ir patirties neturėjimas manau, kad yra pagrindinis dalykas. Tiesiog nėra dar mūsų kultūroje tokio suvokimo, kad kokia bebūtų taika, tai ji bus geresnė už karą (A5 Pos 27).

5.2. Per didelis šalių susipriešinimas, nenoras kalbėtis

Kita dažniausiai advokatų informantų (10) minima priežastis yra per didelė tarp šalių tvyranti emocinė įtampa, dėl kurios jie baiminasi susitikti akis į akį su kita ginčo šalimi ir yra nusiteikę prieš bet kokį bandymą spręsti konfliktą. Informantai tvirtina gana dažnai iš savo klientų girdintys, kad jie nenori ir baiminasi akistatos su kita ginčo puse arba yra nenusiteikę skyryboms, todėl vengia privalomosios mediacijos tikėdamiesi atitolinti šį procesą.

Aš nenoriu su juo susitikti, nesvarbu, kas medijuos (A15 Pos 34).

„Aš nenoriu skirtis, tau reikia, tai tu ir skirkis“. Čia suprantate, gaunasi, matyt, emociškai žmogus dar nesusigyveno su ta situacija (A6 Pos 13).

<...> dažniausiai tokios asmenybės, labai, sakykim, nežinau kaip čia... arba tiesiogiai gynybiškai labai nusiteikusios, arba emociškai tokios silpnos, kurios stengiasi šitą visą šitą dalyką atitolinti, kurie neranda savyje jėgų ir drąsos šitą klausimą spręsti (A8 Pos 18).

<...> toksai psichologinis portretas man yra susidėliojęs to žmogaus, kuris vienaip ar kitaip neina. Tokie dažniausiai vengia ir į teismus eiti vėliau ir irgi stengiasi vest bylas per advokatus ir nesirodyti (A8 Pos 18).

5.3. Nepasitikėjimas mediacija

Kita dažnai informantų minima priežastis yra šalių nepasitikėjimas šiuo ginčų sprendimo būdu ir išgirsta bloga kitų pažįstamų asmenų patirtis. Nemenką vaidmenį vaidina ir bendras visuomenės nusivylimas valstybinėmis institucijomis, todėl Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos inicijuojamas procesas gali būti iš karto priimamas kaip negatyviai.

<...> žmonės turi išankstines nuostatas. Tikrai yra klientai, kurie jau girdėję ir nieko gero: „Mano kaimynė ten bandė...“, žodžiu ir taip toliau. Ir ten, žodžiu, visa kita. Tai va, vėlgi tas užprogramavimas jau jau iš tų paskalų, iš gandų kažkokių, kur kažkam nepavyko. Tai tas žmogus, jis priima, kad jam irgi matyt, nereikia bandyti (A1 Pos 31).

Aš manau, kad čia problema yra tame, kad pas mus yra žmonės pakankamai tokie, vienas dalykas yra nusivylę apskritai valstybinėmis įstaigomis ir valstybine sistema, ryšiu su...aš turiu omeny apskritai tas visas valstybines įstaigas: Mokesčių inspekcija, Sodra, socialinius visokius. Sutikit, visuomenėj yra toksai ganėtinai, kad: „Valstybė čia baus, čia nieko gero“. Yra tam tikras neigiamas aspektas, kadangi mediacija čia yra VGTP, čia yra valstybinės institucijos, tai ten žodžiu bus tas pats toks nepasitikėjimo gal šešėlis ir nepasitikėjimas apskritai valstybinėmis kažkokiomis institucijomis (A15 Pos 30).

5.4. Pranešimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą negavimas

Advokatai neatmeta ir galimybės, kad asmuo neduoda sutikimo, nes tiesiog negauna pranešimo apie inicijuojamą mediaciją. Jie įtaria, kad dabartinė sistema sudaro galimybes šalims manipuliuoti inicijavimo procesu ir neatskleisti kitos pusės duomenų, jei tokia situacija jiems atrodo palanki, pavyzdžiui, norint kuo greičiau pradėti ginčą spręsti teisme. Be to, neužtikrinama kontrolė, ar tikrai šalys gauna pranešimus apie privalomąją mediaciją.

<...> kartais šalys nebūna suinteresuotos nurodyti adresą tinkamą. Jeigu nori tiesiog išvengti to proceso ir jau žino, kad vis tiek reikės eiti į teismą ir nenori laukti kol ten ką ieškos (A20 Pos 26).

Gali būti, kad nežino, bet gali būti, kad ir kažkiek ta kita šalis piktnaudžiauja, laukia tos pažymos ir greičiau mes einame į teismą (A7 Pos 30).

<...> praktiškai neužtikrinamas tinkamas šalių informavimas apie privalomąją mediaciją, tai yra niekas nesidomina kodėl asmenys ar netgi ar iš viso jie gavo laišką, ar asmenys atsisako ją panaudoti ir mediacija nėra skatinama. Be to, netikrinama, ar tinkamai, ar asmuo tikrai gavo pranešimą apie paskirtą mediatorių, su juo nesusisiekią (A9 Pos 9).

5.5. Neigiama kai kurių advokatų nuomonė apie privalomąją mediaciją

Keletas informantų, kaip vieną iš priežasčių, kodėl šalis atsisako ar nesutinka dalyvauti privalomojoje mediacijoje, įvardija ir kitos pusės atstovo neigiamą įtaką, neretai įtakotą finansinių motyvų. Informantai pastebi, kad didelę įtaką asmenų apsisprendimui dalyvauti mediacijoje daro jo pasirinktas atstovas.

<...> šalis dažniausiai paveikia advokatai. Aš jau čia į advokatų daržą, nes yra advokatų, kurie mėgsta ilgai bylinėtis, kurių honorarai priklauso būtent nuo išdirbto laiko, viena valanda – 100 eurų ir va jie stengiasi dirbti ir kuo ilgiau (A9 Pos 19).

<...> matau, kai kada yra advokatų įtaka ir tai mane iš tikrųjų liūdina. Esu turėjusi tokių situacijų, kai esu bendravusi su kolega ten ir ne su vienu, bet ypač vieną ryškią patirtį. Jis pasakė - ne, mes nekalbėsime apie jokią čia mediacijos ar taikos sutartį. Aš gi neuždirbsiu. Tai čia vat tas advokatų, kai kurių advokatų, nesakau visų, bet tikrai yra tam tikras advokatų sluoksnis, kurie linkę skatinti bylinėjimąsi ir linkę skatinti ginčą (A5 Pos 27).

5.6. Kitos priežastys

Advokatai informantai vardijo ir kitas priežastis, kurios gali daryti įtaką šalių apsisprendimui nedalyvauti mediacijoje. Buvo minima tai, kad Lietuvoje yra gana nebrangus teismo procesas ir skirtinga teismų praktika, kuri sudaro lūkestį mėginti „laimėti“ ginčą teisme.

<...> kadangi pas mus teisminiai procesai, sakyčiau, yra pigūs, daug kas galvoja apie brangius, bet yra pigūs. Ir tie procesai tiek nekainuoja, kad nerizikuotų. Ir kadangi teismų praktikoje nėra jokio teisinio apibrėžtumo. Ir nėra jokio, sakykim, aiškumo (A6 Pos13).

Kai kurie asmenys, informantų nuomone, neplanuoja dalyvauti mediacijoje, tačiau vilkina laiką atsisakymą pateikdami paskutinę Mediacijos įstatymo numatytą dieną, taip laimėdami laiko pasirengti teismui.

Nu vat sakau šiandien vaikui sueina aštuoniolika metų, jam pasibaigė išlaikymas, nuo šiandien jis įgyja teisę kreiptis į teismą, kad jam būtų priteistas išlaikymas. Sako įstatymas – eik medijuotis. Jis kreipiasi į VGTP, VGTP per kelias dienas sureaguoja, paskiria mediatorių, mediatorius vėl pagal tam tikrus terminus išsiunčia pranešimą, sutikimo gavimas, šita dalis atima mėnesį. Ką vaikui valgyt? Paskutinę dieną priešinga šalis sako – sutinku medijuoti. Ką daro mediatorius – turi paskirti laiką. O man šitas laikas tinka, o man šitas netinka, o man gerai, o man negerai, dar mėnuo. Kol mes prieinam iki to sakykim kad ten mediacija negalima, jeigu nesutaria mes mažiausiai turim tris mėnesius. Vat jūs man pasakykit, kaip šitam vaikui, už ką jam tuos tris mėnesius valgyti? (A14 Pos 40)

Pandemijos metu šalis nebuvo nusiteikusias ginčą spręsti nuotoliniu būdu.

Per pandemiją laikotarpį tai labai daug buvo momentų, kad nenorėjo tiesiog online'nių mediacijų ir tiesiog sakė, kad čia yra laiko, maišatis ir panašiai. Žodžiu, susitiksime teisme. Būdavo ir toksai momentas, kad aš čia per kompiuterį nežaisiu, ir tai yra vėlgi, galbūt todėl, kad na, tas nebuvo populiaru. (A1, Pos 31)

Privačios mediacijos atveju nesutinka, nes nesutaria dėl mediatorių kandidatūros. Privačios mediacijos atveju nesutikimą gali nulemti ir mediatoriaus daromas „spaudimas“ inicijuojant mediaciją.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos organizuojamos privalomosios mediacijos atsisakymo priežastis advokatai sieja su nežinojimu, koks bus paskirtas mediatorius arba apskritai netikėjimu, kad nemokama paslauga bus kokybiška.

Sakau, arba arba toks būna, kad būna mediatorius savo siūlymas ir tada, pavyzdžiui, nesutinka iškart į vieną ar kitą pusę. Jeigu nesutinka su mūsų mediatoriumi, tada nebus išvis mediacijos. (A1, Pos 31)

Kažkokį spaudimą patyręs sakykime ir sako - Tai aš eisiu pas tą žmogų, dar jam kažką pasakoti, tai ten jau mane niekina vos ne per telefoną. (A1, Pos 25)

man mediacijose didžiausias klausimas dėl mediatorių kvalifikacijos. Jeigu mediatorius remiasi tiktai vaiko interesais, ta tokia žmogiškąja prasme, turint tokios patirties gyvenimiškos, kad aš esu mama ir tėtis, ir, sakykim, žinau kiek tam vaikui reikia ir tos meilės ir tų pinigų ir to išlaikymo, tai dažnu atveju yra kiti dalykai kartais užmirštami. Ir toks vat gal jaučiasi spaudimas, kai yra šalis, na sakykim, verčiamos duoti daugiau, negu pagal galimybes jos gali tai padaryti. (A10, Pos 19)

Ir jeigu žmogus tiesiog pasako - na, o kas pigu, tas nekokybišką. Nu va dar tokį vat atsimenu posakį nu tai sako - jeigu bus nemokama, tik čia laiko gaišatis. Kitaip tariant, tas nemokamas - kaip ten sūris pelėkautuose. (A1, Pos 23)

Kai kurios ginčo šalys baiminasi mediatoriaus šališkumo.

<...> labai paplitusi nuomonė, kad moteris palaikys moterį ir žodžiu vis tiek nepasieksim kažkokio gero rezultato (A20 Pos 28).

6. Išimties dėl privalomosios mediacijos taikymo nustačius smurto artimoje aplinkoje galimybę vertinimas ir taikymas praktikoje

2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto nauja redakcija. Joje buvo įtvirtinta išimtis, nurodanti, kad privaloma mediacija netaikoma tais atvejais „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“⁵².

Advokatų informantų nuomonė dėl šios išimties išsiskyrė. Ketvirtadalis informantų manė, kad šis Mediacijos įstatymo pakeitimas, kuriuo nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją yra atleidžiami galimai smurtą šeimoje patyrę asmenys, sudaro terpę manipuliuoti procesu. Pirmiausia todėl, kad smurto sąvoką apibrėžti sudėtinga, o ir pačios ginčo šalys labai skirtingai supranta smurtą.

<...> mano atveju nepasitaikė. Nu bet aš kažkaip nežinau, aš gana skeptiškai žiūriu į tai, nes bent jau iš savo pusės, tai man ta smurto sąvoka šeimos byloje... nu jinai yra labai... Vienas dalykas šalys ją arba labai plačiai arba labai siaurai traktuoja, kas yra smurtas. Kaip taisyklė moteris visada plačiau traktuoja, kad yra smurtas ir beveik visada įžvelgia, kad prieš ją ten buvo jeigu ne fizinis tai psichologinis smurtas (A20 Pos 30).

Juo labiau.. nežinau, jeigu būtų įmanoma labai aiškia apibrėžti, kad tai buvo smurtas, tada sakyčiau taip. Bet kai toks tokios galimybės paprastai nėra (A20 Pos 32).

Tokiu atveju ginčo šalys, kuri siekia, kad tarpusavio ginčas kuo greičiau pasiektų teismą, dabartinis reguliavimas sudaro galimybę formaliai pasinaudoti įstatymo išlyga. Tačiau vėliau paaiškėjus, kad kaltinimas dėl smurto nepasiteisino, šalys lieka nepasinaudojusios privalomąją mediaciją ir praranda galimybę pamėginti ginčą spręsti taikiai. Tiesa vienas informantas paminėjo, kad pasitaiko atvejų, kai teisėjai sureaguoja į susiklosčiusią situaciją ir tokiu atveju pasiūlo teisminę mediaciją.

Tai čia va momentas ir yra, kad - aha aš pasinaudojau ta galimybe. Aš parašiau pareiškimą arba, sakykime, prieš mane ten galimai smurtavo. Aš pradėsiu tą tyrimą, bet viso to galbūt net nebuvo. Reiškiasi ir aš startuoju tada į teismą (A1 Pos33).

Ne per seniausią kreipiasi vienas klientas. Smurto byla nutraukta, o jinai pasinaudojo tuo. Ta situacija, kai ji kreipėsi į teismą. Taigi teisėja vis dėlto pasiūlė teisminę mediaciją, jai iškart iš karto sureagavo (A7 Pos34).

Kai kurie advokatai informantai pastebi, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais, tai, jog yra pradėtas ikiteisminis tyrimas asmens atžvilgiu, dar nereiškia, kad jis yra kaltas, o galiojanti Mediacijos įstatymo nuostata sudaro prielaidą manyti priešingai – kad asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas ikiteisminis tyrimas arba kuriam yra pareikšti kaltinimai, yra kaltas. Taip paneigiama nekaltumo prezumpcija ir galimai aukai suteikiama nepelnyta privilegija atleidžiant ją nuo pareigos naudotis įstatyme nustatyta privaloma ikiteisimine šeimos ginčų sprendimo tvarka. Informantų manymu, ši nuostata ne tik papildomai stigmatizuoja smurto aukas, bet ir atima iš neteisingai apkaltinto asmens galimybę su kita ginčo puse bandyti susitarti taikiai.

Čia iš karto vėlgi toks momentas, kad auka savotiškai turi prioritetą. Aš tam tikru būdu esu nugalėtojas, kad man nereikia tos mediacijos ar net turiu privilegiją net nebandyti šnekėti.<...> Tai psichologai kalba apie tokį momentą,

⁵² Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo (Valstybės žinios, 2008-07-31, Nr. 87-3462) 20 str. 1 d. 1 p.

kad nereikia žmogų stigmatizuoti. Nu gal jis ten patyrė kažkokį psichologinį smurtą, ar taip toliau. Bet jeigu mes jį kiekvieną dieną nuo pat proceso pradžios pradėdame vadinti auka, tai tada taip jis pasijaučia. <...> Pradėkime nuo to, kad, kol nėra teismas - Aukščiausiojo Teismo praktika yra. Sakykite, pasakyta, kad, tai kad yra pradėtas ikiteisminis, nereikia, kad žmogus yra kaltas. Tai dabar iš karto sakykite, o mes po to mediacijos požiūriu, mes jau tarsi jau jį kaltiname (A1, Pos. 33).

Beveik pusė informantų tvirtina, kad jų praktikoje smurto atvejai ganėtinai reti, todėl ir naudojimas šia išlyga retas. Vieni informantai tvirtino savo praktikoje arba bent jau privalomosios mediacijos galiojimo laikotarpiu išvis nesusidūrę su tokiais atvejais. Informantai pastebi, kad skyrybos dėl smurto atvejų apskritai yra mažėjanti tendencija, į juos besikreipiančios šalys dažniausiai skirtis nusprendžia dėl turtinių ar kitokio pobūdžio klausimų.

Aš nesusidūręs žinokit, neturiu nuomonės šitoj vietoj (A19 Pos 21).

Ne, nežinau, smurto artimoj aplinkoj, kad būtų skyrybų priežastis, kuo toliau tuo mažiau. Bent jau pas mane praktikoje, mažesnė jina darosi kažkodėl. Labai ten tų smurtautojų fiziniu smurtu, darosi mažiau žmonių kažkaip pas mane, o iš tikrųjų galbūt ir yra jų (A17 Pos 24).

Kiti tvirtina, kad nors smurto atvejų pasitaiko, jie yra reti. Kartu džiaugiasi, kad buvo sureaguojama į praktikoje pasitaikančias skausmingas situacijas ir ši nuostata dėl išimties pagaliau buvo priimta, kadangi galimybė ją pasinaudoti labai palengvina šeimos konfliktų sprendimą pažeidžiamiesiems asmenims.

Ne, ne, nebūna dažnai, čia įžvelgčiau tokius du aspektus. Vienas aspektas mano praktikoje tai yra jau įsisenėję smurto atvejai, kai tas smurtas vyksta ne vienerius metus, kartais ir dešimtimis metų, ir jis nėra fiksuojamas. Tai tokiu atveju ta išimtis nelabai yra galimybių pasinaudoti. Būna, ateina moteris, sako - mane ir tada tada, ir tada tada sumušė. Jokių duomenų, pranešimo policijai, ikiteisminio tyrimo pradėto ar kažko nėra. Tai, sakyčiau, šitas aspektas yra. Būna situacijos, kai iš tikrųjų yra smurto atvejų. Žmogus kreipiasi ir nori naudotis šita išimtimi. Bet tai nėra dažni atvejai (A5 Pos 33).

Bet bent jau ačiū Dievui, esant tokiems formaliems dalykams jau yra lengviau (A8 Pos 22).

<...> bet ta prasme tai netapo idealiu tas įstatymas, bet didelę didelę spragą, ačiū Dievui, ištaisė. Tai bent šitoj vietoj nėra tokio, kad tu dar turi... nedaug tokių smurtinių bylų pas mane yra, tarkim yra buvę, bet tai buvo iššūkis (A8 Pos 20).

Vis dėlto didžioji dalis apklaustų advokatų (8 informantai) mano, kad išlyga dėl smurto artimoje aplinkoje yra reikalinga ir naudinga, todėl šalys dažnai ją naudoja. Jie tvirtina ganėtinai dažnai patys susiduriantys su atvejais, kai smurtą artimoje aplinkoje patiriančios šalys naudoja šia įstatymo numatyta nuostata.

Kaip dažnai? Aš sakyčiau, kad kalbant apie mano vedamas bylas ginčo tvarka, tai aš sakyčiau maždaug kas ketvirtoje byloje (A2 Pos 29).

Labai naudojasi, labai. Nes vis tiek daug bylų yra dėl to smurto, kaip sakyti, inicijuoja dėl kaltės. Tai čia labai naudinga, kaip sakyti labai sveikintinas toks dalykas, kad nereikia tada tos mediacijos. Protingai padaryta (A16 Pos 26).

Naudojasi, naudojasi. Matot kas yra, smurtas smurtui nelygus, situacija situacijai yra nelygi. Bet iš tiesų patikėkit aš per savo tuos dvidešimt kelis metus aš labai daug esu mačius. Ir man pačiai tam tikrom situacijom neapsiverstų liežuvis vienu ar kitu sakyti sėdam prie bendro stalo ar dar kažką. Galbūt tas įmanoma sakykim kitais ten.. be abejo dažnai net ir tokias bylas dažnai baigi taikiai. Bet jeigu neina taikia susitarti nu tarkim taip va kaip kad aš dirbu, kad sutart, grūsti dar į mediaciją nu... (A14 Pos 20)

Tai aš jau kaip minėjau pradiniuose atsakymuose į klausimus man šitas klausimas tiesiogiai pačioj pradžioj mediacijos, kai mediacija tapo privaloma, šitas klausimas man pats pirmasis ir iškilo, kad psichologinė auka smurto, auka, fizinio smurto auka turi kreiptis ir toliau su ja turi būti smurtaujama toj mediacijoj (A10 Pos 13).

Advokatai informantai, palaikantys nuostatą dėl išimties naudotis mediacija įvedimo, labai entuziastingai reiškė džiaugsmą dėl jos priėmimo. Jie tvirtina, kad ankstesnė Mediacijos įstatymo nuostata, kuriai galiojant galimai smurtą aplinkoje patyręs asmuo buvo verčiamas bendrauti su smurtautoju, tartis su juo, nebuvo tinkamos ir praktikoje sukeldavo sunkumų galimai aukai ir pablogindavo jos psichologinę būklę.

Čia buvo visiškai fantastiškas dalykas, nes kai net šito nebuvo, tai čia buvo visiška, ta prasme čia buvo visiškas fiasko šito įstatymo. Tai visi iš tikrųjų teisininkai-praktikai buvom pakraupę, kad to nėra ir sakykime, kad mes turime tokiose situacijose tą smurtininką vaikytis, žmogui dar kartą pro visą tai praeiti, tai aš tikrai labai labai sveikinu, tai nors tą pataisė, nors tą, tai jau čia buvo didelis didelis žingsnis į priekį. bet ta prasme tai netapo idealiu tas įstatymas, bet didelę didelę spragą, ačiū Dievui, ištaisė (A8 Pos 20)

Jos yra visiškos aukos ir ten nesugebančios pasipriešinti, jos dar, tos aukos, turi kviešti smurtautoją susitaikyti. Tai toks netgi alogiškas gyvenime yra, jai ir taip reikia tos stiprybės, kad savo teises apginti, o jina dar turi kaip ir prašyti jo, kad jis ateitų susitaikyt ir taikiai išspręstų tą klausimą. Tai šitas pokytis įstatymo tikrai buvo reikalingas, būtinas, bet jau turbūt tiesiog iš praktikos jį turėjo būti išspręstas (A10 Pos 15).

Likusieji (6) neturi kategoriškos nuomonės, tačiau pokalbio metu akcentavo, kad mediacija ir taip pakankamai saugi procedūra, kurios lankstumas leidžia ją vykdyti organizuojant atskirus susitikimus šalims nesusitinkant ir tarpusavyje nebendraujat, taip užtikrinant jų saugumą ir apsaugant nuo galimo neigiamo poveikio.

Po teisybei man niekad neteko matyt, tokios turbūt situacijos, kad jau tikrai moteris taip bijotų sutuoktinio, kad ... Nu net jei ta mediacija, tai galų gale tai galima daryti tai per atstovus, neiti į tiesioginį kontaktą, gali mediatorius ten po vieną pasišnekėti, nedaryti bendros sesijos (A20 Pos 30).

Aš šiek tiek skeptiškai vertinu tą įstatymo nuostatą. Aš manau, kad žmogus visą laiką pats turėtų laisvai subjektinėmis teisėmis naudotis, iš principo, kad jeigu tas atvejis, apie kurį jūs kalbat, tai dažniausiai nėra tas faktorius, kuris galėtų kažkaip tai neigiamai paveikti tą visą procesą arba pakenkti tam asmeniui, gal kaip tik jam padės, jeigu jis nenori tiesiog tiesiogiai bendrauti su kita puse dėl to smurto faktoriaus. Aibę galima galvoti saugiklių, kad tai gali būti nuotolinis mediacijos posėdis ar panašiai, bet tikrai dėl to nesakyčiau, kad tai nėra privaloma. Aš vis tiek sakau, kad tai privaloma, bet tada labiau orientuočiau tą mediacijos procesą nuotoliniu būdu jei ten nėra kitų faktorių. Tai mano požiūris būtų toks (A12 Pos 21).

Juolab kad tikrai tų instrumentų. Kaip gali vykti mediacija? Tikrai ne, fiziškai nereikia sėsti prie to stalo. Gali būti ir tas, sakykime, vat, kuris taiko tą šaudyklę ir ten, ir telefonu šneka, ir online'u ir t.t. (A1 Pos33).

7. Privalomosios mediacijos vaidmuo užtikrinant geriausius vaiko interesus šeimos ginčiuose

Pusė informantų pritarė teiginiui, kad ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padeda mažinti neigiamą šeimos konflikto poveikį vaikams ir jų patiriamus neigiamus išgyvenimus tėvams ginčijantis. Tačiau beveik visi jie glaudžiai susieja šį teigiamą poveikį su tais atvejais, kai privalomosios mediacijos metu ginčo šalims pavyksta pasiekti taikius susitarimus.

Manau, kad taip, vienareikšmiškai, nes bet kuriuo atveju, kai kažkas iš šalies pabando tą sureguliuoti ir tai pavyksta, tas... ta trintis galbūt sumažėja ir tada tai aišku turi poveikį vaikams ir bet kuriuo atveju mediatoriai visada akcentuoja, kad čia viskas dėl vaikų, nes tai tikrai vienintelis būdas ir yra padėti šalims kažkokį tai surasti susitarimą. Jeigu jos sugeba nuo savo interesų atitraukti ir pereina prie vaikų interesų. Jeigu mediatorius sugeba joms parodyti, tikrąjį interesą vaikų toje situacijoje, tai tada viskas gerai (A20 Pos 35).

<...> kiekvieną kartą jeigu pavyksta privesti prie bendro sutarimo, tai vienareikšmiškai iš karto turi labai didelę įtaką vaikam. Nes ta būsena, kokioj vaikai atsiduria sakyki esant ginčui teismam tai tikrai nelinkėčiau nei vienam vaikui. Ir po stebisi tėvai, kad vaikas mikčiot pradėjo, vaikas šlapintis į lovą pradėjo, bet vėlgi mes turim suprasti vieną dalyką, kad tie žmonės, kas galvodavo apie vaikus, galvodavo apie šeimą, jie visais laikais susitardavo (A14 Pos 26).

Tai manau vienareikšmiškai, kaip bebūtų. Jeigu ar patys savarankiškai ar su mediatoriaus pagalba tėvai sugeba pasiekti susitarimo ir jo laikosi tai manau vienareikšmiškai vaikams sumažinę stresą, išgyvenimus ir panašiai. Tai tikrai taip, tai jau yra geriausias vaiko interesus arba geresnis. Nes jeigu tėvai jau pradeda bylinėtis teisme, ginče, tai nėra tokių žmonių, kurie sugebėtų neperduoti tos emocijos vaikams (A11 Pos 14).

Kartu advokatai pabrėžia, kad, siekiant tinkamai išspręsti su vaikais susijusius klausimus ir realiai suteikti pagalbą, ginčo šalims apie tai kalbantis mediatoriams būtinos specialios žinios, kurios leistų užtikrinti, kad vykdant mediaciją būtų tinkamai aiškinamasi dėl vaikų poreikių, o procesas vyktų taip, kad mažintų neigiamą ginčo įtaką vaikų emocinei ir psichologinei būklei. Dalis advokatų mano, kad mediatoriams būtinos psichologijos žinios.

<...> ai aš suprasčiau taip, kad labai reikia gero specialisto, žinančio, mokančio atstovėti vaikų teises, vaikų interesus tose situacijose, sakau, net advokatai ko gero mes net nesugebam tai teises kol kas. <...> Net dabar tokia mintis kilo kad gal ir mediatoriai galėtų specializuotis su vaikais ir gal paima nežinau vaikų psichologę, kuri būna tam pasiruošusi ir išaiškinti šalim pasakyti nu tuos visus dalykus (A16 Pos 30)

Taip, ir vat šitoje vietoje, kaip bebūtų, labai nemažų pastangų reikia ir iš mediatoriaus pusės tam, kad strategiškai „apžaišti“ klientus ir privesti juos prie susitarimo. Galbūt ne iš to galo, kad pradėti kalbėti, o su kuo gi vaikai pradės gyvent, bet iš tikrųjų strategiškai pradėdant kalbėti nuo visiškai kito klausimo (A2 Pos 35).

Tačiau advokatai informantai pabrėžia, kad nagrinėjant klausimus, susijusius su vaikais, neabejotinai svarbi ir mediatorių kvalifikacija, mediatoriaus vaidmens ribų suvokimas ir teisinės žinios. Priešingu atveju proceso metu gali likti pažeisti ne tik vaiku, bet ir vienos iš ginčo šalių interesai, susiję su vaiku.

<...> man mediacijose didžiausias klausimas dėl mediatorių kvalifikacijos. Jeigu mediatorius remiasi tiktai vaiko interesais, ta tokia žmogiškąja prasme, turint tokios patirties gyvenimiškos, kad aš esu mama ir tėtis, ir, sakykim, žinau kiek tam vaikui reikia ir tos meilės ir tų pinigų ir to išlaidų, tai dažnu atveju yra kiti dalykai kartais užmirštami. Ir toks vat gal jaučiasi spaudimas, kai yra šalys, na sakykim, verčiamos duoti daugiau, negu pagal galimybes jos gali tai padaryti. Tai vat šitoj vietoj yra labai svarbus kitą kartą tas toks pragmatiškas ir teisinis požiūris, kad vistiek mes turim atsižvelgt į visas galimybes. Nes mes galim norėt vaikui visko ko geriausio, bet vistiek mes turim tik tam tikras galimybes, vieni vienokias kiti kitokias. Ir tai negali būti neįvertinta ir negali vienpusiškai, tiesmukiškai į tai atsižvelgti, yra įvairiausių situacijų. Tai vat visas tas aplinkybes, kartais pritrūksta tokio objektyvumo įvertinti, o gal čia kompetencijos daugiau, sakyčiau stoka, ne tai kad objektyvumo, bet yra tokios kompetencijos stoka šiek tiek (A10 pos 19).

Taip, mediacijos metu surašė va tokį raštą, kuriuo prašo nutraukti iš viso bet kokios formos bendravimus su tėvu. Tai čia visiems buvo šokas, tuo labiau, kad byloje buvo atliktos trys ekspertizės tai yra ir Vilniaus filologijos fakulteto buvo ekspertizė ir mūsų kitos ekspertizės įstaigos. Tai čia kur? Nei vienas ekspertas nepasisakė, kad ryšys ir bendravimas turi būti nutrauktas. Tai akivaizdu, ar mediatorė neturi kvalifikacijos ir kompetencijos teikti išvadų dėl nepilnamečio vaiko bendravimo nutraukimo su tėvu ir išvis šeimos klausimais, kad tikrai išvadoje pateikiami duomenys prieštarauja tiek konstitucijos, tiek vaikų teisių ir pareigų, tiek CK normoms, tiek LAD praktikai, tiek LŽTT, Europos žmogaus teisių teismui, visiems įstatymams: Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymui, Europos žmogaus teisių konvencijai. Nu tai čia šokas buvo tėvui... (A9 Pos11).

Kai kurie advokatai informantai, ruošdamiesi mediacijai, kurioje neišvengiamai bus sprendžiami klausimai, susiję su vaikais, yra linkę ieškoti konkrečių mediatorių, dėl kurių kompetencijos sprendžiant vaikų klausimus yra užtikrinti.

Sakykim labai daug žmonių išskirti aš taip negaliu, aš žinau keletą žmonių, kuriuos aš žinau būtent tokiu aspektu dirba. Tais atvejais kaip aš matau, kad realu, matau sakykim abejones tų pačių bylininkų akyse ar jie teisingai daro ar neteisingai, tada aš pas keletą mediatorių konkrečiai nukreipinėjau. Kad jūs nueikit, padalyvaukit, jūs padarykit (A14 Pos 26).

Tai žinokit asmeniškai aš savo bylose kaip advokatė, 90% sakykime tų bylų, kurias aš žinau, kad aš po to vesiu jeigu kas kai advokatė, aš iš karto klientam rekomenduoju konkrečius žmones pas ką eiti medijuotis (A14 Pos 28).

Tai vat privalomos mediacijos metu negavome norimo mediatoriaus šitoje byloje, nors buvome parašę keletą kandidatūrų ir motyvavę, kad būtent tokiomis bylomis dirbant reikia specialių žinių ir taip toliau, nes kita pusė tiesiog neišreiškimas nuomonės apie mediaciją (A1 Pos37).

Paklausti, kaip mediacijų metu dažniausiai aiškinamasi geriausi vaikų interesai, advokatai negalėjo tiksliai pasakyti, kokie mediatorių veiksmai jų praktikoje buvo skirti būtent vaikų interesams išsiaiškinti, ir tiesiog bendrais bruožais atkreipė dėmesį, kad mediatoriai dėjo pastangas sumažinti šalių susipriešinimą ir jas motyvuoti ieškoti bendrų sąlyčio taškų.

O kalbant grynai apie pačius vaikus ir vat atsakant į klausimą kaipgi užtikrinami jų interesai. Taip, tai yra nemažas darbas iš mediatoriaus pusės, taip tai yra nemažas darbas iš atstovų pusės. Tam, kad neįtraukti tų vaikų, o apskritai kad palikti tą klausimą tokį, kad vaikai apie procesą, jeigu išvis nesužinotų, tai sužinotų kuo mažiau. Tai yra vienas dalykas (A2 Pos 33).

Taip, ir vat šitoje vietoje, kaip bebūtų, labai nemažų pastangų reikia ir iš mediatoriaus pusės tam, kad strategiškai „apžaišti“ klientus ir privesti juos prie susitarimo. Galbūt ne iš to galo, kad pradėti kalbėti, o su kuo gi vaikai pradės gyvent, bet iš tikrųjų strategiškai pradėdant kalbėti nuo visiškai kito klausimo. Tai vat čiagi sėkmingai baigiasi tos mediacijos, kurių mediatoriai turi pakankamai gerų ir daug psichologinių žinių. Tai vat tada geriausiai tų vaikų interesai yra apsaugomi, užtikrinami ir t.t. (A2 Pos 35)

Iš principo, dažniausiai būna: vienos pusės paklausia, kokie poreikiai, kitos pusės, nėra sąlyčio taškų? Aišku, einam toliau. Nėra taip, kad įtikina, paaiškina, to dalyko labai trūksta mediatoriaus kompetencijai, būtent prioritetinis vaikų poreikis, dažniausiai kaip taisyklė tai būna tėvas ir neišaiškina iki galo, kad tu privalai, tu turi mokėt ne minimalų išlaikymą, o būtent tokį, kuris atitinka vaiko poreikius, nes bet kuriuo atveju teismas minimalų išlaikymą priteisia tik išskirtiniais atvejais. Va tos nuostatos trūksta, na ir tas tėvas į tą išlaikymą žiūri, į tą prievolę, nežinau kaip įmoką bankui kažkokią, jis nelabai supranta, nelabai gilinasi. Va to dalyko šiek tiek trūksta, bent iš mano patirties (A12 Pos 25)

Aiškintis kažkaip išskirtinai nesiaiškina. Aišku, visą laiką atsižvelgiate (A4 Pos 39).

Advokatų informantų nuomone, geriausia, jei mediacijos metu sprendžiant klausimus dėl vaikų patys vaikai nebūtų įtraukiami į procesą. Nors žino, kad tokia galimybė yra sudaryta, tačiau nepamena, kad jų praktikoje buvo pasitaikęs atvejis, kai mediatorius bendravo su vaiku tiesiogiai. Tačiau tokių pasvarstymų ir pasiūlymų iš mediatorių yra girdėję. Kaip girdėję ir nuomonių, kad vaikai neturi būti įtraukiami į mediacijos procesą.

Taip, yra buvę, kad mediatorius siūlė atvykti kartu ir su vaikais pakalbėti. Nes nu vis tiek jeigu jau yra kažkoks tai ginčas tarp tėvų, kad tėvai sako, kad ... Vienas iš tėvų sako, kad vis tik tai tas turėtų būti kažkoks tai ribojimas bendravimo vaiko su tėčiu, taip toliau... arba su mama. Nu tai taip, tuo atveju mediatorius ir sako, aš norėčiau išklausti ir vaiko nuomonę, jei būtų galima. Žinoma ta nuomonė irgi, reikia žiūrėti į amžių ir taip toliau. Sakau, buvo tokia situacija, bet aišku mes baigėm tą mediaciją ir be vaikų iš tikrųjų pavyko susitarti (A13 Pos 32).

Mama sako: „Pakviesime vaiką, na arba jūs pakalbėkite su vaiku. Kodėl jis taip pasielgė? Ar mamai tai buvo svarbu ir pan.“. Nes buvo neleidžiama komunikuoti atvykus į Lietuvą ir visa kita. Tai mediatoriaus atsakymas buvo - vaikas apskritai čia nereikalingas, nes mediacijoje nedalyvauja. Tai vat tas požiūris yra, kad iš mūsų, sakykime, šitų mediatorių jie tiesiog eliminuoja tokią galimybę kaip nepaisant amžiaus (A1 Pos37).

Vis dėlto dalis advokatų informantų skeptiškai žiūri į galimybę sumažinti neigiamą poveikį vaikams mediacijos metu. Jų manymu, dažniausiai tą lemia didesnė tėvų orientacija į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius, be to, mediacijos procesas ganėtinai skubotas, jo metu nesusipėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebi, kad išžęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaiko poreikių prašant laikino išlaikymo paskyrimo.

Tikrai nepadedą pakolkas, aš nežinau, sakau, mes ir turėjome keletą bylų, kur buvo dėl išlaikymo dydžio pakeitimo, tai sumažinimo, bet buvo dėl padidinimo, mes patys kėlėmės, nu mano buvo tas ieškovė. Tai irgi ten aš dalyvavau kartu, tai buvo daug to kalbėjimo. Ne, vis tiek mediatorius kaip sakyt, tikrai nėra tokių neprofesionalių mediatorių, kiek dalyvavau, kad girdėčiau, kad jie tenai kažko tai nežvelgia ar ten tiems tėvams neparekomenduoja. Viskas su mediatoriais kaip ir būtų tvarkoj, su pačiu mediatorium, bet šalys kažkodėl nėra nusiteikusios įsiklausti į tuos žodžius (A17 Pos 28).

Kad būtų apklausiami vaikai, tai tokio atvejo neturėjau, bet dažniausiai tas vaikų poreikių vertinimas teisme, teismo proceso metu ir mediacijoje jis vis tiek skiriasi, nes mediatorius, nežinau, ar dėl laiko stokos, ar dar dėl kažko, jis nesigilina tokia apimtimi, kaip gilinasi teisėjas (A12 Pos25).

Taip, ir aš manau, kad net ir sudėtingose skyrybose būna, kad labai visi orientuoja į turtą, į prievoles, o tas vaiko klausimas, kažkodėl jis visą laik labai šalia kažkur ten: galbūt išspręsime, galbūt ne (A12 Pos 27).

Sakykim, taip, bet realiai ne per valstybės garantuojama dėlto, kad ten tas konvejeris, kol prieina, kol išsiunčia, siunčia paskui baudas. Tas gaunasi labai ilgai ir nuobodžiai, ko kaip aš sakau, tas pats vaiko interesus gauti laikiną išlaikymą proceso metu taip, kaip jis pažeidžia vaiko interesus. Sugadintas įsitempęs procesas. Vaiką rugsėjo pirmąją reikės išleisti, jeigu mama negauna elementų iš ko, tam vaikui nupirks švarką mokyklai, sąsiuvinis, pieštukus ir taip toliau reikalauti. Na čia prasideda ir kiti niuansai, žmogiškieji faktoriai (A6 Pos25).

Kad ir kaip ten bebūtų, dėl to, kad na, nei mes ten klausiam vaiką, nei mes aiškinamės mediacijoje, ko visi norime. Nei tiriama, ar jo tie norai atitinka jo interesus. Taigi mediacijos proceso metu dažniausiai bandoma tarp tėvų išspręsti tą klausimą. Tai mediacijos procese taip giliai nesigilinama į vaiko interesus. Be jokios abejonės, kiekvienas mediatorius turi savo nuomonę ir savo įsivaizdavimą. Jisai gali patarti, gali pasikalbėti su kiekvienu šalimi atskirai ir pasakyti nuomonę, kas dažnu atveju ir būna, bet taip giliai nesigilinama, stengiamasi iš tiesų suderinti tėvų interesus (A3 Pos29).

8. Su privalomąja mediacija susijusios šalių sąnaudos ir jų santykis su bylinėjimosi sąnaudomis

Didžioji dalis informantų tvirtino, kad finansinės ir laiko sąnaudos, kurios patiriamos naudojantis privalomąja mediacija, atsiperka. Dalis jų pabrėžė, kad naudojimąsi privalomąja mediacija sprendžiant šeimos ginčus atsiperka ne tik pačioms šalims, bet ir valstybei. Šalims naudotis mediacija verta, nes šis taikus ginčų sprendimo būdas padeda sutaupyti lėšų, laiko bei išvengti neigiamų emocijų, susijusių su tarp šalių tvyrančiu konfliktu ir nagrinėjimu teisme.

Man atrodo, kad žmonėm ir laiko ir pinigų sutaupyti sekasi geriau tada atsiradus tai mediacijai (A16 Pos 2).

Ypač kai šalys nori yra nusiteikusios bendrauti, bet tarpusavyje yra pakankamai sudėtinga psichologiškai kalbėtis. Trečias asmuo įsijungęs, mediatorius įsijungęs į tą ginčą jisai dažnai tas emocijas išklaušęs, sugeba suvaldyti išsiryškinti dėl ko yra ta ginčo esmė, kur yra ginčo esmė ir padėti šalims greičiau rast kompromisą. Tai tikrai yra ekonomiška ir ekonomiškiau būt negali lyginant su teismo procesu (A10 Pos21).

Kiti informantai akcentavo ne tik finansinę, bet ir socialinę naudą tiek plačioms ginčo šalims, tiek ir valstybei. Jie mano, kad toks ginčų sprendimo būdas valstybei ne tik atsiperka, bet kartu tai yra valstybės pareiga, ir tiki, kad laikui bėgant atsiperkamumas bus vis labiau pastebimas ir jaučiamas.

Nu aš manau, kad nauda tikrai yra didesnė negu valstybė patiria tas išlaidas, nu tuo labiau, kad nu bent jau dabar kiek žinau, tai dabar nepakėlė tų įkainių, tai jie yra juokingai maži. Tai yra Valstybė tikrai taupo tuo atžvilgiu, o šalys nu vis tiek mielai pasinaudoja.<....> Tai manyčiau tikrai ta nauda, dar sakyčiau galėtų Valstybė daugiau investuoti, dar porą valandų drąsiai galėtų investuoti (A20 Pos 43).

Aš manau, kad tai nėra išvis, iš principo materialinis aspektas prioritetas, tai mano požiūriu, tokie institutai yra valstybės pareiga. Jie, aišku, gali būti ir nuostolingi, bet jeigu jie veikia, jie privalo veikti, bet kuriuo atveju man atrodo mediacija kartais yra pigesnis procesas nei teisminis ginčas. Tai čia net neabejotina ir valstybė turėtų labiau skatinti, labiau padėti, gal netgi dėl mediatorių kompetencijos, dėl jų užmokesčio, kad tą procesą labiau išvystyti (A12 Pos 29).

Mano suvokimo šiam momentui galimai dar nekompensoja. Bet, kaip ir sakiau, tai yra laiko klausimas. Tiesiog dar mums reikia truputėlį daugiau laiko ir įdirbio visiems, kad suprastumėm, kad mediacija yra naudinga ir kad geriau yra susitarti. Taip vat čia, kaip ir versle, kaip sako, pirmi metai neneša pelno, taip ir čia daugiau yra toksai, yra tų atvejų, kur susitaria ir tikrai išsprendžia. O tie atvejai labai džiugina, bet tai nėra gera dauguma (A5 Pos 35).

Vertindami, kokias sąnaudas patiria ginčo šalys naudodamosi privalomąja mediacija, advokatai informantai pastebi, kad išlaidos labai priklauso nuo to, kokio pobūdžio mediacija šalys naudojasi: privačia ar Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojama mediacija, taip pat nuo to, ar šalys naudojasi ir kiek naudojasi advokatų paslaugomis.

Informantai tvirtino, kad naudodamiesi Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojama privalomąja mediacija šalys nepatiria jokių išlaidų, nebent pageidauja, kad mediacijos sesijose dalyvautų ir advokatas, tuomet vienintelės papildomos išlaidos būna atlygis už atstovo dalyvavimą. Kiek didesnės išlaidos susidaro naudojantis privačiomis mediatorių paslaugomis, tačiau advokatai pabrėžia, kad šalys nelinkusios jomis naudotis ir pageidauja nemokamų paslaugų. Taip pat nelinkusios ir pratęsti mediacijos, išsekus valstybės kompensuojamoms keturioms valandoms.

<...> ai čia yra tokia paprasta aritmetika, jeigu iš tikrųjų gal tai va negalėčiau vertinti, čia nu aritmetika yra tokia, tai jeigu pavyzdžiui šalis medijuojasi ar dalyvauja mediacijoje be advokato, tai tarsi tų papildomų išlaidų ir nėra (A19 Pos 27).

Na tai tarkim VGTPT tai jie išvis nepatiri išlaidų, nu tai tarkim ar susitari ar nesusitari, tai jie nu kaip sakyti, nepatiria tų išlaidų (A16 Pos 34).

Jeigu tai eina per VGTPT, tai sakykim šalys sąnaudų nelabai patiria, nebent sakykim labai nori, kad dalyvautų atstovai (A14 Pos32).

Kalbėdami apie išlaidas, susijusias su atlygiu advokatams, informantai mini, kad dalis jų skatina šalis dalyvauti be atstovų, net jei jos ir pageidauja priešingai. Tačiau jeigu klientai mediacijoje dalyvaudami vieni jaučiasi nesaugiai ir nori advokato pagalbos, išlaidos priklauso nuo advokatų taikomo įkainio.

Jeigu viena šalis sako: „aš nenoriu medijuotis, nes aš niekuo nepasitikiu, būk šalia“ tai nu tada išlaidos teisei pagalbai, advokatui. Aišku nepalyginsi su bylinėjimusi teisme, su tuo procesinių dokumentų rašymu, ieškojimu įrodymų, knaisiojimusi dalyvavimu teisme, ginimu pozicijos, tai nu nepalyginsi (A19 pos 27).

Nebent iš tikrųjų yra samdomas advokatas konkrečiai dėl mediacijos, bet ko gero retokai taip būna, kad jus galit padalyvauti mediacijoje su tuo žmogumi, jeigu tu nesi pažįstamas. Dažniausiai žmogus kreipiasi, kad nori bylą išsikelti jau, santuokos nutraukimo, bandome sakau dėt tuos žingsnius, kad išspręsti taikiai. galbūt galima jeigu neišeina taikiai, nu tai tada pasakai, kad reikia jums eiti į mediaciją. Tai va tada priima sprendimą ar reikalingas advokatas, nes paaiškinama yra, kad dažniausiai aš pasakau, kad šiaip tas mediatorius, tas advokatas nelabai mediacijos privalomosios procese pageidaujamas būna, gali jums ir pasakyti kad geriau be, tai sako ne, aš pavyzdžiui noriu dalyvaut. Kitas sako gerai aš tada pabandyčiau vienas (A17 Pos 32).

<...> tai ką aš esu pastebėjus, nenori jie mokėti privačiam mediatoriui. Nes sako čia, ta prasme jeigu mes norėtume pas psichologą eiti, tai mes ir eitumėm. Ta prasme susimoka už vieną sesiją, nu dar į antrą (A16 Pos 34).

<...> mediacija jinai kaip ir nemokama, net jeigu reikėtų ir papildomos sesijos jinai pakankamai nebrangi. Bet šalys jau iš karto konsultuojasi su advokatais, kaip taisyklė dažnu atveju nori, kad advokatai dalyvautų, o tas kainuoja ir tą reikia tikrai suprasti ir kitai šalia arba jeigu jinai neturi arba nesikreipia arba jai nereikia. Tą ir mediatoriai turi suprasti, kad nu kiekviena sesija ir jos derinimas ir laikas, šalys nu tikrai kainuoja. Nes nu kaip sakyti, mūsų advokatu tai visas pagrįstas darbas nu honoraru ir tai dažniausiai ten ar už valandą ar už ką nesvarbu, bet iš principo tikrai mediacija kainuoja (A11 Pos 16).

Dalis atstovų taiko valandinį įkainį, kiti už dalyvavimą mediacijos sesijoje ima mažesnį mokesį nei už kitokio pobūdžio teikiamas paslaugas, dalis apskritai netaiko papildomo įkainio ir dalyvavimas mediacijoje su klientu ar pasiruošimas mediacijai yra įskaičiuojamas į bendrą advokato uždarbį, kuris suderinamas su klientu prieš imantis atstovavimo. Bandydami sukonkretinti šalių patiriamas išlaidas kai kurie atstovai minėjo, kad kai kuriais atvejais gali užtekti 3–4 advokato darbo valandų, kitais – ir visos dienos. Advokato darbas dažniausiai susijęs su pasiruošimu mediacijai, dalyvavimu su klientu mediacijos sesijose, dokumentų ruošimu. Be to, mediacijos atveju šalys išlaidas dažniausiai dalijasi perpus, o teisme bylinėjimo išlaidos paprastai priteisiamos pralaimėjusiai šaliai. Taip pat šalys taupo ne tik pinigines lėšas, bet ir savo laiką.

Kiek jis kainuoja? Vėlgi tai priklauso nuo situacijos. Suprantate. Ir vėlgi yra vaikų, nėra vaikų, yra turto, nėra turtai yra paskolos, nėra paskolos. Vėlgi tai yra darbo apimtis, kuri jam tikrai yra labai individuali. Kartais gali būti, kad tu ten sugaišti dvi, tris keturias valandas. Kartais būna, kad dvi, tris dienas sėdi prie tų darbų, tai čia, žinant įkainių lenteles, tikrai negalėčiau pasakyti. Įvardinti skaičiais (A6 Pos 21).

Matot, mediacijos išlaidos, kad ir kaip ten bebūtų, dažniausiai pasilieka kiekviena šalis prie savo. Tokia yra praktika. Aišku, kartais pasitaiko atvejų, kada sutinka kažkas padengti išlaidas, atstovų ar susimokėti už tą mediaciją papildomą. Bet dažnu atveju šalys lieka prie savo ir dalinasi per pusę tas išlaidas (A2 Pos 29).

Be jokios abejonės. Nes jeigu būtent privalomosios mediacijos metu šalys pasiekia susitarimą, jos iš tikro sutaupo ne tik laiko, kas šiai dienai yra brangu kiekvienam, bet ir begalę išlaidų (A2 Pos 45).

Kitų išlaidų, kurios būtų patiriamos šalims dalyvaujant mediacijoje, dažniausiai susijusios su teisminiu būdu sprendžiamais šeimos ginčiais, kaip pvz. turto vertinimas, ekspertizės, įvairių dokumentų užsakymas ar pan. advokatai informantai nepastebi. Tik išimtiniais atvejais pasitaikė, kad šalys vykstant privalomai mediacijai užsakė turto vertinimą.

Kalbėdami apie išlaidas absoliuti dauguma pasisakiusių tvirtina, kad šalių, o kartu ir valstybės patiriamos išlaidos teisme gerokai didesnės nei mediacijos sąnaudos. Advokatai mini, kad pradėjus ginčą spręsti teisme, be mokesčio už advokatų paslaugas, šalys patiria ir nemažai kitų išlaidų: žyminis mokestis, turto vertinimas, ekspertizės, liudytojų iškvietimas, vertimai, vykimas į kitą miestą, įvairios pažymos. Vieni negalėjo tiksliai įvardinti, kiek skiriasi bylinėjimosi teisme ir mediacijos išlaidos, tačiau paminėjo, kad tai nesulyginamos ir ženkliai besiskiriančios išlaidos. Kiti tvirtina, kad kainos skiriasi dešimtimis kartų ir išlaidos, susijusios su bylinėjimosi teisme, gali siekti iki kelių dešimčių tūkstančių eurų. Be kita ko, šalys teisme patiria ne tik finansinių išlaidų, bet ir bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę, kartais procesas trunka net kelerius metus, taip išvargindamas ginčo šalis, o šalys už bylinėjimąsi sumoka ir viešumu.

Aišku nepalyginsi su bylinėjimosi teisme, su tuo procesinių dokumentų rašymu, ieškojimu įrodymų, knaisiojimusi dalyvavimu teisme, ginimu pozicijos, tai nu nepalyginsi (A19 Pos 27).

Jeigu nueina, nukeliauja po to byla vis dėl to į teismą, nu tai kaip pasakyt, tas procesas tiesiog prisideda, kiekvienas tas centas prisideda kaip papildomos išlaidos. Jeigu procesas į teismą nenukeliauja ir šalys taikia susitarimą be abejo šalys taupo lėšas. Nes aš visada sakiau kalbant apie išlaidas, tai nu kaip orientaciją daugiau mažiau turėtumėt, tai kainų skirtumas tarp skyrybų gražiuoju ir skyrybų piktuoju yra maždaug 10-20 kartų (A14 Pos 32).

Na iš tikrųjų sakau nauda yra tame, kad tikrai kai kuriems šitame procese pavyksta susitarti ir tikrai jie išvengia, žmonės išvengia ir manau, kad ir valstybė išvengia... nes kaip žinote teismo posėdžių tikrai yra nemažai skiriama šeimos bylose, ir iš tikrųjų labai tas procesas toksai yra skirtingai nei kitų bylų, čia gali tiesiog iki begalybės teikti įvairius įrodymus paskutinėse stadijose ir vėl įrodymų pateikimas, ir vėl naujų kažkokių tai reikalavimas, ieškinių priešieškinių, ir vėl tie posėdžiai atsideda ir mes nu kaip matome labai, nu labai ilgą laiką tempiasi. Ir tikrai manau daug tų posėdžių ir tikrai manau valstybė daug didesnes išlaidas patiria organizuodamos. Vis tiek ir teisėjams apmokamas darbas yra ir jų posėdžiai, tai š manau, kad tai, tai tikrai daugiau kainuojantis procesas. Mediacija, jeigu tai sėkminga mediacija tikrai mažesnės išlaidos (A13 Pos 36).

Tai tikrai yra ekonomiškai ir ekonomiškiau būt negali lyginant su teismo procesu (A10 Pos 21).

<...> šalis dažniausiai paveikia advokatai, aš jau čia į advokatų daržą, nes yra advokatų, kurie mėgsta ilgai bylinėtis, kurių honorarai priklauso būtent nuo uždirbto laiko, viena valanda – 100 eurų ir va jie stengiasi dirbti ir kuo ilgiau (A9 Pos 19).

Man nepatinka civilinio kodekso proceso normos, kurios šeimos teisėje leidžia tą civilinę bylą šeimos nagrinėti po keletą metų, po tris, po keturis, po penkis, po šešis. Aš vis dėl to galvoju, kad civilinio proceso taisyklės būtent dėl posėdžių kiekio turi būti taikomas visoms byloms, tame tarpe ir šeimos byloms, nes čia jau pasityčiojimas, po to ateina sąskaitos advokatų už bylas po 10 tūkst. eurų ir daugiau. Čia neseniai vienoj byloj buvo 16, 18 tūkstančių, nu tai atsiprašau ką žmonės, paprasti pardavėjai kažkokie tai ten gaunantys minimalų darbo užmokestį, atstovams turi sumokėti tokius didžiulius pinigus (A9 Pos 33).

Nes atstovavimas, laiko momentai, nes mes puikiai suprantame, kad prasideda ieškiniai, priešieškiniai atsiliepinimai, patikslinimai, skundai, atskiri skundai. Dabar kaip tik rašau kurioj byloje, ko gero, yra apie 30 tomų medžiagos. Tai procesas jau ketvirtį metų tęsiasi, jau trečias ratas sukasi. Trys dalyviai sprendimai byloje priimti. Be abejo, kad tokie ginčai ten yra nebe šimtais ir tikrai nebe tūkstančiais su trim nuliais skaičiuojami. Ten yra žymiai didesnės sumos (A6 Pos 27).

Tuomet atsiranda ekspertizės, tarkim, turto vertinimo ekspertizė pakankamai dažnas atvejis, kai nesutariama dėl nekilnojamojo turto ar kilnojamojo turto, dažniausiai dėl nekilnojamo turto vertės. O būna psichologų, dar vertinimai. Ypatingai va, kas liečia nepilnamečius vaikus, čia patiriamos yra išlaidos. Liudytojų apklausos, kartais tenka apmokėti liudytojų apklausas. Iš tikrųjų procesas išauga kartais ir pakankamai solidžias sumas (A5 Pos 51).

Tai prisideda daug išlaidų iš esmės. Kalbant apie žyminį mokestį, kalbant apie teisines paslaugas už atitinkamą atstovavimą, už proceso dokumentų rengimą ir kitas paslaugas, tai yra vertimo išlaidos papildomai. Tai yra papildomai ekspertizė išlaidos, yra papildomai turto vertinimo išlaidos, papildomai liudytojų iškvietimo išlaidos, pašto išlaidos, vykimo išlaidos į procesą, kuris yra ne tam pačiame mieste, kaip pavyzdys tenka ir mum pasivažinėti, kaip sakant. Daug tų išlaidų rūšių. Visa tai sudaro tą būtent bylinėjimosi išlaidų kraitį (A2 Pos 43).

9. Privalomosios mediacijos poveikis advokatų informantų darbui

Kalbėdami apie pokyčius savo darbo rutinoje didžioji dauguma informantų minėjo, kad advokatų kasdienis darbas su šeimos ginčais įsigaliojus nuostatoms dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose pasikeitė. Vieni informantai šiuos pokyčius vertina teigiamai, kiti – mažiau pozityviai. Pasitaikė ir neigiamų vertinimų.

Visi privalomosios mediacijos poveikio advokatų informantų darbui veiksniai tyrimo ekspertų buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

9.1. Šeimos ginčų šalių ir advokatų požiūrio į taikius susitarimus pokytis

Dėl mediacijos privalomumo advokatai jaučiasi turintys svarią priežastį skatinti šalis tartis taikiai, kiti netgi pastebi, kad kolegos, kurie neskatindavo šalių tartis, dabar aktyviau propaguoja taikinamuosius ginčų sprendimo būdus.

Ženkliai nepasikeitė, bet aš turiu kaip ir įstatyminį tokį užnugarį daugiau klientams siūlyti, aiškinti apie taikos sutartį, mediaciją ir siūlyti eiti ne formaliai, bet iš tikrųjų eiti į mediaciją. Jau tam turi įstatymines prielaidas visas (A5 Pos 59).

Tai tapo kitoks, nes daugiau taikos sutarčių (A4 Pos 71).

Kiti informantai tokio pokyčio nepajuto, nes veikdami kaip advokatai taikų ginčo sprendimų būdą propagavo ir iki naujojo teisinio reguliavimo įsigaliojimo.

<...> atvirai pasakius aš pati visą gyvenimą pradedu nuo tos taikos. Tai man ypatingai, mano pačios darbo specifikoje niekas tokio nepasikeitė, nes pirmiausiai visada išbandau visas galimybes, kad taikiai šalys susitartų, taikiai užbaigtų ginčą. Tai iš esmės, tai nevadinom mediacija, tai kalbėjom, kad ginčo užbaigimas taikiu būdu, tai mano pačios asmeniškai darbo specifikoje, darbo metodika nepasikeitė (A10 Pos3).

<...> iš tiesų, kad ir kaip ten bebūtų, to darbo per daug nepakeitė dėl to, kad atėjus klientui ir išsakius savo problemą, be jokios abejonės, mes stengiamės visų pirma išspręsti ginčą taikiai, patys (A3 Pos 43).

9.2. Pokyčiai teismo šeimos ginčų nagrinėjimo procese

Kai kurie informantai pastebėjo, kad pradėjus taikyti privalomąją mediaciją palengvėjo teisminis procesas, nes šalys ateina į teismą pasiruošusios, geriau supranta ginčo esmę bei jo teisinę aplinką. Tai leidžia sutrumpinti posėdžių skaičių.

Pasikeitė pats teisminis procesas, nes jau šalys ateidamos į teismą ir bylą, net jeigu jos nedalyvavo mediacijoje savarankiškai, be advokatų, tai pačiam teismui lengviau susikalbėti su tomis šalimis, nes jie jau žino, apie ką bus kalba, galbūt jau dalį įrodymų jau būna susirinkę ir iš esmės palengvina paties teismo darbą. Tai yra didelis postūmis. Nes kaip anksčiau būdavo tai ateini ir tų parengiamųjų posėdžių tikrai ne vienas būna ir ne du ir dėl krūvio teisėjui tos bylos išsitiesia, labai ilgai nagrinėja, o dabar ženkliai sutrumpėja tas parengiamasis etapas. Tai aš manau, kad pasikeitė būtent trukmės prasme. Aišku, jeigu ten rimti ginčai, tai jau ten kitas faktorius, jau tada įsijungia strategijos, galbūt net sąmoningas tam tikras vilkinimas ten iš kitų pusių. Bet bendrine prasme, tikrai palengvina teismo darbą 100% (A12 Pos 35).

9.3. Privalomoji mediacija kaip etapas, kurio metu advokatai gali geriau pažinti savo klientus ir efektyviau pasirengti teisminei ginčo nagrinėjimui

Prisidėjęs naujas, lėtesnis ginčų sprendimo etapas reikalauja iš advokatų daugiau kantrybės, išmokti įsiklausyti į savo klientus ir geriau juos girdėti. Be to, mediacijos sesijas galima išnaudoti žvalgybiniais tikslams, geriau suvokti ginčo esmę ir objektą ir taip geriau pasirengti tolimesniam teismo procesui.

Mokaisi klausytis žmonių. Lygiai taip pat per mediaciją, nes mes irgi advokatai, mes daugiau burbame. Dar priklauso nuo žmogaus būdo. Kaip aš pavyzdžiui nenorinti visada kažkur kišti trigrašį papildomai. Vat mokaisi klausyti, mokaisi patylėti. Mokaisi to paties kantrumo (A1 Pos 59).

Pasikeitė tai, kad, na, bet koku atveju turi, kaip pasakyti... Aš tiesiog įgijau daugiau kantrybės. Na, turi netgi patirtį dirbant su žmogumi. Kada iš esmės tu turi jį nugesinti, suteikiant informaciją, nugesinti per emocinę prizmę.

Nes kai žmogus žino tam tikrus faktus, sakykime, jis iš karto - viskas skiriuosi, ieškinį rašome ir taip toliau (A1 Pos 59).

Tai vat šitoje vietoje, sakyčiau, kad ta mediacijos procedūra buitiškai žiūrint mano, kaip advokato praktikoje, jinai jnešė daugiau tokios ramybės, užtikrintumo tam, kad būtų galima viską strategiškai daug labiau pamatuoti susidėlioti aiškiau <...> (A2 Pos 47).

Tai rutina irgi vienareikšmiškai pasikeitė, kad nu su klientu bendrauji nuo sutarties iki rezultato daug ilgiau, negu anksčiau<...> labai daug reikalauja vėl prie to sugrįžti ir viską atsigaminti, tos lentelės. Tai va čia jo, ta rutina čia pasikeitė santykis saugumo su klientu. Kad ilgai labai su juo draugauji (A11 Pos24).

<...> tai yra mažiau skubėjimo ta prasme, buitiškai žiūrint iš advokato pusės, kad sudaroma yra sutartis su klientu, kad ir tą pačią dieną yra pateikiamas prašymas dėl privalomosios mediacijos VGTPT ir atitinkamai per tą laiką, kol eina atininkamai prašymas, o VGTPT per 14 dienų pasiūlo sutikt, ar nesutikt. Mes turim labai gražaus laiko su klientu susidėlioti pasiūlymą, susidėlioti strategiją, ko klientas reikalaus, kokios yra lubos, kokios yra grindys atitinkamai, kokį pasiūlymą yra logiška teikti, koks pasiūlymas geriausiai atitiktų vaikų interesus ir t.t. tai vat šitoje vietoje tiek šalys, tiek jų atstovai gauna laiko bonusą papildomą, per kurį galima susidėlioti mintis, susidėlioti pasiūlymą, susidėlioti ir patiems klientam tai, ko pats klientas nori (A2 Pos 47).

9.4. Prailgėjo šeimos ginčų sprendimo procesas

Dalis advokatų informantų darbo su šeimos ginčiais rutinoje pastebi kitokius, labiau neigiamus, pokyčius. Jie susiję su atsiradusiu papildomu etapu, nulemiančiu išsitęsusi visą ginčų sprendimo procesą.

Aš visiems sakau, kad prailgėjo laikas. Tas barjeras, tas buferis pirmasis vis tiek plus minus mėnesį laiko reikia sugaišti, tai neturėjau tokio kliento, kurį priverstų tai persigalvot, vis tiek sako „Rašom, neatrašys, rašysim ieškinį“ (A19 Pos 29).

Kitas būtų pokytis, kad ruošiantis bylai, nesvarbu, bus mediacija ar ne, jau reikia žiūrėti terminus, nes reikia klientui iš anksto pasakyti, kad bus mediacija. Vadinasi, užtruks greičiausiai tas procesas ne vieną savaitę, kad klientą nuteikti ir pačiai susižiūrėti visus terminus, kad viskas viskas būtų sklandžiai (A5 Pos 59).

Aš nesakyčiau, kad darbo specifika dėl privalomos mediacijos kažkaip smarkiai pakito. Tai tiesiog papildomas veiksmas dėl inicijavimo mediacijos. Gali netgi patys žmonės tą inicijuoti. Tai tikrai nei apsunkina, nei palengvina procesą (A3 Pos 43).

9.5. Specifinės, santykinai naujos advokatų pareigos sprendžiant šeimos ginčus atsiradimas

Advokatai informantai jaučia, kad atsiradus naujam teisiniam reikalavimui šeimos ginčų sprendimas reikalauja nuolat teikti informaciją šalims apie mediaciją, nes daugeliu atveju klientai ateina nieko apie ją nežinodami arba iš anksto skeptiškai nusiteikę. Be to, advokatai, klientų prašomi, turi dalyvauti mediacijos sesijose, kas reikalauja specialaus pasirėngimo.

Na pradėjau dalyvauti mediacijose. Nu aišku šalys nori ir ten galbūt kartais vienos dalyvauja, bet na tokią tendenciją pastebiu, kad sakyčiau. Kad nori pastaruoju metu daugiau su atstovais. Nors aš visą laiką būdavau, bent jau anksčiau sakydavau, kad eikit pasimedijuosit paskui ateisit pas mane. Dabar pastebiu tendenciją, kad lygtai kaip ir norėtų iš karto, kad advokatas eitų kartu, galbūt ten nežinau, galbūt ir mediatoriai priprato jau prie tų advokatų, nebesibaido jų (A20 Pos 45).

Kaip, dažniausiai žmonės, 95 proc. nori, kad advokatas dalyvautų tai va sakykime, tokia naujovė (A1 Pos 59).

Tai be abeju tada turi išaiškinti klientui, kad reikalinga ta privalomoji mediacija, nu pasižiūri jeigu ginčas, tai iš karto tu turi žmogui išaiškinti, kas tai yra jeigu nežino, po to pasiūlyti tuos variantus, kad yra nemokama valstybinė ir privatus, tai nu be abejo, kad mum pasikeitė kiek tai, nes nu kaip ir papildomai darbas (A16 Pos 38).

Ir tada tu jiems paaiškini visą procedūrą, paaiškini kaip visa tai veikia, kad mes negalim dabar ieškinio paduot, kad deja, tokia tvarka dabar, reikia tuos visus, bet galima pabandyti susitarti gražiuoju, galim siųsti kitai pusei pasiūlymą, gerai siunčiam pasiūlymą, deramės su kita puse. Kita pusė irgi būna susiranda gavus pasiūlymą kažkokį tai advokatą, bendraujam su su kitos pusės advokatu, būna ir taip labai dažnai, deramės, kur čia galime

padėti savo klientams, o jeigu taip, o jeigu kitaip, gerai – neradom to kompromiso, nu viskas, tai tada arba viena pusė, arba kita pusė eina pas mediatorių pasiimti pažymą (A8 Pos 28).

Kitas momentas išaiškini, reiškias ateina tas, nuoseklumas darbo su žmogum. Todėl kad tu startuodavai prie kitų dalykų. Dabar tai reiškias, kad per tą mediacijos variantą tu atlieki visą tą švietėjišką informacinę funkciją. Tai vat tiesiog turi, reiškias na, konsultacijos laikas išauga todėl, kad to aiškintis seniau nereikėdavo (A1 Pos 59).

10. Advokatų informantų nuomonė apie galimą privalomosios mediacijos plėtrą

Vos du informantai buvo griežtai nusiteikę prieš galimybę plėsti privalomosios mediacijos taikymą ir kitoms ginčų kategorijoms. Vienas informantas pateisina mediaciją šeimos ginčiuose, tačiau neprasminga laikytų galimybę mediaciją plėsti į kitas kategorijas, kurios neturi viešojo intereso elemento ir nėra taip socialiai reikšmingos. Jis mato galimybę kitų kategorijų ginčus spręsti tik teisminės mediacijos būdu. Antrasis bet kokį neteisminį ginčų nagrinėjimą, pavyzdžiui taikomą darbo ginčų atveju, laiko papildomu nereikalingu darbu.

Nematau prasmės, turiu minty, kad vėl grįžtam prie to, kad šeimos bylos turi tokį socialinį atspalvį, ar ne? Visuomenės dalis, gerovė ir panašiai, ne tik viešasis interesas, tai šitoj vietoj tas barjeras yra gerai. Priešingu atveju jis vėlgi jeigu šalis nori susitarti, ji eis susitart, jeigu šalis nenori susitarti, tai nesusitarsim (A19 Pos 33).

Labai neigiama. Ta prasme aš tai, aš tai vertinu tokius kaip papildomą darbą. Pavyzdžiui, aš labai irgi labai skeptiškai žiūriu ir į darbo ginčus, kur mes turim pro tą komisiją praeiti. Aš kaip kažkokia tai atgyvena tarybinių laikų, kurios logikos mes niekaip nesuprantame, kur nagrinėjimu esam visiškai nepatenkinti, nežinau nei vieno advokato, kuris sakyty, kad „o, čia geras dalykas“. Čia darbuotojams, kažkada tarybiniais laikais, bet dabar tai kažkoks tai, kažkoks dinosauras čia yra. Tai dar praplėsti, tai aš labai kategoriškai neigiamai į tai žiūriu. O kad plėsti – labai neigiamai žiūrėčiau (A8 Pos 32).

7 informantai abejojo, ar galima būtų plėsti privalomosios mediacijos taikymą ir kitoms ginčų kategorijoms, tačiau interviu metu pasiūlė po vieną ar kelias kategorijas, kurios būtų vertos svarstymo. Abejonių advokatams kyla dėl to, ar pavyktų tinkamai apibrėžti kategoriją ginčų, kuriems taikoma tokia ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka. Taip pat pastebi, kad kitų kategorijų ginčai ne tokie jautrūs, kaip šeimos, ir neverti valstybės finansavimo.

<...> tai būtų turbūt labai sunku apibrėžti patį mediacijos dalyką. Ir tai būtų sunku įvertinti ar čia reikalinga mediacija ar ne. Nes iš tikrųjų tas toks plėtimas, jo įneša... nes kai kuriais atvejais ir tai būna sunku suprasti ar tai yra šeimos ginčas ar ne ar šalims reikia privalomą mediaciją praeiti ar nereikia (A20 Pos 51).

<...> kiti ginčai išskyrus šeimą, jie nėra tokie jautrūs. Ta prasme, jie vykstantys, bet jie nėra jautrūs, nes šeimos ginčiuose tas jautrumas per vaikus reiškiasi dar daugiau. Tai kituose manyčiau, kad sunkiai būtų privalomąją įgyvendinti (A18 Pos 53).

<...> ten paprasti civiliniai turtiniai ginčai, kaip bebūtų, tai jau yra kažkokio tai verslo ginčas ir valstybė neturėtų taip kištis. Tai yra jau šalių problema, kad jos nesusitarė, iš esmės tai tam, tai sričiai nereikėtų eikvoti piniginių lėšų (A12 pos 31).

Be to, advokatai informantai buvo įsitikinę, kad prieš plečiant mediaciją į kitas kategorijas pirmiausia reikia apsvarstyti atlygio mediatoriams kėlimo klausimą, kas reikštų aukštesnę jų kvalifikaciją, bei ilgesnį valstybės kompensuojamos mediacijos laiką. Siūlyta nepamiršti ir šalių finansinio paskatinimo, kuris motyvuotų naudotis mediacija.

Na, aišku, yra tikrai altruizmo pagrindais, kur yra daroma ir kokybiškai, ir visa kita. Bet procentas yra menkas, reiškias vis tiek turi būti, na, paslaugos turi būti atlygintinos. Jos turi būti atlygintinos adekvačiai ir tokiu būdu, sakykime, na, žmogus dar gali reikalauti kažkokių.. Jis moka vėl į tam tikrą atlygį ir tada nori kokybės. Ir galbūt tas asmuo, kuris gauna, irgi jis irgi stengiasi. Kitaip tariant, na, turi suinteresuotumą turėti savo tą kūrybiškumą parodyti (A1 Pos 65).

Tai tas plėtimasis toks vis tiek turi būti orientuotas, kad žmogui susiorientuoti. Kaip, sakykime, ne vien tiktai, kad tu dabar, žmogeli džiauakis, nes tu gausi keturias valandas nemokamai kažko (A1 Pos 67).

Aišku labai žavi tas dalykas, kad yra galimybė, ar ne, sakykim kaip dabar elektroninėje byloj 25 procentus sutaupyti žyminio mokesčio. Jeigu tu pasinaudoji privalomojoje mediacijoje irgi sutaupyti. Tai turėtų irgi skatinti, tas manau, kad yra tikrai veiksminga, neturėtų būti panaikinta (A17 Pos 38).

Keturi informantai įsitikinę, kad privalomoji mediacija galėtų plėstis į daugiau negu vieną ginčų kategoriją.

Aš tik už tai. Aš, kaip sakiau, mano pirmas, pirma strateginė vinis yra taikos sutartis, nesvarbu, kokia, kokia tai byla, ar paveldėjimo, ar darbo, ar dar kažkokia kitokia byla. Aš visada pirmiausia mėginu prieš kreipdamasi į teismą pamėginti išspręsti taikiai. Ir tik tada jau kai suprantu, kad tai nepavyks... Tik tada siūlau klientui kreiptis į teismą. Tai bet kuriuo atveju (A5 Pos 61).

Aš tai manau, kad apskritai ten, kur yra galimybė tartis. Ta prasme, jeigu mes kalbame ne apie šeimos ginčus, bet ta prasme, jeigu mes kalbame apie vėgi elementariai kažkokius, sakykime, tuos pačius visus darbinus. Visi kažkokie konfliktai, sakykime, susiję nežinau tame pačiame spektre, ugdymo įstaigose. Visi tie ginčai kažkokie. Tai kažkoks toks variantas. Ten irgi kiek galima būtų išvengti ir visų tų gerovės komisijų, kažkokių paskui ten ir taip toliau. Ten vat netgi, sakykime, įdiegti...Nu tai tiesiog tas modelis labai daug kur gali tikti (A1 Pos 67).

Visi kiti informantai iš esmės į privalomosios mediacijos plėtrą žiūrėjo palankiai. Daugiau nei pusė advokatų informantų matė galimybę plėsti privalomąją mediaciją į kitas ginčų kategorijas ir išvardijo įvairias sritis. Tyrimo ekspertai jas sugrupavo ir išanalizavo atskirai.

10.1. Verslo ginčai

Verslo ginčams privalomoji mediacija padėtų užtikrinti konfidencialumą, juose mažiau emocijų, be to, verslas labiau motyvuotas tartis. Informantai pastebėjo, kad mediacija galėtų būti tinkamas būdas akcininkų ginčams spręsti.

Aš manau kad taip, aš galvoju kad mediacija yra labai veiksminga tarp verslo santykių kažkokių. Kaip alternatyva arbitražui yra, nes čia tai tikrai būtų labai veiksminga ir aš manau kad gal ji ir yra veiksminga, jeigu ten naudojamosi. Nes labai daug teisminių ginčų mediacijoje sprendžiasi, toj teisminei su verslo, verslo kažkokiais, tarp verslo subjektų. Nes vis Dėl to ir konfidencialumas, nenori žmonės. Ir jie visai kitaip vertina tą dalyką, norą susitarti, negu šeimos byloje. Nėra to pykčio kažkokio, yra siekis susitart ekonomiškomis sąnaudoms (A17 Pos 36).

Dėl privalomosios mediacijos praplėtimo, na iš tiesų nesu labai stipriai galvojusi, kokiose srityse turėtų būti ta privalomoji mediacija. Manau, kad civiliniuose ginčiuose tikrai galėtų būti, tarp verslo partnerių tikrai galėtų būti ta privalomoji mediacija. Daug turbūt ginčų pavyktų išspręsti kelių susitikimų metu (A10 Pos 23).

Tai tikrai manau, kad labai praverstų... iš principo mediacija, bet bet sakau aš susilaikau nuo to, kad įvesti reikėtų privalomąją, manau kad tikrai galėtų padėti akcininkų ginčiuose (A11 Pos 20).

10.2. Mažos vertės ginčai

Informantai minėjo ir mažos vertės ginčus, kaip tinkamus privalomai mediacijai.

Čia galbūt, gal būtų naudinga, gal būtų protinga padaryti, o gal ne, gal nesąmonę pasakysiu, gal būtų naudinga pasakyti, kur būtų nedidelės sumos ginčiuose. Nedidelės sumos, va taip va spontaniškai kilo tokia idėja, nedidelės sumos, nes aš pati niekada nenoriu rašyti, nu vat ateina, vat ir dabar šiandien ateis kur draudimas neišmoka 200 eurų, reikia ieškinį teismui. Nu man nekyla rankos rašyti, ir aš .. bet jei įskaudinti, jie vienu žodžiu principai, nori vis tiek duoti į teismą. Mes kaip advokatai 100% irgi nežino, ar laimima byla kol nėra atsiliepimo, kol nežinom kitos pusės pozicijos. Tai va tokiose aš sakyčiau gal visai būtų gerai, nedidelė suma, būtina pasikreipti į privalomąją mediaciją, kad ir valstybinę, šalys susitinka, gal jos ir išspręstų (A16 pos 42).

10.3. Ginčai dėl skolų

Advokatų manymu, privalomosios mediacijos būdu galėtų būti sprendžiami ginčai dėl skolų.

<...> paprastas atrodo skolos priteisimas, jeigu taip žiūrėt. Mano galva, ir šita kategorija galėtų labai laisvai patekti po privalomosios mediacijos skėčiu, nes ginčas bendrai žiūrint nėra sudėtingas ir mano galva, neretai gali

būti išspręstas ir taikos sutartimi iki proceso, nes tiesiog manau, kad tai nėra sudėtingas ginčas, kurio nebūtų galima išspręst (A2 Pos 51).

tai manau, kad galima ir dėl skolos... nu tarkim tai čia daug kur galima. Na net nežinau jau nesu jau tokia specialistė kompetentinga, kuri, kad aš taip galėčiau, reikia pagalvot pasakyt, bet tikrai aš manau, kad būtų veiksminga jeigu tarkim dėl kokios skolos, ar ne? Žino, kad reikia kreiptis į tą mediatorių, pasikreiptų, ir vis tiek yra tikimybė, kad kažkoks galbūt procentas susitartų, taikia tarkim. Ir taikos sutartim būt galima ten tą jų ginčą išspręsti. (A16, Pos 42)

10.4. Darbo ginčai

Darbo ginčai dėl santykio ilgalaikiškumo ir svarbos taip pat galėtų būti sprendžiami privalomosios mediacijos būdu. Nors darbo ginčų atžvilgiu jau yra taikoma ikiteisminė tvarka, informantai mano, kad ji nepalyginama su mediacija.

Iš tiesų, jeigu taip žiūrint tas jautrias jautrias temas, tai darbo ginčai ane. Bet darbo ginčai turi savo ikiteisminio nagrinėjimo instituciją. Tai vėlgi, kuri tam tikra prasme, nors visiškai nepalyginama su mediacija, nes ten šalys vis tiek bylinėjasi. Bet iš praktikos dažnu atveju ginčus nagrinėjanti institucija tikrai deda tam tikras pastangas ir netgi daug laisviau kalbasi su šalimis, negu tai daro teismas (A3 Pos 47).

<...> labai būtų dideli pakeitimai darbo bylose, darbo ginčiuose. Bet tada galbūt atsisakyti išvis tos ikiteisminės darbo ginčų, kuri iš tikrųjų kiek teko susidurti. Tai .. nežinau niekinė jinai man institucija ir ir ta prasme niekada nebūna taip, kad ten priimtas sprendimas nebūtų apskūstas teismui. Nu kitaip tariant kad nesikreiptų kažkuri šalis tai aš nematau jos prasmės visiškai jokios. Tai vat galbūt darbo ginčiuose, kurie iš tikrųjų nu jautrūs, tas reguliavimas labai labai, tos nelygiavertės šalys, ir panašiai. Tai galvočiau galbūt mediacija darbo ginčiuose jinai būtų racionali, galbūt net ir privaloma, aišku vietoj ikiteisminės darbo ginčų komisijos. Nes nu du institutai ir dvi procedūros tai čia iš viso ištęstų tuos reikalus ir tada pavyzdžiui darbuotojas būtų grąžintas į darbą po nežinau kiek metų, nu kas yra šiaip ne neracionalu (A11 Pos 20).

10.5. Paveldėjimo ginčai

Dar viena identifiukuota kategorija – paveldėjimo ginčai, nes jie taip pat yra socialiai jautrūs ir susiję su glaudžiais šalių tarpusavio ryšiais.

Vis dėlto, manyčiau, reikėtų plėsti. Reikėtų plėsti ginčiuose dėl paveldėjimo ginčiuose. Nors dabar yra kreipiamasi į privalomą mediaciją, patys teisėjai, sakykime, priima nutartį, kodėl nebuvo pasinaudota, nes čia turėjau ginčiuose dėl atidalinimo iš bendrosios nuosavybės, visokių bendraturčių ginčiuose, sakyčiau (A7 Pos 84).

Pirmiausiai, kas šauna tai galbūt tai kas, kas galėtų irgi būt labai jautru ir yra jautru. Tarkim, paveldėjimo bylos. Nes būna situacijų, kai bylinėjasi tėvai su vaikais, broliai su seserimis ir panašiai. Tai iš tikrųjų vėlgi yra šeimyniniai santykiai. Ir tokio testamento ginčijimai, ir dar kažkas. Kartais iš tikrųjų sugadina santykius labai ilgam (A5 Pos 63).

10.6. Kiti ginčai

Minimi buvo ir ginčai dėl rentos sutarčių vykdymo, ginčai ugdymo įstaigose. Taip pat advokatai informantai atkreipė dėmesį į mokestinius ginčus, ginčus dėl žalos, ginčus tarp bendraturčių.

Sakykim, dar ir pvz. kai ateina močiutės, nepatenkintos, kad ten rentos sutartim. Sakykime, sudaryta rentos sutartis, manęs jau nebe išlaiko. Manau, kad galbūt reikėtų irgi pradėti nuo mediacijos tokius ginčus, jau iš sutarčių teisės kylančios (A7 Pos 96).

Visi kažkokie konfliktai, sakykime, susiję nežinau tame pačiame spektre, ugdymo įstaigose. Visi tie ginčai kažkokie. Tai kažkoks toks variantas. Ten irgi kiek galima būtų išvengti ir visų tų gerovės komisijų, kažkokių paskui ten ir taip toliau. Ten vat netgi, sakykime, įdiegti (A1 Pos 67).

Pats esu dalyvavęs, sakykim, ne vienoje, kurioje buvo mokestiniai ginčai. Privalomai ten buvo neprivaloma. Dabar tą nori padaryti iš esmės beveik visuose ginčiuose būtų privaloma, bet mes naudojames vykdant ikiteisminę procedūrą (A6 Pos 29).

Manychiau, kad privalomoji mediacija visiškai neblogai būtų baudžiamajam procese, kur yra dėl žalos atlyginimo sprendžiami klausimai. Nes daugumai žmonių tai būtų objektyviau pateikiama informacija dėl tos žalos atlyginimo, profesionaliau galbūt, nekeliant abejonių, tyrėjų, prokurorų kompetencija. <...> Tai aš manychiau, kad tai pašalintų tas tokias abejones, prokuroras taikytų sankcijines normas, o dėl žalos atlyginimo šalys galėtų pabandyti išspręsti mediacijos procese ir daug ką sužinotų, gal daugiau sužinotų. Nes nusikalstamą veiką padaro ne visada planuodami tai padaryti. Ir dažnai baudžiamojo proceso kodekso nuostatų net nežino ir kad ten reikia atlyginti žalą ar po auto įvykio, ar darbo metu dėl padarytos kažkokios gyvybės atėmimo žmogui, dėl savo nebūtinai tyčinio, netyčinio nusikaltimo padaryto. Tai manychiau, kad tai padėtų irgi žmonėms išvengti na bent jau nukentėjusiems tų bylinėjimosi kaštų (A10 pos 23).

Vis dėlto, manychiau, reikėtų plėsti. Reikėtų plėsti ginčiuose dėl paveldėjimo ginčiuose. Nors dabar yra kreipiamasi į privalomą mediaciją, patys teisėjai, sakykime, priima nutartį, kodėl nebuvo pasinaudota, nes čia turėjau ginčiuose dėl atidalinimo iš bendrosios nuosavybės, visokių bendraturčių ginčiuose, sakyčiau. (A7, Pos 84)

Na iš tikrųjų yra labai daug tokių vat ginčų, mes vat susiduriame, kad tiesiog tokios civilinės teisės ginčai, įvairios nuosavybės klausimų su įvairiais giminaičiais. Va tokie vat tikrai tarp artimų asmenų, tarp šeimos narių, tarp mamos tėvų vaikų, tarp seserų, tikrai vat tokie būna atrodo, kad .. ten nežinau...net yra keista, kad iki tol buvę geri santykiai, prasidėjus turtiniam santykiams prasideda tokios rietenos, toki ginčai. Manau, kad irgi turėtų galimybę mediatorius sumedijuoti. (A13, Pos 44)

11. Advokatų informantų siūlomi privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo ir praktikos tobulinimai

Informantai aktyviai dalijosi idėjomis, kaip galima būtų patobulinti galiojantį privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką. Tik keletas jų pasiūlymų nepateikė.

Dabar yra gerai, nes būna tikrai, kai ypač kai yra formali mediacija, tai žmonės tiesiog laukia ir nieko negali daryti. Tai aš iš tikrųjų negalėčiau pasakyti, negaliu net vardyti. Man tinka, patinka, man viskas yra gerai. Su problemomis nesusiduriu daugiau. Sakau sąmoningumo klausimas. Žmonės nenuėina į mediaciją, bet nepriversi jų (A5 Pos 67).

Atkreiptinas dėmesys, kad daugiausia jų pasiūlymai yra nukreipti ne į esamo teisinio reguliavimo, bet į jo įgyvendinimo praktikos tobulinimą. Analizuojant surinktą informaciją taip pat pastebima, kad dažniausiai informantai neteikia konkrečių teisinio reguliavimo keitimo pasiūlymų, o tik identifikuoja problemines teisės normas ar netinkamą privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktiką. Daugiausia siūlymų buvo susiję su mediatorių kompetencija, kita dalis orientuota į, advokatų manymu, sklandesnę mediacijos inicijavimą bei organizavimą, buvo siūlymų dėl mediacijos rezultatų įforminimo, laikinųjų apsaugos ir kitų skatinimo priemonių klausimų išsprendimo ir apskritai dėl privalomosios mediacijos kokybės bei visuomenės informavimo gerinimo. Visi informantų pastebėjimai analizės metu buvo sugrupuoti į grupes ir išanalizuoti atskirai.

11.1. Dėl mediatorių paslaugų kokybės

Didžioji dalis kalbintų advokatų informantų pateikė siūlymų, susijusių su mediatorių kompetencijos didinimu. Informantų manymu, vienas iš privalomosios mediacijos sėkmės rodiklių yra mediatoriaus kompetencija, todėl advokatai pasigenda kokybinių rodiklių, pagal kuriuos galima būtų objektyviau pasirinkti mediatorius.

Na aišku į mediatorių kvalifikaciją investuojant, nes tai turbūt, nu kaip bežiūrėčiau, mediatorių kvalifikacija turbūt yra pagrindinis veiksnys. Nes ir šalys kai galvoja apie mediaciją, tai galvoja pirmiausiai apie mediatorių, o po to jau po to jau tada galvoja apie tą procesą (A20 Pos 35).

Informantų manymu, aiškūs ir aukšti mediatorių kvalifikaciniai reikalavimai, griežtesni kvalifikacijos tobulinimo reikalavimai, mediatorių stebėseną ir vieši kokybiniai rodikliai padėtų kurti pasitikėjimą jais, pačiu privalomosios mediacijos institutu ir būtų didelė pagalba renkantis mediatorius.

<...> bet mediatoriai turėtų būti atrenkami, ne taip kaip teisėjai turėtų būti renkami arba kaip advokatai turėtų būti renkami, bet.. nes kitaip tariant tai visada yra ta pirma stadija. Ji gali arba sugadinti procesą arba pastatyti ant vėžių (A19 Pos 5).

<...> bet man tai norėtųsi didesnio filtro mediatoriams. Kitaip tariant, per būtent tą kompetencijos prizmę, kad vis dėlto, na, nežinau, ar turi būt kažkoks irgi ir tas toksai pastovus kažkoks tobulinimas. Arba, sakykime, nežinau. Na, kaip turi balų tą sistemą, turi surinkti tam tikrą balų skaičių per metus kvalifikacijos kėlimui advokatai, notarai, dar kažkas nežinau (A1 Pos 61).

Dabar galvoju kokie vertinimai, rodikliai, tų pačių mediatorių? Kiek jie pavyzdžių, kiek jis pasitraukė, kiek jis, sakykime, kiek sėkmingai atliko? Pavyzdžiui, dabar teisėjų jau mačiau yra. Kažkaip dabar galvoju, kiek teisėjas, kaip mediatorius išmediavo? Kiek susitarė, kiek buvo sudaryta taikos sutarčių? Dar kokie tokie, sakykime, eina. Galbūt ne tai žmogui padės, sakykime, net rinktis mediatorius savotiškai ane? (A1 Pos 67).

Aukštesni kvalifikaciniai reikalavimai, griežta atranka, nuolatinė pareiga tobulintis sudarytų prielaidas mediatorių profesijos pripažinimui tiek visuomenėje, tiek ir tarp advokatų.

Sakykime, jeigu žiūrėti jau į mediatorių tą pačią poziciją, tai natūralu, kad norėtųsi to mediatorių kaip tokios profesijos. Tada žmogus visai kitaip žiūri. Na, tai nėra, nėra formalumas. Čia dabar nebesuprasti, kam reikia tos mediacijos - ar tam mediatoriui pačiam reikia, ar žmonėms? Jeigu mes jau žiūrime į tą tą tokią koloną, dar vieną ane, sakykime, ten teismas, advokatas tai tas mediatorius toli gražu ne paskutinė figūra (A1 Pos 61).

Kalbinti advokatai pastebėjo, kad mediatoriams trūksta teisinių ir psichologinių žinių. Pasisakiusieji už būtinybę stiprinti mediatorių teises žinias mato poreikį įvesti privalomą teisinį išsilavinimą mediatoriams arba bent sudaryti galimybes baigti specialius teisės mokymus, ypač asmenims, neturintiems teisinio išsilavinimo.

Mano manymu nepriklausomai nuo to, kad yra tas toks mąstymas, kad mediacija turėtų būtent užsiimti ne teisininkai, sukelia tam tikras kitokias peripetijas tų ginčų sprendime. Tikrai gali psichologai, tikrai gali socialinį darbą dirbantys žmonės su žmonėmis, bet vis tiek turėtų turėti. Na sakykim jeigu dabar mes turim privalomąją šeiminiuose santykiuose mediaciją. Tai nėra visa teisė kokia ji yra plati. Tai yra šeimos teisė, kuri yra reglamentuojama ir manyčiau be to, kad yra išklausomas kažkoks mediacijos kursas, žmogus turėtų privalomai baigti kažkokį bent jau kursą teisinių žinių turėti, kad nenukreipti šalis ir neįleisti į jų jau esantį ginčą dar kažkokių ginčytinų aplinkybių dėl savo neatsakingai parinktų frazių, nuomonių išreiškimo, kurios paskui uždega kai kurioms šalims tam tikras nepagrįstas viltis. <...> Bet visgi sprendžiant teisinius ginčus, čia bet kuriuo atveju jau yra turto padalijimo klausimai, vaikų visi klausimai, tai yra labai atsakingas dalykas. Ir negali žmogus vesti ginčo jeigu jis nemato to ginčo perspektyvos, kaip sakykim tas ginčas galėtų bent jau būti išspręstas teisme (A10 Pos 25).

Na, man tai pirmiausiai išbraukti iš sąrašo visus ne specialistus. Aš manau, kad vis dėl to turėtų, mediaciją galėtų atlikinėti teisėjai, advokatai, abejoju netgi tie prokurorai, kurie tapo advokatais, kad jie galėtų tą daryti, nes jie nieko absoliučiai bendro su šeimos teise neturėjo ir neturi (A9 Pos 29).

Būtent teisinių žinių, nes tai yra labai svarbu. Kad iš esmės, mediatorius turi labai aiškiai suvokti patį reguliavimą. Man labai sunku būnant teisininku pasakyti, kiek ne teisininkas, gavęs specialių žinių be pagrindinių žinių gali jas pritaikyti praktikoje. Labai sunku pasakyti. Bet bent jau tokių specialių žinių turėtų būti daugiau. Tai neturėtų būti pusdienis. tai yra neįmanoma realiai (A2 Pos 59).

Na efektyviau ir veiksmingiau tai turbūt viskas būtų nuo to, kad kaip ir sakau, iš esmės grįžti prie to, kad privalomojoje mediacijoje mediatoriai turėtų būti teisininkai. Na vis tiek grįžtu prie to, nesinori aišku siaurinti to, bet praktika rodo, kad tą reikia daryti. Ir kartais būna taip, kad kažkokia tai dalis neįtraukiama yra ir klientas grįžta po mediacijos ir sako: „klausykit, advokate, o vyras tikrai žinau, kad yra sukaupęs gyvybės draudimą, o mediatorius net neužsiminė apie tai“. Na vat vėl mes turim dalyką, kada reikia grįžti, susinepatogina ir priima tą siekį pasipelnyti ir pan. Ir vėl turime aštrių kampų. Vietoje to, kad iš karto viskas būtų pristatyta, padėta ant stalo, surašyta visa turto masė ir išsiaiškinta viskas iki galo. Tai vat grynai teisinių įgūdžių spraga. Nes čia to nesugalvosi iš bendros patirties (A2 Pos 65).

Kita informantų dalis mato poreikį stiprinti mediatorių psichologines bei konflikto valdymo žinias, nes teisinio reguliavimo išmanymas ir teisinė patirtis savaime nereiškia, kad mediacija bus sėkminga.

<...> galbūt būtų tikslinga žmones, kurie yra mediatoriai tame sąraše, gal papildomai kažkokius tai kursus, numatyti psichologijos, ypač šeimos sakykim vaikų, santykių, nes čia va toks mano pastebėjimas, kodėl man patinka kai kurie teisėjai, kurie medijuoja, nes jie mato realius ginčus teisme, jie mato kas į ką pyksta, kas dėl ko ginčijasi, kas po ko slepiasi. Jie jau turi tą tokią platesnę pasaulėžiūrą ir kai jiems duodi bylą medijuoti, jie jau mato tuos paslėptus akmenis. Tai mano supratimu, galbūt reikėtų šiek tiek tą mediaciją praplėsti į psichologijos pusę, nes pagrindinė problema yra ne procese, bet galbūt šiek tiek kompetencijų trūkume, kas atlieka tą mediaciją (A15 pos 20).

To ką aš ir sakau, galbūt mediatoriai labiau turėtų būti net ne teisininkai, o geri psichologai. Galbūt netgi sakykim, kažkokį 70 procentų dėčiau, kad jie turėtų būti psichologai, o likę 30 procentų teisinės žinios būtinos įvesti tą psichologiją, nes kada mediatorius yra teisininkas su raudonu diplomu, labai gerai mokantis CK straipsnius, deja tai yra gerai, bet tai neturi realios naudos. Galbūt pagrindinis sakykim tobulinimas būtų į tą pusę (A15 Pos 64).

11.2. Poreikis mediatorių specializacijai

Advokatai turi lūkesčių ir dėl mediatorių specializacijos atsiradimo. Informantų manymu, tai lemtų geresnę paslaugų kokybę bei atsirastų aiškesni kriterijai renkantis mediatorių kandidatūrą. Kartu tai leistų užtikrinti, kad tam tikro pobūdžio ginčas būtų paskirtas specialistui, kuris specializuojasi būtent toje srityje.

Vienintelis dalykas, kas gali būti kur, kur niekada nebus, kaip sakant, per mažai. Tai yra kėlimas kvalifikacijos mediatorių ir gal netgi kažkoks... Tai aišku, kiekvienas mediatorius specializuojasi tam tikrose ginčiuose, tačiau, na, iš principo, kai žiūrima į mediaciją kaip tam tam tikrą pajamų šaltinį, dažnai mediatoriai žiūri, kaip irgi gauti pajamas, bet ne žiūri į tas specializacijas (A3 Pos 49)

Gerai sakykim paimkim konkretų pavyzdį su konkrečia pavarde sakykim viena iš nurodytų sąraše yra <...> Vaikų psichologė taip toliau. Tai jeigu yra klausimas kas apima jos tiriamų amžiaus vaikų grupę ir visa kita, jeigu problema kylanti vat būtent šituo aspektu, tai ar nusiūsti pas ją sakykim medijuotis dėl alimentų priteisimo ar nepriteisimo aš kaip pavyzdį sakau, kur yra finansinė byla, išlaikymo dydis yra finansinė byla. Ar sakykim bendravimo su vaiku tvarka, kažkokia ten nu .. būtent reikalinga psichologijos žinių. Tai ne, būtinai sakykim pas <...> nukeliaus finansinis klausimas, bet nenukeliaus psichologinis klausimas. Tai nėra gerai, mano akim tai nėra gerai. (A14, Pos 28)

11.3. Privalomosios mediacijos organizavimo tobulinimas

Informantai pasiūlė priemonių, kurios galėtų užtikrinti sklandesnį ir labiau ginčo šalių poreikius atitinkantį privalomosios mediacijos procesą. Kalbant apie mediacijos inicijavimą, advokatai manė, kad inicijavimo terminas galėtų būti trumpesnis, o pranešimo apie inicijuojamą mediaciją siuntimas nebūtų toks formalus. Verta pasvarstyti apie galimybę su kita šalimi susisiekti ne tik registruotu paštu, bet ir telefonu.

Man iš tikrųjų kliuvo terminas kažkada, nes tikrai labai ilgas (A5 Pos 67).

Aš manau, dėl to ir to tokio to pranešimo tokio per daug formalus, galbūt reikėtų. Kažkokiu būdu reikėtų visais įmanomais būdais, sakykime, telefonu bandyti susisiekti (A7 Pos 32).

Taip pat buvo siūlyta suteikti mediatoriams galimybę naudotis valstybiniais gyventojų adresų bei šeimos ginčams spręsti reikalingų dokumentų registrais.

Kartais šalys neturi advokatų ir neturi tų dokumentų, sakykime, privalomų registry. Aišku, jie turėtų susirinkti, bet tai užtrunka. Čia vėlgi gali būti ta mediacija užsitęsti, užsitęsti. Bet kaip aš viską darau klientams surenku visą informaciją, man yra paprasčiau. Man tai yra kaip komfortas. Nes kol čia kažkas vieną pažymą iš kažkur paims. Na, nežinau. Aš manyčiau, kad mediatorius turėtų šiek tiek turėti daugiau. Daugiau tų... Ten paskyra kažkokia yra toje sistemoje mediatoriaus. Bet vat ikiteisminės požiūriu čia turėtų būti šita sistema patobulinta (A7 Pos 68).

Bet jeigu iš tikrųjų taip mediaciją vykdyti realiai su adresų nurodymu. Nes mano klientų tik šeimos bylos, tai tikrai labai daug kas nežino antrų pusių gyvenamosios vietos. Nedeklaravę... Nežinau, gal dėl to adreso, gal nežinau. Kreipiantis gal taip ir daro, tik aš nežinau. Kreipiantis į pirminę teisinę pagalbą ir nežinant adreso tikslaus... Kad galėtume patikrinti gyventojų registrus (A4 Pos 51)

Informantai ragino mediatorius kuo dažniau inicijuoti gyvus susitikimus su šalimis, sudaryti sąlygas į ginčo sprendimo procesą įtraukti kitus specialistus.

Ir gal dar sakyčiau, aišku visi labai įprato ir visiems labai patogus tas nuotolinis. Bet aš galvoju, kad tai neturėtų galbūt visiškai būti toksai suabsoliutinta, nes nu gyvoj neteko sesijoj mediacijos dalyvauti, prisipažinsiu. Tai aš galvoju tai vis tiek neturėtų būti suabsoliutinama, aišku skirtingose, dažnu atveju tai yra labai labai gera išeitis, bet gal kai vaikai, nu vėlgi turėtų jausti, mediatorius turėtų būti tos sąlygos susitikti ir gyvai bendrauti. Nors aišku visos ir techninės priemonės yra, bet tiesiog nu gal kartais,. Gal ir žmonės kartais kitaip jaučiasi kai jie yra gyvai, kad ir su mediatoriumi, negu kad per ekraną, visi kažkaip drąsesni būna, visi labiau atsiriboja, atsitraukia per ekraną, tai tas yra ir byloje ir su mediacija (A11 Pos 30).

Na, dažnai iškyla klausimai dėl psichologų įtraukimo. Bet vėlgi žmonės nelabai turbūt supranta, kam tas psichologas yra reikalingas, jeigu jie patys turi, sakykim, kitą kartą tų psichologinių problemų. Jie galvoja, kad jiems padės kažką apie jų problemas išspręsti. Čia nemanau, kad ta turėtų būti psichologo paskirtis. Bet, sakykim, galėtų būti kažkoks, sakykime, šeimos terapeutas, galbūt šiek tiek padirbėti, nes žmonės taip nenuveina tiesiog pas jį. (A7, Pos 98)

Tai žinoma. Net dabar tokia mintis kilo kad gal ir tiek mediatoriai galėtų specializuotis su vaikais ir gal paima nežinau vaikų psichologę, kuri būna tam pasiruošusi ir išaiškinti šalim pasakyti nu tuos visus dalykus, vaiko interesus, kad atstovėt ir būtų galima susitarti rengiant tą taikos sutartį. (A16, Pos 32)

Buvo siūlyta išspręsti ir mediatoriaus išduodamos pažymos galiojimo klausimą po to, jei mediatoriaus veiksmai būtų apskūsti Mediatorių veiklos vertinimo komisijai ir ši būtų priėmusi sprendimą, kad jis pažeidė mediatorių veiklą reguliuojančių įstatymų nuostatas.

Ir dabar dar man toks klausimas - kaip situacija, jeigu ir iškilo, manau, aktualus. Kadangi man klientė po to jau pasikvietė. Mediatorius, išsiuntė jai pažymą apie privalomosios teisminės mediacijos pabaigą. Jeigu jos mediatorius yra, sakykim, įspėtas jam taikyti tą atsakomybę. Kaip tokiu atveju tos galiojimas, tos vietos? Ar tai galima laikyti, kad iš tikrųjų ta tinkamai buvo pasinaudota ta privalomąja ikiteismine mediacija? Man čia labai įdomus klausimas. Jeigu, sakykim, viena šalis mediatorių apskundė komisijai ir paskui mediatorius dar atsiuntė tą pažymą, matyt, kuo greičiau skubėjo, kol kol neįvyko. Aš nežinau, kaip ten dabar laiko prasme. Tai va va, tokia situacija (A7 Pos 12).

Advokatai taip pat siūlė suteikti galimybę ginčo šalims pasirinkti norimą mediatorių arba bent jau užtikrinti, kad mediatoriai būtų skiriami iš to paties miesto, kuriame gyvena bent viena ginčo šalis. Priešingu atveju tampa labai sudėtinga susitarti dėl mediacijos vykdymo formos. Be to, aktualu ir sudaryti sąlygas lengviau mediatorių pakeisti.

<...> bet čia toksai pastebėjimas, kad galbūt leis žmogui netgi pačiam pasirinkti iš kelių. Nu pavyzdžiui sakykim yra keli norintys plus minus, nes tu dabar kaip sakyti gauni mediatorių, čia kaip sakyti ups, nu gerai nu, kaip sakyti ir šitoj vietoj tarsi tu procedūrą praėjęs tu to lūkesčio neišsipildei, tai va. (A19, Pos 42-43)

Aš kaip pavyzdį, sakau tai vat, suprantat, tas neleidimas. Aš suprantu, kai žmogus kreipiasi dėl mediacijos ir jis neišreiškia noro, kas turėtų būt mediatorius, nu tai tada kaip sakyti kasėjo iš eilės, tasėjo. Bet jeigu žmogus aiškiai žino, aš vis tiek nesuvokiu, kodėl tai reikia ribot. Juk po to ir mediatorius turės duot sutikimą ar jis sutinka imtis ar nesutinka imtis. Netgi pažiūrėkit kai teisme būna teisminė mediacija, tai bet koku atveju bylininkai lygiai taip pat tariasi. O gal einam pas tą, o gal einam pas aną, o gal pas tą, o gal pas tą. Nu tai tada pasirenkam dvi tris pavardes ir tada jau kibinam mediatorius ar jie paims ar nepaims (A14 pos 53).

Vėl grįsčiau prie to atvejo, kur minėjau, kur sutuoktinis buvo užsienyje ir mediatoriai yra iš Alytaus miesto, mano atstovaujamoji buvo Kaune ir kažkodėl tarnyba paskyrė jai šią mediatorę, nes galbūt ji buvo anketoj nurodžius, kad gali dalyvauti ir kituose miestuose, bet va pirmo pokalbio esmė su mano kliente, paskambinus mediatori: „Ar jūs atvažiuosit į Alytų?“, ne nuo to, kad ten mediacija vyktų jos mieste, kad ji derintų laiką, bet va iškart buvo ta linkme. Tai manyčiau, kad tas klausimas, tokie miestai kaip ne Vilnius ir ne Kaunas, o kiti, kad jie turėtų labiau tą išvystytą infrastruktūrą, kad iš esmės tie mediatoriai tikrai dirbtų tam mieste ne kitur ir tik tada, kai jau jie neturi darbo, tai tada jau gali spęsti apie vykimą į kitus miestus. Aš nesu susidūręs tiesiogiai, kaip ten institucija veikia ir skirsto tuos mediatorius, bet mano požiūriu, kad pati valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nepakankamai atsakingai žiūri į tą požiūrį, būtent į mediacijos tikslus, į patį procesą, nes mano klientė, kai teikė skundus, prašė tiesiog pakeisti mediatorių, nurodėm priežastis, institucija sako: „Ne, mes nekeisim“. Taigi jau pati šalis prašo, tai pakeiskit jūs tą mediatorių, kame problema? Taigi čia ne kažkoks tai ten ginčas dėl to, bet žmogui

va nesutapo. Aš jau nekalbu, apie tai, kad ten galbūt kažkokie pažeidimai, manau, kad jei asmuo prašo bent vieną kartą turi keisti mediatorių be jokių klausimų papildomų (A12 Pos 37).

Vienas informantas siūlė mediatoriams išsispřęsti elektroninių paštų problemas, nes jų naudojami įvairūs neoficialūs elektroninio pašto adresai klaidina ginčo šalis, neprideda mediatoriams solidumo.

Kitas, organizacine prasme, nu vis tiek tas VGTPPT, ėjimas per tą instituciją jisai keistai atrodo ir vien jau pati ta įstaiga kam jiniai skirta ir jos pavadinimas, tada ten, tada sprendimas, tada kažkur ateina, o kur ir kam tas mediatorius priklauso, tai toks.. Nu va gal vis tik kaip ir visi kiti mediatoriai turėtų turėti centralizuotą nežinau elektroninį paštą būtent mediacijos veiklai. Nu kad tai šiek tiek atrodytų tokia struktūruota ar centralizuota, sakau, manau, kad ta VGTPPT lyg ir veikia jiniai bet vis tik turėtų būti toks kažkoks. O mediatoriai esantys sraše, kuriuos siūlo, kad jie kažkokį turėtų tą tokį vardiklį bendrą, nu kad ir elektroninio pašto oficialų adresą. Tu žinai tada.. O čia vieno gmail'as, kitas advokato, trečias ten teismo... Tai vat kad tai veiklai būtų toks truputį, aš nesakau, kad formalizavimas, bet toks truputį, galų gale žmonėms truputį aiškiau. Nes dabar tu kreipsiesi ten, tada tau kažką paskirs, kuris parašys ar paskambins iš neaiškaus e-mailo (A11 Pos28).

10.7. Valstybės finansuojamo laiko mediacijai ilginimas

Net ketvirtadalis informantų akcentavo mediacijai skiriamo laiko trūkumą, todėl siūlytų prailginti valstybės skiriamų kompensuojamų valandų skaičių.

<...> per tas keturias valandas mediatorius faktiškai net nespėja įeiti į tą situaciją. Galbūt būtų galima kažkaip diferencijuoti, kad sudėtingesniais atvejais, kai reikalavimų daugiau, ta mediacija galėtų būti ilgesnė. Bet tiesiog šalys pradeda, bet tada aišku iškyla klausimas ar tada papildomai mokėti tam mediatoriui ar ne, tada gal tada kažką kitą nori rinktis, nu žodžiu tokios... pusė skusta pusė lupta gaunasi. Nes jau čia atrodo vienam kaip ir pasipasakojo, o galbūt ar ten įkainiai mediatoriaus netinka, ar dar kas nors. Po to jau sudėtinga. Na manyčiau, kad vienareikšmiškai reiktų prailginti bent jau porą valandų. Kad sudaryt galimybę šalims nes nu tikrai tos keturios valandos yra per mažai (A20 Pos 55).

O būtent dėl vaikų, kad tai turėtų kuo mažesnę neigiamą poveikį skyrybų procesas išvis vaikams, tai aš manau, kad mediatorius žinodamas tą, jis turi dėti maksimalias pastangas ir netgi jeigu yra faktorius, kad jam trūksta tų 4 valandų ir jis jaučia, kad jis gali tą dalyką išspręsti, turėtų būti dar, aš manau, kažkokia ir valstybės pagalba dėl papildomų tų valandų, būtent dėl to, kad reikia padėti išspręsti ginčą dėl nepilnamečių vaikų poreikių (A12 Pos 27).

11.4. Advokatų ir mediatorių bendradarbiavimo stiprinimas

Advokatų nuomonė išsiskyrė dėl siūlymo įtraukti arba priešingai – neįtraukti advokatų į mediacijos sesijas. Vienų informantų manymu, advokatai neturėtų dalyvauti mediacijos sesijose ir įsiterpti tik formalizuojant šalių pasiektus susitarimus. Kiti priešingai – mano, kad be advokatų mediacija yra negalima.

<...> tai pasiūlymas jeigu galimas būtų tai, kad ta privalomoji mediacija vyktų nedalyvaujant atstovams (A9 Pos 19).

Žinokite, aš jums pasakysiu aš esu už tai, kad vis dėlto advokatai nelabai kištūsi į tą mediacijos procesą. Aš esu iš tų advokatų, kurie moka daugiau šalys, nebent ten reikia įforminti tą mediacijos rezultatą. Ir žinau, kad kai kurie mediatoriai kai kurie mediatoriai, ypač kurie yra advokatai, tai jau nuo pirmo, vos ne susitikimo pageidauja kad dalyvautų advokatas. Tai aš žinokite, tikrai ne ir kasdien (A7 Pos 38).

Netgi, sakykime, pats kartais eini į mediaciją, nors, sakykime, nenori ir laiko, bet stebi iš šono, kai vyksta procesas. Aš labiau, ko gero, linkęs manyti, kad tas procesas turėtų būti kažkoks panašus, kaip yra Jungtinėse Valstijose pats procesas teisinis. <...> Kaip aš, su draugu esu bendravęs ir manau, kad visų pirma aš manyčiau, Civiliniame kodekse, Civilinio proceso kodekse turėtų būti nuostata, kad bylos turėtų būti šalys tik per advokatus. Ir negali būti, sakykime, nu nes advokatams yra lengviau. Sakykim, procese ir procesas greičiau vyksta, ir teisėjams yra lengviau keliauti (A6 Pos 19).

11.5. Laikinių apsaugos priemonių taikymas privalomosios mediacijos metu

Dalis informantų pateikė siūlymų dėl laikinių apsaugos priemonių naudojimo inicijuojant privalomąją mediaciją sureguliuavimo, nes tyrimo vykdymo metu dar nebuvo suformuota vienoda praktika šiuo klausimu.

Tai vadinasi, čia reikėtų įdėti tą pataisą, kad kreipęsis dėl mediacijos tai atidaro kelia kreiptis dėl LAP taikymo, ir nustatyti sakykim terminą, per kiek laiko pasibaigus laikinosioms, turi būti suformuotas ieškinys teismui. Nu kad tai nebūtų amžinas, aš kreipiausi dėl mediacijos, kreipiausi dėl laikinųjų teismas pritaikė laikinąsias, mes mediacijos nesusitariam ai sakau yra laikinosios tegu gyvena. Kada nors pareikšiu ieškinį, tai turi be abejo tas terminas būt. Bet tai turi būti įstatymiškai įtvirtinta, kad jeigu aš kreipiuosi į mediaciją dėl išlaikymo nepilnamečiui priteisimo, tai atidaro kelią iškart, nepilnamečiui, pilnamečiui nesvarbu, iškart atidaro kelią be ieškinio prašyt laikinųjų. Jeigu aš kreipiuosi dėl bendravimo tvarkos nustatymo į mediaciją, vadinasi ginčas tas yra, tai man atidaro kelią kreiptis dėl laikinosios bendravimo tvarkos (A14 Pos 44).

<...> kreipimasis į teismą jįsai leidžia užtikrinti apsaugą, <...>, bet galvoti mechanizmus ir tais atvejais, kai yra būtina imtis skubių priemonių, LAP, kaip tada būt galima jas prisitaikyti, o tada medijuoti. Nu ta prasme išspręsti tą klausimą, jo. Kad ir tas pats išlaikymo dydžio keitimas, nesvarbu į kurią pusę, tai tikrai gali būti kritiškas abiem pusėm (A11 Pos 28).

11.6. Dėl galimų išlaidų už mediaciją kompensavimo

Ginčo šalims pasirinkus privačią privalomąją mediaciją, o po jos išnagrinėjus jų ginčą teisme, išlaidos, patirtos mediacijos metu, nėra įskaitomos į bylinėjimosi išlaidas.

Dabar kas matot CPK bylinėjimosi išlaidų sąrašas nėra baigtinis. Jo paskutinis punktas skamba kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos. Tai jeigu aš einu į mediaciją ką man įstatymas sako, kad jinai yra privaloma, tai turbūt, kad tai yra būtinos išlaidos. Va čia tikrai prasideda tas vertinimas ar tu ėjai VGTPT ar tu ėjai privačiai. Čia jau prasideda tam tikras momentas, kada atidaro teismui o kaip tu turėjai pasirinkti. Bet vėlgi tada sugretinam su tuo ar aš eičiau per VGTPT, jeigu aš galėčiau pasakyti, vat aš noriu, kad Onutė medijuotų ir viskas tvarkoj, kitos pusės paklausia vat kreipiasi dėl mediacijos, ar sutinkam dėl Onutės, kita pusė sako sutinku, viskas tvarkoj. Tada man galit sakyti, kodėl tu ėjai pas Onutę privačiai, tai galėjai per VGTPT. Dabar man tokio pasirinkimo neduoda. Man sako eiti pas statybu inžinierių (A14 Pos 48).

11.7. Siūlymai šeimos ginčams taikyti kitokią ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką

Dalis advokatų siūlė privalomąją mediaciją įgyvendinti ne kaip ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką, bet kaip vieną iš teismo proceso etapų. Buvo ir informantų, siūlančių atsisakyti mediacijos privalomumo ir palikti šalims galimybę pačioms nuspręsti dėl dalyvavimo mediacijoje arba atleisti šalis nuo pareigos medijuoti, jeigu jos pateikė įrodymus, kad savarankiškai jau bandė derybų keliu rasti taikų susitarimą.

Tai vat aš iš vis galvoju prieš tą interviu, kur mano būtų rekomendacija, mediacija reikalinga ta privalomoji, bet manyčiau kažkokiam kitame etape, galbūt po parengiamojo teismo posėdžio, tada jau yra šansas apsikeitusios procesiniais dokumentais, turi savo atstovus procese. Nes kažkaip nematau, kad būtų kažkokie poslinkiai į tai, kad tų ginčų būtų sumažėję (A17 Pos2).

Nu tai čia tas pats su mediatorių neprofesionalumu, aš tai esu tikra, kad privalomoji mediacija išvis turi būti pašalinta, ji tik vilkina procesą. Aš galvoju, kad kai kuriose bylose civilinio kodekso, yra numatytas toks prieš ankstinis kreipimasis į kitą šalį, tai aš galvoju, kad jeigu šitose bylose taip pat analogiškai ir nesvarbu, kas kreipiasi ar pati sutuoktinė į vyrą kreipiasi raštu ir po to pateikia teismui dokumentą, kad va ji kreipėsi į sutuoktinį, sutuoktinis atsisakė arba neatsakė iš viso, bet pateikė įrodymus pašto siuntimo kvitus arba patvirtinantį, kad siuntė elektroniniu paštu, kad tokiam tokiam priklauso tas elektroninis paštas, ko būtų pakakę arba atstovai. Nes taip ar kitaip dokumentus dėl santuokos nutraukimo, bendravimo su vaikais, dėl išlaikymo dažniausiai rengiami advokatais arba valstybinės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos advokatais, taip kad tikrai. Bet tokia privalomoji mediacija tikrai netinkama ir neefektyvi (A9 Pos 21).

Kitas dalykas, jeigu jau šalys pavyzdžiui vis dėlto naudojosi kažkokiais tai tarpusavio kompromisų paieškomis, nu kaip sakau, aš realiai vykdu tą tokį mediaciją ir pasiūlymus. Tai jeigu aš galiu įrodyti, kad aš kreipiausi, sakykim į kitą pusę ir teikiau pasiūlymą kitai pusei dėl vienokio ar kitokio problemos sprendimo ir iš kitos pusės nėra atsakymo arba to kompromiso neradom, tai teismui aš jau pateikiu duomenis, kad aš vis dėlto pabandžiau, kad aš nepuolu pirmiausiai į teisėją, o aš jau kaip šalis kažkokią tai savo valių suformulavau, nes čia nėra nieko konfidencialaus (A8 Pos 38).

11.8. Visuomenės informavimas ir privalomosios mediacijos skatinimas kitomis priemonėmis

Nemaža dalis advokatų siūlytų didinti informacijos apie mediacijos sklaidą ir aktyviau užsiimti visuomenės švietimu, nepamiršti ir naudojimosi mediacija skatinimo priemonių.

Aš sakau, galbūt reikėtų tiesiog daugiau tos sklaidos apie tą pačią mediaciją, kaip kad būna nežinau, apie įvykius keliuose. Kaip kad dabar vat pateikia, kad vat žuvo, ir ten tėvas vat pareisiu ir nebeturėsiu prie stalo vaiky. Tai va tokios reklamos, edukacijos, nes tikrai dažnas pas mus <...> tai nežino, kas ta mediacija. Aišku moterys, kurios išlaikymą teisiasi, jau sakykim vat persiteisinėja sakykim po tos mediacijos, kai jau pirmą sykį atliko ir dabar jau jo jos sako jo jo žinau mediacija, tai tikrai viskas čia tvarkoj, tai tikrai rašom viskas sprendžiam kažką (A16 Pos 24).

Dar visgi yra tokių atvejų, kada šalys ne teisininkai, neatstovaujami teisininkų nežino, kas tai yra. Tai galbūt tikėtina, kad reiktų šiek tiek padirbėti su to paties proceso pristatymu visuomenei. Buvo tokie dalykai, aš tikrai mačiau, vieši, aš kaip ir minėjau, seku šitą procesą, bet žinot, čia kaip turbūt būtų galima palyginimą pasakyti – yra fejerverkai. Fejerverkai yra gražu, bet jie trunka trumpai. Tą pristatymą reiktų daryti periodiškai. Periodiškai pristatant ir skatinti susitarimą, neskatinti proceso ir vat štai yra nepriklausomas asmuo, štai netgi kokia nors statistika, kad tiek bylų nenuveina, tiek bylų baigiama susitarimu ir t.t. ir vat šalis gal susimąstyti. Galbūt priverstų pasiskaityti, galbūt daugiau kokių nors lankstinukų turėtų būti prieinamose vietose. Aš nežinau. Čia jau komunikacijos specialistai turėtų padirbt ties šitu klausimu stipriau (A2 Pos 25).

<...> kažkokiais kitokiais būdais skatinti žmones, kad jie.. neversti į tą vat biurokratinę kaladę, o žmonėms kitokius paskatinimus, nes dabar tie paskatinimai yra juokingi. Tas žyminis mokestis, 25 proc. mažiau, kai yra tas pats, tau tą pačią nuolaidą duoda pateikiant doku... per elektroninėmis ryšio priemonėmis, tai žmogui nėra jokios... ta prasme finansinės motyvacijos nėra visiškai jokios. Tas pats su tuo pačiu, tas nesidubliuoja, nėra kaip dvigubas paskatinimas, tai jeigu šalims, pavyzdžiui, atleistų, jeigu šalį nuo dalies žyminio mokesčio, pavyzdžiui dalinio santuokos nutraukimo, kur ten tiesiog ar ne, dėl santuokos nutraukimo kaip va tokios, tie mūsų ten 75 eurai plus minus su tom indeksacijom. Kažkokią didesnę nuolaidą turiniams ginčams, jeigu Jūs pasinaudojote mediacija, tai vat Jums yra nuolaida. Tai tada yra finansinė paskata bent jau pabandyti sudalyvauti. Tada žmogus nėra kišamas į tos privalomai, prievarta, prarasti dar papildomai laiką ir ypatingai iki teismo kaip iki kokios prezidentūros nudasibraut, tai vienas iš tokių. Man tai, jeigu reiktų rinktis iš labai... labai iš tokio kazuistiško, su labai išimtimis privalomos ir neprivalomos, bet su materialine paskata, tai aš rinkčiausi su materialine paskata, kad žmonės patys pasvertų, nes pinigai tikrai yra ne paskutinėj vietoj (A8 Pos 38)

11.9 Siūlymai spręsti klausimus dėl senaties terminų atnaujinimo bei užkirti kelią jurisdikcijos praradimui tarptautinių ginčų atvejais

Advokatai siūlytų įstatymu sureguliuoti tarptautinės jurisdikcijos klausimus taip, kad prievolė pasinaudoti ikiteisimine ginčo sprendimo tvarka nebetaptų prielaida prarasti galimybę tarptautinį šeimos ginčą spręsti Lietuvos teismuose. Be kita ko, trūksta ir aiškumo dėl senaties terminų stabdymo ir skaičiavimo, pavyzdžiui ginčiuose dėl skolos už nepilnamečio vaiko išlaikymą priteisimo.

Tai vat nu tokius ten, kur yra kur yra skubiai, reikia sureguliuoti, nu kad ir bendravimo tvarkos keitimas, jeigu pasikeičia gyvenamosios vietos. Tai šitas, kad mediacija nebūtų kliuvinys, įgyvendinti teisę į teisminę gynybą, kai reikia operatyviai. Ir turint omeny tarptautinę jurisdikciją, tai čia iš esmės tada reikėtų keisti CPK, ar ne, kad bylos iškėlimo momentas pas mus yra kreipimąsi į mediaciją. Tai va tą aš tai matau labai iš toks mokslinės savo srities, ir čia pralaimim vienareikšmiškai jurisdikcinius klausimus ir Lietuvos teismų. (A11, Pos 28)

Toliau sakykim yra numatytas toks momentas, kad .. yra numatytas momentas, kad šitas gi... mediacija jau kaip ir sustabdo senaties terminą. Tai čia sakykim momentas. Bet dar neturiu tokios teisminės praktikos, man pačiai neišlindo dar tų bylų. Sakykim išlaikymo priteisimas, tu gali kreiptis į teismą prašyti už 36 mėnesius atgal. Vat mediacijos tas laikas – jisai sustabdo? Tu gali sakyti iki mediacijos 36 mėnesiai iki mediacijos proceso ir to. Nes įstatymas imperatyviai sako nuo kreipimosi į teismą dienos. Tai va tiek 36 mediacija čia dar kurioj vietoj čia atsiduria? Va čia atsakymo aš dar neturiu, man dar reikia teisminės praktikos bylų. (A14, Pos 40)

12. Tyrimo išvados

Tyrimas parodė, kad apie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymą nuo 2020 m. sausio 1 d. advokatai informantai žinojo, bet kaip nors specialiai tam nesirengė. Dalis informantų baigė bazinius mediacijos mokymus

ir įsirašė į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, kas leidžia daryti prielaidą, jog privalomosios mediacijos įvedimą jie siejo ir su naujos advokatams ekonominės veiklos krypties atsiradimu. Daugeliui informantų pokytis buvo aiškus, tad jie neužtruko, kol išsiaiškino jo įgyvendinimo ypatumus.

Teigiamų naujojo teisinio reguliavimo, įpareigojančio taikyti privalomąją mediaciją, kaip įstatyme nustatytą ikiteisminę šeimos ginčų sprendimo tvarką, aspektų įžvelgė iš esmės visi informantai. Privalomoji mediacija matoma kaip alternatyva teismui, leidžianti ginčo šalims sutaupyti laiko, finansų ir nervų. Taikūs susitarimai laikytini veiksmingiausiais galimais ginčų sprendimo rezultatais. Privalomas mediacijos taikymas šeimos ginčiuose padidino mediacijos apskritai žinomumą bei priminė taikių susitarimų naudą. Tai, kad ginčo šalims būtina išbandyti privalomąją mediaciją, kartu reiškia ir papildomos erdvės ir laiko tartis suteikimą, o profesionalaus ir nešališko mediatoriaus pagalba vertinama kaip efektyvesnė nei advokatų bandymai tarpininkauti siekiant taikos. Be abejo, mediacijos sėkmei būtinas veiksnys – tinkama mediatoriaus kvalifikacija. Dalis informantų pasidalijo pojūčiu, kad tyrimo vykdymo metu mediatorių kvalifikacija yra paaugusi, lyginant su privalomosios mediacijos taikymo pradžia 2020 m. Informantai įžvelgė, kad net ir po nesėkmingų mediacijų privalomosios mediacijos nauda yra juntama, nes šalys yra išsikalbėjusios, nurimusios, labiau pasirengusios teismo procesui, o paprasta pasinaudojimo nemokamai privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose tvarka daro šį procesą prieinamą visiems.

Sistemiškai įvertinus visas advokatų informantų išvardytas blogąsias patirtis, akivaizdu, kad jie dažniausiai susiduria su privalomosios mediacijos įgyvendinimo formalumu. Formuojasi praktika, kad vis dažniau privalomoji mediacija atliekama tik siekiant gauti pažymą ir tęsti ginčo sprendimą teisme. Tai sąlygoja ir ginčo šalių nepakankamos žinios apie mediaciją ir jos naudą, nepalankus kai kurių advokatų požiūris į mediaciją, žema mediatorių kvalifikacija bei kitos priežastys. Kai kurių informantų nuomone, privalomoji mediacija apsunkino ginčų sprendimo procesą, jį prailgino. Taip pat pasitaiko situacijų, kad privalomoji mediacija tampa priemone vilkinti ginčo sprendimą, susirinkti trūkstantį informaciją apie oponento situaciją ir turimus argumentus, bet nesiekti taikos.

Privalomosios mediacijos sėkmingam taikymui trukdo ir netinkamas jos organizavimas. Informantai advokatai nurodė, kad daugiausia problemų kyla privalomosios mediacijos inicijavimo etape, ypač jei tai valstybės finansuojamas procesas, kurį administruoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Mediatoriaus paskyrimas užtrunka, šalims nesuteikiama galimybė pasirinkti pageidaujamo mediatoriaus, o tais atvejais, kai antroji šalis nesutinka dalyvauti procese, ginčą inicijuojanti šalis praranda gana daug laiko, kol gauna galimybę pasinaudoti teismine savo galimai pažeistų interesų gynyba. Ypač aktualus išlieka antrosios ginčo šalies informavimo apie inicijuojamą privalomosios mediacijos procesą formalumas, nes išsiuntus pranešimus niekas nebesidomi, ar jie yra gauti, ar teisingai buvo nurodyti kontaktiniai duomenis. Daugelio informantų nuomone, 4 privalomai mediacijai skirtos ir valstybės finansuojamos mediatoriaus darbo valandos yra per mažai, tam, kad be skubos ir įtampos būtų rasti abipusiškai primintini sprendimai.

Didelį susirūpinimą advokatams informantams sukėlė ir, jų manymu, žema mediatorių kompetencija. Jie įvardija, kad tarp mediatorių pasitaiko ne itin kompetentingų asmenų, kurie realiai ginčo šalims nesuteikia jokios pagalbos. Kai kurie informantai nurodė, kad yra susidūrę su mediatoriais, procese neišlaikančiais nešališkumo. Mediatoriams taip pat trūksta ir teisinių žinių, konfliktų valdymo įgūdžių, nepakanka žinių tinkamai įforminti mediacijos metu pasiektus susitarimus. Advokatams informantams taip pat nerimą kelia tai, kad mediatoriai dažnai nėra linkę bendradarbiauti su advokatais, neįsileidžia jų į mediacijos susitikimus, nepatiki jiems rengti taikių susitarimų projektų.

Praktikoje vis dar kyla neaiškumų dėl privalomosios mediacijos taikymo srities, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo privalomosios mediacijos vykdymo laikotarpiu, kyla klausimų dėl išlaidų privalomajai mediacijai kompensavimo ir ieškinio senaties termino sustabdymo.

Advokatų informantų nuomone, dažniausiai antrosios ginčo šalys (būsiami atsakovai) nesutinka dalyvauti privalomojoje mediacijoje arba įstatyme nustatytu terminu neatsako, kas taip pat laikoma atsisakymu, dėl to, kad ginčo šalims trūksta informacijos apie mediaciją, jos nežino taikaus susitarimo naudos ir neturi blogosios bylinėjimosi teismuose patirties. Taip pat dažni atvejai, kai ginčo šalys dėl tyrančios emocinės įtampos ir susipriešinimo nenori bendrauti vieni su kitais, vengia bet kokio kontakto arba tikisi, kad reaguojant pasyviai ginčas išsispręs savaime. Pasitaiko ir atvejų, kai atsisakoma mediacijos dėl nepasitikėjimo šiuo institutu – jį dažniausiai sukelia girdėta neigiama pažįstamų patirtis. Kai kurios ginčo šalys negauna pranešimų apie inicijuojamą privalomąją mediaciją, kitas nesinaudoti šia galimybe skatina jų teisininkai, kurstantys bylinėtis teisme ir žadantys „laimėti“ ginčą. Privačios privalomosios mediacijos atveju ginčo šalys dažnai nesutaria dėl

mediatoriaus kandidatūros, o Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos organizuojama mediacija gali būti nepatraukli dėl apskritai menko visuomenės pasitikėjimo valstybinėmis institucijomis.

Advokatai informantai nevienareikšmiškai įvertino Mediacijos įstatymo pakeitimą, kuriuo nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją yra atleidžiami galimai smurtą šeimoje patyrę asmenys. Praktikoje tokios situacijos, kai naudojamosi šia išimtimi, didžiosios dalies informantų nuomone, yra gana retai pasitaikančios. Nemaža dalis informantų mano, kad tokia išimtis yra reikalinga, kiti mano priešingai. Dalis informantų laikosi nuomonės, kad mediacija ir taip yra pakankamai saugi procedūra, kurios lankstumas leidžia ją vykdyti organizuojant atskirus susitikimus šalims nesusitinkant ir tarpusavyje nebendraudžiant, taip užtikrinant jų saugumą, o kartu sukuriant erdvę šalių deryboms. Kita vertus, šis Mediacijos įstatymo pakeitimas sudaro terpę manipuliuoti procesu, tam tikrais atvejais gali net pažeisti asmens nekaltumo prezumpciją, nes praktika rodo, kad daugelis ikiteisminių tyrimų dėl galimo smurto artimoje aplinkoje būna vėliau nutraukiami. Tokiais atvejais, abi ginčo šalys praranda galimybę tartis taikiai iki teismo proceso.

Darytina išvada, jog dauguma advokatų informantų sutinka, kad sėkmingos privalomosios mediacijos atveju sumažinamas neigiamas šeimos konflikto poveikis vaikams. Kita vertus, paaiškėjo, kad šeimos ginčiuose tėvai daugiau orientuojasi į savo, o ne vaikų interesus ir poreikius, o dėl skubos privalomosios mediacijos procese dažnai nespėjama įsigilinti į vaikų interesus. Advokatai taip pat pastebi, kad ištęsta mediacijos inicijavimo tvarka ir neišspręstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas neleidžia tinkamai ir laiku užtikrinti vaikų poreikių prašant laikino išlaikymo paskyrimo. Sprendžiant ginčus, kurie susiję su vaikais, dažniausiai ieškoma mediatoriaus, turinčio didelę patirtį ir specialiųjų žinių, nes siekiama, jog vykdant mediaciją būtų tinkamai aiškinamasi dėl vaikų poreikių, o procesas vyktų taip, kad mažintų neigiamą ginčo įtaką vaikų emocinei ir psichologinei būklei. Nors tyrimo metu nebuvo įvardyti konkretūs būdai ar metodai, kuriuos taiko mediatoriai, siekdami išsiaiškinti vaikų geriausius interesus, tačiau informantai matė mediatorių pastangas tą daryti. Lietuvoje ypač reta yra praktika, kuomet į mediaciją tiesiogiai yra įtraukiami vaikai, kad būtų išklaudyta ir jų nuomonė. Kai kurie advokatai ir mediatoriai mano, kad vaiko įtraukimas į tėvų ginčo sprendimo procesą nėra pozityvus dalykas ir gali vaikui net pakenkti.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad, informantų nuomone, privalomosios mediacijos sąnaudos atsiperka ne tik pačioms šalims, bet ir valstybei. Šalys gauna galimybę susitarti ir dalis jų taip išvengia teismo proceso, o valstybė sutaupo piniginių lėšų, nes mažėja ginčų teismuose. Turėtų būti įvertinama ne tik finansinė, bet ir socialinė nauda, kuri pasireiškia mažėjančiu susipriešinimu tarp šeimos ginčo šalių. Naudojimas privalomąja mediacija, kurią administruoja Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba, iš esmės ginčo šalims nesukelia jokių papildomų išlaidų. Privačios mediacijos atveju mokamas atlygis mediatoriams. Abiem atvejais ginčo šalims pageidaujant, kad advokatai dalyvautų privalomosios mediacijos procese, prisideda advokatams mokėtinas atlygis, kuris skiriasi, priklausomai nuo advokatų taikomos kainodaros ir jų įkainių dydžio. Itin retai šalys patiria papildomų išlaidų, pvz. turto vertinimo, ekspertizės. Lyginant privalomosios mediacijos ir teismo nagrinėjimo sąnaudas, pastarosios visada yra daug didesnės, nes sprendžiant ginčą teisme, be žyminio mokesčio, atlygio už teisines paslaugas, šalys patiria ir daug kitų išlaidų: turto vertinimas, ekspertizės, liudytojų iškvietimas, vertimai, vykimai į kitą miestą, įvairios pažymos. Be kita ko, šalys teisme patiria ir didesnes laiko sąnaudas, nes bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę.

Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymas įnešė pokyčių į kasdienę advokatų darbo rutiną. Viena vertus, privalomosios mediacijos taikymas privertė advokatus daugiau teikti informacijos apie alternatyvas teismui šeimos ginčo sprendimui ir labiau skatinti klientus jomis naudotis, praverė ginčo šalims ir advokatams rengiantis teismui nagrinėjimui, suteikė daugiau laiko įsigilinti į konkrečią situaciją ir individualias ginčo aplinkybes. Kita vertus, advokatams atsirado naujų pareigų, susijusių su informavimu apie mediaciją, pasirengimu ir klientų parengimu mediacijai bei atsiradusiu papildomu etapu, dėl kurio išsitęsia visas ginčų sprendimo procesas.

Daugiau nei pusė informantų pasisakė už privalomosios mediacijos plėtrą, nes tokio ginčų sprendimo naudą įžvelgia ir kitose ginčų kategorijose. Likusieji arba buvo kategoriškai nusiteikę prieš plėtrą, arba abejojo dėl privalomosios mediacijos taikomumo ginčiuose, kurie nėra tokie socialiai jautrūs. Daugiausia informantai siūlė privalomosios mediacijos taikymą plėsti tokiose civilinių ginčų kategorijose kaip verslo, darbo, paveldėjimo, skolų, mažos vertės ginčai. Taip pat teikti siūlymai privalomąją mediaciją taikyti ir rentos, mokesčių, žalos atlyginimo, bendraturčių ginčiuose, ginčiuose ugdymo įstaigose.

Daugiausia siūlymų, kuriuos privalomosios mediacijos teismui reguliavimui ir praktikai tobulinti pateikė advokatai informantai, buvo susijusių su mediatorių teikiamų paslaugų kokybe. Daugelio advokatų netenkina mediatorių paslaugų kokybė, jie siūlo griežčiau vykdyti atranką į mediatorius, kelti kvalifikacinius reikalavimus, viešai skelbti kiekvieno mediatoriaus veiklos rodiklius. Pastebimas tiek teisinių, tiek ir psichologinių bei konfliktų

valdymo žinių ir įgūdžių trūkumas. Taip pat įžvelgiamas poreikis aiškiai mediatorių specializacijai. Daug dėmesio sulaukė mediacijos organizavimo tvarka. Apibendrinus pateiktus siūlymus, pažymėtina, kad reikalingi pokyčiai mediacijos inicijavimo etape. Pranešimo apie inicijuojamą mediaciją siuntimas neturėtų būti toks formalus, būtina įsitikinti, kad jis pasiekė savo adresatą. Siekiant taupyti laiką ir užtikrinti ginčo sprendimo privalomąją mediaciją konstruktyvumą, reikalinga suteikti mediatoriams prieigą prie valstybės registru. Siekiant paties mediacijos proceso efektyvumo svarbu užtikrinti tiesioginių ginčo šalių susitikimų organizavimą, vengti vienašališkų mediatoriaus sprendimų dėl advokatų dalyvavimo ar nedalyvavimo procese, sukurti galimybes realiai praktikoje pasirinkti norimą mediatorių, esant poreikiui jį keisti. Didelė dalis informantų ragino valstybę finansuoti daugiau mediatoriaus darbo valandų. Vis dar yra likę neaiškumų ir nevienodos praktikos dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, ieškinio senaties termino sustabdymo, išlaidų už privačią mediaciją kompensavimo. Kai kurie informantai mato poreikį reformuoti privalomąją ikiteisminę šeimos ginčų tvarką, numatyti pretenzinę tvarką arba privalomąją mediaciją taikyti kaip vieną iš teismo šeimos ginčo sprendimo proceso stadijų. Aktualus išlieka privalomosios mediacijos idėjos ir naudos viešinimas, papildomų skatinimo priemonių paieška.

6 priedas. Kokybinių ir kiekybinių tyrimų metu pateikti respondentų pasiūlymai tobulinti galiojantį privalomos mediacijos teisinį reguliavimą

1. Mediatorių pateikti siūlymai:

Mediatoriai pateikė ir pasiūlymų, kaip galima būtų tobulinti VGTPT administruojamos privalomosios mediacijos procesą. Daugelis jų pasiūlymų buvo susiję su poreikiu keisti valstybės finansavimo tokioms paslaugos modelį, buvo atkreiptas dėmesys į poreikį užtikrinti bylų paskirstymo mediatoriams skaidrumą, šalių kontaktinių duomenų tikslumą, stiprinti atvejų privalomajai mediacijai išankstinę atranką, spręsti patalpų mediacijai suteikimo ne darbo valandomis problemą, viešinti mediaciją, tobulinti informacinę sistemą TEISIS, didinti metodinės pagalbos mediatoriams apimtis ir t. t. VGTPT vykdomą mediacijos atvejų atranką ir mediatoriaus paskyrimo procesą mediatoriai vertino prasčiau nei mediacijos pabaigos įforminimo ir atsiskaitymo su mediatoriumi procesą. Respondentai informacinę sistemą TEISIS vidutiniškai vertino 7,44 balo (pagal dešimties balų sistemą). Jie pateikė daug pasiūlymų, kaip plėsti sistemos funkcionavimą ir tobulinti esamą funkcionalumą.

Mediatorių pasiūlymai dėl VGTPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso tobulinimo

Respondentai buvo kviečiami dalintis pasiūlymais ir dėl VGTPT administruojamų privalomosios mediacijų procesų organizavimo tobulinimo. Į šį atvirą klausimą buvo gauti 113 atsakymų. Dalis jų (17) buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatskleidė jokių konkrečių tobulintinų sričių. Visi kiti atsakymai buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų respondentų pateiktų pasiūlymų sąrašą. Kai kuriuose atsakymuose buvo įvardyta daugiau nei 1 pasiūlymas. Tokie pasiūlymai buvo vertinami atskirai.

1 lentelė. Mediatorių pasiūlymai dėl VGTPT administruojamo privalomosios mediacijos proceso tobulinimo

Pasiūlymas		Atsakymų skaičius
Pasiūlymai dėl privalomosios mediacijos finansavimo	Didinti valstybės finansuojamų valandų, skirtų mediacijos procesui vykdyti, skaičių	19
	Didinti valstybės finansuojamų valandų, skirtų mediacijos proceso rezultatams įforminti, skaičių. Siūloma diferencijuoti finansuojamas valandas priklausomai nuo mediacijos baigties, t. y. nustatant didesnį finansuojamų valandų skaičių tais atvejais, kai mediatorius rengia ginčo šalims taikaus susitarimo projektą	13
	Didinti valandinį atlygį mediatoriams, bendradarbiaujantiems su VGTPT. Esamas atlygis nemotyvuoja mediatorių teikti ginčo šalims visas su privalomąja mediacija susijusias paslaugas (dokumentų teismui parengimas, pagalba juos pateikiant ir kt.). Siūloma numatyti kasmetinį indeksavimą atsižvelgiant į infliaciją	13
	Nustatyti mediatoriui pareigą rengti taikaus susitarimo projektus. Atitinkamai būtina nustatyti ir atlygį mediatoriams už taikių susitarimų projektų rengimą	2
	Kompensuoti mediatorių išlaidas kurui / transportui, kai tenka vykti į kitą gyvenamąją vietovę teikti mediacijos paslaugų	1
	Diferencijuoti iš valstybės biudžeto apmokamų valandų skaičių pagal bylos sudėtingumą	1
	Atsisakyti finansuoti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas visiems Lietuvos gyventojams. Siūloma apmokėti šias išlaidas tik asmenims, turintiems teisę į antrinę teisinę pagalbą	1
	Dėl VGTPT atliekamų privalomosios mediacijos administravimo veiksmų	Užtikrinti VGTPT vykdomo bylų paskirstymo mediatoriams skaidrumą ir apskritai tobulinti paskirstymo sistemą. Mediatoriai nurodė, kad jiems nėra aišku, kodėl su VGTPT bendradarbiaujantys mediatoriai turi tokį skirtingą darbo krūvį. Taip pat siūloma nebetaikyti taisyklės, kad vienu metu mediatorius gali turėti tik tam tikrą kiekį nepabaigtų bylų, skiriant naujas tik tada, kai jis pabaigs dirbti su senosiomis
Įpareigoti VGTPT užtikrinti, kad paskirtiems mediatoriams visuomet būtų perduoti tikslūs šalių kontaktiniai duomenys		2

	Užtikrinti, kad privalomosios mediacijos procesu nebūtų piktnaudžiaujama, siekiant juo pasinaudoti ne ginčui spręsti, o tik nemokamai dokumentams pasirengti	2
	Užtikrinti, kad privalomosios mediacijos procesai būtų pradėti tik tuose ginčiuose, kur galima taikos sutartis	1
	Plėsti privalomosios mediacijos paslaugoms prieinamų patalpų sąrašą (ypač mažesniuose miestuose ir miesteliuose), užtikrinant galimybę naudotis patalpomis po darbo valandų. Pasirūpinti patalpų pritaikymu mediacijos procesams	9
	Viešinti mediaciją, išaiškinti, kokios yra mediatoriaus funkcijos ir pareigos. Šalims taip pat trūksta informacijos apie privalomosios mediacijos paslaugos teikimo procesą, t. y. neaiškūs terminai, per kiek laiko mediatorius bus paskirtas, per kiek laiko jis su jomis turės susisiekti ir pan.	5
	Trumpinti mediatoriaus paskyrimo procesą (5)	5
	Greičiau nagrinėti VGTPPT mediatorių prašymus dėl užmokesčio (1)	1
	Užtikrinti galimybę pasirinkti pageidaujama mediatorių	2
	Tinkamai ir iš anksto informuoti byloje naujai skiriamus mediatorius apie likusį nepanaudotų valandų skaičių	1
	Užtikrinti galimybę tiesiogiai (ne per administratore) bendrauti su VGTPPT atsakingu darbuotoju	2
Dėl informacinės sistemos TEISIS tobulinimo	Supaprastinti teikiamas ataskaitas	5
	Tobulinti TEISIS sistemą, siekiant, kad ji būtų paprastesnė ir draugiškesnė vartotojui. Sukurti mobiliąją TEISIS aplikaciją	10
	Užtikrinti ginčo šalių konfidencialumą (TEISIS sistemoje dar nesant paskyrimo, jau matosi siūlomo mediatoriui atvejo ginčo šalių asmens duomenys). Užtikrinti mediatoriaus duomenų konfidencialumą, nes keičiant mediatorių matomi prieš tai dirbusio su byla mediatoriaus asmens duomenys	1
Kiti pasiūlymai	Didinti metodologinės pagalbos, mokymų, praktikos apibendrinimų ir specialistų prieinamumą	2
	Plėsti privalomosios mediacijos taikymą į kitas ginčų kategorijas	1
	Tobulinti ginčo šalių prašymo dėl privalomosios mediacijos inicijavimo formą. Siūloma įtraukti punktą dėl mediacijos formos ir leisti šalims pasirinkti tiesioginį bendravimą arba nuotolinį. Atitinkamai prašyti mediatorių specializuotis vesti vienokios ar kitokios formos procesą	1
	Išduoti visiems į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą įrašytiems mediatoriams pažymėjimus	1
	Mediatoriams suteikti teisę gauti duomenis iš valstybės registru bei šalių vardu pateikti dokumentus teismui	3
	Ginčo šalims užtikrinti nemokamas teises konsultacijas privalomosios mediacijos procese. Mediatorius turi būti nešališkas, tad ginčo šalių negali konsultuoti	1

Mediatorių pasiūlymai dėl informacinės sistemos „Teisis“ tobulinimo.

Respondentai buvo kviečiami dalintis pasiūlymais ir dėl TEISIS mediacijos posistemės tobulinimo. Į šį atvirą klausimą buvo gauta 113 atsakymų. Iš jų dalis (60) buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatskleidė jokių konkrečių tobulintinių sričių. Visi kiti atsakymai buvo išanalizuoti siekiant sudaryti išsamų respondentų pateiktų pasiūlymų dėl TEISIS sistemos tobulinimo sąrašą. Kai kuriuose atsakymuose buvo pasidalinta keliais pasiūlymais. Tokie pasiūlymai buvo vertinami kaip atskiri.

2 lentelė. Pasiūlymai dėl informacinės sistemos „Teisis“ tobulinimo

Pasiūlymas	Atsakymų skaičius
Supaprastinti naudojamasi sistema automatizuojant kai kuriuos veiksmus, pavyzdžiui sąskaitų išrašymą, kad būtų išvengta pakartotinio tos pačios informacijos įvedimo	20
Plėsti sistemos funkcionalumą	5
Automatizuoti sąskaitų išrašymą	

	Leisti mediatoriui ištaisyti įvedimo klaidas (pvz. dėl bylos užbaigimo). Žymėti taisytinias vietas prieš galutinį bylos užbaigimo patvirtinimą	4
	Įdiegti detalios paieškos pagal skirtingus kriterijus savo bylose funkciją	3
	Numatyti galimybę mediatoriui pačiam sustabdyti bylą	2
	Įdiegti el. parašo naudojimo galimybę	2
	Neleisti užbaigti bylos, kol neužpildyta visa reikalinga informacija	1
	Užtikrinti galimybę matyti pridėtą pažymą užbaigtoje byloje	1
	Leisti prie anksčiau užregistruoto veiksmo pridėti papildomų dokumentų	1
	Užtikrinti spartesnį ir sklandesnį sistemos veikimą	13
	Iki mediatoriaus paskyrimo suvesti visą visų ginčo šalių kontaktinę informaciją	3
	Mažinti privalomai pateikiamų, tačiau nepanaudojamų duomenų kiekį	2
	Užtikrinti, kad visi VGTPT keliami dokumentai būtų vienodo formato (<i>pdf</i> , o ne <i>adoc</i> ar kt.)	2
	Pakoreguoti nustatymus, kad taip dažnai nebūtų prašoma prisijungti iš naujo	2
	Suteikti galimybę mediatoriaus pageidavimu dokumentus VGTPT pateikti popierine forma	1
	Ieškoti būdų supaprastinti mediacijos vykdymo laiko žymėjimą	1
	Sukurti sistemos versiją išmaniesiems įrenginiams	1
	Tvarkyti patalpų rezervacijos procesą	1

Mediatorių pasiūlymai dėl privačios mediacijos modelio Lietuvoje tobulinimo.

Į klausimą dėl privačios mediacijos teisinio reguliavimo tobulinimo atsakė 98 respondentai. Net 68 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatspindėjo konkrečių pasiūlymų. Visi kiti atsakymai buvo sugrupuoti. Kai kuriuose jų buvo daugiau nei po vieną pasiūlymą. Kiekvienas pasiūlymas buvo vertinamas atskirai.

3 lentelė. Respondentų pasiūlymai dėl privačios mediacijos modelio Lietuvoje tobulinimo

Pasiūlymas	Atsakymų skaičius	
Dėl mediacijos paslaugų finansavimo	Keisti privalomosios mediacijos paslaugų finansavimo tvarką ir valstybės finansuojamų paslaugų prieinamumą užtikrinti tik tiems asmenims, kurie turi teisę į nemokamą antrinę teisinę pagalbą. Kiti visuomenės nariai mediacijos paslaugas turėtų visiškai arba iš dalies finansuoti savo lėšomis.	2
	Galėtų būti tvirtinami rekomenduojami privačios mediacijos paslaugų įkainiai	2
	Didinti VGTPT administruojamose mediacijose taikomą mediatorių darbo įkainį	2
	Peržiūrėti mediacijos paslaugų apmokestinimo tvarką (vietoje individualios veiklos pagal pažymą leisti vykdyti tokią veiklą pagal verslo liudijimą)	1
Dėl mediacijos viešinimo ir mediatorių kvalifikacijos	Mediaciją labiau viešinti visuomenėje	10
	Gerinti mediatorių įvaizdį	2
	Organizuoti daugiau praktinių mokymų mediatoriams	2
	Turi būti aiškesnė kvalifikacijos kėlimo tvarka	1
	Griežtinti atrankos į mediatorius tvarką, nebetaikyti įstatyme nurodytų išimčių asmenims, norintiems teikti mediacijos paslaugas	1
Kita	Plėsti privalomąjį mediacijos taikymą į kitas civilinių ginčų kategorijas arba nustatyti efektyvų savanoriško kreipimosi į mediaciją skatinimo mechanizmą	5
	Skatinti mediaciją įvairiomis teisinėmis priemonėmis, pvz. teismams suteikiant galimybę vertinti atsisakymo dalyvauti privalomojoje mediacijoje priešasčių objektyvumą	3
	Skatinti glaudesnį mediatorių bendradarbiavimą su advokatais	2
	Leisti mediatoriams šalių vardu pateikti procesinius dokumentus teismui	2
	Patvirtinti mediatoriaus veikloje naudojamų dokumentų formas	1

	Užtikrinti mediatorių atskaitomybę, įtvirtinti pareigą visiems mediatoriams teikti ataskaitas apie suteiktas paslaugas	1
	Suteikti Lietuvos mediatorių rūmams vieno iš mediacijos valdymo subjektų statusą	1
	Praplėsti išimties dėl smurto artimoje aplinkoje taikymo apimtį, aprėpiant ir tuos atvejus, kai asmuo, kaltintas už smurtą artimoje aplinkoje, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.	1

Mediatorių pasiūlymai dėl privačios privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo tobulinimo

Paklausus, kokių pasiūlymų respondentai turėtų dėl privačios privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo tobulinimo, buvo gautas 91 atsakymas. 69 atsakymai buvo neapibrėžtos reikšmės arba neatspindėjo jokių pasiūlymų. Kiti atsakymai buvo sugrupuoti.

Daugiausiai atsakymų (5) buvo susiję su išsakytu poreikiu labiau viešinti mediaciją ir jos naudą. 3 respondentai minėjo, kad jiems trūksta mokymų. Kiti 3 nurodė, kad būtina plėsti privalomosios mediacijos taikymą į kitas ginčo kategorijas. Dar buvo pasiūlymų dėl mediatorių įkainių didinimo bei tam tikrų rekomenduojamų įkainių patvirtinimo (3 atsakymai). Buvo siūloma ir mažinti Valstybės finansavimą privalomajai mediacijai, nemokamai paslaugas užtikrinti tik tiems, kurie neturi galimybių už jas susimokėti. Pavieniai respondentai siūlė taikyti papildomas teises mediacijos skatinimo priemones, didinti mediatorių bendradarbiavimą su advokatais, įtvirtinti mediatorių pareigą teikti ataskaitas apie visus jų vykdomus privalomosios mediacijos procesus, griežtinti privalomosios mediacijos tvarką įpareigojant abi ginčo šalis privalomai dalyvauti pirmame susitikime su mediatoriumi.

1. Privalomosios mediacijos dalyvių siūlymai

Informantų patirtys sąlygojo spektrą mediacijos tobulinimo pasiūlymų. Kadangi nuo mediatoriaus vaidmens įgyvendinimo, kompetencijos priklauso mediacijos sėkmė ir šalių pasitenkinimas procesu, tai informantai, susidūrę su trūkumais šioje srityje, pateikė pasiūlymus, kaip reikėtų tobulinti mediatorių kompetenciją ir apskritai jų atranką. Taip pat buvo pasiūlymų dėl mediacijos viešinimo ir organizavimo. Pasiūlymai dėl mediatorių kompetencijos apėmė ir specializaciją, ir bendravimo įgūdžius ar net tam tikros mediatoriaus specialybės (psichologo) pageidavimą. Atkreiptas dėmesys į mediatorių atrankos stiprinimą ar proceso eigos kontrolę. Kadangi informantai teigė nieko nežinoję apie mediaciją prieš dalyvaudami joje, teikė pasiūlymus labiau viešinti šią paslaugą.

2. Advokatų siūlymai

Informantai aktyviai dalijosi idėjomis, kaip galima būtų patobulinti galiojantį privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką. Tik keletas jų pasiūlymų nepateikė.

Atkreiptinas dėmesys, kad jų pasiūlymai daugiausia nukreipti ne į esamo teisinio reguliavimo, bet į jo įgyvendinimo praktikos tobulinimą. Analizuojant surinktą informaciją taip pat pastebima, kad dažniausiai informantai neteikia konkrečių teisinio reguliavimo keitimo pasiūlymų, o tik identifikuoja problemines teisės normas ar netinkamą privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktiką. Daugiausia siūlymų buvo susiję su mediatorių kompetencija, kita dalis orientuota į, advokatų manymu, reikalingą sklandesnę mediacijos inicijavimą bei organizavimą, buvo siūlymų dėl mediacijos rezultatų įforminimo, laikinųjų apsaugos ir skatinimo priemonių klausimų sprendimo ir apskritai dėl privalomosios mediacijos kokybės bei visuomenės informavimo gerinimo. Visi informantų pastebėjimai analizės metu buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

Dėl mediatorių paslaugų kokybės

Didžioji dalis kalbintų advokatų informantų pateikė siūlymų, susijusių su mediatorių kompetencijos gerinimu. Informantų manymu, vienas iš privalomosios mediacijos sėkmės rodiklių yra mediatoriaus kompetencija, todėl advokatai pasigenda kokybinių rodiklių, pagal kuriuos galima būtų objektyviau pasirinkti mediatorius. Aiškūs ir aukšti mediatorių kvalifikaciniai reikalavimai, griežtesni kvalifikacijos tobulinimo reikalavimai, mediatorių stebėseną ir vieši kokybiniai rodikliai padėtų kurti pasitikėjimą mediatoriais, pačiu privalomosios mediacijos institutu ir būtų didelė pagalba renkantis mediatorius.

Aukštesni kvalifikaciniai reikalavimai, griežta atranka, nuolatinė pareiga tobulintis sudarytų prielaidas mediatorių profesijos pripažinimui tiek visuomenėje, tiek ir tarp advokatų. Kalbinti advokatai pastebėjo, kad mediatoriams

trūksta teisinių ir psichologinių žinių. Pasisakiusieji už būtinybę stiprinti mediatorių teises žinias mato poreikį įvesti mediatoriams privalomą teisinį išsilavinimą arba bent sudaryti galimybes baigti specialius teisės mokymus, ypač asmenims, neturintiems teisinio išsilavinimo. Kita informantų dalis mato didesnį poreikį stiprinti mediatorių psichologines bei konflikto valdymo žinias, nes teisinio reguliavimo išmanymas ir teisinė patirtis savaime nereiškia, kad mediacija bus sėkminga.

Poreikis mediatorių specializacijai

Advokatai išsako ir mediatorių specializacijos atsiradimo lūkesčius. Informantų manymu, tai lemtų geresnę paslaugų kokybę bei atsirastų aiškesni kriterijai renkantis mediatorių kandidatūrą. Kartu būtų galima užtikrinti, kad tam tikro pobūdžio ginčas būtų paskirtas specialistui, kuris specializuojasi būtent toje srityje.

Privalomosios mediacijos organizavimo tobulinimas

Informantai pasiūlė priemonių, kurios galėtų užtikrinti sklandesnį ir labiau ginčo šalių poreikius atitinkantį privalomosios mediacijos procesą. Dėl mediacijos inicijavimo advokatai manė, kad jo terminas galėtų būti trumpesnis, o pranešimo apie inicijuojamą mediaciją siuntimas nebūtų toks formalus, svarstyтина galimybė su kita šalimi susisiekti ne tik registruotu paštu, bet ir telefonu. Taip pat buvo siūlyta suteikti mediatoriams galimybę naudotis valstybiniais gyventojų adresų bei kitais šeimos ginčams spręsti reikalingų dokumentų registrais. Informantai ragino mediatorius kuo dažniau inicijuoti gyvus susitikimus su šalimis, sudaryti sąlygas į ginčo sprendimo procesą įtraukti kitus specialistus.

Buvo siūlyta išspręsti ir mediatoriaus išduodamos pažymos galiojimo klausimą po to, jei mediatoriaus veiksmai būtų apskųsti Mediatorių veiklos vertinimo komisijai ir ši būtų priėmusi sprendimą, kad jis pažeidė mediatorių veiklą reguliuojančių įstatymų nuostatas. Advokatai taip pat siūlė suteikti galimybę ginčo šalims pasirinkti norimą mediatorių arba bent jau užtikrinti, kad jie būtų skiriami iš to paties miesto, kuriame gyvena bent viena ginčo šalis. Priešingu atveju tampa labai sudėtinga susitarti dėl mediacijos vykdymo formos. Be to, aktualu ir sudaryti sąlygas lengviau mediatorių pakeisti.

Valstybės finansuojamo laiko mediacijai ilginimas

Net ketvirtadalis informantų akcentavo mediacijai skiriamo laiko trūkumą, todėl siūlytų prailginti valstybės skiriamų kompensuojamų valandų skaičių.

Advokatų ir mediatorių bendradarbiavimo stiprinimas

Advokatų nuomonė išsiskyrė dėl siūlymų įtraukti arba priešingai – neįtraukti advokatų į mediacijos sesijas. Vienu informantų manymu, advokatai neturėtų dalyvauti mediacijos sesijose ir įsiterpti tik formalizuojant šalių pasiektus susitarimus. Kiti priešingai – mano, kad be advokatų mediacija yra negalima.

Laikinių apsaugos priemonių taikymas privalomosios mediacijos metu

Dalis informantų pateikė siūlymų dėl laikinių apsaugos priemonių naudojimo inicijuojant privalomąją mediaciją sureguliuavimo, nes tyrimo vykdymo metu šiuo klausimu dar nebuvo suformuota vienoda praktika.

Dėl galimų išlaidų už mediaciją kompensavimo

Ginčo šalims pasirinkus privačią privalomąją mediaciją, o po jos išnagrinėjus jų ginčą tesime, išlaidos, patirtos mediacijos metu, nėra įskaitomos į bylinėjimosi išlaidas.

Siūlymai šeimos ginčams taikyti kitokią ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką

Dalis advokatų siūlė privalomąją mediaciją įgyvendinti ne kaip ikiteisminę ginčų sprendimų tvarką, bet kaip vieną iš teismo proceso etapų. Buvo ir informantų, siūlančių atsisakyti mediacijos privalomumo ir palikti šalims galimybę pačioms nuspręsti dėl dalyvavimo mediacijoje arba atleisti šalis nuo pareigos medijuoti, jeigu jos pateikė įrodymus, kad savarankiškai jau bandė derybų keliu rasti taikų susitarimą.

Visuomenės informavimas ir privalomosios mediacijos skatinimas kitomis priemonėmis

Nemaža dalis advokatų siūlytų didinti informacijos apie mediaciją sklaidą ir aktyviau užsiimti visuomenės švietimu, nepamiršti ir naudojimosi mediacija skatinimo priemonių.

Siūlymai spręsti klausimus dėl senaties terminų atnaujinimo bei užkirti kelią jurisdikcijos praradimui tarptautinių ginčų atvejais

Advokatai siūlytų įstatymu sureguliuoti tarptautinės jurisdikcijos klausimus taip, kad prievolė pasinaudoti ikiteismine ginčo sprendimo tvarka nebetaptų prielaida prarasti galimybę tarptautinį šeimos ginčą spręsti Lietuvos teismuose. Be kita ko, trūksta ir aiškumo dėl senaties terminų stabdymo ir skaičiavimo, pavyzdžiui ginčiuose dėl skolos už nepilnamečio vaiko išlaikymą priteisimo.

Apibendrinant daugiausia siūlymų, kuriuos privalomosios mediacijos teisiniam reguliavimui ir praktikai tobulinti pateikė advokatai informantai, buvo susiję su mediatorių teikiamų paslaugų kokybe. Daugelio advokatų netenkina mediatorių paslaugų kokybė, jie siūlo griežčiau vykdyti atranką į mediatorius, kelti kvalifikacinius reikalavimus, viešai skelbti kiekvieno mediatoriaus veiklos rodiklius. Pastebimas tiek teisinių, tiek ir psichologinių bei konfliktų valdymo žinių ir įgūdžių trūkumas. Taip pat įžvelgiamas poreikis aiškiai mediatorių specializacijai. Daug dėmesio sulaukė mediacijos organizavimo tvarka. Apibendrinus pateiktus siūlymus, pažymėtina, kad reikalingi pokyčiai mediacijos inicijavimo etape. Pranešimo apie inicijuojamą mediaciją siuntimas neturėtų būti toks formalus, būtina įsitikinti, kad pranešimas pasiekė savo adresatą. Siekiant taupyti laiką ir užtikrinti ginčo sprendimo privalomąją mediaciją konstruktyvumą, reikalinga suteikti mediatoriams prieigą prie valstybės registru. Siekiant paties mediacijos proceso efektyvumo svarbu užtikrinti tiesioginių ginčo šalių susitikimų organizavimą, vengti vienašališkų mediatoriaus sprendimų dėl advokatų dalyvavimo ar nedalyvavimo procese, sukurti galimybes realiai praktikoje pasirinkti norimą mediatorių, esant poreikiui jį keisti. Didelė dalis informantų ragino valstybę finansuoti daugiau mediatoriaus darbo valandų. Vis dar yra likę neaiškumų ir nevienodos praktikos dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, ieškinio senaties termino sustabdymo, išlaidų už privačią mediaciją kompensavimo. Kai kurie informantai mato poreikį reformuoti privalomąją ikiteisminę šeimos ginčų tvarką, numatyti pretenzijų teikimo tvarką arba privalomąją mediaciją taikyti kaip vieną iš teismo šeimos ginčo sprendimo proceso stadijų. Aktualus išlieka privalomosios mediacijos idėjos ir naudos viešinimas, papildomų skatinimo priemonių paieška.

3. Teisėjų siūlymai

Informantai teisėjai aktyviai dalijosi idėjomis, kaip galima būtų patobulinti galiojantį privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą ir praktiką. Atkreiptinas dėmesys, kad daugiausia jų pasiūlymai yra nukreipti ne į esamo teisinio reguliavimo, bet į jo įgyvendinimo tobulinimą. Analizuojant surinktą informaciją taip pat pastebima, kad dažniausiai informantai neteikia konkrečių teisinio reguliavimo keitimo pasiūlymų, o tik identifikuoja problemines teisės normas ar netinkamą privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktiką. Visi informantų pastebėjimai analizės metu buvo sugrupuoti ir išanalizuoti atskirai.

Pranešimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą įteikimo antrajai ginčo šaliai tvarkos tobulinimas

Didžiausią susirūpinimą informantams (visi 21 informantas apie tai viename ar kitame kontekste kalbėjo) kelia pranešimo apie privalomosios mediacijos inicijavimą įteikimas. Šią problemą daugelis jų įvardijo kaip blogąją privalomosios mediacijos taikymo patirtį, kuri buvo pristatyta ankstesniame šios ataskaitos skyriuje. Lygiai taip pat jie šią problemą iškėlė ir kalbėdami apie galimus patobulinimus. Siekiant išvengti nesusipratimų, su kuriais teisėjai susiduria, informantai siūlo ieškoti būdų, kaip užtikrinti, kad minėti pranešimai tikrai būtų įteikti potencialiems atsakovams. Tai ne tik taupytų teismų laiką, nes nebereiktų aiškintis, ar tikrai pranešimai buvo išsiųsti atsakovams, bet ir apskritai didintų privalomosios mediacijos atvejų skaičių, kurių metu, tikėtina, šalys galėtų sudaryti taikius sutarimus ir į teismą visiškai nesikreipti arba kreiptis supaprastinta tvarka.

Nepaisant to, kad formuojama teismų praktika, nepareigojanti teisėjų aktyviai aiškintis, ar pareiga pasinaudoti mediacija buvo įgyvendinta tinkamai, dalis teisėjų nėra linkę į šią pareigą žiūrėti formaliai ir nori įsitikinti, ar tikrai atsakovas buvo tinkamai informuotas apie privalomosios mediacijos inicijavimą. Dažnai to reikalauja ir patys atsakovai, ginčydami pasinaudojimą privalomąją mediacija.

Informantai kritikuoja praktiką siųsti pranešimus apie inicijuojamą privalomąją mediaciją elektroniniu paštu. Vienas jų teikia siūlymą detalizuoti įteikimo tvarką ir pranešimus siųsti visų pirma gyvenamosios vietos adresu.

Šiai problemai spręsti konkretesnį pasiūlymą turėjęs informantas nurodė, kad teisėjams darbą palengvintų, jei Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba ar privatus mediatoriai, administruojantys privalomąją mediaciją jos inicijavimo laikotarpiu, antrajai ginčo šaliai neatsakius pranešime teismui aiškiai nurodytų, kaip ir kada buvo siųstas pranešimas, kokiais dar būdais buvo bandyta su atsakovu susisiekti.

Kitas informantas pasiūlė pranešimams apie inicijuojamą privalomąją mediaciją taikyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse apibrėžtą procesinių dokumentų įteikimo tvarką. Buvo ir siūlymas tikrinti iš šalių gaunamus kitų pusių adresus bei kitus kontaktinius duomenis valstybės registruose.

Procesinių mediaciją skatinančių priemonių ir sankcijų veiksmingumo stoka

Vienas informantas įžvelgė problemų dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 str. 8 d. numatytos nuostatos dėl procesinės mediaciją skatinančios priemonės – žyminio mokesčio sumažinimo⁵³. Nors ši priemonė netaikoma privalomosios mediacijos atveju, informanto pastebėjimas yra aktualus ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 93 straipsnio 4 d.⁵⁴ atžvilgiu. Informantas nurodo, kad mediatoriui sunku nustatyti šalių elgesio sąžiningumą ar nesąžiningumą. Siūloma detalizuoti situacijas, kuomet galima šias nuostatas taikyti.

Situacijų, kai ieškovas nežino atsakovo kontaktinių duomenų, problema

Informantams nerimą kelia ir situacija, kai dėl objektyvių priežasčių ieškovas negali nurodyti atsakovų kontaktinių duomenų. Lieka neaišku, kaip tokioje situacijoje elgtis teismams.

Vienas informantas nurodo, kad šiuo klausimu jau yra suformuota teismų praktika ir teisėjai naudodamiesi savo diskrecija priima ieškinius be privalomosios mediacijos, jei dėl objektyvių aplinkybių ieškovas neturi atsakovo kontaktinių duomenų.

Siūlymas keisti privalomosios mediacijos modelį

Vienas informantas pasiūlė peržiūrėti patį privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose modelį. Remdamasis užsienio valstybių patirtimi, jis siūlė užtikrinti, kad visų šeimos ginčų šalys privalomai turėtų susitikti su mediatoriumi informacinėje sesijoje, kurios metu būtų profesionaliai išaiškinta apie mediacijos procesą ir jo naudą. Esamas teisinis reguliavimas iš esmės nustato pareigą būsimam ieškovui inicijuoti privalomąją mediaciją, bet potencialiam atsakovui jokios pareigos dėl dalyvavimo mediacijoje nėra.

Iš esmės panašią mintį turi ir kitas informantas, kuris ieško galimybių, kaip labiau įtraukti į procesą mediatorius. Panašia linkme mąsto ir kiti informantai, kurie norėtų užtikrinti privalomosios mediacijos neišvengiamumą.

Dėl pažymos apie privalomosios mediacijos pabaigą galiojimo termino

Pasitaiko situacijų, kai nuo privalomosios mediacijos pabaigos iki ieškinio pateikimo praeina ilgas laiko tarpas ir teisėjams arba atsakovams kyla klausimas, ar ši pažyma yra aktuali, ar reikia privalomąją mediaciją kartoti. Keli informantai identifikuoja šią problemą ir siūlo neaiškumą išspręsti, nurodant įstatyme, per kiek laiko pasibaigus privalomajai mediacijai reikia kreiptis į teismą.

Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. nurodytos išimties

⁵³ „8. Jeigu prieš kreipdamosi į teismą šalys ginčą sprendė mediacijos būdu, mokama 75 procentai šio straipsnio 1 dalyje nurodytos mokėtinos žyminio mokesčio sumos, bet ne mažiau kaip penki eurai. Šioje dalyje nurodytu atveju teismui turi būti pateikti rašytiniai įrodymai apie ginčo sprendimą mediacijos būdu. Šioje dalyje nurodyta žyminio mokesčio lengvata netaikoma, jeigu paaiškėja, kad šalis prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai arba nesąžiningai naudojos mediacija, arba mediacijos metu reišė nesąžiningus prašymus. Šioje dalyje nurodyta žyminio mokesčio lengvata taip pat netaikoma, kai Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nustatyta tvarka buvo vykdoma privalomoji mediacija.“ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>

⁵⁴ „4. Teismas gali nukrypti nuo šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Šalies procesinis elgesys laikomas tinkamu, jeigu ji sąžiningai naudojos procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atliko procesines pareigas. Teismas, nustatęs, kad šalis neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija arba prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai, arba nesąžiningai naudojos mediacija, arba mediacijos metu reišė nesąžiningus prašymus, taip pat gali nukrypti nuo šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių.“ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>

Vienas informantas nurodė, kad formuojasi teismų praktika plečiamai aiškinti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. nurodytą išimtį, susijusią su galimu smurtu artimoje aplinkoje kaip atleidimo nuo pareigos naudotis privalomąja mediacija priežastimi. Yra apeliacinės instancijos nutarčių, atleidžiančių nuo tokios pareigos net ir tuomet, kai smurtauta buvo ne prieš patį ieškovą, bet prieš jo vaiką.

Dėl mediatorių paslaugų kokybės

Privalomosios mediacijos realumą ir tikrą, o ne formalų įgyvendinimą informantai sieja ne tik su tinkamu dokumentų įteikimu, bet ir su mediatorių teikiamų paslaugų kokybe ir identifikuoja poreikį ją kelti.

Kai kurie informantai siūlo mediatorių kvalifikaciją tobulinti suteikiant jiems galimybę dėl konkrečių konfliktinių situacijų sprendimo konsultuotis su psichologais. Informantai mato poreikį ir kurti specialiąją mediatoriaus darbo metodiką.

Buvo pasiūlymas organizuoti daugiau praktinių mokymų, dažniau taikyti komediaciją, kaip būdą mažiau partyrusiam mediatoriui įgyti įgūdžių. Taip pat atkreiptas dėmesys į itin didelį poreikį mediatoriams psichologams suteikti teisinių žinių.

Dėl atlygio mediatoriams

Vienas informantas išreiškė susirūpinimą dėl mažo atlygio, mokamo mediatoriams, teikiantiems paslaugas pagal sutartis su Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Jo matymu, didesnis atlygis labiau motyvuotų mediatorius stengtis.

Dėl valstybės finansuojamų privalomosios mediacijos valandų

Identifikuotas ir poreikis skirti daugiau valstybės finansuojamų valandų mediacijos procesui vykdyti.

Poreikis išaiškinti, kokių ginčo teiseną sprendžiamų šeimų ginčų atžvilgiu būtina privalomoji mediacija

Keleto informantų nuomone, išlieka problema nustatyti, ar konkrečioms šeimoms reikia taikyti privalomąją mediaciją kaip išankstinę ginčo sprendimo teisme tvarką. Vienas informantas nurodė, kad teismui pačioje pradžioje kilo sunkumų nustatant, kokių šeimų ginčų, sprendžiamų ginčo teiseną, atveju yra reikalinga privalomoji mediacija.

Apibendrinant teisėjų informantų pateiktus siūlymus, daugiausia dėmesio reikalinga skirti privalomosios mediacijos inicijavimo tobulinimui. Visiems informantas nerimą kelia šiuo metu taikoma pranešimo apie inicijuojamą mediaciją įteikimo potencialiam atsakovui tvarka. Privalomąją mediaciją administruojantys subjektai (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba ir privatūs mediatoriai) pranešimus siunčia adresais, kurie yra pateikiami privalomąją mediaciją inicijuojančių asmenų. Dėl netikslumų adresuose, pasikeitusios gyvenamosios vietos, pašto darbo nesklandumų ir kitokių priežasčių antroji ginčo šalis dažnai nebūna tinkamai informuota apie privalomąją mediaciją ir ginčija jos atlikimo faktą teisme. Siekiant išvengti tokių nesusipratimų, informantai siūlo užtikrinti realų dokumentų įteikimą. Tam pasiekti siūloma neapsiriboti pranešimų siuntimu elektroniniu paštu, siųsti juos visų pirma gyvenamosios vietos adresu, tikrinti adresus viešuosiuose registruose, išsiuntus pranešimus, bandyti susisiekti su ginčo šalimis telefonu, taip įsitinkinant, kad pranešimai buvo gauti. Informantai taip pat siūlo kartu su pažyma apie pasinaudojimą mediacija pateikti teismui įrodymus, kaip buvo siunčiamas pranešimas atsakovui. Taip pat buvo pateikti siūlymai sukonkretinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 str. 8 d. ir 93 str. 4 d. minimas nesąžiningo ginčo šalių elgesio mediacijos metu apibrėžtis, nes esamos šių teisės normų formuluotės praktikoje negali būti realiai pritaikytos, todėl tokios taisyklės yra neveiksmingos. Tais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių ginčo šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija, siūloma svarstyti galimybę teismui atleisti ją nuo šios pareigos. Siekiant užtikrinti privalomosios mediacijos realumą ir kokybę, siūloma keisti Lietuvos privalomosios mediacijos modelį ir užtikrinti, kad visų šeimų ginčų šalys privalomai turėtų susitikti su mediatoriumi informacinėje sesijoje, kurios metu būtų profesionaliai išaiškinta apie mediacijos procesą ir jo naudą. Taip pat buvo kviesta ieškoti ir kitų būdų užtikrinti privalomosios mediacijos neišvengiamumą. Buvo pateikta siūlymų apibrėžti pažymos dėl privalomos mediacijos pabaigos galiojimo terminą. Atkreiptas dėmesys, kad teismams vis dar kyla neaiškumų dėl poreikio siųsti ginčo šalis į privalomą mediaciją specifinių, retesnių ginčų (nors ir sprendžiamų ginčo teiseną) atvejais. Daug dėmesio informantai skyrė siūlymams dėl mediatorių paslaugų kokybės gerinimo identifikuodami poreikį organizuoti mokymus, komediacijas, skirti finansavimą ekspertams įtraukti į mediacijos procesą ir pan. Keletas informantų siūlė didinti valstybės finansuojamų mediacijos valandų skaičių, kelti mediatoriams mokamą atlygį.

7 priedas.

Priedas Nr.1. Mediacijos šalių apklausos atsakymai / neatsakymai pagal klausimus

		Kada dalyvavote privalomojoje mediacijoje? Pasirinkite Jums tinkamiausią atsakymą. Jei mediacija prasidėjo vieną pusmetį, o baigėsi kitą, žymėkite mediacijos pradžios pusmetį.	Kas inicijavo privalomąją mediaciją, kurioje Jūs dalyvavote?	Ar, inicijuodami privalomąją mediaciją arba sutikdami dalyvauti joje, buvote informuoti apie tai, kas yra privalomoji mediacija? Taip	Ar, inicijuodami privalomąją mediaciją arba sutikdami dalyvauti joje, buvote informuoti apie tai, kas yra privalomoji mediacija? Ne	Ar Jūsų gauta informacija apie mediaciją buvo išsami?
N	Valid	480	468	422	53	361
	Missing	75	87	133	502	194

		Ar gavote informaciją apie tai, kad asmuo, patyręs smurtą artimoje aplinkoje, neturi naudotis mediacija šeimos ginčiuose privalomai, tačiau gali savo noru tokia paslauga pasinaudoti?	Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaikšino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba pagal Jūsų asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu	Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaikšino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba oficialiu raštu	Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaikšino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice Teisininkas pagal Jūsų asmeninę užklausą	Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaikšino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice Teismas
N	Valid	409	98	36	111	11
	Missing	146	457	519	444	544

		<p>Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaiškino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Informaciją apie procesą radau pats / pati internete ir (ar) žiniasklaidoje</p>	<p>Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaiškino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Kita</p>	<p>Kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums paaiškino šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Kita</p> <p>- Text</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba pagal Jūsų asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba oficialiu raštu</p>
N	Valid	116	35	555	11	15
	Missing	439	520	0	544	540

	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Teisininkas pagal Jūsų asmeninę užklausą</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Teismas</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Informaciją apie procesą radau pats / pati internete ir/ar žiniasklaidoje</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Selected Choice</p> <p>Kita</p>	<p>Kaip manote, kas iki privalomosios mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti Jums turėjo paaiškinti šio proceso esmę ir tikslus? (galite pasirinkti kelis atsakymus) Jei į prieš tai buvusį klausimą atsakėte „Ne“, pažymėkite atsakymo variantą, kaip Jūs manote, kad turėtų būti. - Kita</p> <p>- Text</p>
--	--	---	---	--	---

N	Valid	7	2	19	6	555
	Missing	548	553	536	549	0

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Apie tokią galimybę nežinojote

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Nežinote, kur ieškoti mediatoriaus

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Nežinote, kurie iš mediatorių yra geresni

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Nenorėjote patirti papildomų išlaidų

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Vadovavotės teisininko rekomendacijomis

N	Valid	80	37	38	180	72
	Missing	475	518	517	375	483

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Labiau pasitikite Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nei privačiais asmenimis

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Vastybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą kreiptis nusprendė kita ginčo šalis.

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Selected Choice
Kita

Dėl kokių prižasčių nesikreipėte į mediatorių privačiai, o pasirinkote Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamą privalomosios mediacijos procesą? Galite pasirinkite iki 3 atsakymų. - Kita - Text

Kiek laiko nuo prašymo dėl privalomosios mediacijos pateikimo iki proceso pabaigos truko mediacija?

N	Valid	40	61	29	555	390
	Missing	515	494	526	0	165

		Kiek mediacijos susitikimų (įskaičiuojant nuotolinius) buvo organizuota? Pasirinkite vieną atsakymą.	Pateikite privalomosios mediacijos trukmės atitikties poreikiams vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Privalomosios mediacijos trukmė atitiko Jūsų poreikius.	Ar privalomosios mediacijos procesui pakako valstybės finansuojamų 4 valandų?	Kaip manote, kiek papildomai valandų būtų prireikę visiškai išspręsti Jūsų ginčui? Įrašykite konkretų skaičių.	Kokia forma vyko privalomoji mediacija? Pasirinkite vieną, jums labiausiai tinkantį atsakymą. Jeigu nė vienas atsakymas Jums neatrodo tinkamas, įrašykite savo atsakymo variantą. - Selected Choice
N	Valid	396	394	396	555	364
	Missing	159	161	159	0	191

		Kokia forma vyko privalomoji mediacija? Pasirinkite vieną, jums labiausiai tinkantį atsakymą. Jeigu nė vienas atsakymas Jums neatrodo tinkamas, įrašykite savo atsakymo variantą. - Kita - Text	Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė teisines konsultacijas? Pasirinkite vieną atsakymą. - Jums	Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė teisines konsultacijas? Pasirinkite vieną atsakymą. - Kitai ginčo šaliai	Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė teisines konsultacijas? Pasirinkite vieną atsakymą. - Kitoms ginčo šalims	Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė Jums patarimus, dalijosi savo nuomone? Pasirinkite vieną atsakymą. - Jums
N	Valid	555	363	362	362	355
	Missing	0	192	193	193	200

		Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė Jums patarimus, dalijosi savo nuomone? Pasirinkite vieną atsakymą. - Kitai ginčo šaliai	Ar mediatorius privalomosios mediacijos metu teikė Jums patarimus, dalijosi savo nuomone? Pasirinkite vieną atsakymą. - Kitoms ginčo šalims	Pateikite mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos metu vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Mediacijos metu galėjote laisvai atskleisti savo požiūrį, pozicijas ir interesus. Mediatorius Jus išklaušė ir išgirdo tai, ką norėjote pasakyti.	Pateikite mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos metu vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Mediacijos procese jautėtės saugiai ir patogiai

N	Valid	355	355	361	362	362
	Missing	200	200	194	193	193

		Pateikite mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos metu vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Mediatorius abiejų šalių atžvilgiu elgėsi vienodai. Buvo nešališkas (nepalaikė vienos ginčo šalies labiau už kitą) ir pagarbus.	Pateikite mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos metu vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Mediatorius nuoširdžiai stengėsi padėti ginčo šalims susitarti. Mediatoriaus suteikta pagalba buvo naudinga bendraujant su kita ginčo šalimi.	Pateikite mediatoriaus darbo privalomosios mediacijos proceso metu išlaikė konfidencialumą.	Jei bent vienam teiginiui pateikėte vertinimą „Visiškai nepritariu“ arba „Nepritariu“, pakomentuokite.	Įvertinkite Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimą 5 balų skalėje (nuo 1 – labai blogai iki 5 – labai gerai): - Mediacijos inicijavimas, mediatoriaus paskyrimas
N	Valid	361	361	361	555	350
	Missing	194	194	194	0	205

		Įvertinkite Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamo privalomosios mediacijos proceso organizavimą 5 balų skalėje (nuo 1 – labai blogai iki 5 – labai gerai): - Paskirto mediatoriaus teikiamos paslaugos	Jei į klausimą aukščiau atsakėte „Labai blogai“ arba „Blogai“, savo atsakymą pakomentuokite.	Kaip bendrai vertinate privalomąją mediaciją? Pasirinkite vieną balą dešimties balų skalėje, kur 1 balas – labai blogai, o 10 balų – puikiai. - Privalomosios mediacijos procesą	Kaip bendrai vertinate privalomąją mediaciją? Pasirinkite vieną balą dešimties balų skalėje, kur 1 balas – labai blogai, o 10 balų – puikiai. - Mediatoriaus kvalifikaciją ir suteiktą pagalbą	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Privalomosios mediacijos metu Jūs pasiekėte susitarimą.
N	Valid	349	555	336	336	336
	Missing	206	0	219	219	219

		Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu).	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu).	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu).	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu).	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu).
--	--	---	---	---	---	---

		– Dėl privalomosios mediacijos bendravimas su kita ginčo šalimi pagerėjo.	- Po privalomosios mediacijos pagerėjo Jūsų supratimas apie kitos ginčo šalies požiūrį, poziciją, interesus.	- Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti laiko.	- Privalomoji mediacija padėjo sutaupyti pinigų.	- Privalomoji mediacija išmokė Jus efektyviau spręsti konfliktines situacijas.
N	Valid	336	336	336	336	336
	Missing	219	219	219	219	219

		Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją.	Pateikite Jūsų privalomosios mediacijos rezultatų vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms.	Jeigu bent vienam teiginiui pateikėte vertinimą „Visiškai nepritariu“ arba „Nepritariu“, pakomentuokite.	Kas Jums labiausiai privalomos mediacijos proceso metu patiko:	Kas Jums labiausiai privalomos mediacijos proceso metu nepatiko:
N	Valid	336	336	555	555	555
	Missing	219	219	0	0	0

		Ar privalomosios mediacijos metu buvo sprendžiami klausimai, susiję su vaikais ir jų interesais?	Ar privalomosios mediacijos metu buvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė apie galimus ginčo sprendimus ?	Kokiu būdu buvo išsiaiškinta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė apie galimus ginčo sprendimus? Pasirinkite vieną atsakymą.	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Vaikas (-ai) nėra pasiekęs amžiaus, leidžiančio jam pasisakyti tokiais svarbiais klausimais	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Mediatorius to nepasiūlė
N	Valid	331	273	48	124	66
	Missing	224	282	507	431	489

		Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Tėvai ar vienas iš jų nesutiko su tuo, kad reikalinga atsiklausti vaiko nuomonės	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Vaikas nesutiko pasidalinti savo nuomone	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Nebuvo tam laiko	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Ginčo šalys nematė tam poreikio	Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Selected Choice Kita
N	Valid	7	5	2	46	24
	Missing	548	550	553	509	531

		Kodėl privalomosios mediacijos metu nebuvo išklaudyta Jūsų vaiko (-ų) nuomonė ? Galite pasirinkti keletą atsakymų. - Kita - Text	Kaip vertinate privalomosios mediacijos naudą, siekiant užtikrinti geriausių vaikų interesus? - Privalomosios mediacijos proceso metu tėvai buvo paskatinti išsiaiškinti vaiko nuomonę apie klausimų, susijusių su jo interesais, sprendimus.	Kaip vertinate privalomosios mediacijos naudą, siekiant užtikrinti geriausių vaikų interesus? - Privalomosios mediacijos metu mediatorius padėjo ginčo šalims išsiaiškinti, kokie sprendimai geriausiai atitiktų jų vaikų interesus.	Kaip vertinate privalomosios mediacijos naudą, siekiant užtikrinti geriausių vaikų interesus? - Ginčo sprendimas privalomosios mediacijos būdu padėjo sumažinti neigiamą spręsto šeimos ginčo poveikį Jūsų vaikams.	Jeigu bent vienam teiginiui pateikėte vertinimą „Visiškai nepritariu“ arba „Nepritariu“, pakomentuokite.
N	Valid	555	262	259	262	555
	Missing	0	293	296	293	0

		Ar mediatorius parengė Jums taikos sutartį / sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių?	Ar už taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių parengimą turėjote sumokėti	Jeigu mediatorius nerengė taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių, ar jis siuntė Jus: - Į	Jeigu mediatorius nerengė taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių, ar jis siuntė Jus: - Į	Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Privalomoji mediacija yra
--	--	--	---	---	---	---

			mediatoriui papildomą mokesť ?	teisininkus privačiai	pirminę teisinę pagalbą teikiančius nemokamai teisininkus savivaldybėje	labai naudinga sprendžiant šeimos ginčus.
N	Valid	323	150	170	170	311
	Missing	232	405	385	385	244

			Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). – Dėl privalomosios mediacijos ginčo šalims pavyksta sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos būtų reikėję skirti bylinėjimuisi teisme.	Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). – Dėl privalomosios mediacijos dažnai pavyksta taikiai išspręsti šeimos ginčą ir išvengti bylinėjimosi teisme.	Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Privalomąja mediacija ginčo šalys kartais naudojasi siekdamos vilkinti ginčo sprendimo procesą.	Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). – Dėl privalomosios mediacijos žmonės sužino, kad ginčus galima spręsti taikiai, ir ateityje yra labiau linkę rinktis šį ginčų sprendimo būdą.
			Pateikite teiginių apie privalomąją mediaciją vertinimą 5 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nepritariu iki 5 – visiškai pritariu). - Privalomoji mediacija yra laiko švaistymas šeimos ginčiuose.			
N	Valid	311	311	311	311	311
	Missing	244	244	244	244	244

			Ar, Jūsų nuomone, tikslinga taikyti privalomąją mediaciją ir kituose ginčiuose (ne tik šeimos ginčiuose)?	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose tarp bendraturčių	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose (iki 1500 eurų)	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose tarp kaimynų	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Paveldėjimo ginčiuose
N	Valid	314	150	112	131	142	
	Missing	241	405	443	424	413	

			Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma
--	--	--	---	---	---	---	---

		privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose dėl įsigytų prekių ar paslaugų kokybės	privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Darbo ginčiuose	privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Verslo ginčiuose	privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose tarp sveikatos priežiūros įstaigų ir pacientų	privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose dėl teismo sprendimų vykdymo
N	Valid	72	115	70	92	91
	Missing	483	440	485	463	464

		Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Ginčiuose tarp gyventojų ir viešojo administravimo institucijų	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Selected Choice Kita	Kaip manote, kokuose ginčiuose ateityje mediacija galėtų būti taikoma privalomai? Galite pasirinkti keletą atsakymo variantų. - Kita - Text	Ar dalyvaudami privalomojoje mediacijoje patyrėte papildomų išlaidų?	Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Išlaidos teisinių konsultacijoms
N	Valid	81	13	555	312	70
	Missing	474	542	0	243	485

		Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Išlaidos dėl teisinių dalyvavimo mediacijoje kartu su ginčo šalimi	Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Taikos sutarties / sutarties dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių rengimo išlaidos	Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Išlaidos transportui, nes privalomoji mediacija vyko kitame mieste	Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Išlaidos pažymoms iš valstybės registrų	Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Kita
N	Valid	70	69	70	70	70
	Missing	485	486	485	485	485

		Kokio dydžio ir kokių papildomų išlaidų patyrėte privalomojoje mediacijoje? - Kita - Text	Jūsų amžius:	Jūsų lytis:	Jūsų išsilavinimas: Pasirinkite vieną atsakymą.	Į kurį Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos teritorinį padalinį kreipėtės dėl privalomosios mediacijos? Pasirinkite vieną atsakymą.
N	Valid	555	307	306	306	306

Missing	0	248	249	249	249
---------	---	-----	-----	-----	-----

		Jūs gyvenate: Pasirinkite vieną atsakymą.	Jūsų pajamos per mėnesį (po mokesčių): Pasirinkite vieną atsakymą.	Ar sutiktumėte skirti iki 45 min. laiko ir pasidalinti savo požiūriu į privalomąją mediaciją detaliau susitikimo, nuotolinio susitikimo ar telefoninio skambučio metu?
N	Valid	306	306	308
	Missing	249	249	247

8 priedas. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo analizė

1. Prielaidos mediacijos atsiradimui Lietuvoje

Siekdamas pritaikyti civilinę teisę prie pasikeitusių ekonominių, socialinių ir politinių sąlygų Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. vasario 28 d. priėmė naują Lietuvos civilinio proceso kodeksą (toliau – CPK), kuris įsigaliojo 2003 m. sausio 1 dieną. Naujasis CPK ne tik užtikrino operatyvesnį bylų nagrinėjimą, užkirto galimybes jų tyčiniam vilkinimui teismuose, bet ir numatė daugybę kitų reformų civilinio proceso srityje. Vienas iš CPK⁵⁵ 2 straipsnyje numatytų civilinio proceso tikslų yra kuo greitesnis teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas. Siekiant užtikrinti realią teisinės taikos atkūrimo galimybę civiliniame procese buvo įtvirtintas reikalavimas teismui privaloma tvarka pasirengimo nagrinėjimui stadijoje atlikti atskirą taikinimo procedūrą ir pasiūlyti šalims siekti abiem priimtino susitarimo darant abipuses nuolaidas ir sudaryti taikos sutartį (CPK 231 str.) Šis žingsnis sudarė prielaidas alternatyvių ginčų sprendimo būdų, prie kurių priskiriama ir mediacija, plėtrai Lietuvoje. Ilgainiui Lietuvoje imta taikyti įvairaus pobūdžio taikinamojo tarpininkavimo procedūras sprendžiant darbo, vartotojų, sveikatos, draudimo, autorių teisių ir kitokio pobūdžio teisinius ginčus.

Vis dėlto mediacijos pradžia Lietuvos teisės sistemoje laikytini 2005 m., kai teismuose startavo bandomasis teisminės mediacijos projektas. Juo buvo siekiama paskatinti šalių dialogą ir sudaryti joms sąlygas civiliniame procese veiksmingiau pasiekti socialinę taiką.

Nors ginčo šalys remdamosi LR civiliniame kodekse numatytais nuostatomis, reglamentuojančiomis taikos sutartis, formaliai galėjo naudotis mediacija kaip savo ginčo sprendimo būdu, oficialių nuostatų, sudarančių galimybę pradėti mediaciją, Lietuvoje vis dar trūko. Tad natūraliai kilo poreikis suderinti pavienes mediacijos naudojimosi iniciatyvas, įvairaus pobūdžio taikinamojo tarpininkavimo ir kitas alternatyvių ginčų sprendimo procedūras⁵⁶ su Lietuvos Respublikoje ir ES galiojančiais teisės aktais, taip pat užtikrinti 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/52/EB „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“⁵⁷ (toliau – Mediacijos direktyvos) nuostatas.

2. Mediacijos institucionalizavimas Lietuvoje

Mediacijos institucionalizavimas bendriausia prasme reiškia mediacijos, kaip socialinio reiškinio, virsmą teisinės sistemos sudėtine dalimi. Pirmasis bandymas institucionalizuoti mediaciją Lietuvoje yra 2008 m. liepos 15 d. priimtas LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, įsigaliojęs 2008 m. liepos 31 d. LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas buvo parengtas įgyvendinant Mediacijos direktyvą. Šis žingsnis mokslininkų laikomas pirmuoju teisiniu pagrindu vienos populiariausių alternatyvaus ginčų sprendimo procedūrų pasaulyje – mediacijos sprendžiant civilinius ginčus – vystymui ir taikymui Lietuvoje⁵⁸.

LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas buvo skirtas pagrindinėms civilinių ginčų tarpininkavimo procedūros sąlygoms ir jos taikymo teisinėms pasekmėms nustatyti. Jis buvo taikomas neteisminiam ir teisminiam civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui, išskyrus dėl tokių civilinių teisių ir pareigų iškilusių ginčus, dėl kurių sudarytos taikos sutartys pagal įstatymus laikomos negaliojančiomis.

LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme buvo numatyta galimybė civilinio ginčo šalims savanoriškai susitarti dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procedūros, tačiau buvo privaloma rašytinė tokio susitarimo forma (3 straipsnio 1 dalis). Kartu buvo įtvirtintas vienas esminių mediacijos procedūros principų – pačių ginčo šalių įgyvendinama ginčo sprendimo proceso kontrolė. Be savanoriško susitarimo pradėti mediaciją, ginčo šalims

⁵⁵ 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“, Lietuvos Respublikos Seimas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435>.

⁵⁶ Pavyzdžiui arbitražas

⁵⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EC „Dėl kai kurių mediacijos civiliniuose ir komerciniuose ginčiuose aspektų“. OJ L 136, 24. 5. 2008

⁵⁸ Aleknonis, Gintaras, Atutienė, Eglė, Banys, Aurimas, Kaminskienė, Natalija, Langys, Egidijus, Mienkowska-Noreikienė, Renata, Pečkys, Vidas, Račelytė, Daiva, Saudargaitė, Ieva, Tvaronavičienė, Agnė, Uscila, Rokas, Čiuladienė, Gražina, Špokas, Edvardas, and Štaraitė-Barsulienė, Gerda. Mediacija: Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013.

buvo užtikrinta laisvė pačioms susitarti dėl mediatorių skaičiaus ir jų kandidatūrų, mediacijos tvarkos ir taisyklių, numatyta galimybė pasitraukti iš tarpininkavimo procedūros nenurodant pasitraukimo priežasčių.

LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 str. 5 d. tarpininkas apibrėžtas kaip trečiasis nešališkas fizinis asmuo, kuris dalyvauja sprendžiant kitų asmenų civilinį ginčą, siekdamas padėti jį išspręsti taikiai. 4 str. numatė tarpininkų skyrimo tvarką, veiklos principus, tačiau mediatorių kvalifikacijos akreditavimo tvarka taip ir liko neapibrėžta, kaip nebuvo ir nuostatų, reglamentuojančių mediatoriaus atsakomybę.

Be kita ko, įstatymas reglamentavo ir tokius svarbius mediacijos vykdymo klausimus kaip mediacijos konfidencialumas, senaties terminai, sustabdymas, mediacijos metu pasiektų susitarimų įforminimas taikos sutartimi bei mediacijos pabaiga.

Vėlesne iniciatyva skatinti taikinamąjį tarpininkavimą ir kitus AGS galima laikyti LR Seimo patvirtintą Penkioliktąją LR Vyriausybės programą⁵⁹, kurios vienas iš įtvirtintų tikslų (Nr. 85) buvo alternatyvių (neteisminių) ginčų sprendimo būdų sistemos skatinimas siekiant greitesnio ir patogesnio ginčų sprendimo, taip pat teismams tenkančio krūvio sumažinimas. Siekiant įgyvendinti šį tikslą 2010 m. lapkričio 23 d. LR teisingumo ministras įsakymu patvirtino taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo planą⁶⁰ (toliau – Mediacijos plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo planas). Šiame plane buvo numatytas mediacijos skatinimas keturiomis kryptimis – civilinių ginčų taikaus sprendimo teisme ir už teismo ribų skatinimas bei taikių susitarimų skatinimas baudžiamajame ir administraciniame procesuose.

Atliekamo galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo kontekste svarbu paminėti, kokiomis priemonėmis bandyta skatinti mediaciją Lietuvoje.

Siekiant skatinti taikų civilinių ginčų sprendimą teisme, buvo parengtas teisminės mediacijos taisyklių pakeitimo projektas, įtvirtinantis pareigą teismuose, kuriuose vykdomas teisminės mediacijos projektas, organizuoti privalomas informavimo apie civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo privalumus ir galimybes sesijas. Tačiau tai taip ir liko tik gražiu siekiu programoje, nes įgyvendindama šią teisėkūros priemonę LR teisėjų taryba 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu papildė teisminės mediacijos taisykles numatydamą tik galimybę, bet ne prievolę teismui periodiškai organizuoti susitikimus šeimos bei darbo ginčų šalims su teismo mediatoriais teisminės mediacijos privalumams ir galimybėms aptarti.

Viena iš taikaus civilinių ginčų sprendimo ne teisme skatinimo priemonių, kurią galima laikyti privalomos mediacijos idėjos pradžia Lietuvos teisėkūros sistemoje, buvo Mediacijos plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plane įtvirtintas įpareigojimas išanalizuoti taikinamojo tarpininkavimo taikymo galimybes valstybės garantuojamos teisinės pagalbos srityje, įvertinant ir privalomo taikinamojo tarpininkavimo taikymą ginčiuose dėl šeimos ir darbo santykių.

To meto mediacijos raidą Lietuvoje tyrinėjusiems mokslininkams kėlė susirūpinimą, ar Teisingumo ministerija, savo veiksmų plane numačiusi teisėkūros ir organizacinių priemonių mediacijos plėtrai Lietuvoje skatinti, tačiau neskyrusi šioms priemonėms įgyvendinti būtino finansavo, nežengia žingsnio atgal⁶¹.

2015 m. rugsėjo 17 d. teisingumo ministro įsakymu buvo patvirtina Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcija⁶² (toliau – Koncepcija). Ją įgyvendinant buvo imtasi aktyvių veiksmų mediacijai skatinti, tikintis, kad siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos skatins tolesnį mediacijos civiliniuose ginčiuose vystymąsi ir sudarys prielaidas paprastesniam ir efektyvesniam ginčų sprendimui, paskatins daugiau

⁵⁹ 2008 m. gruodžio 9 d. LR Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ (Valstybės žinios, 2008-12-20, Nr. 146-5870). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.333778>.

⁶⁰ 2010 m. lapkričio 23 d. LR teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-256 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plano patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2010-11-27, Nr. 139-7162). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.387367>.

⁶¹ Tokį susirūpinimą išreiškė N. Kaminskienė savo monografijoje „Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas“, kurios 1.3 skyriuje analizavo alternatyvių ginčų sprendimų genezę Lietuvoje. Šaltinis: Kaminskienė, Natalija. *Alternatyvus Civilinių Ginčų Sprendimas: Monografija*. Vilnius: Registrų Centras, 2011.

⁶² Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, TAR, 13939. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?fwid=-fxdp6ur6>.

asmenų spręsti ginčus taikiai mediacijos būdu, dėl to sumažės teismų darbo krūvis ir bus taupomos privačių asmenų, valstybės biudžeto lėšos. Rengiant Konceptiją aktyviai dalyvavo įvairių institucijų bei akademinės bendruomenės atstovai. Šioje Konceptijoje pirmą kartą buvo iškelta mintis kai kurioms ginčų kategorijoms mediaciją taikyti kaip privalomą ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką.

Be to, Teisingumo ministro 2015 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. 1R-108 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos įgyvendinimo“ buvo sudaryta Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos įgyvendinimo darbo grupė, kuriai pavesta parengti Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijai įgyvendinti reikalingų teisės aktų dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros civiliniame procese projektus.

Taigi nors Lietuvoje pradėta kurti teisinė aplinka mediacijai egzistuoti, didesnio proveržio mediacijos naudojimuisi iki 2015 m. nebuvo. Nepaisant įvairių bandymų mediacijos įsitvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje ir jos naudojimosi mastas buvo nedidelis. Be kita ko, šis procesas susidūrė ir su gana dideliu teisinės bendruomenės pasipriešinimu bei visuomenėje nusistovėjusia tradicija ginčus spręsti teismo keliu. Taigi kilo poreikis imtis papildomų mediacijos naudojimą skatinančių priemonių, kurios užtikrintų visuomenės pasitikėjimą mediacija bei sudarytų tinkamą teisinę aplinką ja pasinaudoti.

3. Mediacijos teisinio reguliavimo esminiai pokyčiai

3.1. 2017 m. birželio 29 d. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“ Nr. XIII-534

Lietuvoje esminis lūžis mediacijos vystymosi procese įvyko 2017 m. birželio 29 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymą⁶³, kuriuo Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas buvo pakeistas nauja redakcija. Iki tol galiojęs Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pavadinimas pakeistas į Mediacijos įstatymą. Nauja redakcija numatė ir esminius pokyčius mediacijos taikymo ir valdymo srityse bei padėjo pagrindą būsimam privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui.

Šiuo pakeitimu įgyvendinamos Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos nuostatos. Be kita ko, įgyvendinama ir Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos 224.8 papunkčio nuostata „plėtosime taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemą, kad didesnė dalis teisminių ginčų būtų sprendžiama taikiai, tam bus numatyta privaloma mediacija nagrinėjant tam tikrų kategorijų civilinius ir administracinius ginčus“⁶⁴.

3.1.1. 2019 m. sausio 1 d. įsigalioję pakeitimai:

Priėmus naująją Mediacijos įstatymo redakciją pirmą kartą Lietuvoje mediacija institucionalizuota⁶⁵ aukščiausiu lygiu tikintis, kad ji taps visaverte sudėtine teisinės sistemos Lietuvoje dalimi. Vieni svarbiausių pokyčių – apibrėžtos institucijų funkcijos mediacijos srityje, mediatoriaus veikla įtvirtinta kaip profesija, numatyti reikalavimai asmenims, siekiantiems teikti mediacijos paslaugas, bei Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo sukūrimas, apibrėžta neteisminės ir teisminės civilinių ginčų mediacijos vykdymo tvarka, numatyta mediatorių drausminė atsakomybė.

Didžioji dalis įstatymo pakeitimų įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d., išskyrus naujos Mediacijos įstatymo redakcijos 20, 21, 22 straipsnių nuostatas, kurios įsigaliojo 2020 m. sausio 1 d. Paminėtina, kad 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo ne tik nuostatos dėl privalomosios mediacijos kaip ikiteisminės šeimos ginčų tvarkos taikymo, bet ir nuostatos,

⁶³ 2017 m. birželio 29 d. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“ Nr. XIII-534, TAR, 2017-07-12, Nr. 12053. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.

⁶⁴ 2016 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ed6be240c12511e6bcd2d69186780352/asr>

⁶⁵ Tvaronavičienė, Agnė, and Kaminskienė, Natalija. "The Institutionalization of the Out-of-court Civil Disputes Mediation in Lithuania: Experience and Main Future Challenges." *IACSS 2019. The 7th International Academic Conference on Social Sciences : Conference Proceedings, July 26-27, 2019 – Prague, Czech Republic*, 2019, 6-16.

tikslinančios senaties terminų skaičiavimą, bei asmenų, teikusių mediacijos paslaugas iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos, įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarką bei sąlygas.

Mediacijos įstatymu užtikrinamas maksimaliai neformalus ir nuo šalių valios bei mediatoriaus kompetencijos priklausantis mediacijos procesas. Ginčo šalims ir mediatoriui suteikiama teisė susitarti dėl mediacijos vykdymo pobūdžio, tvarkos ir taisyklių, dėl mediacijos nuotolinėmis priemonėmis, bendrų ar atskirų susitikimų organizavimo, galimybės į mediacijas įtraukti ne tik ginčo šalis, bet ir jų atstovus.

Mediacijos įstatymas užtikrino svarbiausius mediacijos principus. Šalims garantuotas savanoriškumas – suteikta teisė bet kuriuo metu pasitraukti iš mediacijos, nenurodant pasitraukimo priežasčių. Atskiras 17 straipsnis skirtas konfidencialumo užtikrinimui. Jis imperatyviai nurodo, kad jeigu ginčo šalys nesusitarė kitaip, jos, mediatoriai ir mediacijos paslaugų administratoriai turi laikyti paslapyje visą mediacijos ir su ja susijusią informaciją. Konfidencialumo nuostatos netaikomos tik tai informacijos apie mediaciją daliai, kuri būtina siekiant patvirtinti ar įvykdyti mediacijos metu sudarytą taikos sutartį. Taip pat numatyta konfidencialumo principo taikymo išlyga tais atvejais, kai informacijos neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui (ypač kai reikia užtikrinti vaiko interesus arba užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui).

Be kita ko, Mediacijos įstatymo nuostatos, įsigaliojusios 2019 m. sausio 1 d., reglamentavo mediacijoje pasiektų rezultatų įforminimą taikos sutartimi ir jos pripažinimą bei įgyvendinimą.

Pirmą kartą mediatoriaus vykdoma veikla buvo pripažinta profesija, numatytos mediatorių akreditavimo taisyklės, kompetencijos reikalavimai, jų drausminė atsakomybė bei apskundimo Mediatorių veiklos vertinimo komisijai galimybė.

3.1.2. 2020 m. sausio 1 d. įsigalioję pakeitimai:

Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo laikotarpio pradžia⁶⁶ – 2020 m. sausio 1 d. – sutampa su nuostatomis dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo pradžios bei nuostatomis dėl senaties termino skaičiavimo pradėjimo nuo privalomos mediacijos inicijavimo dienos.

Paminėtina, kad 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo ne tik nuostatos dėl privalomosios mediacijos kaip ikiteisminės šeimos ginčų tvarkos taikymo, bet ir nuostatos, tikslinančios senaties terminų skaičiavimą, bei asmenų, teikusių mediacijos paslaugas iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos, įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarką bei sąlygas.

Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 18 straipsnio 2 dalies redakcija numatė, kad mediacijos pradžios momentu ieškinio senaties terminų sustabdymo tikslais laikoma ne tik rašytinio pasiūlymo kitai ginčo šaliai dėl ginčo sprendimo mediacijos būdu diena, bet ir diena, kurią viena ginčo šalis ar abi ginčo šalys kreipiasi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl privalomosios mediacijos⁶⁷. Šiuo pakeitimu užtikrinama Mediacijos direktyvos nuostata, kuria numatoma, kad siekimas paskatinti šalis naudotis mediacija, be kita ko, turi būti įgyvendintas užtikrinant, kad senaties terminams taikomos taisyklės neužkirstų kelio vėliau šalims kreiptis į teismą. Ypač jei mediacijos pastangos, taip pat ir pastangos inicijuoti mediaciją pagal įstatymo numatytą ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką nebūtų sėkmingos. Taigi nuo šio 18 straipsnio 2 dalies pakeitimo įsigaliojimo įstatymo nustatytais atvejais privalomąją mediaciją inicijuojantis asmuo yra užtikrintas, kad keipimosi į VGTPT dėl privalomos mediacijos inicijavimo diena laikoma civilinio ginčo mediacijos pradžia, nuo kurios stabdomi ieškinio senaties terminai.

Paminėtina, kad 2017 m. birželio 29 d. priimtoje Mediacijos įstatymo redakcijoje buvo numatyta, kad šio įstatymo įsigaliojimo dieną asmenys, nustatyta tvarka įrašyti į Teismo mediatorių sąrašą, yra įtraukiami į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, tačiau per vienus metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai jie turi pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad atitinka įstatymo numatytus reikalavimus asmenims, siekiantiems būti įrašytiems į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. 2018 m. gruodžio 20 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702

⁶⁶ *Ex post* vertinimo laikotarpis – nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2022 m. gegužės 31 d.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2 str. 2 dalis

pakeitimo įstatymo Nr. XIII-534 2 straipsnio pakeitimo įstatymą⁶⁸, buvo pakeistas 6 punktas, kuriuo numatyta, kad ne tik teismo mediatoriai, bet ir asmenys, kurie Mediacijos įstatymo įsigaliojimo dieną jau teikia mediacijos paslaugas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nustatyta tvarka, yra įrašomi į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Tačiau jie, kaip ir teismo mediatoriai, įpareigoti VGPT pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad atitinka įstatymo numatytus reikalavimus asmenims, siekiantiems būti įrašytiems į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Numatyta, kad, nepateikus patvirtinančių dokumentų per vienus metus nuo Mediacijos įstatymo įsigaliojimo dienos, reikalavimų neatitinkantys mediacijos paslaugas teikiantys asmenys bus išbraukiami iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo.

Be kita ko, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, teisingumo ministras ir Teisėjų taryba įpareigota iki 2018 m. gruodžio 31 d. priimti visus šio įstatymo įgyvendinamą užtikrinančius teisės aktus.

2017 m. lapkričio 16 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 18, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 27¹ straipsniu įstatymas⁶⁹, kuriuo buvo praplėsta ankstesnėje Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo redakcijoje vartota *Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sąvoka* ją papildant *valstybės užtikrinama neteisminė mediacija*. Taip pat pakeistos dar kelios įstatymo nuostatos bei papildyta šeštuoju skirsniu, skirtu valstybės garantuojamos mediacijos paslaugų teikimo užtikrinimui. Šeštajame skirsnyje numatytos mediacijos inicijavimo ir mediatoriaus paskyrimo sąlygos, užfiksuotos mediacijos nutraukimo sąlygos ir mediacijos pabaigos momentai.

Privalomosios mediacijos teisinis reguliavimas

Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 2 punktu Mediacijos įstatymo nuostatos dėl privalomosios mediacijos įsigaliojo ir pradėtos taikyti 2020 m. sausio 1 d. Privalomąja mediacija laikoma ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl civilinio ginčo sprendimo.

Lietuvoje privalomoji neteisminė mediacija pradėta taikyti šeimos ginčiuose, kurie yra spręstini ginčo teiseną. Prie tokių ginčų priskirtini ginčai dėl santuokos nutraukimo esant vieno iš sutuoktinių kaltei, ginčai, susiję su vaikų išlaikymu, jų gyvenamosios vietos ar bendravimo tvarkos su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina nustatymo, taip pat kiti ginčai, kurie yra sprendžiami Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XIX skyriuje numatyta tvarka. Sulig privalomąją mediaciją reglamentuojančių nuostatų įsigaliojimu ginčo šalis, kuri nesilaiko įstatymu nustatytos privalomos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos, netenka galimybės dėl šio ginčo išsprendimo kreiptis į teismą. Toks privalomosios mediacijos pagal įstatymą modelis, be Lietuvos Respublikos, taikomas ir Azerbaidžane, Graikijoje, Italijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje, Turkijoje⁷⁰.

Pagrindinė institucija, koordinuojanti privalomosios mediacijos paslaugų teikimą, yra Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Ji sudaro ir tvarko Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, sudaro sutartis su mediatoriais dėl privalomosios mediacijos paslaugų teikimo, organizuoja mediatorių kvalifikacinį egzaminą, gavusi asmenų prašymą parenka ir skiria mediatorius iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo, atlieka kitas jai numatytas funkcijas mediacijos srityje.

Apmokėjimas už mediatorių paslaugas

Įgyvendindamos pareigą pasinaudoti privalomąja mediacija šeimos ginčiuose šalys kartu arba viena iš šalių gali dėl privalomosios mediacijos atlikimo į pasirinktą ir Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašė įrašytą mediatorių kreiptis privačiai ir už jo teikiamas paslaugas sumokėti savo lėšomis. Mediacijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje numatyta galimybė kreiptis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl iš valstybės biudžeto lėšų apmokamos privalomosios mediacijos atlikimo.

⁶⁸ 2017 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas Nr. XIII-534, TAR, 2017-07-12, Nr. 12053. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>

⁶⁹ 2017 m. lapkričio 16 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 18, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 27¹ straipsniu įstatymas Nr. XIII-730, TAR, 2017-11-28, Nr. 18797. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/deafaef0d40511e7910a89ac20768b0f>

⁷⁰ Žukauskaitė Tatorė, Miglė. *Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (S 001)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021.

Valstybė skatina naudojimąsi mediacija suteikdama galimybę visiems asmenims be išimties gauti keturias mediacijos valandas nemokamai. VGTPPT parenka ir skiria mediatorių, kuris yra sudaręs sutartį su VGTPPT, jam valstybė biudžeto lėšomis atlygindama ne tik už keturias mediacijos valandas, bet ir po vieną valandą už pasirengimą mediacijai bei mediacijos rezultatų įforminimą. Mediacijos įstatyme nėra numatytos galimybės pratęsti valstybės finansuojamą mediacijos laiką, tačiau ginčo šalys, sutarusios su mediatoriumi, gali mediaciją pratęsti privačiai sumokėdamos už tolimesnes mediatoriaus paslaugas savo lėšomis. Ginčo šalys savo lėšomis moka ir tuo atveju, jeigu pageidauja, kad privalomąją mediaciją vykdytų keli mediatoriai, nes iš valstybės biudžeto lėšų apmokamos tik vieno mediatoriaus paslaugas.

Paminėtina kad nuo nagrinėjamo įstatymo naujos redakcijos priėmimo dienos mediacijos paslaugas teikiantiems asmenims valstybės mokamas atlygis buvo keistas keletą kartų susiejant jį su advokatams, teikiantiems antrinę teisinę pagalbą, taikomu valandiniu įkainiu. Naujos redakcijos priėmimo metu mediacijos paslaugas teikiantiems asmenims buvo nustatytas 11,58 euro užmokesčio už vieną darbo valandą bazinis dydis, taikomas apskaičiuojant užmokesť už taikinamąjį tarpininkavimą. Vėliau šis valandinis įkainis keletą sykių buvo keistas: 2017 m. rugpjūčio 30 d. padidintas iki 13 eurų už vieną darbo valandą⁷¹, 2019 m. iki 16 eurų⁷², 2020 m. iki 18 eurų⁷³, 2021 m. iki 19 eurų⁷⁴ ir 2022 m. iki 20 eurų⁷⁵.

Mediacijos inicijavimas

VGTPPT arba mediatorius, gavę vienos ginčo šalies prašymą dėl mediacijos inicijavimo, turi ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo gavimo dienos kitai ginčo šaliai išsiųsti pranešimą apie gautą prašymą. Įstatymas nedetalizuoja pranešimo apie inicijuojamą privalomąją mediaciją formos ir labai menkai numato jo turinį. Mediatorius arba VGTPPT turi informuoti kitą ginčo šalį apie mediatoriaus arba VGTPPT gautą prašymą ir apie terminą, per kurį kita ginčo šalis gali pateikti sutikimą dėl mediacijos vykdymo. Taigi, ar pateikti papildomą informaciją apie mediaciją ir kokią informaciją pateikti antrai ginčo pusei, sprendžia mediatorius. Paminėtina, kad VGTPPT siunčiamame pranešime apie inicijuojamą mediaciją nurodo, kas pateikė prašymą (asmens vardą ir pavardę), prašymo pateikimo datą bei ginčo objektą. Pranešime taip pat nurodomas terminas, per kurį reikia pateikti Tarnybai rašytinį sutikimą arba nesutikimą dėl mediacijos vykdymo. Taip pat trumpai informuojama, kad nesulaukus asmens sutikimo arba nesutikimo per nustatytą terminą bus laikoma, kad asmuo naudotis privalomąja mediacija nesutinka, nenurodant, kokios tokio veiksmo pasekmės. Taigi VGTPPT laikosi Mediacijos įstatyme numatyto pranešimo apie inicijuojamą mediaciją turinio reikalavimų, tačiau praktikoje toks formalus požiūris į mediacijos inicijavimo procesą gali sukelti problemų, jei pranešimą gavusi šalis neturi pakankamai informacijos apie mediaciją ir nesupranta šio ginčų sprendimo privalumų.

Ginčo šalis teikdama prašymą mediatoriui ar VGTPPT turi nurodyti kitos ginčo šalies svarbiausius duomenis: vardą, pavardę, įvardinti, dėl ko tarp šalių kyla ginčas, gyvenamosios vietos ar kitos dokumentų įteikimo vietos adresą, o kai kita ginčo šalis yra juridinis asmuo, – juridinio asmens pavadinimą, buveinės ar kitos dokumentų įteikimo vietos adresą. Paminėtina, kad pareigos patikrinti, ar prašyme teikiami duomenys yra teisingi, mediatoriui arba VGTPPT nėra numatyta. Taip pat nėra numatyta, kaip mediatorius arba VGTPPT turėtų elgtis, jei privalomąją mediaciją inicijuojanti ginčo šalis nežino ar nepateikia įstatyme numatytų duomenų. Todėl kiek ir kokius

⁷¹ 2017 m. rugpjūčio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 702 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir taikinamąjį tarpininkavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2017-09-04, Nr. 14140.

⁷² 2019 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1249 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2019-12-13, Nr. 20147

⁷³ 2020 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1053 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2020-10-01, Nr. 20518

⁷⁴ 2021 m. spalio 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 888 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2021-10-29, Nr. 22569

⁷⁵ 2022 m. sausio 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 12 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2022-01-07, Nr. 234

duomenis prašyme pateikia mediaciją inicijuojanti šalis, priklauso nuo to, kiek informacijos ginčo šalys žino viena apie kitą, bei, neabejotinai, nuo jos sąžiningumo.

Tolimesnė privalomosios mediacijos eiga priklauso nuo to, ar kita ginčo pusė pateikia sutikimą dėl mediacijos vykdymo. Jeigu per Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 5 dalyje numatytą penkiolikos darbo dienų terminą⁷⁶ nuo pranešimo apie inicijuojamą mediaciją išsiuntimo dienos negaunamas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo, yra laikoma, kad kita pusė mediacijos atsisako. Tokiu atveju privalomąją mediaciją inicijavusi ginčo šalis laikoma tinkamai įgyvendinusi ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką ir turi teisę dėl ginčo išsprendimo kreiptis į teismą. Pažymėtina, kad įstatymo leidėjas pasirinko privalomos mediacijos modelį, numatantį tik prievolę būsimam ieškovui inicijuoti mediaciją, bet nenumato prievolės kitai ginčo pusei joje sudalyvauti⁷⁷. Taigi egzistuojantis teisinis reguliavimas sudaro išskirtines sąlygas būsimiems atsakovams nesinaudoti privalomąja mediacija.

Antrai ginčo pusei išreiškus sutikimą dėl privalomosios mediacijos tolimesnis privalomosios mediacijos vykdymas reglamentuojamas Mediacijos įstatymo III ir IV skyrių nuostatomis.

Privačios mediacijos pradžia laikoma rašytinio susitarimo sudarymas šalims susitarus dėl mediatoriaus kandidatūros ir mediatorių skaičiaus. Įstatymas numato galimybę bendru sutarimu dėl mediatoriaus kandidatūros parinkimo šalims kreiptis į VGTPT, kuri, vadovaudamasi objektyvumo ir nešališkumo principais, atsižvelgdama į mediatorių užimtumą, specializaciją, galimą interesų konfliktą ir kitas svarbias aplinkybes, parenka mediatorių iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo.

VGTPT gavusi kitos ginčo šalies sutikimą, kuris prilygsta rašytinei šalių susitarimo dėl mediacijos vykdymo formai, įstatymo nustatyta tvarka parenka mediatorių iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir priima sprendimą dėl mediacijos vykdymo, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo⁷⁸ šeštojo skirsnio nuostatomis.

3.2. 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas

Antrasis galiojančio privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo laikotarpio metu priimtas įstatymo pakeitimas buvo 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas⁷⁹. Jame numatyti du Mediacijos įstatymo pakeitimai, susiję su mediacijos inicijavimo termino sutrumpinimu ir galimybe netaikyti privalomos ikiteisminės šeimos ginčų sprendimo tvarkos, kai į teismą nori kreiptis smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Iki minėto pakeitimo galiojusi Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto redakcija numatė, kad privalomoji mediacija taikoma sprendžiant šeimos ginčus. Asmuo, prieš kreipdamasis į teismą dėl ginčo, kuris pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatytą tvarką turėtų būti sprendžiamas ginčo teisenai, privalo inicijuoti privalomąją mediaciją Mediacijos įstatymo 21 straipsnyje numatyta tvarka. Šis imperatyvus reikalavimas taikytinas visiems asmenims be išimčių.

2021 m. balandžio 22 d. priėmus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymą buvo pakoreguota Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto redakcija numatant išimtį nesinaudoti privalomąja mediacija asmenims, galimai patyrusiems smurtą artimoje aplinkoje. Numatyta, kad reikalavimas pasinaudoti privalomąja mediacija netaikoma tais atvejais, „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje“.

⁷⁶ Vėliau terminas sutrumpintas iki 14 dienų, apie tai plačiau x.x. skyriuje

⁷⁷ Gal palyginimui paminėti, pvz. Italijos ir Graikijos atvejus ir kuo jie skiriasi?

⁷⁸ 2000 m. kovo 28 d. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“ Nr. VIII-1591 (Valstybės žinios, 2000-04-12, Nr. 30-827). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/asr>.

⁷⁹ 2021 m. balandžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIV-269, TAR, 2021-04-28, Nr. 8872, Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?jfwid=kbatvgwmz>.

Taigi nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją atleidžiama galima smurto artimoje aplinkoje auka, taip siekiant sumažinti neigiamą poveikį, kurį ji galėtų patirti mediacijos metu susidurdama su galimu smurtautoju. Tiesa, tam, kad būtų galima pasinaudoti šia išlyga, įstatymas numato bent vieną iš 4 sąlygų. Pirmoji – asmens, kuris yra galimas smurtautojas, atžvilgiu jau turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje. Antra sąlyga – teisme jau vyksta bylos, susijusios su smurtu artimoje aplinkoje tarp minėtų asmenų, nagrinėjimas. Trečia sąlyga – iki prievolės kreiptis dėl privalomosios mediacijos inicijavimo momento jau yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje potencialiam bylos atsakovui. Ir ketvirtoji sąlyga – teismui pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto parengta pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje, kuri. Turint vieną iš sąlygų patvirtinančius dokumentus ar egzistuojant bent vienai iš sąlygų, neprivaloma inicijuoti privalomosios mediacijos ir asmuo su ieškiniu dėl šeimos ginčo gali kreiptis tiesiai į teismą LR civilinio proceso numatyta tvarka.

Taigi Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto redakcija dėl privalomosios mediacijos inicijavimo numato išimtį galimai smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam asmeniui, tačiau neatima iš jo galimybės pasinaudoti ginčo sprendimo mediacijoje privalumais. Tokiu atveju antroji nagrinėjamo straipsnio dali užtikrina, kad privalomąją mediaciją siekiantis pasinaudoti smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo turi teisę gauti šio įstatymo 22 straipsnyje nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto apmokamas mediacijos paslaugas.

Antrasis 2021 m. balandžio 22 d. priimtu Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu numatytas pokytis susijęs su Mediacijos įstatymo 21 straipsnio pakeitimu, tiksliau, su privalomosios mediacijos inicijavimo etapui numatytų terminų sutrumpinimu.

Iki nagrinėjamo pakeitimo įsigaliojimo Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 4 dalies redakcijoje buvo numatyta, kad VGTPT arba mediatorius, gavę vienos ginčo šalies prašymą dėl mediacijos inicijavimo, ne vėliau kaip per tris darbo dienas kitai ginčo šaliai turi išsiųsti pranešimą, kuriame, be kita ko, privalo būti nurodytas terminas kitos ginčo šalies sutikimui dėl mediacijos vykdymo gauti. Buvo numatyta, kad sutikimas turi būti gautas ne vėliau kaip per penkiolika darbo dienų nuo pranešimo išsiuntimo dienos. Minėtu pakeitimo įstatymu šis terminas buvo sutrumpintas iki 14 dienų termino.

Atitinkamai ankstesnė Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 5 dalies redakcija numatė, kad jeigu per keturiolika dienų nuo pranešimo apie mediacijos inicijavimą išsiuntimo dienos negaunamas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo, laikoma, jog kita ginčo šalis nedavė sutikimo pasinaudoti privalomąją mediaciją. Po 2021 m. balandžio 22 d. mediaciją inicijavusi ginčo šalis teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo įgyja suėjus keturiolikos dienų terminui, jeigu per jį kita ginčo pusė nepateikė sutikimo.

4. Kitas teisinis reguliavimas, susijęs su privalomosios mediacijos įgyvendinimu

2017 m. birželio 29 d. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas⁸⁰. CPK 6 straipsnis buvo papildytas įvedant dar vieną teisėjo nušalinimo pagrindą, jeigu jis sprendžiamoje byloje vykdė teisminę mediaciją arba vykdė mediaciją dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, dėl kurio vyksta bylos nagrinėjimas. CPK 80 straipsnis papildytas žyminio mokesčio lengvata, kuri numato, kad jeigu prieš kreipdamosi į teismą šalys ginčą sprendė mediacijos būdu, jos turi mokėti 75 procentus jų atveju nurodytos mokėtinos žyminio mokesčio sumos, bet ne mažiau kaip penkis eurai. Kartu numatyta, kad žyminio mokesčio lengvata netaikoma, jeigu paaiškėja, kad šalis prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai arba nesąžiningai naudojo mediaciją, arba mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus bei vieną išimtį. Nurodyta žyminio mokesčio lengvata taip pat netaikoma, kai Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nustatyta tvarka buvo vykdoma privalomoji mediacija. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarką reglamentuojantis 93 CPK straipsnis papildytas nuostata, suteikiančia galimybę teismui nukrypti nuo nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, numatančių, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtų bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies. Tačiau nukrypti nuo bendros taisyklės leistina tik atsižvelgiant į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertinus priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Svarbus ir CPK 177 straipsnio nuostatų papildymas, kuris užtikrina vieno pagrindinių mediacijos konfidencialumo principų įtvirtinimą numatant, kad duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme nustatytas išimtis, bei CPK 189 straipsnio nuostatų papildymas užtikrinat, kad mediatoriai negali būti liudininkai byloje dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo mediacijos metu. CPK

231 straipsnis papildytas numatant teisėjui pareigą pasiūlyti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, taip pat pranešti šalims apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir pasiūlyti šia galimybe pasinaudoti. Nauji CPK 231¹ bei 231² straipsniai atitinkamai numatė ginčo perdavimo spręsti teisminės mediacijos būdu tvarką ir taisykles bei mediatorius skyrimą teisminei mediacijai vykdyti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nustatyta tvarka, jeigu teisminę mediaciją vykdys ne civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas.

2018 m. lapkričio 30 d. Teisėjų taryba patvirtino naują, glaustesnę Teisminės mediacijos taisyklių redakciją (įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d.)⁸¹, nes didžioji dalis nuostatų dėl teisminės mediacijos ir jos atlikimo buvo perkelta į Civilinio proceso kodeksą. Nuo 2019 m. sausio 1 d. jame atsirado du atskiri straipsniai (231¹ straipsnis „Ginčo perdavimas spręsti teisminės mediacijos būdu“ ir 231² straipsnis „Mediatoriaus skyrimas ir susipažinimas su civilinės bylos medžiaga“)⁸², skirti teisminės mediacijos procedūrai.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministras 2019 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“ patvirtino net 10 teisės aktų, kurie buvo būtini Mediacijos įstatymo įgyvendinimui bei sklandžiam mediacijos taikymui.

4.1. Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir informacijos apie laikinai mediacijos paslaugas Lietuvos Respublikoje teikiančius asmenis sudarymo ir tvarkymo tvarkos aprašas

Šiame apraše numatyta Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo sudarymo ir tvarkymo bei informacijos apie laikinai mediacijos paslaugas Lietuvos Respublikoje teikiančius asmenis tvarkymo taisyklės ir tvarka. Numatytas privalomai pateiktinų dokumentų sąrašas asmeniui, siekiančiam būti įrašytam į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą.

4.2. Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas

Apraše nustatyta ginčo šalių ir teismo kreipimosi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl mediatoriaus skyrimo tvarka, taip pat mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarka.

4.3. Mediacijos koordinavimo tarybos nuostatai

Mediacijos koordinavimo taryba yra kolegiali patariamoji visuomeniniai pagrindais veikianti institucija, sudaroma siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai pavestų funkcijų mediacijos srityje įgyvendinimą. Apraše numatytos Mediacijos koordinavimo tarybos teisės ir funkcijos, struktūra bei darbo organizavimo tvarka.

4.4. Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos nuostatai

Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos nuostatai nustato šios komisijos funkcijas, teises ir pareigas, darbo organizavimą. Komisiją trejiems metams iš penkių narių sudaro Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Po vieną atstovą skiriama iš Teisėjų tarybos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, mediatorius vienijančių organizacijų, du atstovai skiriami iš mokslo ir studijų institucijų. Komisijos pirmininką ir Komisijos pirmininko pavaduotoją iš Komisijos narių skiria teisingumo ministras. Komisija, vykdydama savo funkcijas, vadovaujasi Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymu, Nuostatais, teisingumo ministro tvirtinamu mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašu ir kitais teisės aktais.

4.5. Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas

Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše nustatyta mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarka. Jame numatyta, kad egzaminą turi teisę laikyti bet kuris asmuo, siekiantis būti įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą ir šio aprašo nustatyta tvarka pateikęs dokumentus Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai. Apraše patvirtinta Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos posėdžių protokolo forma ir Asmenų, laikančių mediatorių kvalifikacinį egzaminą, vertinimo lentelė.

4.6. Mediatorių kvalifikacinio egzamino programa

Mediatorių kvalifikacinio egzamino programą sudaro 11 skyrių, kuriuose detalai išvardintos temos ir potėmės, kurias privalo išmanyti egzaminą besirengiantis laikyti asmuo, bei praktinės mediacijos užduoties, atliekamos

⁸¹ Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl Teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2018-12-04, Nr. 19675.

⁸² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12054.

kvalifikacinio egzamino metu, reikalavimai ir atlikimo tvarka. Taip pat numatytas sąrašas teisės aktų ir kitų dokumentų, kurių nuostatas privalo išmanyti asmenys, siekiantys būti įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Pateikiama ir rekomenduojama literatūra bei kiti rekomenduojami šaltiniai mediatorių kvalifikaciniam egzaminui pasirengti.

4.7. Mediatorių kvalifikacijos tobulinimo tvarkos aprašas

Mediatorių kvalifikacijos tobulinimo tvarkos aprašas nustato mediatorių kvalifikacijos tobulinimo ir jį įrodančių dokumentų pateikimo Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai tvarką. Mediatorius per penkerius metus turi išklaudyti ne trumpesnius kaip 20 akademinį valandų mokymus mediacijos tema, atsižvelgdamas į mediatorių kvalifikacinio egzamino programoje, tvirtinamoje Lietuvos Respublikos teisingumo ministro, nurodytas temas. Mediatorius gali tobulinti kvalifikaciją dalyvaudamas konferencijose, seminaruose, stažuotėse, mainų programose, kursuose ar kituose mokymo renginiuose mediacijos tema, taip pat publikuodamas straipsnius apie mediaciją ar šioje srityje.

4.8. Mediatorių veiklos vertinimo komisijos nuostatai

Mediatorių veiklos vertinimo komisijos nuostatai nustato Mediatorių veiklos vertinimo komisijos narių teises ir pareigas vykdant jiems priskirtas funkcijas bei bendruosius darbo organizavimo ir sprendimų priėmimo reikalavimus, aptarnavimo tvarką. Savo veikloje Mediatorių veiklos vertinimo komisija vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Mediacijos įstatymu bei kitais teisės aktais ir atlieka juose numatytas mediatorių veiklos vertinimo funkcijas. Mediatorių veiklos vertinimo komisiją sudaro Komisijos pirmininkas ir penki Komisijos nariai, kurių kiekvienas atstovauja skirtingai institucijai. Pirmą kartą Komisijos sudėtis buvo patvirtinta 2019 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“⁸³. Vertinamuoju laikotarpiu komisijos sudėtis buvo keista du kartus: 2020 m. rugpjūčio 20 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-274 „Dėl teisingumo ministro 2019 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“ pakeitimo“⁸⁴, vėliau 2021 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-208 „Dėl teisingumo ministro 2019 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“ pakeitimo“⁸⁵.

4.9. Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąrašas

Mokymai, kuriuos turi išklaudyti asmenys, siekiantys būti įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nustatyta tvarka, turi atitikti mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąraše nurodytus reikalavimus. Mokymai turi sudaryti galimybes asmenims pasirengti laikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro tvirtinamą mediatorių kvalifikacinio egzamino programą. Mokymai turi sudaryti galimybes asmenims pasirengti teikti mediacijos paslaugas, įgyti teorinių žinių mediacijos srityje, gebėjimų teorines žinias ir įgūdžius taikyti praktiškai, taip pat įgyti mediatorių profesinės etikos žinių bei sudaryti galimybes asmenims įgyti žinių visomis mediatorių kvalifikacinio egzamino programoje nurodytomis temomis.

4.10. Sutarčių su mediatoriais dėl valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos ir privalomosios mediacijos paslaugų teikimo sudarymo tvarkos aprašas

Sutarčių su mediatoriais dėl valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos ir privalomosios mediacijos paslaugų teikimo sudarymo tvarkos apraše nustatyta sutarčių su mediatoriais dėl valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos ir (ar) privalomosios mediacijos paslaugų teikimo sudarymo ir nutraukimo tvarka. Taip pat šių sutarčių turinys.

Apibendrinimas

Pirmuoju bandymu įtvirtinti taikaus ginčų sprendimo idėją galime laikyti 2003 m. sausio 1 dieną įsigaliojusio CPK nuostatose numatytą tikslą kuo greičiau atkurti taiką tarp ginčo šalių, o mediacijos pradžia Lietuvoje siejama su 2005 m. Lietuvos teismuose startavusiu bandomuoju teisminės mediacijos projektu. Pirmuoju bandymu

⁸³ 2019 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“, TAR, 2019-02-25, Nr. 3068.

⁸⁴ 2020 m. rugpjūčio 20 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-274 „Dėl teisingumo ministro 2019 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2020-08-20, Nr. 17594.

⁸⁵ 2021 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-208 „Dėl teisingumo ministro 2019 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. 1R-74 „Dėl Mediatorių veiklos vertinimo komisijos sudėties patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2021-06-22, Nr. 14057.

institucionalizuoti mediaciją Lietuvoje tapo 2008 m. liepos 15 d. priimtas 2008 m. ir liepos 31 d. įsigaliojęs LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, kuriuo siekta įgyvendinti Mediacijos direktyvos nuostatas bei pavienių mediacijos naudojimosi iniciatyvų bandymus suderinti su nacionaliniais teisės aktais. Įstatymu nustatytos pagrindinės civilinių ginčų tarpininkavimo procedūrų sąlygos ir jų taikymo teisinės pasekmės.

Kitas svarbus žingsnis mediacijos skatinimui Lietuvoje buvo Penkioliktosios LR Vyriausybės programoje įtvirtintas tikslas skatinti alternatyvių (neteisminių) ginčų sprendimo būdų sistemą siekiant greitesnio ir patogesnio ginčų sprendimo, taip pat teismams tenkančio krūvio sumažinimo. Tikslu įgyvendinimui Mediacijos plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plane buvo numatytos keturiomis kryptys, kuriomis sutarta siekti mediacijos plėtros, – civilinių ginčų taikaus sprendimo teisme ir už teismo ribų skatinimas bei taikių susitarimų skatinimas baudžiamajame ir administraciniame procesuose. Galiausiai įgyvendinant 2015 m. rugsėjo 17 d. patvirtiną Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją pagaliau buvo imtasi aktyvesnių veiksmų, kuriais tikėtasi, jog siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos skatins tolesnį mediacijos civiliniuose ginčiuose vystymąsi ir sudarys prielaidas paprastesniam ir efektyvesniam ginčų sprendimui, be to, paskatins daugiau asmenų spręsti ginčus taikiai, mediacijos būdu ir tai padės sumažinti teismų darbo krūvį ir taupyti lėšas.

Nors pastangos populiarinti ir skatinti mediaciją Lietuvoje bei kurti mediacijai egzistuoti palankią teisinę aplinką siekė jau daugiau nei 10 metų, didesnio naudojimosi mediacija proveržio iki 2015 m. nebuvo. Šios pastangos susidūrė dar ir su teisinės bendruomenės pasipriešinimu bei visuomenėje nusistovėjusia tradicija ginčus spręsti teismo keliu. Taigi kilo poreikis ieškoti papildomų priemonių ir rasti sprendimus, kaip veiksmingai išplėsti mediacijos taikymo sritį, kad šis ginčų sprendimo būdas taptų naudojamas sprendžiant kuo daugiau civilinių ginčų.

Aukščiausiu lygiu mediacija Lietuvoje institucionalizuota 2017 m. birželio 29 d. priėmus „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymą, kurio nauja redakcija numatė esminius pokyčius mediacijos taikymo ir valdymo srityse bei padėjo pagrindą būsimam privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymui. Vieni svarbiausių pokyčių naujoje Mediacijos įstatymo redakcijoje buvo institucijų funkcijų mediacijos srityje apibrėžimas, mediatoriaus profesinės veiklos, reikalavimų asmenims siekiantiems teikti mediacijos paslaugas, įtvirtinimas, Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo sukūrimas. Be kita ko, buvo apibrėžta neteisminės ir teisminės civilinių ginčų mediacijos vykdymo tvarka, numatyta mediatorių drausminė atsakomybė.

Didžioji dalis įstatymo pakeitimų įsigaliojo 2019 m. sausio 1 d., išskyrus naujos Mediacijos įstatymo redakcijos 20, 21, 22 straipsnių nuostatas, įsigaliojusias 2020 m. sausio 1 d. Paminėtina, kad 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo ne tik nuostatos dėl privalomos mediacijos kaip ikiteisminės šeimos ginčų tvarkos taikymo, bet ir nuostatos, tikslinančios senaties terminų skaičiavimą bei asmenų, teikusių mediacijos paslaugas iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos, įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą tvarką bei sąlygas.

Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 2 punktu Mediacijos įstatymo nuostatos dėl privalomosios mediacijos įsigaliojo ir pradėtos taikyti 2020 m. sausio 1 d. Privalomoji mediacija Mediacijos įstatymo nuostatomis buvo apibrėžta kaip ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl civilinio ginčo sprendimo.

Lietuvoje privalomoji neteisminė mediacija pradėta taikyti šeimos ginčiuose, kurie yra spręstini ginčo teise. Prie tokių ginčų priskirtini ginčai dėl santuokos nutraukimo esant vieno iš sutuoktinių kaltei, ginčai, susiję su vaikų išlaikymu, jų gyvenamosios vietos ar bendravimo tvarkos su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina nustatymo, taip pat kiti ginčai, kurie yra sprendžiami Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XIX skyriuje numatyta tvarka. Šiuo pakeitimu buvo detalizuotas privalomosios mediacijos inicijavimo procesas, trukmė bei eiga, numatyta galimybė dėl privalomos mediacijos vykdymo kreiptis ne tik į LR mediatorių sąrašą įrašytus asmenis privačiai, bet ir pasinaudoti valstybės apmokamos privalomosios mediacijos galimybe, detalizuota privalomąją mediaciją teikiančių mediatorių paslaugų apmokėjimo iš valstybės biudžeto lėšų tvarka bei kitos su privalomosios mediacijos įgyvendinimu, pradžios ir pabaigos momentais, rezultatų įforminimu susijusios nuostatos.

Antrasis vertinamuoju laikotarpiu priimtas Mediacijos įstatymo pakeitimas buvo 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas⁸⁶. Juo buvo pakeistas mediacijos inicijavimo terminas ir numatyta išimtis, suteikianti galimybę netaikyti privalomos

⁸⁶ 2021 m. balandžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIV-269, TAR, 2021-04-28, Nr. 8872, Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?jfwid=kbatvgwmz>.

ikiteisminės šeimos ginčų sprendimo tvarkos, kai į teismą nori kreiptis smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Taigi nuo 2021 m. balandžio 22 d. nuo pareigos inicijuoti privalomąją mediaciją gali būti atleidžiamas smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, taip siekiant sumažinti galimą neigiamą poveikį, kurį toks asmuo galėtų patirti mediacijos metu.

Be kita ko, buvo pakoreguota Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 4 dalies redakcija nuo penkiolikos darbo dienų iki keturiolikos dienų sutrumpinant terminą, per kurį antra ginčo pusė gali pateikti savo sutikimą dėl privalomosios mediacijos vykdymo. Tokiu būdu reikšmingai sutrumpintas laikotarpis, per kurį mediaciją inicijavusi ginčo šalis įgyja teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo.

Kad būtų užtikrintas visapusiškas naujos Mediacijos įstatymo redakcijos įgyvendinimas, buvo priimti ir kiti nacionalinių teisės aktų pakeitimai. 2017 m. birželio 29 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225, 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹, 231² straipsniais įstatymas, kuriuo galiojantis CPK papildytas svarbiomis nuostatomis dėl 25 % žyminio mokesčio lengvatos įtvirtinimo asmenims, besinaudojantiems mediacija, galimybe teismui nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, kai asmenys mediacija naudojasi nesąžiningai, konfidencialumo principo įtvirtinimu ir kitais pakeitimais. CPK 231 straipsnyje numatyta pareiga teisėjui siūlyti abiem šalims priimtina susitarimą ir sudaryti taikos sutartį bei informuoti apie teisinės mediacijos galimybę. O naujais CPK 231¹ bei 231² straipsniais detalizuota ginčo perdavimo spręsti teisinės mediacijos būdu tvarka ir taisyklės.

Svarbi ir 2018 m. lapkričio 30 d. Teisėjų tarybos patvirtinta nauja Teisminės mediacijos taisyklių redakcija bei Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“ patvirtinti net 10 teisės aktų, kurie užtikrino sklandų mediacijos taikymą bei Mediacijos įstatymo nuostatų įgyvendinimą.

9 priedas. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose sąnaudų ir naudos analizė

PRIVALOMOS MEDIACIJOS INVESTICIJOS IR GRAŽA VERTINAMU LAIKOTARPIU					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
Išleista patalpų remontui ir įrangai	22,37				
Išleista taikinamojo tarpininkavimo projektui	577,50				
GRYNOJI NAUDA VISO, TŪKST. EUR:		1 158	7 519	1 812	
Diskonto norma, kai alt. kaštai vertinami metiniais 5%		0,9524	0,9070	0,8888	
DISKONTUOTA GRYNOJI NAUDA (grynoji esamoji vertė) VISO, TŪKST. EUR:	-599,87	1 103	6 820	1 611	8 934

NAUDA:					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
1. Teismų krūvio sumažėjimas, tūkst. Eur:		0	255,09	114,04	369,13
Sumažėjo šeimos ginčo bylų daugiau, nei civilinių bylų, %		<u>0,00%</u>	<u>19,20%</u>	<u>20,40%</u>	
Teisėjų, nagrinėjusių šeimos bylas, skaičius		<u>34</u>	<u>33</u>	<u>33</u>	
Pirmos instancijos teismo teisėjų vidutinis atlyginimas, brutto, Eur		<u>3 116</u>	<u>3 355</u>	<u>3 388</u>	
2. GŠ teisinės pagalbos išlaidų sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		4 936,58	7 496,99	2 791,88	15 225,45
Vienos GŠ teisinių paslaugų sąnaudos, tenkančios vienai bylai, Eur		<u>2 362</u>	<u>2 362</u>	<u>2 362</u>	
GŠ skaičius		<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	
TS skaičius		<u>1045</u>	<u>1587</u>	<u>591</u>	
3. GŠ žyminio mokesčio sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		1 238,33	1 880,60	700,34	3 819,26
Žyminio mokesčio dydis, kai ginčijamo turto vertė sudaro 50 tūkst. Eur ir teikiami keli neturtiniai reikalavimai, kai pasinaudota mediacija (infolex skaičiuoklė), Eur		<u>1 185</u>	<u>1 185</u>	<u>1 185</u>	
GŠ skaičius		<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
TS skaičius		<u>1045</u>	<u>1587</u>	<u>591</u>	
4. GŠ laiko sutaupymai sudarius TS, tūkst. Eur:		3 472,07	5 967,18	2 394,07	11 833,31
Sutaupyta dienų		40,9	41,9	40,9	
Abiejų GŠ sutaupyta valandų (darant prielaidą, kad abi GŠ būtų sugaišę vienodai laiko ginčo procese, t.y. vidutiniškai bent po 4 h per dieną)		<u>327,2</u>	<u>335,2</u>	<u>327,2</u>	
Vidutinis bruto darbo užmokestis, Eur		1 440	1 590	1 755	
Vidutinis valandinis DU (kai darbo valandų skaičius per mėn. - 168)		<u>8,57</u>	<u>9,47</u>	<u>10,45</u>	
TS skaičius		1 238	1 881	700	
5. GŠ neturtinės žalos, patiriamos šeimos ginčų procesuose, sutaupymai kai PM nesibaigė TS, tūkst. Eur:		511,80	375,30	192,00	1 079,10
Sprendimų skirti mediatorių skaičius		2 751	2 838	1 231	
TS skaičius		1 045	1 587	591	
Nesėkmingų PM skaičius		<u>1 706</u>	<u>1 251</u>	<u>640</u>	
Neturtinė žala, skiriama vienoje šeimos byloje (pvz.: e2-4091-930/2021), Eur		1 000	1 000	1 000	
Lengvesnis procesas po nesėkmingos PM tyrėjų ekspertiniu vertinimu sutaupo GŠ nervų bent 30%, Eur		<u>300</u>	<u>300</u>	<u>300</u>	
NAUDA VISO, TŪKST. EUR:		10 159	15 975	6 192	32 326

SAŃAUDOS:					
	iki 2020	2020	2021	2022	Viso
1. VGTPT išlaidos PM paslaugų administravimui, tūkst. Eur		0,72	0,61	1,59	2,91
2. VGTPT išlaidos mediatoriams, tūkst. Eur		146,10	253,50	110,00	509,60
3. GŠ išlaidos PM metu, tūkst. Eur		247,59	255,42	110,79	613,80
Sprendimų skirti mediatorių skaičius		<u>2 751</u>	<u>2 838</u>	<u>1 231</u>	
Vidutinės GŠ išlaidos PM procesu metu		<u>45</u>	<u>45</u>	<u>45</u>	
4. GŠ laiko praradimai dėl PM procedūrų, kai nesudaroma TS, tūkst. Eur:		7 791,25	7 105,46	3 792,99	18 689,70
Papildomai sugaišta dienų dėl PM		21	21	21	
Abiejų GŠ sugaišta valandų (darant prielaidą, kad abi GŠ būtų sugaišta vienodai laiko mediacijos procese, t.y. vidutiniškai bent po 4 h per dieną)		<u>168</u>	<u>168</u>	<u>168</u>	
Vidutinis bruto darbo užmokestis, Eur		1 440	1 590	1 755	
Vidutinis valandinis DU (kai darbo valandų skaičius per mėn. - 168)		<u>8,57</u>	<u>9,47</u>	<u>10,45</u>	
Prašymų dėl mediatoriaus skyrimo skaičius		6 457	6 055	2 752	
TS skaičius		1 045	1 587	591	
Teisminių procesų skaičius		<u>5 412</u>	<u>4 468</u>	<u>2 161</u>	
5. GŠ žyminio mokesčio išlaidos kai tvirtinama TS po sėkmingo PM proceso, tūkst. Eur		814,98	840,76	364,68	2 020,43
Žyminio mokesčio dydis, kai ginčijamo turto vertė sudaro 50 tūkst. Eur ir teikiami keli netvirtiniai reikalavimai, kai pasinaudota mediacija (infolex skaičiuoklė), Eur		1 185	1 185	1 185	
Žyminis mokestis už taikos sutartį (-75%)		<u>296</u>	<u>296</u>	<u>296</u>	
TS skaičius		<u>2 751</u>	<u>2 838</u>	<u>1 231</u>	
SAŃAUDOS VISO, TŪKST. EUR:		9 001	8 456	4 380	21 836